

F. Junii Schilder-boeck, behelsende de schilder-konst der oude, begrepen in dry boecken

<https://hdl.handle.net/1874/26770>

F. JUNII
SCHILDER-BOECK,

BEHELSENDE

De Schilder-konst der Oude,
Begrepen in dry Boecken.

NU

wederom met een bequaem Register vermeerderd.

Tot MIDDELBURGH,

By ZACHARIAS ROMAN, Boeck-verkooper, woonende
op den Burght, in den vergulden Bybel. 1659.

DE · BILS

NOBLETS

MORSLEDE

BAENST

Erentfeste, Voorfienige, Edele
H E E R,
Jonck-H^r. LOUIS de BILS,
Heere van Coppensdamme, Boonem, &c.
Bailliu der Stede en Schependomme
V A N
A E R D E N B U R G H.

M Y N H E E R E,

E mensch, wesende het voornaemste
aller dinghen die door de wet en
heerschappye der nature beftiert
worden, hoe-wel hy der godde-
licke en verganckelicke faecken
deelachtigh zijnde, sijn vermaeck
neemt in het geselschap van beyden;
nochtans met een vyerigh verlangen
tot het beste ontfteecken, behoort matigh na te
jaeghen, 't welck vervolght werdt van de drift der
* onre-

DEDICATIE.

onredelicke creaturen. Dit soude ongherijmpt en verfoeyelick schijnen, soo hy het hemelsche deel dat hem verleent is, door schandelickheydt van fauten soude besmetten, of door bekommeringhe van aerdsche saecken wilde laten overvallen; op dat hy als verloren zijnde sich t'eenigher tijdt niet soude kunnen hooger verheffen. Want die alsoo den treyn van haer leven bestieren, schijnen niets beter te zijn als de stomme dieren: want sy oock de nootwendige behulpmiddelen soecken te verkrijghen, en in de selve een groote forge tot het geen van haer voort-gekomen is, bespeurt werdt. Doch de plicht van een edel mensche treedt veel verder, en verhooght sijn gemoet met ondersoeck van heerelicker saecken; op dat hy doorsie, hoe veel hy alleen onder alle uytmuynet, en verdruckt zijnde door de ketenen des lichaems, nochtans door geduerigh bewegen der ziele sijner afkomst ghedachtigh, en de Goddelijckheydt eenighsins ghelijck werde. Dese is des menschelicken levens hooghste volmaecktheydt, dit is de beste wegh onser wandel, en die eertijts dese ghevolght hebben, zijn voor Goden ge-eert gheweest, om dat sy door diepe wijsheyt te verwonderen waeren, en om dat sy groote en heylsamen weldaden het menschelicke gheslachte toegebracht hadden. Hier door is het gemoet van andere opgheweckt tot eere, en ghelijck het ooghermerck veelderley was, sijn oock verscheyde konsten gheoeffent; die of door nootwendigheydt, of door yver tot de wetenschap waeren begonnen. Andere tot de

DEDICATIE.

de wercken der natuere met hare schoonheydt ghe-
dreven zijnde, hebben de natuerlicke wijsheydt
voort-ghebracht. Andere met een hoogher geest tot
hemelsche dingen beweeght, soo veel de broosheydt
des verstandts begripen konde, hebben de kennisse
der Goden bekent ghemaect. Eenige tusschen beyde
komende, die lust hadden tot een middeler soorte,
sijn oprechters geweest der wis-konsten, die van *Plato*
gheseght werden aen de hemelsche en natuerlicke
saecken ghevoeght te zijn, om dat sy onverander-
lick blijvende, nochtans in het lichaem ghestelt de
sinnen onderworpen werden. Dese zijn dry dee-
len der wijsheydt, al over vele eeuwen vernaemt,
uyt de verscheydenheydt van saecken oorsproncke-
lijck, en door een hoogher beweghen des gemoets ge-
fatsoneert. Want sy dienen niet tot ghemack des
levens, of tot de wellust, maer in haer eyghene pae-
len bedwongen keeren als in een ronte weder tot sich
selven; zijnde oock om haer selven; niet om yetwes
anders wille, begeerlick, op dat de onwetentheydt
met de dwaelingen van de ziele geweert werden. Maer
die van minder geest waeren, om dat sy haer jaeren niet
ledigh of sonder nuttigheyt souden door-brenghen,
hebben andere konsten voortgheplant, meerendeels
in de dagelicksche ommeganck ende voorsichtigheyt
gheleghen. Waer by ghekomen is de beschrijvinghe
der volkeren en landen, met een kennisse der grijsse
outheyt, op dat de deughden na-ghevolght, de fauten
vermijdt mochten werden. Doch de meeste konsten
sijn

D E D I C A T I E.

zijn afkomstigh van dese soorte, die niet soo feer de handelingen of zeden der menschen, als wel de werken hadden nagespeurt. Eerst op dat sy de meeningen des ghemoets door taele souden uyt-drucken, hebben de Letter-konst ghevonden, om grondigh te spreeken; en de Poësy tot seeckere maeten verplicht; en de Rhetorica, wesende een onderwijs om overvloedigh en çierlijck te spreeken; met de konste van reden-kavelen, welck is een leere om in kennisse der saecken niet te feylen. Tot des menschelicke lichaems ghesontheyt of te beschermen of weder te krijgen is de Medicijne; tot nootwendigheydt des levens is de Landt-bouwerij; tot stichtinge van woon-plaetsen is de Bouw-konst ghevonden en voortgheset, met ontalijcke andere tot nut of vermaeck des menschen toeghepaft. Soodanighe dan de welcke met sulcke bedenckingen opgenomen waren, hebben oock door *Schilder-konst* beroemtheydt verworven, gheen van de gheringhste, die daer af-beeldet alles wat onder t'uytspanfel des Hemels de sinnen beweeght. Dese bestaet de natuere uyt te drucken, nae 't vermengen van verwen af-malende allerley ghelijckenissen der sienelicker lichamen; dus maecken sy menschen, onredeliche schepselen, boomen, veldt-slagen, stroomvlietende bloedt-stortinghen, Koninghen, ghemeyne menschen; sy maecken een Princelicke staet-stoel, den Prince sittende, den Barbarischen vyandt onder sijne voeten neder-ghestort, het scherp geslepen spits der spiessen, loopende rivieren, vermaeckelijcke beem-

D E D I C A T I E .

beemden; in 't korte sy bereyden de beschouwers een seer aengenaeme lustbaerheyt in 't kunstigh afbeelden van alderhande sichtbare dinghen. Soo en behoeft niemandt sich van dese konst afkeerigh te houden, hebbende oock by haer een seer hemelsche kracht: niet alleen om dat sy ('t welck van de vrientdschap geseght werdt) de afwesende tegenwoordigh maect, maer oock de verstorvene na langhe eeuwen den levenden vertoont. Als *Cassander* het beeldt van *Alexander* (dien Griexschen Phoenix) aenschoude, in de welcke hy des Konincks aensienelickheyt bemerkte, seght *Plutarchus* dat hy met schrick en beven bevanghen wierdt; en dat *Agefiläus*, weghen sijne mismaecktheyt, niet en heeft gewilt, dat sijn ghestalte van de naekomelingen soude bekend werden. Dat oock de schilderye der Goden, van de volckeren eertijts ge-eert, ghedaente heeft uytgedrukt, wierdt voor een goddelick geschenck, aen de sterffelicke ver-eert, gehouden. Wat, sy is aller konsten meesterse, of ten minsten een bysondere verçieringe. Want een bouw-meester neemt de forme der pilaeren, hoochten, capitelen van den schilder: ghelijck oock den steenhouwer, en alle werck-winckelen door sijn stel-regulen tot een recht eynde geraecken. Ick laete staen hoe de selve by de Griecken en Romeynen is ge-eert ghe-weest; hoe sy haere kinderen, neven de Geometrie, en Musijcke, oock in dese konst gheoeffent hebben; hoe dat de natuere selfs dickmael in marmer-steenen den Hippocentaurum, en de Zangh-godinnen heeft uyt-gebeelt

D E D I C A T I E.

gebeelt. Met gheen minder reden heeft oock een drift mijne gheest beswangert, om des Edelen *Junij* hooghwaerdighe boecken der *Schilder-konst van de Ouden* U Ed. op te draegen, om dat onder andere reden, die de Schilder-konst volmaecken, geen van de minste sy de maectvoeghelickheyt, ofte ghelijckmaetigheyt: welcke t'samen-stellinge der ledemaeten onder allerehande sienelicke dinghen in gheen ander levendigh ghedierte, als in de mensche, meerder bespeurt werdt. Want de bevalligheyt des lichaems, beweeght onse ooghen door de bequaeme t'samen-voeginge van alles, soo bestaet oock de vermaeckelickheydt der schoonheyt voornamelick hier in, dat alle deelen door een seeckere liefelickheyt met den anderen over een komen. Door-leest de schriften van oude wijzen, aenmerckt de konstenaers die en eertijds en nu onlanghs dese konst seer vierighlick hebben voort-ghelant, ghy sult bevinden, dat sy alleen eene onsterfelicke naem hebben bevoghten, door de grondighe kennisse der proportie, welck in het menschelicke lichaam te bevinden is. Het waer mijns dunckens een groote dwaesheyt, dat sich yemandt de allerbeste dinghen niet en soude voor-stellen om naer te volgen. Sy nae-boetsen niet eenen *Bagoas* of *Megabyfus*, maer dien *Doryphorus*, (wiens ghestalte tot den oorlogh afgerecht was) en strijdtbaere jonghelingen, die men met recht voor volmaecte lichaemen oordeelden.

Hebben niet de *Abderitanen* yet op-merckingswaardigh in haer weesen ghelacht, om dat de oude mee-

D E D I C A T I E .

meesters haer plachten naer te schilderen? waerom liep *Apelles* tot de beroemde *Lais*? waerom maeckte hy *Venus* nae de hoere *Phryne*, als sy naeckt in de zee gingh op den vierdagh *Neptuni*, anders als om de welmaecktheyt? Gelyck de naeckte lichaemen de gebrekelickheynt niet verduyfteren, alsoo zijn sy niet spaerigh in het vertonen van't geen in haer lofwaardigh is. Hierom plachten de Grieken inde blote en onopgepronckte gestalten haer vermaeck te nemen, op dat niet de opperste deucht der konste onder de optoyffels van een minkonstigh gewaet soude verblijven. Dese gelyckmatigheyt heeft U. Ed. oock opgheweckt met een onspreeckelicke begeerte om het menschelicke lichaem te doorgronden; het lichaem dat boven andere dieren een reghte en opgeheve gestalte heeft, welck nae den hemel en sijn schepper siende, hemelsche voncken en faet sijner goddelickheynt betuyght: dat met uytgestreckte handen begaeft is, om lichtelick te bekomen, wat het gemoet mocht gebieden: dat ten laetsten met de aldergrootste hersenen boven in sijn top, als in een kasteel en woonplaetse, reden ghebruyckt, denckt, herdenckt, en door de rontomstaende sinnen, gelyck de koningen door trauwanten, het geen van buyten is begrijpt schadelicke, en vorderlicke dinghen voorstiet. Voorwaer de eenighste hoecksteen der heelkonst is de kennisse en ontledinghe der mensche. Gelyck de geene die de geschiedenissen onderfoecken, de selve in't gemoet niet kunnen indrucken, ten waer sy eerst de plaetsen en landt-streecken daerse gheschiet zijn of gesien, of

D E D I C A T I E.

ten minften door gedachten ſich afgeſchildert hebben : alſoo oock om de geneeskonſt beſcheydelick te oeffenen, iſt nodich deſe kleene werelt te doorwandelen, om de gheſontheydt te bewaeren, en de ſieckten met haere toevallen te ghemoet te gaen. Ick ſoude my ſeecker grootelick ſchijnen te feylen, *Edele Heer*, ſoo ick niet ten laetſten een diepe ſtilſwijghentheydt doorbroocken hebbende, ick die uwe deught veel toefchrijve, met de penne, des zielen bode, ſoude aenſpreecken : de blinkende Sonne der Anatomiften, die in de laetſte eeuwen ſoo veele wonderen uytſtort, ſoo wel tot nuttigheyt van het menſchelicke geſlachte, als tot exempel van allen. De Nature, als ſy aen andere gelijk een ſtiefmoeder yetwes verleent heeft, ſchijnt in U. Ed. als haer lieve voedtſter-ſoon mildelick gheſchoncken te hebben, dat de uyerſte volmaecktheyt der ontledinghe konde verçieren. Voorwaer met waecken, vlijt en arbeydt, waer door de Goden aen de menſchen alles verkopen) heeft U. E. ſelſaeme dingen gheſoght, verkregen; achtende niet genoegh te ſijn van edele voorouders afkomſtigh te weefen: met recht verſtaende door geboorte en in de wiege de deught niet verkregen wordt, maer door veele oeffeningen, door geſtadige drift des gemoets, door ſorge en yver, op dat een waere adelicckheyt onſe zy, en door ons ſelven verkreghe, de andere niet van ons, maer van voorouderen herkomende. Het zy verre met ſchijn van woorden tot U. E. te komen, en het gemoet met de ooren door geveynſtheyt te kittelen; ick ſpreecke
met

DEDICATIE.

met Zeeuwfche oprechtigheydt, ick spreecke uyt de borst. Op dat ick voorby gae de fcherpe oordeelen van de Heeren Professoren *Heuruii, Falcoburgii, Walai,* (loffelicker gedachtenisse) en die tot voortplantinge der wijsheyt noch overigh zijn, *Vorstii, Lindani, Sylvii, Blancardi, Hornai, Regii,* met vele anderen, soo beroepe ick my op de eygene vruchten uwer vernuft, in gheen vorighe tijden ondervonden. Het Leytsche toneel is uwer gunste deelachtigh, meermaels van groote Heeren, doch sonder vrucht, gheftreelt: den man van sijn huyt, sonder armen of hoofd te openen, ontbloot, en in sijne oude gestalte gebracht, is U. Ed. gifte. Wie heeft sulcks oyt ghesien? wie heeft sulcks ghehoort? Ghy stelt den mensch sonder balsemen als een mumie: ghy omhanght hem met spieren en zenuwen: ghy toont hem in ingewant, in gebeenten, als een selfamen herschepper. T'warachtigh ghebruyck des tot noch toe gemeende gijlbuis, de verrijsenis der leever; hoe de weyachtige voghtigheyt en de galle van de gijl in de lever ghescheyden werden; door welke vaten de selve vochtigheyt na de nieren is vloeyende; wat nuttigheyt de milt, met sijne tacken, en het korte vat, in 's menschen lichaem toebrenghen; de natuырlicke scheydingen van het rotsbeen, zijn uwe vonden: op dat ick voorby gae de doorlopinge der vaten sonder storting des bloedts, tot uytvoeringe der ontledinghe soo nootwendich, als het sonnenlight tot afweringhe van swarte verduysterheyt: hier door zijn de natuырgheleerde met een naeuwkeurighe, maer loffelicke

** ij

gie-

DEDICATIE.

gierigheydt onstoocken, om U. Ed. kennisse te verweken tot meerder light der ontledinghe: bewust zijnde, dat gelijk onse eeue in gebruyck der deelen de voorgaende te boven gaet, alsoo U. E. onder de beroemste geensins de minste zijt: hier toe met recht versoekende de mildigheyt der Princen en Magistraten, welckers plighden in bescheydenheyt bestaende, niet alleen met den swaerde ghewapent zijn, tot heyl van ghemeene ruste; maer oock tot bekrooninge van nutte vonden, bysonderlick in soo een konste, daer door het menschelicke gheslaghte de ghesonthydt is verkrijghende, sonder de welcke den rijckdom, naem, eere, niet andets is als roock, schaduwe, ydelheydt. Waer zijn nu de onaerdighe geesten, meer met een menschelicken schijn als reden begaeft, die oordeelen, dat de konst der ontledinghe door arbeyt vande ouden ghevonden, ghenoech volkomen zy, willende alle naekomelighen de selvighe voet-stappen naetreden, van de welcke yetwes af te wijcken, gheheel verfoeyelick soude wesen. Dese stoppen den wegh om nuttighe dinghen t'ondervinden, en beschuldighen andere van onbeschaemtheydt, die alle vlijt aanwenden of om yets nieuws voor den dagh te brenghen, of om de oude konsten door tijt van jaeren vervallen te onderstutten, of yetwes by te doen, dat sy door arbeyt verkregghen hadden, en de welke meer de tijden als de schrijvers ontbraecken. Maer indien de oude wijsen in dese treyn hadden verbleven, en niet ghepooght hadden om de verbor-

DEDICATIE.

borghentheydt der Nature te door-gronden, de waerheydt soude meest verdroncken zijn, en het licht der wetenschap hadde noyt de naekomelingen beschenen. Soo *Numenius*, *Philo*, *Plotinus*, het geen sy van goddelicke faecken heerlick hebben aenghe-roert, 't selve van *Joannes*, *Paulus*, *Hierotheus*, *Dionysius*, (Christen-mannen) steelfghewijs hebben ontleent, op dat sy de gheheymenisse van *Plato* des te klaerder souden uyt-legghen, en in een ghesonden sin brenghen: sal ons niet te ghelijck geoorlooft wesen der voor-vaederen wijsheydt met nieuwe vernuftigheydt te vermeerderen? Hoe-wel de sonne in de grijse winter vermaeckt, nochtans haere vruchten vermeerderen van tijdt tot tijdt, als sy de locht naerder bestraelende, den schoot des aertrijsks swangher maect. Dese en meer redenen stilswijghens overdenckende, komt U. E. my dickmael voor, met verwonderinge en ghenegentheydt bevanghen, die daghelicks vermeerdert, en sich niet langher kan inhouden, om mijne aen-spraecke in het openbaer U. E. toe te senden. Doch ghelijck eertijts de Goden met gheringhe faecken sich bevredighden, als maer het ghemoet oprecht waer, verhope U. E. dese toe-eygheninghe niet verwerpen sal, steunende op uwe aengheboore beleeftheydt, aen my menighmael jonstelick betoont, en liefde tot de wijsheydt. Twelck soo ick van mijn Edele Heer kan verkrijghen, sal my gheluckigher achten, als of de gou-

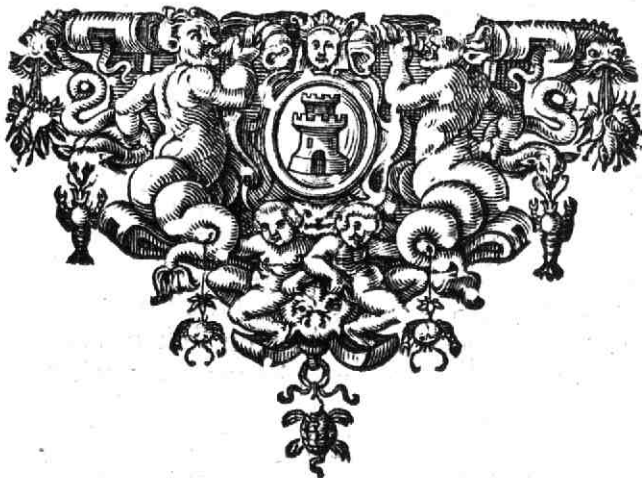
D E D I C A T I E.

de vloedt der Fortune neder-daelende my met
veel-voudighe giften quame te begroeten.

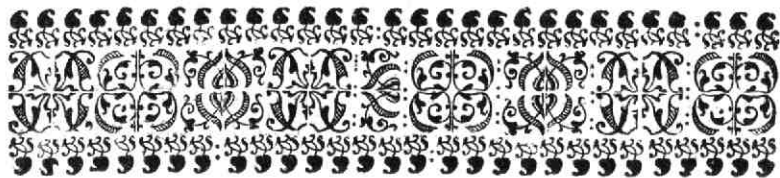
Vaert wel, leeft langh, en ghelieft voortæn my
te beminnen. Uyt Middelbnrgh in Zee-
landt defen xxvij. Martij 1619 LIX.

U. E. dienst-bereyde Vriendt

ZACHARIAS ROMAN.

VOOR-

VOOR-REDEN

TOT DEN

L E S E R .

EMINDE LESER,

BEen uyt-ghelesen vrucht brengt sijne
Suycker mede, seydt het spreek-woort.
Uyt kracht hier van meynd' ick dese
Schilder-konst sonder eenighen swier van
by-woorden aen den dagh te laten komen; doch ick
voel my op het onversienst deur-stralen van een yver-
grage sucht, die my ghebidt niet voor het Boeck te
pleyten, maer nier heel stille te swijgen. Onse Neer-
landtsche tael, door ick weet niet wat natuerlicke foe-
tigheyd met haer gheboren, is bequaem om te dragen
de Majesteit vaude grootste invallen, die yemandts
herffenen kunnen beswangheren, en soo wy neerstigh
ghenoegh waeren om haer met een arbeydsame vroet-
heydt

heydt te heghenen en te polijfteren , fy fou veel over-
vloedigher vruchten draeghen. Doch wy verydel-
tuyten ons veeltijds met soo een spitfvinnighe neuf-
gierigheydt aen uytheemsche Taelen , dat wy onse
moederlicke verwaerloofen ; als sotte Reyfigers die
vermaeck scheppen in 't graten van vreemde Landen ,
daer fy ondertuffchen vreemdelinghen zijn inde ghe-
heymenissen en wonderen van hun cyghen. Indien
op onsen Schrijver anders gheene fael-greep vatten
heeft , soo verseecker ick hem vryelick t'eenemael
feylloos te wesen. Zijn twintigh-jarigh verblijf in
Engeland , heeft hem de fucht tot het naepuntighste
verftand van zijn moederlicke tael niet kunnen ont-
wringhen. Een tastelicke proeve hier van verfterckt
het teghenwoordighe Boeck , gheschreven in sulcke
termen dat thien reghels daer van kunnen grond-vesten
d'achtbaerheydt van een Man die onse tael verftaet ,
niet in haer oppervlies , maer wiens kennisse dringht
tot den grondt toe , als de schoonheydt van een Dia-
mant. Men merckt in sijne woorden niet de minste
fchaduwe van ghemaecktheydt. Alles is glad, effen
eenparigh , niet dat knobbeligh , puntigh, af-breu-
kigh fy en vindt 'er plaetsen. Het begin fiet op het
eynde, het eynde hanght aen 't begin, het midden is
't een en 't ander ghelijckvormigh, met een ongelijcke
ghelijckheydt die altijdt behaeght en nimmer verfa-
dight. D'order waer meehy te werck gaet is fooda-
nigh, dat fy onse ghedachten foetelick bemachtight.
Sijne Wet-reghels elck door verscheyde paden wande-
lende, ontmoeten malkanderen gelijkelick in 't eynde,
thoo-

thoonende met een juyste ghelijckmatigheydt dat de beenen over een
 komen met het hoofd, en het lichaem met beyde. Doch als met de Son-
 nestralen, soo is 't mede met de lof; beyde sijn sy aengenaemer alffe de
 voorworpen zielinx slaen, dan als sy rechedraeds daer op vallen; ick wil
 u dan van onsen Schrijver het oordeel verthoonen, eer in de stoffe die
 hy verhandelt, dan inde statige voeghlickheydt, waer mee hy het doet.
 Het staet by yeder een bekent, dat de welsprekenthey is een hoedanig-
 heydt van onverghelekelicke volmaecktheydt. Sy is d'uytterste maght
 van reden ghetrouwt met wetenschap, den herfft der ervarenheydt. Soo
 vol van glorij datse niet hoeft te duchten met feninige tong-nepen ghe-
 blaeut te worden, als de wetenschappen wel somtijds wedervaert. Sy
 doet haer vreesen doet sy haer niet beminnen. Soo veel als ons de spraek
 verheft boven andere Dieren, soo veel doet sy den eenen Mensch boven
 den anderen uytsteken, want sy is de volmaecktheydt van de spraek.
 Kort om: hare overopperheydt streckt sich soo wijd uyt, dat sy schijnt
 te willen veranderen d' order der voorsienigheydt, het ghebruyck des
 vrijheyds ontnemende aen diefe Godt heeft ghelieven te gheven. Segh
 dit, en al wat hier noch by kan doen de welsprekenste tong die yemand
 in de mont hangt. Als ghy alles uytgefeyt sult hebben, sal icker op die-
 nen dat de Schilder-konst noch al meer verricht. Mijn gevoelen steunt
 op het oordeel van een der grootste Staets-Mannen oyt van de Son be-
 schenen. D'oogen sijn veel scherper ghetuyghen, seydt *Polybius*, dan
 wel onse ooren. Op dese bedenckinghe schijnt *Quintilianus* dit besluyt
 ghemaeckt te hebben; de Schilderije, seydt hy, een stilswijgent werck
 in altijdt den selven schijn houdende, dringht soo diep in de binnenste
 bewegingen onses ghemoeds, dat sy menighmael de kracht der wel-
 sprekenheyd self schijnt te boven te gaen. Dit hebben wel eer die gene
 gheweten de welcke Schipbreuck hadden gheleden: Want sy plaghten
 de Schilderijen van haer melidelick ongheval om te draghen; sich sel-
 ven versekerende dat sy den aenschouwer door 't afghebeelde ghesicht
 van haer balsturigh lot, kraghtiger tot medogen souden bewegen, dan
 door 't bereicken van de hooghte der allerwelsprekenste bedel-konst.
Ælianus mede in sijne Historie der Beesten, nae dat hy gheseydt heeft al
 wat men seggen kan, beroept sich menighmael op de Schilderie, wil-
 lende dat wy daer uyt ten vollen souden aenmercken, 'tgheen ons syne
 woorden maer ten halven hadden voorgestelt; maer sie hier van onsen
 Schrijver. Dit sal icker noch byvoegen; men plaght certijds om de

selfde reden de deuren der Kercken met den dagh des oordeels te beschilderen : wanneer namelick onse zielen haer oude uyschudfels wederom aentreckende , met een onveranderlicke ghelucksalichcydt sullen worden bekroont, of in een eeuwighe dootd sterueloos sullen steruen. Te weten sy die nu de blijde eeuwigheydt in hope ghenoten, siende hoe de vrome zielen met een volvreughdige onsterffelijckheydt wierden begenadicht, spanden al hun zenuwen uyt, om hun geloof door de werken vet makende, haer naemaels met de daedt te beeuuen. On-dadighe vrijleuige menschen daerenteghen, vermomde Vyanden en Afgoden van hun seluen, gewaer wordende hoe de boose geesten de verdoende wech ruckten en pijnighden, wierden dickwils met sulcke God-uoelijcke sinderouingen aengeblasen, dat sy hun seluen niet meer versuymelick te kort doende, den stempel der godsaligheydt saken t'ontfangen. Want seydt *Porta*, de gelijckenis is een geschilderde reden, of sprekende Schilderije, die alle noten en woorden in macht verri te bovengeaet. Een' andere bewijs-reden om de waerdigheyt van 't onderwerp van Heer *Iunius*, de Schilder-konst namentlick, te beweerden, is de dese. Het is een ghebruyck, sedert een langhe reex van eeuuen, onder ons veruoudert, dat we segghen yemandt van overmatige schooneitd prijfen willende, soo schoon als een Beeldt. Men redent en krackelt oock, wie van beyden, de Beeldhouwers of Schilders den meesten lof verdienen; doch die niet en siet dat de Schilders nootwendiglick voorghestelt moeten werden, die heeft misselick ooghen in 't voorhoofd, maer sekerlick niet in 't herte. Om dat alle twijffelachtighe dinghen of door aensienelickheydt of door redenen moeten worden bewesen, sullen wy ten eersten d'authoriteiten voorbrenghen. Graef *Balten Castiglion* op het einde van 't eerste Boeck van sijn pit-vollen Hovelingh, veel en verscheyde redenen voor d'een en d'ander sijde bygebracht hebbende, besluit ten lesten en seiddt de Schilderkonst edeler te wesen. Maer om dat het oordeel van een ander niet behoefte te wesen de mate van 't onse, sullen wy overgaen tot de redenen. Het krachtigste bewijs dat ick oyt gehoort of gelesen heb, om de saeck der Beeldhouwenen voor te staen, achtick met reden het volgende te wesen. Beide dese konsten seggen-se, soecken natuer naer te bootsen, en die van haer sal het edelste wesen die het beste weet te doen, en de waerheid het naeste trefte; hier konnen wy niet tegen hebben. Nu, seggen de Beeldhouwers, de Schilderije is Sophistisch, dat is thoonfchijnigh en niet waerachtigh: want de

din-

dingen die in een Schilderije ſchijnen, ſijnder inder waerheid niet in, ſoo gaet het met de Beeldkonſt niet : Hierom hoewel de Schilders de ſelfde ſaken nabootſen die de Beeldhouwers doen, met meer dinghen, te weten met ghedaenten en verwen, en de Beeldhouwers met gedaenten maer alleen, nochtans bootſen ſy haer waerlicker en natuerlicker nae. Dat dit waerachtigh zy; yeder een weet dat ſchoon het oogh 't edelſt is van alle vijf de ſinnen, en de verwen tot zijn voorworpfel heeft, nochtans iſt het ſekerſte niet, want wy ſien dat het menighmael wordt bedrogen; maer het ſekerſte der ſinnen is 't ghevoelen : nu weet yeder een dat het ghevoelen vindt in een ſtockbeeld al watter 't oogh in ſiet, daer in een Schilderije niet ſulcx gebeurt : hierom ſeggen de Beeldhouwers dat hunne konſt voor moet gaen, en dat'er ſoo groot een onderſcheydt is tuſſen beyde, alſtuſſen het weſen en 't ſchijnen. Dient tot antwoord, dat daerom de Beeldhouwers natuer niet beter naebootſen om dat ſy omhelsbare end' uytſtekende dinghen maken, jae ſy verſmalen en ontnemen de ſaek die nu alree van de natuer ſoodanigh was; overſulcx al wat mender ronds, breeds en anders in vind, is gheensins van de konſt : want al te voren waren daer in breede en hooghte, en alle die deelen die men gheeft aen bondighe lichamen; maer alleen ſijn van de konſt de linien waer mee 't geſeyde lichaem is ontrocken, dewelcke ſijn in 't oppervlies; hierom, als gheſeydt is, komt het niet van de konſt omhelsbaer en uytſtekende te weſen, maer van natuer. Deſe antwoord geldt oock daer ſy ſeggen van 't ghevoelen : want dat men een dinghen ſoodanigh vind is nu al geſeydt niet vande konſt te weſen. Noch worpen de Beeldhouwers de duerſaemheydt voor, ſeggende dat hunne wercken beſtendigh ſijn, en op verr' nae niet ſoo veel ghevaers onderworpen van reghen, vyer en andere toevallen, als wel de Schilderijen. Hier op antwoorden de Schilders ten eerſten, dat dat niet onttaet uyt de konſt, maer uyt het onderworpfel van de konſt, het gheen waerachtigh is. Ten tweeden : daer en is geen der onder-maanighe dinghen dat bevoorwaarden kan altijd te fullen dueren; niets houdt ſijne ghelijckheydt onbeweeghelijk als dat groot onveranderlick begin, die Opperleer. Meiter, de rechte Heer van de Alheyd; oock ſoo dueren de Schilderijen eenighe honderden van Iaren, het welck ghenoech ſchijnt te weſen. Ten derden, ſeggens, kan men ſchilderen op Marmer, en ſoo fullen de Schilderijen eenighſints vereeuwicht worden. Maer om dit gedingh niet langer uyt te recken, willen wy de Beeldhouwers den

bout op 't hooft gheven. Wy seggen dan de Schilder-konst veel alghe-meener te wesen, dat is dat sy natuer in alle dinghen kan naebootfen: want boven dat sy afmaelt allerley Dieren en ander tuyg dat men raken kan, weetsē mee nae te bootfen alles wat men kan sien, het gheen de Beeldhouwers onmogelick is, hierom sey *Plinius* van *Apelles* dat hy geschildert hadde dinghen die men niet schilderen kan, als blixem-stralen en donderflaghen. Oock maken sy stroomen, licht, locht, waessē, wolcken, weerschijn en andere oneyndelicke dinghen, als 't opgaen van de Son, de morgenstond, de nacht, verwen van wateren, plumen van Voghelen, hayr van Menssen en Beeften, sweet, schuym en wat'er meer van de Beeldhouwers niet gedaen kan worden. Vyt het gene wy tot noch toe bygebracht hebben, spruyt onwedersprekelick de waerheyd van het besluyt dat de Schilder-konst edeler zy: want sy doet niet alleen meer dinghen maer doetsē mee volmaeckter, ghevende aen alles op het naeupuntighste sijne behoorlicke verwen; waer uyt het ontstaet dat sy de waerheydt beter treft, en ghevolghentlick natuer nabootst. Hier-en-boven sijn dat d'edelste konsten die ons alle de dagen onses levens byblijven; andere sijn verachtelick, om dat sy enckelick op den lichamelicken arbeydt steunende; den konstenaer begeven als d'ouderdom hem overvalt. De Schilder-konst heeft hier geen noot van: want hoewelsē de hand vereyscht, soo heeft sy evenwel gantsch geene rustige sterckte van doen. Hier willen wy nu de Beeldhouwers buyten gaen sluyten, en noch een woordt oft twee voor de Schilders uytboefemen. *Trismegistus* in de verwonderingh der voor-rechten des menschen soetelick verswolghen, berst in dese woorden uyt: d'aerdsche mensch seydt hy, is een sterffelick Godt, ende hemeliche Godt een onsterffelick mensch. Sijn woorden behagen my. Doch onder soo veel uytmytentheden waer door de mensch sich selven schijnt t'ontmenschen en te vergoden, dunckt my dees' onse konst de voortocht te hebben. De verblindige wielinghen der sterffelickheydt schijnen wy door haere gunste t'ontworstelen, soo dat we de breeckneck aller dinghen de Dood, geen kleyn leetweesen opdringhen moeten. Want de verwen der gunstelinghen deser konste, schijnen ghemaect van dat verwonderlick kruid, 'twelck van *Glancus* gheproeft sijnde, hem van een mensch herschiep tot een Godt. En seker daer is gheen gheluckiger bedriegerije, waer door wy ons selven kunnen inbeelden de godlickheydt deelachtigh te worden, als is dese konste. De glorig van een lichaem te maecken is groot

groot, van het met ziel en spraek te verrijcken onvergelyckelick grooter: maer indien de ziel aen de menschelicke oogen een sielick voorworpel was, nu wy soo diep sijn ghedronghen in de nabootsinghe van Gods wercken, vele Schilders souden hunne Tafereelen verlevendigen. Ick segge vele: want eenige souden het in hun vermogen wesen de verachten, uyt vrees van dat hun stucken gehouden mochten werden voor wercken van de natuer en niet van de konst. De groote veldruymte die ick heb sou my noch wel verder voeren, doch om in gheen oneyndelickheydt te verdwijnen moet het alreegesejde ghenoech wesen. Laet dat bethoonen dat de Schrijver die uyren waer in hy veroorloft wier van sijne godsalige oefeningen, niet weerdiger heeft kunnen aenleggen. Soo der yemand is die anders oordeelt, ick rade hem als een vriend sulck sijn ghevoelen stilswijgens by sich te houden, op dat men niet segghe dat hy sijne groove onwetenheydt voor goed oordeel wilt doen deurgaen; dat hy swarigheydt maect daer der geen^e is, op de wijze der Tovenaren die somtijds in de klaerste stonden eenen dicken nevel verwecken. Seker het is een saeck opmerckinghe waerdigh, te sien hoe schriften van Mannen in allerley gheleerde oefeningen gebreken en gekonst, dickwils sulcke afgunstighe oordeelers bejeghenen. Men houtse veeltijds voor ydele droombeelden van bottenmylen van't Latijnsche Land; maer laet'er yemand wesen die noyt grond van echte Schrijvers geraeckt heeft, weet hy sich maer wat quacksalverlick voor te doen, sijne schijndeughdekes met wat goede mijnen uyt te merckten, hy is de Godt der gheletterden, de Monarch der welsprekenheyd, een Arend in de Wolcken, d'Oppermeester der gheleertheid, het kontoir der gantsche wereld, de Man der nature. Alles wat sijne misdragtighe vruchtbaerheid mach uytstooten, wordt voor doorhonighde leckernijen opgesnoept, hoewel sijne beste vonden niet sijn dan ontijdighe misvallen, schaduwen sonder lichamen, lichamen sonder zielen. Evenwel noch, Schrijvers van sulck een stoffe zijnder al veel beter aen, als die soo verkeerdelick van hun oordeelen: want het is erger slechte vonden van andere voor goed te keuren, dan selfs yet slechts in 't midden te stellen. Sie hier het bescheet van *Ciceroos* uytspreeck: Hy is de wijste, seydt hy, die wat hem noodigh is weet te bedencken: de naeste aen hem die anders goede voorslaghen plaetse weet te geven. In de sotteheid gaet het heel anders: want hy is min sot die niet met al in de sin schiet, dan hy die wat een ander sottelick is ingheschoten, voor goetd

keurt.

keurt. De reden hier van wordt by *Cicero* niet ghegeven; bevredighen
Jan, wilje, met de dese tot my een betere voor sal komen. Het ghesicht
is seer bedrieghelic aen die met de geelsucht sijn overloopen; doch het
bedrieght oubeseffelic meer, hen dien d'eyghe liefde heeft vergalt.
Achter desen Afgod loopen wy meest alle verdoot. De Vinders dan
van een dinghen beminnen het, als wesende hunne vrucht, en de natuer-
licke sucht die yeder een heeft tot sijn maecksel, ontschuldigh hun ce-
nighsins van dat sy hunne vonden apelic vleyen en streelen, hoe vorme-
loos die oock mogen wesen. Doch die behagen scheppen in anderer on-
gherijmtheen, en houden voor prijsweerdigh hunne sotternijen, luyden
van sulck geback kunnen gantsch geen onschult vinden, om dat sy met
een vry en onbedwongen oordeel wercken; hierom is 't middagklar,
dat het breyn veel meer averrechts staet aen hun, dan aen de Vinders
sels. Onderentussen komē Schrijvers die van goede stoffe sijn opgeleyt,
hun geensints dies te kreunen. Sy weten dat het een bedriegelicke regel
is, van yemans waerdije uyt sijn naem te oordeelen: wat eenige ver-
dienen lof en andere hebben se. Het was de ghelegenheid van *Bibulus*;
de verwonderingh der menschen droegh hem op tot in den Hemel, geen
leeger plaets wou hem dienen, nochtans als het quam aend'uytspraeck
van een wijs Man, hy beleet geen grondt te kennen tot sulck een ver-
wonderinghe, en min verdient in hem te wesen tot soo een hooghte.
't Is in de Brieven aen *Atticus*: de verbaefde grootachtinge der Menschen,
seydt hy, stelt *Bibulus* in den Hemel en ick weet niet waarom. Het is dan
buyten twijffel beter, eere te verdienen, dan eere t'hebben: want wy
konnen haer genieten door den wil van diese ons bewijst, sonder dat'er
deught voorgaen, nae welckers Noord-Sterr wy onsen loop nemen; maer
niemand kan haer verdienen als die door roemwaerdighe betrachtungen
sich selven den weg daer toe heeft gebaent. Soo onse Schrijver naer den
waen van yemand het eene kan missen, soo is 't nochtans onmogelick dat
hem het andere immermeer sou ontgaen. Lees met aendacht, en ghy sult
seggen dat ick u tot een statelick Paleys ghebraght hebbe door een on-
aengenamen en doornigen wegh. De vermakelicke en ongemeene ver-
tellingen, waer mee hy sijne zet-regels veeltijts tempert, denck niet an-
ders of sy sinder met groot oordeel en voordacht tussen gesaeydt: want
wie weet niet dat onse geest door 'tvermaeck geopent, sich allerley les-
sen des te beter laet inscherpen, op de manier van een Wond-artz
die sijn vliem eerst in den oly dopt op dat het sijn werck te behendigher
en ongevoelicker doe.

COPIE

Van een Brief door den Ed. Heer Rubens, Ridder &c gheschreven aen den
Edelen Hoogh-gheleerden Heer
FRANCISCVS IVNIVS.

Mijn Heere,

*H. E. Sal seer verwondert wesen in soo langhen tijdt gheen tijdingh vanden ontfaeck H. E. oock door my ontfaenghen te hebben, den welcken, als blijkt uit H. E. aen ghenamen van den 24. May, Goor datum aen my gedensteert was. Toech ick bidde H. E. beliede te gelooben dat den Goorsyden Boeck my nu eerst oer veertien daghen behandicht is door eenen van dese Stadt, genoemt Leon Hemselroy, met vele excusen van soo spaden bestellinge. Dit is de oorsaecke dat ick H. E. vief oock niet beantwoort en hebbe; want ick eerst wenschte den Boeck te sien ende te lesen; ghelijck ick nu met attentie ghedaen hebbe. Ende om de waerheydt te seggen, ick bebinde dat H. E. onse konste seer vereert heeft immenso hoc totius antiquitatis thesauro, tantâ diligentia refosso, & ordine pulcherri-
mo publicè distributo. Nam liber iste DV^r, ut unoverbo dicam, verè promus condus est uberrimus omnium exemplorum, sententiarum & dogmatum, quæ à veteribus uspiam sparsum ad dignitatem & lucem Artis pictoriæ pertinentia litteris consecrata maximo nostro emolumento hactenus perennarunt. Itaque titulo & argumento libri *De picturâ veterum* à DV^a ad unguem satisfactum censeo: monita etiam & leges, judicia & exempla maximam nobis lucem
affe.*

afferentia passim inserta, & admirandâ quadam eruditione elegantissimoq; locutionis genere expressa, & ordine recto totum hoc opus perfectissimè digestum, atque insigni curâ & limâ ad calcem usque perpolitum. Sed quoniam exempla illa veterum Pictorum fantasiâ tantum & pro cuiusque captu magis aut minus assequi possumus, vellem equidem eadem diligentia similem quandoque tractatum excudi posse de picturis Italorum, quorum exemplaria & prototypa adhuc hodie publicè prostant, & digito possunt monstrari & dici, *Hæc sunt*. Nam illa, quæ sub sensum cadunt, acrius imprimuntur & hærent, & exactius examen requirunt, atque materiam uberiolem proficiendi studiosis præstant, quàm illa quæ solâ imaginatione tanquam somnia se nobis offerunt, & verbis adumbrata ter frustra comprehensa (ut Orpheum Eurydices imago) eludunt sæpè & suâ quemque spe frustrantur. Quod experti dicimus. Nam quotusquisque nostrum præclarum aliquod Apellis aut Timanthis opus, à Plinio aut aliis autoribus graphicè descriptum, pro reidignitate oculis subicere tentaturus, aliquid non insulsum aut à veterum majestate non alienum præstabit; sed genio suo quisque indulgens, Musteum aliquid pro Opimiano illo dulceamaro promet, & injuriam magnis illis manibus afferet, quos ego veneratione summâ prosequor, & vestigia euntium potius adoro, quàm vel solâ cogitatione assequi me posse ingenuè profiteor. *Ick bidde mijn Heere beliebe my wel af te nemen 't gheene ick met Gziendelijcke siberxt ben seggende, met hope dat W. E. ons naer soo goeden promulssidem niet ey sal wey gheren ipsum caput cena, daer wy alle gader seer naer verlanghen, want tot noch toe en heeft ons niemandt onsen appetijt vol daey van alle de gene die a fsulckey materie ghetracteert hebben; nam oportet ve-
re ad individua, ut dixi. Maer mede ick ghebiede my yrt gantscher*

gantſcher herten in *S* *E*. goede gunſte, ende grootelicks
Gooz de eere die my gheſchiedt is met de presentatie van
S *E*. *W*oeck ende vriendſchap bedanckende, blijſe in
der eeuſſigheydt,

Mijn Heere,

V. E. Oodmoedigen ende geaffect^{en} Dienaer

Antwerpiz. raptim, & ſtans pede in uno.
Den eerlten Augulli 1637.

Pietro Paulo Rubeno.

*De Druck-fauten die hier of daer ingelopen ſouden moghen wuſen, ſal elck
voor ſich ſelfs heuſchelick ghelieven te verbeteren.*

FRANCISCVS IUNIVS F.F.
*Dits IUNIVS, Der Schilders Rechte hant,
Zijn Bloet is Eel, Noch Eeler Zijn Verstant. I.V. Vondelen*

H E T

EERSTE BOECKS

Inhoudt.

ONS voor-nemen is, door Godes hulpe, den eersten aen-vangh, den voortgangh, de voltreckinghe van de *Schilder-konst* te verhandelen. d'Eerste beginfelen deser konste worden in 't eerste Boeck aenghewesen. Het tweede Boeck stelt ons verscheyden middelen voor oogen, door welke dese Konst in oude tijden soo dapper heeft toe-genomen. Het derde Boeck houdt sich besigh ontrent die dinghen, dewelcke by d'oude Konstenaers in 't werck ghestelt sijn gheweest, om de volmaecktheydt deser Konste naerder en naerder te treffen. Aen-nopende 't eerste Boeck, nae soo een alghemeyne aenmerkinge van dien aengheboren lust, waer door de menschen aen-geleydt worden, om de wercken der nature

A

nae

2
nae te boetsen, so houden wy daer in staende dat dese gheneghentheydt door 't behulp van d'inbeeldens kracht (die gemeynlick d'imaginatie ofte fantasie genaemt wordt) op-gheweckt sijnde, sich grooter dinghen bestaet te onderwinden, sonder nochtans overmaetigh te wesen in 't volghen van allerley dertele, verwaende fantasijen, die de aenkomelingen veel tijds plaghten te verrucken. Ghemerckt oock dat de Konstenaers sulcken onversaedighden beusel lust van de Dichters (die men Poëten noemt) schijnen gheerft te hebben, soo is 't dat wy op dese ghelegghenheydt de groote ghemeynschap die daer is tusschen de Poësy ende de Schilder-Konst aenroeren; met een toevoeghsel van 't ghene den ghenen voor 't eerste te betrachten staet, die wel oyt met een rijp ende ghesond oordeel de wercken van eenighe voor-naemste Meesters meynen te besichtighen.

Dat

Dat eerste Capittel.

ME T sulcken wt-nemende cierlijck-
 heyt, heeft den overgroten, alwijsen Maeker
 van dit *Al*, de geschapen Wereld, bekleed, dat
 de Grieken midts-gaders ook de Romeynen
 deselvighe een-stemmighlijck sodaynigen naem
 hebben toe ghepast, die in sijnen eyghenen aert * *Plin. lib.*
 een cieraet * beteyckent. Oock soo heeft *11. nat. hist.*
 hy den mensche (die met recht een kleyne we- *cap. 4.*

reldt van d'oude † gheheeten wordt) niet daerom nae sijn even-beeldt
 kloeck ende verstandigh ghemaect, dat hy de kracht sijnes edelen
 ghemoedts nae 't exempel der beesten door gheringhe lust-tochten
 soude ver-breken, maer dat hem de bedenckinge sijnes Goddelicken
 oorsproncks altijd tot hooghe ende eerlicke betra htinghen soude
 aen-maenen. Dit ghevoelen is van ouds in de herten der menschen
 diep in ghewortelt; soo dat niet alleen de gheleerde maer oock d'on-
 geleerde het daer voor houden, dat den sterffelicken licht-ver-gancke-
 licken mensch d'on-sterffelickheydt anders niet en kan bekomen, als
 door d'oeffeninghe van de deughd. Doch in soo menigh-vuldighen
 keur van deughdelick bedrijf 't welck sich den mensche tot verbrey-
 dinghe sijnes naems aen-biedt, plaght yeder een sich selven met de
 heymelicke gheneghentheydt van sijn aen-geboren aerd te beraedr-
 slaeghen. Den eenen, door een gantsch loffelicke stout-moedigheydt
 aen-ghedreven sijnde, ver-voordert sich de maete des Hemels met sijn
 verstandt r' om-vanghen, ende 't on-eyndelick ghetal der Hemelicher
 lichten den nae-komelingen als een ghewis erf-deel aen te tellen *, * *Plin. lib.*
 of daer misschien iemand nae-maels dit sijn erf-recht op den selvigen *11. nat. hist.*
 voet bestondt te vervolghen. Den anderen schroomt sich niet d'aller *cap. 26.*
 diepste ver-borghentheden der *Nature* te door-snuffelen: Hy en weet
 van gheen rusten tot dat hy eenigh-sins begrijpt het driftighe swerck
 van de swanghere wolcken, het vreeselick ghedommel des donders,
 het snel-blickende ver-schiet des blixems, en wat daer noch meer bo-
 ven ende ontrent de aerde 's menschen hert wel oyt verstaeght heeft
 ghemaect. 't En ver-veelt sulcken sinnelicken onderloecker nim-
 mermeer alle dese wonder wercken nauw te siften; jae 't quelt hem
 dat eenighe der selver nu en dan ont-sluypen; want hy en acht sich

selven tot geen ander eynde op dit Aerdtsche Toneel gebracht te sijn, dan om foodanighe wonder daeden t'aenschouwen, *Anaxagoras* ghevraecht sijnde tot wat eynde hy voort-ghebracht was, heeft gheantwoort. Tot beschouwinghe van de Sonne, Maene ende den Hemel*, ende in der waerheydt, wat is doch den mensche anders als een *schepsel* * t welck, nae 't segghen van *Quintilianus* *, naest by Godt comt, ghestelt in de Wereldt tot op-merckinge van al't ghene de Wereldt in sijnen schoot ver-vat.

2. Soodanighe dan dewelcke met dese en dierghelijcke bedenkighen op-ghenomen sijn, soudent met groot recht gheoordeelt worden den ghemeynen trant van d'andere menschen op 't aller verdtste t'over-schrijden; 't en waer saecke dat die ghene noch verder gingen, de welke dese wonderen der *Nature* niet alleen nae de mate des menschelicken vernufts beschouwen, maer oock de ghelijckenisse der selvigher wonderen nae 't leven wonderbaerlick af-maelen. *St. Chrysostomus*, die van weghe de sonderlinge wel-spieckenheyd daer hy mede begaeft was den naem *Chrysostomus*, dat is, *Gulde-mondt* ghekegheit heeft, maeckt een wijdt-loopigh verhael der dinghen die de *Schilder Konst* placht nae te boetsen; De *Schilders*, seght hy *, bestaen de *Nature* door hare *Konst* nyt te drucken, nae 't vermenghen haerer verwen, af-maelende allerley ghelijckenisse der sienelicken lichamen; dus maecken sy menschen, on-redelicke Schepselen, Boomen, Oorloghen, *Velds-slaeghen*, *Stroom-vlietende bloeds-stortinghen*, *Spiessen*, *Koninghen*, ghemeyne menschen; sy maecken oock eenen *Koninghlijcken Staet-Stoel*, den *Koningh* sitende, den *Barbarischen Vyandt* onder sijne voeten neder-ghestort, het *scherp gheslepen spits der spiessen*, loopende *Revieren*, *vermaeckelicke Beemden*; in 't korte, sy bereyden de beschouwers een seer aen-ghenaeme *lust-baerheyd* in 't kunstigh af-beelden van aller-hande sichtbaere dinghen. d'Aenmerckinge van *Isidorus Pelusiota* is mede aen-merckens waerd; de *Schilders*, seght hy *, de welke d'onomelicken dinghen door eenighe *lichamelicke ghelijckenissen* af-beelden, plachten 't *hoofd* der *Koninghen* door een handt uyt de wolcken veel-tijds te kroonen, om daer mede te verstaen te gheven dat hun d'opperste *vooghdijs* van den *Hemel* vergunt wordt. De *wijdtopigheyd* der dinghen welcker ghelijckenissen dese dappere kunst soeckt voor te stellen, wordt op een gantsch andere wijze van *Socrates* verhandelt; de *Schilders*, seght hy *, soecken met haere verwen af te beelden *verdiepte ende verhooghe, verdonckerde ende verlichte, harde ende sachte, ruighe ende glatte, nieuwe ende oude lichaemen*. Alhoewel oock d'aller grootste verscheydenheydt der kleuren meest in de bloemen ghespeurt wordt, soo is het nochtans dat dese *Konst* daer in mede haere kracht heeft willen betoonen; want

* Laert.
lib. II.

* Declam.
260.

* Homilia.
in Psal. 50.

* Lib. 3.
Epist. 161.

* apud Xe-
noph lib. 3.
Apomnem.

den vernaemden Schilder *Paufias* met de liefde van zijn Landef-vrouwe *Glycera* bevangten sijnde, heeft dese Kunst ghebracht tot de veevoudighe veranderlickheydt der coleuren die men in de bloemen vindt. Dese *Glycera* heeft den eersten vondt ghehad van bloem-kranfken met een seer gheestighe aerdigheydt te vlechten; waer over den Konstenaer nauwe achtighe nemende op dit bevalligh werck van zijn be-minde Baefinne, is daer door op-gheweckt gheweest om 't Pinceel in de hand te nemen, end' alsoo met de *Nature* selver als in den strijdt te treden, *Plin. nat. hist. lib. xxxv. cap. 11.* *Appelles* heeft oock dinghen gheschildert die niet en konnen af-gemaelt worden; als naemelick donder-slaeghen, weder-licht, blixem, *Plin. xxxv. 10.* Soo dat *Theophylactus Simocatus* hier op een oogh schijnt ghehad te hebben, als hy seght * dat de Schilders sich onder-winden soodaenighe dinghen uyt te drucken, die de *Nature* selver niet en kan ghedoen. * Epist 37.

3. So is het dan blijkelick dat onder 't ghetal van soo veele ende verscheyden Konsten door de vvelcke eenen grooten naem ende een onsterffelike beroemtheydt vervorven vwordt, dese Konste gheen van de geringhste en is, dewelcke daer af-beeldet alles vvatmen onder 't vvijsde uyt-spanset des Hemels bedeckt siet. 't Is ghevisselick een uytermaeten groote saeck de waere verbeeldinghen van allerley roerende ende onroerende dinghen in sijn ghemoedt op te legghen; evenwel nochtans is het noch een meerder saecke datmen een levende ghelijckenisse deser inwendigher verbeeldinghen kan uytwercken, vvoornaemelick indien den Konstenaer niet en blijft hanghen aen dese of geene bysondere wercken der *Nature*, maer liever uyt opmerkinge van d'alter schoonste lichamen die erghens te vinden sijn een volmaeckt voor-beeldt in sijn fantasije in-drucke, nae 't welcke hy sijne wercken naemaels meynt aen te richten. Hier toe dienen de woorden van eenen vermaerden *Platonischen* *Philosophe* bygebracht, de *Beeld-Snijders*, seght hy *, *versaemelend: al wat in bysondere lichaemen fraey ende aerdigh is, brenghen door de konst in een enckele naeboetsinghe van de volmaecte schoonheydt te passe al wat sy uyt menighe schoone personagien hebben opghegaedert; ten eynde dat sy een bequaeme, suyvere, wel-ghemaetichde ghesalte mochten treffen, soo datmen nauwelix sulcken volkomen schoonheydt erghens kan ghevinden, die met een' wel ghetrocht Stock-Beeldt ofte Steen mach worden vergeleken, want de Konsten soecken oyt 'taller schoonste.* 't Komt * *XII Me-*
vinghe van Cyllarus, die onder alle d'andere *Centauren* de schoonste was; *Hy had een aengenaeme rustigheyt in sijn tronie; en voor soo vele als by eenen mensche gheleek, soo quam sijnen neck, sijne schouderen, sijne handen, sijne*

- borst altes-naest by de prijs-waerdige Beelden der Konstenaeren. Staet oock
- * In Heroi- alhier op dese gheleghenheydt aen te merken dat *Phylostratus* * veel-
cis. tijds de voor-treffelicke schoonheydt van d'oude Helden niet anders heeft willen voorstellen, als door een verghelijkinghe met konstighē Statuen; dit vinden wy in sijne beschrijvinge van *Protesilanus*, *Euphorbus*,
- * Lib. v. hi. *Neoptolemus*, als oock elders meer. *Herodianus* * geeft ons ins-ghelijcks
stor. te kennen, dat *Bassianus* (dien eenighe, nae dat hy 't Roomsche Keyser-rijck bekomen hadde, *Pseudantoninus* noemden; andere *Heliogabalus*, om dat hy een Priester van de Sonne was gheweest) van sijne tijdt-ge-
noten eenstemmichlick met d'aller schoonste Bacchus-Beelden wierd ver-gheleken; foodaenigh was de bloeyende Ieffelickheydt sijnes jeughds en 't on-berispelicke maecksel sijnes lichaems, dat men 't uyt-ghedruckte wesen sijner on-begrypelicker schoonheydt maer alleen-lick in de volmaeckte Beelden kost aenwijzen. Indien ghy neemt eenen
- * lib. II. in mensche van de Nature ghemaeck*, seght *Proclus* *, ende eenen anderen door
Timæum des Beeldstekers konst' voortd ghebracht; soo en salhet nochtans niet alrijds
Platonis. gheschieden, dat het maecksel der Nature staetelicker schijnen sal. Want de
Konst doet vele dinghen met meerder netrigheydt. Dit selvige heeft *Ovidius*
- * Metam. x oock eenigh-sins uytghedruckt, wanneer hy * betuyghet dat *Pygmalion*
het sneew-witte yvoor door een seldsamenē Konst gheluckighick snijddende, het selvige sulcken ghedaente ghegeven heeft, dat gheen foodaenighe vrouwe ter wereldt kan worden ghebraght. Blijckt dan uyt het ghene alrede verhaelt is, dat de rechte Konstenaers die in haer ghemoed een on-vervalscht voorbeeldt der volmaeckte schoonheydt om-draeghen, doorgaens henen oock in alle haere wercken eenen sekeren glimps deser inwenwendigher verbeekdinghe plachten uyt te storten. Dat nu dit alles soo heel licht niet en valt, is kennelick ghenoech; want, nae 't segghen van
- * Epist. 19. *Appolonius Tyanicus* *, 't Beste is alrijdt hard om uyt te vinden, hard om te oor-
deelen. 't Is oock seer wel van eenen ouden Orateur * aen-gemerckt,
- * Panegy. dat de afbeeldinghe van de voor-naemste schoonheydt d'aller moeyelickste is;
Maxim. & aenghesien de mis-maektheydt lichtelick door sekere merck-teyckenen kan uyt-
Constant. gedruckte worden: de verghelijkinghe daerenteghen van de waere schoonheydt
dictus. is soo weynigh ghemeyn, als de schoonheydt selver. Den wijdt-beroemden
- * vide Tul- Schilder *Zéuxis* * verstontd seer wel dat het de Nature noyt goed ghe-
lium in iplo vonden heeft de volmaeckte schoonheydt op een eenigh lichaem te be-
staum in steden; ende als sy ons yet fraeys schijnt te willen vertooghen, soo laet
no lib. I. I. sy daer oock al wat slechts onder loopen; even juyft als of haer niets en
de leven- soude over-blijven om aen andere uyt te deylen, indien sy aen een al-
leone. leen gingh hangen al wat goet ende volmaeck is, overfulcx, als desen grooten Meester voor-genomen hadde den inwoonderen van *Crotone*

een uymemende schoon vrouwelick Beeldt nae te laeten, soo en vond hy het niet gheraedtfaem de gheheele volmaecktheydt van d'aller bevalligste schoonigheydt in een lichaem te soecken, maer hy heeft vijf van d'aller schoonste Maeghden uyt ghepickt, ten eynde dat hy uyt d'ernstliche opmerckinge der selvigher de rechte schoonheydt, die, nae 't segghen van *Lucianus* *, noodtsaeckelijck maer een wesen kan, moght ghevinden. 't Bestaet dan in seer goede reden 't ghene *Socrates* staende houdt in sijne tsaemen-spraecke die hy, nae 't verhael van *Xenophon* *, met den Schilder *Paribastus* ghehouden heeft; *Aenghesien het niet licht en is*, seght hy, *enen mensche t' ontmoeten die t' eenmael uyt onberispelicke ghedeelten bestaet, soo is 't dat ghylieden uyt elck een het bequaemste op-soeckende, te wege brengt dat de gheheele lichaemen van u geschildert voor schoon worden ghehouden.*

4 Dit is dan dese naeboetfinghe, die men ghemeynelick d' *Imitatie* noemt, uyt welcke de Teycken-Konft, de Schilder-Konft, de Giet-Konft en al d'andere Konften van desen aerd voord-spruyten, Oock so is 't dat dese *Imitatie* van *Philostratus* * genaemt word een seer oude vont, ende met de Nature selver wonderlick wel overeen komende. 't Bewijs hier van souden wy vaerdighlic mogen trecken uyt dien gantsch befigen yver die in de kleyne kinderhens gespeurt wordt, wanneer sy naemelick de teere verbeeldingen van haere ongeoeffende imaginatien in 'tmaecken der Beeldekens van Was ende Potaerde uyt drucken. Evenwel nochtans sullen wy dit bewijs laeten aenstaen, overmits yeder een sich selven hier van ten vollen kan berichten, die slechts 't daeghelicksche tijtverdrifder kinderen wil aenschouwen; ende wy sullen reghen-wordighlijck dit maer alleen uyt *Quintilianus* * aenmercken dat alle die dingen dewelcke wel oyt door de Konft voltrocken worden, haer eerste beginselen altijd uyt de Nature plachten te trecken. Oock soo en moghen wy in 't minste niet eens twijfelen of 't grootste deel der Konsten, ghelijck den selvighen *Quintilianus* ellers * spreeckt, steunt op d'imitatie, jae dat noch meer is, 't gantsche beleydt onses levens bestaet daer in, dat wy altijd vaerdighlijck naetrachten, 't ghens wy in andere hoog achten. Dus is het dat de kinderen den trek der letteren naevolghen, tot dat sy de Schrijf-Kunst vast hebben: Die sich tot singhen begheven, letten op de stemme haerer Leer-Meesters: De Schilders nemen haer ghemerck op de wercken van haere voorganghers: De Bouw-lieden schicken sich nae de gheluckighe ondervindinghe der gener die voor hun wel-eer de Landt-Neeringhe hebben ghepleghet. Wy sien eyndelick dat de beginselen van aller-ley wetenschappen sich doorgaens henen voegen nae 't een of 't andere voor-ghestelde voor-schrift.

5. Nu soo en behoeft sich hier niemaent van dese Konft af-keerigh

* In *Hermotino*.

* Lib 3.
Apoma.

* in *proemio* Icos
num.

* orat in *die*
lib. I. cap.
17.

* orat. in
tit. lib. X.
cap. 2.

re houden, ten aensien van d'onzallicke menichte der naturelicker dingē die af-ghebeeldt worden; ghemerckt daer nergens een Konst is in welke alles wat de Konst betreft van den Leer-Meester moet voor ghehouden worden. Ghewisselick, de wijsd en sijds verspreyde nature der dinghen kan 't niet verdraeghen dat een Leer-Meester in dese Konst sijnen Leerlinghen elcke bysondere ghedaente soude gaen voorstellen: ende indien ergens yemant sulcks aenvanght, *deselvighe sal*, nae 't seggen van

*Orat. in sili
lib. 5. cap. 10.
Quintilianus *, dese twee onghemacken ondergaen, dat hy sijne Leer-jonghers *altijt te vele sal voorhouden, en nimmermeer ghenoech*. Soo moeten wy dan ons selven daer mede te vrede houden, dat wy onsen arbeydt in 't eerste maer alleen besteden ontrent het afteycken en van de voornaemste dinghen, in 't minste niet twijfelende of d'andere mindere saecken sullen daer nae van selfs ghemackelick volghen. *Als Polyctetus* sijnen *Hercules* voleyndighet hadde, soo en heeft hy niet vele moeyte ontrent het Leeuwenvel ofte oock ontrent de veel-hoofdige wacter-slange behoeven te besteden. Inf-gelijcks oock als *Phidias* 't Beelt van *Minerva* gemaect hadde, soo en heeft hy sich in 't maecten van haeren Schild niet seer gequollen.

*Orat in sili
lib. II. cap. 3.
*Lib. II. de
Oratore.
Daer en is niemandt die in grooter dinghen soo dapper ysmuyret, seght *Quintilianus* *. Dat hem d'andere dinghen van minder waerde souden beghoeven, 't en sy dat *Phidias* misschien *Iupiter* best van allen heeft gemaect; maer dat d'andere dinghen even-wel, die tot het op-toyffel des wercks vereyscht waeren, beter van yemant anders souden ghewrocht sijn gheweest, dient dan hier wel ghelet op de woorden des grooten Orateurs; ghelijck in d'andere Konsten, seght *Tullius* *, wannmeer de moeyelickste dinghen verhandelt sijn, 't overighe niet vele arbeyds en vereyscht, als wesende nu licht om te begrypen, ofte oock som-wijlen den voorighen ghelijckvormigh; soo ghebeurt het mede in de Schilder-Konst, dat die ghene dewelcke eenen mensche wel kan uyt drucken, met eenen oock verstaen sal hoe eenighe andere ghedaente, die hy noyt heeft leeren Schilderen, behoort af-gemaelt te worden. Soo en behoeft men oock niet te vreesen, dat hy, die eenen Leeuwe ofte eenen Stier bequaemelick schildert, het selvighe niet en soude in vele andere viervoetighe besten ghedoen. Dit selvighe wordt mede bevesticht met dese woorden van den gheleerden *Quintilianus*; 't staet eenen Leer-Meester toe; seght

*Orat in
lib. 7.
cap. 10.
hy *, daghelicks aen te wijfen hoedanigh 't ver-volgh der dinghen sy, als oock hoe aelvighe aen elck-ander hanghen: want het onmoghelick is, al 't ghene de Konst aen-gaet, in 't bysonder voor te schrijven. Waer vindt men doch ergens een Schilder, die al 't ghene in de nature voor-valt, heeft leeren nae-ziecken? nochtans sal hy, de rechte maniere der imitatie maer eens gevat hebbende, al wat hem voor-komt lichtelick af-beelden.

6. De beginselen dan deser konsten die sich met de Imitatie be-moeyen

des Schilder-Konfts.

doeyen, vereyfchen geenen on-eyndelicken arbeydt; maer bieden haer felven in 't teghendeel vaerdighlick aen, te vreden sijnde met feer gemaczighe ende niet al te fwaere voor-fchriften der behoorelicker proportie. Ende in der waerheydt, de gantfche Schilder-Konft wordt in dapper weynighe leer-ftucken begrepen: de welcke, gelijcke heel- end al nodigh fijn den ghenen die niet te vergeefich willen arbeyden, fo moetenfe nochtans den aankomelinghen op 'taller kortfte ende op 't aller eenvoudichfte voor gheftelt worden. Wanneer men in 't teghendeel een groot ghebaer maect ontrent de grondtlaeghen deser Konfte, soo ghebeurt het menigh werven dat de nieuwelinghen t' eenemael van de Konft vervreemden, afgheschrickt sijnde door de verdrietlaemneydt van fulck een veelvoudigh ende inghewickelt onderwijs: oock soo wordt altemets haer verftandt, 't welck in 't eerfte op 't aller-lieffelikste gekochter moet worden, verduft ghemaect door de fchraelheydt van allerley opghesochte voorlaeghen: jae fy laeten haer felven fomtijds, tot groot naedeel van de Konft, dwaefelick voortaan dat fy daer alreede boven op fijn gheraect, indienfe slechts van buyten hebben geleert den inhoudt der grondtftucken daermen soo vele van snof en poft als of de gheheele Konft in de felvighe lagh verborghen: behalven dat menighmael oock d'aller edelste verftanden, die fich aen foodaenige wetten verbinden, feer jammerlick in haeren voort-vaetenden loop worden gheftut, altijd vreesachtigh ende beschroomt sijnde, nae dat fy de vrymoedigheydt die den Konftenaer meest van allen voort helpt, quijt fijn gheraect; Ghelijck het dan hoogh-noodigh is, datmen de beginners eenen fekeren wegh aen-wijft; soo staet daer oock op te letten, dat den felvighen wegh flecht ende recht fy, ende indien daer erghens yemant is die in dese Konften yet wat meynt uyt te richten, des felvighe moet het vastelick daer voor houden, datter eenen fekeren goeden ende bequaemen wegh is, waer in de Nature Selver van felfs vele dinghen sonder leeringhe moet verrichten; soo dat de gronden deser Konfte, dewelcke den aankomelinghen plaghen voor ghehouden te worden, niet soo feer van de Leer-Meefters schijnen uyt ghevonden te fijn, maer datfe van hun alleenlick aenghemerckt ende aenghevaert fijn gheweest, als de felvighe by groote Meefters in 't werck gheftelt wierden. Tot het ghene wy alhier uyt *Quintilianus* * hebben voor gheftelt, maghen oock de woorden van *Aquila Romanus* feer vvel toe paffen; *Schier alle dese dinghen, seght hy *, dewelcke in de grondt-ftucken veruat fijn, worden by fcherp-sinnighe Geesten veel-tijts in 't werck ghestelt; ende dat niet soo feer met een voor bedachte kenniffe, als by gheval, soo moeten dan alhier gheleertheydt ende opmerckinge toebren-*

* ex proce-
mio nemp
libri octav.
* de Figuris
sententiarum

ghen, dat ons dese dinghen, die sich de Konstenaers sonder woordacht laeten ontvallen, altijd by der handt ende in onse macht lieten vinden, soo menighmael de gheleghenheyde de selvighe sal vereyffchen. Wech dan met dit voorwendtsel der luygheydt: 'tis te slecht, dat wy de schuldtr van onse naelaetigheydt op d'arbeydsame moeyelichheydt der eerster beginsel bestaen te steken; dit en kan ons in 't minste niet verschoonen; overmits het seker gaet, dat dese Konsten sonder eenigh onderscheydt der personen ghereedt sijn alderley Konst-lievende herten nae haeren wenschte versaedigen. Soo en moeten wy oock in onsen goeden yver niet verflaewen door aenmerkinghe der grooter menichten die dese Konsten nae veel arbeydts noyt en hebben getroffen,

* Lib. 11. Epist. 10. want nae den aerdt deser dinghen, seght Sidonius Apollinaris *, is de wetschap aller Konsten dies te kostelicker, hoe min ghemeyn.

7. Dat noch evenwel vele haer selven ick en wete niet wat voor eenen oneyndelicken arbeydt inbeelden, ontstaet daer uyt, dat sy dese Konsten nimmermeer so verde ghebracht konnen sien, of daer ontbreket noch altijd 't eene of 't andere 't welck meerder arbeydt ende sorghe verwacht. De Schilder-Konst, seght Plato *, schijnt geen eynde te nemen in 't afmaelen der ghedierten, maer sy is altijd besigh om 't ghene sy eens ter handt ghetrocken heeft meer en meer te versieren; Dies en weet sy oock van gheen ophouden. Want het onmoghelick is dat daer niet met allen meer soude toegevoeght worden tot het ghene nu alrede uytdruckelick genoegh end' volmaecte schijnt te wesen. Om dese reden worden daer uyt der maeten vele ghevonden die door een slaphertige wanhope 't gewicht deser betrachttinghe vermijden, eerste oyt den last van dien met haere uysterste schouderen aenroeren. 't Eerste dan het welcke dese swaerhoofden hebben aen te mercken, is, dat alderley werck, nae 't segghen

* Lib. 6. de Legibus. Vegetius *, swaer ende moeyelick schijnt, eer men 't beproeft. Ten anderen moeten sy haer selven voor d'ooghen stellen, hoe grooten macht 't menschelicke verstantd heeft, om alles wat het hertelick bejaeght t'achterhaelen; ghemerckt slechter, doch moeyelicker Konsten, het woeste meer door loopen, den opgangh ende ondergangh der sterren nae rekenen, de Wereldt selver afmeten; jae wat isser doch, seght Max.

* Lib. 11. de re militari cap. 18. Tyrius *, 'twelck der menschen onbeschroomt gemoedt niet en weet konstighelick uyt te vinden, als het daer slechts eenen lust toe heeft? Laetse eyndelick daer op letten wat voor een groote saccke het is daer sy nae staen: 'tis een Konst der Konsten die den loon haeres arbeydt wesen sal; De vermoedtheydt, seght Tullius *, is hem die soeckt schandelick, als het ghene 't welck daer ghesocht wordt sonderlingh fraey is. 't Welck indiens recht begripen, soosullen sy dit mede lichtelick toestaen, dat den wegh die

* Circa initium libri primi de Finibus.

torde Konst leydt niet hard ende onbeganckelick en is; ghemerckt het eerste ende het grootste behulp voornaemelick in den wille bestaet. Dies worden oock d'eerste beginfelen deser Konsten seer lichtelick van die ghene ghevat, dewelcke haeren wille ongheveynselick daer toe gheneyght vinden: ende soo wanneeryemant langhaemlick daer in voort vaert, deselvighe magh het sijn eyghene weder-strevigheyt danck weten: want wy sullen het eerste onderwijs kort ghenoegh vinden, indien wy maer alleen ons selven en andere niet en soecken moedt-willighlick wijs te maecken dat het eenen verdrietighlick langhen wegh is: Behalven dat oock een bequaeme maniere van onderwijsinghe alle dinghen noch al korter sal maecken. Nu daerenteghen soo is de eerste ende de meeste schuld in de Leer-Meesters, die 't fursel-boeck soeckende haere Leer-jonghers wonderlick geerne ophouden, niet alleen om de Leer-penninghen soo wat langer te trekken; maer oock op dat de Konste swaerder soude schijnen, ende alsoo in grooter achtighe worden gehouden: somtijds mede uyt enckele onwetendheyt ende naelaetigheyt in 't onderwijfen. De naeste schuldt moeten wy in ons selven soecken, aenghesien wy altijd liever blijven hanghen aen 't ghene wy alrede geleert hebben, dan dat wy souden voort spoeden tot die dinghen daer wy noch onervaren in sijn. Wy bekorten ons selven daerenboven in onsen eyghenen tijdt, en 't ghene wy aen dese vrye Konst hanghen is gaer weynigh; want den ydelen arbeydt van besoecken ende besocht te worden ontleent ons ettelicke goede uyren, die wy seer onnuttelick verpraeten in nietighe schow-spielen, tijdt-quistende maeltijden, vaddighe slaep-luft, dwaese bejagh van alderhande tijdtverdrijf. d'onghemaetighde sorghe onses lichaems, 't straetsingheren, 't herwaerds en derwaerds reysen, gaen oock al met een goedt deel onser daeghen sachtelick henen strijcken: dat ick niet en spreke van de geylheydt, dronckenschap, en dierghelijcke beestelicke lusten meer die 't lichaem soo gheweldich met haeren schaedelicken staert sleyp ontfellen, dat het soo een kleyn overschot van tijdt niet wel besteden kan. Dus is het dat wy ons leven gantsch achtelooslick aenstellen, en noch schaemen wy ons niet te klaeghen dat de beginfelen der Konste langh sijn, ende den tijdt wonderlick kort. 't En schort ons dan aen geenen tijdt, jae wy meughen 't onse eyghe slordigheyt wijten, dat wy tijdt te kort komen; want indien wy onsen tijdt profytelick sochten aen te legghen, wy souden moeten bekennen dat wy tijds ghenoegh hebben; overmidts ons niet de daeghen sleen ledighen tijdt aenbieden, maer sels oock de nachten, als welcker lenghde beyde bequaem is onsen slaep-luft te boeten, ende boven dien oock

onfe verbeeldingen door een sombere stilligheyt te verwecken. Ghelijck dan in 't reysen die ghene de welke vaerdighlick sonder eenigh uytstel voort vaeren, de helft vroegher tot de ghewenschte plaetse komen, dan die ghene dewelcke haere reyse ter selvigher stond aenghevangen hebbende, haeren tijd vertrantelen ende sonder achterdencken ter sijden afdwaelen om erghens een verkoelende boom-schaduwe ofte oock een liefelicke fonteyne by den wegh te ghenieten; soo is het oock in 't stuck deser Konsten bynae onuytsprekelic hoe grooten verschil datter is tusschen de luye draelaerds en vlijtige menschen. Soo is het dan in dese ghelegenheyt eenen gantsch leelicken mis-sligh dat wy van de moeyelicheyt deser Konste een oordeel bestaen te strijcken, niet soo seer uyt den tijd onses arbeyts, als wel uyt den tijd onses levens. Ondertusschen moeten wy ditaltoos met *Quintilianus* * bekennen, dat ons *d'oude soo vele Meesters en soo vele exemplen hebben naeghelaeten, dat dese onse eewe met recht voor d'alder gheluckighste ghebouden mach worden, als de welke uyt den suyren arbeydt der voorigher Meesters volkomen onderrichtinghe haelen kan.*

8. Niet teghenstaende dan het blijckelick is dat de eerste beginfelen niet al te hardt sijn, ende dat wy daer toe geenen tijd ontberen, soo sal nochtans yemant de reden sijnes onlufts daer op lichtelick steken dat het ten aensien van de volmaecktheyt deser Konste een overgrootte vermetelheyt schijnt te wesen daer nae te willen staen, jae dat het oock eenemael onmogelick is in dese Konsten volmaeckt te sijn. Den sulcken moet dit voor eerst tot antwoordt ende tot opwekkinge haerder naerstigheyt dienen, dat het teghen de nature der dinghen niet en strijdt, dat yet 't welck van te vooren noyt ghebeurt is, wel oyt ghebeuren soude; ghemerckt alle dese dinghen die nu ter tijdt groot ende aenmerckelick sijn, wel eer eenen sekeren tijdt gheliadt hebben datse niet en waeren, soo en behoeft dan niemant te suylooren en den moedt verlooren te geven, die beneffens de goede toe-gheueghenheyt tot dese Konsten, niet alleen gheueghenheyt des tijds, maer oock de bequaemheyt sijnes verstandts, de ghesontheyt des lichaems, d'onderwijninghe van eenen trouwen Leer-Meester tot hulpe heeft; want al waer 't schoon saecke dat hem den lof der hooghster volmaecktheyt ontgingh, soo is het nochtans prijselick op den tweeden en derden trap

* Lib. XI. boven andere uyt te muymen. *'t En is gheen kleyn eer, seght Columella*, de Rustica, van een groote saeck, hoe weynigh het oock wesen magh 't ghene men daer van besit, deelachtigh te worden ghemaecte.* 't Is dan een dapper onvass ende ongherijmt besluyt, 't welck eenighe maecken, segghende, dat her onnodigh is veel arbeydts aen te wenden daer men voorflaghs wetet, dat

*orat. in-
stit. lib. 12.
cap. 11.

* Lib. XI.
de Rustica,
cap. 1.

de volmaecktheydt niet en kan worden ghetroffen. Dit befluyt, segge ick, gaet seer los. Aenghefien die ghene selver de welcke wel oyt voor de beste Konstenaers vernaemt sijn gheweest, noyt daer toe geraeckt souden hebben, 't en waer saecke dat sy eenen moedt grijpende vastelick hadden ghehopet noch al beter te doen dan d'alder beste die voor hun lieden waeren; ende of sy schoon d'alder volmaeckste niet en achterhaelden ende voorby ginghen, dat sy nochtans d'eere souden hebben van aldernaest by de selvighe te komen, oock soo wordt daer selfs uyt het middelmaetigh gebruyck deser Konst ghenoeghsaem profijt ghetrocken: Want soo wie de wercken der onvolmaeckter Konste met d'alder volmaeckste wil vergelijcken, deselvighe sal bevinden dat den arbeydt soo wel van d'ene als van d'andere altijd beloont is geweest. Ende alhoewel het alhier seer licht soude vallen met oude ende nieuwe exempelen aen te wijzen dat dese Konst boven alle andere Konsten de goede gunst van d'alder machtighste Koninghen, groote scharten, de teghenwoordighe ende toekomende eere den ghenen diese recht wel oeffenen toebrenght, soo achten wy nochtans dat het ghewagh van soodaenige belooningen met de waerdicheydt deser Konste niet te wel over een komt; als dewelcke haer voornaemste vergenoegen scheidt in 't gantsch liefelicke vermaeck 't welck sy in haer eyghen selven besit. Doch hier van sullen vvy op een andere ghelegghenheydt breeder spreken. Nu vvenschen vvy maer alléen dat alle de ghene die 't met de Konst vvel meynen, de bedenkinghe deser belooninghe op een sijdestelden, ende haere ooghen alleenlick sloeghen op de uytmenenheyde van dese hoch-gheduchte Konst. 't Welck doende, soo sullen sy buyren tvvijfel tot den hooghsten trap der volmaecktheydt opstijghen, of ten minsten sullen sy vele onder haere voeten sien 't onder-blijven.

9. De Poëten plächten doorgaens henen in den aenvangh haerer werken de hulpe van de neghen *Musen* aen te soecken, ten eynde dat haere ghedichten niet anders als een Vloedt-Beke ghemackelick daer henen souden stroomen: de Konstenaers insghelijcks moghen het selvighe in 't begin haerer betrachtighen seer bequaemelick doen. Soen sal het hun oock niet onprofijtelick vvesen 't soete gheselschap deser neghen Maeghden te begroeten; niet soo seer om van de selvige eenen goeden voortgangh haeres voornemens af te sineecken, als vvel om uyt d'eygenschap haerer naemen met *Fulgentius* de versheyden trappen aen te mercken die den Konst-gierighen Leerlingh tot de volmaecktheydt deser Konste aenleyden. *d'Eerste*, seght *Fulgentius* *, is * Lib: 1: *Clio*; de welke dese benaeminghe ghekreghen heeft uyt een Griecks woordt, *Mytholog* * t welck

't welke enen goeden naem ende faem betoyckent ; soo dat ons met desen naem d'eerste beweginghe die ons tot het leeren aendrijft te kennen wordt ghegeuen; aenghesien de wetenschap der Konsten meest ghesocht wordt om sijn eere daer door te verbreyden. De tweede is Euterpe ; dat is, goet vermaeck toebrenghende ; want ghelijck den eersten trap daer in bestaet, datmen de wetenschap soecke, soo volghet daer op dat yemant sich daer in vermaecke dat hyse soecke. De derde is Melpomene ; dat is, den aendacht vestende ; want ghelijck den wille voor gaet, ende 't verlanghen daer opvolghet, so beslaet het derde daer in datmen met eenen aendachtighen ernst aendringht om 't ghene daer men van selfs nae verlanghet te bekomen. De vierde is Thalia ; dat is, 't begriip ; want dit moet op den aendacht nootsaekelijck volghen. De vijfde is Polymnia ; dat is, 't onthouden der dinghen, 't welck in de memorie bestaet ; want nae 't begriip wordt daer vereycht dat wy de begrepen dinghen wel onthouden. De sesste is Erato; dat is, vindende yet ghelijcks ; overmidts het nae 't begriip en nae de memorie verwacht wordt dat den Konstenaer yet wat het welck een begrepen dinghen ghelijck hy uyt sijne eygene herffenen soude voortdrebrenghen. De sevenste is Terpsichore ; dat is, vermaeck nemende in 't onderwijs ; want nae 't uytvinden der dinghen moet men deselvighe onderscheyden, om wel daer van te oordeelen. De achtste is Urania ; dat is, Hemelsche ; aenghesien men nae 't onderscheyde des oordeels 't eene verkieft en 't andere verfoeyt, 't welck een gantsch Hemelsch verstande vereycht. De neghenste is Calliope; dat is, wel uyt druckende. Soo is dit dan 't gantsche vervolgh. 't Eerste is, datmen nae de leeringhe haect. Het tweede, datmen enen sonderlinghen lust schept in dese begheerte. Het derde is, ernstelick te bejaeghen het ghene men lieft. Het vierde is, datmen recht-wel begriipt 't gene dus opgespeurt wordt. Het vijfde is, 't onthouden watmen alrede begrepen ende verstaen heeft. 't Sesste is, datmen uyt sijn eyghen hoofde 't een of 't ander verfinne, 't welck met het ghene wy begriipen over-een komt. Het sevenste is, met een gesondt oordeel 't ghene wy dus verfinnen 't over-wegen. Het achtste is, dat men 't aller bequaemste verkieft uyt het ghene wy met een rijp oordeel hebben ghesift. Het neghenste is, datmen volkomelick uyt druck wat ons oordeel voor 't beste ghekeurt heeft.

CAP. II.

Beneffens dese voornoemde Imitatie der naturelicker lichaemen door vvelcke de Konstenaers aengeleyd vworden om allerley fienclicke dinghen nae 't leven uyt te drucken, soo staet ons alhier noch een andere soorte van Imitatie aente mercken, door vvelcke den Konstenaer sich verftoutet oock soodaenighe dinghen af te beelden die van 's menschen

'smenschen ghesicht verde sijn afghescheyden. Ende al hoewel de voornaemste kracht van dese imitatie in de fantasije bestaet, soo is het nochtans dat wy d'eerste beginfelen deser imaginatie onsen ooghen moeten danck weten; want d'inwendighe verbe. ldinghen die in onse ghedachten spelen, kunnen daer in noyt ghesatsoencert worden 't en sy dat wy eerst de ghedaente der dinghen ergens in 't rouwe met onse ooghen hebben aenschouwet, of ten minsten met d'een of d'ander onser vijf sinnen hebben ghevoelt. *Ons ghemoedt begrijpt de verdachte dinghen uyt de ghevoelicke, leght Strabo **, want de ghedaente, 't couleur, de groote des appels, insghelijcks oock den reuck, de sachtrigheydt, den smaeck, worden ons door het roeden onser vijf sinnen bekent ghemaecte; onse ghedachten gaen daer nae uyt dese dinghen de volkomen kennisse van eenen appel opmaeck en. Soo is 't oock dat onse sinnen ons maer alleen de ghedeelten der dinghen die uynemende groot sijn voorstellen, uyt welke voor-ghestelde ghedeelten ons gemoedt daer nae de gheheelde ghestalte by een brenghet ende begrijpt. *Themistius* heeft dit alles wonderlick wel uyt gedruyt. *De fantasije, seght hy **, is een Printe ende eenen voetstap der dinghen die wy sien en voelen. *Want ghelijck den handtboom door onse handen bewoghen sijnde, den steen beweeght: ghelijck oock de Zee door den windt bewoghen zijnde, het Schip beweeght: soo en is 't gheen wonder dat het selvighe mede voor valt in die dinghen dewelcke wy sien ende ghevoelen, want ons ghevoelen door d'uytwendigblick ghevoelicke dinghen gaende ghemaecte sijnde, ende alsoo een ghedaente aenghenomen hebbende van 't ghene daer door het sich selven bewoghen vindt, beweeght oock in de volmaecte schepselen een andere kracht haeres ghemoedts, diemen de fantasije naemt; welckers aerdt is de Printen die haer door 't ghevoelen worden over ghelevert ende in ghedruckt binnen in haer selven op te legghen, ende alsoo daer in te versegghen datse voor een goede wijle tijds, nae dat nu de ghevoelicke dinghen uyt d'ooghen wech ghenomen sijn, de Voet-Printen der selvigher dinghen behouden.*

2. Soo is dan dese gantsch vruchtbaere kracht onses ghemoedts, nae 't oordeel van *Plato **, tweederley: d'eerste soeckt maer alleen soodaenighe dinghen uyt te drucken die d'ooghe teghenwoordighlick aenschouwet; d'andere bestaet daer en boven oock die dinghen af te beelden welcker voorbeeldt maer alleen in de fantasije voor ghestelt wordt. *Eenighe werck-meesters, seght Proclus **, connen de wercken van andere nauw puntighlick naevolghen; andere daer en teghen hebben in sich een sekere bequaemheydt om wonderlicke dinghen te versinnen. Soo seght oock den selvighen *Autheur* noch verder in de selvighe plaetse, *Al wat nae 't verdachte wordt ghemaecte, is schoon. Wat daer en teghen nae 't ghene van de Nature voort ghebracht is ghemaecte wordt, is niet schoon. Want*

* Lib. II.
Geograph.

* Paraphr.
in lib. I. I.
Aristotelis
de Animâ,
vide quo-
que eju'dē
Themistii
paraphr. in
Arist. de
Memoria
& reminif-
centia, max
ime tamen
Alex. A-
phrodisien-
sen lib. I, de
Animâ.

* in Sophi-
stâ.

* Lib. II. in
Timæum
Platonis.

wanneer

wanneer yemans yet nae 't verdachte maecte, soo moet hy noodtsaekelick eels
 van beyde doen; ofte hy druckt het verdachte voorbeeldt wel ende bequaeme-
 melick wy, ofte niet, indien hy 't wel afbeeldt soo sal 't wy ghedruckte beeldt
 schoon wesen; aenghesien d'eerste en meeste schoonheydt in 't verdachte voor-
 beeldt te vinden is. Indien hy daer enteghen 't verdachte voorbeeldt niet wel
 wyt en druckt; soo en is sijn maeck sel nae 't verdachte niet ghewrocht, maer
 's valt in 't teghendeel verder af van de volcomen schoonheydt deses voorbeelts.
 Is dan blijckelick dat die ghene de welke yet maect nae 't ghene van de na-
 ture voortd ggebracht is, het selvighe niet recht schoon maecten can: overmits
 't ghene hy sich voorstelt vol ghebreckelickheyt is, en dat d'eerste en meeste
 schoonheydt daer niet in te vinden is; soo dat oock 't ghene daer nae ghemaect
 wordt, noch al meer van de rechte schoonheydt af dwaelen moet. Over-sulcks
 heeft oock Phidias, als hy dien ruchtbaeren Iupiter maecte, sijne ooghen niet
 gheslaeghen op yet-wat 't welck van de nature was voortd ggebracht, maer hy
 heeft sich selven een voorbeeldt verdacht over een comende met de beschrijvingh
 van Iupiter die ons Homerus voor ghestelt heeft. Op dese verbeeldens
 kracht die daer in Phidias wordt aen ghemerckt, dringhen oock andere
 vermaerde Schrijvers dapper aen, om te betoonen op wat voet eenen
 rechten Konstnaer moet aengaen. Ick houde het daer voor, seght Tul-
 de perfec-
 ce orator. lus *, dat daer neyghens yet soo schoon ghevoonden can worden, of noch is dat al
 vele schoonder waer nae 't selvighe, niet anders als een beeldt nae de tronie,
 wyt ghedruckt is; aenghesien sulcks noch met d'ooghen, noch met d'ooren, noch
 met eenzghen onser sinnen doorgrondet an worden; wy begripen 't maer alleen
 met onse ghedachten ende met ons ghemoedt. Soo is 't oock dat wy ons selven
 noch alstijt eenizghen verbeeldinghen comen voorstellen die de schoonheydt der
 Beelden van Phydias ghemaect verde te boven gaen, alhoewel de selvighe on-
 der alle andere wercken van dien slagh d'aller volmaecte worden waeren. Ooc: soo en
 heeft dien grooten Konstnaer, als hy 't Beelt van Iupiter ende Minerva maec-
 te, sijne ooghen niet gheslaeghen op yemant daer hy dese ghelijckenisse wyt trock,
 maer hy heeft in sijn ghemoedt het voorbeeldt van een seer wyt ghesien schoon-
 heydt ghehadt, op 't welke hy sijne ooghen standvastighlic houdende, beyde
 sijne Konst ende sijn handt nae de ghelijckenisse des selvighen voorbeeldt's be-
 stierde. Daer is dan in de ghestalte der dinghen yet-wat 't welck in volmaect e-
 heydt wytsteket, soo dat nae 't verdachte voor-beeldt deser volmaectheydt alle
 d'onsienelike dinghen door een Konstighe imitatie worden afgebeeldet. Wy
 en moghen hier de woorden van Seneca niet voorby gaen, Phidias en
 heeft Iupiter niet ghesien, seght hy *, nochtans heeft hy hem ghemaect als
 donderende, ooc: soo en heeft Minerva voor sijne ooghen niet ghestaen; ende
 nochtans heeft sijn ghemoedt, waerdigh soodaenighen Konst te waeten. dese
 Goden begrepen ende vertoont. Dat daer nu een groot onderscheydt is tus-
 schen

* Seneca
 de heror lib.
 contro
 Phidias.

ken dese maniere van wercken, en d'andere die maer alleen 't ghene teghenwoordigh is uyt-druckt, leert ons den selvighen Authcur, *Dese Majesteyt kan dan eerst ghetreffet worden, seght hy **, als 't ghemoedt sijne *Lib. VIII. wercken van te vooren recht-wel overstaet. Dit selvige wordt ons noch Contro- duydelicker voor ghestelt in die treffelicke sacmen-sprekinghe die nae vers. 2. 't verhael van *Philostratus* ghehouden is gheweest tusschen *Thespesion* den voornaemsten der *Gymnosofhisten* ende *Apollonius Tyaneus*. De woorden van *Philostratus* * sijn aenmerckens waerd, *Hebben Phidias en Praxiteles, * Lib. VI. de vita A- seght Thespesion, den Hemel beklommen ende van daer de ghedaente der Goden ter de Konst neder ghebracht; of is het wat anders, 't welck hun de ghestaltenisse der Goden heeft leeren af-vormen? Vy mat anders, seght Apollonius, en dat pollonij, cap. 9. wol van allerley wijs heyd. Wat is doch dat? seght Thespesion, want du en weteft behalven d'Imitatie anders niet voordt te brenghen. De fantasije, seght Apollonius, heeft dese dinghen voltrocken, als wesende een Konstenauer vele wijser dan d'Imitatie. Want d'Imitatie werckt maer alleen wat sy ghesien heeft; de fantasije werckt oock wat sy niet ghesien en heeft; haer selven 't ghene sy noyt ghesien heeft voorstellende met een opsicht op 't ghene in de nature is, noch soo wordt d'Imitatie menighmael door een verbaede dwyselinghe verbindert; de fantasije daer en teyhen wil sich niet laeten stuiten, maer sy vaert koenelick voordt in 't ghene sy voor heeft. Dies moet hy oock die 't voorbeeldt van *Iupiter* in sijn ghemoedt bevoormt hem aenschouwen als verghefelschapt met de laer-ghetijden, met de ghesternten, met den groten Hemel selver; want soodaenigh heeft hem *Phidias* doe ter tijdt sich selven voor ghestelt. Om *Pallas* wel af te beelden, so moetmen sich gheweldighe Hey-crachten, diepe aenlaeghen, verborghene Konsten voorstellen; als oock hoe sy wel eer uyt de herffenen van *Iupiter* op 't aller geestighste quam voordt-springhen.*

3. Blijckt dan uyt dese beurt-spraecke ghehouden tusschen *Apollonius* and *Thespesion*, als oock uyt her gene wy tot noch toe bewesen hebben, dat de verbeedens kracht den Konstenauer op 't hoochste van noode is; niet soo seer den genen die de ghelijckenis der sienelicker dinghen af-beelden manneken nae manneken maeckende, als wel den genen dewelcke nae de volmaecktheydt deser Konsten trachten. Want het staet de soodaenighe toe door 't oeffenen haerer fantasije de verbeeldinghen van afwesighe ofte oock onsenelicke dinghen sich soo ghemeyn te maecten, dat sy de selvige altijt by de handt hadden, om nae 't verdachte voorbeeldt der selvigher wat volmaecks voordt te brenghen. Onder-en-tusschen sullen wy ons selven van de noodtsaekelickheydt deser betrachtighe noch meer versekert houden, indien wy dit in ons ghemoedt over-legghen, dat den Konstenauer oock menighmael soodaenighe dinghen moet uyt-drucken, die men selden en

dat maer alleen voor eenen korten stondt kan besien. Als naemelicke 't verbranden van een Stadt, Dorp, ettelicke Huysen; 't jammerlicke ghevaer der gener, die haer Schip aen een Klippe breken; 't bloedigh ghevecht van een deel woedende menschen, die d'een door d'ander over hoop ligghen. Den aerdt van dese en dierghelijcke dinghen is, dat wy 't volle ghesicht der selvigher niet langhe en konnen ghenieren, maer datse als met eenen swenck lichtelick voorby schieten. *Wat sullen wy doen*, seght Seneca *, *indien wy een Oorloghs ghevecht willen uyt drucken? sullen wy verscheyden Benden tot haer onderlinge verderf gaen wapenen? moet het nooelijck daer toe komen dat d'overwinners juchende weder keeren, nae sich slepende een kleyn over-blijffel der gener die de nederlaeghe hebben ghaat? even als of daer min swaerigheyt in te maecken was, dat een groot deel des menschelicken gheslachts vermoordt soude worden, dan dat de handt des Schilders erghens in onvast soude gaen.*

* Lib. 10.
COMILOV. 5.

* Orat. insti
out. Lib. 6.
cap. 3.

4. Soo is het dan den Konstenaren t'eenmael nut, jae noodigh dat sy hun selven foodaenighe verbeeldinghen forghvuldighlick souden inprinten. 't Welck den ghewillighen seer licht vall'n sal; seght Quintilianus *, *want ghelijck in 't midden van d'ontledigingh onses ghemoedts, dewijle wy met gantsch ydele verhopinghen ende ick en wete niet wat voor waeckende droomen opghenomen sijn, dese verbeeldinghen onses ghemoedts ons soo waerdighlick verghefeschappen, dat wy schijnen te reysen, te vaeren, te rechten, groote volckeren aen te spreken, 't ghebruyck der waenschaten aen te legghen, ende dit alles stellen wy ons selven met soo een gantsch levendighe imaginatie voor ooghen als of wy niet met het dencken, maer met het doen besig waren; sullen wy dan dit ghebreck onses rustelosen ghemoedts van dese vlieghende ghedachten niet afkeeren. Om het selvigher tot profijtelicker inbeeldinghen aen te wenden? Staet hier oock aen te mercken 't ghene ons den selvighen Autheur in een andere plaetse voor draeght, Ghelijck de Voghels, seght hy *, *tot het vlieghen, de Paerden tot het loopen, de wilde beesten tot een woedende wreedt heyt worden voort ghebracht, soo is ons de waerdigheyt des ghemoedts ende 't vernuft aengeboren: oversulcks wordt oock den oorspronck onses ghemoedts den Hemel toe gheschreven. De plompe onleersaeme menschen daer en tegen dwaalen af van desen ghewoonelicken loop der nature, niet anders als mismaeckte Monster-dieren; Doch dese sijn gantsch weynighe. 't Bewijs hier van biadt sich aen in de hope die men veel tijds in jonghe kinderen speurt; Want als de selvigher hope daer nae met der tijdt allengskens vergaet ende verdwijnt, soe maghmen daer uyt vrijelick bestuyten, dat he: hun aen de natuere niet en schort, maer aen een goede ende trouwe onder-richtinghe. Soe is het dan met de nature seer wel over een komende, dat wy d'aengeboren Beeldt-lust door 't oeffenen onser imaginatie meer en meer soecken op te wecken;**

* Orat. in-
stit. Lib. 1.
cap. 1.

'twelck

* Welok van ons best ghepleghet kan worden, wanneer wy ons selven nu en dan in heymelicke ende onverhinderde vertreck-plaetsen tot oeffeninghe deser verbeeldinghen begeven. Valt het evenwel soo wat, dat ons de stille eenigheyt, daer wy benevens een gherust ende onbekommert ghemoedt meest behooren nae te wenlehen, niet en ghebeurt; soo en moeten wy nochtans den ernst deser betrachtighe terstont niet over gheven; want hoe sullen wy doch oyt opentlick in 't ghedrangh van vele Omstanders ende in 't gherucht van een deel voort-vaerende Oordeelders, de suiverheyd van een recht-sinnigh oordeel bewaeren, indien ons 't minste voor-vallende beletsel strecks in de weghe is. Wordt dan alhier vereycht dat wy van eersten af d'onghemacken, achtervolgens den raedt van *Quintilianus* *, teghenstaen; ons selven daer toe gemennende, * Orat. in-
 dat onsen aendacht allerley veranderinghen mocht overwinnen; aenghesten het stituit. lib X
 den aerdt eenes goeden aendachts is, 't ghemoedt op de verdachte dinghen soo cap. 3.
 seer te stellen, dat daer niet anders van 't ghene men hoort ende fiet in 't gemoet
 kan sincken: en 't ghene ons op eenighe voor-vallende ghedachten menighmael
 van selfs weder vaert, sal ons veel meer gheworden, indien wy met opser daer
 nae trachten. Soo en kan het ons oock alhier gheen goet doen, verscheyden
 voor-wendtsels der luygheyt op te soecken; want wy sullen altydt 't eene of
 't andere tot onser verschooninghe weten voort te brengen, indien wy dese
 beelte-oeffeningh ontijdlick achten te sijn wanneer daer in ons ghemoet d'aller
 minste quellinge begint t'ontstaen. Laet ons liever in de menighe, in 't reysen,
 in mael-tijden mede ons selven daer toe ghewennen, dat onse ghedachten in
 't midden van allerhande ghewoel niet anders als in een heymelicke vertreck-
 plaetse vaerligh stonden om de voor-vallende verbeeldinghen waer te nemen.

5. Soo moeten dan alle die ghene dewelcke ontrent dese Konsten gheen verloren arbeydt willen aenwenden, haer ghemoedt gheslaedighlick met allerley profijtelicke verbeeldingen verrijcken. Onse Kleerkassen, eens vervult sijnde, seght *Cassiodorus* *, en konnen niet meer bergen: * de Ambr.
 dit Tresoor wordt noyt over-laeden. Maer als het alrede seer vele heeft inghe- cap. 12.
 nomen, soo gaep het noch altydt nae meer. Desen on-uyt-puttelicken rijkdom in de heymelicke schar-kelder onses ghemoets eens op gheleyt sijnde, wordt t'elcken te voorschijn ghebracht als ons d'ene of d'andere schielicke ghelegghenheyt eenighe levende verbeeldinghen af-voordert. En dan blijkt het, hoe grooten voordeel die ghene hebben dewelcke in dit stuck niet nae-laetigh sijn gheweest. d'Andere daerenteghen die sulcken voorraedt niet en hebben gemaect, sijn dan eerst te soecken; ende in dese haere ghelegghenheyt sijn sy den genen t'eenmael ghelijck die sich met loch en droch, met schrappen en scheren behelpen moeten, overmidts sy haer selven noyt een seker Erf-

goedt hebben opghelyst. *Philopomen*, die van weghen sijn sonderlinghe ervarentheydt in den Krijghs-handel met d'aller vernamste der ouder Veldt-Oversten mach worden vergheliken, heeft de Liefhebbers van allerley goede wetenschappen door sijn eyghen bedrijf een feer krachtigh exempel deser voorlichtigher naerstigheydt voor ghestelt. *Philopomen* had een seer vernuftighe ervarenheyde in 't aenleyden ende

* Lib. 35.
ab V. C.

in 't nederstaen van sijn Krijghs-Heyr, seght *Livius* *, want niet alleen in tijden van Oorloghe, maer oock in tijden van vrede oeffende hy sich selven meest van allen in dat stuck, indien hem erghens in 't reysen een onbeganckelicke Botschagie voor quam, soo placht hy, de nature der plaetse van alle kanten besichticht hebbende, by sich selven, als hy alleen gingh, ofte met andere, als hy gheselschap hadde, 't overstaen wat hem soude te doen staen soo den Vyandt in die plaetse van vooren, van ter sijden, ofte van achteren op hem aen viel: hy stelde sich selven voor ooghen dat hem sijn weder-partye somtijds in een volle slaghe-order, somtijds wederom met een onghesbickte menichte aldaer ontmoeten mocht; dies gingh hy dan woorder bedencken ofte onder-vraeghen in wat plaets hy sich selven voorzichtighlick soude begeven; hoe vele ghewapende, en wat soorte van Waepenen hy ghebruycken moest; Waer den tros met d'onweerbarre menichte wel verskert mocht wesen, als oock wat macht van volcks tot bet besetzen ende bewaeren van dien vereyscht soude worden; of het hem dan ghebraedtsaem soude sijn den wegh dien hy aenghevanghen had te vervolghen, of wederom te rugge te keeren; hy sach oock altydt om nae een bequaeme plaets voor sijn Legher; hoe vele grondts de Bolwercken souden begrijpen; waer hy mist van waeter, voeder, bout verlegghen soude sijn; waer benen ende in wat order hy sijn Legher den aenstaenden dach soude aen leyden. Met dese sorghe ende met dese bedenckingen had hy van kindts beenen af sijn ghemoedt soo dapper gheoeffent, dat hem in soodaemighen ghelegghenheydt noyt yet nieuws voor viel, of hy hadde 't al van te vooren overleyds ende bedocht. Cicero heeft mede yet sulcks in *L. Lucullus* aen ghemerckt; want als hem den Roomschen raedt

* Circa initium Libri Quarti A. ead. quaest.

uyt sondt om teghen *Mithridates* te Oorloghen, seght *Tullius* *, soo en gingh hy niet alleen 't ghemeyne ghevoelen 't welck yeder een van hem hadde te boven, maer hy heeft met eenen oock den lof der voorigher Veldt-Oversten gheweldig verdonckert. De verwonderingh was dies te grooter, om dat niemant geloofde dat hy desen sijnen last soude voldoen; vermits het kennelick was, dat hy sijne jonghe jaeren verde van allerley Krijghs-oeffeningh in verscheyden Staadts-diensten had door ghebracht. d'Ongheloofelicke kracht sijnnes door-dringenden verstandts scheen d'ervaerenheydt van 't Krijghs-gebruyck niet van doen te hebben. Als by sich over sulcks in sijne gantsche reyse te Waeter en te Lande met het onderveraeghen van erwaerende mannen als oock met het lesen van allerhande gheschiedenissen hadt besich ghehouden, soo ist dat hy in *Asia* ghecomen sijnde altes dede

deeds wat een volmaecht Leger-Heer te doen heeft, daer hy nochtans van Roomen verreckende in Krijghs-saecten t'eenemaat onervaren was. Hy had een meer dan menschelick onthoudt van dinghen. Ghelijc wy daerom in 't Schrijf stellen, t'ghene ons ghedenckens waerd dunckt; soo bebildt hy alle dinghen in sijn ghemoedt in ghegraveert. Dus quam het te passe dat hy sich in allerley Krijchs-handel, in Veldt-slaeghen, in 't bestormen der Steden, in 't Scheeps-Ghevecht, in de gantsche voor-bereydinghe en toerustinghe tot den Oorlogh soo wel ghequeten heeft, dat Mithridates, die den grootsten Koningh nae Alexander gheweest is, hem voor een groeter Veldt-Heer erkent heeft, dan hy wel oyt in t'lesen ontmeeret hadde. Veele woorden sijn nergens toe nut. Wordt hier maer alleen vereycht, dat yeder een die nae eenighe wetenschap staet sich selven in dese exempelen spieghel; ende hy sal ghenoghsaem daer uyt verstaen wat hy te doen heeft. Soo blijkt het dan dat daer oock tot dese Konsten een behoorelicke voor-bereydinghe moet worden toe ghebracht; ende al hoe wel wy niet altydt ende overal de Teycken-Konst in 't werck kunnen stellen, soo en kan het nochtans onse ghedachten aen tijdt en plaetse niet ontbreken. Gode lof, segt Ovidius*, ons ghemoedt kan aller wegen heenen gaen. 't Is ons ge- * Lib. II lē
moedt, 'twelck in den korten tijdt van weynighe uyren seer wijdt- de Ponto,
loopighe dinghen begrijpt. Ons ghemoedt wordt selfs oock door de Eleg. 5.
duyternisse des nachts in dese oefeningh, soo wanneer ons den slaep vers 48
begheeft, gheholpen. Ons ghemoedt en wetet van gheen rusten, maer het vinde noch altydt eenighen spaertijdt in 't midden van ons aller ernstighe bedrieff. Oock soo en bemoeyt het sich niet alleen met d'ordre der verbeeldinghen, maer het brenghet de verdachte materye soo verde, dat daer anders niet aen ontbreket als de handt des Konste-
naers.

6. Alhoewel het nuden ghewillighen licht valt dese beeldt-bevoringh op te wecken, soo en mach nochtans niemant verhopen dat hy daer toe strecks met der vlucht gheraecken sal; want wy moeten voor 't eerste maer alleen de ghewoonte deser betrachtighe door een daeghelicksche oeffeninghe aennemem; 't naeste is dat wy deser rouwe ende ongheschaefde verbeeldinghen nae ons vermoghen af teyckenden; volghet daer op dat wy t'elcken meer en meer, sonder nochtans ons ghemoedt te overladden, onse fantasye daer toe brochten dat sy d'onvervalschte voorbeelden der dinghen die wy eens ghevaeret hebben vaerdighlick voorstelle, ten eynde dat wy de selvighe op een behoorelicke wijze mochten uyt drucken; want sonder dese vaerdigheydt van 't voorstellen en 't uyt drucken deser voornaemder verbeeldinghen, soo waer het veel beter een losse inbeeldinghe, even als de

selvighe eerst voor valt, uyt de vuyst nae te volghen, dan langhe te dutten ontrent verbeeldinghen die beswaerlick te voorschijn komen.

* oratin. *Theo Samius heeft eertijds*, nae 't segghen van *Quintil.* * *boven andere*
 Rit. lib 12. *Konstenaers in de verbeeldens kracht uyt-ghemuytet.* Wy hebben dan al-
 Cap. 10. hier in dit teghenwoordighe Capittel betoont op wat maniere de fantasije op-gheweckt ende in 't werck ghestelt wordt; het welcke wy niet slappelick moeten betrachten; aenghesien de naturelicke volghlust sich selven meesten-deels nae de fantasije placht te schicken. Soo en komt het dan met een verheven fantasije in 't minste niet over een, dat d'Imitatie den ghemeynen voet houdt; maer men wordt in 't teghendeel altijd ghewaer, dat kloeck-sinnighe imaginatien d'imitatie mede, ghelijck wy in 't naeste Capittel bewijfen, tot een onbeschroomde vrymoedigheydt aen leyden.

Cap. III.

Hoe gantsch grof ende on-volmaeckt de beginselen der Schilder-Konst wel eer gheweest sijn, geeft ons *Aelianus* te verstaen,

* *var. hist.* als hy * ghetuyght dat d'aller Oudste Schilders de waere gelijkenisse
 lib. x. cap. der naturelicker dinghen soo gantsch erbarmelick plachten af te maelen,
 10. dat sy ghedwonghen waeren by elck bysonder Beeldt haerer Schilderyen by teschrijven. *dit is enen Os, dit is een Paerd, dit is enen Boom*, en soo voort. Den grooten Ondersoecker der nature geeft

* *Plin. nat.* ons het selvighe mede te verstaen, wanneer hy * staende houdt dat
 hist. lib. 35. d'eerste Schilder-Konst niet anders gheweest is als de *schaduwe van*
 cap. 3. *een mensche met linien ontrocken.* d'Aller vernaeftste Schrijvers ghetuyghen oock dat meest alle de statuen voor den tijdt van *Dadalus* een gantsch lompe stijvigheydt ghehad hebben, als de welcke sonder eenigh leven mer ghesloten ooghen, hanghende armen, t'samen ghevoegde beenen seer kleyn vermaeck den aenschouwers toebrochten.

* *Circaini.* *Athenus* heeft ons nae gelaeten * een seer kluchtigh verhaal van enen
 titum libri sekeren *Parmeniscus*, dewelcke uyt het hol van *Trophonius* weder ghe-
 X IV. Dei keert sijnde mer eenghestreckt en droevigh ghelaet sijn leven sonder
 pnosoph. lacchen doorbracht. Maer als het hem verdrietsaem docht van dese ghemeyne vreuchdt der menschen berooft te sijn, soo heeft hy uyt *Apollo* soecken te vernemen door wat middel hem het lacchen wederom soude aenkomen; waer op hem 't orakel gheantwoordt heeft, dat hem dese vreughd door 's Moeders gift wederom soude gheworden; soo trock hy dan met een gherust ghemoedt te rugghe nae sijn Vaderlandt,

landt, vastelick vertrouwende dat de Goddelicke antwoordt op 't eerste ghesicht sijnes Moeders waer ghemaect soude worden ; doch al te vergeefs ; want hy en vondt sich selven door 't aenschouwen sijnes Moeders niet gheholpen ; dies hy oock ; denckende dat hem *Apollo* bespot hadde, den moet verloren gaf, tot dat hy eyndelick in 't Eyland *Delus* by gheval een reyse ghemaect hebbende , al wat in 't selvighe Eylandt waerd om sien was met groote verwonderingh beschoude ; soo heeft hem oock de menichte der seldtsaemer vertooninghen aengheport om 't Beeldt van *Latona* te behien , in 't minste niet twijfelende of 't Beeldt van *Apollo* sijn Moeder soude alle d'andere wonderen verde te boven gaen. Doch als hy in den Tempel van *Latona* buyten sijne meyninghe een oudt onghesnaepen houten Beeldt vondt , soo is hem oock achtervolghens de voorighe Godt-spraec 't lacchen buyten sijne verwachtinghe krachtighlick uyt gheborften. 't Soude ons alhier licht vallen met meer andere exempelen te betoonen hoe dapper slecht ende belachelick d'eerste wercken deser Konfte gheweest sijn , 'ten waer faecke dat ons de reden selver te kennen gaf dat het anders niet heeft konnen sijn ; *Want daer en is niet*, seght *Tullius* *, *want welke sijn begin-* * de *Clarissel ende volmaect theydt op eenen tijdt heeft bekomen. Arnobius* stelt dit sel- oratorib. *Oratorib. 11.* *vighe wijdt-loopigher voor ooghen, de Konsten, seght hy *, sijn niet te ** Lib. 11. *saemen met ons ghemoedt uyt den Hemel ghevallen, maer sy sijn hier op Aer-* adversus *den uyt gbevonden, ende in den voortgangh des tijds by weynigh en weynigh* gentes. *op ghemaect. Ons arm ende ghelreckelick leven, siende dat vele dinghen by* *ghevallen wel sloeghen, dewijl het naevolghet, arbeydt, ende beproeft ; dewijl* *het nu en dan enen mislagh begaet, verbetert, verandert, heeft uyt dit beris-* *pen sijnes bedrijs eenighe kleyne beginselen der Konste voort ggebracht,* *dewelcke het daer nae meer en meer bearbeydt ende verciert heeft.*

2. Blijckt dan uyt het gene alreede gheseyt is, dat ons de bloote imitatie teer weynigh profijts toe-brenghet ; Want die ghene de welcke noyt op haer eyghen beenen staen, seght *Seneca* *, *volghen haere voor-* * Epist. 33. *gangens. eerst in soodaenighe dinghen, in welke niemant van hun af en wijcket,* *daer nae in soodaenighe dinghen, die als noch worden ghesocht. Nu soo gaet* *het immer vast, dat wy nimmermeer yet sullen gbevinden, soo langhe wy ons* *selven met het ghene alreeds gbevonden is te vrede houden. Boven dien, soo* *wie enen anderen naevolghet de selvighe richt even soo vele uyt als of hy niet* *met allen naevolghet ; dies ghebeurt het oock dat hy noyt yet vindt, want hy* *niet en soeckt. Straet ons dan alhier naeuw te letten op dese woorden* *van Quintilianus, daer en is nergens yet, seght hy *, 't welck door* * orat. in *enckele imitatie toe neemt : ende indien het ongeoorloft waere gheweest tot* *het gene gbevonden was yet-wat toe te voeghen, wy en souden als noch anders* *gheen* *stit. lib. 104* *cap. 20*

gheen Schilder-konst hebben dan die d'uyterste linien van de schaduw der li-
baemen nae-treekt. Slaat uwe ooghen waer-waerd ghy wilt, nochtans houde
ick my selven daer van ver-sekert, dat ghy nergheens eenighe konsten sulst ont-
moeten die sich binnen d'enge palen harer eerster beginselen ghehouden hebben.
Soen is daer oock geen reden ter wereld dat wy van dese onse tijden soo quaelick
souden ghevoelen, als of het 't eene-mael on-moghelick waer dat daer set meer
tot de wetenschappen die al-reede aen den dagh ghebracht sijn soude werden toe-
ghevoeght, der-halven moeten die ghene selfs, de welcke nae den hooghesten trap
der volmaektheyt niet en staen, daer toe liever arbeiden dat sy aen 't voor-lopen
waeren, als aent 't nae-loopen, want die d'eerste soeckt te sijn, sal misschien de
voerste met der tijd achter-baelen, al-hoe-wel hy de selvige niet en kan voor-by
loopen: Soo wie daer-en-teghen meyn dat hy maer alleen de voet-stappen der
ghener die voor-gaen moet bereden, de selvige kan nimmer-meer d'eerste we-
sen; want die volght moet nood-wendighlick d'achterste blijven. Daer-en-bo-
ven valt het oock door-gaens henen lichter meer te doen, als 't selvige; gemerckt
daer so vele tot de waere ghelijkenisse ver-eycht werdt, dat de nature selver
niet maghtigh en is so gantsch levende ghelijkenisse voord te brengen, of men
kan de selvighen noch altijd door 't een of 't ander merk-teyken onder-scheyden;
behalven dat het ghene 't welck de ghelijkenisse van ter anders draeght, noch al-
tijd men hebben moet als 't andere; overmits die dinghen de welcke wy tot een
exempel aennemen de nature selfs en de waere kracht in sich behouden; daer
men en 't teghen-deel in de imitatie altijd iet-wat vint 't welck gemaect ende
ghedronghen schijnt te sijn.

3. Ghelijk wy dan wt dese duydelicke woorden des aller ver-stant-
dighsten schrijvers ver-nemen, dat de quaede ghewoonte van soo een
slaefliche imitatie de leerlinghen gantsch niet voord-helpen kan, soo
geeft ons den selvige auther in een andere plaets noch voord-er te
kennen dat dese ghewoonte den aen-komelingen niet alleen-on-pro-
fijtelijck, maer oock hoeel schaedelick is. *Veel die in dese on-ontbindelicke
stricken ghevallen sijn, seght hy, * verliesen met eenen oock den ernst de vrij-
moedigher betrachtighe daer zy van nature toe gheneghen waeren; ja sy ver-
laeten de nature selfs, den aller-besten leydf-man, dewijl sy nae ick en we te niet
was voor een leer-meester om-sien. Tot bevestingh van 't ghene wy tot
noch toe voorghefelt hebben, sal het niet on-dienstigh sijn een wey-
nigh op dese volghende spreucken uyt ver-scheyden treffelicke au-
theuren by-een gheraep te letten; of ons misschien door 't op-merc-
ken der selvigher eenighe goede in-vallen wierden in-ghestort, 't is
ons on-moghelijck erghens in uyt te muymen, seght Dio Chrysolomus, * 't en
ly dat wy met d'aller-uyt-muytense om strijdt daer nae trachten. Langh-duy-
righeer*

orat. in-
sit. Lib. v.
Cap. 10.

orat. lxiij

zighen arbeidt soude merghens toe nut sijn, seght *Quintilianus* *, indien het on-
gheoorloft waer yet beters dan 't ghene ghevonden is uyt te vinden. Het is den
ghenen, seght eenen anderen *, dewelcke yet bestaen te leeren gantsch on-
profijtelick te dencken dat een mensch niet machtigh en is alles te vaeten. Den
moede verloren te gheven in dinghen die niet ondoenelick sijn, seght *Quintilia-
nus* *, is gantsch schandelick. Wy sien dat de Konsten en anders dinghen toe-
ghenamen hebben, seght *Isoocrates* *, niet door het toe-doen der ghener die ble-
ven by 't ghene eens aenghenomen ende ghestelt was, maer door 't behulp van
die ghene dewelcke sich bevoororderden te verbeteren en te veranderen wat daer
noch onvolmaect schein te wesen. Den tijdt heeft vele dinghen uyt ghevonden
ende verbeterd, seght *Synefius* *, alle dinghen worden niet ghericht nae 't een
of 't ander voor-ghestelde voor-beeld, 't ghene profijtelick is behoort altijd
meer by ons te gelden als 't ghewoonlicke.

4. 't Magh wesen dat andere in dese voorghemelde spreucken haere
ghedachten opyet anders laeten vallen; 't segghen van *Synefius* klinckt
my aller meest in d'ooeren; wanneer hy naemelick daer op aendringht,
dat het ghene 't welck ghewoonelick placht te gheschieden, ruym-
plactse maecten moet als daer yet voor-komt 't welck meer profijte-
lick is dan 't ghene van te voeren ghepleghet wiert. Dies vindeick
my selven alhier krachtighlick aen ghedreven om den achtbaeren
Quintilianus, die op diergelijcke gheleghenheydt wijdtloopighlick uyt-
weyde, een weynigh nae te volgen. Eenighe vermijden allerley ver-
maeckelickheydt in 't Schilderen, maer alleen voor goedt keurende
't ghene slecht is, ende gheringh, ende sonder ghepooch; dus kruyp-
pen sy altijd, uyt vreesse van vallen, ontrent de gront.

't Waer te wenschen dat dese armhertighe Konsteners met eenen
oock de reden haeres weer-siens voorstelden; want wat isser doch
't welck men in 't wel Schilderen mis-prijfen kan? brengt het de Konst
geen groot voordeel aen? vint sich den Aenschouwer daer door niet be-
wogen? Is 't ondienstigh tot den lof des Konsteners? jae maer, seggen
sy, daer is een sekere maniere van Schilderen die by d'oude noyt ghe-
bruyckt en wiert. 't Schijnt alhier vry wat slots te heoben, dat sy 't exem-
pel der oudheyt voorwenen; maer wat voor een oudtheyd is het doch
daer op sy haer selven beroepen? 't is immers ongheloovelick dat sy
haer selven 't exempel van d'aller uysterste oudtheyd voorstellen;
overmidts het hun niet onbekent is, dat *Phidias* ende *Apelles* vele dingen
in 't werck te passe ghebrocht hebben die de voorighe Meesters noch
niet en verstonden; oock soo en konnen die gene de Konst van *Praxi-
scles* ende *Protogenes* niet prijs-waerdich achte, dewelcke meynen dat
men sich aen de wercken van *Calamis* ende *Polygnotus*, sonder yet daer

* orat. 17.
stitut. lib. 3.
cap. 3.
* author
Rhet. ad
Herennium.
lib. 4.
* oratoric.
lib. 1. cap.
10.
* in Euage.
12.
* Epist. 57.

in te veranderen, hadde behooren te verbinden. Iae maer segghien sy wederom, daer heeft voor den tijdt van dese groote Meesters een veel een-voudigher maniere van doen den hooghten prijsghevoert. Dit is kennelick ghenoegh. Nochtans hebben dese groote Meesters tot dese een-voudicheydt een seker cieraet toe ghebracht 't welck men in haere wercken sach uytsteken even als helder-schijnende ooghen in een schoon aenghesicht plachten te doen. Ende ghelijck de Lichamen dewelcke overal met ooghen beset syn, deschoonheydt van d'andere leden verdonckeren, soo verdooven oock de huydens-daeghsche Konstenars den luster haerer Schilderyen met al te vele oppronckens. Wilmen oock de gantche saecke recht verstaen, soo behoort men, dies noodt sijnde, de schraelheydt van d'oude verde boven de verwentheydt onser tijden te stellen. Doch nu soo en behoeft men daer niet toe te komen, datmen sich aen 't eene of 't andere ghebruyck soude gaen verbinden; want daer is eenen sekeren middel-wegh; even als men tot d'oude een-voudigheydt van 't eerste voedsel ende ghewaedt een onberisfelicke nettigheydt heeft toe gevoeght. 't Berite nochtans 't gene wy alhier te betrachten hebben, is, dat wy grove fouten vermijden; andersins, in stede van beter te wesen, sullen wy den ouden maer alleen onghelijck bevonden worden. *Quintilianus*, lib. 8. cap. 5.

5. Ten eynde dan dat onse imitatie alsoo gericht wierdt dat wy de voornaemste deughden der ghenen die wy nae volgen behoerlicker wijze mochten uytdrukken, soo en is het niet ghenoegh haere wercken met een loopend' ooghe te besichtigen, maer wy moeten deselvighe wederom en wederom in de handt nemen, om alsoo nae een veel-voudighe opmerckinge de rechte kracht haerer Konste met 't samen oock den Geest waer door sy ghedreven sijn gheweest ons selven ghemeynsaem te maecken, even ghelijck wy de spijsse van ons ghenozen niet neder-swelghen voor ende al eer wy deselvighe wel doorkauwet ende bynae in onsen mondt vermolten hebbende lichtelicker verteren ende in suyver groeysaem bloed veranderen. Wy moeten oock voor een langhe wijle d'allerbeste maer alleen nae volgen; ende dat met een sonderlinghe naerstigheydt: overmidts d'aller treffelickste menighmael haere deughden met voorraedt bedeckt houden. Nochtans is het den ghenen die sich d'imitatie van d'allerbeste voorstellen niet gheraetsaem te dencken, dat het al goet ende volmaect is wat van groote Meesters voortd' komt, want sy struyckelen oock nu en dan, sy beswijcken al te mets onder den last, sy geven haere verstanten te veel toe, somwijlen ontbreeckt het hun aen behoerelicken aendacht, voor-naemelick als hun de vermoedtheydt begint aen te komen.

't Mag h

't Magh wesen dat het d'aller voornaemste sijn die wy verkiesen, doch evenwel sijn 't menschen. 't Ghebeurt oock menighmael den ghenen die al wat sy by groote Meesters vinden voor een wet van doen en laeten aennemen, dat sy, 't welck hun altijd lichter valt, de fouten der selvigher Meesters best van alle treffen; en noch sy haer selven als dan voorstaen dat sy de groote Konsteners seer wel volghen, wanneer sy in der waarheydt haere ghebreken maer alleen uyt ghedruckt hebben*. Hier toe souden wy seer vele te segghen hebben, 't en waer saecke dat wy het meer hooghnoedigh achten op 't ghene wy van te vooren aengheroert hebben wat meer aen te dringhen; dat naemelic die dingen de welcke in d'uytnemeste Konsteners voor de beste worden ghekeurt, bynae on-nae-volghelick sijn; 't verstandt, d'uytvindens kracht, die men d'Inventie noemt, d'onbedwonghen ghemackelickheydt in 't wercken, en al wat ons door de regelen der Konste niet en kan worden ingheplant*. Soo is ons oock dese moeyelickheydt alhier meest van allen dienstigh; overmidts ons de bedenckinghe deser moeyelickheydt tot meerder aendacht verweckt; soo dat wy nu d'uytnemende Konsteners vry wat naerder beginnen te verstaen, niet meer over haere wercken gaende met een achteloose opmerckinghe, maer wy slaen onse oogen aendachtighlick op elck bysondere deel haerer wercken, ende wy begrijpen d'over-groote kracht haerer deughden voornaemelic daer uyt, dat het ons onmoghelick is de selvighen nae te volghen. *Quint. X. 5.*

* *Quintil.
X. 1.** *Quintil.
X. 2.*

6. Soo staen ons dan alhier twee dinghen voor-naemelic aen te mercken. Wy moeten in 't eerste daer op letten, wat voor Konsteners wy bestaen nae te volghen; aenghesien daer niet weynighe worden gevonden die haer selven d'alder slimste tot een exempel hebben voorgehestelt. Soo moeten wy oock ten anderen wel gaede slaen wat het is 't ghene wy meynen nae te volghen in die ghene dewelcke wy ons selven aldus voorstellen; want wy ontmoeten selfs in d'alder volmaeckste Konsteners eenighe dinghen die laeckens waerd sijn: en 't waere wel te wenschen dat ghelijck wy 't quaede 't welck in de Konsteners ghevonden wordt ergher maecken, dat wy even alsoo 't goede beter uyt druckten. Even wel nochtans soo en is het den ghenen die oordeels ghenoech hebben om de fouten groote Meesters te vermijden niet ghenoech dat sy maer alleenlick een ydele schaduwe haerer deughden nae volghen, overmidts d'imitatie dan eerst prijswaerdigh schijnt te wesen als sy de volle kracht der Konst in de voornaemste dinghen heeft ghetroffen. Dies worden oock die ghene voor onvroedt ende onbesint gehouden, de welcke de deughden van groote Meesters niet wel door-

grondet hebbende op 't eerste ghesicht te werck gaen, meynende dat hua d'Imitatie wonderlick wel gheluckt is als sy d'uytgelesen wercken der ouder Konstenaeren eenigher wijze in 't nae-trecken van Linien en 't opfineeren van Coleuren hebben afgehebeelder, daer sy nochtans verde van de rechte kracht der selvigher verscheyden sijn. Den verwaenden roem der ghener de welcke d'eenvoudigheydt der oudster Schilderyen door een gantsch harde ende dorre maniere van doen foecken uyt te drucken dient ons alhier tot een exempel; want dese schicken sich maer alleen tot d'Imitatie van 'tghene hun eerst in d'oogh komt, sonder eens te bevroeden wat een sonderlinghe kracht en hoe groote Schatten der Konste onder dese eenvoudighedyt schuylen.

Quintil. X. 2.

Het voornaemste werck van eenen goeden Nae-boetser is voornaemlick daer in gheleghen, dat hy ervaerene ende wel gheoeffende ooghen foecke te bekomen; niet alleen om dat wy de verborgene deuchden der ouder Konstenaeren in 't minste niet en konnet begripen, 't en sy saecke dat wijze eerst wt vinden; maer oock om dat de schijnbaere deughden selver menighmael soo konstighlick door 'tgeheele werck in een ghevlochten ende in ghewickelt sijn, dat d'alder scherpsichtichste Konstenaers en d'aller ervaerenste Leermeeesters de selvighen maer alleen nae den aendacht van een ghestaedighe opmerkinghe konnen beseffen. Soo is dit oock d'eenighe reden waerom dese Konstten altydt in haeren eersten aenvangh de hulpe van een oprecht Leer-Meester vereyschen, die ons ghetrouwelick voor houde alle 't gene in d'oude Konst nae-volghens waerdt is, die ons onderwijse, die onse eerste misgrepen verbeterere, die onse onervaerene sinnen ende handen forghvuldighlick bestiere, die ons eyndelick te kennen gheve door hoedaenighen schijn van onghelijckheydt de ghelijckenisse van d'aller ghelijckste dingen behoort bedeckt ende in maniere van spreken bewimpelt te worden. Want een recht-sinnich Nae-boetser moet immers doch een goetd verheler sijner Konste wesen; soo wordet het oock voor enckel kinderwerck ghehouden, wanneer eenigh Schilder sich selven meynt wel ghequeten te hebben, als hy slechts de selvighen trecken en linien in 't Copyeren van d'oude Stucken redelicker wijze kan waer nemen. Alhoewel eenighe over sulcks uyt der maeten wel daer mede ghepast sijn, dat een Konstenaer de *Venus* van *Apelles* ofte den *Satyr* van *Protogenes* bequaemelick uyt drucke; alhoewel het oock in haeroordeel een gantsch prijs-waerdighe saecke schijnt te sijn, dat hy d'on-onderscheydenlicke ghelijckenisse van foodaenighe edele Patronen luyverlick trefte; nochtans plachten 't de Konst-vroede altydt daer

daer voor te houden, dat dien Werck-Meester prijs-waerdigher is, die de selvighe kracht der Konste in de Schilderye van *Achilles* te passe brengh, diemen wel eer in den *Alexander* van *Apelles* gelpeurt heeft. Dies behoort een goet Konstenaar voor 't eerste daer nae te trachten, dat sijn werck niet en schijne in alles met de Tafereelen van andere vermaerde Meesters over een te komen; ghebeurt het onder en rutschen dat de gantiche gheleghenheydt sijnes wercks een sekere gheleghenheydt met de voorighe stucken van andere Konstenaers uyt wijft, soo moet hy in de tweede plaetse besorghen dat hy dese gelijkheydt niet by gevalle, maer met opset schijne ghetrossen te hebben. 't Staet yeder een vry den eenen ofte den anderen Konstenaar, van weghe n dese of ghene deucht, hooghe te verheffen: wat my belangt, die Konstenaers spannen, mijnes dunckens, de kroone boven d'andere, de welke d'oude Konst ontrent een nieu argument naerstighlick oeffenen, om haere Schilderyen door dit middel met het aengenaeme vermaeck van een ongelijke gelijkheydt behendighlick te vervullen. Soo staet ons oock alhier aen te mercken, dat dit aldermeest by hun in 't werck gestelt moet worden, wanneer sy door eenen loffelicken naeruyver worden aen ghedreven, om dese bevalligheydt van een ongelijke ghelijckheydt in foodaenighe wercken uyt te drucken die met de trefselicke Stucken der voorigher Meesters maer alleen in de bequaeme handelinghe souden over een komen.

7. Overfulcks wordt alhier vereyscht dat wy onse volgh-lust niet alleen ontrent de beste dinghen besteden, maer dat wy met eenen oock verstaen waerom wy deselvighe voor goet behooren aen te nemen, en waer in d'uytnemenheydt der selvighe bestaet. 't Welck recht wel begrepen hebbeude, soo en sullen wy ons selven naeuwlicks konnen begeben tot d'imitatie van sulcken uytmenenheydt, sonder eerst onse eyghene krachten t'overweghen; ghemerckt daer vele dinghen plachten voor te vallen die niet alleen onse macht te boven gaen, maer tot welke wy door ick en wete niet wat voor een heymelike onghestelheydt t'eenmael onbequaem sijn. Yeder een heeft in sijn eygen borst een sekere Wet der nature, die hy sonder merckelicke mis-slaeghen te begaen niet en kan verstaen; daer en wordt oock noyt soo gantsch onaerdighen werck ghevonden als 't ghene men aenvanght sonder een ooghe te slaen op de bysondere toe-gheneychtheydt onser nature. Soo en schijnt het dan alhier niet gheraedtsaem te sijn dat wy ons selven maer alleen aen eenen, dien wy in alle dinghen mochten nae volgen, souden gaen verbinden; want van duysenden sal daer niet een eenigh Meester ghevonden worden wiens invallen ende maniere van doen in

alles met d'onse over een komen. *Apelles* was onghetwijffelt den alden volmaecksten; nochtans hebben hem andere Konsteners in 't eene of 't andere te boven gegaen. 't Is wel waer dat in sijne wercken het grootste deel van 't ghene prijfelick was ghevonden wierdt, ende nochtans hebben d'oude niet gheoordeelt dat hy die aldermeest behoorde ghevolght te worden, oock alleen soude worden ghevolght. Maer hoe doch; sal misschien yemant seggen: is het dan niet ghenoech dat men alles doe ghelijck *Apelles* ghedaen heeft? onghetwijffelt behoort ons dat te voldoen, indien wy daer toe konnen gheraecken; maer overmits dat niet wel doendlick is, soo en kan 't niet schaeden dat men tot de bevalligheydt van *Apelles* toe voeght de gheluckighe stoudt-moedigheydt van *Zeuxis*, d'onvermoeyde naerfticheydt van *Protogenes*, de kloecke diepfinnigheydt van *Timanthes*, als oock de hooghstaetelicke grootfcheydt van *Nicophanes*. Want ghelijck het een wijs man toe staet van yeder een t'ontleenen al wat hy vindt met sijne nature best over een te komen, soo en kan het niet wel gheschieden dat hy sulcks in een alleen ghevindt, dewijle het oock den mensche niet en schijnt toe ghedaeten te sijn dat hy een Meester in alle dinghen heel en d'al soude uyt drucken, soo vinden wy 't meer gheraedtsaem dat wy ons selyen de deughden van verscheyden Konsteners souden voor stellen, ten eynde dat ons 't eene of 't andere uyt den eenen of den anderen mocht aen kleven. *Quintil. X. 2.*

8. 't Ghene wy voor desen alreede voor ghehouden hebben, moet hier en elders al wederom verhaelt worden; dat wy naemelick de kracht der oprechter imitatie niet behooren te stellen in 't naemen van d'uytwendighe vercierfels, maer dat wy meest van allen d'inwendighe kracht des wercks moeten uyt drucken. Laet ons dan altijd nauwe achtighe daer op nemen, wat een sonderlinghe bevalligheydt d'oude Meesters in 't wercken ghehadt hebben; hoedaenigh haer voornemen gheweest is; wat maniere van stellinghe sy hebben ghebruyckt, als oock hoe dat hun selfs die dinghen, dewelcke maer alleen tot vermaeck scheenen te dienen, den wegh tot eenen eeuwigen naem hebben ghebaent. Voor end' alleer wy dese dinghen grondighlick begripen, soo en is het ons niet moghelijk d'oude wel nae te volghen. Indien yemant daer en teghen tot dit begrip soo vele van 't sijne toebrenghet, dat hy op maecken kan wat daer in d'oude ontbreket, dat hy weret te besnijden 't ghene in haere wercken overtolligh is, de selvighe sal ons dien langh-ghesochten volmaeckten Konsteners wesen, die desen roem met eenen oock nae sich trecken sal, dat hy de voorige eeuwen niet alleen van 't gheniet der hooghster eere berooft heeft.

maer

maer dat hy oock den naekomelingen de hope zelfs van dese eere heeft benomen *. Dit is 't voornaemste dat wy in dese Konst hebben waer te nemen; dies moet het ons oock niet quaelick af ghenomen worden dat wy in 't verhael deses plichts wijdloopigher sijn gheweest.

9. Dewijle wy nu uyt de voorighe woorden van *Quintilianus* verstaen dat den Konstenaer tot dese sorghe der imitatie oock sijne eygendeughden moet toe brenghen, soo worden wy als met der handt wederom te rugghe gheleydt tot her ghene van 't welke wy met *Quintilianus* een weynigh hebben uyt gheweydet; ende wy sijn alhier ghe-nootlaeckt 't oordeel van den vol-leerden *Varro* voor goet te houden. *Apelles*, *Protogenes*, en d'andere treffelicke Konstenaers en sijn niet te berispen, seght hy *, dat sy de ghewoonte van *Mycon*, *Diores*, *Arymnas*, en d'andere voor-ganghers niet en hebben ghevolght: soo en heeft oock *Lysippus* niet soo seer de fouten der voorigher Meesters, als wel de Konst selver ghevolght. Dit en is nu gantsch niet vreemdt. Want als dese grooten Meesters bevonden dat hun haere fantasie volmaeckter verbeeldingen sonder eenigh exempel voor droegh; soo en konde het niet gheschieden dat sulken puyck der menschen de rechte reden soo verde van sich soude verbanen, als dat sy de liefde van een mis-prijfelicke ghewoonte hooger souden achten dan 't ghene sy verstonden de Konst dienstigher te sijn. Dus blijkt het hoe gantsch grooten goet dese fantasie te weghe brengt; wanneer sy naemlick de wackere verstandender Konstenaeren van den onvruchtbaeren arbeidt der ghewoonelicker imitatie tot een grootmoedigher stoutigheydt overbrenghet, soo dat sy haer selven nu niet meer aen soo een slaefachtighe maniere van doen verbinden, maer bestaen met enen vryen Gheest verder te gaen dan haere voorganghers wel oyt hebben ghedaen. *Elcie Konst*, seght *Epictetus* *, heeft een sekere vastigheydt ende onvertsacchdeligheydt in die dinghen ontrent de welke sy haer selven besigh houdt.

10. Soo is daer dan onghetwijfelt eenighe volmaecktheydt deser Konsten; oock soo en moghen wy niet dencken dat het ons onmogelick is der selvigher volmaecktheydt eenigher maere deelachtigh te worden ghemaect, want al is 't schoon saecke dat wy den hooghsten trap der Konste niet en kunnen bereycken, soo sullen nochtans die gene hooger opstijghen, die sich den arbeidt niet en ontfien, dan die gene de welke door een kleynhertighe wan-hope in 't eerste begin achterwaerd deynsen. *De veldt-ruymte is dan vele bequaemer voor de Konst*, seght *Quintilianus* *, als d'enghe paeden: sy en moet niet uyt kleyne pijpkens ontstaen, als Fonteynen plachten te doen; maer sy behoort liever nae de wijse van.

* *Quintil.*
x. 2.

* lib. 8. d. 11.
L. 1.

* *Artian.*
Epict. lib.
11. cap. 139

* lib. V.
cap. 14.
van.

van groote rivieren gantsche valleyen t'overlooppen, haer selven eenen wegh maeckende daer sy gheen en vindt. Want wat is daer doch ellendigher, dan datmen altydt als Kinderen de voor-gheselde letteren nae treckt? Soo moet dan den Konstenauer alderley ontijdighe vreesse aen d'eene sijde stellen, en kloeckelick met sijn werck voortd vaeren. 't Ghene seker gaet, wordt maer alleen ghepreson; seghet Plutarchus*, 't gene perijckel loopt, werdt daerenboven met een sonderlinge verwonderinge hoog geacht. Den jonghen Plinius stelt ons het selvighe wijdt-loopigher voor ooghen. Veele konsten behaalen den oppersten Lof, seghet hy*, wanneerse yet ghevaerlicks aenvanghen. Soo sien wy dat Koorde-dansers 't alder grootste gheschreem verwecken, als sy beginnen te wanckelen en schijnen daedelick van boven neer te sullen tuymelen. 't Ghene met vele perijckels vermenght is, ende nochtans bnyten verwachtinghe een goede uytkomstige krijght, verdient altydt de grootste verwonderingh. Soo en is oock de Konst eenes Stiermans die in 't kalme waeter eenen voorspoedighen loop houdt in 't minste niet te verghelycken met de Konst van dien Stierman die sijn Schip in een onstuymighe Zee wel wetet te bestieren. 't Moe weer brenghet den eenen in de Haeren, sonder dat hy eenighen prijs te verwachten heeft: den anderen daer en teghen, die de Haeren haelt in noodweer, als de Mast kromt, den Helm-stock kraeckt, het gantsche hold des Schips daveret en dreunt, wordt met een verbaefde verwonderingh aenschouwt en met de Zee-Goden selfs vergheleken.

II. Al hoe wel wy nu in dese voorighe aenmaeninghe den Konstenauer een voortvaerende stoutvaerdigheyt soecken aen te raeden, wordt nochtans al-hier ver-eycht dat groote ver-standen den hittighen loop haeres vierighen gheestes so wat souden in-teugelen; want het menighmael ghebeurt dat jonghe luyden door de kittelingh van eenige aen-ghenaeme ver-beeldinghe verlockt worden om de selvige met meerder lust dan oordeel aen te vaerden en 't onderhouden. De ver-standen deser eeuw seghet Dionysius Longinus* worden als door een seker soorte van raesernije ghedreven tot het ghene schijnt nieuw te sijn: want van de welke ons het goede her woord komt, de selvighe sijn ook menich-mael den oor-sprongh vant 't quaede. En dit is ghewisselick de eenighe reden waerom dat ghemeyne ver-standen veel-tijds niet meerder stand-vastigheyt haer voornemen uyt-voeren; want sy niet lichrelick door de soerigheyt van eenighe schielicke in-beel-dinghen ter sijden af gheleydt ende ver-voert worden van 't ghene sy voor hadden. So ghebeurt het dat die Vrijsters de welke nergens nae de goelck ste sijn, seghet Seneca,* ook menigh-mael on-bedorven blijven; en dat niet soo seer by ghebrek van ghene-ghentheyd, als wel by ghebreek van eenen aen-soecker. Waer uyt dit mede nood-saekelick volghen moet, dat het een ghewis merck-teycken is van een

* de educ.
lib.

* Lib. ix.
Epist. 26.

* de subli-
mi oratio-
ne, 4.

* lib. II.
Contro-
vers. 1.

Over-treffelick verstand, gelijk ons den selvighen Seneca betuyght*, wan- * in proe-
 neer ons de uytmenenheydt onses verstandts niet en verleydt om het quaelick mio libri
 acnte legghen. Secundi

12. Soo moet dan den Konstenaeer wel toe sien dat hy door een ver- Contro-
 weede dertelheydt sijnes al te goed-dunckenden ghemoedts niet en veri.
 verfiere verscheyden grillige wanschepfelen die de nature niet en er-
 kentwant: het is hem beter dat sijn gemoet gelijk sy eenen onvoor-uyt-
 den helderen Spiegel, segt Lucianus*, welckers middel-punt recht wel gestelt * de con-
 sijnde een onvervalscht schijn-beeldt vertoont over een komende met de ghe- scrib. h. 1.
 daente die daer in ontfanghen wordt. Sonder dat men yet 't welck verdraeyt,
 anderverwigh, ofte oock van een andere ghestalte is daer in bespeure. Over-
 sulcks mach men 't ghene tot noch toe gheseyt is niet verstaen van al-
 lerhande ydele inbeeldinghen, hoedaenigh de selvige oock mocht-
 ten sijn, maer alleen van fantasijen die op de nature der dinghen sijn ge-
 grondet. De Schilder-Konst, seght Socrates*, is een verghelijkinghe der * apud X e
 sienelicker dinghen. Ende wanneer onse imitatie de onsieneelicke dingen noph. lib. 3
 sich voorstelt, soo doet sy dat altijd, gelijk wy voor desen hebben aen- Aponm.
 gheroert, met een opzicht op 't ghene sienelick is. d'Oude, seght Vitru-
 vius*, oordeelden dat die dinghen met ganssch gheenens schijn van reden ver- * lib. IV.
 beeldet konnen worden, de welke van den ghemeen loop der nature verde Archit.
 sijn verscheyden; want sy plachten alle dinghen tot de volmaeckinghe haerer Cap. 2.
 wercken nae d'eene of d'andere gheuwisse eygenschap der nature te trecken; maer
 alleen voor goetd houdende, 't ghene de reden-kaevelingh voor waerachtigh
 keurt. Den selvighen Autheur heeft dit stuk soo veele waerdte ghe-
 acht dat hy op een andere plaets wederom met eenen sonderlinghen
 ernst daer op aendringht. Laet de Schilderye een Beeldt wesen, seght hy*, * Lib. VII.
 van sulcken dingh, als is, of ten minsten kan sijn; van een mensche naemelick, Cap. 3.
 een Huys, een Schip, en soodaenighe dinghen uyt welcker bepaelden omtreck
 d'Imitatie haer selven een exempel voorstellen kan. Soo plachten dan d'oude
 haere Binnen-kaemers, haere Gaelderyen, haere Eet-Saelen met soodaenighen
 Konst op te proncken, die uyt sekere natureelicke dinghen ghenomen was.
 Daerenteghen heeft het de verdorvene ghewoonte daer toe ghebraght, dat wy
 d'exempelen die van hun uyt waere dinghen worden ghehaelt mis-prisen; want
 daer worden in onse plaesteringhen vele eer Monsters gheschildert, dan eenighe
 sekere afbeeldinghen der naturelicker dinghen: en noch berispen de menschen
 soodaenighe vervalschte Schilderyen niet, maer sy scheppen daer int tegendeel
 een groot vermaeck in, sonder eens daer op te letten of sulcks gheschieden kan,
 ofte niet. Dus ghebeurt het dat ons ghemoedt door de kranckheydt des oordeels
 verdonckert sijnde, niet en kan onderscheyden wat daer met de autoriteyt en
 rechte reden der bevalligheydt over een komt. Want die Schilderyen moghen

in ghe enerley wijze voor goetd ghehouden worden, die de waerheydt onghelijck sijn: ende al hoe welse door de Konst soo wat opghetoyt worden, soo en machmen evenwel van de selvighe terstonds het beste ghevoelen niet hebben, het en sy men daer in een blyckelijck bewijs der uyt ghedruckter waerheyde kan ghevinden. Ghelijck wy nu ghelien hebben dat den Konstenauer de vrygheydt sijner fantasijen alsoo behoort te maetighen dat de selvighe noyt bevonden worden teghen de nature te strijden, soo moet oock den Lief-hebber deser Konsten een recht ende slecht werck het welck niet de eenvoudigheydt der nature over een komt hooger achten dan eenighe vreemde op ghesochte beelden uyt verscheyden lichaemen van bysondere ghedierten by een gheraep. Daer sijn eenighe te Roomen, seght Plutarchus *, de welcke niet met allen vraeghen nae goede Schilderyen ende Statuen, maer worden allenthalven op de Monster-mercks gbevonden, alwaer sy begherighlick haere ooghen gheslaeghen houden op de ghene die ghebreeckelijck sijn van beenen ofte armen, die dry ooghen ofte oock struyf-voghelkoppen hebben, en soo daer erghens eenighe andere yselicke affichtighe mismaecktheydt te vinden is; ende al hoe wel sy in het eerste gheweldighe vreuchtschijnen te nemen in het beschouwen van dese vermenghde Monster-dieren, soo worden sy de selvighe nochtans lichtelick moede, ja sy steken daer de walghe af, wanneer hun het ghesicht der selvighe menighmael voor komt.

13. Blijckt dan dat die ghene verde van de rechte waerheydt afwijcken, de welcke het nae dit ghemeyne ghevoelen daer voor houden dat de Schilders soo wel als de Poëten een onbepaalde vrygheyd hebben om te versieren en af te beelden al wat hun in het hoofdt schiet. Dese bedrieghen haer selven voornaemelick daer in dat sy niet en bemerkken hoe het den Poëten selver niet toe ghelaeten is haere ghedichten met enckel leughen-werck te stofferen. Besiet doch eens wat bericht ons Horatius daer van ghegeven heeft in den aen-vangh sijnes Boecks van de Poëtische Konst. Oock soo is het selvighe van Laëtanus wonderlick wel aen ghemerckt gheweest, Het is den mensche onbekent, seght hy *, wat maete de Poëtische vrygheydt behoort te houden, en hoe verde het gheoorloft is in het versieren voort te vaeren: want het werck van een Poëte daer in meest bestaet dat by de waerachtighe gheschiedenissen met eenen aerdighen knoey soo wat verdraeye, datse maer alleen den blooten schijn draeghen van versierelen. Die ghene daer en teghen dewelcke het ghebeele werck nyt baren poot suygen, mogen met meerder recht beuselachtighe Leugenaers dan Poëten genaemt worden. Overmids nu alhier niet te onpasse het ghewagh van de Konstenauers en Poëten te saementlick voor ghevallen is, soo en magh het niet verde ghesocht schijnen de Schilder-Konst niet de Poësie een weynigh te vergelijcken; te meer, om dat yeder

* de Curl-
sitate.

* Divin-
institut.
lib: 1. cap.
11.

yeder een bekent staer dat dese kracht der fantasije, van de welke wy in dit teghenwoordighe Capittel ghehandelt hebben, den Konften aeren met de Poeten ghemeyn is. Eens voor al dit aen merckende, dat wy onder den naem van Konsten aeren ende Schilders alle d'andere Kunsten van dien aerdt begripen,

CAP. IV.

DE woorden des Roomschen Orateurs sijn aenmerckens waerdigh, *Alle goede Konsten, seght hy *, hebben een gemeyne verbindtenisse, ende sijn aen malcanderen als het waere vermaeghschap.* Dit selwighe heeft oock Tertullianus bevesticht, *daer en is gheenerley Konst, seght hy *, die niet en sy de Moeder van een andere Konst, of ten minsten een bloed-vertwant.* Dewijle dan 't vervolgh deses wercks ons daer toe aenleydet, dat wy de waerheydt deser spreucken in d' onderlinghe ghemeynschap die daer is tusschen de Poetsje ende de Schilder-konst sonden anwijzen, soo sullen wy wat naerder in sien waer in dese twee Konsten voor-naemlick over-een komen; 't voor-recht van alles nae haeren lust te moghen versieren voorby gaende, aen ghesien de raefende Poeten en wilde Schilders haer selven sulcks maer alleen toe schrijven. Doch soo is onder alle d'andere ghemeynschappen dit wel een van de voornaemste, dat soo wel de Schilders als de Poeten tot de liefde deser Konsten niet foo seer door een voor-bedochten raedt, als wel door ick en wete niet wat voor een voortd vaerende toe ghenyghtheyd haerer nature worden aen ghevoert, van de Poeten geeft den uytnemenden Poete Ovidius dit ghetuyghenis. *Daer is een sekere Goddelicke kracht in ons, ende wy worden gaende ghemaect, seght hy *, als ons de selwighe begint t'ontroeren.* Dese voortd vaerenheydt heeft in sich 't saedt van eenen Goddelicken Geest. Van de Schilders seght Plinius *, *Nicophanes had eenen voortd vaerenden Geest, soo dat weynighe hem daer in ghelyck sijn.* En wederom in de selwighe plaetse, *een sekere voortd vaerenheydt sijnes ghemoedts, ende eene sekeren lust der Konste heeft Protogenes tot dese dinghen aen ghedreven.* Seer wel seght Plinius alhier dat hem eenen sekeren lust der Konste aen ghedreven heeft, want dit gaet immers altydt vast dat die gene met meerder ghemack dese Konst oeffenen die sich daer toe uyt een vrye begeerte, of liever uyt een losse lust en heymelicke neygingh-tocht soo waerdighlick begeven, dat sy nauwelicks de reden van dit verlanghen 't welck sy nae de Konst hebben selfs verstaen. En hier op hebben ongherwijffelt de Peripatetische Philosophen haere ooghen gheslaeghen, als

* pro Archia Poete.

* de Idole-latria.

* Fastor. lib. Vd.

* Nat. hist. xxxv. id.

*Cicero
Lib. IV.
Tuscul.
quart.

fy staende hielden dat niemant yet treffelicks verrichten kan. 't en sy dat hy daer eenen sonderlinghen lust toe hebbe*. Soo moeten dan die ghene dewelcke nae dese Konst trachten in haer selven eenighe snelle gefvinde beweginghen haeres verstandts ghewaer worden; sy moeten uyt der nature niet alleen scherp-finnigh lijn in 't bedencken, maer oock overvloedigh in 't uyt-drucken ende in 't versieren. Soo en behoeft oock niemant alhier te dencken dat de eerste begiaselen deser Konste uyt de Konst voortd komen, want het een gift der nature is datmen dese bequaemheydt in sich ghevoelt; dies staer het oock met onse saecken heel wel, dat dit eerste saedt door de Konst kan worden op ghequeect ende vermeerdt; want dat het ons door de Konst in ghefort soude worden, is 'teenemaal onmoghelick. Wt dese aenmerckinge is dat vraeghstuck ghesproten 't welck Horatius in sijne Poetische Konst kortelick beantwoordt, het wordt by velen ondersucht, seght hy, of de gedichten door de nature of door de Konst pryselick worden ghemaect. Ick houde het daer voor, dat den arbeidt sonder een rycke springh-ader even soo weynigh voordeels bybrenght, als een redelick doch ongheschaest verstandt. Dese twee dinghen spannen seer vriendelick te saemen, en het eene vereyfcht altydt de hulpe van 't andere. Dit selvighe wordt noch uyt druckelicker van Quintilianus voor ghestelt ende beantwoordt, Ick wete dat daer gevraeght wordt, seght hy*, of de Konst grooter baet van de nature of van de leeringe heeft te verwachten; 't Welck alhoewel het tot ons voornemen seer weynigh dient, aenghesien wy het daer voor houden dat een volmaect Konstenaar gheen van beyden derven kan, soo achten wy nochtans dat daer seer vele aen ghelegghen is hoemen dit vraegh-stuck voorstelt. Want indien men het eene van het andere 'teenemaal wil gaen af trecken, soo salmen bevinden dat de nature sonder de leeringe vele vermogh, en dat in het teghendeel sonder het toedoen der nature gheen leeringe ter wereldt helpen kan: wanneer men wederom in een middelbaer verstandt en metenschap beyde de Konst en de nature te saemen voeght, soo schijnt het dat in soodaenighe de nature meest geldt: als daer en teghen dese middelmaetighe ofte oock uytmuytende verstanden tot de volmaecktheydt gheraecten, soo schijnt het dat in hun de Konst meer uyt ghericht heeft dan de nature. d'Onvruchtbare dorre aerde wordt weynigh gheholpen door den arbeidt des alder besten Bouwmans: uyt een vette Landouwe sal dock wat goeds opgroeyen, alhoewel niemant de handt daer aen slaet: maer in een vruchtbare grondt sal de goedtheydt des Aekers nerghens nae soo vele uyt richten, als wel de naersti heydt des Bouw-Meesters. Ende indien Praxiteles ghepooght hadde een Beeldt uyt eenen Meulen-Steen te snijden, soo soude ick liever een goedt stuck van het rouwe Pariaensche Marmer hebben, dan soo een half ghemaecte Beeldt: indien den Konstenaar daer en teghen het selvighe ten volken hadde opgemaect.

*Lib. II.
Cap. 19.

ghemaecte, soo soude ick nochtans de waerdije des wercks sijnen handen liever soe schryuen, dan dat ick de selvighe in de kostelickheyt des Marmers soude gaen soecken. De nature magh met de materie worden vergheliken; even als de Konst met de leeringhe seer wel over een komt. d'Eene werckt; d'andere worde gheuoocht. De Konst en vermagh sonder de Materie niet met allen; de materie heeft oock sonder de Konst haer eyghene waerdigheyt. Soo is dan de hooghste Konst te gaeder met de beste Materie alder meest te wenschen. Wy souden ons selven alhier met de woorden des deftighen Autheurs gheuoeghsaemlick voldoen houden, 't en waer faecke dat ons den selvighen Auteur voorder openinghe van een ander noodtwendigh punt hadde ghedaen. Want aenghesien in de wercken der Konstenaren de gheuoeghelicke bevalligheyt der selvigher meest van allen aenmerckens waerd is, soo ghebeurt hiet nochtans menighmael dat den eenen Konstenaar door het behulp der nature yet war met een sonderlinghe bevalligheyt doen kan 't ghene den anderen heel quaelick voeght. Want daer is in dit stuck een heymelicke ende onbeduydelicke reden, seght Quintilianus *, ende ghelijck het hoofstuck der Konste daer in ontwiffelick bestaet, dat het gheuoeghelick schijne 't ghene wy doen, soo is 't nochtans dat dese bevalligheyt, ghelijckse sonder de Konst niet en kan bestaen, soo en kanse oock door de Konst niet heelen d'al voor gheschreven worden. In eenighe Konstenaers hebben de deuchden gantsch gheen aenghenaemheyt; in andere daer en teghen sijn de fouten selfs vermaeckelick. Wy hebben ghesien hoe Demetrius en Stratocles, de uytmeneste der Comedianten, de aenschouwers door gantsch verscheyden deughden hebben waten te bekoren. Maer dit is in hun alder minst te verwonderen. dat den eenen op het alder bequaemste Goden; beduerde Jongelingen, goede Huys-Vaders, Huys-Moeders, en Dienaers, als oock stemmighe oude Vrouwen wijs te spelen; den anderen daer en teghen hadt meerder begaeftheit om gemelicke Gruijsaerts, doortrapte Slaeuen, at-beschickende Pluymschrijckers, schaemteloose Hderevoohden, en allerley personen wt te druc'en die met een seker beroertheit wierden vertoont: dit en was in hun soo vreemt niet, segge ick, want sy wieren van een gantsch verscheyden nature; oock soo was Demetrius sijn stemme lieffelicker, des anderen daer en teghen doordringender. Soodaenighe eygenschappen staen ons in hun meer aen te mercken, die den eenen van den anderen niet en konde ontleenen. Het en voegde niemant soo wel als Demetrius de handen wijs en sids wt te spreken, sijnen rock onder en tusschen 't slingher-slippen met eenen sacht-swellender windt te spannen, de schouwplacse met den weder-galm van een soet gheschreeuw te verwullen; want tot alle dese dinghen was hem sijn lijf-lenghte als oock de wonderlicke gestalte sijnnes lichaems dienstigh. Stratocles daer en teghen wierdt dapper ghepresen van weghen de welende raggigheyt sijnnes lichaems, het inroocken sijnnes necks, als oock

* Locum hunc inventias sub finem lib. xi.

het laechen teghen den eyfch der persone die hy droegh; want hier in placht hy sich mede tot vermaeck der menighe nu en dan te buyten te gaen, wel bevuyft sijnde dat hem sulcks niet quaetlick en stonde: ende indien den anderen eenighe deser dinghen begoft nae te aepen, 't en wilde evenwel van hem soo niet ghedaen sijn. 't Is dan behoorelick dat een yeder sich selven kenne; om niet alleenlick nae de ghemeyne gronden der Konste het werck aen te richten, maer oock nae de gheleghenheyde sijner nature. Soo en is het evenwel niet onmoghelick, dat yemant alle dinghen of ten minsten het meeste deel der selvigher met een schickelicke bevalligheyde soude uytvoeren. 't Blijckt dan dat men in dese gheleghenheyde niet terstondt voor quaedt mach keuren, 't ghene eenighens verlicht niet die dingen de welke wy voor goet houden. Daer en is mijnes dunckens, seght Cicero *, gheenerley nature, of men sal in de selvigher vele dinghen bemercken de welke al hoewesse dapper van elckander verschillen, soo synse nochtans even priffwaerdigh. Daer is maer een giet konste, in welke Myro, Polycletus, Lysippus de Kroone spanden; ende al hoe wel dem eenen deser Konstenaeren den anderen seer onghelyck bevonden wierdt, soo en was daer evenwel gheen reden waerom yemant wenschen soude dat sy haer selven er hens in onghelyck souden sijn. Daer is maer eene Konst ende maniere van Schilderen, in welke Zeuxis, Aglaophon, Apelles een verscheyden handelinghe volgheden; ende nochtans en was daer dese groote Meesters niet enen dien yet tot de Konst scheene te ontbreken. Wat nu de bysondere nature der Kunstenaeren belanght, men siet doorgaens henen dat de levendighe kracht van dese fraeye verstanden niet en kan bedeckt blijven, sy wil altijd hier of daer uyt bersten ende te voorschijne komen, dewijl yeder een d'invendighe ghestalte sijnes ghemoedts in 't werken vaerdighlick uyt druckt. Soo bevindt men dan dat de Konstenaers haerem arbeydt ontrent foodaenighe dinghen gheluckighlick hebben bestedet tot de welke sy door een heymelicke toe-geneycht-heyde der nature wierden toe gheleydet. Pausias verliest sijnde op Glycera, ghelijck wy in 't eerste Capittel deses Boecks verhaelt hebben, heeft een Schilderije nae ghelaeten die Stephanoplocos, dat is, kranflechteresse genaemt wierdt, ende om dat hy 't selvighe werck mer een sonderlinghe toegheneychtheyde tot dat Vrou-Mensch hadde ghemaect, soo gheviel het oock dat dit stuck niet te onrecht boven d'andere hoogh gheacht was. Plin. XXI, 2. Den Schilder Androcydes heeft eenen grooten naem ghekreghen door 'tgeestigh afmaelen der visschen die hy rondom Scyllia traecte; ende overmidts hy bekendt was eenen grooten Vifchvraedt te sijn, soo heeft al de Wereldt doe ter tijdt gheoordeelt dat hem den lust dien hy tot Vifch hadde niet min in 't Schilderen te passe ghekomen heeft als wel de Konst selver. Plut. Sympos. lib. 4. quaest. 2.

Ghelijck

Ghelijck *Parthafius* in sijne gantsche maniere van leven ghenoeghsaem te kennen gaf dat hy tot overlaedighen pracht en onghehoorde wellusten gheneghen was, soo vondtmen oock in sijne wercken veeltijds uytdruckelick bewijs van de verdorvene lust-tochten sijnes dertelen ghemoedts. 'tBlijckt by de vuyle Schilderije van welke *Suetonius* gewagh maect in sijn 44. Capittel van 't leven van den Keyser *Tyberius*. Doch aenghesien yemant alhier lichtelick dencken magh dat hun dese gheluckighe voort-vaerenheydt tot de Konst te ghelijck met de minne stuypen aengekomen is, en dat sy door haere gulfigheydt ofte onkuytsheydt krachtigher tot de Konst aenghedreven wierden dan door een aengeboren Konst-liefte, soo is het dat wy in andere Konsten naers haere naturelicke toe gheneychtheyt tot de eene of de andere bysondere maniere van wercken sullen voortstellen; te meer, om dat wy in dese haere eyghenschappen een sekere kracht der nature kunnen bespeuren die d'andere Konsten naers niet wel en konden nae volgen. Al hoewel *Callicles* door sijne Tafereel-Beeldekens die de groote van vier vingheren niet te buyten ginghen groote eere hadde ingheleydt, soo en konde hy nochtans de hooghstaetelickheydt van *Euphranor* niet bereycken. *Varro de Vita pop. Romani. Lyfippus* heeft in alle sijne wercken een sekere biesaedigheydt uyt ghedruckt, jae hy heeft de selvighe in d'alderminste dinghen waer ghenomen. *Plin. xxxiv. 8. Polyctetus* hadt dese eyghenschap dat sijne Beelden altijd op een Been stonden. *Plin. xxxiv. 8.* Apelles heeft een sonderlinghe bevalligheydt in de Konst betoont, *Plin. xxxv. 10.* *Dionysius* en heeft anders niet als menschen gheschildert, ende over sulcks wierdt hy door de banck *Anthropographus*, dat is, een Menschen Schilder ghenaemt. *Plin. xxxv. 10.* *Zeuxus* gingh alle d'andere Konsten naers verde te boven in 't Schilderen van Vrouwelicke Lichaemen. *Cicero lib. II. de Invent. Nicias van Athenen* heeft met een sonderlinge naerstigheydt Vrouwen uyt gedrukt. vier-voetighe ghedierten worden hem toe gheschreven. Doch heeft hy de honden alder best gheschildert. *Plin. xxxv. 11.* *Antimachus* ende *Athenodorus* hebben Doorluchtige Edele Ionck-Vrouwen ghemaect. *Plin. xxxiv. 8.* *Apellus* heeft aen-biddende Vrouwen gheschildert. *Plin. xxxiv. 8.* *Aristodemus* heeft Wortelaers gemaeckt. *Plin. xxxiv. 8.* *Euphranor* schijnt d'aensienelicke hooghwaerdigheydt als oock de rechten-teycken der onder Helden alder eerst uyt ghedruckt te hebben. *Plin. xxxv. 11.* Staet ons hier by den wegh aen te mercken, dat dese Helden ofte Heroïsche personen doorgaens henen met het Vel van 't eene of 't andere wilde beest, by hun om gebracht, bekleedt waeren. leest *Schol. vet. in Apollonium Rhodium. S. Statius Papinius* ghetuyght dat

Tydens

adversum
324. lib. 7.
Argonaut.

Tydens by sijn Leeuwe-vel bekend wierdt, ghelijck *Polmices* met de huydt van een wildt Vercken omgordet was; siet *Statius* lib. I. *Thebaid.* vers. 397. Soo was mede het Leeuwe-Vel een van de voornaemste eyghenschappen daer men *Hercules* by kende, en hy word om dies wille * *de Pallio*, in *Tertullianus* * niet onbequaemelijck *Scytalosagittipelliger* gheheeten, niet alleen om de knodtse en de pijlen maer oock om 't Leeuwe-Vel 't welck hy droegh, *Hercules* word in een Leeuwe-vel afghemaect, seght *Festus*, om de ghedachtenisse van 't oude ghewaedt in ons te vernieuwen, d'oude Helden plachten ooch baervoets gheschildert te worden; schoenen, pantoffels, en slofsex, seght *Philostatus* *, sijn den draght van krancke ende bedaechde luyden. Overjacks word *Philostetes*, als wesende sieckelick en kreupel, in pantoffels gheschildert: *Diogenes* daer en teghen ende *Crates*, als oock *Ajax* ende *Achilles* sijn ongheschoent. Den eenen voet van *Iason* is gheschoent, den anderen bloot; overmidts een sijnre schoenen in den Modder bleef steken, als hy over de Riviere *Anauros* meynde te waeden. &c. Siet *Higynus fabula* 12. Het ontfaet mede nyt dit oude ghebruyck wanneer ons *Valer. Maximus* als een groot wonder verhaelt dat daer op 't *Capitolium* een ghemantelde ende ghepantoffelde statue van *Scipio Africanus* opgerecht was; want hy sijn Beeldt in dat ghewaede wilde ghemaeckt hebben, om dat hy soo plaecht te gaen, seght *Valerius* Lib. III. Cap. 6. *Apollodorus*, *Androbulus*, *Afclepiodorus*, *Alevas* hebben Philosophen ghemaeckt, *Plin.* xxxiv. 8. Soo namen sy oock in dese Schilderye der Philosophen goede achttinghe dat yeder een door sijn bysondere eyghenschap van d'andere mocht worden onderscheyden: In d' *Areopagitsche Scholen* ende in 't Raedt-huys, seght *Sidonius Apollinaris* *, wordt *Spuensippus* gheschildert met eenen krommen hals, *Aratus* met sijnen neck nederwaerds gheboghen, *Zeno* met een ghefronsfelt voorhoofd, *Epicurus* met een glatte ghespannen huydt, *Diogenes* met eenen dichten ruyghen baerd, *Socrates* met blonde hayr, *Aristoteles* met eenen wyt-ghestreekten arm, *Xenocrates* schijnt sijn been een weynigh op te liechten, *Heraclitus* staet met ghestoren ooghen als krijtende, *Democritus* opent sijn lippen als of hy sich van 't lachen niet en konde onthouden, *Chrysippus* houdt sijn vinghers 't saemen ghedruckt om bequaemelijck te zellen, *Euclydes* schijnt sijn vinghers wijdt van malkander te sperren om de maete beter te nemen, de vinghers van *Cleanthes* sijn omknabbelt. Niemand heeft *Calanus* in 't afbeelden der Paerden konnen vergelijcken. *Plin.* xxxiv. 8. *Scrapion* heeft de stelligien der Schouw-speelders best van allen gheschildert, *Plin.* xxxv. 10. *Pyreicus*, alhoewel hy in 't stuck der Konste met d'alderbeste Meesters wierdt vergeheken, soo heeft hy nochtans anders niet dan Barbiere-Winckels en Schoenmaeckers-Winckels gheschildert. *Plin.* xxxv. 10. *Calaces* heeft *Tatereelen* voor

* in Epistola ad exalceatum adolfscaulum.

* Lib. ix. Epist. 9.

de Comcedianten ghemaect, ende eenen grooten naem daer door verworven. *Plin. xxxv. 10.* *Ludio* heeft ten tijden des Keyfers *Augusti* eerst van allen in ghestelt de vermaeckelicke Schilderye der Muyten met Landt-huyfen, Galeryen, Priel-werck, gheheylighe Bosschen, Luft-wouden, Heuvelkens, Vijvers, Waterleydinghen, loopende Rivieren; oock soo plaght hy op de kant der selvigher soodanighe dinghen te Schilderen, die 's Menschen hert tot sijn vermaeck aldaer wenschen mocht; als naemlick verscheyden soorten der ghenen die ontrent de kant deser Rivieren wandelden, met Schuytkens voeren, ofte oock te landtwaerd in nae haere pachthuyfen gingen met Ezels ende Karren: eenighe waeren besigh met visschen, met het voghel-vangen, met de wildt-jacht, met de wijn-pluckingh. Daer worden oock in sijne stucken seer heerelicke Hoeven vertoon, dewelcke nochtans eenen broeckachtighen toegangh hebben; soo en ontbreken daer oock die ghene niet dewelcke verbaefde Vroukens op haeren hals draeghende, sicheenen te sullen struyckelen, met meer andere dierghelijcke kluchtighe drolligheden. Desen *Ludio* heeft mede den eersten ghewect die in d'opene wandel-plaetsen Zee-Steden seer vermaeckelic ende nochtans onkostelic heeft gheschildert. *Plin. xxxv. 10.*

2. De *Poesije* ende de *Schilder-Konst* sijn oock daer in malkanderen ge-tijck datse haer selven alle beyde meest met d'Imitatie besigh houden. Wy sien 't daghelicks hoe niet alleen de *Poeten* maer oock de *Schilders* door eenen onderlinghen naer-yver ofte æmulatie de ghedaente der *Goden* met een stoute handt af-beelden, oock soo besteden sy haeren arbeydt om den mensche met 'saemen 't menschelick bedrijs uyt te drucken. Sy vertoonen de weelderighe vroolickheydt der bancketten, de arbeydtsaeme vermaeckelickheydt der jacht, de bloedighe grouwelickheydt der Veldt-slaegnen, den onvermijdelicken angst van schip-breucke, de dootverwighe deluwheydt der ghenen die in den diepen nacht enes duysteren Kerckers ghekerent liggen, en wat sijn-yewaerds meer onsen ooghen aen-biedt. Vande *Poeten* alleen spreect *Hermogenes* in dese volgende woorden, *De Poesije*, seght hy *, is een imitatie van * Lib. II. allerley dingen, so is 't oock dat hy voor een goet Poete gehouden magh worden, de Ideis, die met een bequaem beleydt sijner woorden best van allen sprekende Orateuren, Cap. 10. singhende Musicanten, als oock andere personen en dingen uyt-druckt. Van de Poeten te gelijk met de Schilders seght *Philostratus* *, Indien daer ergens ye- * in proe- mant van de Schilder-konst niet vele wercks en maect, de seloighe verongel, & de mio loo- waerheyt, hy verongelickt mede die wijsheydt die den Poeten eyghen is; want num. dese twee houden sich met ghelijcken ernst besigh ontrent de ghedaente als oock ontrent de daeden der ander Helden. *Dio Chrysostomus* heeft oock van beyde

* Orat. xii. te ghelijck ghesproken, wanneer hy seght *, *De Schilders ende Beelders snijders sijn in 't minste niet in het afbeelden der Goden van de Poeten afge- weken; niet alleen uyt vreesse dat sy als overtreders de straffe sonden onder- worpen sijn; maer oock om dat hun de Poeten de kansse hadden af ghesien, en dat nu alreede in de gantsche Wereldt de ghedaenise der Goden nae 't ver- dichtsel der Poeten bekend was ghemaect. Overfulcks hebben sy 't niet raede- saem gheacht door een ontidelicke vernieuwinghe haer selven den ghemeyn- man op den hals te haelen; maer sy hebben liever in 't maesken haerer beelden de Poeten nae ghevolgt; maer alleen hier en daer een weynigh van 't haere in- woerende; ten eynde dat sy door 't ghesicht aen een groote menichte van arme aenschouwers souden vertellen, 't ghene de Poeten door het ghehoor openlick hadden voor ghestelt. Al hoe wel wy nu alhier uyt dese woorden van Philostratus en Dio Chrysostomus de groote ghemeynschap die daer is tus- sichen de Poeten en tusschen de Schilders ghenoech begrijpen kunnen, soo heeft ons Simonides nochtans dit selvighe vry wat aerdigher te ver- staen ghegheven, als hy naemlick ghetuycht dat de Schilderye is een swijgende Poesye; de Poesye daer en teghen is een sprekende Schilderye. Op welck segghen Plutarchus dese woorden toe past, die dinghen, seght hy *, dewelcke de Schilder-Konst vertoont als offte teghenwoordiglick gedaen wier- den, de selvighe stelt ons de spraek-konst voor ooghen als offte langhe te vooren gheschiedt waeren, ende ghelijck de Schilders dat met verwen afbeelden, 't gene de Schryvers met woorden uyt drucken, soo is 't dat sy maer alleen verschillen in de materie en maniere van imitatie; want sy hebben alle beyde 't selvige oogem- merck. Ende hy is den alder-besten Schryver die sijne vertellinghen met een Ziel-roerende kracht der wel sprekenheydt soo weetet te bekleeden, dat ons de gantsche ghelegghenheydt der saecke als in een Tafereel wordt voor-ghedrae- ghen.*

3. Noch soo wordt de *Schilder-Konst* seer wel met de *Poesye* daer in vergeheken, dat soo wel d'eene als d'andere met een dapper vermaeckelicke beweginghe in onse herten insluypen, alwaer sy ons verslaegen ghemoedt door d'aenlockelicheydt van een aenghenaeuwe verwonderingh soo gheweldigh beroeren ende ontstellen, dat wy 't ghene nae- gheboeft is voor 't waere aennemen. Ghelijck nu dit selvighe in aller- ley soorten van *Poeten* lichtelick bewaerhet kan worden, soo wordt, nochtans het bewijs van dien noch alder duycklickste uyt de *Comædie* en *Tragedie-Schryvers* ghenomen. *Want wat is doch de Comædie anders, seght eeren *, als een af-beeldinghe des menschelicken levens?* van de *Tragedie* heeft *Gorgias* mede seer wel ende bequaemelick getuyght *, *Datse niet anders en is als een sekere soorte van bedrog, 't welck den bedrieger recht- vradigher maect als die ghene de welcke met soodaenighen bedrog niet om- gaen,*

* Bellone an paeclari- riores fuerunt Athenies.

* Com- ment. vet. in Horat. de Arte. * apud Plu- tarchum de Poëtis aud.

gaen, oock soo wordt den bedroghen mensche wijser als by die niet bedroghen en is. Van de lieffelicke aenlockinge der Schilderyen, en hoe wy ons selven door de bedrieghelicckheydt der selvigher willens en wetens laeten vervoeren, fouden alhier duysentd exempel en by ghebracht konnen worden; t welck wy onnodigh achten; overmits het ghenoech bekent is, dat goede Schilderyen maer een enkel ooghenpoockel sijn. Soo houdt dan *Philostratus* * oock op eenen seer goeden grondt staende dat dit een ghenoeghelicke ende onschandelick bedrogh is. Want aen die dinghen dewelcke niet en sijn sich soo te vergaepen, als offe waeren; ende van de selvighen soo gheleydet te worden, dat wy (sonder schaede nochrans) ons selven wijs maecten datse sijn; hoe en is het doch niet dienstigh tot verlustinghe onses ghemoeds, en vry van alderley opspraecke? Wat nu de reden aengaet, waerom het ons naemlick vervroolickt door een valsche gelijckenisse der dinghen bedroghen te sijn, de selvighen wordt ons van *Diogenes Laertius* voor ghedragen, de *Syrenaische* Philosophen houden staende, seght hy *, dat ons door t bloote ghesichte ende ghehoor gheen ghenoechte wordt toe ghebracht; en daerom is het dat wy t ghemaecte gheveuen met een sonderlinge lust aen hooren, daer wy nochtans in t tegendeel van t ongeveynsde ghekrijt ende ghehuyl enen afskeer hebben. Die voorder bericht in dit stuck begeert, moet het de pijnne waerdacht achten dat hy nae soecke t ghene ons *Plutarchus* dies aengaende *Sympos. Probl. V. 1.* naer ghelaeten heeft.

4. Aenghesien dan de Schilderye met tsaemen oock de Poesie door een aenghenaem doch voor-bemerckt bedrogh ons verstant als het waere beguychelen, soo neyghenick noch voorder door kracht deser bedrieghelicckheydt de beweginghen onses ghemoeds herwaerts en derwaerds nae haeren eyghenen lust. Van de poeten heeft *Horatius* * seer wel gefeght, Dien Poete schijnt my over een ghespannen koorde te sullen wandelen, die mijn ghemoedt op nietighe occasien kan beanghstighen, wergammen, wederom te vrede stellen, met alderhande verschrickinghen niet anders als een Toovenaer vervullen; die my nae sijnen wille, nu in de Thebaensche State, en van daer t Asbenen op t alder schielickste brengen kan. Van beyde spreeckt *St. Basilus*, *Welsprekende Schrijvers*, seght hy, * en Schilders drucken menighmael uyt de manhaftighe Krijghs-daeden van uytnemende Helden, ende ghelijck d'eene met woorden doen, t ghene d'andere met verwe te passe brengen, soo is t nochtans datse beyde vele menschen tot kloeckmoedicheydt opwecken. Dit selvighen wordt nochtans krachtigher door de Schilder-Konst te weghe ghebracht. Die dinghen, seght *Nazarius* *, worden neyghens nae soo vaerdighlick in ons ghemoedt in ghedruckt, dewelcke ons door d'oor worden inghestort, als de welcke wy door d'ooghe in-drincken. Soo seght

* *Philosofus*
junior in
proemio
iconum,

* *Lib. 1. in*
Aristippo.

* *Lib. 2.*
Epist. 1.

* *Homil.*
40. marti

* in *Panc-*
gytici,

- * Lib. oock *Polybius* *, dat d'ooghen vele scherper gheueghen sijn, dan wel onse ooren. Op, welcke bedenckinge *Quintilianus* dit beleyt schijn ghemaeckt te hebben. *De Schilderye een stille sijnjende werck*, ende altyd den seluighen
- * Lib. XI. *schijn houdende*, seght hy *, dringht soo diep in de binnenste beweging hen onses
Cap. 3. *gampedis*, datse menichmael de kracht der wel sprekenheydt selver schijnt te
boven te gaen. Dit hebben wel eer die ghene de welcke Schip-breucke
gheleden hadden recht ghevar, want sy plachten de Schilderye van haer
droevigh onghewal onte draeghen, haer selven verlekende dat sy
d'aenschouwers door 't af ghebeelde ghesicht haeres lijdens waerdiger
tot mede-lijden souden bewegen, dan door d'alder wel sprekenste be-
del konst. Oock soo plachten die ghene de welcke te recht gingen
over een groot leedt 't welck hun by dien of d'ander gheschiedt was,
de Schilderye haeres geleden ongelijcks in de Vierfschaere te brengen,
ten eynde dat den recher eenen grouwel kreghe van soo een leelicke
mis handelingh. *Quintil. V. l. 1.* 't is mede verwonderens ende aen-
merckens waerd dat *St. Basilius* de kracht der Schilder-Konste verde bo-
ven 't vermoghien sijner wel sprekenheydt verheft. Staet op nu seght
- * Homil. in
Barlaam
martyrem. *hy* *, O ghy doorluchtighe Schilders, die d'over-treffeliche daeden der Kamp-
wechters af beeldt; verheerlickt nu door uwe Konst 't verminckte Beeldt des
Opper-Heers; verlicht door de Colouren uwer wijsheydt de vroomme daeden des
ghekroonden Kampioens, die ick al te duysterliok af gheschildert hebbe; ick
gae mijnes weghs van u lieden over-wonnen sijnde in de Schilderye van de
kloocke daeden des Martelaers; jae ick verheughe my selven daer in dat ick dus
ben-overwonnen. Want ick sie de handen ontrent het vier, ende den gantschen
strijdt, met 't saemen den grooten Worstelaer in u beeldt vele netter ende be-
quaemer uyt gbedruckt. Dese oprechthigheydt wordt oock in *Latinus*
Pacatus gespeurt, want als hy 't eynde van dien bosen *Maximus* ten vol-
len hadde beschreven, soo roept hy nochtans alle de Posten en Schild-
ders tot hulpe, als of 't ghene by hem verhaelt was niet met allen te
beduyden hadde, 'ten waere dat sy daer de handt aen sloeghen.
- * Panegyri.
Theod.
Aug. dicto. *Brenght herwaerds, brenght herwaerds, O vroomme Dichters, seght hy* *,
den gantschen arbejdt van uwe gheleerde nachten: ghy Konstenaers mede,
verwerpt de ghepooselicke beuselinghen der verlustert fabulen, ende laet uwe
vernuftighe handen dese dinghen liever asmaelen; laet de ghemeyne merck-
plaetsen als oock de Kercken met d'afbeeldinghe deser gheschiedenissen verciert
worden; laet dese in 't yvoor ende in 't Marmer wyghbearuckte worden; laetse
in de Colouren verleuendighen ende in 't Koper sich veruoren; laetse den prijs
van d'edele ghesteenten daer in se ghesneden worden verhooghen; 't is dienstigh
tot de bebedenisse der toe-komende eeuwen te bedencken dat sulcks wel oyr ge-
beurt is; ende indien yemant door een onwettelycke hope aen-bedreven wort

om yet quaedts te bestaen, de selvighe magh de liefde van eenen onschuldighen
 bundel ende wandel door d' ooghen in-drincken, als hy de gbedachtenissen onser
 eeuwre aenschouwet. Seer wel gheeft *Pacatus* alhier te veritaen dat wy
 door 't aenschouwen soodrenigher Schilderyen de liefde van eenen on-
 schuldighen handel en wandel door d' ooghen in-drincken, want het ontwijffe-
 lick waer is t'ghene *Seneca* * leght, dat de vervaerelicke Schilderye van een * Lib. 2. de
 droevighe uyt-komste der rechtvaerdigher straffe ons ghemoedt onroert. Ghe- 112. Cap. 2.
 lijk wy nu sien dat onse herten door een stuck 't welck ons een recht-
 vaerdighe wracke af-beeldet krachtighlick beroert worden, soo ghe-
 beurt het selvighe somwilen oock door 't aenschouwen van andere
 Schilderyen. 't Blijckt in 't exempel des grooten *Alexanders*, die in
 sijnen Gheeft dapper ontstelt is gheweest als hy te *Ephesen* in een tafe-
 reel den onschuldighen *Palamedes* door valsche listen veroordeelt ende
 vermoordt sach; want op die gheleghenheydt quam het hem in den
 sin, dat sijnen speel-ghenoot *Aristonicus* even juyst op de selvighe wijze
 was omghebracht. *Photius in excerptis ex Ptolomæi Hephæstionis Historiâ.*
 Den Oudtyder *Greg. Nyssenus* nae een wiidtkloopigh en gantich be-
 weghelick verhael van *Isaacks* Offerhande, heeft dit daer en boven daer
 by gevoeght. *Ich hebbe menigmael*, seght hy *, *d'af-beeldinge deser geschie-* * in orati-
denisse in een Schilderye met weenende ooghen aenschouwet, soo krachtighlick ne Deitate
was de ganische Historye door de Konst voor ooghen ghestelt. Nae dat *Val-* Fili & Sp.
erius Maximus de vroomigheydt van *Pero* die haeren Stock-ouden Vader sancti.
Simon in de ghevanckenis met haere borst voedtet erde verhaelt heeft,
 soo voeght hy noch dese woorden daer by *, *De ooghen der menschen bli-*
ven met een spraeckeloose verbaestheydt daer aen hanghen, als sy dese Schilderye * Lib. V.
beschouwen; want sy vernieuwen de gheleghenheydt der ouder gheschiedenisse cap. 4. ex-
door de verwonderingh van het tegenwoordighe Beeldt, achtende dat sich in emplo ext.
dien stommen omtreck der leden levende lichaemen vertoonen. De Schilderye
 van *Andromacha* wrocht soo krachtighlick op 't Manhaftighe Hert
 van *Parcia*, dat haere moedighe standvastigheydt door 't aenschouwen
 deses Tafereels vermorwet sijde in traenen uyt brack. Siet *Plutarchus*
 in *Bruto*.

Daer is wel eertijds t' *Athenen*, seght den selvighen *Valerius Maxi-*
mus *, een weelderigh witten-broodts kindt gheweest, met naemen
Polemo, de welcke niet alleen in de kittelinghe der wellusten sijn ver-
 maeck nam, maer hy droegh selfs oock sijnen roep op de schande die
 hem dese sijne wulpscheydt toe bracht; desen als hy uyt een drinck-
 ghelagh, niet nae den ondergangh der Sonne, maer nae den opgangh
 t' Huys-waerdt gingh, sach de deure van den Philosophhe *Xenocrates*
 open staen; soo is hy dan vol en sat, met wel-ieckende salven over-
 goten,

goten, 't hoofdt met krankens verciert, in een doorschijnende sachtte kledinghe in dese Schole die vervult was met een groote meniche van gheluerde mannen inghetreden, ende niet te vreden sijnde met soo eenen schandelicken ingangh, hy heeft sich selven aldaer oock nederghestelt, ten eynde dat hy d'uytnemende wel-sprekenheydt met t'saemen oock de tucht-leere deses grooten Philosophes door sijn dronckdertele ghelaet te spot soude stellen. Waer over als daer een heymelick mompelen en morren der toehoorders ontstondt, soo is 't dat *Xenocrates* sijn wesen in het minste niet verset en heeft, maer hy heeft de verhandelingh der dingen van de welke hy sprekende was aen een sijde ghestelt, ende met een sonderlinghe standtvastigheydt van de maniereckheydt en maetigheydt beginnen te spreken; soo dat *Polemo* door de deftigheydt deser aenspraecke op staende voet bedwongen was te vernuchteren; dies heeft hy eerst sijne krankens van het hoofdt ghetrocken ende wech gheworpen; daer nae heeft hy de hand binnen sijnen mantel ghehouden; jac hy heeft met der tijdt niet alleen de vroolickheydt sijnnes bancketterenden ghelaets afgheleyt, maer hy heeft eyndelick oock de gantsche weelde versaeckt ende verlaeten, uyt eenen schandelicken slemper en demper een groot ende verniaere *Philosophe* gheworden sijnde 't Soude ghewisselick vry al wat velschijnen te sijn 't gene *Valerius* alhier ghenuycht dat *Polemo* de vroolickheydt sijnnes bancketterenden ghelaets afgheleyt heeft, 't en waer saecke dat ons *Naxianzenus* de wonderbaerlickheydt deser veranderinge noch wat breeder hadde voor ghestelt, betuyghende dat daer naemaels in sijne Tronije soodaenighen staetelickheydt heeft gheschenen, dat een lichte-koye door 't bloete aenschouwen sijnner Schilderye met een rechtvaerdighe schaemte haeres hoerachtighen levens gheraect is gheweest. Een onghebonden jonghelingh, seght *Naxianzenus* *, hadde een ghericfelick meysken t'sijnt ontboden, maer als sy nu ontrent 't portael des Huys ghekomen sijnde haere ooghen by ghevalle op de staetighe Schilderye van *Polemo* sloegh, soo is sy daedelick te rugghe ghekeert, het Contrefeytsel deses Philosophes niet min duchtende als wel den *Philosophe* selver. Als *Michael* den Sone van *Theophilus* t'saementlick met sijn Moeder *Theodora* 't Opperste ghebiedt in 't Oosten voerde, soo ist dat het gantsche *Bulgarische* Landt door een verderffelicke pest-lucht soo leer verwoest wierdt, dat daer gheen hope van eenighe versichtinghe scheen overigh te sijn, vermidts de besmettelickheyd der sieckte selfs oock alle de Medicijn-Meesters uyt het midden hadt woch gheruckt. Den *Bulgarischen Vorst Bogaris* vondt sich oversulcks door de verschrickelickheyd van dit on-overwinnelicke quaedt

* Carm.
jamb. 18.
quod est de
virtute.

soo dapper ontroert, dat het hem goet docht sijne Vaderlicke Goden, die hy nae 's Landts wijze tot noch toe te ver-greessich ghesineecks hadde, te verlaeten, en sich tot den Godt der *Christenen* te keeren; sijnen onderdaenen met eenen oock ghebedende het selvighe op 't aller demoedighste te doen. d'Arme ghematteerde inghesetene, ghelijckse het redelike verfoeck van haeren Vorst sonder eenigh teghen-spreken verwillighden, soo wierdense oock daedelick ghewaer dat den goeder-tieren Heer, dien sy nae t bevel haeres Landt-Vooghts aenriepen, haere af-goden in 't spelen van den dooverick nier en slachte; maer dat hy dit groote ghemeyne verdriet sonder eenigh uytstel van haer Landt ghenaedighlick afweerde. Daer is noch yet anders tot de versche gedachtenis van dese Hemelsche weldaedt toegevalen, 't welck den *Bulgarschen Vorst*, die nu alreede nae de *Christelike* Religie ghenoegh scheen te hellen, 'teenmael heeft omgheset en van 't *Heydendom* tot het *Christendom* over ghebracht. Want ghelijck sijn hert dapper op de jacht ghestelt was, soo placht hy sich mede in 't heymelick en binnen 's Huys mer het ghesicht van de gheschilderde jacht-lust te vermaecken. Daerom dan heeft hy eenen sekeren Monick, genaemt *Methodius*, geboortigh van *Roomen*; die redelicken wel Schilderde, tot sich ontboden; hem belastende dat hy 't nieuwe ghebouwde Princelike Paleys met alderley aenmerckelicke Schilderyen rijckelick soude verciere, sonder hem nochtans 't eene of 't andere bysondere Argument voor te schrijven. De voorsienigheydt Gods heeft dese gantsche saecke ontwijffelicken dus bestiert, da *Bogoris* den voorseyden Monick aen gheen sekere Materie heeft willen verbinden, te vrede sijnde dat hy sijn eyghen sinnelickheydt in 't verkiesen van de stoffe soude volgen; indien hy slechts yet sulcks af-maelde, 't welck d'aenschouwers door den yselicken schijn van een onverwachte grouwsaemheydt eenen schrick soude aenjaeghen. *Methodius* heeft den jonghiten dagh op dese gheleghenheydt af-ghemaelt; wanneer naemelick onse Zielen, haer oude af-stroopfel ofte uyt-schudtsel des Lichaems wederom aen nemende, een onverbrekelicke vrechdt ofte een oneyndelicke pijn eeuwiglick sullen beerven, *Bogoris* over sulcks op d'aenmerckinghe en 't bloote verhael van de gheweldigne Heyrshaeren der Heyligher Enghelen die de saelighe Zielen aen d'eene sijde verghefeschappen ende vertroosten, als oock van d'ontallicke menichte der booser Geesten die de verdoemde menschen aen d'andere sijde wech rucken ende pijnighen, heeft sulcken krachtighen werckinghe deser uydruckelicker Schilderye inwendighlick ghevoelt, dat hy nae den rechtvaerdighen schrick van een langhduerighe sprackeloose dubbige 't Heydensche

densche by-gheloove met de sijne versaeckt hebbende het Christelike gheloove door den doop heeft aen ghenomen. Siet *Credens*.

5. Soo wel de *Schilder-Konst* als de *Poesije* betoonen haere kracht in doorluchughe mannen; vergodende, indienmen de *Poeten* gheloof geven mach, of ten minsten vereeuwighende alle de ghene welker Beelden sy den naekomelingen aen tellen. Van de *Poesije* segh *Sy-*

* Epist. 49. *nefius* *, 't is de *Poesije* van Gode ghegeven de vermaertheyd wyt te deylen.

* *Amorum* Lib. 1. Hier mede komt *Ovidius* over een, *Kleedoren verslijten*, segh hy * *juwelen ende goudt verbreken*; de *Fame* die ons de *Poesije* gheeft sal eeuwighe ghe-

Eleg. 10. *duyren*. En wederom segh den selvighen *Autheur* *, de *memorie* van

* Lib. iv. de *Ponto*. de denghd wordt door de *Poesije* verlenght, ende onsen nae-nieven voor ghe-

Eleg. 8. *draeghen*. De *Goden* selver, indien men 't se ghen mocht, worden door de

* in *Panc.* *Konstnaeren* is het tweede *Lot* nae de *Dichters* toe ghevallen dat sy mede een

gyl. *seuwighe Fame* soudenschencken. Dit heeft *Plinius* mede erkent, 't is won-

* lib. xxv. *der in dese Konst*, segh hy *, dat se *Edle Mannen* noch *Edelder* maecke.

Cap. 8. Noch soo gaet *Ovidius* verder, als hy segh *, *Indien Apelles Venus* niet

* lib. 3. de *en hadde gheschildert* voor d' *Inwoonders* van het *Eylandt Coos*, sy soude als

Art. am. *noch onder 't Zee-waeter* gbedaken tighen. Den *Keyser Augustus* heeft in

de *Roomsche Raedthuys* een *Tafereel* van *Philochares* ghelch idert in

de *Muere* ghedruckt: de *verwonderingh* van dit *stuck* bestondt *voornaemelic* daer in,

dat den *jonghen Sone* sijnen *ouden Vader*, 't *onderseheydt* der *jaeren* onvermindert, 't eenemael ghelijck was, 't *ver-*

moghen *deser Konste* is dan *onmetelick*, segh *Plinius* *, *al en gingh men niet*

* Lib. xxv. *woorder* dan *dese eensghe Schilderye*; *Want* door het toe doen van *Philochares*

Cap. 4. *worden Glaucio* met sijnen *Sone Aristippus* soo *vele eeuwen* nae haere *aflijvig-*

heydt van de *Roomsche Raedts-heeren* met s' *saemen* oock 't *ghemeyne volck* noch

daghelicks aenschouwet.

6. Nu komen wy *eyndelick* tot het *voornaemste* 't welck ons *be-*

woghen heeft *dese vergelijkinghe* der *Poesije* met de *Schilder-Konste*

dis verdede vervolghen. De *Schilder-Konst*, segh den *jonghen Philo-*

stratus *, *wordt bevonden* met de *Poesije* nae *vermaelichs*apt te sijn; soo *schijn-*

ense oock *beide* een *sekere fantasie* ofte *verbeeldens* kracht *ghemeyn* te heb-

ben. De *Poeten* *brenghen* de *tegenwoordigheyt* der *Goden* in haere *werc-*

ken te passe, en *al wat met* *rooten* staet, *deftigheyt*, ende *vermaeckelickheyt*

vermenght is. De *Schilder-Konst* maelt *insghelicks* af op een *Tafereel* al

't *ghene* de *Poeten* *konnen verhaelen*. Soo steunt dan de *Schilder-Konst* soo

wel als de *Poesije* op een *sekere* kracht der *fantasie* die haer *selven* veel-

nijds

* in *proc-*
mo *lco*
rum.

tijds yet-nieuws plaecht t'onderwinden. De *Peiten* door den voord-
 vaerenden loop haerer fantasijen niet anders als door eenen Tuymel-
 gheitt ofte oock door een Propheuische raesernye ghedreven sijn-
 de beschouwen met een verbaefde verwonderingh vrolijke reyen
 van dansfende Veldt-Godinnen, de broodt-droncken boefachtigheyt
 van de Bockl-voetighe *Satyrs*, alderley Wapentuygh, onbetoomde
 Paerden die met haere waeghens aen t'hollen gheraect sijn; somtijds
 maelt hun de levende ghedaente der Goden in den kop, en t'afgrijs-
 lijk ghekriel der onder-aerdtcher wraeck-Goddianen schijnt hun
 t'fingher-langigh hayr van haer eyghen hoofdt af te rucken ende in
 t'aenghelicht der bloedtdorstigher menschen te versmijten. Ende
 wanneer haer ghemoeft eenes gaende ghemaect is, soo en is het hun
 niet moghelick de hitte haerder beroorder sinnen langher te bedwin-
 ghen, maer sy worden door ick en wete niet wat voor een onweder-
 saenelicke kracht aengheport om haere swanghere herffenen al met
 den eersten t'onlasten, en haeren vryen Gheest door vreemde om-we-
 ghen, door den eenen of den anderen dienstbaeren Godt, door ver-
 icheyden fabulachtighe grepen overvloedighlick uyt te storten. Als
Ovidius den roeckeloolen jonghelingh, die sijnes Vaders vierighen
 wa:ghen verlanght hadde te betreden, nae t'leven beschrijft, dunckt
 u dan niet dat hy selfs mede met *Phaëton* op den waeghen ghestapt
 sijnde het selvighe ghevaer van t'begin tot het eynde toe uyt ghestaen
 heeft? want het en hadde hem anderlins niet moghelick gheweest de
 minste schadawe van soo een vreeselick verwerde noodt-praeme door
 t'vebeelden t'a hier haelen, ten waer saecke dat hy sich selven al-
 daer in maniere van spreken, ver-teghenwoordighet hadde om elcke
 bysondere ghelegghenheydt des perijckels aen te merken. Hy stelt
 sich de Paerden voor ooghen die duysent en duysent stappen, eer
 t'acu t'loopen komt, door haer onverduldhich treden ende stampen
 ydelck verquisten. Daer nae siet hy den verwaenden quant met een
 grootfighe trots heydt t'hoofdt opteken, tot dat hem den moedt al-
 lenghs kens begint te sincken, als de gevleughelde beesten d'onmacht
 haeres nieuwen Meesters vernemende den gantschen waeghen nae vele
 hobbelens en robbelens verbreken, ende den onervaeren Waghenaeer
 door een anghitighe bangigheyt van boven neder af-storten. De
 Schilders worden in ghelijcks doot dese en dierghelijcke fantasijen
 meer niet anders ontroert, als of sy degantsche ghelegghenheydt de-
 ser dinghen voor haere ooghen aenschouwen; soo en konnen sy oock
 niet ruiten voor ende al eer sy de diepsinnigheyt haerer verbeeldin-
 ghen nae haeren wensch ter deghe afteyckenen. Waer uyt het dan
 blycke

blijckt dat dien Konstenæer maer alleen duydelick ende uydruckelick wercken kan, de welke de dinghen die hy ter handt treckt als teghenwoordigh aenschouwt. Dit Welck meest van allen in de herts-tochten ofte in de inwendighe beweginghen onses ghemoedts plaetse heeft; want overmits de selvighe al te mets in de waerheyde bestaen, seght Quintilianus *, ende al te mets in de imitatie; soo is 't dat de waere beroeringhen naturlick uytbersten, maer 't onbreeckt hun aen de Konst, dies moets oock door de leerinthe soo wat ghesatseeneert worden. De gheimiteerde beroeringhen daer en te ben, ghelijcke de Konst hebben, soo ontbreekt het hun aen de nature; en daerom is dit alhier 't voornaemste, dat men sich recht wel bewoghen vinde om de verbeeldinghen niet anders te vatten, als of het waerachtighe dinghen waeren daer mede wy ons selven besich houden. Soo moeten dan dese beroerten in alderley maniere uyt de waerheydt der dinghen ghetrocken worden; ende een rechtinnigh Konstenæer behoort liever te versoecken al wat daer ergens te versoeken is; dan dat hy de verbeeldingen sijns vruchtbaeren ghemoedts door een bedwongen ende coele imitatie soude laeten verdwijnen. Dit heeft den Schow-Speler Polus certijds in een andere gheleghenheydt seer wel waer ghenomen; want als hy te Athenen een Tragedie, van Sophocles ghemaect soude spelen, in de welke hem de persone van de bedroefde Electra opgheleyt was, ende dat hy overspels in haeren schijn sich vertoonende het gebeente van haeren broeder Orestes, diensy waende vermoordt te sijn, met een bitter gheween moest bekermen; soo heeft hy een middel veronnen om de schouw-plaetse met een onghoveynsde rouw-klachte te vervullen; want hy heeft de doot-beenderen van sijn eyghen Sone, dien hy krachtigh bekint hadde, wederom opgegræven ende met sich op de stellagie ghebracht, alwaer hy de selvighe beschouwende den droevaert op 't alder naeuwerlickste ghespeelt heeft. Agellius noctium Attic. Lib. VII. Cap. 5. Staet de Konstenæers maer alleen daer op te letten, dat sy haer selven in dit stuck niet al te vele toe geven, met Dionysius Longynus * war onderscheydt maekende tusschen de verbeeckens kracht die de Poetengaende maect, en d'andere die de Schilders te werck stelt. De Poetische fantasie en heeft anders gheen ooghenmerck, alse een onsinneghydt der verwonderinghe te verwecken: de Konstenæers daer en teghen sijn maer alleen op de uytdruckelickheydt uyt. Soo seggen 't oock de Poeten, alsoo te maecken, seght den selvighen Autheur *, dat haere ghedichten fabelachtigh en de waerheydt onghel. ek souden schijnen te sijn; 't fraeste daer en teghen 't welck in de fantasie der Schilders aen ghemerck moet worden, bestaet daer in, dat haere verbeeldinghen krachtigh sijn en met de waerheydt over-een komen. Aenghesien wy dan uyt het ghene toe

noch

* Lib XI.
Cap. 3.

* de publi-
mi oratio-
ne, § 2.

* § 13.

noch toe gheseyt is ten vollen overtuuyght sijn dat de fantasije de Schilders soo wel als de Poeten treffelicke verbeeldinghen voor draeght, soo en mach oock niemant daer aen twiffelen of 't staet hun beyde toe dese milde Beelden-voetster in grooter waerde te houden, ten eynde dat de selvighe door een daghelickse oeffeninghe valt en seker ginghe, sonder in 't minste te wanckelen of sich yet van 't ghene sy eens ghevat heeft te laeten ontvallen. Want menighmael, seght Dio Chrysostomus *, *bes van noode dat daer in de ghedachten des Konstenaers het selvighe beeldt vele saren onverandert blyve, tot dat naemlick het werck voltrocken word.* Soo verstaen wy dan oock uyt het gene voor desen gheseyt is de reden waerom Dionysius Longinus * betuyght dat het voornaemste eynde der fantasije in de uyt-druckelic. heyt ofte duydelic. heyt bestaet: als oock dat de Konst door 't behulp der fantasije gheholpen sijnde ghemackelick van de menschen schijnt te verwerven het ghene sy hun afdringhe, ende alhoewel sy de aenschouwers haere wetcken bynae ghewelt aen doet, dat sy evenwel nochtans niet en schijnen wech gheruc. t te worden maer hever ghewillighlick te volgen. 't En is niet moghelick dat het anders soude gheschieden; want ghelijck d'oprechte Konstenaers tot het werck worden aen ghedreven door een krachtighe verbeeldinghe der dinghen die sy als teghenwoordigh aenschouwen, soo vindtmen alstijdt in haere wercken een klaer afdrucksel van dese verbeelde teghenwoordigheyt, daer vertoont sich selven allenthalven eenen levendighen Gheest die sich in de herten der beschouwers soo vaerdighlick uyt-stort dat sy in 't beschouwen der Konste den selvighen inval deser tegenwoordigheyt gewaer worden die den werck-meester in 't werken ghevoelde. Wy hebben ghesien wat vrucht de fantasije den Konstenaeren toebrenght, volgh dat wy een weynigh daerop letten dat de selvighe fantasije oock den ghenen hooghnodigh is die de konstighe wercken der grooter Meesters met een oprecht vergheuoeghen eenes ghelonden oordeels soecken te beschouwen.

CAP. V.

Niemant heeft oyt de wonderbaere wercken deser Konsten behoorelicker wijze beschouwt, dan die sich selven by tijds daer toe placht te bereyden en 't overschot sijnes ledighen tijds tot dese oeffeninghe te gewinnen door 't behulp van een onbekommerde stilligheyt der eensamer verreck-plaetsen. *Ledigheyt is door gaens henon vergeselschapt met een gantsch sinnelees. carrensheyde.* seght den jonghen Plinius *. * Lib. ix.

Den ouden *Plinius* insgelijcks, sprekende van de vermaerde stucken der ouder Konstenaren, *Alle menschen worden door 't menighvuldighe bedrijf haerer lastigher bedieningen verruict en ten sijden afgeleyd van 't beschouwen* *soodaemgher dinghen, seght hy **, want dese verwonderingh vereyscht ledicheyd ende een onghemoeyde stilligheyd. Blijckt dan dat de rechte Konst-minne haer selven niet en kan onthouden in een ghemoedt; t welck mer de forghvuldigheyd van daghelickchen noodt drufft beslet ende belenimert is. De reden hier van behoeft niet verde gefocht te worden; dewijl het blijckelick is dat onse fantasie ofte verbeeldens kracht, die in dit werck seer vele vermagh, door een forghledighe ende onverhinderde eenfaemheydt dapper op gescherpt ende verweckt word. Want aenghesien het een oprecht Lief-hebber toe-staet de levendighe verbeeldinghen van allerley naturelike dinghen in sijn ghemoedt op te legghen, ten eynde dat hy de selvighe te sijnertijd met de werken der Konstenaren mocht vergelijcken; soo is 't klaer dat men sulcks niet en kan te weghe brenghen sonder het toe-doen van een stercke imaginatie, en dat de imaginatie gantschen gaer krachteloos wesen sal so langhe als wy alle daegh van den morggen tot den avond het loopen en draeven van de woelende menichte onder-hevigh blijven: overfulcks placht oock vele treffelicke Konst-lievende mannen haerendegen tijdt schuwilen door te brenghen met het oeffnen ende vertijcken haerer fantasie. De fantasie, seght *Michiel-Ephesus **, *is ons gemoedt ghestelt als een Register ofte aenwijser van 't gunt wy oyt met onse oogen gesien ofte met ons verstandt begrepen hebben.* Daerom houdt oock *Apollonius Tyaneus* staende, dat daer een sonderlinge verbeeldens kracht vereyscht worde in die ghene de welke de werken der Schilder-Konste recht wel meynen te besichteighen. Want het onmoghelick is, seght hy *, dat yemant een bequaem oordeel strijcken sal van een gheschilders Paerdt ofte Stier, ten sy dat hem sijn gemoedt een waere verbeeldinghe der naegheboestder dinghen vaerdighlick voordraeghe. Alhoewel nu dese reden ons volkomen berecht gheeft van 't voordeel t welck de eenfaemheydt der heymelicker vertrekk-plaetsen den Lief-hebber toebrengh: soo bieat sich almer noch een andere niet min bondighe reden aen, die ons het selvighe afvoordert. Want ghelijck een goet Medicijn sijne ooghen niet alleengheslaegen houdt op de sienelicke ende openbaere ghebreken; maer hy moet insgelijcks oock met een gaeuwe opmerckinge naespeuren waer daer ergens inwendighlick verfwackt ende onttelt is, ghemerckt de crancke selver haere quaelen menighmael soecken te bewimpelen; even alsoo wort het in een oprecht Lief-hebber vereyscht dat hy sich selven ghewenne de werken der Konstenaren met een dieper insicht in sijn eenigheyt

lib. xxxvi.
nat. hist.
Cap. 1.

* in Aristot.
de Memo-
ria & remi-
niscenris.

* apud Phi-
lostr, de vi-
ta Apolho-
nii lib. 11.
Cap. 10.
vide quo-
que Plato-
nem lib. 1.
de Legib.

te beschouwen. 't overmaetigh lof ruymen der gonstigher, en 't bitter
 jaeken der misgonstigher om'tanders verbreken de kracht onses ghe-
 souden oordeels door een ontijdighe en gantsch verkeerde schaemte.
 Yeder een kan by sich selven alleen bequaemer oordeelen, dan in
 't midden van sulcken onbesinden gheschreeuw: weynighe hebben die
 vrymoedicheydt dat sy 't over-een stemmende raef-kallen van soo vele
 onbescheyde ne-krijters souden weder-spreken; sy mistrouwen haer ey-
 ghen verstandt, achtende dat het in hun een onmanierelicke vermetel-
 heydt soude wesen yet anders te ghevoelen; alhoewel men veeltijds
 bevindt dat den meesten hoop de slechtste wercken in de grootste
 achtighe houdt, dat playmtrickers selfs oock prijzen wat hun in
 't minste niet aenstaet, dat eyndelick de vinnighe quaedwilligheydt
 der beajders d'alder beste wercken verkeerdelick misprijsft. *Quin-
 til. X. I.*

2. Overfulcksplachten oock die ghene dewelcke haer selven met
 eenen ongheweynsden lust tot dese beschouwinghe begeven, somtijds
 eenighe verbeeltinghen by der handt te nemen, om de selvighe veel-
 derley wijse te keren en te wenden, even als een eenig stuck wasch door
 't endeloos hervormen honderdt en honderdt verscheyden ghestalten
 aenneemt. Doch voornamelick soecken sy haere fantasije te verrij-
 ken met de volmaeckste Beelden van een volkomene ende onberisp-
 pelicke schoonheydt. 't Gaet vast en seker dat d'alder beste Meesters
 die hare Konst in Koper, Yvoor, Marmer, ofte oock in verscheyden
 Verwen oeffenen, uyt de naturelicke dinghen selver eenighe grondt-
 leeringhen trecken om haere imitatie nae 't voorschrift der selvighe te
 richten, om niet alleen den gantschen omtreck der voor-ghestelde
 lichaemen recht wel te treffen, maer oock om 't licht ende de schaedu-
 wen, de verhooginghen ende verdiepingen nae 't leven uyt te drucken.
 Sy arbeeyden uyt vele bysondere lichaemen de voornaemste eyghen-
 schappen der oprechter schoonigheydt uyt te picken, ten eynde
 dat sy de selvighe in een beeldt te passe brenghende niet soo seer
 en souden schijnen by de Nature onderwesen te sijn, als wel met
 de Nature selver in den strijdt te treden, of liever haer een wer te
 stellen. Desen arbeeydt soude 't eenemael onwoodigh sijn, indien
 men in 't eene of 't ander menschelick lichaem sulcken recht-schae-
 pen schoonheydt konde ghevinden, dat een sinnelick naeuwkeu-
 righ oordeeler daer niet met allen op wist te segghen; maer nu is het
 heel anders met dese saecke ghelegghen; want al hoe wel den gant-
 schen roem van een onweder-sprekelicke volkomenheydt in de na-
 turelicke maetvoeghelickheydt van alle de leden bestaet, de ver-

menginghe nochtans van Vaderende Moeder die malkanderen menighmael soo wel in haere naturen als in haere ghedaenten gantsch onghelelijk sijn, midtsgaeters oock de gheboort-plaetse van yeder een, 't voedtsel 't welck hy in sijne kindtscheydt gheniet, de lucht daer hy by leeft, en andere dierghelelike dinghen meer verminderen menighmael de bequaeme netigheyt van een goede naturelike gheslachte. Aenghemerckt dan dat de Konsteners selver nimmermeer daer toe verstonden dat sy 't rechte voorbeeld der volmaeckter schoonheyd in een bysonder lichaem souden gaen soecken, soos is het mede blijckelick dat d'oprechte Lief-hebbers haer selven niet en behooren te vergheuen met de bysondere schoonheyd van dese of gene, maer dar het hun voorder toestaet haere ooghen gheduyrighlick op verscheyden aerdighen maeckels der Nature gheslaeghen te houden; ende al hoewel den mensche, als wesende 't hooghste meester-stuck der Goddelicker scheppinghe, de meeste opmerckinge verdient, een oprechte Lief-hebber niet te min neemt selfs oock in Leeuwen, Arenden, Honden, Paerden, Slanghen, end' alderley andere ghedierten de volmaecktheyd haerder schoonheyd op 't naeuwste waer. *Daer is in alderley soorten der sopselen, seght Epictetus *, in Offen naemelick, in Honden, in Byen, in Paerden yet wat 't welck an hun uytmuytet.* Hy beschouwt insghelijcks het ruyme uytspanel des Hemels heerelick verciert met het silver-straeliche licht der Maene, en rijckelick over-goten met een groote menichte van flonckerende gheterten. Hy bemerckt mede met eenen sonderlinghen aendacht hoe de groote lampe des Hemels uyt de Zee 's morghens opstijgt en 'tflickerende water met een twijfelachtigh bevende licht verguldt; hoe de glimmende sackel van dese heldere ooghe des werelts ontrent den middagh-stont verkleeyt sijnde met eenen oock de schaeduwe aller dinghen verkort; hoe de staelende Son den gantschen Aerd-bodem alleghskens met een schemerachtich licht en voordts met een dicke duysternisse over treckt; hoe den prael der staetigher Tooren-Saelen in 't verschiet van verde verslaeuwt, en hoe 't gheberghte hooger op in een nevelachtighe blaewigheyt verdwijnt. Hy besichticht met een sin-wackere noetsigheyt al 't gene sich den menschen hier op d'aerde ende ontrent de aerde aenbiedt. De dampe veel-verwige waerer-wolcken voor-naemelick als ons dien wonderbaeren boze daer in vertooght word; de on-beganckelic hooghte der geberghten; de vervaerelicke steylighen der afbreughen steen-klippen; 't koele over-wessel van een dicht beplant gheboomte, welckers bevende Loof in ettelicke plaetsen meer of min doorstraelt wesende, schijnt met een schitter-rijck spelende licht de

immer-

* Actiada
Epictet.
Lib. 111.
Cap. 1.

Iommetachtighe graf-groente te vervreughden; de sachtelick swellen-
 de Heuvelkens; vlakke Velden; lustbaere Beemden; Hoven bekleer
 met haer Somersche Tapijt-ghewaedt; springh-aders die uyt een
 harde Rotse ghemackelick uyt-bordelen; foet-ruyschende Beek-
 kens die met een aenghenaeme suyselingh onsen slaep-lust soo ghewel-
 dichtick niet en kunnen verwecken, of sy houden onse ooghen noch
 veel krachtigher open met de suyvere klaerheyt haerder silver-stroo-
 men; Stadtl-vestinghen om end om ghekroont met den Cingel-trans
 van Hemel-dreyghende Tinnen, Gaelderyen die ontrent haer uysterste
 eynde verenghende, niet alleenlick haere breedde, maer oock de tuf-
 schen-ruymte van de ververrende Pilaeren allenghs kens verliefen, lust-
 tighen wel-gehouwde Hoeven, leeghe beroockte Dorp-huyskens, en
 al wat daer erghens te sien of te vinden is. 't Menigh-vuldighe bedrijf
 der menschen die haeren ernst in de bysondere wercken haeres be-
 roeps verscheydenlick aenwenden wordt oock by den Konst-lieven-
 den Onderfoecker opmerckens waerdt gheacht. Ontmoet hy er-
 ghens eenen werck-saelighen Ackerman die het steegh-traeghelic
 ploeghende Ossen jockaen drijft: siet hy eenen forghledighen Schaep-
 herder in het midden sijner Oyen en weelderighe Lammeren op eenen
 stock leenen: staet hy sijne ooghen op eenen bekrosen Smit die 't gloey-
 ende sparckelende ijsen op 't aenbeeldt haemert: speurt hy eenighe
 Maetroosen, die in klaer of smuyckende in kalm of bisfende weder
 't zeyl gaen, Visschers, Voghelaers, die haer selven in een loop-
 baene om strijdt oeffenen, brood-droncken Kermis-gasten, de menigte
 der ghener die versaemelt sijn om eenen Landst-dagh te houden,
 Krijghs-huyden die 't plate Landt afsloopen en dicht bewoonde Steden
 verwoesten, 't komt hem al te passe om sijne fantasie met de levendi-
 ghe verbeeldinghen foodaenigher dinghen te verrijcken, dies en hout
 hy sich selven oock met het bloote ghelicht deser dinghen niet te vre-
 den, maer hy ghewent sijn werckende hoofdt daer toe dat het 't eeni-
 gher tijdt de gantsche ghelegghenheydt der selvigher van vooren tot
 achteren ordentelick soude weten op te haelen. De verbeeldinghe
 van een Stadt die op 't alder schielickste by den Vyandt over rompelt
 ofte oock stormenderhandt in ghenomen wordt, brenghet hem in den
 sin al wat daer in veroverde volckrijcke steden placht om te gaen.
 Gantsche Beemden van ghewaepende Krijghs-knechten loopen her-
 waerdt en derwaerdt met vlieghende Vaendels sonder eenigh onder-
 scheydt ghewijdde en onghewijdde plaetsen met een vreeselick ghe-
 baer aenrantsende, waer over de verslaeghene Inwoonders den moet
 heel en d'al verlooren gheven, verwachende anders niet dan d'alder
 slimste

sijnste mis handelingh en d'uyterste wraeke van eenen vijand die sich
 niet en ontfiet het heyl ghdom selver t'on'heylighen, 't kraecken onder
 t'wesschen der huysen die om verde ghelieten worden, 'tghekletter des
 gheweers, 'tghedommel der Trommelen en Trompetten, 't gheroep
 ontfstaende uyt de verscheydene stemmen der ghener die vervaeren
 ende vervaert worden ghemaect, 't iuychen der ghener die d'over-
 hand hebben, 't krijten der ghener die haer selven overheert vinden,
 't ghehuyl der Vrouwen en Kinderen, een ghelayd ophgemaect sijn-
 de uyt so vele ende verscheydene gheruchten, vermeerert haere bang-
 ghigheyt; en noch schijnt het verdrietfaem ghekerem der Moeders,
 welcker teere Kinderen van haere borsten afgheruckt en wechgevoert
 werden, 't voorghemelde geluyd t'eenemaelt te verdooven. De gant-
 sche ghedaente des beschreyelicken ongevals is menighvuldigh, on-
 seker, grouwfaem, afgrijselick, menighen van eenfaeme verlaeten
 bedruckte Vrouwen loopen somtijds den eenen somtijds den ande-
 ren nae, maectende groot misbaer, met de handen in 't hayr en met
 een bitter verwijt haere verslaeghene Mans, Broeders, ende Sonen
 scherpelick afvraeghende wat sy daer mede voor hebben dat sy haere
 Wijs, Susters, ende Moeders so schandelick an den nood verlaeten,
 d'overwinners bewijfen haer selven allenthalven door onbetaemelic-
 ke verfoeyelicke lusten overwonnen te sijn, ieder een achtende dat het
 hem al gheoorloft is waer hy slechts eenen lust toe heeft, en niemant
 onder hun allen denckende dat hem het ongheoorloft soude sijn. Geen
 aensienelickheydt der rijper, gheen meedooghentheydt der jongher
 jaeren vermoghen soo veel in haer onghereghelt ghemoed, dat sy niet
 en souden voort 't moorden schoffieren, en nae 't schoffieren moor-
 den. Broeders en Susters, eer sy noch den troost van de laeste om-
 hellingh ter deghe ghenieten, worden van mal'kander haestiglick af-
 ghesonderdt. Die ghene de welcke noch bequaem sijn om wapenen
 te voeren, moeten 't met haeren hals bekoopen. Stock-oude grijsaerds
 die nu wel wenschten een ghetijdighe dood vroegher ontmoet te heb-
 ben, bejaerde Vrouwen die de brandende lusten haerer onkuyscher
 Vyanden niet meer en konnen blusschen, worden smaedelick verschopt
 ende verstooten tot enckel vermaek des moedwillighlick dertelmoe-
 dighen overwinners, 't meeste ghewoel wordtmen ontrent de jonghe
 houbare maeghden ghewae, wanneer de selvighe by nae aen stucken
 gheruckt worden door 't geweld der ghener diese in heymelicke plaet-
 sen met gheweld soeken wech te sleypen; so en is daer ook gheen eyn-
 de van 't ghevecht, tot dat sy hun van andere die stercker sijn wederom
 worden ontschaect. Eenighe, niet vele wercks maectende van 't ge-

ne voor de hand is trachten met dreyghen ende pijnigen d'eyghenaers te dwinghen om 't ghene sy vermoeden verholen te sijn aen den dagh te brengen; sy door-snuffelen allerley donckere hollen met bernende tortlen in de hand, om de ledighe Huysen daer mede aen brand te stecken als alle den roof uyrghedraghen is. Dus wordt dan het prachtige ghebou der hoogher Saelen die weleer met goude Taepisserijen en schoone Schilderijen ghetast waren tot eenen aich-hoop ghemaect, ja 't beste deel der Stad met hare Inwoonders wordt door 't vallen van Kercken en torens verplettert ende bedeckt. De straeten krielen overal met ontallicke menighen van gheknevelde en t' saemen ghekoppelde ghevanghens, die welcken al hoewel 't wringhen der handen en 't borst-kloppen benomenis, haer demoedigh wesen niet te min misgaders oock de spraeckeloose erkentenis haeres onghevals soudent 't herte des onverbiddelicker Krijghs-knechten maghtigh sijn te vermorwen, 'ten waer saecke dat de Roof-gierigheyt haere herten reene-mael had versteenicht ende verstockt. 't Onttaet mede uyt de selvighe ghierigheyt dat de straeten overal bestrooyt sijn met verscheyden pakken en bondels van dinghen al hoewel niet onkostelick, nochtans verworpen ende veracht als sich by den wegh yet kostelickers aenbood. Gewaepende, onghewaepende, Jonghers, Paerden, Vrouwen, Mans, Harnas, Huystraed, Vyanden, Burgers, 't is al vermengt sonder eenich ondericheyd. Voorbedachten raedt vermagh hier niet met allen in dese gelegentheyt; 't rouckeloose gheval heeft het gantsche bestier. Den droevighen schijn van 't on-ontworstelbaer dwangh-beschick breekt ende versadicht evenwel den grimmighen moed eenigher vyanden dewijl andere vermoeyt sijnde van 't moorden, plunderen, brand-stichten haer selven neder setten, met een suysch ghesicht loerende of hun d' een of d' ander door een onbesinde vreesse in den mond quaem ghelooopen. Maer 't grootste deel der rampaelighen inghesetenen vinden sich int midden van vier en swaerd met sulcken ongevoeligheyt geslaegen, dat sy 't ghenaeckende verdriet met opene oogen niet en sien, noch 't moord-gheschrey met opene ooren in 't minste niet beseffen; 't en schiet hun niet eens in den sin haere bysondere swarigheden t' overweghen daer 't ghemeyne sulcken last lyd; soo verwachten sy dan dat hun den bloed-dorstighen vyand in haere eyghene Huysen soude komen bespringhen, daer sy haeren beswaerden Gheest in 't midden van d' aller dierbaerste verlustinghen haeres levens wenschen uyt te braecken. Andere, die kloeckmoedigher sijn, soecken de dapperheyd haeres manhaftigen ghemoeds door wanhope op te scherpen. ja sy en schroomen sich niet den vyand met het ontblooren ende aenbieden

den haerer strote te beroepen, ofte hem met een doodvaerdighe raef-
 ferije selver te keer te gaen, bereyd sijnde 't onprofijtelick overschot
 haeres levens ontrent de soetvoerende wraecke des overheerden Vader-
 lands te besteden. Eenighe wederom de welke 't lijfgevaer meynen
 't ontsippen, ruysschen blindelingh in haer eyghen verderf. Sommige,
 die den strijdghaerne souden vernieuwen, worden door 't gheweld van
 de vluchtighe menighte teghen haeren danck wechghevoerd. Waer
 over sy den moed niet eenemaal verloren gheven, ende verlaeten haere
 beminde wooninghen daer in sy gheboren ende opghewoet sijn; sy
 verlaecken haere Huysen en Hoven met een hertwroeghende quellin-
 ghe menighmael stille staende, en d'aenghenaeme plaatsen wederom
 en wederom beschouwende, so dat het schijnt dat sy de magt niet en
 souden hebben eenen eenigen stap verder te gaen 'ten waer de vrese van
 de keke afgesnedē te worden hun te verstaen gaf dat het yeder een vry
 staet ende gheoorlooft is sijn eyghen lijfe berghen, als den ghemeyn-
 nen staet met een onverhaelicke schade onder de voer versnieten is.
 Als dan beghinnen sy eerst nae een goed hene komen om te sien, ver-
 kielende eenen heymelicken sluyp-wegh en d'onsekere verstroyde
 menighte soo vele als 't hun moghelijk is vermijdende. 't En geld
 niet; sy moeten doch malkanderen in de stad-poorten wederom be-
 jeghenen, die opghestopt sijn niet alleen mereen grootghetal der ge-
 ner dewelcke in ende ontrent de enghte ghemast sijn, maer ook met
 een grooter menighte der ghener die nae vele vechten en loopens in
 't ghedrangh ter nederghestort ende met voeten vertreden sijn. Half-
 doode met de doode vermenght liggende worden in 't bloed ver-
 smoort. Menschen en Paerden, ghewonde en onghewonde, swaer-
 den en spieffen, bondels mede van kostelicke dinghen masken alle
 maer eenen hoop. De naevluchtighe insghelijcks leeten daer niet eens
 op of het mede Burghers en bloed-verwanten sijn die hun in den wegh
 ligghen, sy vertrappense alle sonder eenigh onderscheyd, haer selven
 dies nood sijnde over de doode lichaemen haerer vleeschelicke Broe-
 ders en Susters eenen weg on-eerbiedighlick uytpickende. Buyten de
 Poorten vertoont sich wederom een ellentighe treusmoedige Schaere,
 derghener die de felle Moordenaers handen ontsnapt sijn; 't lust hun
 dan eerst te weenen als sy haer selven buyten scheuts vinden; haere be-
 anghste siele, die van te vooren met droefheyd verkropt was, begint
 den aessem soo wat te scheppen; 't jammerlick geficht haerer vrienden
 en maeghen, die uyt alle haer welvaeren ghejaeght sijnde van wel-
 ghestelde lieden Bedelaers en Landloopers worden, onlaet haere
 ooghen door een onderlinghe medelijden, Sylaeten sich evenwel
 voorstaen

voortfaen dat d' eendrachtighe stemmen der mede-klaghers gheen ontfielick gheluyd maecken, wenschende sulcken verlichtinghe haeres beswaerden ghemoeds langher te ghenieten. Doch al te vergeeffich. Want daer ontdeekt sich eerst-ganghs in d' opene velden een ander derelick schou-spel. De vinnige verbolgentheyt des overwinners komt hun hier oock aen boort, niet lijdende dat sich de vluchtighe ergens soudent' samen rotten. 't Vervolgen, 't wonden, 't vangen, 't moorden der ghevanghenen als andere meer te vanghen sijn, beghint hier op een nieu. Allerhande Wapenen-tuygh, doode lichamen, afgekapt arm en beenen vervallen 't bloedighe veld, indien het onder en tusschen ghebeurt dat de verjaeghde 't kleyne gheral der vervolghers aenghemerkt hebbende door een moedighe schaemte, niet langher konaenghenghen, dat sulcken menighe van soo weynighe als een kudde Schapen souden worden voortgedreven, soo is 't dat daer een kort-stondigh dapper ghevecht tusschen de vervolghers ende vervolghde omgaet, tot dat de vervolghde sich van alle kanten bespronghen ende benaut vinden, door den toeloop van andere die binnen de stad niet meer te doen vindende buyten de stad werck soecken. Dit doet hun 't koude sweet afloopen, dit maeckt dat hun 't herte 't eenegaer ontfinkt, haere gantsche hope bestaet in een spoedighe vlucht, dies loopen sy met eenen aessen sonder omsien nae eesame onbeganckelicke plaetsen, sy schouwen 't ghefelschap, uyt vrees dat sy met andere verghefelschapt sijnde den Vyand wederom achter de hielen souden ghekrijghen.

3. Het is dan blyckelick hoe grooten arbeyd d' oprechte liefhebbers aenwenden ontrent het oeffnen ende voorbereyden haerer fantasije, wanneer sy naemelick de volmaecte verbeeldinghen aller dinghen door een nau-puntighe imaginatie in haere eyghene herffenen afschilderen. Dies ghebeurt het oock menigh werven dat die gene dewelcke d' uytghelefen wercken van groote Meesters nae een behoorlicke voorbereydinghe in de hand nemen, bequamer daer van plaghren te oordelen dan d' allerbeste Kunstenaer, wiens oordeel door de liefde die hy sijne eygene wercken toedraegt veeltijds benevelt is, behalven dat hem 't heymelicke misnoeghen 't welck hy in de wercken van andere Meesters neemt, menighmael in sijn oordeel verwackt. Wat 't ghemeyne volck belanght, een seker Schilder in *Plutarchus* * segt seer wel, dat *vrouwe ende onghoeffende beschouwers der Konste den ghenen ghelijck sijn die een groote menighe t' saementlick begroeten ende besichtighen, even als d' erwaerne Konst-lievers in 't seghendeel den ghenen ghelijck sijn die d' eens voor en d' andere nae begroeten ende besichtighen. d' Eerste naemelick,*

* in *instit*
libelli de
Genio Se-
cratis.

die't werck sonder eenighe sinnelickheyd aenschouwen, verghenaecken haer seluen met een grof begrijp der Konste: d' Andere daerenteghen, die elck bysondere deel des wercks, met een ryf oordeel siften, mercken al wat daer in wel of qualick gestelt is. Over sulcks, als dat geboor het welcke maer alleen't geluyd onderscheydet, seght Epictetus*, met recht een ghemeyn ghehoor ghe-naemt wordt; soo is't ghehoor het welcke de toonen onderscheydt nu niet meer een ghemeyn, maer liever een wel gheoeffens ende konst-gheleerd' geboor. Dit selvige staet ons oock in de gelegenthey van't gesicht aen te merken. Alhoewel ieder een nae de ghemeyne ghewoonte onses ghesichts eenen Wijnjaerd ende een paerd aenschouwt, het is den Land-man evenwel beter bekend of dien Wijnjaerd vruchtbaer is of niet; so sal eenen Ros tusschen insgelijks lichtelick wesen te seggen of het een moedigh ofte droomachtigh Paerd is, segt Clemens Alexandrinus Stromat. I. Aller menschen ghesicht en is niet begaest met de selvige oordeelens kracht; seght Plutarchus*, 't eene ghesicht is meer volmaecte door de Nature en beter geoeffent door de konst als het ander om het gene schoon is te onderkennen. Hier yst onstaet het dat de Schilders met een waerdighe gauwigheyd van de ghedaenten ende ghesaltenissen der diogen wesen te oordeelen. Als een onwetend mensche, eenen rechten Idioot, volmondelick bekende dat hy de Venus die Zeuxus gheschildert hadde niet schoon en vond; Neemt mijne ogen, seyde Nicomachus, en sy sate een Goddinne schijnen te sijn. Daer is dan eenen sekeren slag van ooggen diemen met Elianus* konstighe of Konst-gheleerden ooggen mag noemen. So en is het oock niet genoegh dat wy ooghen in ons hoofd hebben als andere menschen, maer het is voorder van noode dat wy sulcke ooggen sochten te bekomen die nae de maniere van spreken by Cicero* gebruyckt eruditi oculi, dat is, geleerde oogghen verdienden te worden ghenaeht.

4. Indien ieman evenwel sijne oogghen in dese beschouwinghe noch niet ghenoech nae den eyfch der saecke gheoeffent schijnt te hebben, nochtans behooren wy hem daerom't ghesicht der Konste niet t'ontfegghen; ghenverkt het in het minste niet en strijdt dat ieman een sonderlingh vermaeck sonde scheppen in de lustbaere gheestigheyd deser aerdigheden, alhoewel hy de reden sijnes vermaecks niet en kan voorstellen, d'Vynemenheyd ende bevalligheyd die in allerley wercken ghepresen worde, seght Dionysius Halicarnassensis*, is een veel treffelicker ende wonderbaerliker saecke dan datse met woorden uytgedruckt kan worden. D'onverstandighe kennense so wel sien ende bemercken als de verstandighe; en nochtans valt het d'aller welsprekenste swaer ghenoech de reden daer van te gheven. Indien daer dan ergens ieman gevonden wordt de welcke vermacht, datmen hem met woorden soude gaen onderwijfen, waer in dese knachte den prijfelicker wercken gheleghen is, de selvige magh met eenen oock de reden van andere groote ende gansck

Ariani
Epict. Lib.
III. Cap. 6.

Spud Sto-
bzum Ler.
de Venere
& amore.

var. hist.
Lib. XIV.
Cap. 47.

Caes. 5.

Dionys.

gantsch diepe saecken afvoorderen: Als naemelick, wat het is het welck men in schoone lichaemen bevalligheyt noemt; wat men in het draeyen en wenden der stemme voor harm onieus keurt; waer in de ghevoeghelickheyt en maete aller dinghen bestaet: Want wy begripen alle dese dinghen door ick en wete niet wat ghevoelen, en niet door 't behulp van woorden onst. Quintilianus heeft dit alles in korter woorden verwaet, De gheleerden, seght hy *, beseffen de reden der konste; d'ongeleerde, het vermaeck. Wy bevinden het daeghelicks dat d'ervaerene end' onervaerene een moedighlick aennemen het gene foet en liefdelijk is, het bondighe wordt een stemmighlick van beyde ghepresen; het ghene sijn volle kracht heeft, plaght so welden eenen als den anderen op te wecken; isser daer en teghen iet in het gantsche werck te vinden het welck eenighe hardigheyt heeft, isser iet het welke met een overmaetighe onghevoeghelickheyt ontciert of met een ghebreekelicke lammigheyt ontsenuwet is, het wordt eendraghtighlick van beyde uytghевonden ende verfoeyt. Het is gantsch wonder/sok, segt Cicero*, hoe weynig de geleerde en de ongeleerde verschillen in het oordeelen, daerse nochtans dapper vele verschillen in het wercken. So seght hy wederom in de selvighe plaetse. Daer is een heymelick ghevoelen in de menschen, door het welke sy sonder eenighe konst of reden in elcke konst en reden bestuyt oordeelen wat daer in wel of quaelick ghestelt is; so doen sy het selvighe mede in Schilderijen, stock-beelden, en andere wercken tot welcker begrip sy nergens nae de meeste bequaemheyt van de Nature hebben ontfanghen.

§. So houden wy dan staende datmen allerley onervaerene sonder eenigh onderscheyd van het beschouwen deser Konsten niet terstond behoort uyt te sluyten; ghemerckt daer onder 't ghetal der selvighe vele worden ghevonden die de Konst met een behoorelicke verwonderinghe bejeghenen, al ist schoon saeke dat sy daer van so volkomen oordeel niet en kunnen strijken als andere die haere sinnen enen langhen tijd daer toe geoeffent hebben. Wat het eerste belanght; 't staet ieder een vrij, seght Symachus *, de deughden van andere aen te merken. Soo worden wy gewaer dat d'onbedreven monigte die sich op dese Konsten in 't minste niet en verstond den Jupiter Olympins van Phidiar, het vers-kalf van Myron, de Canephora van Polyketas certijds met groote verwonderingh beschouwet heeft. Aengaende het verstand, dat strekt sich verder uyt. En d'aller beste din hen souden maer alleen by weynighe worden gheacht, indien d'aller gheeringhste selver heen ghevoelen hadden van het ghene achtbaer is. So segt den selvigen auteur in een ander plaetse*, De Faem van grote Mannen sal haere behoorelicke ruchtbaerheyt noodelick derven moeten, indien sy haer selven met mindere betuygen benevens d'andere niet en wil verghenoeghen 'tis aenmerckens waerd wat Dionysius Halicarnass, seght by lijneyghen onder-

Lib. IX.
Cap. 4.

Lib. III.
de Orator.
re.

Lib. I.
Epist. 27.

Libi VIII.
Epist. 22.

de Com-
positione
nem.

vindingh gheleert te hebben. My danckt seght hy *, dat ick in de schoone
plaetsen die met een groote menigte van onbeleerde en onsoete menschen ver-
vult waren geleert hebbe datter in ons een natuerlike toegeneyghed gevonden
wordt door de welke wy den liefelicken galm, van een maetvoegelijk lied son-
der eenighe moeyte onder-scheyden; overmids ick daer sach dat een treffelick en
wijd-beroemd Harpen-slaegher van de menichte uytgheplopt wierd als by sijn
gbesangh door het slaen van een verkeerde snaere verdorven hadde; een Pijper
insghelyks, die nae den eyfch der konste met sijn instrument wel ghenoech wist
om te gaen, was op den selvighen kam gbeshoren, als by sijn gbesangh by gbevalle
quaelick opgheheven ofte ook met het drucken sijnes monds een doof geluyt ghe-
maect hebbende de wetten der Konste te buyten gingh. Wilt ghy weten was
daer van is? geeft dan een van dese Idioten het instrument in de hand, werghet
hem dat hy verbeteret het ghene in den konstenaer mislydende schijnt te sijn, en
hy sal moeten bekennen, dat hem sulcs ondoenelick is. Waerom doch? om dat
dit in de Konst bestaet, die weynighe deelachtich sijn ghemaect; het andere
laerenteghen in een sekere beweginghe die de nature niemant geweygert heeft.
Wat het tweede betreft; Anacharsis verwondert sich niet te onrechte
hoe het te werck gingh dat de Konstenaers die in Griecke-land om prijs
streden van die ghene de welke gheen Konstenaers waeren plaghten
gheoordeelt te werden. Siet Diogenes Laërtius Lib. I. want alhoewel
hy sulcks voornaemelick van de Grieksche daetspelen verstond, het
magh nocht ans op dese Konsten ook wel worden toeghepakt; ghe-
merckt daer in de selvighe doorgaens henen yet wat te vinden is, het
welk de Konstenaers maer alleen begripen. Mechopanes vertoonde in sijn
wercken een sekere naerstighet die de Konstenaers maer alleen verstonden,
seght Plinius Lib. xxxv. Cap. 11. Een stock-beeld nae behooren recht wel te
maecken, seght Epictetus *, wiens werck dunckt u dat te wesen? het is hem
werck eenes Beeldhouwers. Maer wat ghevoelt ghy doch van het beschouwen des-
ses wercks, vereycht het gheen konst dat men 't werk met verstand aenmercke?
het vereycht konst. Hermogenes dringht mede daer op aen; een bequaem
oordeel te kunnen vellen, segt hy *, over de wercken van andere Meesters offe
naemelick met een behoorelike nettigheyt ghewrocht sijn ofte niet, offe insghe-
lyks nae d'oude of nae de nieuwe konste soymen, kan niet licht elijk uytgevonden
worden, het en sy dat men eenighe kennisse heeft van sodaemighe dinghen. Den
jonghen Plinius spreeckt noch uyt druckelicker; hy moet nood-wendiglick
een konstenaer wesen, seght hy *, die van een Schilder, Beeld-snijder, ofte ook
van een giet-Konstenaer recht wel meynt te oordeelen. Staet ons onder en
tusschen in dese woorden aen te merckē dat Plinius en andere oude au-
theuren den naem konstenaer niet alleen den genen toeschrijven die
de hand seiver aen 't werk slaen, maer dat sy onder dien naem ook so-
daenighe

Aziani E.
Epict. Lib.
II. Cap.
24.

* Lib. I. de
Formis
Orat.

* Lib. I. e.
pitt. 10.

ganige Konfliktievende manne vervatten die met een selfsame en welgheoeffende verbeeldens kracht d'uytnemende wercken van groote Meesters beschouwen, en met een onbedrieghelicke gauwigheyd den gheeft die in dese wercken speelt uyt haere maniere van doen vaerdiglick onderscheyden. Tot het beproeven eener Schilderije, seght Cicero * <sup>de opti-
mo gen.
orat.</sup> worden oock die ghene de welke niet wercken en kunnen toe-gheeroepen, als slechts venighe kloocheyd in 't oordeelen schijnen te hebben. En wederom in een andere plaetsle* <sup>de ora-
tor.</sup> indien ick sprekende van een Kamer-speler, staende hielt dat hy syn voorop niet wel en kan beandwoorden sonder de Dans-konste gheleert * <sup>de ora-
tor.</sup> te hebben als oock hoe hy sich in allerley ghelegghenheyd ghevoghelick draeghen moet, 't en soude daer uyt niet volghen dat ick sulks segghende my selven voor een Schou-speler uytgheve, maer het is genozgh dat men my niet en achte een dwaas oraoeler van eenes anderen mans konst te sijn. Plutarchus * ^{in Arato;} verheft den grooten en goeden Aratus van wegghen sijn diepgheleert oordeel in't ghene de Schilder-konst aengaet. So wordt oock Vindex, een Romeyn van gantsch treffelicken Adel, hooghlick daer over gheroemt dat hy sich soo wel op de Konst verstond. Siet Statius Papinius Lib. xv Sylvarum, in Hercule epistrapezio.

6. Men vindt oock hedens-daeys vele edele groot-moghende Heeren en wijse staets-lieden die haer selven nu en dan nae het exempel van Aratus en Vindex van het gewicht haerer daeghelick scher bekommernissen ende land-sorghen ontballaffen, ten eynde dat sy haere afghesloofde sinnen door een getijdige verpoosinge vergadert hebbende haere voorige betrachtningen, met eenen verschen moed daedvaerdiglick moghten hervatten. Het is ghenoech bekend in hoe grooten achtinge sy dese konsten houden, en wat verborghene schatten van vermaeckelickheyd en verghenoeghen sy daer in gevinden; so dat sy selfs oock de aller minste omstandigheden deser konsten met sulcken besigen ende overmoeyden ernst menighmael overwegghen, dat men uyt haeren gansch noestighen overfaetelicken yver lichtelick afmeten kan, dat sulcke groote verstanten gheen meerder of waerdigher verlustinghe erkennen. Hy schynt sijns wijsheden mijnes oordeels te derven, die sijn werck niet al te mets en staecte; so bestaet oock de waere vrucht onses onbekommerden leighen tijds, niet so seer in het spannen als in het ontspannen onses ghemoeds, segt Cicero*. Ondertusschen gaet dit alijd vast, segt Quintilianus, * dat d' aentreckelike liefdelickheyd deser Konsten die verstanten voornaemelick verquickt de welke haer selven met den daegelick sichen arbeyd van rechtshandeling uyt gemergelt vinden. De volgende woorden van den jonghen Plinius sijn aenmerckens waerd; gelyk het de velden niet en verergert, segt hy*, <sup>de opti-
mo gen.
orat.</sup> Epist. 9.

dat

dat men se nu met het eens, en dan wederom met het andere sijn befaeyt; soo words ons verstand somtijd door d' eene, somtijd door d' andere bedienkinghe vernieuwet. Cicero is wat wiidloppigher in een andere ghelijckenisse; Even als die gene, segt hy *, demelcke haer selven tot eenen ghelduyghen daghelickschen arbeyd hebben ghewont, wanneer hun t' onweder van 't werck afghescheiden houdt, sich tot het spelen met den bal, met pickelen, met teerlinghen plaghten te beghen, ofte oock eenigh ander nieu tijd-verdrifste verfinnen; soo plaghten oock die ghene de welcke om d' onbilligheyd van ghevaerelicke tijden te vermijden, ofte oock om haer selven eenen Heylighen daght te maecken, 's ghemeyne Lands-dienst voor een wijle opschorten, sich heel end al met de poesije, met de Land-meterye, met de singh Konste besich te bonden ofte oock een andere nieuwe betrachtighe tot haer eyghene wermaeck uyt te vinden.

7. Dat nu de levendige verstanden van veele treffelicke aersienelicke Mannen sich door de loetigheyd deser beschouwinghe allermeeft verruckt vinden, verdient gheen groote verwonderingh; aenghesien de schoonheydt, nae 't segghen van Epitetus *, selfs oock eenen sienmaghtigh is te bewegen. Aristoteles ghevraecht sijne waerom 't gene schoon is bemint wordt, dit is eenes blinden Mans vraghe, antwoorde hy. Siet Diogenes Laertius Lib. V. In Aristotele. Als oock Stobans ferm. De laude pulchritudinis. De schoonheydt des lichaems, seght Cicero *, beweeght onse ooghen door een bequaeme t' saemenschickinghe der leden; hy wermaeck ons daer mede voornemelick, dat alle de ghedeelten door een aenghe-naeme lieffelickeyd met makanderen over-een comen. Ghelijck het dan gheen wonder en is dat wy eenen sonderlinghen lust scheppen inde schoonheydt der naturelicker lichaemen, soo is het veel min verwonderens waerd dat ons de Konstige naeboetsinghe deser schoonheyd noch al beter behaeght dan de naturelicker schoonheyd selver; niet alleen om dat wy daer in bemercken hoe gheluckighlick de Konst met de nature strijd, maer oock omdat ons ghemoed sich eenmael door dese beschouwinghe vervrolickt vindende sijne blijfchap niet langer en kan binnen houden, het ontspringt van vreugd, het iuycht, het beroemt sich door een heymelicke gunste die het den Konstenaer toedraeght even als of het sondaenighen werck selver uyt sijnen eyghenen boelem hadde voord-ghebracht. Den Konstenaer die met Koper ende met Iser worstelende de nature door de Konst beemt, gheeft de Konst-lievers ghenoesaem bericht door wat middel 't Koper onsen wille onderhevigh wordt gemaect. Seght Basilus *. d' Ooghen der ghener die 't behendigh werck van een aerdigh stock-Beeld besichtighen, blijven eenen langhen tijd ghehecht aen 't ghene hun eerst voorquam; ende als sy naederhand 't ghesicht van 't eene deel op 't andere beghinnen te slaen, sy verliesen haer selven, niet wetende wat hun best

waere

* Lib. iii. de
Oratore.

* Arriani
Epitetus
Lib. iii.
Cap. 23. vi.
de quoque
Isocratem
in Helenæ
laudat.

* Lib. i. de
officiis.

* Basil. Se.
Episcopos
Oras. xlv.

waere eerst en meest te beschouwen segt *Himerus* *, Wanneer ons gesicht eenighe fraeye Schilderijen, Statuen, ofte oock eenige andere gheestige hand-werken ontmoetende, segt *Dionysius Halicarnass.* *, de soetigheyt en schoonheyd die daer in te vinden is ghewaer word, het houdt sich dan volkomelick vergenoeght * de sonder set meer te beghieren. Ghemerckt dat ons dan in de treffelicke wercken van groote Meesters de schoonheyd der dinghen selver naghens nae so krachtighelick beweeght, als de voorspoedighe stoutigheyd der Konste, so ghebeurt het oock menighmael dat de levende ghelijckenisse van belicke ende affichtighe dinghen niet min vermaeckelick bevonden wordt als de gelijcke iisse van d'aller schoonste lichamen. *Wy aenschouwen de Schilderije van een Haegdisse, van een Simme, van Therstes ironie met lust ende verwonderingh*, seght *Plutarchus* *, meer om de ghelijckenisse die wy daer in sien dan om de schoonheyd. Want alhoewel men het ghene in sijn eyghen nature leelick is niet en kan schoon maecken d'imitatie van schoone of teelicke dinghen werd nochtans sonder eenigh onderscheyd gepresen. Leest den selvighen auheur *Symph.* Lib. V. quaest. 1. waer hy de gantsche ghelegghenheyd deser faecke wi d-loopighelick verhandelt.

8. Konst-haeters en andere Idioten behoeven sich oversulcks niet eens meer te verwonderen wat kloeeke en scherpe sinnighe verstanden daer mede voor hebben dat sy de konstige wercken van groote Meesters met sulcken tijd quistigen aendacht besichtigen. *Wy vinden ons selven niet lichtelick met goene dinghen versuetticht*, seght *Symmachus* * so plagt oock het ghene vermaeckelick is onse begheerte meest te verwecken als het ons gemood ten naesten by schijnt te vervullen. Hoovaerdighelick neuf-wijse en koppighe menschen, die met een sinaedighe verwonderingh het ghene hun niet aen en staet vaerdighelick veroordeelen ende verwerpen, behoeven sich insgelijks daer mede niet te quellen dat maghtige schatriecke liefhebers weynigh daer nae schijnen te vraeghen wat het hun kost, als sy slechts haeren lust moghen boeten; gemerckt dese dinghen gheacht behooren te worden nae het vergheuoeghen de Konst-kenners daer in scheppen. Hy moet een dieper insicht in dese dingen hebben, die daer wel van meyntt' oordeelen. Een Konst-gheleerd ooggh kan maer alleen bespeuren wat daer in te vinden is. *Ick achte dat wy dese din hen behooren aen te sien*, seght *Cicero* *, sprekende van den ongelofelicke prijs die certijds op de Konst-stucken gheset was, nae datse worden ghewaerdeert in het oordeel der ghener die eenen sonderlinghen treck tot de Konste hebben. Het en is oock so heel vreemd niet dat het dese wackere verstanden hoogh-noodigh hebben gheacht den prijs te verhoogen; het magh mach wel wesen, segghe ick, dat sy de Konst nae het exempel van *Apelles* willens en wetens hebben soecken te verdieren; ghemerckt die dinghen maer alleen by vele menschen in groote achtinge worden

Apud Pho
tium.Comp.
rominum;de Poctis
aud.Lib. v.
Epist. 16.Lib. iv. in
Verrem.

worden ghehouden, de welcke van weghen haere dierte quaelick te bekomen sijn. Ghelijc die dinghen veel tijds ongheacht sijn, de welcke wy te huys ende in onse vermoghen hebben; soo gheviel het oock dat *Protogenes* tertijds in sijn eyghen *Vader-land* als een man van kleyner waerde verschoven lagh, tot dat hem *Apelles* door een gansch loffelicke listigheyt in de kennisse brogt. Want als desen goed-aerdighen *Konstenaer* in het eyland *Rhodus* gelandet wesende, *Protogenes* nae den prijs sijner wercken ghev: aeght hadde, so bevond hy dat *Protogenes* een seer ghering gheld voor sijn werck eyschte; het welck *Apelles* dapper verdrotten heeft; dies hy oock op *Protogenes* versocht, dat hy hem sijne wercken om vijftig talenten wilde verkoopen; uyt gevende, dat hy koop-luyden ghenoech wist te vinden de hem die selvige voor de sijne soudon afkopen. Dese geschiedenisse heeft d' *Inwonders* van *Rhodus* haere ooghen gheopent, om niet alleen haeren *Konstenaer* beter te verstaen, maer oock om te verhinderen dat sijne *Schilderijen* niet en soudon vervoert worden; alhoewel *Apelles* van sijn voornemen in het minste niet ghesint en was te wijcken, tot dat sy den prijs dien hy daer voor gheboden hadde verbeterden, leest *Plin. Lib. xxxv. Cap. 10.*

in *Marcell.*

9. So en valt daer dan op die ghene niet met allen te segghen, de welcke haer geld liever aen een eerelick ende onschaedelick vermaeck hanghen, dan dat sy haere vaederlicke aengheerfde goederen met brassen ende swelghen, met dobbelen en tusschen lichtvaerdighlick soudon door brengen. *Plutarchus** verhaelt ons dat *Marcellus*, een wijdberoemd *Veld heer*, de eerste gheweest is die de *Roomsche* *Stad* tot de kennisse der *Griekischer* aerdigheden aengheleyd heeft, ende als hem eenighe daer over bestonden te berispen, hy en stoorde sich aen haere woorden in het minste niet, achtende dese sijne daed boven alle andere groote daeden prijs-waerdigh te sijn: *Vele betuyghen* seght *Suetonius**

* in *Iulio*, *nius**, dat *Iulius Caesar* allerley edele gesteenten, tafereelen, beelden, midgaders oock vele andere dinghen nae d'oude konst besneden, seer moedighlick heeft opgekocht. Wy soudon ons selven eenen oneyndelicken arbeyd op den hals laeden, indien wy bestonden alle de *Keysers*, *Koninghen*, als oock vele andere vermaerde *Yorsten* ende *Republijcken* op te rekenen, die dese *Konsten* met groot gheldt hebben beraelt; dies laeten wy het nu hier by blijven, den *Leser* onder en tusschen tot het neghenste *Capittel* onses tweeden *Boecks* uytstellende; want daer hebben wy dies aengaende eenighe weynighe exempelen aengheroert. Immer blijft

* *Ecloga*. dit altijd vast, dat ieder een, nae het segghen van *Virgilius**, door een bysondere ghenoechte verruckt wordt. Over sulcks begaen oock die ghene eenen groven mis slaghe de welcke t vermaeck van andere menschen soecken

soecken te verbinden aen d'een of d'andere verlustinghe daer sy door een heymelicke toegeneuygtheyt haerer nature schrikkelijk op verlos-
 sijn. *Het en kan niet wel gheschieden*, seght *Ælianus* *, dat alle dinghen in
 d'ooch van ieder een schoon souden schynen; so en mogen wy oock niet verhoppen
 dat een ieder sijnen arbejd aen allerley dinghen gewillighick hangen sal. Den
 jonghen *Plinius* geeft ons eenen raed die vol is van onderlinghe ver-
 draghlaemheyd ende beleefdheyd; *Laet ons ande(er) menschen vermaeck*
met een waerdigh verlos bejeghenen, seght hy *, *ten eynde dat wy in onse ver-*
lustinghen verlos mochten verwerven. De volghende woorden van *Seneca*
 hebben mede haer ghewigt; *Wat kont by vybrenghen*, seght hy *, *waer-*
om by mee verasent verstrast te worden die eenen grooten en soffelicken naem
door het opgaederen van marmere ende yvoore werken naesjaecht, dan die de
 seorsien van onbekende ofte oock ongebracht antheuren opsoecks; in het midden
 van so vele duysend Roecken, welckers opschrift en bloose wyfside sijn voornaem-
 ste vermaeck is, niet anders aende dan geeuwen en gapen. Maer mischien sal
 jeman daer niet vele teghen hebben, dat mannen die haere grootmo-
 ghenheydt met een behoorelike grootmoedigheyd beantwoorden
 het ghemet deser aerdigheden sonder omien ghebruyken; alhoewel
 het hem tegen de dorst steeckt dat gemeyne heden, d'aenmerckinge
 haeres gheringen itaets aen een tijde stellende, niet alleen haere kleyn-
 ne middelen maer oock haeren kostelicken tijd in het bejagh van sulc-
 ke dorre ende onproffijtelicke verlustinghen sonder eenig acherden-
 ken versmeten. Dient desen tot antwoord; dat lieden van redelicke
 middelen haere Konft-liefde leer wel oefenen kunnen, sonder daer
 door op groote kosten ghejaecht te worden; aenghesien de magh-
 tige en rijckelike heersers haere Konft-kamers ende Galerijen niet
 alleen tot haer eyghen vermaeck maer oock tot vermaeck van andere
 verciere(n), achtende haere kosten wel bestedet sijn alse haere Huyten
 door den daighenlickeliken toeloop der Konft-lievers krielen. Staet
 voorder aen te mercken dat dese eerelicke en prijselicke tijdkor-
 tingen het onrecht met den naem van dorre ende onnutte verlustingen
 ghebranden erkt worden; want hoe kannen doch niet enigen schijn van
 reden itaende houden dat dese betrachtinge, door welck ons soo me-
 nigvuldige vruchtē worden verschaft, vruchtelos soude sijn? 't schijnt,
 om de waerheyd te segghen, veele eer een Land-nutte oefenig te we-
 sen; ghemerckt derrechte schoonheyd der naturelicke scepsele(n),
 eenen ghebaenden wegh om tot de kennisse des heerlicken Scheppers
 te beter te gheraecken, ons door dit middel te verlieten gegeven word;
 behalven dat dese beschouwinge, door d' exemplen van eenighe voor-
 ledene gheschiedenisse, onse herten menighmael tot de deughd aen-
 prickelt, en van de ondeughd afkeerigh maect, soo wordt oock ons

* in præ-
 fat. libri
 primi de
 Animalibus.

* Lib. IX.
 Epist. 17.

* de Tran-
 qui. animi,
 Cap. 9.

Lib. III.
Elagh.

beswaert gheuoed door dese verlustinghe krachtighlick verlicht; ja, d' ontømmelicke minne-tocht en d' onleschelicke wraeck-lust plaghten mede veeltijds te versteruen in 't herte der ghener die vele mer de Kunst op hebben. Wat de minne-stuypen belanght, *Propertius** geeft ons te verstaen dat de Kunst-minne een krachtigh middel is om de selvighe t' overkomen. Soo verneemen wy oock uyt *Plutarchus* dat gromschap ende quaed-willigheyd gheen Herberghe konnen gheuinden in een Konst-lievende gemoed. 't En is ons niet onbekent dat eenighe onder den valschen schijn van Konst-liefde haer verkanckerde gheuoed met allerley quaedwillighe aanslaeghen en slimme grepen heymelick besigh houden: Van dese spreken wy niet: 't ghene wy segghen, is maer alleen te verstaen van d' ongheueynsde Lief-hebbers. Bemerckte wel, door sieke van binnen en van buyten, neemt goede acht op alle haer doen en laeten, sy sullen u onghetwifelt een overblijffel van d' oude gulde eeuwe schijnen te sijn. Want waer vintmen doch erghens een oprecht gemoed, 't welck de soetigheyd deser vrien Konsten gesmaect ende ingedroncken hebbende, sich onder de slaefsche tyrannije van den blinden minne-God laet betrecken? 't welck sich ghewillighlick laet sleypen en sleuren waer waert de roeckeloose ongheruste staet-sucht d' arme menschen plaght te drieyen? 't welck een behaeghen heeft in onghebonden achterklap? 't welck verdwijnt in een self-quellighe nijdigheyd? 't welck andere met een smaectighe hoovaerdije veracht? Het soeckt een stil ende gherust leven te leyden sonder yemand t' ontrusten; 't haect maer alleen nae welbehaghen Kamers en Konst-rijcke Galeryen, het en kent gheen grooter sorghe, het en onderhoudt gheen meerdere wensch dan dat het den overighen tijd sijnes levens in 't midden deser verlustinghen met een ghelucksalighe onnoosele onghemoeytheyd moght doorbrenghen. Dit is den rechten aerd van de Konst-lievende herten. Indien sy dan evenwel met yemand een krackeel krijghen, den soen wordt daedelick ghemaeckt, voornaemelick als sy met dieghene te doen hebben dewelcke dese Konsten toeghedaen sijn. *Polemon* heeft sulcks uytermaeten welbegrepen ende in 't werck gestelt; want als een groot Lief-hebber van juwelen alderhande kostelicke segel Ringen hem met bittere scheldwoorden vinnighlick te keer gingh, hy en heeft sich dese hevigheyd niet eens aenghetrocken, sijne ooghen maer alleen op enen seghel-Ring ernstelick slaende; waer over het oock ghebeurt is dat desen goeden man sijnen toorne staends-voets vallen liet, seggende, *Verboydte een weynich, o Polemon, besichtigt den ringh in een heldere licht, en ghy sult daer vele meer merckts afmaecken. Siet Plut. de ira cohibenda. Ghewisselick, soet-sachte Konsten vernorwen 't verstand, en onse maniere plaghten sich ta schicken,*

schicken nae 't ghene wy daer belickt pleghen, seght *Ovidius Lib. III. De Arte. Rouwe ongheloude Landouwen*, seght *Petronius Arbitr.*; *sijn langher met sraeu bestet; men kan daerentgehen 't woord soo haest niet spreken; of men siet de danne rijpvoest noch al vroeger inde geplougde Ackers verdwynen. 't Gaet in onse herten even soo met de gramschap toe: Ghehijk sy haeren nest inde woe- ste onbesiende heren maect, soo en derst sy het welghefelde ghemoed niet eens ghenaecken. Virgilius*, als hy beschrijft hoe *Aeneas* nae vele suckelens in *Africa* ghelant sij, de de nieuwe halfgheboude stad *Cartho* besach, heeft een teer aenmerckelicke plaetse; Hier is een schielicke gelegentheyd voorgevallen, seght hy * *die Aeneas van sijne vrees bevyt en met goede hope vervult heeft: Want onderentussen dat hy de komste der Koninginne ver wachtende, sijne oogen in eenen grooten Tempel op elck bysondere werck-stuck gheslaechen hield, dewyl hy sich mede over de Fortuynen der stad, over d'arbeysaenbeyd des wercks, over den naer yven der Konsten aeren verwonderde, by sach daer 't roem-ruchige hevecht des Trojaenschen Oorlogs ordentlick afsbemaect. Agamemnon, Priamus, en Achilles haer beyder schrick, waeren in dese Schilderije niet vergeten. Waer over Aeneas stille staende en waenende, o Achates, seyde hy, wat plaetse, wat Landschap is daer in den gantschen aerd-bodem niet vervult met de Fame van ons verdriet. Sie, hier is Priamus; aenschou hier de belooninghe van 't ghene prijfelick is; d' ellendigheyd der sterffelicker menschen wordt hier met maereklachten beschreyt. Vrees niet; dese Fame is onse behou- denisse. Dus sprack hy, versadijghende sijn ghemoed met d' ydele Schilderije, ghewaldighlichsuchtende, en bevochtighende sijn aenghesicht met overloeyende tranen. Servius treckt een bequaem beslyt nuyt dese woorden des aller staetelicksten dichters; Aeneas vond sich selven dapper beducht, seght hy, niet wetende wat te ghevoelen van de manieren der Africanen; tot dat hem 't aenschouwen deser Schilderije van sondaenighen bekommernisse bevryde. Want die ghene dewelcke Oorlogen afmaeten, schijnen de deugd te beminnen en met medelyden gheraect te sijn. 't En is hier niet van noode dat wy de nuttigheyd deser Konsten breeder verhandelen, ghemerckt wy in 't achtste en 't negenste Capittel onses tweden Boecks van het menig- vuldigh ghebruyck deser Konsten als oock van de eere die men daer mede inlegghen kan wijd-loopighlick spreken*

10. Staet ons maer alleen aen te mercken dat de fame der genodie hier grote goed met een groter ghemoed gebruycken genen last sijden kan, wanneer sy het ghemet van dese niet min vermaeckelicke als profijtelicke Konsten met ongheloofelicke kosten naejaeghen; behoudens dat sy dese haere Konst-hetde bescheydenlick werten te maetighen; al- tijd goede achttinghe daer op nemende dar sy haere eygene achtbaer- heyd niet en verwaerloosen de wijlse d'aensienelickheyd deser Kon- sten met eenen ontijdigen ernst soecken staende te houden, Hoe ver-

schrickelick was oertijds de hoog-gheduchte Majesteyt der *Roomscher* Keyfers in de gantsche wereld? evenwel was het den Keyser *Adrianus* onmoghelick de bitsige schimpcheuten van *Apollodorus* den Architect t'ontgaen, die hem leelick overhaelde om dat hy sich van weghe sijne Konst in het Schilderen der kouwoorden luyd-ruchtiger beroemde dan het sulcken Monarche wel schieen te voeghen. *Xiphilinus* verhaelt dese gheschiedenisse breeder, met eenen oock beschrijvende wat droevighe uytkomst daer op gevolgt is. Den Koningh *Antiochus*, toegenaemt *Epiphanes*, heeft inghelicks, als *Polybus* * ghetuyghet, den smaed van sijne onghemaetighe liefde tot dese Konsten moeten draeghen. *Attalus*, die van weghe sijne prachtighe grootscheyd eenen geweldigen naem boven vele andere Koningen heeft verworven, wordt mede in d'oude Historien mispresen, omdat hy sich niet alleen tot het maecten van waffe Beeldkens maer oock tot het gieten ende smeden van *Kopperwerck* begaf, sonder eens om te sien nae de bestieringe sijnes rijcks. Siet *Iustinus* Lib. XXXVI. overfulcks schijnen oock de volghende woorden van *Plutarchus* goude letteren te verdienen; *Wanneer ons eenigh werck wel bevalt, leght hy *, het en volghet daer wy niet dat wy selfs oock de hand aen het werck souden wenschen te slaen. Als den Koningh Philippus sijnen Sone in een banquet seer liefels op een instrument hoorde spelen, schaemt ghyn niet, seyde hy, so aerdighlick te spelen; het behoort eenen Koningh genoegh te sijn dat hy sich selc en nu en dan verledigh tot het hooren der Musjke, en hy doet de Musen ghenoeghsaeme eere aen, wanneer hy sich niet en verontwaerdicht die ghene de welke om strid spelen met sijne teghenwoordigheyd als 't fassse geeft te vereerelicken: Maer het selfs-oeyenen van sodanighe Konstien brenghet te weghe dat onsen ernst ontrent dinghen van leyder waerom onse onachtsaemheyd ontrent meerdere dinghen ontdeckt. Daer en is nergens een moedigh jongh-man te vinden de welke den Iupiter die te Pisa ghebyghet is beschouwt hebbende, wenscht eenen *Phyias* te sijn, ghejck niemand mede wenscht eenen *Polycletus* te sijn, alhoewel hem de *Iuno* die te *Samos* ghewijdt is dapper wel aen staet. Een moedigh jongh-man magh insghelicks eenen sonderlinghen treck tot de *Poesije* hebben, sonder dat wy noch *Anacreon*, *Philemon*, en *Archilocus* haere fortune sal benijden. Want het en is niet nood-saekkelick dat als ons eenigh werck vermaeckelick schijnt te sijn, dat wy den werch-meester daerom van stonden aen naevolghens waerd souden achten, siet *Boethius* Lib. I. *artis Musicae*, Cap. 34. Wy hebben de Schilder-konste tot noch toe in haere eerste beginclen aenghemerckt; volghet dat wy den voorgangh deser Konsten in het naecten Boeck verhandelen,*

Apud athena
naum
Lib. V.
Deipno
soph.

* in Pericle,
circa
latium,

HET

T W E E D E B O E C K.

Den Inhoudt.

GHELYCK wy voor-defen ghesien hebben dat d'aengheborene toegheneyghtheyd om allerley naturelicke dinghen vaerdighlick nae te boetten door 't behulp van een welgheoeffende fantasije wordtopgheweckt, soo staen ons noch voor der verscheyden middelen aen te mercken door welcke dese volgh-lust meer en meer op de been geholpen en tot het fatsoen van een voltrocken kunste ghebracht is. Den almoghenden God, als wesende den eenighen rijcken springh-ader alles goeds, word hier Godvruchtiglick in d'eerste plaetse gestelt; wiens oneyndelicke goedertierenheydt de herten der Ouders ghestaedig hlick verweckt, om goede sorge over haere Kinderen te draeghen, ten eynde dat haere liefste panden ghetijdighlick in handen eenes goeden ende ghetrouwen Leer-meesters overghelevert sijnde, niet alleen d'eerste grondslaeghen maer oock d'allerdiepste gheheymenissen der Konste van kinds beenen aen moghten indrinken. Indien het dan gheviel dat de Leerlingen haere leer-jaeren gheeyndicht hebbende 't goede voorschrift der Meesters achter den rugghe bestonden te verfinijten, ende haer eyghen
hoofd

hoofd tot naedeel van de konst te volghen, so plaght de vreesse van strenghe wetten teghen de verdervers der konsten ghemaect dese haere ongebondenheyd krachtighlick te betroomen: indien sy daer en teghen van oprechtigheyd haerer eerster onderwijfinghe in het minste niet ghesint waeren af te wijcken, so wierden sy in desen standvastighen loop dapper ghestijft door eenen sekeren Naer-yver, ofte Æmulatie, die de wackere verstanden gheen ruste liet ghenieten tot dat sy niet alleen haer Meesters achterhaelden: maer oock de Meesters haerer Meesters te bovengingen. Doch over mids d'outste en beste Konstenaers de voornaemste kracht haeres wercks niet soo seer en stelden in 't opghepronckte cieraet van schoone en kostelicke verwen als in een slechteffene maniere van werken doer ter tijd ghebruykelick, so plaght sich desen gantsch prijswaerdighen naer-yver ontrent d'eenvoudigheyt der Konste so gheluckighlick besigh te houden, dat de Konst gherige Nae-yveraers de soete vermæeckelickheyd der konste (die uyt sulcken onbedwongen naevolghinghe ontstond) recht ghesmaect hebbende, met eenen oock tot meerder neerstigheyt ontfeken wierden, niet alleen doer d'aenmerckinghe van het menighvuldighe gebruyck deser Konsten, maer oock door d'aenmerckinghe van d'over groote eere die de Konstenaers allent halven plaghten te genieten. Dese ghenoten eere was 't smaeckelicke hengelaes, waer door haeren vlijt wierd opghescherpt om so gretighlick nae de Konst te snacken, dat sy haer selven met de daghelicksche Konst-oeffeningh van andere Meesters niet

niet langher en verghenoegden, soeckende altijd door een vrymoedighe stoutvaerdigheyd yet nieus aen te vanghen. Dus vielen sy dan met een dappere koenheyd aen't werck, sonder nochtans de behoorlicke sorghe die tot dese deftighe Konsten en tot het bejagh van enen onsterffelicken naem vereyscht wierd te versuymen; want sy gaeven dese noodwendighe sorchvuldigheyd volkomenlick te verstaen door een gants offelicke oprechtigheyd haeres ghemoeds, wanneer sy naemelick haere wercken openlick ten toone stelden, om 't oordeel van geleerde en ongheleerde menschen te verfoecken. Ghelijck evenwel den hittigen ernst des naeryvers, 't verlangh nae eenen onverganclicken naem, en't meeste deel der voornoemder middelen sonder d'algemeyne gherustheyd van vreedfaeme bloeyende tijden niet vele vermoghten, soo was de bysondere Fortuyne des Konstenaers een sonderlingh behulp om de Konst ende den Konstenaer te voorderen.

DEN almachtigen God en d'albeschicken-
de Nature, die anders niet en schijnt te sijn dan een on-
veranderlicke wet, waer toe den Schepperde nature-
licke Schepfelen verbint, hebben onghetwijffelt de vin-
dinghe deser volgh-konsten door haer exempel aller
eerst veroorfaect: Niet dat wy 't bewijs hier van uyt de Beemden die
met Bloemen geschaeckiert sijn, ofte oock uyt de wolckn en gesternt-
ten behoeven te haelen; want so doende souden wy met de laste So-
phistische ydel spraecke al te vele gemeynschap hebben. *Ghewisselick,*
legt *Philostratus* *, *indien het ieman lust nae de wise der Sophisten te spreken,*
de Schilder-konst is der Goden vond; niet alleen ten aensien van de veelvoudige
gedaenten daer mede de groene weyden door 't verloop der Jaer-getijden beschi-
dert sijn, maer oock ten aensien van die dingen welke ons in den hemel vertoont
worden. Het en is hier met geen kaeckelen te doen; wy souden groo-
ten reden hebben om ons selven over de diepsinnighe welspreken-
heyd der Sophisten te verwonderen, indien sy dese saecke met een
kort en goed beslyt soo lichtelick konden beweerden. Nu daer en te-
ghen is het ons maer al te vele bekend dat d'aller vrolijkste velden de
Konst weynig baete bybrengen, alhoewelse de Beschouwers dapper
seer vermaeken; dat 'smenschen vernuft de gesternten nae de gelijke-
nisse van roerende ende onroerende dingen afgebeeld heeft; dat het
onghewisse maecksel der wolcken veeltijd verscheydene ghedaenten
schijnt aen te nemen, nae dat d'een of d'andere lossen in al onse onge-
ghestaedige ghedachten herwaerds en derwaerds vervoert. Het beelt
van *Pallas*, 't welck best bekend is by den naem *Palladium*, als oock vele
andere beelden die 't byghelooighe Heydendom sich eer tijds be-
roemde van den Hemel ontfanghen te hebben, en sijn mede geen on-
wraeckbaer bewijs dat dese Konsten van den Hemel nederdaelen:
't Verlieren sodanigher dinghen was enckele ydelheyd, 't gheloo-
ven is groote slechtigheyd: Ghemerckt het seker gaet dat gheweldighe
Koninghen wel eer eenen sonderlinghen lust daer in gheschept
hebben dat sy de volghende naegheslachten door 't eene of 't andere
valsche mirakel wisten te blindhocken en by den neus te leyden. *St. Lu-*
cas * beschrijft mer wat voor een moeyelicke verdrietsaemheyd de ver-
maerde Stad *Ephesus* sich daer over plaght te beroemen dat de sorghen
van de groote Godinne *Diana* en van 't Hemel allighe beeld haer toe-
betrouwt was; her en quam d'arme Inwoonders niet eens in den sin te
vermoeden dat hun een *Alexandrynsche* statue voor een Hemelsche in
de

In proe-
mio loci
num.

* Act.
XIX. 35.

de vuyft hadde ghefteken. Want als den Koningh *Ptolemeu* verscheyden fraeye Konsteners van alle kanten heymelick ontboden hadde, so ist dat hy hun last gaf een uytnemende schoon beeld van *Diana* in het verborghen te maecten; sich ghelaetende als of sy eenen rijcken loon en overvloedighe eere voor haren arbeydt hadden te verwachten, 't werck gingh op desen voet vaerdighlick voort. Daer wierd onderen tusschen een heerlicke maelsijd voor de Konsteners, teghen dat sy 't werck vol-eynder souden hebben, ghereed ghemaect in een banket-huys 't welck van te vooren met opstel was onder-graeven. Diesy oock al te saemen door 't invallen des loosen vloers om hals gheraecten; en het viel den Koningh licht de wereld wijs te maecten dat sulcken treffelicken werck uyt den Hemel quam; hy docht dat niemant dit bedrogh, de rechte werck-meesters van kant geholpen sijnde, soude melden. Leest *Suydas*, ofte liever *Isidorus Pelusiota**, want *Suydas* * Lib. IV. heeft hem dese Historie ontleent. Epist. 207.

2. De wijl dan het Sophistiscke en 't Historiscke bewijs beyde onvast gaen, so worden wy van noods weghen ghedwonghen onsen toevlught te nemen tot d'eerste menschen de welcke, nae 't segghen, van *Censorinus**, uyt het weecke stijck van *Prometheus* ghemaect sijn; Want so heeft * De die *Democritus* *Abderita* eerst van allen staende ghehouden dat de menschen uyt natali. water en modderachtighe slijm voort-ghebrachte sijn gheweest. Dit is onghewillighe Cap. 4. twijfelt den lekeriten wegh; ghemerckt niemant, 't en sy 'eenemael van de rechte wijsheyd en kennisse vervreemdt is, eenen anderen *Prometheus* erkent be nevens d'onbepaalde kracht der Goddelicker voorfienigheydt ons door *Moses* in de Historie der scheppinghe voorghedraeghen. siet *Genes. II. 7.* verghelcken met *Lactantius divin. instit. Lib. III. Cap. 12.* siet oock *Tertullianus de Resurr. carnis. Fulgentius Lib. II. Mythol. Basilus Seleuciae Episcopus orat. II. Gregorius Nyssenus de Hominis officio. Cap. 22.* waer uyt het oock ontstaet dat den selvighen *Gregorius* sich niet en ontfermt den mensche in een andere plaetse * een aerden statuë te naemen. De mensch, indien ghy hem niet en mis-neemt, is Gods beeldt * orat I. de Beattud. seght *Minucius Felix Octavio*. Den aller kunstighsten Vader en Werck-meester des gheschaepen werelds, seght *Clemens Alexandrinus* * heeft ons, 't geheele menschelicke gheslacht, levendighe stock-beelden ghemaect. *Suydas* instighe, ghelijcks sprekende van *Adam*, desen was d'eerste statue, seght hy, een beeld nae God ghebaemt; nae 't welcke de gantsche konste der beeld-snijders gherichte moet worden. So was dan *Adam* d'eerste statue van Godt ghemaect, ghelijck *Lots* Wijs de tweede gheweest is. Ghedenckt *Lots* Wijs, seght onsen saelighmaeker, *Luc. XVII. 32.* ten eynde dan dat wy haerer niet uicht en souden vergeten, so schijnt het dat de Heere haer in een

Lib.
XXXI.
Cap. 7.
vide quo-
que Soli-
num Cap.
31.
* Hamar-
tignia.

duerighe stoffe heeft willen veranderen ; want *Plinius* * ghewaeght een sekere soorte van sout steen die 't yser, nae de maniere der steengroeven wederstaet. Alhoewel de wonderbaere bestandigheydt deser statuae, indien wy *Aurelius Prudentius* gheloove gheven, niet en vereyscht dat men sich de gheduerfaemheydt van ick en wete niet wat materie soude voorstellen. Sy wierd door en door met een sekere verstijfheydt gheslaeghen, seght hy *, en de Vrouwe staet daer, ghelijc sy eerst in een smeltbaere steen verandert is gheweest, als noch behoudende in haer beeld al't ghene daer in van te vooren te sien was ; haere bevalligheyd, naemelick, haer cieraet, voorhoofd, ooghen, hayr-top : Haar onsiende tronie misghelyck's met t'saemen haer kinne te rugge ghedraeyt versprecken ons een gedencck-zeyken van d'oude misdaed. Ende alhoewel sy gheslaedighlick in sout sweet versmelt, nochtans wordt de volkomenheyd van haere ghedaente door desen vloedigen afgangh in 't minste niet versmaelt, groote wekkudden en konnen oock desen smaekelicken steen so vele niet verdunnen, of daer blijft noch aldyt vochtigheyd ghenoech om andere kudden te laeten licken en 't afghesleten vel te vernieuwen. Wy en moghen hier 't voorbeeld van de verbond-kiste niet voor by laeten gaen, ghemerckt den alwijsen God op den bergh Sinai aen Moses een volkomen patroon des gantschen wercks heeft willen vertoonen. Siet *Exod. XXV. 40.* De metaele Slanghe die achter-volghens Gods uytgedruckt bevel ghegoten wierd, *Num. XXI. 8. 9.* 't voorbeeld van den Tempel dien God wilde dat hem *Salomon* te *Ierusalem* soude bouwen nae 't voorschryft 't welck hy met sijn eyghen hand gemaect ende aen David overghelevert hadde. *I. Chron. XXVIII. 19.* den Prophete *Ezechiël*, om d'inwoonders van *Ierusalem* op 't aller duydelickste tot kennisse van 't aenstaende gevaer te brenghen, kreegh desen last van God, dat hy de stad *Ierusalem* op een schaelie soude afteykenen als wesende beleghert ende opgebloekt met Schantsen en Bolwercken &c. Siet *Ezechiël. IV. I.* 't Is mede aenmerckens waerd wanneer Godt selver *Exod. XXXI. en XXXV.* ghetuyght dat hy *Bexaleel* ende *Aholiab* by naeme tot het maecken der verbond-kiste gheroepen en haere herten met Godes gheeft vervult heeft, hun bequaemheydt ende verstand ghevende niet alleen om allerley konstighe wercken in Goudt Silver, ende Koper te verfinnen, maer oock om andere in de selvighe Konsten vaerdighlick t'onder-wijsen.

3. Het en is overfulck niet te vergeeffsch geschiet dat ons de Heylighe Schrifture de Goddelickheyd deser Konsten in so vele ende verscheyden plaetsen schijnt aen te prijsen ; want sy ons daer mede niet alleen te verstaen geeft dat God door sijn eyghen exempel ende bevel dese Konsten gheheyligh heeft, maer dat hy met eenen oock door het
instor-

instorten sijnes goeden gheests den gheest der Konstenaren tot de Konst plaght op te wecken ende te bekrachtighen. Dies wy oock vrijelick met *Theodoretus* * staende houden dat Godt wil dat wy hem * *Serm.* voor den eenighen autheur en gunst-rijcken helper deser Konsten er- *IV. de* kennen. De waarheydt van dit point is so blijckelick, dat de blinde *Providen-* Keydenen het selvighe mede beseffen ende met ronde woorden belij- *tia.* den. *Wy hebben 't saed aller Konsten in ons selven; en Gods, den oppersten Leer-meeſter brengt de verſtanden wyt het verborghen te voorschijn segt Seneca Lib. IV. de Benef. Cap. 6. Daer is een menschelicke reden, segt Epiohar-mus **, en daer is beneffens dese noch een andere Goddelicke reden: De * *Republi-* menschelicke reden houdt sich besigh ontrent ons leven ende onsen daghelick- *ca.* schen nood-drufft. De Goddelicke daerenteghen plaght ons vaerdighlick te ver-geselschappen en t'onderwijſen, als wy ons selven tot eenige Konst meynen te begehven. Want de Konst en is niet der menschen vond, maer Gods gift; en dese selvighe menschelicke reden neemt haeren oorsprongh wyt de goddelicke. Den Keyſer Iulianus heeft het selvighe mede leer wel aenghemerckt; Gelijk als de voghelen gheschaepen sijnde tot het vliegghen, de visschen tot het swemmen, de herten tot het loopen, seght hy *, niet van noode hebben dat * *orat.* hun yeman dese dinghen soude leeren; sluytſe op, houdtſe soo kort als het inmers *VII.* moghelick is, nochtans sullen sy nimmermeer 't uaturelicke ghebruyck haerer leden vergheten: Soo plaght oock 't menschelick gheslacht (wiens levendighe siele, anders niet en schijnt te sijn, dan een opghesloten reden ende kennisse; de gheleerde houden 't daer voor dat het een sekere kracht ende bequaemheyd is om yet wat te leeren, t' onderſoecken, en verscheydenlick te oeffenen) sich steeds te begehven tot het gheene met sijne nature best over een komt; ende wanneer het den zoed-gunstighen God gheliefert yeman van dese banden vroegh t' ontbinden en dese sijne kracht in 't werck te stellen, strack: s gheraects by tot de rechte ken-nisse.

4. De Konst-rijcke nature middeler tijd, als wesende een gantsch vruchtbaere voedstermoeder van goed en quaed, heeft haer selven, niet ledigh kunnen houden; Want sy de maght haeres wijdstreckenden ghebieds overal gheweldighlick aenlegghende, ons door dese ongho-bondene vryheyd schijnt te verstaen te gheven, dat het haer best voegt niet de vermaeckelicke verscheydenheyd der dinghen een weynigh te spelen, dewijl den arbeyd van alles voort te brengen op haer voor-naemelick aenkomt. Alhoewel, wat is doch de nature anders, seght *Se-neca **, als God en een Goddelicke kracht in de gantsche wereld ende in haere * *De bene-* ghedelten verspreyd? om nochtans van de wonderlicke wercken deser *ficijs Lib.* ghenamer nature, voor soo veele ons deselvighe tot de Konst dien- *4. Cap. 7.* sijn sijn, te spreken, soo en behoeven wy hier d' onuytsprekelicke

nettigheyd der bloemen niet op te haelen, ghemerckt nieman soo waer-
 dighlick spreken kan, seght *Plinius* *, of het valt de nature vry wat lichter te
 • Lib
 XXI, Cap. I. Schilderen; Voornaemelick wanneer sy haer scten in den dertelen overloed
 I. van een brooddroncken vruchtbaerheyd meyn te verlusten. Wy moghen inf-
 ghelijcks de ghespickelde Pergamische Oester-schilpen, daer *Apuleius* * ge-
 • in Apo-
 logia. wagh van maectt, wel laeten blijven; als oock de Pauwen, degheplackte
 Tijghers en Luypaerds, beneven de Schilderye van soo veole andere ghedierten, als
 • Lib. VII.
 Cap. I. *Plinius* * spreckt; want dese dinghen sijn mede van dien aerdt datse de
 Konst in 't minste niet en helpen, ofte schoon d' ooghen der aenschou-
 wers ghenoeghsaemlick verlusten. De menighvuldighe Schilderye van
 d' edele ghesteenen, de veelverwighs vlacken diemen in andere steenen ver-
 neemt, als *Plinius* * spreckt, kunnen ons teghenwoordighe voorne-
 • Lib. II.
 Cap. 2 men ten naesten by voldoen. En onder de groote menighe van on-
 tallicke kostelicke kleynooden schijnt het juweel van den Koning *Pyr-
 rhus*, die certijds met de Romeynen Oorlogh voerde, allermeeft ver-
 haelens waerd te sijn; want hy gheseyt wordt eenen Agaeth ghedat
 te hebben, daer in men de neghen *Musen* ende *Apollo* met een Harpe
 in de hand duydelijck moght onderscheyden; overmids de placken
 niet door de Konst, maer door de nature, den gantschen steen in sul-
 ker voeghe overliepen dat elck een van de *Musen* haer eyghen eer-
 teycken behiel. Siet *Plinius* Lib. XXXVII, Cap. I. *Solinus* Cap.
 12. De Liefhebbers plaghten sodaynighe seldsaeme en sinnelicke din-
 ghen *Ganahé* te heeten: Ende overmids eenighe nu onlanghs ver-
 schyden exempelen van Schilderyen, die de nature in naeacpinghe des
 Konsts uyt haeren rijcken boesem by gevalle schijnt uyt te storten, op-
 gegaedert hebben; So ist dat wy degene, die voorder bericht soecken
 in dinghen van desen slagh, voornaemelick raeden inde hand te nemen
 't Boeck by Monsr. *Gafarel* in de *Fransche* taele uytghegeven onder den
 naem *Curiosites inonics*.

5. Indien yeman dese wonder-werckender nature niet en achten,
 om datse by aventuyre ende jock-wijs schijnen uyt te vallen; Wat sal
 hy dan daer op weten te segghen dat de nature veeltijds, niet met een
 ghevallighe schelickheyd, maer met opset ende in goeden ernst het
 merck by d' een of d' ander in sijn lichaem ghedraghen aen sijne nae-
 neven, als een seker ende ghewisse erf-goed, plaght over te setten.
 Soo lesen wy dat de naekomelighen van *Seleucus* een ancker voor haer
 gheslacht merck vertoonden, even als den Koningh *Seleucus* selver de
 volkomen ghedaente van een ancker op sijn dije ghehadt heeft. Siet
Iustinus Lib. XV. *Ausonius* in *Claris urbib.* *Appianus* in *Syriacis*, *Pelops*
 sijn afkomte was met dierghelijcke merck-teycken van d' andere ge-
 slachten

flachten onderscheyden; Soo en soude oock *Iphigenia*, ghelijck *Cedre-*
mus ons betuyght, haeren Broeder *Orestes* nimmermeer ghekent heb-
 ben, 't en waer saecke dat sy den Olijf-boom, 't onbedrieghelicke
 merck der ghenen die van *Pelops* afkomstigh waeren, op haeres Broe-
 ders rechte schouder hadde ghespeurt. Die gene dewelcke in de *Thebaen-*
sche stad Sparta ghebeeten wierden, seght *Dio Chrysostomus* *, voerden d'af-
 beeldinghe van een lancie in haere lichaemen, als een ghewin merck-teycken
 deser stamme; ende indien yeman dat merck niet en hadde, men hielt het dae-
 delick daer voor dat hy van 't rechte bloed niet en was. *Gregorius Nazianzenus*
 spreeckt van beyde; de *Sparta* worden onderkent by haere lancie, seght hy *
 De naekomelingen van *Pelops* by haere schouder, den grooten *Themistius* by
 sijne wesprekentheyd. Siet den Keyser *Iulianus ora. II, De Reb. Gest.*
Constantij. Als oock *Tzetzes in Lycophronis Cassandra.* De wratten, mae-
 len, ende sproeten der ouders, seght *Plutarchus* *, verdwynen menigmael
 de kinderen, en vertoonen sich wederom inde kinds kinderen. Een Griecke
 vrouwe die een swart kind ter wereld broght, van overspel baricht sijnde, wierd
 bevonden in 't vierde lid van de *Mooren* afkomstig te sijn. *Python Nisibensis,*
 die uyt de *Sparta* voord ghesproten wesende nieuwelick overleden is, had eenen
 sone wiens lichaem, als hy ter wereld quaem, met een lancie ghemerckt was,
 d' eyghenschap deses gheslachts, die soo menighe jaeren verdonckert hadde ghe-
 weest, heeft sich in hem, als uyt eenen diepen kolck opschietende, wederom
 gheopenbaert.

*Orat. IV
de regno.

* In Epist.
ad The-
mittium.

* De iis
quos di-
vina vin-
dicta tarde
allequitur.

6. Dese Konst-sucht van de befighlick schilderende nature soude
 d' aller hoogste verwondering verdienien indien sy haer selven bov en
 dien niet liet maeken der statuen niet schenen bemoeyt te hebben. Dus
 sien wy dat veele hooge bergen en voor bergen der Zee, haren name
 trecken uyt die dingen welker gelickheyd sy draegen; siet *Eustathiu ad-*
versum 89. en 157. Dionysij perieg. So worden oock veele kruyden en
 spruyten genaemt met den naeme der dingen diese gelijck sijn. De
 gantsch wonderbaerlicke *Mandragoras* en 't andere ghewas der aerde
 gheven dit ghenoegh te kennen; siet *Theophrastus, Dioscorides, Columella,*
Plinius. Doch voornaemelick schijnt het alle verwonderingh te boven
 te gaen dat de Konst-lievende nature bevonden word somtijds uyt ha-
 ren milden schoot volmaecte wercken voorggebracht te hebben; ge-
 lijck *Carneades* * verhaelt dat daer certijds 't hoofd van eenen kleynen
 Pan in de steen-groeven van 't Byland *Chios* ghevonden is gheveest als
 de steenhouwers een groot stuck steens in stucken hieuwen. *Plinius* *
 geeft ons insgelijcks te kennen dat de Scheyffers, die in de *Pariäensche*
 scheyf-potten eenen gheweldighen steen met haere wegghen van mal-
 kander braken, dat beeld van eenen *Silenus* binnen in den steen ghevon-

* apud Ci-
ceronem
Lib. I. de
Divinat.

* Lib.
XXXV.
den Cap. 55.

den hebben. Het en soude hier niet swaer vallen de waerheyd van 't verhandelde point met meer andere exempelen te bevestighen, 't en waer saecke dat wy 't ghene alreede byghebracht is ghenoechsaem hielden om daer uyt te verstaen dat ons God en de nature door haer exempel tot de Konst krachtighlick aenleyden,

Cap. II.

DE ghetijdighe sorghe der Ouders volght op d' eerste aenleydinghe daer mede ons God door sijn eygen exempel ende door 't exempel der nature tot de Konst toevoert; gemerckt goede lievende Ouders haer selven inde genegenheyd die sy haeren kinderen toedragen nimmermeer kunnen voldoen, eer dat sy haere dierbaere panden, d' eenigehope en troost haeres levens, den stock haerer afgaender jaeren in een sekere vaste maniere van optreckinge bevestiget sien. Den destigen philosophe *Crates* drong dapper hier op aen, Want hy, nae 't gene *Plutarchus* * van hem verhaelt, gewoon was te seggen dat dien man wonderlick wel soude gedoen die op 't spits van de meest verhevene plaetsen opklimmende in aller menschen oren gestadiglick soude uyt-krijten, *Onbedachte onsinighe menschen, wat gaet u over, dat gy so grooten arbejd neemt om vele goeds by een te schraepen; daer ghy nochtans kleyne sorghe draeght voor uwe kinders, dien ghy de vergaederde middelen meynst nae te laeten?* *Diogenes* had even het selvighe voor, als hy ghelijck ons *Aelianus* * beschrijft, ghemerckt hebbende dat de *Megarians* haere Schaeppskudden beter besorghden dan haere kinderen, seyde, dat hy sich liever eenen Ram deser luyden dan eenen sone wenschte te sijn. Alhoewel nu de grove ongheschaefde *Megarians* een sonderbaere vernoeghinghe schepten in dese onnaturelicke achtelooheyd, soo hadden nochtans d' ander beter gemanierde *Griekische* volckeren enen groten afkeer van dese haere dommigeyd; 't en was hun niet genoeg dat haere kinderen in allerhande noodsaeckelicke wetenschappen onder-richt souden worden, maer sy vereyichten met eenen oock dat hun de kennisse deser vermaeckelicke Konsten van kinds beenen af wierde ingeplant, 't *Meeste deel der Grieken*, seght *Aristoteles* *, *plaght haere kinderen inde Schilder-Konste te onderwijsen, ten eynde dat sy in 't koopen ende in 't verkoopen van allerhande Vaten ende Huisraad niet en souden bevroegen worden; ofte liever, dat sy de volmaecte schoonheyd der lichaemen met meerder vernuft en sekerder kennisse souden leeren onderscheyden.* De woorden van *Varro*, ghetrocken uyt sijn Boeck daer in hy de rechte maniere hoemen kinderen behoort

op

* de librorum institutione.

* Var. hist. Lib. xii. Cap. 6. Laert. lib. vi. Plut. de Amore divitiarum

* lib. viii. Polit. Cap. 3.

op te voeden voorstelt, stemmen hier mede over-een; 't Is onmogelijk dat een Vrouwe die de Schilder-konst niet gheleert en heeft, seght hy *, wel soude oordeelen wat van den Boorduyr-wercker ofte den Wewer in de Kussens wel gheschildert is. So geeft ons Varro wel duydelijk te verstaen dat het niet min een Roomsche als een Grieksche ghewoonte gheweest is, de kindsche jaeren van haere Sonen ende Dochters in dese Konsten te oeffenen. Plutarchus* geeft ons boven dien te kennen dat niet alleen de ghemeyne Huyf-ghesinnen desen voet hielden, maer dat selfs oock d'aller edelste Roomsche familien het so verstonden, ghemerckt Paulus Aemilius, een wijs-beroemd Veld-overfte, sijnen kinderen gheduyrende den tijd haerer Leer-jaeren niet alleen Sophisten en Meesters der welsprekenheyd toevoegde, maer oock Beeld-snijders en Schilders. Onder en tusschen konnen wy n'iet ontkennen dat dit ghebruyck onder de Grieken meest in swangh ghegaen heeft. Aenghesien het eerst in Sicyon ende daer nae in heel Grieken-land door d'authoriteyt van Pamphilius te passe ghebragt is, seght Plinius*, dat de vrijgeboortighe Kinders voor alle andere dingen een sekere soorte van in 't bos-boomen hout te schilderen souden leeren, en dat dese Konst ins-ghelycks voor een van de voornaemste vrije konsten ghehouden soude worden; Soo is oock dese Konste altijd in sulcken achttinghe gheweest, dat gheen andere dan de vrijgeborene, of ten minsten die van een eerelick gheslacht voord-quamen, de selwighe moghten oeffenen; met een eenwigh verbod, dat nieman eenighe lijf-eyghene daer in soude onderwijsen. Dies weet men oock niet vele te spreken van 't werck der gener die in slavertij geleeft hebben. Galenus geeft ons eenen goeden ende ghesonden raed, met eenen oock de reden voorstellende waerom dese Konsten onder 't ghetal der vrijer Konsten behooren ghetelt te worden; 't Is ons best, seght hy *, sdaenighen konst te oeffenen, die ons alle de daeghen onses levens kan by blijven. Want ghelyck de Konsten in haere eerste afdeylinghe tweederley sijn; eenighe bestaen in het ghebruyck van reden, en worden oversulcks eerwaerdigh gheacht; d'andere daerenteghen sijn verachtelick, om dat se enkellick op den lichaemelicken arbeyd steunende voor gheringhesittende ambachten worden ghehouden; so is het altyd meest gheraeden, datmen de Konsten van d'eerste soorte soeckt aen te nemen; overmits d'andere den Konstenaer plaghten te begeven, als hem den ouderdom overvalt. De Konsten van d'eerste soorte, benevens de Recht-geleerdheyd, sijn dese volghende, Medicinica, Rhetorica, Musica, Geometria, Arithmetica, Dialectica, Astronomia, Grammatica. Voeght daer by, indien 't u goed dunckt, dese Giet-konste met 't saemen de Schilder-konste; want alhoewelse met de hand gewrocht worden, so en hebben se even-wel gheen jeughdighe sterckte van doen.

2. Dit dan wiscnde de landswijse, eerit van Sicyon, en daer nae van 't gantsche

Apud Nonium in Plumarium.

* in Paulo Aemilio.

* Lib. XXXV. Cap. 10.

* In Exhort. ad. paradiscen- das artes.

gantſche *Griekſche* ghebied, dat de jonghe Kinderen 't proefſtuck haeres verſtands in deſe Konſten plagten te geven, ſo en behoeft het ons niet vreemd te ſchijnen dat *Plinius* * de Stad *Sicyon* 't *Vader-landt* ofte de gheboort plaetſe der *Schilder-konſte* heeft genaemt. So ſeght *Strabo* * inghelijscks dat de *Schilder-konſt*, de *Giet-konſt*, met alle d'andere konſten van dien aerd, meeft van allen te *Corinthen* en te *Sicyon* hebben toegheſeomen. *Orcifius* * ſprekende van *Corinthen*, betuyght dat deſe Stad gheduyrende den tijd van ettelicke eeuwen eenen winkel van allerey Konſten en Konſtenaers gheveeft is, 'a een ghemeyne Koop-ſtad van *Aſia* ende *Europa* wat *Sicyon* belanght, *Plutarchus*, in 't leven van *Ariatus* ſpreect daer van wijsloopiglick. So ſeght *Sidonius Apollinaris* * dat *Grieken-land* was beroemd van weghen de fraeye *Schilders* en *Beeld bouwers* die het voordgebracht hadde. 't Is mede kennelick wat ghevoelen *Plinius* van de *Grieken* ghehad heeft, als hy * te noemt *grond-leggers* ofte *opbouwers* van de *Schilder-konſte* en *Giet-onſte*. Deſen naem quam hun, boven alle d'andere *Europiſche* volckeren, van rechts wegen toe; ende alhoewel het waerſchijmelick is dat hun d'*Egyptenaers* een groot behulp tot deſe Konſten hebben toeghebragt, ſo itt nochtans dat de *Grieken* door't voorghemelde la diſ-ghebruyck den eerſten grondſlaghe deſer Konſten in *Europa* ſchijnen gheleyt te hebben: Want als ſy de teere verſtanden haerer kinderen ontrent deſe dinghen beproeft hebbende ghewaer wierden datſe deſe na v-luyſterende Konſten met een handighe naturelicke bequaemheyd oeffenden, dan plagten ſy de ſelvige veeltijds tot d'oefeningh van de gheluckighlick beproefde Konſten te enemael op te offeren; gelijk hiſe in 't teghendeel tot andere Konſten plagten aen te leyden, als ſy bevonden dat het hun aen vernuft ende knap-handigheyd ontbrack. *Lucianus* * maect een ſeer geestigh verhael van 't gene hem in ſijne kindſcheyd weder-vaeren is, hoe ſijnen Vader naemelick, als hy merckte dat het nu-hoogh tijd was hem op 't eene of t'andere ambacht te ſtellen, ſich met ſijne vrienden en naeſte bloed-verwanten beraedlaeg; hebbende wat hy beſt met deſen ſijnen ſone doen ſoude, nae vele voorſlaeghen goed vond eenen *Beeld-houwer* van hem te maecten; Want hi van langher hand afſeyde ghemerckt te hebben dat den jonghen uyt de ſcholen 't Huys komende nergens anders vermaect in ſchepde dan in 't maecten van *Oſſen*, *Paerden*, menſche en dat hy haer mede aerdiglick genoeg ſcheen te werck te gaen, Het is ongetwijffelt een groote ſaecte, gelijk wy voor deſen * hebben aengeruert, dat jeman ſich ſelven tot een Konſte begeeft die met de roegheneyghtheyd ſijner nature meeft overeen komt; en noch heeft het meerder ghewicht, dat hy de hand alyroeg aen die ſelf verkolen Konſt beghint

Lib.
XXXV.

Cap. 5.
Lib. VII.

Geograph.

* Lib. V.

hiſt. Cap.

3.

* Lib. VI.
Epist. 12.

* in præ-

fat. ardui

operis.

* Vide Lu-
cianum in
Somnio.

* Lib. I.

Cap. 4.

ghint te slaen. *Het is met dese saecke, mijnes dunckent, so ghestelt seght Cicerō **, dat niemā eyghens in volleerd wesen kan, *t en sy dat hy vroegh aen de Oratore, 't leeren tijdt. *Quintilianus* is mede van 't selvighe ghevoelen; indien sich jeman onderwindt, segt hy, eenen mensche 't onderwijfen wiens bejaerd verstand nu alreede een sekere pleye ghenomen heeft, de selvighe sal met der waerd bevinden dat die ghene de welke in haere eyghene konst wylmuyten, niet sonder oorsaecke gheseyt worden van kinds beenen af daer in onderwefsen te sijn.

3. d'Ouders daerom, nae dat sy de naturelicke roegheneyghtheyd haerer kinderen hadden uytghevonden, plaghten ernstelick sorghe te draegen dat de selvighe met d'eerste ghelegheneydt enen goeden ende ghetrouwen Meester bequaemen, die sijne leer-jonghers de waerghedaente van de Konst ende niet den blooten schijn soude voorhouden, *diese met een Vaederlicke genegenheyd soude omhelsen*, seght *Quintilianus **, achtende dat hy nu staps in de plaetsē der ghener die hem haere kinderen toebetrouden. Dus dochten sy haer selven van groote sorghe ontslaeghen, daer was een swaer pack van haere herten gheweert als sy met sulck enen Meester ontmoetet hadden, sy lieten al de rest oy hem aenkomen, wel wetende dat den waeghen gaet, seght *Libanius **, nae dat het met den Voerman ghestelt is. d'Ouders en schenen voord aen gheen meerdere sorghe 't erkennen, dan dat sy d'omsichtige sorghe der Meesters niet en fouden te kort doen; dies lieten sy de Meesters met haere kinderen begaen, niet anders wenshende dan dat sy de selvighe langhe by sich hielden, sonder te verdraeghen dat de jonghe maets, door dydele hope van een spoedighe winste aenghedreven sijnde, haeren Meester te vroegh souden ontloopen. *De koren-vruchten verwachten den tijdt tot haere rijpighēd bescheyden*, seght *Quintus Curtius †*, en daer en is niet so verde van allerley ghevoelen verwoemdt, of noch lustert het nae een sekere wet daer door het vermorwet ende versacht wordt. Dus gingh het oock feer wel met de Konst, so langhe als het d'Ouders goed docht in dese voordachtige sorghe te volherden; ghelijck de Konst daerenteghen heel end' al verviel, so haeft als dese sorghe naeghelaeten ende versuymt wierd. Soo hebben wy heden daeghs oock ghenoeghsaeme reden om de klaghte, die *Petronius Arbiter* in diergelijcke gheleghenheyd wel eer maecte, wederom op te haelen ende te vernieuwen; want nae dat hy vele van den ondergangh der Konsten ghesproken heeft, *Waer schort het dan?* seght hy *, d'ouders, om de waerheyd te segghen, sijn bestraffens waerd, die niet en soecken dat haere kinderen nae 't voorschrift van een ghestrenghe leermet souden toemenen. *Want voor eerst gheven sy haere hope, als oock alle andere dinghen, door enckele eersucht licht-waerdighlick over; ende als sy daer nae over-haestigh sijn om haeren wensche te bekomen, so ist dat sy den rouwen onvol-*

* Lib. II.
orat instit.
Cap. 2.

* Legatione ad Iulianum Imp.

* Lib. VII.
Cap. 3.

* In Satyrico.

maecten arbeyd haerer kinderen in 't licht brengen; hun, dewijlſe noch groeyen, een konſt toeſchryvende, die, nae haere ey bene belidemiſſe, grooter en waerdigher is dan eenige andere konſten. Inaen d ouders beſimt wderen te werdraeghen dat den arb yd met ſekere trappen joude o klimmen; dat de leerſacme jongbelinghen door een da: per oeffenighe ghebooy hſaem ſouden worden bemaecte dat y haer bemoe door de regulen der wijsheyd tot de konſt ſouden voortbreyden; dat ſy haere teykeningen nu en dan, alhoew el hun de ſelvighe in 't eerſte wonderlick wel aenſtonden, met een onghenaedigh penſeel ſouden wytwiſſhen; dat ſy langhe ſouden beſichtigen, wat ſy van mynighe ſijn nae te volghen; deſegheweldihs konſt ſoude dan 't ghewiht haerer Majeſteyt in ſijn geneel behouden, end Ouders en ſouden het niet al voor goed en ſtaetelick keuren wat de jongers wel bevalt. Nu daerentegen valt het heel anders tyt, de kinders, gelyk zy haeren tyd in de ſcholen met loutere queſelingen en vrabbelinghen aoorbrenghen, ſo worden ſy daer nae jammerlick beſpot als haere mercken aen den dag komen; en, het welck noch ſlimmer is, wat ieder een verkeerdelick in ſijne yugde gheleert heeft, by en wil het in ſijnen ouderdom niet beemmen.

Cap. III.

DEn vlijtighen ernſt der voorighe Meesters, die 't goede gevoelen 't welck de ſorchvuldighe Ouders van haer hadden met een ghetrouwe wackerheyd ſochten te beantwoorden, was voortijds mede een van de voornaemſte middelen waer door deſe Konſten merckelick ghevoordert ſijn gheweest. *Plinius* heeft twee dinghen aenghemerckt in den wijs-beroemden en ſeer aenſienelicken Konſtenaer *Pamphilus*; hy wilde gheene Leerlingen aennememen onder een talent, ſeght hy *, en dat voor den tyd van tien jaeren. 't Is vooreerst ghedenck-waerdigh in deſen overtreffelicken Meester, tyt wiens ſchole *Apelles* en andere dappere mannen voord quaemen, dat hy een talent nam van die ghene dewelcke van hem begheerden onderwelen te ſijn; want hy deſen voet ſchijn ghenouden te hebbe om de achtbaerheyd deſer Konſten beter te hand-haeven indien de ſelvighe wel bekostight wierden. *Prota*, *oras* is den eerſten gheweest, ſeght *Philostratus* *, die de Konſte der welsprekenheyd om eenen ſekeren loon oeffende; hy heeft den *Grieccken* deſe onberisfelicke bewoonte eerſt over gegheven. Want wat hy met groote koſten moeten haelen, placht meer by ons gheacht te worden, dan 't ghene wy om niet bekomen. Het andere 't welck *Plinius* in deſen *Pamphilus* aenmercke, is, dat ſijne ſchoolieren tien jaeren aen hem verbonden bleven; hy ſocht den goeden naemte ſijner ſchole boven alle dinghen te behouden, niet willende dat

* Lib. I.
XXXV.
Cap. 10.

* Lib. I.
de vitis
ſophiſtaru

de leerkinderen souden bestaen te vlieggen eerste vleughelen hadden; dies plaght hyse ontrent de teycken-Konst en andere noodsaeckelicke gronden vry wat langhe besigh te houden, sonder te lijden dat sy door eenighe onbesuyfte goed-dunckenheyd de hand al te vroegh an't verwen louden slaen. Wy en souden dese voorzichtigheyd der ouder Meesters niet hebben aengheroet, ten waer saecke dat vele hedenstaeghsche Meesters gantsch verkeerdelick te werck ginghen, door een vergherighe haefsigheyd begynnende met het ghene laetst behoort te sijn, seght Quintilianus *, want sy den waeren voortgang haer Leerlingen grotelicks verbinderen, wanneer sy de selve maer alleen ontrent schyn-schickelicke dinghen ten toone soecken te stellen. Ghemerckt oock dat veele jonge melckmuylen door dit middel soo onbeschaemdelick laetdunckende worden ghemaect, dat sy d' aller beste Konstenaers niet en stroo-breed willen wijcken, soo is herhier niet ongheraedlaem de woorden van Lyon, die in 't stuck van de kinder-tucht voor een sonderlinghe ervaeren man ghehouden werd, wel waer te nemen; want hy ghewoon was te segghen, ghelijck ons Laertius betuyght*, datmen de kinderen sonder schaemte ende eersucht even soo weynigh kan bestieren, als de Paerden sonder toom en sporen.

2. Aenghesien dan eenige voordvaerende vermetenheyd een scherpe gebiet vereyschte, ghelijck andere schaemhertighe moedeloolheyd scherpe sporen van doen hadde, so plagten oock d' oude Meesters haere Scholieren dus of so, nae den eysch haeres verstands, te handelen: Wy bevinden dat uyt de Scholen van sulcke Konstenaers en Meesters als voor de uytmeneste in haere soorte ghehouden wierden, segt Cicero *, veele Scholieren voordgekomen sijn, de welcke, alhoewelse onder malckanderen seer veele verscheelden, nochtans was elck een in sich selven prij-waerdich; overmits den leer-Meesters sijn maniere van onderwijfen schickte nae de nature der ghenen die hy onderhanden hadde. Socrates, een sonderlingh Leeraer, gheeft ons hier van een krachtigh exempel, segghende, dat hy gbedwongen was Ephorus met sporen aen te drijven, ghelijck hy Theopompus in 't teghendeel met den toom intzelen moest. Den eenen was ghewoon in een aelwaerdighe stoutigheyd van woorden uyt te breken, en daerom plaght hy hem in desen onghewonden loop te stuyten; den anderen daerenteghen, met een verkeerde schaemte inghenomen sijnde, was alid ghewoon 't futsel-Boeck te soecken, en daerom plaght hy hem in dese slammiedighe traehed voord te priedelen. Evenwel heeft hy soo veele niet konnen te wege brengen dat sy malckanderen souden ghelijck sijn, maer hy benamen den eenen 't ghene by den anderen toevoeghde, om alsoo in alle beyde te verstercken wat met haere nature best overeen quam. Soo seght oock den achtbaeren Quintilianus * uytdermaecten wel; al ist schoon saecke dat de deughd eeni-

* Lib. I.
orat instit.
Cap. 4.

* Lib. V.

* Lib. III.
de oratore.

* Lib. X.
ghe Cap. 2.

ghe aenruckinghen van de nature ontleent, soo moet haere volmaecktheyd nochtans uyt het onderwys herwoord komen.

3. Alhoewel nu d' oude Meesters haere Leerlingen met een seker oplicht verscheydenlick aenghingen, nochtans stelden sy hun daghelicks de menighvuldighe exempelen van de waere ende onvervalschte Konst sonder eenigh onderscheyd voor ooghen. Het en is niet ghenoug dat de Schilders en Beeld-snyders met woorden uyt drucken boedaenigh de verwen en linien moeten sijn; maer 't meeste profijt is daer uyt te raepen, datmen haere maniere van Schilderen en snyden teghenwordighlick aenschout seght Dio Chrysof. Orat. XVIII. Allerley leerstukken worden bequaemlick ingheplant en lichtelick ghevat door 't behulp der exempelen, seght Columella Lib. XI. De re rust. Cap. 1. d' Exempelen maecten ons op 't aller gemackelickste wijs wat wy behooren nae te volghen en te vermijden, segt Seneca Rhetor. Lib. IX. Controv. 2. De leerin:be diemen uyt de regulen haelen moet, valt langh ende verdrietsich; 't onderwys daerenteghen't welck men uyt d' exempelen treckt, is kort en krachtigh seght Seneca Philosophus Epist. VI. Dan bevinden wy dat onsen arbeyd profijtelick aenghewend is, als de proef-stucken met de regulen over een sijn. ** circa initium libri quarti.* nimen seght Quintilianus Lib. XII. Cap. 6. d' exempelen dienen ons in stede van ghetuyghenissen, seght den autheur * die sijn Boeck van de welsprekenheyd aen Herennius toegheeyghent heeft want 't gheme ons de Konst en reden maer sechtelick voorhoudt, wordt door 't ghetuyghenisse des exempels bevesticht. Soo seght den selvighen autheur wederom in de selvighe plaetse, Chares en heeft de Giet-Konste van Lysippus op dese maniere niet gheleert, dat hom Lysippus 't hoofd van Myron, de armen van Praxiteles, de borst van Polycleetus soude vertoonen; maer hy heeft daer selver by gestaen, als sijnen Meester alle dese aingen maecte: De wercken van andere Meesters konde hy 't eenigher tijt by sich selven op sijn ghemack beschouwen. Galenus * ghewaeght dat Polycleetus niet alleen de regulen om een volkomen stuck-wercks te maecten in 't schrift ghetelt heeft, maer dat hy boven dien goed vond een statue nae 't voorschrift der voornoemder regulen te maecten. Policleetus maecte een stuck wercks, seght Plinius * 't welck onder de Konstenaers eenen Canon ofte richt-snoer geheeten wordt, om dat sy den rechten treck der Konst daer uyt, als uyt een sekerere wet, plagten te haelen: En hy alleen wordt gheoordeelt de gantsche Konst in een konstigh werck vervat te hebben.

4. Wy en moghen 't gene tot noch toe gheseyt is soo niet verstaen, als of dese treffelicke Meesters haere scholieren ghedyrighlick ontrent d' imitatie van haere en andere Meesters wercken bezig hielden sonder hun t' eenighen tijde verlot te gheven dat sy haer eyghen verstand souden beproeven; want Quintilianus leert ons heel anders; 't is

behoor-

* circa ini-
tium libri
quarti.

* Lib. V.
de Hippo-
cratis &
Platonis
dogmati-
bus.
Lib.
XXXIV.
Cap. 8.

behoorlick, segt hy *, datmen de Leerlingen nu en dan op haere eygens voete late staen, wy vrese dat hun't poogen ende onderfoscken niet * enmael benomen werd door de quade gewoonte van anderer luyden arbejd sonder ophonden nae te volgen. 't Exempel van *Lysippus* geeft ons her selvighe mede te kennen; ghemerckt desen vernaeinden Konstnaer (alhoewel hy in't eerste maer een ghering Koper-smidt was) sich selven schijnt verlost te hebben, en tot de hooghite volmaecktheyd der Konste opgeklimmen te sijn, door 't toedoen van den goeden ghesonden raed hem by den Schilder *Eupomus* voorghehouden. Dewelcke, ghelijck ons *Plinius* * betuygh, bevrucht sijnde met Meesters handelings in sijn oordeel naevolghens waerd was, een groote schaere aenwysende gheseyt heeft, datmen de nature behoort nae te volghen, niet den Konstnaer. Ghelijck dan 't oude Meesters thoofd der vreesachtigher beghinnersorghvuldighlick ghe woon waeren op te houden so lieten syse by haer selvea begaen als het nujd was dat de selvige alleen souden swemmen sonder 't behulp van een helpende hand of kinderachtighe dobbers. Dewijl sy nochtans niet geerne saeghen dat haere scholieren souden misraecken, welwetende dat de volmaecktheyd der Leerlingen den Meester voornaemlick tot lof ghedijdt, soo plaghten sy den arbejd van 't eens aengvangen onderwijs noyt t' eenemaal te staecken, maer sy hielden noch altijd een wackere ooghe op dieghene dewelcke uyt haere Schole voord-quacmen veeltijds oock eenighe regulen der Konste in 't schrift stellende die hun den gantschen tijd haerer levens moghten by bhjven. Alhoewel *Apelles* sijnen discipel *Perseus* met een sonderlinghe naertigheyd inde Konst onderrichtet hadde, soo heeft hy noch boven dien, ghelijck ons *Plinius* * te kennen gheeft, een Boeck van de Konst aen hem gheschreven: Wy bevinden in ghelijcks; dat benevens *Polycletus* ende *Apelles*, vele andere Konstnaers ende doorluchtrige Mannen gesocht hebben, de Konst en Konstighe werken door haere schriften ende disputantien verklaeren. 't En is ons voornemen niet de beschrijvinghe der statuen die ons *Callistratus* naeghelaeten heeft, de Beelden van den ouden ende jonghen *Philostratus*, het vier en vijfen dertigste Boeck van *Plinius*, als oock andere autheuren die noch in't wesen sijn by te brenghen; yeder een magh sich selven daer in voldoen, dewijl men haere Boecken overal bekomen kan; ons ooghen merck is hier maer alleen eenen naem-rol van sodaynige schrijvers voort te stellen welcker schriften vergaen sijn. *Adeus Mityleneus* heeft gheschreven van de Giet-Konstnaers. Siet *Atheneus* Lib. XIII. *Deignosoph*. Cap. 8.

Alcetas heeft gheschreven van de giften en gaeven in den Tempel van *Apollo Delphicus* opgehoert, waer onder e n ontallicke menighe

Lib. II.
Cap. 6.

* I ib.
XXV.
Cap. 8.

* I ib.
XXXV.
Cap. 10.

van Statuen ende Schilderyen begrepen was. *Atheneus Lib. XIII. Deipnosoph.* Cap. 6.

Alexis heeft een Comœdie geschreven die *Schilderye* genaemt wierd; soo schijnt oock den inhoud deser Comœdie eens gheweest te sijn met het argument der schrijvers die nu van ons worden opgherekt, indien men van de geheele Comœdie oordeelen magh uyt een stuck't welck *Atheneus Lib. XIII. Cap. 8.* by-brenghet. Even het selvighen magmen oock gevoelen van de Comœdien die *Pherecrates, Diphilus, Alexandrides* ende *Pompomus* onder den naem van *Schilders* hebben in 't licht ghegeven, ghelijck oock *Euphorion* een Comœdie onder den naem van *Kelck-graverer* uytghegeven heeft. *Anasimenes* heeft een Boeck van d' oude Schilderyen uytghegeven, siet *Fulgentius Placiades Lib. III. Mythol. in Atlæone.*

Antigonus den Giet-Konstenaer heeft van sijne Konst gheschreven. *Plin. Lib. XXXIV, Cap. 8.* Daer schijnt mede eenen anderen *Antigonus* gheweest te sijn, die ghelijck den selvighen *Plinius Lib. XXXV. Cap. 10.* ghetuyght, een Boeck van de Schilder-Konst ghemaect heeft.

Aristodemus Carius verhaelt de bysondere betrachtighen der ghenen die de Schilder-Konst ghevoordert hebben, met eenen oock voorstellende wat Koning en de Republiken de Konst wel toeghedaden waren. *Philostr. in proœmio Iconum.*

Artemon heeft een Boeck van de Schilders laeten uytgaen. Siet *Harpocratio* daer hy van *Polygnotus* spreeckt.

Callixenus heeft een beschrijvinghe van de Schilders en Giet-konstenaers ghemaect; soo gheeft ons *Photius* mede te verstaen dat het twaelfde Boeck van *Sopaters* uytghelelene Historien uyt dese schriften van *Callixenus* ghepickt was.

Cristodorus heeft een beschrijvinge gemacckt van de statuen dewelcke te *Constantinopolen*, in een plaetse die *Zeuxippus* hiet, waeren opghericht. siet *Suidas.*

Democritus Ephesus heeft den Tempel van *Diana* die te *Ephesen* was, beschreven. *Laërtius Lib. IX. in Democrito. Atheneus Lib. V. Cap. 12.*

Duris heeft van de Schilder-konst gheschreven *Laërtius in Thales, Euphraner Isthmius*, een gantsch vermaert Schilder, heeft van de *Symmetrie* ofte ghelijck-maetigheyd en van de coleuren gheschreven *Plin. XXXV. 11.*

Heghesander Delphicus heeft van de Beelden ende Statuen gheschreven. *Atheneus Lib. V. Cap. 13.*

Hippias Eleus, een vermaert Sophist, plagt van de Schilder-Konst en Giet-

Giet-konst te disputeren. *Philosir. Lib. I. De vitis Sophistarum.*

Hypserates heeft een Boeck van de Tafereelen in 't licht gegeven, siet *Laertius* Lib VII. in *Chrysippo*.

Iamblichus van de Statuen is wederleyt gheweest by *Johannes Philoponus*. *Photius* spreeckt van beyde.

Iuba den Koningh van *Maaritania* (die nae 't verhael van *Plinius** een * Lib. 5. wijd-ruchtigher naem door sijne gheleerdheyd dan door sijn kroon ver- Cap. 1. worven heeft, is bekent ten minsten acht Boecken vande Schilders geschreven te hebben. siet *Harpocracion* in *Parrhasius*. Den selvighen Koningh heeft oock eenighe Boecken van de Schilder-konst uyt ghegheven. ghelijck ons den voornoemden *Harpocracion* ghetuyght, daer hy van *Polynotus* spreeckt. *Photius* insghelijcks, als hy gewag maect van *Sopaters* uytghelesene Hiitorien, naemt *Iubas* tweede Boeck van de Schilder-konst.

Malchus Byzantijs heeft geschreven van den brand der *Constantinopolitaenscher* Bibliothek en van de Statuen dewelcke in 't *Augusteum* te sien waeren. siet *Suydas*.

Melantibus, een overteffelick Schilder, heeft van de Schilder-Konst gheschreven, siet *Laertius* Lib. IV in *Polemon*.

Menachinus den Giet-konstenaer heeft van sijne Konst geschreven, siet *Plin.* XXXIV. 8. *Athenæus* insghelijcks Lib II, Cap. 24. en Lib. XIV. Cap. 4. Gheeft ons te verstaen dat hy van de Konstenaers gheschreven heeft. *Menetor* heeft gheschreven van de God-gheheylyde giften, siet *Athenæus* Lib. XIII. Cap. 7.

Menodotus Samius heeft geschreven van de dingen die te *Samos* in *Iunoos* Tempel geheylight waeren. *Athenæus* Lib. XIV, Cap. 20.

Pamphilus heeft van de Schilder-konst en van de vermaerde Schilders gheschreven, siet *Suydas*.

Polemon heeft geschreven van de Schilders, *Athenæus* I. lib. XI, Cap. 6. Van de Tafereelen. *Laertius* Lib. VII. in *Chrysippo*. Van de giften die 't *Athenen* in 't Kasteel waeren opgheoffert. *Strabo* Lib. IX. *Geogr.*

Van de Tafereelen in 't portael van *Minervas* tempel, siet *Harpocracion*. Van de *Sicyonische* tafereelen. *Athenæus* Lib. XII. Cap. 2. En 't schijnt dat dit den selvighen *Polemon* is die menigh-weren van *Clemens Alexandrianus* in *Protreptico* en van *Laertius* Lib. II in *Aristippus* wordt byghebracht.

Porphyrus heeft van de Statuen geschreven. siet *Stobæus* Cap. XXV. *Eclog. phys.* Veele houden 't daer voor dat desen *Porphyrus* den selvigen man is met dien *Malchus* die boven verhaelt wordt.

Prasiteles heeft vijf Boecken gheschreven van de treffelicke wercken

der gantscher wereld Plin. XXXVI, 5.

Protagenes den Schilder heeft twee Boecken van de Schilder-konst en van de *Figuren* naeghelaten, *Suidas*.

Theophanes heeft van de Schilder-konst geschreven. *Laertius* Lib. II. in *Aristrippus*.

Xenocrates een Giet-konstenaar heeft Boecken van sijne Konst ghemaeckt, *Plin.* XXXIV, 8, so betuyght den selvighen *Plinius* XXXV, 10. dat *Antigonus* en *Xenocrates* van de Schilder-konst geschreven hebben.

Cap. IV.

WY hebben ghesien hoe Godt en de Nature onser aengheboren volgh-lust tot de Konst aenleyden; hoe de lievende Ouders in haere kinderen een vaerdighe toegheneyghtheit tot dese Konsten bespreurende. by tijds nae goede ende ghetrouwe Meesters taelen; met wat een vlijtighe wackerheyd de trouwertighe Meesters haere Scholieren van 't beghin tot het eynde toe volghen: Doch aengheffen den lossen kop van vele roeckelooslick onbesinde jonghelinghen de goede lessen haerer Meesters al te vroegh plaght in den wind te slaen, sonder daer eens op te letten dat sulcks tot haer eyghen verderf en tot het verderf deser Konsten streckende was, so is het dat de voorsicht der ouder eeuwen dit onghemack heeft soecken te voorkomen door den dwangh van strenghe wetten teghen de versuymers ende vervalschers van Konsten ende wetenschappen ingheffelt; ende wy bevinden dat d'oude wet-stellers niet alleen goede sorghe hebben ghedraeghen voor de Konsten ende wetenschappen die in ieder eens bekentenis nootwendigh sijn, maer oock voor die Konsten de welke meer tot vermaeck dan tot noodsaeckelick ghebruyck dienen. Wat de noodsaeckelicke Konsten belanght, 't blyckt uyt de Land-nering ende Architecture als oock uyt de Seyl-konste met hoe grooten ernst sy de selvighen wetenschappen hebben soecken te hand-haeven: 't Is aenmerckens waerdig in d'oude Romeynen, Dat indien jeman sijnen Acker door gebreck van ploeghen en wieden onachtsaemlick liet vervuylen, secht *Agellius* * indien jeman in selvighen sijn gheboomte of sijnen Wijn-gaerd versuymde, de selvighen wierd niet onbestraft belasten, maer hy was 't oordeel der Ruchtmeesters (te Roomen wierden sy *Censores* ghenaemt) onder-worpen, die hem 't Borgher-recht benaemen. Het is mede aenmerckens waerd' t ghene wy in *Vitruvius* lesen; daer is als noch in de vermaerde en groote Stad *Ephesus* een

* Noet:
Attic, Lib.
IV, Cap.
12.

oude wet in haere volle kracht, seght hy *, de welke alhoewelfe wat te straf schijnt te wesen, men maghs nochtans niet onbilligh achten. Want den Architect die eenigh stad-werck aenneemt, maect eenen voorflagh hoe vele hy meynt dat het gantsche werck kosten sal: Nae dat hy nu sijnen eysch ghemaect heeft, dan blijft alle sijn goed aen de Magistsyaet verbonden tot dat het aenghenomen werck voleyndigh is: ende indien het beloop der rekeninghe met sijnen voorflagh over een komt, de Stad verklaert hem alle eere waerd te sijn; insgelijks, indien de kosten sijnen voorslagh niet 't vierdeel te buyten gaen, de Stad maect het op wat daer te kort komt en 't wordt uyt de ghemeyne schar ten betaelt, so en is oock den Architect voor sulcke misgrepe niet strafbaer: Indien 't werck daerenteghen meer dan een vierdeel vereyscht, het wordt uyt sijn middelen goed ghemaect ende voldaan. Dient eyndelick alhier aengemerckt 't ghene *Stobaeus* * uyt *Nicol. de morib. gentium.* verhaelt, dat de *Cercetae* d'onrechtvaardighe voor verwaeten menschen houden; niet lijdende dat die ghene, die welcke eenighe valsche boeve rancken hebben aengherecht, het heylighdom souden ghenaecken. Ende indien eenigh Stierman sijn schip verroeckelooft, de selvige moet het geduldighlick verdraeghen dat d' eene voor en d' andere nae tot hem ghenaeckende sijne kladder-bellen op hem uytspouwet. Wy sien dan in dese exempelen hoe dapper d' oude met het hand-haeven der nood-saekelicker Konsten voord-ginghen, en noch waeren sy niet min ernstigh in 't ophouden der Konsten die tot 's menschen vermaeck dienigh sijn. D' inwoonders van de beroemde Stad *Argos* hebben eenen *Musican* eertijds in de boete beslaeghen, om dat hy 't ghehal der snaeren vermeerderd hadde, daer andere *Speel-luyden* haer selven met seven snaeren verghenoegden, siet *Plutarchus de Musica.* De *Lacedaemoniers* hebben *Timotheus Milesius* ins-ghelijcks uyt haere stad verbannen, als sy ghewaer wierden dat hy de singh-konste door verscheyden nieuwe vonden bestond te vervalschen. Haere uytpraecke daer mede sy hem sijn vonnisse wesen is van woord nederghestelt in *Boethius Lib. I: Musicae, Cap. I.* 't Is de pijn waerd datmen de selvige soude nae soecken ende eens of twemael overloopen. Den grooten *Alexander* wenschende eenen Poete r' ontmoeten die sijne groote daeden soude blaesoenen ghelijck *Homerus* den lof van *Achilles* in voorige tijden verbreydt hadde, moest sich selven by ghebreck van eenen beteren dichter met *Cherilus* te vrede houden; doch overmids hy hem niet te ve'e toebetroude, so heeft hy met den aller ongheluckigsten Poete een verbond ghemaect dat hem een stuk gouds van de *Byzantische* munte voor alck goed of ten minsten verdraeghelick vers ghedicht gegheven soude worden, ghelijck hy voor jeder slim ghedichtsel eenen kinne:

In præfatione libræ decimi.

* Tit. de Legib. & consuetudinibus:

back slag hadde te verwachten; 't welck hem so dickwijlsch te beurt viel, dat den goeden Sul geen geld aen d'eene sijde, en sijnehuyl vol slaeghen aen d'andere sijde kriijghende, jammerlick om 't leven quam, siet *Cornutus in Horat. de Arte poetica*. De *Thebaense* wetten vereyschten dat elck Konstenær ende Schilder de ghelijckenissen soo wel als 't immers moghelick was soude uytdrukken; die anders dede, was gehouden een sekere boete te betaalen, siet *Ælianus Lib. IV. var. hist. Cap. 4.*

2. Ghelijck het nu met de stemmigheyd der ouder tijden wonderlick wel over een quam de verdersers ende vervalschers der Konsten en wetenschappen door ghestrenghe wetten van haere verkeerdheyd af te schricken, so voegde het de beleefdheyd der selvigh r tijden noch vele beter de vervalschinghe der Konsten door een loffelick gebruyck of billighe instellinghen te verhinderen; Want alhoewel het niet te misprijzen is dat men d'overtreders strafft, nochtans is het altijd meer prijfelick d'overtredinghe door een wijs toeverzicht so verde te voorkomen datmen gheen straffe van doen heeft. *Ghelijk d'Atheniensen in allerley land-nutte peysvoedende instellinghen boven alle andere volckeren de kroons spanden*, seght *Valerius Maximus **, soo plaghten sy oock de luycheyd in haere Stad uyt de schuylwinckels, daer in se door een slauwe vermuste vaddigheyd vermolsent lagh, aen den dagh te brengen en haer een schaedelicke en schandelicke schuld te last te legghen. De selvigh stad heeft oock den hooghbedachten *Areopagitischen* raed, die met een sonderlinge naerstigheyd 't bedryf der inghesetenen plaght te sift en seer nauwe 't ondersoecken met wat neeringhe jeder een sich geneerde; ten eynde dat de menschen, bedenckende hoe sy rekschap moesten gheven van alle haer doen en laeten, een eerlick ende onberispelick leven souden soecken te leyden, siet oock *Ælianus Lib. IV. var. hist. Cap. x. en Laertius Lib. I. in Solon*. Daer was 't Athenen noch een andere treffelicke wet onderhouden, seght *Gregorius Nazianzenus **, dat de jonghers dertien of veertien jaeren oud sijnde tot de Konsten, als volghet, souden aenleydet worden d'Instrumenten ofte het werck-tuygh van allerhande Konsten wierd hun openlick voorgheselt, en nae datmen bevond dat de kinderen 't eene of 't andere instrument met een gretighe noestigheyt aengrepen, soo wierden sy tot d'eene of d'andere Konst bescheyden; Om dat naemelick die dinghen doorgaens henen wel slaen, tot welke ons de Nature van selfs aenleydet; en dat die dinghen in 't tegendeel quaelick ghelucken, daer van wy eenen naturelicken afkeer hebben. De woorden van *Viruvius* sijn mede aenmerckens waerd; *Alexis* houdt staende, seght hy*; dat d'Atheniensen den hooghsten prijs verdienen, om dat de wetten van alle d'andere Griecken de kinders daer toe dwinghen dase haere ouders moeten voeden; de Athenische wetten daerentoghen vereyschen niet dat eenighe kinderen haere ouders souden onderhouden, dan die door de ghelijghe sorghe

* Lib. II.
Cap. 6.
exemplo
3. & 4.

* Epist. 63:

* In præ-
fatione li-
bri sexti,

*zorghe der ouders in d' eene of d' andere profijtelicke Konst waeren opgetrocken: Want ghelyk ons de Fortune lichtvaerdighlick beneemt 't gheue sy eens ghebeven heeft, so en konnen ons de wetenschappen, die wy in onse jeyghd volkomenlick hebben inghedroncken, niet lichtelick begehven, maer sy blijven ons by tot het uyteynde onses levens. Siet oock Galenus in Exhortatione ad perdisendas artes, Doch voornaemelick dienen wy op de woorden van Plutarchus acht te nemen, als hy ons te verstaen geeft waer door Solon sich bewoghen vond dese wet te maecten: Als Solon vernam, seght hy *, dat de Stad meer en meer vervult wierd met groote menighen der ghener die de gerustte vryheyd des Attischen gebieds boven alle dinghen beminden; en dat de landouws om ende om niet al te vruchtbaer was; dat oock de vaerende luyden weynigh inbroghten, om dat daer weynigh was uyt te brenghen; soo ist dat hy de Stad tot het oeffenen der Konsten aengheleydt heeft, een wet stellende dat eenen sone niet en soude ghehouden wesen sijnen Vader t' onderhouden, die hem in een Konste-loose onwetenheyd hadde opgebroght. Dies mogen wy op dese bedenkinghe sonder eenigh ontsien dit besluyt maecten, dat die van Athenen door kracht deser wetten den prijs die hun Plutarchus toeschrijft over ende over hebben verdient; Athenen was oyt een goedertieren Moeder en voedster veler Konsten, seght hy *, want ghelyk sy eenighe Konsten eerst ghevonden heeft, soo hebben andere wetenschappen door haer toedoen groote eere ende eenen sonderlinghen aenwas bekomen; doch voornaemelick heeft de Schilder-konst in dese stad meest van allen toe ghenomen. Aristides heeft in ghelijcks dese stad niet t' onrechte t' Vader-land aller goeder dinggen, ja de gheboort-plaets van allerley konst en wetenschap ghenaeemt; waer door het mede gheschiedt is, seght hy *, dat dese stad niet alleen in fraye beelden maer oock in konstighe Beeldsnijders plaght uyt te munten.*

3. Nae dat wy nu alreede verscheydene wetten, in 't beroemde Argos, Ephosen, Theben, end' Athenen tot behoudenis der Konsten ingheset, hebben aenghemerckt; soo en moghen wy hier 't Egyptische ghebruyck niet voorbygaen, 't welck even het selvige wit ende oogemerck ghehadt heeft. De Konsten hebben haere voornaemste volmaectheyd van d' Egyptenaers ontfanghen, seght Diod. Siculus *, want indien eenighe Konsten anders onder hun sich mer eenighe ghemeyne Lands-diensten bemoeyt, ofte oock eenighe andere Konsten ter hand treckt, deselvighe wordt swaerlick gestraft. d' Egyptische ambaobts-lieden moghen gheenen anderen dienst in de Republicke aenvangen, dan die hun door de wetten bescheyden en door haere ouders overghegeven is, uyt vroeze dat hun misschien d' afgunstigheyd haerer Meesters, de menighe der borgherlicker bekommernissen, ofte yet anders, vanden rechten ernst soude afkeeren. Dicaearchus * leert ons dat Sesonchosis Konningh van Egypten dese wet gemaeckt heeft dat nieman sijn vaderlicke

* in Sofon

* Bellone an pace clariore fuerint Atheniens.

* in orat. Panathenaica.

* Lib. I. Bibl.

* Apud Scholiasten Apollonij Rhodij ad vers. 272. libri IV. Argonaut.

- Konst soude verfaecken, want hy het daer voor hield dat sulcks nyt een onversaerelicke begheerlickheyd voord-quam, siet *Isocrates in Busiridis laudat*. Alwaer hy dese wet wijdloopigher verhandelt. *Herodotus* * ge-ruyght dat de *Lacedamoniers*, nae't exempel der *Egyptenaeren*, dese
- * Lib. VI. wermede hebben onderhouden. *Strabo* * seghet dat d' *Indiaenen* dese
Hift. ghewoonte oock plaghten te volghen, End' in een andere plaetse*
- Lib. XV. sehrijft hy d' *Arabiers* het selvighetoe. Wat d' *Egyptenaers* onder en-
Lib. XVI. tusschen belanght, 't en waer soo vreemd niet indien wy't daer voor
hielden dat sy door kracht deses wets tot sulcken uytneemenheyd der
- Lib. 3. Konste gheraectt sijn als van ons * uyt *Diod. Siculus* sal worden voor-
Cap. 3. II. ghestelt. 't Blijckt ten minsten uyt 'd over-een-stemminghe van soo
vele verscheydene natien, dat die *Konstenaers* noodsaeckelick d' aller
volmaeckste moeten sijn, dewelcke haere herten maer alleen met een
eenighe sorghe bekommert houden : Dies oock *Plato* * uyt sijne stad
- Lib. ix. soodaenighe *Konstenaers* verbant, die haer selven tot twee verschey-
de Le g den *Konsten* begheven. 't Is beter datmen een dingh uytneemende wel kan
ghedoen, seghet den jonghen *Plinius* *, dan vele dinghen maer alleen rede-
licker wise. *Aesopus* * seyde dat het dan met alle menschen ongher-
Lib. ix, opist. 29. twijfelt quaelick moet gaen, als alleman sich allerley dinghen onder-
Apud Sto. bzum windt. Ons ghemoed en kan sich niet ter goeder vrouwen op eenen tijd met
Serm. de vele ende vrscheydende dinghen besigh houden, seghet *Quintilianus* *, want
Republica: het moet sich noodwendighlick van 't voorghestelde afkeeren als het nae yet an-
* Lib. X. ders beghint om te sien.
Cap. 3.

Cap. V.

- G**Helijck nu de vreesse van strenghe wetten inde verkeerdelick laet-
dunckende beghinners soo veel te weghe broght, dat sy haer sel-
ven ten minsten binnen de schreve hielden; soo wrocht d' *Aemulatio* (al-
dus wordt den naer-ijver ofte naevolghens lust gemeynlick gheheeten)
noch vele krachtigher inde leerfaeme Scholieren, wanneer sy niet al-
leen door een goedaerdighe ghesegghelickheyd bleven by't ghene sy
van haere ghetrouwe onderwijfers ontfanghen hadden, maer wanneer
sy boven dien d' aller beste wercken haerer Meesters en ander *Konstenaers*
naeren door een rusteloose eergierigheyd sochten 't over-treffen. De
naevolghens lust is krachtiger dan de straffe en vreesse die uyt de wetten ontstaet,
seghet *Tacitus Annal. III, Cap. 55*. De deughd is in haeren eyghenen aerd eer-
sichtig, seghet *Seneca* *, soo soeckt sy oock d' aller eerste voorby te steppen. De
volghende woorden van den dapperen *Scipio* vertoonen ons het rechte
afdrucksel
- Lib. 3. de
Benef. Cap. 36.

afrdruckfel sijnes ophevighen ghemoeds; *Ick houde my daer van verskert*, seght hy *, *dat elck grootmoedigh herte sich niet alleen met de buydensdaegsche vermaerde mannen vergelijckt, maer oock met alle deghene die wel oot eenen hoogh-loffelicken naem hebben verworven. Themistius gaet noch verder, 't Is den mensche aengeboren*, seght hy *, *nae sijn nyterste maght te besorghen, wat met een sekere soorte van emulatie wyghevoert moet worden; ghelyck het in 't teghendeel met sijne nature over een komt sorgblooslick te verrichten, wat sonder eenighe emulatie ghemackelick toegaet, 't maect ons traegh ende naelastigh, wanneer ons yet sonder eenen med-begheerder te doen staet: Ons gemoed wordt daerentghen verweckt om hooger op te stighen, als het andere soeckt te boven te gaen*. Dewijl het dan blijkelick is dat de kloekste verstanten doorgaens henen doord' onlijdelicke prickelen der emulatie tot grooter saecken kracktiglijck worden aenghedreven, soo volghet daer uyt dat het een ghewis merck-teycken van ten swaer ende onlustigh ghemoed is, wanneer sich yeman doer de groote menighe der gener die met eenen sonderlinghen ernst nae de volmaecktheyd eenigher Konsten trachten niet bewegen en vindt om't selvighe mede te doen, 't ghebeurt oock veeltijds dat die eyghen-sinnighe ende eyghen-wijse buyden, dewelcke haere verstanten en haere wercken met yeman anders vergelijcken, dwaeslick van haer selven en haere eyghene wercken oordeelen. 't Valt wonderlick licht, nae 't ghemeyne spreekwoord, den prins te behaelen als men alleene loopt, seght Lucianus pro imaginib. het en kan anders niet gaen, seght Quintilianus *, of hy moet sich selven te vele toeschrijven, die sich met nieman vergelijcke.

2. Cicero geeft ons hier een yantsch profijtelicke lesse; *het is behoorlick, seght hy *, dat alle die ghene de welke nae groote ende arbejds-waerdighe saecken staen als souden versoeken, Indien het onderentusschen ghebort, dat ieman de voorduerende toegheneghtigheit sijner nature als oock de krachte eenes overvolghenden gheests niet te baete en heeft, indien oock ieman met de kennisse van allerley nutte konsten niet ghenoechsaem versien is, de selvighe moet evenwel nae sijn beste vermoen in desen loop volberden. Want het hem, die nae de eerste plaetse staet, ghenoech saeme eere aenbrenghet dat hij de tweede of derde plaetse kan behouden. Soo en hebben oock de Konstenars den moed terstond niet verloren hegeven, als zij de schoonhey van Laisus dien wij te Rhodus ghesten hebben, ofte oock de bevalligheyd van de Venus die in het eyland Coos ghebeylt was, niet en konden treffen. De Beeldsnijders hebben sich inghelijcks door het beeld Iupiter Olympius, ofte oock door de statue van Dorjphorus niet laeten affschrieken, dat zij haer vermoghen benevens andere niet en souden beproeven. Dies is daer oock soo groten menighe der konstnaecen gheweest, en vele hebben haer selven in dese konsten so wel ghe-*

Apud Livium Lib. XXVIII: ab V. C.

orat. 3.

Lib. 1: Cap. 2.

Circa initium libri de perfecta oratore.

queten,

queten, dat wy haere mindere wercken niet quaed en vinden, alhoewel wy de meerdere met een sonderlinghe verwonderingh aenschouwen. Leest *Columella in praefat. libri primi de re rust.* Daer hy een ruyme uytlegghinghe op de voorgaende woorden des grooten Orateurs schijnt gemaeckt te hebben: Noch vinden wy in *Velleius Paterculus* een seer schoone plaetse, die wy niet moghen voorbygaen, om dat ons den aerd des naeryvers daer in op 't aller levendigste wordt voor ooghen ghefelt: Want nae dat hy seght met verwonderinghe aenghemerckt te hebben, hoe vele fraeye verstande en uytnemende Konstenaers binnen eenen korten tijd te ghelijck verscheenen ende een weynigh daer nae t' saementlick verdweenen, soo vindt hy sich in een diepe dubbinghe verwert, niet wetende wat reden van desen schielicken opgagh ende ondergagh der Konsten by te brengen, tot dat hy sich in 't besluyt met dese ghifsinghe verghenoegt; d' *Emulatie* koestert de verstande, seght hy *, ende overmits onsen volgh-lust altemet door een heymelicke nydigheyd, altemet door een rechtvaerdighe verwonderingh gaende ghemaecte wordt, soo plaght oock het ghene wy met den hooghsten yver naeiaeghen, sijne hooghste volmaectheyd vroegh te bekomen. Maer dan valt het ons heel swaer by die volmaectheyd te bliuen; bemerckt eenigh dingh nae den ghemeen loop der nature plagt te deynsen, als het niet meer voord en kan. Ghelijck wy ons selven daerom in 't eerste vierigblick ontfeken vinden om de ghene t' achterhaelen die ons den wegh leyden; soo beghint desen ernst met t' saemen de hope aen te vergaen; als wy ghewaer worden dat het ons onmoghelick is dese dappere voorganghers voorby te loopen, of ten minsten een even voet met hun te houden. 't Dunct ons loutere dwaesheyd te sijn, langhe te volghen, 't ghene men immers niet en kan achterhaelen. Verlaetende daerom wat nu al-reede by andere ghelukkiglick ter hand ghetrocken is, wy soecken yet nieuws daer in wy ons uysterse beste mogten aenwenden. Waer nyt het oock volgh dat sulcke menichvuldighe en wispelduerighe veranderinghen de volmaectheyd grootelick verhinderen.

3. Alhoewel nu d' oude Konstenaers buyten twijfel door de hitte haeres volgh-lusts en door d' onverdraeghelicke onwederstaenlicke prickelen des naer-yvers krachtighlick tot een gantsch ernstighe oeffeninghe deser Konsten aenghedreven wierden, nochtans moghen wy niet dencken dat dese Konsten maer alleen door d' onderlinghe *Emulatio* der Konstenaeren ghevoordert sijngheweest, maer wy houden 't daer voor dat den grooten naem van vele welsprekende mannen de wackere gheesten der Konstenaeren met eenen oock opgheweckt heeft om yet wat te verrichten 't welck dierghelijcke eere verdienen moght. 't Bewijs van 't ghene wy alhier staende houden, wordt ghetrocken uyt de woorden van *Plutarchus* die wy voor desen hebben byghebrocht

Lib.

Sub finem
libri pri-
mi hist.

Lib. I. Cap. 4. 2 So heeft het mede in de volgende eeuwen gebleken, dat dese Konsten dan allermeest plagten te bloeyen, als de welspreken-
 heyt meest geoeffent wierd; *De konste der welsprekenheyd, gelijk oock aller-
 hande goede wetenschappen, sijn ontrent dien tijd in Duyschland hervattet ge-
 weest, seght Felix Faber *; waer op dan oock de verstand-rijcke Schilder-
 konsten en Giet-konsten stracks volghden. Want dese Konsten sijn eens met * Lib. I.
 malckanderen; en gelijk de Schilderye een goed begrip ver eyscht, soo heeft de historiz
 welsprekenheyd mede een groot en diep verstand van doen. 't Words met ver-
 wonderingh aenghemercke, dat de Schilder-konst 't hoofd heeft opgehouden, Suevo-
 soo langhe als het met de welsprekenheyd wel ginch; datse 'daerent ghen onder rum.
 de voet gheraect is, soo haest als het met de welsprekenheyd ghedaen was. De Cap. 8.
 tijden van Demosthenes en Cicero wijzen 't uyt. &c.*

Cap. VI.

DE rechte en slechte eenvoudigeyt deser Konsten heeft den voerd-
 gangh der selviger benevens andere middelen mede veroorsaect.
 Want ghelijck wy bevinden dat die ghene allernaest tot de volmaect-
 heyd quaemen, dewelcke d' aenghenaeme bevalligheyd haerer wer-
 ken niet soo seer en stelden in 't ydele waenkuntighe verw-gepronck,
 als wel in de kracht van een onvervalschte Teycken-konst ende in 't
 naturelick ghebruyck van weynighe en gantsch ghemeyne verwen; so
 plagten oock d' oprachtelick goed-aerdighe Leerlinghen, die 't met
 de Konste wel meynden en haere gewesene Leermeefters geen schan-
 de sochten aen te doen, sich aen dese gantsch loffelicke eenvoudig-
 heyd standvastighlick te verbinden, den voornaemsten ernst haerer
 Æmularie daer in stellende dat sy dese eygenschap der ouder Meesters
 recht wel mochten treffen. *d' Aensienelickheyd der Konsten wordt staende
 gehouden, niet soo seer by die ghene de welcke veele daer van weten te bragghen
 ren, als wel by die ghene dewelcke weten uyt te vinden wat daer in yedere Konste
 vervattet is, seght Isocrates contra Sophistas. Wat suyerlick en soberlick
 verciert is, segt Agellius *, words staeds beter en beter geacht; wat daerent * Noct.
 gen geblancket ende over-smeert is, wordt voor enkel gnychel-spiel gehouden. So Attic. Lib.
 staet ons hier aen te mercken dat de Konst geen slimmer vyand en heeft 7. Cap. 14,
 dan die ghene dewelcke met een verbaesde verwonderingh soodaenige
 wercken maer alleen voor goed ende prijs-waerdigh houden, die kos-
 telick en verde van d' eenvoudigheyd der ouder Meesters vervremdt
 sijn. Doch dit is in allerhande saecken de ghelegentheyd onses ghemoads, seght*

N

Plinius *

Lib. xxxi.
Cap. 4.

* Lib.
XXXV.
Cap. vii.

* Lib. vii.
Cap. i.

Lib xxxv.
Cap. i.

Plinius *, dat de wercken die in het eerste met noodsaeclickelike dinghen beghin-
nen, in 't laetste veeltijd tot overmaet vervallen. Den selvighen Plinius be-
vesticht dese sijne woorden in een andere plaetse met een merckelick
exempel; Apelles, Echiou, Melanthius, Nicomachus, wijd-beroemde
Konstenaers, seght hy *, hebben dese haere onsterffelike wercken maer alleen
met vier coleuren ghemaecte, en noch wierd elck bysondere tafereel voor de
schatten van gantsche steden vercocht. Nu daerenteghen weetmen nauwelick
een roem-waerdighe Schilderje te vinden, nae dat de mueren met purper over-
deekt sijn, en dat d' Indiaenen den modder haerer Revieren met 't saemen 't ver-
etterde bloed Draecken ende Elefanten tot de Konste toebrengen. Alle dinghen
daerom waeren doe ter tijd vele beter, als ons den overvloed min quelde, het is
in der waerheyd so, want het werck verkrijght hyden/daeghs grooter aensien-
licheydt uyt de kosten diemen daer aenghehanghen heeft, dan uyt iet wat het
welck uyt het konst-rijcke gemoed des werck-meesters moet voord. omen &c.
Leest Plinius selver; want hy geeft ons daer by naeme te verstaen welc
dese vier coleuren gheweest sijn. Vitruvius heeft sich langhe te vooren
daer over beklaeght dat het dus met de Konste toegingh; Het en magh
niet verde ghesocht schijnen, seght hy *, dat wy alhier uytlegghen hoe het by
komt dat d' oprechtigheyd der Konste vervalst is. Want den prijs die d' ar-
beydsaerne oudheyd uyt de Konste selver behaelde, wordt nu maer alleen in den
wyterlicken sijn van ciereclike verwen ghestelt; so hanght oock den aenbesteder
so grote kosten aen 't werck, datmen niet eens meer en vraecht nae d' autori-
teyt die d'oude stucken wt de subrijlheyd des Konstenaers trocken. Daer en is
niet een onder d' oude Meesters, of hij heeft de Menie-verwen in sijne Schilde-
rijen vernepentlick aenghewreven, ghelijck als men de medicijnen spaerighlick
plaght te ghenieten. Nu daerenteghen worden gheheele mueren niet alleen met
dese verwe grof en groot bekladt, maer men is daerenboven wonderlick rijf in het
gebruyck van bergh-groen, purpur, blaeuwen azuyr, en andere diergheclike
verwen meer, de welcke alhoewelse sonder eenighe konst aenghestreken sijn, soo
treckense nochtans d' ooghen der beschouwers door haeren helderen sijn; dies
moeren oock de selvighen verwen, nae den ryck der wetten, van den aenbesteder
(om datse kostelick sijn) en niet van den aennemer des wercks verschafft wor-
den. Daer is noch een andere foorte van een aelwaardighe ende ver-
wende Konst-liefde gheweest, die wy hier kortelick moeten aenroe-
ren; niet alleen om datse regel recht teghen dese eenvoudigheyd strijd,
maer oock om datse d' edele Konsten tot kleyn-achtinghe ghebraght
ende also te niete ghedaen heeft. De Schilder-konst, die eertijds voor een-
over-edele Konst ghehouden wierd, seght Plinius *, is nu van haere voorighe
aensienelickheyd door 't inkruipen van Marmer en Goudt' eenmael verjaeght
ende verschoven. Niet alleen datmen gantsche mueren daer mede overdeekt,
maet

maer dat men se boven dien met ghevijde marmer-korsten nae de ghelijckenisse van verscheydene dinghen ende ghedierten overleyt. Marmer-sieene recht-bancken en gheweldighe stucken die van het gheberghe afgescheurt sijnde in onse kamers schuylen, sijn nu niet meer vermaeckelick. Wij hebben de stenen selfs beginnen te Schilderen &c. Besiet de plaetse selver. Besiet oock, indien u dē leeslust aenkomt, Lib. XXXVI. Cap. 6. als mede Tertullianus de Pallio.

De voortreffelickste oude Konstenaers, ghelijck sy volstandighlick by de voorghemelde eenvoudigheyd bleven, so en saeghen sy die ghene noyt door de vingheren de welcke van dese eenvoudigheyd ter tijden affwevende tot een vertaerde ende toon-schijnighe Konst-prael vervielen. Hier uyt ontstont het dat *Apeles*, nae het verhael van *Clemens Alexandrinus* *, als hy een van sijne scholieren beligvond met de Schilderije van *Helena* die naemaels de *Goud-rijcke Helena* ghenamt wierd, hem daer over bestraft heeft; segghende; *Ghy hebt het beeld rijk gemaect, niet wetende hoe dat ghy 't selvighe soud' schoon maecken*. Daer is een dapper groot verschil tusschen het onnoodighe poppe-ghepronck ende tusschen de behoorelicke nettigheyd; siet *Plutarchus Sympos. problem. VI. 7.* *het ghene eerlick is*, seght *Quintilianus* *, *is met eenen oock ghevoeglick in dien mensche die sich niet te eenemaal tot een welderighe wulpscheyd overghegheven heeft*. Alhoewel dan d'oude Meesters met eenen sonderlinghen ernst daer op uyt waeren dat sy dese prachtighlick verwaende maeniere van wercken ongherecht souden maecken, in vergelijckinge van de waere kracht der Konste die in de eenvoudigheyd ter ouder stucken ghespeurt wordt; 't heeft hun nochtans aen haere maght ontbroken; sy moghten doen en segghen wat sy konden, de wereld liep evenwel als dol nae dese verbaeterde Konste die d'onverstandige menschen door 't lock-aes van vele aenghenaeme en gantsch aentreckelicke ghebreken vertrickt ende ghevanghen houdt. Waer op het ghebeurt is dat meest alle de Konstenaers, merckende hoe het hun onmogelick was teghen de stroom op te swemmen, door een moede-loose slap-hertigheyd den ghemeynen loop hebben ghevolght, het naturelick man-haftige gelaet der Konste is in een ghemaecte schijn-liefelickheyd verkeert, soo haest als met 't goede ghevoelen van de wufte oordeel loofse menighe socht te winnen, sonder dat men de rechte kracht der Konste in 't minste waer nam. *Als ick mijne ooghen op de nature slae*, seght *Quintilianus* *, *soo dunckt mij dat men den aller schoonsten ontmanden mensche met een ander ghemeyn man in het minste niet en magh vergelijcken* 't gaet mede vast dat d' albestierende voorsienigheyd noyt soo verde van haere eygbene wercken vervremde schijnen sal, dat d'onvolmaecktheyd der verminckter lichaemen voor een van d' aller beste vonden soude doorgaen; gelijk het oock

onmoghelijk is dat iet door 't snijden soude verbeteret worden, *t welck, indien het soo ter wereld quam, een recht monster soude sijn. Laet de wyse ongeoorlofde lust haer vermaeck scheppen in het bedrogh van een verwyft gheslacht; nochtans vertrouwen wij dat het verkeerde ghebruyck noyt soo vele sal vermogen, dat het stracks goed en prijfelick soude schijnen, wat zij kostelick ghemaecte heeft.

Cap. VII.

Die gene dan de welke door den volstandigen ernst haer *Emulatio* d' eenvoudighyde der ouden wercken gheluckighlick hadden uyghedruckt, vonden haere herten so dapper daer in verghenoeght, dat haer ghemoed door de soete vermaeckelickheydt der Konste enmael ghekerelt sijnde, sich niet en ontfach den aller swaersten arbeyd t' ondergaen, op hope dat het de loffelicke eygenschapen der ouden Meesters door een onbedwonghen naevolginghe naerder en naerder soude treffen; so plaght oock de voorspoedighe uytkomst en vremde werckinghe die op dese slechte maniere van doen volghde, sulcken verwonderingh in hun te verwecken, dat sy sonder eenigh ghevoelen des arbeysds in haer voornemen lustighlick voordinghen. * *Valt den Konstenaer ghenoghelicker*, seght *Seneca* *, te schilderen, dan gheschildert te hebben, d' ernstighe bekommetnisse die hem ontrent het gantsche beslagh sijns wercks besigh houdt, vindt een sonderlinghe lust in de besigheydt selver. De vreughd der ghenen die 't voltrocken werck aen een sijde leghen, is nergens nae so groot. *Sythenieten nu de vrucht haerer konste*, daerse van te voeren de konste selver ghenoten, soo langhe naemelick als sy noch schilderden. Alhoewel de jeughd onser kinderen profytelicker is, so is nochtans haere kindscheydt soeter en lieflicker. *Plutarchus* geeft ons een levendighe exempel van de verlustinghen die den werckenden Konstenaer ghevoelt; *Die haer selven tot de Schilder-konst begeven*, seght hy *, worden so krachtighlick door den schyns haerer wercken verruckt, dat *Nicias*, als hy besigh was met een stuck werck het welck *Necija ghenaeemt wierd*, sijne dienaers menigh-werven afshevræeght heeft of hij oock sijn noen-mael hadde ghehouden. Sijne vermoejde gematteeerde sinnen wierden te elcker stont door de smaekelickheyde deser arbeysd saemer leckernijen so vaerdighlick ghespijst ende ververscht, dat hem dese verlustinghe voor een bancket der bancketen verstreckte.

* *Decks. mat. VI.* Ick heb vele Schilders ghesien, seght *Libanius* *, die haer werck al singhend volghden. So en verdient het oock gheen groote verwonderingh, dat sy haer werck sonder eenighe verdrietsaemheyd schijnen te volghen de-
wijf

¶ Epist. 9.

* Non posse suaviter secundum Epicurum.

* Decks. mat. VI.

wijl het seker is dat de Konstenaers ghestaedighlick verquickt worden door de kracht des levendighen roerende gheests die den onverwachten voord-gangh haeres wercks in hun overvloedighlick uytstort. *Het roert en leeft al wat daer is, seght Quintilianus **, so plaghten wy oock de nieuwe en versche invallen met een gantsch sorgvuldighs gunste t' ontmoeten.

* Lib. 8.
Cap. 1.

2. Het en magh daerom niet gheloochent worden dat die ghene, de welke dese hittighe werck-lust der kloecker gheesten beschimpen, noyt iet bemint ofte ghekent hebben 't welck 's menschen verstand door sijne waerdigheydt plaght te bekoren tot een aendachtighe opmerckinge te bewegen; so geeft hy daerenboven met dese sijne sporterije duydelick te verstaen dat hy noch noyt uyt het albeschickende bedrijf der jongher kinderen gheleert heeft, hoe ons beste deel (het welck onghetwijffelt Goddelick is) doorden arbeydt ghevoedt wordt.

*Wy sien 't daghelicks, seght Cicero **, dat het den kinderen onmoghelick is te rusten: Men words oock ghewier, als sy nu tot meerdere jaeren ghekomen sijn, dat men se nauwelick met slaeghen van gantsch swaere en moeyelicke oeffeningen kan afkeeren: En soo wie daer op letten wil, deselvighe sal bevinden dat dese bedrijvens lust met hun plaght op te wassen. Seneca heeft het selvighe seer wel aenghemerckt; ghelijck de vlamme opwaerd stijgt, seght hy *, sander dat se stille ligghen ofte ter neder ghedruckt kan worden: soo is ons ghemoed altijd in d' eene of d' andere beweginghe, en dat dies te levendigher en besiger hoe meer doordringhende het selvighe is.

* Lib. V.
de lib.
bon. &
mal.

't Gaet dan immers vast dat d' onvermoeyde gheneghantheyd onser nature, waer door selfs oock d' aller domsinnigste menschen aengedreven worden om altijd wat te knoeyen, de Konsten gheweldigh voord-helpt: Want als de naetuerelicke werck-lust eenighe dappere verstanten door een heymelicke toegheueghtheyd tot dese Konsten aenleydt, soo en kan 't anders niet gheschieden of het werck moet hun gantsch licht en seer vermaeckelick vallen; overmids den werck-lust, in haeren eyghenen aerd on-overwinnelick wesende, door d' aentreckelicke aenghenaeemheyd der dinghen die ons best ghefallen ghestijft wordt.

* Epist.
39.

3. So is het dan blijkelick waer uyt de soete vermaeckelickheyd der Konste hervoord komt; a'hoewel daer noch vele andere dinghen sijn door welke den arbeyd deser Konsten wonderbaerlick versacht ende versoet wordt, 'ten is niet moghelick dat sich ieman in 't midden van allerhande wellust en overvloedighen rijckdom so ongeveynfelick verheughen kan, of den Konstenaer is noch al mer een meerdere vreughd opghenomen, als hy bevindt dat vele grootmoghende aensienelicke mannen tot hem daghelicks toeloopen ende eenen meer dan wenschelicken ringh rond om hem slaen. Den heerlicken luyster van

het edele gefelschap treft fijn eerlick nederigh ghemoed met fulck een diepe verflaeghentheyd, dat hy fijne eygene oogen ende finnen niet en durft betrouwen; hem dunckt dat fijne ooghen fchemeren, dat fijne finnen als met een bedrieghelic droom-gheficht ghetrocetelt worden; want hy niet verfinnen kan, hoe't by komt dat het puyck der menfchen, menfchen die de gheheele wereld te wille fchijnen te hebben, menfchen die nae haeres herten wensch vol fijn van eere ende van goed, fo vele wercks van hem maecten, 't ftreckt overfulcks tot groot voordeel der Konfte dat hem binnen 's deurs fulcken moedghevinghe bejegent; hy valt dies te vierigher aen het werck, wel wetende dat hem dese vreughd gheftaedighlick fal volghen, fo langhe naemelick als hy fijne Konft ernftelick volgt: Maer noch plaght hem de Konft meer aen te foeten, als hy te Hove ontboden fijnde ofte in eenighe groote woelende Palayfen verfehijnende gewaer wordt dat hem dese eere oock buyten 's Huys ontmoetet. De menighe der ghenere die hem aldaer eerbiedighlick aenkomen, vergefelchappen, volghen, de verbaefde verwonderingh van andere die stock-ftill op hem ftaen en gaepen; het vefelen der ghenere die melckanderen iet van hem in d'ooze wifperen, doen hem goed aen het herte, 't brenght hem infghelijcks een fonderlinghe blijfchap aen, dat fijnen naem een van d'eerfte naemen is die de Konft-lievende ouders haeren kinderen inplanten; dat het fongelooft onachtsaeme ghemeyne volck nae 't exempel der opperfter Landvooghden en Heeren vele van hem beghint te houden, hem by fijnen naem noemende en met den vingher aenwijfende wanneer fy hem fien voor by gaen; dat de vreemdelinghen die buyten 's lands iet van hem ghehoort ofte ghefen hebben, foo haeft als fy aenghelander fijn, nae hem vernemen. Dit fijn de rechte blaefbalgen die den werck-luft meer en meer in hem ontfteken. ** Blijmoedighe gunftighe hand-hel'op den t' ontvoncken.*

* Lib. III.
de Ponto,
Eleg. 4.

4. d' Oprekeningh van dese flechte ghemeyne vreughden, die yeder een by fich felven ghenoeghfaemlick befeffen kan, heeft ons al te langhe opgehouden; ghemerckt daer anders en vele grooter verluftinghen in 't herte des Konftenaers heymelick verborghen ligghen, die nieman beter ghevoelt ende verftaet dan den Konftenaer felver. Want wanneer hy een volmaectt ende allenthaven door-wrocht werck aen 't licht brenght, foo ghebeurt het dat de vreughd die hy daer in fchept, niet min als 't werck felver, haer ghewicht ende een duerfaeme beftendigheyd krijght; wanneer hy daerenteghen met een fchiellick ende half-ghefaen werck voerdkomt, foo gheschiedt het dat den

den angst sijnes vreesachtighen gemoeds hem tot meerder vreughd ghedijt, als hy ghewaer wordt dat het onvoltrocken werck d' onvrouwachte gunste der aenschouwers begint te verwerven. 'tIs boven dien onmoghelijk dat sich dien mensche niet en soude ghelucksalich achten, die nu soo verde buyten scheuts gestelt is dat hy 't quaed-willighe raef-ghedal van de gauschtighe nauwsichtighe nijdigheyd in 't minste niet be- hoeft te vreesen; die door een grondige kennisse sijner deughden met een sekerder hope der onsterffelickheyd inghenomen is dan hun de lof- tuyterij vanden eenen of den anderen baetsoeckighen lief-laffer kam toebrenghen; die nu alreede by sijn leven siet en hoort watmen nae sijne dood van hem ghevoelen sal. *Den voorsmaeck der dinghen daermen gheerne toe gheraecten soude*, seght *Plinius junior* *, is wytdermaeten soet en lieffelijk. Soo seght oock *Latinus Pacatus* * seer wel; ghelijck ons de vlie- ghende vreughd van een kortstondighe voorspoed op 't aller schielickste aenkomt, soo plaghtse ons met der vaerd te verlaeten. *Het is een langdauwergher gheluck- saelicheyd datmen niet en vreesst te verliezen 't ghene men verwachtende is.* Hier op is 't voornemen van die Konsteners eertijds ghegrondt ghe- weest, dewelcke haere volmaecte stucken in den Tempel van *Apollo Delphicus* onder 't heyligdom plaghten op te hanghen. *Die ghene dewel- ke den Goden eenighe treffelicke gaewen hebben opgehoert*, seght *Libanus* *, plaghten den overighen tyd haeres levens in een lust-sinnighe vrolickheyd door te brengen, dewijl sy in allerley gheselschappen ghenoech te segghen vinden van een saecke die hun aengaet en verhaelens waerdtschijnt te sijn. Sy verswijghen de rest, en spreken maer alleen van 't ghene tot verbreydinghe haerer fame dien- stigh is; vastelick vertrouwende dat haeren loffelicken goeden naem nimmer- meer in verghetenisse begraven sal worden, om dat haere wercken op 't tooneel des gantschen aerd-bodems te pronck ghestelt sijn. Soo en is 't oock niet onge- rijmt dat sy haer selven daer op souden verlaeten. Want het waerschijnelick is dat hy sich eenen ewighen lof sal verwerven, die den voornaemsten arbejd sij- nes verstands voorstelt in een plaetse daer den voornaemsten toeloop is. Dit ooghen-merck hebben, mijnes dunckens, die Schilders ghebaet de welke haere konstighe hand-wercken in den Delphischen Tempel hebben opgehanghen.

* Lib. II
Epistola.
15.
* Paneg.
Theodo.
so Aug.
d'10.

* In Anti-
ochico.

Cap. VIII.

GHelijck nu de soete vermaeckelickheyd, die uyt een gheluckighe nae-boetsinghe der ouder Eenvoudigheyd ontstaet, dese Konsten grootelick voordgheholpen heeft; soo sijn de selvighe oock tot meer- der volmaecktheyd ghebraght door 't menighvuldighe ghebruyck het welck

welck men in voorleden tijden daer van maecte. Het ghebeurt sel-
den anders, of den mensche wil altijd sijnen arbeydt ontrent die Kon-
sten besteden, de welke meest ghebruyckelick ende overtulcks oock
meest gheacht sijn. d' Aenstokinge tot ondeughden, seght *Plinius* *, heeft

In proce-
dio lib. 33 dat haere drinck-waten met het graveersel van allerley gheyle ontuyfcheyd ver-
ciert souden sijn; even als of hun den dranck door dese onvlatighe vuygheden
smaeckelicker soude worden ghemaecte. *Dadalus* heeft een houte Koe kon-
tighlick ghewrocht, om de beestelicke lusten van de raefende *Pasi-*
phae door dit middel te boeten, siet *Hyginus, fabula 40*. Het soude ons

licht vallen meer andere exempelen van sulcken groven mis-bruyck
der Konste by te brengen, 't en waer saecke dat wy voorghenomen
hadden den voord-gangh deser Konsten maer alleen uyt het eerlicke
of ten minsten uyt het onschaedelicke ghebruyck der selvigher te ha-
len. Onserentusschen houden wy 't daer voor, dat die gene de kracht
haeres verstands quaelick hebben aengheleyt, die de hoogh-waerdige
achtbaerheyt der edeler Konsten aen een slaefliche dienstbaerheyt van
allerley schandelicke gheringhe lusten sochten te verbinden; gelijk
sy oock in het teghen-deel het gantsche menschelicke gheslacht, onfes-
dunckens, groot onghelijck hebben aenghedaen, die de sachte liefe-
lickheyt van sulcke loete Konsten tot d' instrumenten van een ongh-
hoorde onmenschelicke wreedheyt plaghten te verkeerem. Als *Medea*
den ondergangh van *Pelias* socht, soo heeft sy daer toe een holle kope-
re beeld ghebruyckt, siet *Diod. Siculus Lib. XV*. Den koperen Stier
van *Perillus* ofte *Perilais* ghenoech bekend uyt de schriften van ontal-
licke oude schrijvers, doch voornaemelick uyt den brief dien *Phalaris*
selver aen d' *Atheniensen* dies aengaende gheschreven heeft. Daer
stond in de tijden des Keyzers *Theodosii* ontrent de *Constantinopolitaen-*
sche markt-plaets een kopere Ofsen-beeld, 't welck van *Pergamus* ghe-
braght sijnde bekend was den oven gheweest te sijn daer in dien ghe-
trouwen bloed-ghetuygh *Antipas*, die in d' openbaeringhe *Iohannis* *

Apoc. 2. 13

ghewaeght wordt, eertijds ghebraeden is, siet *Cedrenus*. Wat de koet-
te van *Agarboles* belanght, leest *Diod. Siculus Lib. XX*. d' *Apega* van
den Tyranischen *Nabis* word beschreven in *Polybius Lib. XVIII*. *Ovi-*

*In Ibin,
vers. 569.

dus * ghewaeght een maef-houte Paerd waer in de kele der ellendiger
mensen plaght inghedout te worden. De *Karthaginenzen* eerden een
kopere statue van *Saturnus*, die sijne armen in sulcker voeghen uyt-
streckte, dat de jonghe kinderen die hem opgheoffert wierden uyt
sijne handen in een groot vier, 't welck onder hem ghestoockt was, sou-
den

den neder rollen fiet *Diod. Siculus Lib. XX.* Eenighe onder d' oude *Franfche* natien hadden eertijds vervaerlicke groote Beelden van rijfwerck ghemaect, die fy met levendighe menfchen vervulden, en foo ftaeken fy daer den brand in. *Cæfar Lib. VI. de Bello Gall. Cap. 16. Cicero pro Manio Fonteio. Strabo Lib. IV. Geogr.* Daer was wel eer te *Romert* in een diep hol enen wonderlick groten Draecke, die een bloot sweert in fijnen mond hadde, met vreeselick glinfterende ooghen van kostelicke fteenen ghemaect. Defen Draecke wierd geeert met de jaerlicksche offerhande van ghewijdde maeghden, die op 't aller cierelickste met bloemen befteken waeren, en in den kuyl sonder eenigh achterdencken nederklommen, om hem haere giften op te draeghen: Maer fy en konden de loofe leer-fporte, aen welke defen Draecke door een Duyvelliche Konft behendighlick ghehanghen was, foo heeft aiet betreden, of het sweert voer hun opitaende voet in 't lijf. Eenem fekeren *Moninck*, die om fijne verdienften van den grootmoghenden *Stilico* en fijn gantsche hof in grooter waerden ghehouden wierdt, heeft het bedrogh ten langhen leften ontdeckt. Want gelijk hy voorsichtighlick in 't hol nedergingh, fo heeft hy elcke fporte van te vooren beproeft; dies hy oock den bedrieghelicken ftep vermijdende ende naeyghekomen sijnde, den Draecke verbroken ende vermorfelt heeft, fiet *D. Profsper parte III. de Promiff. & Prædictionib. Dei. promiff. 38.* Vele Goddeloofe Koninghen en Princen plaghten mede voortijds haere eyghene en andere ftatuen op te fetten, ghebiedende dat ieder-een de felvighe Goddelicke eere foudende aendoen; foo en hadden fy daer mede anders niet voor dan dat d' oprechte Dienaers des Allerhooghften door dit middel ontdeckt sijnde met vier en sweert, als onghelick wrevelighe Muymaeckers fouden worden aenghetast. Het blijckt in het exempel van *Nebukadnezar*, ghelijck ons *Daniel* in het derde Capittel fijner Prophetije wijdloopighlick beschrijft. Siet oock *Plinius junior Lib. X. Epift. 97. en 98.* Den Keyfer *Iulianus* beval dat men de beelden van *Iupiter, Mars, Mercurius*, en van eenighe andere Goden meer in 't felvighe tafereel tot fijne Schilderije foudede toevoegen; met eenen oock laft ghevende darmen die ghene foudede straffen, als *Koningh-haeters*, die dese fijne Schilderije geen Goddelicke eere bewefen, fiet *Cedrenus, Licinnius* heeft infgelijcks den felvighen gangh ingegaen, als hy wreedelick nae 't leven van den Godvruchtighen *Auxentius* ftond, fiet *Snydas* in *Auxentius*, maer het is nu hooghtijd dat wy d' exemplen van fulcken onmenfelicken verwoedheyten lieten vaeren; want fy niet en verdienen onder 't ghetal der middelen, die tot voorderingh der Konfte ftreckende fijn, gherekent te worden, fo en moghen wy

oock niet twijfelen of die gene hebben vele beter van 't gantsche menschelicke gheslacht verdient, de welcke den voordgangh deser Konsten voornaemelick in 't eerlicke ghebruyck der selvigher ghesocht hebben.

2. Maer hier schijnt de noodsaeckelickheyd deser Konsten den eersten en meesten voordgang der selviger veroorsaect te hebben. *Het ghene profijtelick is vermagh meer dan 't gheno vermaeckelick is*, seght *Varro Lib. I. de re rusticâ, Cap. 4.* 't Ghene gebonden is om onse ghebreckelickheydt te ghemoet te gaen, heeft meerder oudheyd, seght *Cicero* *, dan 't ghene maer alleen ghevonden is om onsen lust te veruoegen. Aenghesien dan den mensche (die de gheselligheydt boven alle dinghen van naeture bemint) in het eerste, eer daer eenighe letteren ghevonden waeren, gheen ghemeynschap konde houden met de gene die een andere taele gebruycten, ofte in verre landen van hem verscheyden waeren, ofte oock in de volghende eeuwen de wereld souden bewoonen; so heeft hy noodwendighlick een middel moeten versinnen door 't welck hy sijne meyninghe aen de ghene die sijne taelghenooten, landghenooten, tijdghenooten niet en waeren moght uydrucken. Dus vinden wy dat het vernuft der eerster en oudster tijden een sekere soorte van Schilderspraeke ghebruyckt heeft, die niet alleen van d' ander taelinge en van d' afwesighe, maer oock van de naekomstighen menschen ghelesen ende verstaen wierd. *Diod. Siculus* sprekende van de *Mooren*, die hy de oudtste onder alle volckeren acht te sijn; *De letters der Mooren*, seght hy, draeghen de ghelijckenisse van verscheydene ghedierten, van d' uysterse ghe-deelten der menschen doch voornaemelick van d' instrumenten der *Konstenaren*: *Want haere woorden worden niet uyghedruckt door de te saemen-knoopinghe van syllaben ende letters, maer door de ghelijckheydt van sekere beelden welcker beduydinghe door 't ghebruyck wordt onderhouden.* *Tacitus* verhaelt even het selvighe van d' *Egyptenaers*; d' *Egyptenaers* sijn de eerste gheweest, seght hy *, die haere meyninghe door de ghelijckenisse van verscheydene ghedierten hebben afghemaelt. *Soo siet men als noch dat d' aller oudste ghedenck-schrijsen op dese wise in gheweldighe steenen uygehouwen sijn.* Wy en moghen hier het exempel van de spraekeloose *Philomela*, die ghenoodsaect was het verhael van haere leelicke mis handelingh door de Weef-konste aen te beelden, niet voor by gaen, siet *Ovid. Lib. VI. Metam.* en *Auson. Epist.* 23. *Philomela*, seght *Achilles Tatiûs* *, heeft een swijghende stemme uyghewonden; want sy weefde eenen grooten sluyter-doeck, waer in de tragische gheschiedenisse door den inslagh haerer webbe uydruckelick ghewrocht was; haere hand de de 't werck haerer tonghe; en ghelijck sy haer Suster 't wedervaeren leed *Leucippes* door de *Schiet-spoele* vertelde, so heeft sy te passe ghebroght dat *Progne* door haer

* De per-
facto ora-
gore.

* Annal.
Lib. XI.
Cap. 14.

* Lib. V.
de Amo-
rib, Clito-
phontis &
Leucippes

veooghen verftond 't gene maer alleen met d'ooren konde ghevat worden. Progre hoort de verkrachtinghe uyt den fluyer. Het ſchijnt inghelijcks dat de overtreffelickſte mannen des Roomſchen ghebieds haer ooghe op deſe noodſaekelickheyd gheſlaeghen hebben, als ſy goed vonden dat *Q. Pedius*, die ſtom gheboren was, de Schilder-konſt ſoude leeren, *Q. Pedius*, den neve van dien *Q. Pedius*, ſeght *Plinius* *, die 't Burger-meesterſchap te Roomen bedient ende ghetriumphceert hebbende van *Caſar Dictator* tot een mede Erfghebendem met *Augustus* gheſtelt is gheweest, ghelyck by ſtom gheboren was, ſo heeft den Orateur *Meſſalla* (uyt wiens geſlacht des kinds Groot-moeder woord-quam) niet ſonder het toefstemmen van *Augustus* gheoordeelt datmen hem in alle manieren in de Schilderkonſt ſoude onderwijſen. Hy overleed eenen jonghelingh weſende, ende inde Konſt wonderlick wel toeghenomen hebbende. Hoewel het nu miſſchien niet vele om het lijk ſchijnt te hebben, als wy maer ſlechtelick heenen ſegghen dat deſe Konſten de ghemeyne ſpraekede gantschen aerdbodems ſpreken; ſoo wordt het nochtans nae rijpe opmerckinge bevonden een gantsch wonderlicke ſaekede te ſijn, dat de ſprakeloſe ſtomme menſchen de ghebreckelickheyd haerer nature, door het behulp der Teyckenkonſte bykants overwinnen; dat die ghene, de welke van weghen de groote verſcheydenheyd haerer taelen nauwelick mede-menſchen ſchijnen te ſijn, maer eenighe weynighe treckkens van deſe Konſten behoeven te ontleenen om mal-kanderen te verſtaen.

3. De ghewoonelicke en ſchier in allerhande Konſten en wetenschappen ghebruyckelicke maniere van onderwijſen, geeft ons mede een gantsch duydelick bewijs van de noodſaekelickheydt deſer Konſten; ghemerckt de nature veler Konſten ende wetenschappen ſodaenigh is, dat d' aller verſtandighede ende bequaemſte Leer-meesters nimmer-meer ſoo vele daer toe weten te ſegghen, of noch vinden ſy haer ſelven nu en dan ghenoodſaeket haeren toevlucht tot de teyckenkonſt te nemen. Wy ſien het in de ſchrijvers der Naturelicker Hiſtorien, hoe ſy nae een moeyelicke veelwoordighe beſchrijvinghe van verſcheydene creaturen noch eyndelick gedwonghen ſijn tot de Schilderije te komen, om ons de ghedaente van allerley Voghelen, Viſſchen viervoetighe en kruypende ghedierten bekent te maecten. *Aelianus* in ſijne Hiſtorie der beesten, nae dat hy geſeyt heeft watmen immers ſegghen kan, beroept ſich menighmael * op de ſchilderije, willende dat wy daer uyt volkomenlicker ſouden aenmercken 't ghene ons ſijne woorden maer ten halven hadden voorgheſtelt, ſoo en is daer oock gheen twiſſel aen, of 't gantsche menſchelicke gheſlacht ſoude in een dieper nevelnacht der onwetenheydt verſoncken ligghen, 't en

waer faecke dat wy menighmael nyt een kleyn beelden leerden 't geene ons vele woorden niet kunnen wijs maecken. Alle d' andere Konsten, die tot den oorlogh ofte vrede dienstigh sijn, moeten sich mede met de Teycken-konst behelpen. De krijgs ordinantie, die gemenlick *Tactica* genaemt word, gelijkse de Veld-overste leert hare benden in een bequaeme slagorden te stellen, soo en kanse niet wel gheoeffent worden sonder datmen 't gantsche beleydt der faecke van te vooren affcherse; want het ghemoad des Veldneers wordt door dit proef-stuck voorbereydert om sich in allerley schielicke voor vallende gheleghentheyd vaerdighlick te beraeden. *Penelope* geeft ons te verstaen * dat d' oude Helden redelick wel met dese Konsten wisten om te gaen, want sy yut den *Troiaenschen* oorlogh wederghekeert sijnde hee gantsche ghevecht midsgaeters oock de beleggheringhe der Stadt op haere taefels met een weynigh wijs afteyckenden. *Aeneas* heeft mede, nae 't verhael van *Ovidius* *, de gheheele beleggheringhe der *Troiaenscher* Stad op het versoeck van de verliefde *Calypso* met een rijfken in het sand des oevers afgebeelder. Het is oock aenmerckens waerd dat *Vegetius* *, als hy alle de Konstenaers en werck-lieden opreket die noodwendighlick tot elcke legioen toegevoeght moesten worden, de Schilders niet en heeft willen voor by gaen. De Bouwmeesters, diemen Architecten noemt, moeten insghelijcks goed verstand van de Teycken-konst hebben; ten eynde dat sy de hoedanigheyt haeres voorghenomen wercks door een gheschilderde schetsse ghemackelicker souden voorstellen, seght *Vitruvius* Lib. I. *Architect.* Cap. I. 't Is wel waer dat sy haer selven somtijds met de Model-konst en niet met de Teycken-konst schijnen beholpen te hebben, als sy naemelick een patroon haeres wercks in was ofte in kley bevormden; Siet ghy niet, seght *Greg. Nyssenus* *, hoe dat de Architecten 't ontwerp van groote ende gheweldighe gebouwen in een kleyn klompken was voorbeelden; en de proportie, die in 't kleyne ghespeurt word, behoudt de volle kracht haerer ghelijckmaetigheyt in 't groote. Nochtans mogen wy vrijelick dencken dat sy dese modellen selfs oock nae een voorighe teyckeninghe fatsoeneerden; ja veeltijds hielden sy haer selven met de bloote teyckeningh sonder eenighe modellen te vreden, ghelijck ons *Agellius* noff. *Attic.* Libro. XIX. Capittel. 10. te verstaen gheeft Indien wy noch tot vele andere Konsten en wetenschappen voortgaen, wy sullen bevinden dat de Teycken-konst overal een hand in 't werck heeft. Wat de *Medecijne* belanght, 't is blijckelick, dat niet alleen d' *Anatomici* ofte Leden-snijders 't behulp deser Konste vereyschen, maer dat oock de *Botanici* ofte Kruid-kenners dese Konst van ouds af tot haer voordel hebben weten te ghebruycken: De *Grieksche* anthe-

Apud
Ovid. in
Epistolis
Heroidum

Lib. II. de
Atte am.

Lib. II. de
re militari
Cap. II.

* Orat. iii.
in Resur-
rect. Chri-
sti.

Ven der medicijne, Cratevas, Dionysius, Metrodorus, seght Plinius, hebben door een seer aenghenaeame maniere van doen de ghedaenten der kruyden in haere Boecken afgheschildert, en soo schreven sy de krachten der selvigher onder aen. Den selvighen Plinius sprekende in een andere plaetse van d' oude Voghel-raemers, Daer waeren verscheyden soorten van Voghelen, segt* Lib. XXV, Cap. 2.
iiy, in haere Konst-Boecken afgheschildert. Van de Konsten der Land-meters en Sterren-kijckers seght Martianus Capella*, De Geometrie ende Astrologie gaen Apelles ende Polycletus verde te bowen, wantse alle dinghen soo bequaemelick afbeeldt, dat den gheestighen Doolhof-maeker Daedalus de selvighen schijnt voorgedracht te hebben. Soo seght oock Laetantius* Dat Archimedes de ghelijckenisse der wereld in't holle koper uytghedruckt ende ghefternt daer in gheschildert heeft. d' Aller profijtelickste Geographische wetenschappen kunnen oock naulicks bestaen, by soo verde men deselvige van dese Konsten gaet afscheyden, dies magh yeder-een voor sijn hoofd seer wel met Propertius* segghen, ick ben ghedwonghen de gheschilderde werelt nyet een Land-kaerte te leeren. Doorloopt alle de Geographische Boecken die in de gheheele wereld te vinden sijn, doorwandelt ende doorsnuffelt alle de hoecken des gantschen aerd-bodems, nochtans sal u den arbeyd die ghy selver neemt en andere voor u ghenomen hebben, anders niet dan een verwerde duystere kennisse toebrenghen, in verghelijkinghe van 't groote heldere licht 't welck ons een kleyne kaerte op 't eerste ghesicht stracks aenbiedt. Bereyde liden, ghelijckse gheerne van haere verde reysen yet verhaelen, soo kunnen sy mede dese Konst niet wel ontberen; Die ghene, seght Macrobias*, dewelcke Land en Zee bewandelt hebben, plachten wonderlick wel in haer schick te sijn wanneer hun yeman een vraeghe voorstelt ontrent de gelegentheyd van eenighe onbekende Land-strcken, ofte van eenen inham der Zee die te vooren onbeseyls was: Dies antwoorden sy met een ghewillighe vlijtighen en beschrijven de plaatsen somtijds met woorden, somtijds met een roed stock; achtende dat het hun eerlick is een levendigh verbael te maeken van 't ghene sy ghesien hebben. De Historie heeft oock eertijds erkent wat een sonderling behulp sy van de Kunst verwachtende was; want die ghene dewelcke 't leven van eenighe groot-daedighe mannen beschreven, plaghten oock de Schilderye der selvigher daer by te voeghen; ten eynde dat alle de naekomtighen eeuwen 't uytghedructe Beeld haeres ghemoeds aenghemerckt hebbende, met eenen oock haere lichaemelicke ghelijckenisse mogten aenschouwen. T. Pomponius Atticus heeft in weynige versen begrepen wie de ghene waeren die in eere ende groote daeden alle d' andere Romeynen te boven ginghen, soo dat hy onder 't Beeld van yeder-een, ghelijck Corn. Nepos* ghetuyght, met niet meer dan vier of vijf ver-* in Attici
sen Vita.

sen haere loffelicke daeden met t' saemen de eer-ampten diese bedient hadden ver-
 vat heeft. Varro socht insghelijcks den naem van verscheyden door-
 luchtighe mannen door t' selvige middel meer en meer te verbreyden
 Soo heeft oock Plinius dese twee t' saementlick ghenaemt, als overeen
 komende in haere maniere van schrijven: Dat vele eertijds met de liefde
 van Beelden onsteken sijn gheweest, seght hy*, blyckt uyt d' exempelen van
 Atticus, die Ciceroos sonderlinghen vriend wefende een Beelden-boeck uytghe-
 geven heeft; en van den aller gheleerdsten Varro, die door een gantsch goeder-
 tieren vond inde menighvuldighe vruchtsbaerheyd sijner wercken niet alleen de
 naemen van seven honderd doorluchtighe mannen; maer oock haere Beelden te
 passe ghebragt heeft. Dewyl hy niet verdraeghen konde dat de ghedachtenisse
 haerer ghedaente soude vergaen, en dat de oudheyd tegen de menschen yet soude
 vermoghen, soo ist dat hy met dese nieu-ghewonden gift de Goden selfs socht
 t' overtreffen; vermids hy niet alleen d' onsterffelickheyd aen dese mannen af,
 maer dat hyse met eenen oock in alle landen heenen sond, te weche ghebragt
 hebbende datmen deselvighe overal met sich omdraeghen ende als tegenwoordig
 aenschouwen konde. Dat de Zeden-konste somwijlen oock de teycke-
 ningh in plaetse van vele woorden plaght te ghebrycken, blyckt in
 t' exempel van den Philosophie Menedemus, die eenen moedwilliglick
 verwaendens jonghelingh door t' behulp deser Konste soo stil als een
 lam ghemaectt heeft: Want als dien jonghen quant sich uytdermae-
 ten hooghvaerdighlick teghen hem aenstelde, soo en andwoorde hy
 gantsch niet, maer trock de ghelijckenisse van eenen schandelick mis-
 handelden jonghelingh met een veelken in den grond: Dus heeft sich
 desen jonghen wulp stilswijghende wech ghespoedt, niet maghtigh
 sijnde t' verwijt van sijn eyghen ghewisse en den opslagh van d' ooghen
 der omstanders te verdraeghen, siet Laërtius Lib. II. in Menedemo.
 d' Vytlegghers der Heylighe Schrifture plaghten sich oock met dese
 Konste te behelpen; De Schilderye van den Tabernakel, van den Tempel des
 Heeren, ghemaectt nae de ghelijckenisse des Hemels, seght Cassiodorus*, is
 by my, ghelyck de selvighe in haere eyghene limen konstighlick ghetrocken was,
 in de latynsche Pandecten ghestelt. Den naem van Cassiodorus brengt my
 hier in den sin dat den selvigen authent in een andere plaetse noch een
 ander ghebruyck deser Konste ontrent mindere dinghen aenghewesen
 heeft; Ick heb ten dienste van de Boeck-binders, seght hy*, verscheyden soor-
 ten van inbindfels in een Boeck laeten afschilderen, op dat de Studenten die ma-
 niere van binden, daer sy t' beste ghevallen in hebben, mochten verkiesen. Het
 soude ons alhier licht vallen t' ghebruyck deser Konsten in vele andere
 ghelegghentheden aen te wijfen, t' en waer faecke dat sich alhier ver-
 scheyden exempelen aanboden die ons de nuttigheyd der selvigher
 Konsten

* Lib.
 XXXV,
 Cap. 2.

de Divinis
 lectioni.
 Cap. 5.

* ibidem,
 Cap. 30.

Konsten in Oorlogh ende Vrede noch dnydelicker voorstellen?

4. *Michal* heeft haeren man *David* door 't middel van een Beeld behendighlick bevrijdt van de vervolginghe haeres vaders *Saul*: Want als sy vernam dat dieghene dewelcke *Saul* gelonden hadde om haeren man 't leven te benemen haer huys ghenacckten, soo heeft sy hem ter vensteren uytghelaeten ende een Beeld in sijne plaetse in 't bedde gheleyt en sorgbvaldighlick bedeckt, als of hy sieckte te bedde lagh; dies oock de Send-boden niet goed en vonden haere hand aen den kranccken man te slaen, eer dat sy den Koningh' gheboodschapt hebben in wat schijn sy hem ghevonden ende ghelaeten hadden; loo dat *David* onder-en-tusschen respijt ghenoegh kreegh om sich met der haeft wech te packen, siet 1 *Sam.* XIX, 13. 't Doode lichaem van den grooten *Alexander* bleef een groote wijle tijds onbegraven' ligghen, dewijl de *Princen* onder malkanderen krackeelden wie van hun 't meeste recht tot de kroone hadde; ja 't soude vry wat langher hebben aenghelooopen eer sy de begravenisse haeres Koninghs oyt ter herten souden hebben ghetrocken, 't en waer faecke dat hun den waerseggher *Aristander* aengheseyt hadde dat het land 't welck deses aller voorspoedighsten Koninghs lichaem in haeren schoot soude ontfanghen, geen inbreuke der *Vyanden* behoefde te vreesen; waer op ghevolght is dat yeder-een het lichaem om strijd ter aerden socht te bevelen, daer hy sijn gebied hadde, om sich selven en sijnen naesieten dat land eeuwigghlick te verferken. Maer als *Perdiccas* merckte dat *Ptolomaeus* sijnen slagh waerghenomen hebbende 't lichaem mer groote dagh-reysen nae *Aegypten* toe voerde, soo heeft hy hem van stonden aen met een ghewaepende menighte naegheiaeght; en daer soude dien dagh seer vele borgherlick bloeds ghestort sijn gheweest, indien *Ptolomaeus* niet en hadde een Beeld in stede des Koninghlicken lichaems roeghemacckt 't welck hy sich gheveynadelick als teghen sijnen danck liet ontweldighen, siet *Aelianus var. hist. Lib. XII. Cap. ultimo.* 't En is niet van noode dat wy veele van 't *Troiaensche* Paerd spreken, ghemerckt *Virgilius* en andere autheuren daer vol van sijn. *Cresias Chidius* verhaelt in sijne *Persische* Historien dat *Cyrus*, als hy de Stad *Sardis* bestormde, de gaetsche Landstreke om end' om met houte Beelden van *Persiaenen* door den raed van *Oebares* beset heeft, en dat d'ingheserene haer selven uyt vreesen van sulcken menighte inde handen van *Cyrus* vaerdighlick hebben overgegeven. siet oock *Theon Sophista Progymn. Cap. XI. Iul. Frontinus Lib. III. Stratag. Cap. 8. Tzetzes Chiliad. I. hist. 1. Semiramis* heeft even het selvighe kriijghs-besteck ghebruyckt, siet *Diod. Siculus Lib. II.* als oock *Tzetzes Chil. XII. hist. 452.* *Spartacus* is mede door een dierghelijcke vond

Apud
Photius.

vond sijne vyanden, die hem aen alle kanten omcinghelt hadden, ont-
 komen; siet *Iul. Frontinus Lib. I. Stratag. Cap. 5.* Als *Amasis* in sijne
 oorloghe teghen d' *Arabiers* hun eenen veld-slag meynde te leveren,
 soo ist dat hy 't *Egyptische* heyr van achteren beset heeft met de Beelden
 van die Goden dewelcke in *Egypten* allermeeft gheacht worden; niet
 twijfelende of sijne Lands-luyden souden met meerder dapperheyt
 den strijd aenvanghen onder d' ooghen van de Goden die sy in ghener-
 ley wijse in handen van sulcke roof-ghierighe vyanden wilden laeten
 vervallen, siet *Polyenus Lib. VII. Stratagem. De Lacedaemoniers* met
 r' saemen haere bond-ghenooten hebbende een heyr-kracht van veer-
 tigh duysend mannen opgemaect, vielen in 't *Thebaensche* landt, *Epa-*
minondas daerom als hy besefte dat sulcken groten menighte der vyan-
 den de *Thebanen* dapper verstaeght hadde ghemaect, vond het niet
 gheraedsaem dat hy sulcke machtighe vyanden met een handvol sijner
 verslaeghener Lands-lieden soude ontmoeten; dies hy oock een be-
 quaem middel versoeken heeft om de selvighe met een lustighe stout-
 moedigheyt te vervullen, eer dat hy de kans soude waeghen. Daer
 was in de *Thebaensche* stad een Beeld van *Pallas* houdende een spieffe inde
 rechte hand, ende eenen schild inde slincke hand nederwaerts ontrent
 haere knien. Dit Beeld liet hy 's nachts door vlijtighe getrouwe *Kon-*
stenaers heymelick veranderen, en heeft s' morghens vroegh alle de
 Kerck-deuren door de gantsche stad gheopent, ten eynde dat yeder-
 een met een voetvallighe nederigheyt voor alle de Goden en Godin-
 nen verschijnende een goede uytkomst van hun souden affmeecken.
 Vele die ghebeden tot de voornoemde *Pallas* meynden uyt te storten,
 vonden sich door een diepe verwonderinghe dapper ontfelt dat sy de
 Godinne in eenen gantsch anderen schijn vonden; 't gherucht liep van
 stonden aen door de gheheele stad, dat de Godinne selver haere waep-
 enen teghen de ghemeyne vyanden alreede uytgheftreckt hadde; en-
 de als daer eenen grooten toeloop was, dergener die sulcken wonder-
 daed van alle kanten quaemen beschouwen, soo heeft sich *Epaminondas*
 daer oock laeten vinden, segghende dat sy haere vyanden niet meer
 behoefden te vreesen, ghemerckt sy nu de Goddelicke hulpe oogh-
 schijnelick aen haere sijde hadden. Desen aenslagh heeft soo veele te
 weghe ghebracht, dat de *Thebaenen* 't veld behielden en haere vyan-
 den met een gheweldighe neder-laeghe schandelick te rugge dreven,
 siet *Polyenus Lib. II. Stratagematum.* Als *L. Sylla* beraedslaegde hoe dat
 hy sijne Soldaeren tot het vechten soude aenmoedighen, soo heeft hy
 sich laeten verluysden dat hem de Goden van 't ghene toekomstig was
 verwittighden; dies heeft hy oock openlick voor d' oogen van 't gant-
 sche

gantsche heyt. Als het nu in slag-orden stont, enen voetval gedaen aen een kleyn Beeldeken 't welck hy uyt den *Delphischen* Tempel ghebrocht hadde, verfoeckende dat het hem doch de toeghefeyde victorie wilde daeren volghen; siet *Frontynus* Lib. I. *Stratag. Cap. 145.* en *Valer. Maximus* Lib. I. *Cap. 2. Exemplo 3.* *Plutarchus* * voeght daer by dat het voornoemde Beeld een goude Beeld van *Apollo* gheweest is. Als en ghemeyn ende onvermaerd mensche den Keyser *Nero* een Beeldeken van een jonghken hadde gheschoncken, 't welck hy seyde die krachte hebben dat het allerley 't saemen-rottinghen teghen sijnen persone of teghen 't *Roomsche* rijk sekerlijck soude aen 't licht brengen, so ist dat het den Keyser op 't schielicke ontdekken van eenen vreeselicken aenslagh niet alleen voor een gantsch Goddelick Beeld heeft begonnen te houden, maer hy heeft het oock boven dien drymael s' daeghs door eenen ghesetten offer-brand soecken te versoenen, wenschende yeder-een-wijs te maecken dat hy door 't ingeven des selvighen Beelds tot de kennisse van toekomstige dinghen ghebraght wierd. *Suetonius* in *Nerone. Cap. 56.* *Theagenes* insghelijcks van meyninghe sijnde ergens te gaen ofte yet wat te verrichten, plaght sijn voornemen bekent te maecken aen een Beeld van *Hecate* 't welck hem overal vergheselschapre; siet *Suidas.* *Iupiter* heeft *Iuno* door 't toedoen van een statue in haer voornemen verhindert, als sy tot echt-scheydinghe ghesint was; siet *Pausanias* Lib. IX. *Amosis* nam't onnaturelicke ghebruyck van 't menschen offer, het welcke inde *Aegyptische* stad *Heliopolis* plighdelick onderhouden wierd, t' eenemael wech; ghebiedende datmen dry wasse Beelden in stede van dry menschen aen *Iuno* soude op-offeren; siet *Porphyrus* Lib. II. de *Abstinentiâ.* 't Is dan alhier aenmerckens waerd't gene *Servius* schrijft, *Staet te weten,* seght hy *, dat bekontrefeyte dinghen in de gheleghenheyde der Offerhanden soo veele ghelden als de waerachtighe: Wanneer men over-sulcks een Offerhande doen moet van dinghen die quaelick te bekomen sijn, soo maeckten deselvighe van deessem ofte was, en't doet even so veele als ofmen de waere dinghen selver opgheoffert hadde. D' *Egyptenaers* maeckten weynigh wercks van haeren Koningh *Amasis* in 't eerste beghintfel sijnre regeringhe, om dat hy van een onedel ende gheringh gheslacht was; sy en konden daer toe niet verstaen, dat sy hem d' eere die hem toequam ghewillighlick souden opdraeghen; dies hy oock, om voordere verachtunghe te voorkomen en sijne onderdaenen tot een schuldighe verbiedigheyt te bewegen, eenen bequaemen wegh heeft inghegaen. Nae dat hy een gouden Becken, 't welck eenen langen tijd onder den Koninghlicken Huysraed maer alleen ghebruyckt wierd om de voeten des Koninghs en der ghener die met hem aen de tafel

In Sylla.

Ad versum
116. Secun-
di Aeneid.Indien ye-
man beluſt is
te weten door
wat middel
Amasis een
gemeyn man
wefende aen
de kroon ge-
raect is, siet
Athenæus
Lib. XV dei-
pnoi, Cap. 7.

saeten te wasschen, versmolten ende in een Beeld verandert hadde, soo heeft hy het opghericht ende gheheylight met een scherp ghebod dat het van yeder een gheert ende aenghebeden soude worden. 't En liep niet langhe aen of 't bevel des Koningsh wierd van allerley soorten van menschen vaerdighlick naeghekomen, en hy gaf sinen ondersaeten op die ghelegenheyd te kennen uyt wat stoffe dit Beeld ghemaect was, naemelick uyt het Becken waer in sy menigmael haere vuyle voeten ghewasschen, haer water ghemaect, en haere overladden maeghen ontledighet hadden. 't Is met my even soo ghestelt, seyde hy noch voorder; want alhoewelick in 't eerste een ghemeyn man sijnde van 't slechte volck niet met allen en verschilde, soo magh ick nu nochtans met goed recht die eerbiedigheyd van uafeschen diemen de hoogh-gheduchte Majesteit der Koninghen schuldigh is, siet *Herodotus in Euterpe*. Gelijck de *Chaldaen* het Vier eertijds Goddelicke eere plaghten aen te doen, soo quam het hun inden sin de kracht haeres Gods met de maght der Goden die van andere volckeren ghedient wierden te beproeven. Dies sy met haeren God omreysende gheen Goude, Silvere, Metaele, Houde of steene Goden vonden, die teghen 't al-verblindende vier konden uythouwen, 'twierd al verteert wat daer by ofte ontrent quam; 't gingh met hun en haeren God overal voor de wind, tot dat sy den Priester van *Canopus* (die eenen afgherechten en seer loofen quant gheweest schijnt te sijn) ontmoetet hebbende seer leelick van hem wierden uytghestreken. Want desen *Canopischen* Priester wel wetende met wat God hy te doen hadde, nam een bespuyt kruycke, ofte eenen gatighen water-pot dien hy met water opvalde nae dat alle de holen en scheuren eerst met was ghestopt waeren. Tot desen rompe des lichaems heeft hy naederhand 't hoofd met 't saemen d' andere leden toeghepact en met eenerley verwe overstreken. Als hy nu dit bedrieghelicke Beeld dus toeghemaeckt hadde, soo ist dat desen ydelen Goden-strijd een gantsch belacchelic eynde ghenomen heeft. De *Chaldaen* maecken haere rekeninghe dat het vier haest een eynde van desen God soude maecken, ghelijck het alle d' andere Goden lichtelick te niete hadde ghedaen; doch 't heeft hun ghemist. Want dit *Canopische* Beeld in 't midden van het vier gestelt sijnde heeft eerstond uytgegeven wat het in hadde, soo dat de levendighe kracht des *Chaldaischen* Gods daedelick in eenen hoop doove kolen verandert is gheweest, siet *Cedrenus* en *Suidas in Canopus*. Den Koningh *Antiochus* door 't *Roomsche* gheweld 't onderghebracht wesende, soo vond sich *Annibal* ghedwonghen de vlucht te nemen in *Gortyna*, de hoofd-stad van 't Eyland *Cressa*, om daer met ghemack 't overslaen wat hem tot

verzekeringe sijnes lijfs te doen stond. Maer hier quam 't hem daedelick in den sin dat hy niet vele goets van de *Cretensen* hadde te verwachten; want ghelijck het hem bekenst was dat sy met de gierigheyd dapper behanghen waeren, soo merckte hy dat sy den snuf van sijn groote gheld in den neuse hadden, en dat sy hem niet en souden spaeren 't en waer saecke dat hyse met eenen gauwen aerdighen treck om den tuyn wist te leyden. Hy vulde verscheydene groote potten met loot, 't opperste der selvigher maer alleen met een weynigh gouds bedeckende; dese potten heeft hy openlick inden Tempel dan *Diana* doen brenghen, als of hy de Godinne de bewaeringhe van alle sijne schatten best toevertroude. Dit stond die van *Gortina* wonderlick wel aen; soo hielden sy oock goede wacht ontrent den Tempel, niet soo seer vreesende dat yeman anders de hand daer aen soude slaen, als wel dat *Annibal* selver roukoop hebbende van 't ghene hy ghedaen hadde, de selvigher ontvoeren moght. Maer 't en was *Annibal* daer niet te doen; want hy sijn gheld in de holligheyd van ettelicke kopere statuen die hy overal met sich voerde versteken hadde, laetende de vooruoemde statuen onachtsaemelick op devloer ligghen, om minder naedencken te verwecken. Als nu de *Cretensen* meynden sijn gheld in haere klauwen vast te hebben, soo en hadden sy daer niet teghen dat hy gingh waer 't hem gheliefde; dies hy oock met alle sijn geld in *Pontus* tot den Koningh *Prusias* gheylucht is, siet *Cornel. Nepos in vita Hannibalis. Alcibiades*, nae dat hy nu enen langhen tijd in 't wilde ghehoopen hadde, begoft groote ende ghewichtighe saecken ter hand te trecken, en sich eenighe dinghen t' onderwinden die niet wel sonder de hulpe eenes ghetrouwen vriends konden uytghevoert worden. Daerom heeft hy het oock noodigh gheacht de voornaemste sijner vrienden, die hy meynde te ghebruycken, door een seer bequaem middel te toetsen hoe sy t' hem waerd gheneghen waeren. Want als hy een seecker Beeld 't welck nae de ghelijckenisse eenes dooden mans ghemaect was in een doncker gat versmeten hadde, soo heeft hy den vriend voor den eenen anderen nae met een gemaecte schrick het dode lichaem getoont; segghende dat dit nu den rechten tijd was om 't goede ghevoelen 't welck hy van haere vriendschap hadde te beantwoorden en hem getrouwelick by te staen in 't vervoeren ende verhelen van dien hy seyde selver omgebracht te hebben: Maer 't grootste deel sijner vrienden sehroomhertighlick aerselende en wilde met dese saecke niet te doene hebben; *Callias* alleen toonde sich ghereed te sijn om 't ghevaer sijnes vriends trouwhertighlick t' ondergaen; dies hy hem naemaels altijd voor een oprecht vriend ghehouden ende ghebruyckt heeft, siet *Polyenus Lib. I. Stratag.* Het verhael van 't menighvuldige ghebruyck der

* Lib 1. de
re milit.
Cap. 18.

statuen schijnt ons oock 't ghewagh van die houte Paerden af te vergen daer *Vegetius* van spreeckt; So wel d' oude als jonghe Soldaeten waeren eertijds ghehouden 't Paerd-springhen ernstelick te oeffnen, seght hy *, soo isf oock dat het selvighe ghebruyck tot op desen huydighen dagh ghepleghet wordt, alhoewel niet met dien ernst. Houte Paerden wierden s' winters onder 't dack, s' Somers in 't opene veld onder den blauwen Hemel gestelt; op dese moesten de jonghe Soldaeten eerst sonder eenighe wapenen, en daer nae (als sy nu de rechte grepe hadden) in haer volle harnasch springhen. Dit wierd soo sorgwuldighlick van hun ghedaen, dat sy niet alleen van de rechte maer oock van de slinckesijde leerden op en af springhen, somtijds bloote swaerden en halve spiesfen inde hand houdende. Dit was haer daghelicksche werck, ten eynde dat sy inde menighvuldighe verwaringhe des ghevechts waerdighlick souden weten in 't werck te stellen 't ghene sy inden tijd van vrede en stilligheyd soo besighlick leerden. De *Persianen* plaghten haere Paerden niet alleen tot het scherp-kletterende gheluyd der wapenen en tot het heefche ghekrijt der gewapenden te ghewennen, maer sy plaghten oock voor de voeten haer der Paerden, als deselvighe in eenen vollen spoed quaemen aenghelooopen, eenighe mensche Beelden met kaf opghekuylt te werpen; tyt vrees dat hun haere Paerden in 't ghevecht bruyckeloos souden sijn, indiensde de menschen die onder haere voeten verslatghen ligghen ontfaeghen, siet *Aelianus* Lib. XVI. de *Animalib*. Cap. 25. Als den *Macedonischen* Koningh *Perseus* den Oorlogh teghende *Romeynen* opnemende verwittighet was dat niet *Libya* alleen, maer oock de victorie die sy onlanghs over *Antiochus* hadden ghehadt, hun veele Elefanten toebroght; soo isf dat hy terstond daertoe arbejde, dat de *Macedonische* Paerden 't onghewoonelicke ghesicht van sulcken yselicken beest niet en souden vreesen. Hy liet over-sulcks verscheyden houte Beelden maecken die d' Elefanten in ghedaente ende colour seer wel gheleken. Bevelende dat d' een of d' ander op dit houte Monster klimmen end' een trompet door de holligheyd sijnes snuyts blaesen soude, dus heeft hy met der tijd te weghe ghebraght dat de Paerden 't vervaerlicke ghesicht ende ghekrijch deser beesten seer wel konden verdraeghen, siet *Polyanus sub finem Lib. IV. Stratag.* Wy en moghen hier oock die ghewijde statuen niet voorbygaen dewelcke eertijds *inaugurate statuae*, als mede *Dri tutelares* of te *averrunci* ghehaemt wierden. Want dese waeren eenighe sekere Beelden door 't toedoen van konstighe belesers in een onbeganckelicke plaetse des Tempels opgheset ofte in 't een of 't ander oort heymelick begraven, om de grimmigheyt der Goden ter neder te legghen en 't land van den aenstoor der vyanden te bevryden, siet *Photius in excerptis ex hist. Olympiodori*. 't Schijnt dat dien *Talus*, daer *Apollonius Rhodius* * ghewagh van maeckt, onder 't ghetal

t ghetal deser statuen gerekent magh worden. Den Philosopho *Afius* heeft oock een feker Beeld van *Pallas* door de werckinghe der hemel-icher influentien soo bekrachticht, dat de behoudenisse der *Trojaen-licher* stad aen de behoudenisse van het *Palladium* bekent was te hanghen, siet *Tzetzes in Lycophronis Cassandram*. Doch hier van sullen wy ellers wat breeder handelen. Indien yeman onder en tusschen yet meer van dese ghewijde statuen, die hedens-daeghs onder de curieusen met den naem *Talisman* bekent sijn, begheert te weten, deselvighe magh lesen 't sesste Capitel van 't Boeck by *Monfr. Gasarell* in 't Fransch uytghegheven, ghenaeemt *Curiositez inouies*.

5. Wy souden ons selven eenen oneydelicken ende ondoenelicken arbeyd op den hals haelen indien wy alle de Statuen en Beelden, die wel eer tot noodsaeckelick ghebruyck en vertielsel gemaeckt sijn gheweest, bestonden op te rekenen; 't blijkt, dat ick vele andere authouren voorby gae, uyt *Cassiodorus* alleen; *De Toscanen sijn d' eerste gheweest*, seght hy *, *die de statuen in Italien hebben ghevonden*: Soe heeft oock de naekomstige eeuwte desen haeren vond met sulcken vaerdigen gunst omhelsd ende onderhouden, dat het niet vele verschilt of het volck 't welck in de Roomsche stad door de Konste gemaeckt was, quam ten naesten by over een met de menighe der ghener die de nature selver had voordgebracht. Ghelijck ick dan de schuld van vermerenheyd ende verwaendheyd niet en soude konnen ontgaen, indien ick op my nam in 't bysonder te verhaelen al wat d'oude schrijvers aengaende 't menighvuldighe ghebruyck der Konstigher wercken hebben naeghelaeten, soo voeght het my best dat ick mijn voornemen nae de ghelegghentheyd mijnes gheringhen verstands en middelmaetighe naerstigheyd soude besnoeyen, sonder de hoogh-staetelicke vertiefselen der Kercken, der Merckt-plaetsen, der ghemeyner Galeryen in 't minste aen te roeren. Want het veele beter is dat wy d'aensienelickheyd sodayniger wercken door een stilswijgende verwonderingh haere behoorlicke achtbaerheyd lieten behouden, dan dat wy de selvighe door de dorre schraelheyd van een onvolkomen ende onaerdigh verhael souden ontciereu. Om dan maer alleen op eenighe andere exempelen van 't menighvuldighe ghebruyck deser Konsten aen te dringhen, soo staet ons voor eerst aen te mercken dat misschien eenighe onder d'oude 't exempel der *Lacedaemoniers* volgende ghesocht hebben niet alleen de ghemeyne maer oock de bysondere plaetsen met allerhande schoone Statuen en Schilderyen te vervullen. Soo lesen wy dat de *Lacedaemoniers*, die door een goetrondsche rouwigheyd veele andere Konsten plaghten te verwerpen, dese Konste in grooter waerde hebben ghehouden. Want ghelijck die Krijg-suchtighe

* Variat.
VII, 15.

tighe mannen veele hielden van schoone en welgemaecte lichaemes, als wesende d' aller bequaemste tot den Oorlogh door de rappigheyt en sterckte die in welghestelde leden ghevonden wordt, soo hadden sy oock een sonderlinghe begheerte om lustighe en fraeye kinderen voord te brenghen, gheen bequaemer middel daer toe vindende dan dat sy haere swanghere huys-vrouwen de Beelden van *Apollo* en *Bacchus*, van *Castor* en *Pollux*, *Nigeus*, *Narcissus*, *Hiacynthus* gheduyrichlick souden voor d' ooghen stellen. *Oppianus* in sijn eerste Boeck van de Iaght beschrijft dese ghewoonte der *Lacedaemoniers* in 't breede, daer by voeghendedat de Duyven-melckers en Ros-tuyfchers door een diergelijcke maniere van doen Duyven-jonghens en Paerde-veulens nae haere eyghene fantasije ghesprickelt krijghen. Soo komt oock 't bedrijf van den Patriarche *Iacob* daer mede seer wel over-een, siet *Genes. XXX.* en *St. Hieronymus Quætionib. in Genesim.* De ghelijkenissen schickten sich meestendeels nae de gelegentheyd onses ghemoeds, seght *Plinius**, als in 't welcke verscheyden ghevallighe dinghen veele vermoghen: 't Ghesicht, 't ghehoor, de memorie, de verbeeldinghe die ons ontrent den tijd der ontfangenisse in den sin komen. 't Wordt oock daer voor ghehouden dat eenen schielicken inval, die dan in 's Vaders of 's Moeders hersenen speelt, de ghelijcknisse gansch en gaer satsoentert of ten minsten vermenght. Deshalven vindt men oock in den mensche een grooter verscheydenheyd der ghedaenten dan in alle d' andere ghedierten; De vaerdige bewegelickheyd onser vlieghender gedachten, de snelligheyt onses doordringhenden ghemoeds, d' onghelijckheyd onses veranderlicken verstands plaght in de voordghebraghte dinghen menigherhande merckteyckenen in te drucken, daer d' andere ghedierten in 't reghendeel een onbewegelick ghemoed hebbende met d' andere beesten van dien aard niet met allen verschillen. *St. Augustinus** verhaelt uyt de schriften van den wijdberoemden *Medecijn Soranus*, dat eenen seer mismaecten Koningh van *Cyprus* sijn Huyf-vrouwe een schoone Schilderye plaght voor te stellen als hy van meyninghe was haer te bekenen, verhoopende dat sy hem schoone kinderen nae de ghelijkenisse des voorgheffelden Beelds soude voord-brenghen. indien sy slechts haere ooghen daer op gheslagen hield wanneer hy met haer te doen hadde. *Galenus** brenght een exempel by't welck met het voorighe 't eenemael over een komt. 't Is mede ghenoeghsaem bekend dat *Heliodorus* den gantschen inhoud sijn *Aethiopscher Historie* op sulcken gheschiedenisse ghegrondeert heeft. Doch overmids dese aenmerkinghe de leeringhen van *Hippocrates* eyghentlick schijnt aen te gaen, soo laeten wy deselvighe vaeren, ons keerende tot verscheyden andere exempelen van 't menighvuldighe ghebruyck deser Konsten.

*Lib. vij.
Cap. 12.

*Retract.
Lib. ij Cap.
62.

*De The-
riaca ad
Pitonen.

6. *Apelles* door tempeest in *Egypten* gelandet sijnde, daer *Prolemaeus* doe ter tijd regheerde, die hem eenen ouden wrock droegh seder dien tijd dat sy beyde 't Hof van den grooten *Alexander* volghden, was in 't uyerste ghevaer sijnes levens ghebraght. Want als sijne bitfighe doortrapte benijders eenen vermomden bedriegher hadden toeghemaeckt die hem in't ghelaet ende ghewaedt der Koninghlicker roepers te Hove tot een bancket soude roepen, soo is hy sonder eenigh achterdencken voor den Koningh verschenen, niet beter wetende of hy was van den Koningh ghenoodt om met hem ter tafel aen te sitten. *Prolemaeus* kreegh den Konstnaer soo haest niet in d'ooghe, of hy heeft hem in sijnen verbolghen toorne af-ghevraeght wat hem overgingh dat hy soo met sijn leven speelde. *Apelles* wist niet wat 't andwoorden, dan dat hem de Koninghlicke roepers van s' Koninghs weghe hadden aengheseyt dat hy daer verschijnen moest: Dies oock den Koningh alle sijne roepers op staende voet voor hem ontboden heeft, ghebiedende dat hy aenwijsen soude wie hem hadde aenghesproken. Maer als *Apelles* dien Roeper onder dat gheselschap niet en konde ghe vinden, soo is hy ghedwonghen gheweest de voorspraecke sijner Konfte te ghebruycken: Want hy heeft een doove kole uyt den haerd ghenomen en de ghelijckenisse sijnes roepers daer mede soo levendig op de wand uytghedruckt, dat den Koningh uyt het begहितfel der Teyckeninghe den bedrieger staends voets kende. *Plin. XXXV, 10.* Het wasse Beeld van *Inlius Cesar*, 't welck yselick was om aen te sien van weghen de dry en twintich gaepende wonden die hy in 't Raed-huys ontfanghen hadde, heeft het Roomsche volck krachtighlick tot wraecke verweckt. *Appianus Lib. II. de Bello civili.* *Galba* op den richterstool ghetreden sijnde, en sich nae 't voorstellen van ettelicke Beelden der ghener die *Nero* veroordeelt ende omghebraght hadde over den ellendigen stand der tijden een weynigh gheklaeght hebbende, wierd daedelick *Roomschen* Keyser ghekosen. *Suetonius in Galba, Cap 10.* Den Keyser *Antoninus* uyt dermaeten seer versot sijnde op d'onmanlicke maniere van kleedinghe die in *Phaenicia* ghebruyckelick was, heeft sijne Schilderye voor heenen nae *Roomen* gheschickt, om 't volck allenghskens daer toe te brenghen, dat hun dien draght niet en moight vreemd schynen als hy onder hun in sulcken ghewaed soude komen, siet *Herodianus Lib. V.* Eenighe Koninghen plaghten de Schilderye van een schoon vrouwe Beeld, 'twelck sy na hare eygene fantasije lieten schilderen, in alle de plaetsen haeres ghebieds te senden, of daer misschien erghens een maeghd gevonden wierd die met het voorschift haerer weelderigher lusten overeen quam, siet *Claudianus de Honorij et Marie nuptiis. Q. Fabius,*

Q. Fabius, een wijs-beroemdt Veld-heer, sond de *Karthaginenfen* enen vrede-staf ende een spieffe toe, gheyende hun door eenen brief te verstaen dat het *Roomsche* volck aen hunde se twee reycken van Pays ofte Oorlogh had ghesonden, ten eynde dat sy een van beyde sonden verkiesen, niet anders als of dat selvighe 't welck sy verkoien maer alleen ghesonden waer. Hier op hebben de *Karthaginenfen* geantwoord dat sy haer selven in 't minste niet ghenoodsaecht vonden een van beyde te kiesen, ghemerckt het stond, inde maght der ghenen die dese twee dinghen brogkten een van beyde daer te laeten, en dat het ghene sy daer lieten even soo veele by hun ghelden soude als of het verkoofen hadde gheweest. M. Varro houdt staende dat het gheen rechte vrede-staf en spieffe was die sy over en weder sonden, maer dat het enkele richelsteenkens gheweest sijn waer in dese dinghen ghegraveert stonden, siet Agell, noff. *Attic. Lib. X, Cap. 27*. Den *Lacedaemonier Hippodamus* inde stad *Crommus* van d' *Arcaidianen* belegert sijnde heeft sijne Landf-luyden den uystersten nood van de benaude stad bedecktelick te verstaen ghegeven, mids eenen Bode aen de *Lacedaemonische* stad afzendende, die anders geenen last hadde, dan dat hy sijn Moeder soude aenssegghen, datse 't vrouken, 't welck in den Tempel van *Apollo* stond opgehonden, noodwendighlick voor den tienden dach ontbinden moeste. Den *Lacedaemonischen* raed (indathigh sijnde dat daer een ghekerende Schilderye van den hongher in *Apollo's* Tempel ghewijhet was) heeft uyt dese duystere boodschap besloten, dat het de belegherde van wegghen de honghers noodt, geen tien dagen maghtigh waeren te herden; daerom hebben sy oock daedelick middelen gheschaft om de verhongherde stad sonder eenigh uytstel te spijsen. *Athenaus Lib. X. Deipnosoph. Cap. 19*. *Eubata Cyrenaus* hield sich soo stand-vastighlick aen de trouwe die hy sijn echte vrouwe schuldigh was, dat hy de brandende onverduldighe lusten van d' onkuyfche *Lais* door schoone woorden opgheschort heeft; belovende dat hy haer met sich nemen soude als hy wederom nae *Cyrenen* vertrock. So heeft sy dan haer moeyelick verfoeck voor een wijle tijdt ghestaect, vastelick vertrouwende dat hy niet en soude van sijn woord afgaen. Maer 't eerlicke ghemoed van *Eubata* kost daer toe niet verstaen, dat hy de beloften die hem van dese lichte Hef-poppe waeren afghedrongen in een even weegh-schaele soude stellen met de beloften die hy sijn eyghen wijf vryelick hadde ghegeven; dies hy haer eyndelick de slippe heeft gheboden, maer alleen de Schilderye van de schoone Hoere in plaetse van de Hoere selver wechvoerende, siet *Helianus Lib. X. var. hist. Cap. 2*. *Wysien heerne* 't Beeld der ghenen die wy beminnen, seght *Diomysius Sophista Antiochenus*,
als

als het ons niet ghebeuren magh de beminde selver t' aenschouten. Siet oock *Aeneas Sophista epist. 12. Ovid. Lib. II. de Ponto, Eleg. 8. en Heroidum epist. XIII, vers. 151.* Den jongen *Plinius* heeft het selvighe seer wel uytghedruckt; *Gelijk ick dien uytnemenden jonghelingh altdy een sonderlinge liefde roeghedraeghen hebbe*, seght hy *, *soo ist dat mijn verlangen als noch gheweldighlick t' hemwaerd streckt.* Daerom sal het my dapper aenghenaem wesen dat ick sijn Beeld altemet besien magh, dat ick my tot het selvighe keere, dat ick het genaecken ofte oock daer voor by wandelen magh: Want indien de Beelden der ghener die overleden sijn onse swaermoedighe droeffenisse dapper verlichten, wanneer wy de selvighe binnen 's huys opgheset sien; hoe veel te meer sullen ons die Beelden allerley treurigheyd benemen, dewelcke ons in 't openbaer en in d' aller vermaerdeste plaetsen niet alleen de ghehalte en tronie onser vrienden, maer oock haeren loffelicken naem en welverdienden roem aenwijzen. So schijnen oock d' eerste beghinselen deser Konsten haeren oorpronck daer uyt voornaemelick ghetrocken te hebben, dat de mensch altijd begheerich is de memorie van d' overledene te verlenghen, ofte oock van dieghene welckers afwesigheyd hem sonder sulcken ghedenckteycken onverdraelick schijnt te sijn, siet wat *Fulgentius** verhaelt van den *Egyptischen Syrophanes*. Een *Corinthische* maeghd in ghelijcks, door de liefde aenghedreven ende onderwesen sijnde, heeft het eerst gh'avontuyrt haere onervaerene handen aen dese Konst te slaen: Want als sy eenen vryer hadde die een verde reyse aennemende om sijn afscheyd quam, soo ist dat sy haeres vryers schaduwe by de keersse met linien omtrocken heeft. Haren Vader *Dibutades*, die eenen Potbaker was, siende wat sy ghedaen hadde, heeft dadelick (ghelijck der menschen ghewoonte is op d' aller kleynste en schielickste beghinselen met eenen noestighen ende standvalligen ernst aen te dringhen) 't gantsche begrijp binnen dese linien vervat uytgeholt, met kleye vervult, en 't Beeld het welck in dese vorme ghefarsoencert was in sijnen oven ghebacken, den *Greecken* 't eerste Beeld voorstellende, ghelijck sijn dochter den eersten grondslagh der teycken-konste schein gheseyt te hebben. Dit verhael sullen wy, door de ghenade Gods, in onsen naem-rol der Konstenaeren wat breeder verhandelen, wanneer wy daer van *Dibutades* spreken.

7. Dies halven was het een gantsch prijselicke kostuyme die onder d' oude ghepleeght wierd, dat sy naemelick de memorie der ghener die wel van 't ghemeyne beste verdient hadden door 't oprichten van Statuen en andere Beelden sochten te vereeuwighen. Want ghelijck sy 't verlangen 't welck sy nae de deughden der overledener Helden hadden niet wel verdragen konden, en dat sy boven dien andere

*Lib. 2;
epist. 7.*Lib. I.
Mytholog
unde Ido-
lum dica-
tur.

mede tot de liefde der selvigher deughden door de belooninghe des deughds sochten te verwecken; soo hebben sy door dit middel niet alleen haere eyghenherten van droeffenisse ontlast, maer oock de herten van andere tot de liefde des deughds krachtighlick ontsteken, siet *Laſant. Cap. 15. de Fallâ religione. Ieder een laet sich selven ghemeynelick voorstaen*, seght *Symmachus **, dat hem groote eere gheschiedt, als hy vernemt dat andere nae de waerdigheyt haerer verdiensten eenen beoorlickten prijs ontfanghen. So seght den selvighen autheur in een andere plaetse *, *Wanneer treffelicke mannen de vrucht haerer deughden ghenieten, dan wordt daer een goede hope bereyd voor alle de ghene die den selvighen wegh meynen in te slaen. d' Atheniensen* hebben den fabel-schrijver *Aesopus*, die maer eenen gheringhen slave was, een heerlike statue opghericht, seght *Phaedrus **, willende daer mede te verstaen gheven dat den ghebaenden wegh die ons tot de onsterffelickheyt leydt van allerley soorten der menschen sonder eenigh onderscheyd betreden wordt, endat de aensienelickheyt van eenen grooten naem niet so seer op de gheleghentheyd onser geboorte, als op de deughdelickheyt onses levens plaght te volgen. *Ptolomæus Philopator* heeft eenen Tempel ter eeren van *Homerus* opgehewt, waer in hy *Homerus* bequaemelick sittende heeft laten maecken, en rondom hem alle de steden die sich de geboorte van *Homerus* om strijd toeschrijven, siet *Ælianus Lib. XIII. var. Histor. Cap. 22. Agellius Lib. III. noct. Attic. Cap. 11.* heeft de naemen van verscheyden vermaerde steden, die om de geboorte van *Homerus* krackeelden, voorghefelt. *Berosus* had een sonderlinghe ervarenheyt in d' *Astrologie*, en heeft door een gantsch Goddelick vernuft vele toekomstige dinghen voorselt, seght *Plinius **, dies hem de voornoemde *Atheniensen* een statue met een goude tonghe in haere openbaere Schole hebben opgherecht. De naecte waerheyd van het ghene *Harmodius* en *Aristogiton* gheseyt worden ten dienste haeres Vaderlands gedaen te hebben, is ons van *Ibucylides* in 't sefte Boeck sijner Historien beschreven. De naekomtighen *Atheniensen* evenwel niet beter wete ende dan datse haer leven voor de ghemeyne vrijheyd lieren, hebben hun twee Kopere statuen opgherecht, siet *Plinius Lib. XXXIV. Cap. 8. Pausanias in Atticis, Valer. Maximus Lib. II. Cap. X. ex. ext. I.* Dese statuen, ghelijckse daer nae van *Xerxes* wechghenomen ende in *Perſia* vervoert waeren, so sijne wederom, nae het segghen van *Plinius*, te *Athenen* ghesonden uyt laet van den grooten *Alexander*; *Pausanias* houd staende, dat den Koningh *Antiochus* de selvige aen de *Atheniensen* heeft wederghesonden; *Valer. Maximus* heeft den Koningh *Seleucus* d' eere van sulcken beleeffheydt toegheschreven. Daer was in den selvighen tijd

* Lib. IX.
Epist. 102.

* Lib. I.
Epist. 37.

* Sub fi-
nem libri
secundi
fabula-
sum.

* Lib. VII.
nat. hist.
Cap. 37.

tijd een sekere lichte Vrouwe, *Leana* gheheeten; met welcke *Hermodius* ende *Aristogiton* groote ghemeynschap hielden, om datse in 't snaeren-spel boven andere schein uyt te muuten. Dies hebben de heerschende *Pisistratide* dese Vrouwe laeten aengrijpen en op de pijnbancke werpen, niet twijfelende of sy wist het volle bescheydt van den gantschen aenflagh; maer sy liet sich soo langhe pijnighen tot datse den geest gaf, sonder nochtans jeman van de med-wetighe te saemen-rotters te nemen. De *Atheniensen*, ghelijckse niet en wilden dat den lof van sulcken trouw-hertighen volstandigheyd soude verdonkert blijven, soo en kondense evenwel daer toe niet verstaen datse een hoere sulcken cere soude aendoen; daerom gaven sy den Konstenær last, dat hy een leeuwinne sonder tonghe soude ghieten; want ghelijck het leeuwinnen beeld haeren naem beandwoorde, soo kost jeder een d' oorsaek van sulcken eerghift uyt de tongheloofse ghelijckenisse lichtelick afnemen, *Plin. XXXIV. 8.* fiet oock *Plutarchus de Garrulitate*. Als den Keyser *Tiberius* vele steden herbouwet hadde die gheduyrende den tijd sijner regheringhe door een vreeselicke aerdbevinghe in *Asia* om verde ghestort waeren, seght *Phlegon **, soo ist dat de *Asiaensche* steden haere danckbaerheyt bewesen mids hem een *Colosse* op de *Roomsche* merckt-plaetse opsettende, met eenen oock daer by voeghende de Statuen van alle de steden die hy wederom had opgebout. Nae dat *Gelon* de maght der *Karthaginiensen* in het gevecht ontrent *Himera* ter neder ghevelt en heel *Sicilien* onder sijn gheweld ghebraght hadde, soo is hy op de marckt-plaetse naeckt onder 't volck ghekomen; verklarende, dat hy ghereedt was de regeringhe des lands aen de ghemeynte over te geven, indien sy sulcks wilden aenvaerden, maer de gemeynte, ghelijck sy hem in 't stuck van der regheringhe sijn begheerte affloegh, soo heeft sy hem met ghemeyne stemmen een naeckte beeld in *Innos* Tempel opgherecht, de prijs-waerdigheyd van dese sijne daed met eenen oock door een volruyme opschrift betuyghende, fiet *Aelianus Lib. VI. var. hist. Cap. 11. & Lib. XIII. Cap. 22.* *Iosephus* den vermaerden schrijver der *Joodscher* gheschiedenissen, onder andere ghevanghenen te *Roomen* wechgevoert sijnde, heeft aen den Keyser *Vespasianus* en *Titus* seven boecken overghelevert die by van 't belegheren en 't innemen der Stadt *Ierusalem* hadde beschreven. Dese Boecken warden niet alleen in de ghemeyne Bibliotheke sorgh-vuldighlick opghelosten, maer den *Joodschen* schrijver heeft boven dien oock d' eere ghehad datmen hem een statue vergunde, fiet *Suydas*. Den grooten Capiteyn *Chabrias* is de eerste gheweest die de *Atheniensen* gheleert heeft hoe dat sy den aenloop eenes moedighen Vijands op 't aller veylighste souden

*Cap. 13
de Rebus
mirabili-
bus.

*In Chabaria.

verwachten mids haere spieffen vellende en haere schilden met een geboghen knie ondersteunende: *Dezen vond wierd soo dapper in 't gantsche Grieken-land gheroemt*, seght *Cornel. Nepos* *, dat *Chabrias* wilde datmen hem een statue in die ghestalte soude stellen, en d' Atheniensen hebben hem julcken statue in haere mercktplaetse opgherecht; soo plaghten oock alle d' andere Campioenen ende Konstenaers dese ghestalte in haere statuen te ghebruycken als sy haere tejen-partijen hadden overwonnen: De statuen van de ghesanten die tot *Eidena* vermoordt waeren, stonden te *Roomen* in een vermaerde plaetse die *Roftra* gheenaemt wierd, om dat sy haer leven lieten in den dienst der Republijcke, siet *Livius Lib. IV. ab V. C.* d' Atheniensen hebben insghelijcks de statue van *Anthemocritus* opgheset, die op dieghelijcke gheleghentheydt van de *Megarensen* aen stuccken ghescheurt was, siet *Harpocrasion* in *Anthemocritus*. Den grooten *Alexander* heeft op den uytnemenden Konstenaer *Lysippus* verfocht dat hy de statuen der Ruyters die uyt sijne bende oontrent *Granicum* verslaghea waeren nae 't leven soude uyt drucken, en sijne statue met eenen oock in 't midden van hun stellen; siet *Arrianus Lib. I. de Expedit. Alexandri.* als oock *Velleius Paterculus Lib. I. hist. Cap. vi.* *Accius Navius*, een gantsch bedreven voghel-raemer, als hy den Koningh *Tarquinius* een onweder sprekelick proeffstuck sijner Konste wilde betoonen, heeft eenen wetsteen voor d' ooghen des Konings met een Scheermes doorghesneden; overfulcks plaghtmen daer niet alleen dien wetsteen tot een ghedenck-teycken deser gheschiedenisse te bewaeren, maer sijne statue wierd oock doe ter tijd aen de slincker sijde van 't Raed-huys op de trappen selver ('t welck de plaetse was daer hy het feyt gedaen hadde) opgherecht, siet *Livius Lib. I. ab V. C.* Den Koningh *Porfena* nu alreede tot het *Ianiculum* toeghekomen sijnde, is door de dapperheydt van *Horatius Cocles* verhindert gheweest, sijn volck over den *Tyber* te brengen: Want *Horatius* hield de *Hetrurische* armeye staende, terwijle dat d' andere *Romeynen* de houre brugge achter sijnen rugge verbraken: Het welck ghedaen sijnde, soo heeft hy sich met sijn volle Harnasch in de riviere begheven, en is tot sijne Landf-luyden overgheswommen, niet teghenstaende den dichten haeghel der pijlen die hem van alle kanten treften: Hy bestond een saecke, segt *Livius* *, die by de naekomelinghen nergens nae soo ghelooft-waerdigh gheacht sal worden alffe wel roemwaerdigh schijnt te sijn: Dies heeft oock de *Roomsche Stad* sodanighen manhaftigheyd danckbaerlick erkent, en heeft hem een statue opgherecht in het *Comitium*, dat is, in die vergaeder-plaetse daer 't gantsche *Roomsche* volck sijne by een komsten hield om van 's ghemeyne lands saecken te handelen. Het is aenmerckens waerd wat *Livius* op dese gheleghentheydt noch voorder verhaelt.

*Lib. II.
ab. V. C.

verhaelt, als hy in de selvighe plaetse ghetuyght dat de Vrouwen selver, aenghemerckt habbende wat eere dappere mannen genoten, haere herten verkloecten om d' eene of d' andere vroomde daed ten dienste van de Republijcke te verrichten. Want *Clotia*, die onder 't getal van vele andere edele Ionck-vrouwen aen den Koningh *Porfena* voor een ghijsel overghelevert was, de handen der gener die haer in hechtenisse hielden ontsnapt sijnde, is met het gantsche gheselschap der gyselen te Paerd over den *Tyber* gheswommen. De *Romeynen* hebben de onghewoonlicke dapperheyd deses maeghds met een onghewoonlicke eere beloont. De statue van een Vrouwe te Paerd is tot haerer gedachtenisse opgheset geweest in het schoonste van de straer, die *Via sacra* gheeten wierd. Wy vinden insghelijcks dat *Caia Suffetia*, een *Roomsche* Nonne, de eere ghehadt heeft, dat de overeenstemminghe des gantschen volcks haer een statue soude bescheyden, met dit toevoeghsel, dat sy dese statue moght oprechten daer 't haer goed docht; 't welck niet min eerlick gehouden wierd, dan dat men dese eere aen een Vrouwe vergunde. Haer verdienst was, dat sy den grond, die daer nae *Campus Tiberinus* gheenaemt wierd, aen den *Roomschen* staet om niet hadde gheschoncken, siet *Plinius* Lib. XXXIV, nat. hist. Cap. 6. *Amilius Lepidus* als noch een jonghken wesende en ontsach sich niet in eenen Veld-slagh te verschijnen en sich te laeten vinden daer het heetste ghevecht was; alwaer hy een dobbele eere in gheleyt heeft; want hy niet alleenlick eenen Vyand versloegh, maer met eenen oock eenen anderen mede-borgher uyt 's Vyands hand verlostte; Den *Roomschen* raed heeft hem daerom een statue op 't *Capitolium* bescheyden, die door haere kinderlicke cieraeten ghenoech te verstaen gaf dat hy maer eenen jonghen was doe hy dit mannelicke feyt aenrechte. *Valer. Maximus* Lib. III, Cap. I. *exemplo I.* Daer plaghren oock menigh-mael statuen opgherecht te worden om de memorie van eenighe vreemde en gantsch wonderbaerlicke gheschiedenissen te onderhouden. Sodanigh was de statue van *Arion*; siet *Agell. nob. Attic.* Lib. XVI. Cap. ultimo, en *Anthol. Graec. Epigramm.* Lib. IV, Cap. 14. daer met eenen oock de statue van den vermaerden musicien *Eunomes* beschreven wort die hem tot ghedachtenisse van een seldsaem toeval opgherecht was, *Cicero* *, maectt insghelijcks ghewagh van de statue des *Aspendiaenschen* * Lib. IV: Harpen-slaeghers; en *Africanus Pedianus* geeft ons noch breeder in sijne uytlegghinghe op de woorden des grooten orateurs te verstaen wat voor een statue het gheweest is. Eenen vertwijfelden Kerck-roover die groot gheld uyt den Tempel van *Apollo Delphicus* ghestolen ende in het bosachtigste deel van den bergh *Parnassus* verborghen hadde

wierd aldaer van eenen Wolf omghebraght de wyl hy laghen sloop; den Wolfen hield niet op de Stadt daghelicks te doorwandelen, en met een vreeselick ghesuyt te vervullen. De nieuwigheyd van sulcken seldsaemen wonder, wrocht een heymelick achterdencken in de herten der Inwoonders, en jeder een begoft het daer voor te houden dat den Wolf sijne schouwelicke wildigheyd voor een wijle tijds niet en soude vergeten en sich daer nae wederom in het woud begeven, het en waer saecke dat het Godt soo wilde hebben: Eenighe overfulcks die het de pijn waerd achten den Wolf nae te sporen, den verslaeghen met te laemen het heylighe Goudt vindende, hebben het kopere beeld deses Wolfs ontrent den grootsten Altraer opgherecht, siet *Pausanias Lib. X. Julius Caesar* plaght een uyt der maeren schoon Paerd te ghebruycken, met voeten die de mensche voeten by nae ghelijck waeren; want men daer in eenighe kloofkens vernam, die de hoeven teenswijse schenen te verdeylen. Dit Paerd en was so haest niet in een sijner Pacht-huyfen gheveulent, of de wijchelaers hebben terstond dese uytspreeke daer op ghedaen, dat den eyghenaer des selvighen veulens onghetwijfelt des gantschen werelts Opper-heer soude worden; dit heeft *Julius Caesar* bewogen, dat hy dit Paerd met een sonderlinghe sorghe opgevoedt heeft; hy was den eersten die het bestond te beschrijden, als het niemant anders op sijnen rugge kost verdraeghen; soo heeft hy oock naderhand het beeld van sulcken Paerd voor den Tempel van *Venus Genetrix* ghewijhet, *Suetonius in Julio Cap. 61. Plinius Lib. VIII. nat. hist. Cap. 61. Solinus Cap. 55. Cedrenus Pag. 140.* De Roomsche Raedf-heeren hebben den Medicijn-meester *Antonius Musa* een statue dicht by het beeld van *Aesculapius* opgherecht met het gheld het welck de een en d'ander daer toe te saemen braght, om dat hy den Keyser *Augustus* uyt een gansch ghevaerlicke sieckte wederom op de been hadde gheholpen, siet *Suetonius in Augusto, Cap. 59,* van desen *Antonius Musa*, die den Keyser *Augustus* door het gebruyck van een koud bad van 't fleder-cijn verloft heeft, siet *Dion Lib. LIII. hist. ad annu. 731 ab V. C. Plin. Lib. XIX, nat. hist. Cap. 8. Horat. Lib. 1. Epist. 15. & vet. Comment. in istum locum, Antonius*, een van de grootniogende Roomsche dry-Heeren, heeft de penninghen die *denarius* genaemt wierden, met yser vermengt. Dies is daer een sekere Konst gevonden om de penninge te beproeven; en desen vond is onder de gemeynthe so aengenaem geweest, dat het Roomsche volck den vinder *Gratidianus* van straet tot straet met gehele statuen vereert heeft, *Plin. XXXIII. 9.* De Koninginne *Semiramis* was befigh met het opknoopen haerer tuyten, als men haer de boodschap broght dat de groore stad *Babel* van haere gehoorsaemheyd was

was afgheweken; en ghelijck d' eene fide van haer half-ghecierte hayr noch niet opgebonden was, soo is sy indien onverduidighen schijn nae d' afvallighe stad met haere gantsche maght ghetooogen, sonder te lieden datmen de hand aen haere vlechten sloegh voor dat sy de stad wederom onder haer gheweld hadde ghebraght: Op dese ghelegenheid heeft men haer binnen dese stad een statue in 't hanghende hayr oppgerecht, siet *Valer. Maximus Lib. IX, Cap. 3, exemplo ext. 6. Bupalus* ende *Anthemus* door een grille die hun in 't hoofd quam aenghedreven sijnde hebben de statue van den poete *Hipponax*, die eenen halven dwerg en met eenen oock seer leelick ende mismaect was, openlick ten toone gheltelt; 't welck *Hipponax* vernoomen hebbende, en dat daer daghelicks groote menighden van ledighe gaepstocken en besighe spotvoghels tot den winckel van *Bupalus* ende *Anthemus* toeliepen om haeren gaep-lust en spot-lust aldaer te versaedighen; soo heeft hy dese schampachtighe Konstenars door een bitter wraeckghedicht van *Iambische* versen soo dapper over den hekel ghehaelt, dat sy haer selven uyt enckelen spijt hebben verhanghen, siet *Suydas in Hipponax. Acron in VI, Epod.* Als oock *Plin. Lib. XXXVI, Cap. 5.* De Koninghinne *Artemisia* heeft nae 't innemen der stad *Rhodus*, tot een ghedenck-teycken haerer victorie twee statuen in deselve stad opgheset; waer van d' eene de stad schein af te beelden, d' andere daerenteghen was nae de ghelijckenisse der Koninghinne selver ghemaeckt, even als of sy de stad brand-merckte. 't Stond die van *Rhodus* niet wel aen dat sy haer selven ghedwongen vonden 't verwijt haerer maghteloosheid daghelicks voor haere ooghen 't aenschouwen, nochtans waeren sy van religie weghe verhindert de hand daer aen te slaen, ghemerckt het onghoorloft was de ghewijde standaerds ofte seghe-teyckens wech te nemen; soo hebben sy dan een Huys rondom die plaetse ghebout, niet willende dat yeman sijne ooghen daer op soude slaen, en hebben oock om de selvighe reden een ghebod laeten uyt gaen datmen die plaetse *Abaton*, dat is, een onbeganckelicke plaetse soude noemen, siet *Vitruvius Lib. II, Archit. Cap. 8.* Den Keyser *Commodus* heeft sich selven verscheyden statuen door de gantsche stad opghericht; als onder andere een voor 't Raet-huys, die den bogheschein te spannen; niet soo seer om dat hy eenen dapperen moed daer op droegh dathy een goed schutter was, als wel dat hy sijne Beelden allenthalven met de verschrickelickheid van een dreyghende ghestalte socht te vervullen, siet *Herodianus Lib. I. historiarum.* De statuen der ghener die door de gunste van groote *Monarchen* boven andere menschen verheven wierden, plaghten oock menighmaelin verscheyden plaetsen

* In Tiberio, Cap. 65.

* Satyra X, vers. 36.

plaetsen opghereckt te worden ; soo betuyght *Suetonius* * datmen de goude Beelden van *Seianus* schier overal opgheset vond als *Tiberius* regheerde. En *Iuuenalis* * gheeft ons in 't teghendeel door 't exempel van den selvighen *Seianus* te verstaen, dat dese Beelden met soo grooten ernst niet en konden opgherecht worden of sy wierden, noch al mer meerder yver om verde ghetrocken, als den *Monarche* den hooghgeduchten gunst-ghenoot slechts een weynigh suyr beghen aen te sien. Den Keyser *Claudius* heeft de statuen van *Simon magus* opgheset, met dit opschrift, *SIMONI. DEO. SANCTO*, siet *Tertul. Apolog. adv. gentes, Cap. 13.* d' Ontijdighe curieusheyd van eenighe *Roomsehe* burgers heeft te passe ghebraght datmen de statuen van haeren artschvyand *Hannibal* eertijds in verscheyden plaetsen der stad aenschout heeft. *Plin. XXXIV. 6.* Alhoewel schier alle d' *Atheniensen* het daer voor hielden dat *Pisistratus* eenen onderdrucker haerer vryheyd was, nochtans segten dat sijne statue eertijds 't *Athenen* inden Tempel van *Bacchus* gesien wierd. *Athenaeus Lib. XII. Deipnosoph. Cap. 8.* Het *marmer* siet ende en ghemantelde Beeld van dien grooten kinder-ghesellaer, den *Benevent aenschen Orbilius*, wierd aen de slinker sijde van 't *Capitolium* ghetoot, met twee doosen ofte lessenaers ontrent hem staende, siet *Suetonius de illustribus Grammaticis, Cap. 9.* De huysvrouwe van *Eubata Cyrenaeus* heeft haeren man een statue opgherecht, vermids hy sich door d' aenlockelicke schoonheyd van de wijd-beroemde *Lais* niet en liet bekoren om de ghetrouwigheyd die hy haer schuldigh was aen d' eene sijde te stellen, siet *Aelianus Lib. X. var. hist. Cap. 2.* Den Koningh *Ptolemaeus* beval den Konstenaer *Dinochares* dat hy sijn suster *Arsinoë* van weghen d' ongheoorlofde minnelusten inde lucht soude ophanghen ; dies heeft den Konstenaer in 't verwelfiel van den *Phariaenschen* Tempel eenen seylsteen vast ghemaect, die 't Beeld van d' ellendighe jonckvrouwe by 't yfere hayr soude optrecken, siet *Ausonius in Mosella. Plinius Lib. XXXIV. Cap. 14. Snydas in Magnetis. Cedrenus ad annum undecimum Theodosii imp.* Alhoewel men uyt alle dese voorighe exempelen lichtlick afnemen kan, dat veele en gantsch verscheydene ghelegheden 't ghebruyck der statuen eertijds veroorsaect ende vermeerderd hebben ; 't gaet evenwel vast dat het voornaemste ghebruyck der selvigher daer uyt allermeest ontstond, dat de dappere gheesten der gheneer die van de deughd niet heel end' al vreemdt waeren, door de belooninghe des deughds meer en meer tot deughdelicke betrachtighen souden worden opgheweckt. Soo heeft oock de ghewisse hope deser eere in voorleden tijden veele wackere verstanten uyt haere droomachtighe schuyw-winckels voordghetrocken

ken en tot manhaftigheyd aenghedreven. Want de menschen aenge-
merckt hebbende den gantsch Goddelicken luster der onsterfelicke-
die uyt dese verbeeldinghen der deughd uyt-Israelde, lieten sich
vaerdiglick voorstaen dat sy de sekere uytkomst haerer vroomigheyd
inde Beelden van andere deughdelicke persoonen aenschouden. De
memorie van uytneemende deughden wordt niet sinder reden in grooter waerde
ghehouden; ghemercke veele haer selven ghewilligher tot de deughd begheven,
indien de gunstige achtaerheyd van goede eerlicke mannen met hun niet en
versterke; seght Seneca Lib. IV. de Benef. Cap. 20. 't Gebeurt veeltyds dat
de menschen haer selven tot de deughd of tot d' ondeught begheven, seght den
jonghen Plinius *, nae dat sy de deughd en ondeught in andere beloont sien. * Panegy-
Weynighe hebben die standvastigheyd des ghemoeds, dat sy 't ghene eerlick of
ric.
schandelick is niet en souden naevolghen ofte vermijden, nae dat sy merken dat
andere wel of quaelick daer by ghevaeren sijn. d' Andere, wanneer sy ghe-
waer worden dat de luyheyd, slaepigheyd, en weelderighen overdaed den loon
van de naerstighyd, wackerheyd, en beraedsaeme ghemaetigheyd bekomen,
vinden 't gheraedsaemer soodaenighen loon door de selvige middelen nae te ja-
ghen; ende overmits sy een sonderlinghe begheerte hebben om den ghenen gelijk
te schijnen die door sinne byweyhen tot hooghden staet opslimmen, soo ghebeert
het oock dat sy den soodaenighen vaerdiglick ghelijck worden ghemaect, dewyl
sy daer nae trachten dat sy hun ghelijck moghten schijnen. Symmachus heeft
oock een aenmerkelicke plaetse; Om dat onse navolgens lust door d'aensie-
nelickheyd van deugdelicke luyden meer en meer in ons gemoed plagt 't ontbran-
den, seght hy *, en dat de naer-yverende deughd door 't exempel van anderer
* Lib. X.
luyden cere ghevoedt wordt; daerom is het in d' eerste eenvoudigheyd der ouder
cp. 25.
tijden een ghewoonlicke maniere van doen gheweest, dat de ghedachtenisse van
d' aller beste mannen door den arbeyd der Konstenaeren souden verlenyt worden:
Soo waer het oock te wenschen dat de lichtvaerdigheyd van een hoop gheringhe
pluym-strickers d' autoriteyt deser prijs-waerdigher vercierfelen niet en hadde
vermindert; Alhoewel het niet even-eens is hoemen aen d' eere gheraect, en
dat die dinghen dapper verschillen die door verscheyden middelen te passe wor-
den ghebraght. d' Aller oudste Grieccken plaghten d' eere der statuen
seer spaeriglick te vergunnen; en dat maer alleen aen soedaenighe
mannen, die in allerley deughdelickeyd boven andere uytstaken;
De naevolghende eeuwen daerenteghen maeckten mer wercks van
eenighe vuyle gheringhe Konsten, dan van de kennisse der dinghen die-
men door eenen ghestaedighen arbeyd moet haelen. Soo hebben
d' Atheniensen niet alleen 't borgher-recht haerer stad aen Aristonius
Carystius gheschoncken, die eenen speel-ghenoot was van den grooten
Alexander, maer sy hebben hem boven dien met een statue vereert, om
dat

dat hy sich in 't Kaetsf-peel met sulcken bevalligheyd plaght te bewe-
ghen, dat hy een seeckere maniere van danffen in 't speelen scheen te
ghebruycken. De *Eftiae* en d'*Oritanitae* hebben eenen sekeren *Theodo-
rus* inde ghemeyne schou-plaetse een statue ophgericht, met een
schijve inde hand, om dat hy de schijven in 't spelen met een sonder-
linghe behendigheyd van 't Damberd wist wech te preeuwen, d' In-
woonders van *Miletus* hebben den snaeren-speler *Archelaus* een statue
vergunt. De *Thebanen*, alhoewelse gheen statue van *Pindarus* konnen
aenwijfen, nochtans hebbense desen eertijtel tot de statue van den Sia-
gher *Cleon* toeghevoeght, dat sijn Vader-land door hem grooter ver-
maerdheyd hadde bekomen, siet *Athenaeus* Lib. I. *Deipnosoph.* Cap. 15.
& 16. *Ptolemaeus Philadelphus* had een sekere schenckster met naemen
Cline, die van hem so bemint wierd, dat hy haer allent halven door
de *Alexandrijnsche* Stad verscheyde statuen liet oprechten, in een enkel
rockken met een Tuyt-kanne ofte eenen schenck-pot in de hand,
siet *Athenaeus* Lib. X. *Deipnos.* Cap 7. & Lib. XIII. Cap. 5. *Harpalus*
heeft de Hoere *Glycera* een kopere statue ophgericht, siet *Athenaeus*
Lib. XIII. *Deipnosoph.* Cap. 7. De statue van *Phryne* wierdt onder de
Delphische statuen ghechoont; en 't welck grooter verwonderingh ver-
weckte, sy was gestelt in 't midden van twee treffelicke statuen: Want
sy had de statue van den *Lacedaemonischen* Koning *Archidamus* aen d' een-
esijde, en de statue van den *Macedonischen* Koningh *Philippus* aen de
andere sijde, siet *Athenaeus* Lib. XIII. *Deipnosoph.* Cap. 6. 't schijnt eyn-
delick dat het de *Lacedaemoniers* selver wel mogten lijden dat het beeld
van de vermaerde Hoere *Cottina* in hare stad van jeder een openlick
aenschout wierd, siet *Athenaeus* Lib. XIII. *Deipnos.* Cap. 5. *Plinius* stelt
het ons wijldopiger voor ogen hoe de statuen in 't eerste seer seldom en
maer alleen op rechtvaerdige oorsaecken gebruyckt sijnde, in de vol-
gende tijden al te gemeyn wierden gemaect; *Die gene*, segt hy *, *de*
welcke door d' eene of d' andere treffelicke daed enen duerende naem verdi-
den, plagten maer alleen afgebeeldt te worden. Voor eerst, indien sy in eenige
van de gheheyliche baerspelen, doch voornaemelick in d' Olympische, de victorie
behielden: Want het was de ghewoonte dat de statuen van alle d' overwinners
daer souden ghewijdt worden: Met onderscheyd, datmen de ghelijckenisse der
ghener die d' overwinninghe drijmael verworven, van haere leden selver soude
afdrucken: Dese statuen wierden Iconicae statue gheheeten. Dit ghebruyck is
nae der hand van de ghebeele wereld met een gantsch beleefde ernstigheyd aen-
ghenomen; soo dat de statuen nu ter tijdt op de merckt-plaetsen van allerhande
wrije Vlecken voor een verciersel, en om de ghedachtenisse der hoogh-loffelicke
mannen te onderhouden, worden ophgericht; de eertijtelen worden oock op den
voet

* Lib.
XXXIV.
Cap. 4.

voet der stock-beelden ghestelt ten eynde dat de naekomftighe eeuwen de selvige niet alleen op de grastteenen souden lesen. De bysondere huysen met haere facien hebben eyndelick mede voor merckt-plaetsen ghedient, nae dat die ghene de welke de hulpe ofte voorspraecke van eenighe maghtighe lieden van doene hadden haere beweederen en voorsprekers door dit middel sochten te behaeghen. De gemeyne Bibliotheken waeren insgelijcks verciert met de goude, silvere, kopere beelden der ghener welcker onsterffelicke sielen aldaer in haere schariften spraken. *Asinius Pollio* heeft dese gewoonte inghebraght, seght *Plinius* *, wanneer hy een Bibliotheke opherecht hebbende een ghebeele Repu-
 blijcke van groote verstanden versaemelt heeft. Het staet onderentusschen te be-
 dencken of men desen vond den *Koninghen van Alexandria* en *Pergamus* niet en behoort toe te schrijven, gemerckt dese om strijd geweldige Bibliotheken hebben
 opgheset, siet oock den jonghen *Plinius* Lib. IV. Epist. 28. Alhoewel nu
 de beelden van d' overledene maer alleen in de ghemeyne Bibliotheken
 wierden opherecht, nochtans heeft *M. Varro* van weghen sijne
 diepe ghelcertheidt d' eere ghehad, dat men hem gheduerende den
 tijd sijnes levens een beeld in de Bibliotheke van *Asinius Pollio* vergun-
 de; siet *Plin. nat. hist. Lib. VII. Cap. 30.* Wat d' andere bysondere Bi-
 bliotheken belanght, 't schijnt datmen dese laecke daer in so nau niet
 en keurde, overmids ons *Martialis* *, te verstaen geeft dat de beelden
 der levendighen uyt de selvige niet en wierden uytghesloten. *Onse*
voorouders stoffeerden haere Saelen. seght *Plinius* *, met beelden die verdien-
 den bestien te worden. niet so seer om 't werckmanschap van eenighe wytheemse
 Meesters die haere konst in 't koper ofte marmer betoont hadden, als wel om dat
 de waffe ghedaenten haerer voorvaderen op bysondere buffetten ten toone ghe-
 stelt waeren ten eynde dat sy gheene beelden souden ghebreck hebben die met het
 lijck ginghen als daer jeman van haer gheslacht soude overlijden; ende altijd als
 daer jeman van hun verscheyden was, soo hadden sy daedelick do gantsche me-
 nigte des volcks, 't welck oyt in haere familie gheweest hadde, by der band. De
 krantskens onderentusschen, waer in de naemen van de voornaemste stammen
 des gheslachts gheschreven stonden, wierden met linien aen de gheschilderde
 beelden gehecht. De Contoiren ofte Schrijfkamers waeren vervult met de ghe-
 denck-schriften van het ghene sy in den tijd haerer ampten voor 't gemeyne beste
 ghedaen hadden. Daer vertoonden sich buyten 's huys ontrent de dorpels andere
 beelden: Den roof, dien sy haeren vijanden ontnomen hadden, was daer tot be-
 wijs haerer grootmoedigheyt vast ghemaecke, sonder dat die ghene de welke hun
 't huys afkochten de hand daer aen mogten slaen; De huysen selver hielden niet
 op te triumpheren, alhoewel de eyghenaers verandert waeren. Soo was dit me-
 de eenen gheweldighen prickel, wanneer sy 't verwijt haerer huysen daghelicks
 moesten verdraeghen, dat eenen onkrighbaeren meester sijnen voet in anderer
 luysen

* Lib.
 XXXV.
 Cap. 2.

* In ipso
 statim ini-
 tio libri,
 Noni.
 * Lib.
 XXXV
 Cap. 2.

* De bello
Iugurth.

lyuden *Triumphe* had ghefelt. De woorden van *Sallustius* sijn aenmerckens waard, ick hebbe menigmael ghehoort, seght hy *, dat *Q. Maximus, P. Scipio*, en andere voortrefselicke mannen in onse Stad ghemeenlyck plaghten te segghen, dat haer ghemoed gheweldiglick tot de deughd ontfsteken wierd, als sy de beelden haerer voorouders aen schouden. Niet dat de wasse beelden en de blote ghedaente haerer voorfaeten dese kracht in sich hadden; mer dat de heaachtensse van haere vrouwe daeden sub: en vlamme in de eersuchtighe herten plaght te ontfsteken, dat het hun onmogelick was dien brand te lesschen, tot dat sy den loffelicken naem der selvigher door haere deughd hadden achterhaelt. Siet mede *Val. Maximus Lib. V. Cap. 8. exemplo 3.* Alhoewel niet alleen de statuen der ghenere die van 't selvighe bloed sijn onse herten plaghten te verwecken, maer oock de statuen der ghenere die ons t'eenemael vreemd sijn, soo heeft sich *Iulius Caesar* tot *Calix* in den Tempel van *Hercules*, nae 't verhael van *Dio Cassius* *, op't aenschouwen van *Alexanders* statue met diepe verlichtingen jammerlick daer over beklaegt dat hy sijne memorie noch niet door eenighe groote daeden wereeuwighet hadde, het en was dan so heel ongherijmt niet dat sy de beelden haerer edeler voorvaders in de voorsaelen tot opscherpinghe van haere deughd plaghten opte setten; ghelijck sy oock om de selvighe reden de ghelijckenisse van d' aller edelste haerer blond-verwanten in haer ringhen schijnen ghedraeghen te hebben. *Lentulus*, wien overgegeven boofwicht ende een van d' allergevaerlickste roerwincken in de Goddeloose t'faemen-roringe van dien grooten wervogel *Catilina*, plaght sijne brieven te segghen met eenen ringh daer in de ghelijckenisse sijnes edelen Grootvaders ghegraveert was: Ick hebbe *Lentulus* de brieven ghetoot, seght *Cicero* *, en hem afschevraeght of hy dien segghel kende, hy en heeft het niet ontkent, het is soo, seyde ick wederom, en 't en kan niet geloochent worden dat dit het beeldt is van uwen doortlichtighen Grootvader, die sijn land en landstieden dapper plaght te beminnen; soo dat u dit stomme beeld van sulcke schandelicke raedslaegghen hadde bebooren af te raeden. Ten eynde dan dat de oude stammen door d' onghereghelde boefachtigheyd eeniger jongher spruyten niet en souden ontciert worden, soo plaghten de naeste vrienden van 't bloed sondaenighe edele monsters eendrachtighlick te versaecken, niet lijdende dat sy den luster haerer familie door vuyle fielterijen souden verdonckeren. Het maeghschap van *Scipio Africanus* heeft sijnen sone vrij wat hard aengheraest, als hy van de deughd sijner voorouderen veraerdende, haeren eerlijcken naem door een verdorvene ende eerloose maniere van leven, tot schande broghit: Sijne naeste vrienden hebben hem den ringh van de hande ghetrocken, seght *Valer. Maximus* *, daer 't hoofd van *Scipio Africanus* in ghesneden was. Die sich aen de leere van d' een of d' ander Philopophe verbonden, plagten

* Lib.
XXXVII.

* Orat III
in L. Ca-
tilinaam.

* Lib. III
Cap. 5.

plaghten insghelijcks den ringh-leyder van d'aen-een-hangende leer-
linghen dese eere aen te doen, datse sijn beeld in haere ringhen om-
droeghen; *Onse goede bekende*, seght *Tullius* * sprekende van de *Epicurif-*
zen, hebben 't beeld van *Epicurus* niet alleenlick in haere tafereelen, maer oock
in haere drinckbekers ende ringhen.

Lib. 5. de
Fimibus.

8. Ick achte, seght *Plinius* *, dat de Schilder-konst haere voornaemste aen-
sienelickheydt te Roomen bekomen heeft door 't toedoen van *M. Valerius Maxi-*
mus Mejjalt, die in 't vier honderd en t neghentighste jaer nae de eerste grond-
le ginghe der Stad de Schilderije van 't Zee-gevecht, daer mede by de *Cartha-*
ginenfen met te saemen oock den Koningh *Hiero* in *Sicilien* overwon, aen de
eene sijde van 't Hostilische Raed-huys opgheset heeft. Den Keyser *Maximi-*
nus heeft insghelijcks den *Roomschen* Raed niet alleenlick door brieven
daer van verwittigt, hoe gheluckighlick by de stoutmoed gheydt der
Duytschen in de broeckachtighe plaetfen ter neder hadde gheslaeghen,
maer hy heeft de levendighe verbeeldinghe des gantschen ghevechts
met eenen oock voor 't Raed-huys in 't groote laeten afmaelen; ten
eynde dat het *Roomsche* volck de bysondere omstandigheden der ghe-
schiedenisse als tegenwoordiglick moght aenschouwen, siet *Herodianus*
Lib. VII. De achtbaerheydt der schou-plaetse heeft dese Konften
oock in grooter waerde ghebraght, nae dat sich jeder-een over de net-
tigheydt der Schilder-konste die in het rooneel van *Claudius Pulcher*
voorghestelt wierd, verwondert hadde; *Want de ravens*, door de ghelijck-
heydt der gheschilderder teghelen bedrogen sijnde, quaemen tot dese stellagie ge-
vloghen; segt *Plinius* in de selvighe plaetse. Als de *Atheniensen* eenighe
grootte Feest-daghen ter eeren van den Koningh *Demetrius* vierden, so
hebben sy den Koningh selver op 't Voor-tooneel geschildert, rijden-
de op den klood der aerden als op een Paert, siet *Athenaeus* Lib. XII. *De-*
ipnos. Cap. 9. 't Is gantsch koddigh en 't behoort tot het menighvuldige
ghebruyck deser Konften 't ghene van *Lepidus* verhaelt word, *Want*
als desen Grootmoghenden *Romeyn*, gheduyrende den tijd sijner dry
Heerschap, by de Magistraeten van een sekere Stad in een boschacht-
ghe plaetse ghelogeert was, soo heeft hy hun 's anderen daeghs met
vreeselicke dreyghementen tekeer ghegaen, om dat sy hem deden ver-
nachten in een oord daer hem der voghelen ghesangh niet en liet slaep-
pen. Derhalven hebben sy dese plaetse met de Schilderije van eenen
gheweldighen Draecke, die op een lange perkement-rolle geschildert
was, omhanghen. *Het wordte verhaelt*, seght *Plinius* *, dat de *Voghelen*
door desen schrick haer quinkeleren naelieten: *Soo plaghtmense oock naemaels,*
dies nood sijnde, door dit middel te stillen. De twee volghende exempelen,
alhoewelse eyghenlick tot dese plaetse niet en behoren, nochtans kon-
nen wy de selvighe niet wel voor by gaen; overmits wy daer uyt ver-

* Lib.
XXXV.
Cap. 4.

* Lib.
XXXV.
Cap. 11.

nemen, dat de onredelicke gedierten somwijlen niet min beroert worden door haer cyghen beeld 't welck sich in het water ofte in eenen spieghel vertoont, als de voorghemelde voghels door 't Draeken-beeld ver-tsaecht wierden ghemaect. Een Paerd schijnt kennisse te draevan 't cieraet sijner maene; dies siet men oock menigh-mael dat lustighe en weelderighe Paerden haer selven op de uytneemheyd haerer maene grootelick verhoovaerdighen; en die ghene de welcke haere Merrien van d' Esels laeten bespringen, vinden de selvighe somtijds byster wild en onghelaeten; want dese moedighe beesten nemen het seer quaelick, datmen se met een veracht ende onedel ghedierde paeren wil. Het eenighe middel om sodaenighe trofheyd te breken, is, datmen dese merrien nae 't afsnijden haerer maenen gaet wateren, want sy en konnen uyt het water so haest niet vornemen dan den roem haeres necks ghegaen is, of sy laeten dien grooten moed daedelick vallen, haer selven sonder eenighe teghenspertelinghe met d' esels vermenghende, siet *Aelianus Lib. XII de Animalib. Cap. 10.* als mede *Iul. Pollux Onomast. Lib. I. Cap. 11.* Het allet ghereedte middel om een Paepgeaey te leeren klappen, is daer op ghegrond, datmen se door haere eyghene ghelijckenisse bedrieghe. Den leermeester schuylende achter eenen grooten spieghel, spreeckt wat hy wil wat hem de Paepgeaey naefsegghen soude; en d' arme voghel, niet beter wetende of het is een Paepgeaey die sy in den spieghel aenschouwt, benaerfticht haer selven de taele te spreken die sy meynt dat de andere voghels van haere vederen sprecken, siet *Photius in Excerpt. ex Lib. V. Theodori episcopi Tarfi contra Fatum.*

Wy souden ons selven alhier verghenoeghen met het ghene tot noch toe aengaende het menighvuldighe ghebruyck deser konsten gheseyt is, 't en waer saecke dat sich vele andere dinghen in verscheyden autheuren voordroeghen die met de voorighe exempelen overeen komen; *Men behoort oock allerley saecken ende allerhande ghespreck*, nae het segghen van den Philofophe *Seneca met de eene of de andere ghesonde leerlinghe te vermenghen*. Ghelijck ick my selven overfulcks daer van ten vollen versekeret houde, dat alle de volghende exempelen vermaeckelick sullen sijn, van weghe de groote verscheydenheyd die daer in te vinden is; soo verhoope ick insghelijcks dat sommighe profitelick sullen bevonden worden, van weghe de nuttigheyd eenigher leerin ghen die daer in begrepen sijn.

Lib. II.
nat. quaest.
Cap. 58.

* Lib. 8.
nat. hist.
Cap. 48.

9. *Acupingers*. De naeld Schilderije wordt den *Phrygiaenen* toegheschreven; soo wierden oock de Boorduyr-werckers eertijds *Phrygiones* ghenaemt, seght *Plinius **, om dat de Konst van allerhande sticksel-werck

werck te maecken in *Phrygia* eerst ghevonden is; Alhoewel *Lucanus* * den *Aegyptenaren* desen lof schijnt toe te schrijven, Doch hier van sullen wy, door de genade Gods, op een andre gelegenheyd breder handelen.

Textilis pictura, *Cicero* * naempt de Weef-schilderije van allerhande Tappijt-werck met desen naem, Soo lesen wy mede in *Valer. Maxiimus* *, dat het legher van *Antiochus* Koningh van *Syrien* tenten ghespannen heeft die met gheweefde beelden verciert waeren *Lucretius* ghebruyckt oock de selvighe maniere van spreken. De brandende kortsen, seght hy *, sullen u niet te vroegher verlaeten als ghy u in gheweeven Schilderije en purpure bedde-kleden omwentelt, dan als ghy in een gemeyne sargie hobben en tobben moet. Onder vele en gantsch verscheydene werckstucken van desen slagh, sijn dit de voornaemste certijds gheweest; *Arcadici pilij*, *Attalicae vestes*, *Babylonica texta*, *Chlamydes militares*, *Diademata regum Aegyptiorum*, *Judaica vela*, *Peplum Palladis*, *Toga picta*.

Arcadici pilei. Den *Grijschen* Filosofhe *Menedemus* wierd door de onghesegghelickheyd sijnes gemoets ofte oock door de straffigheyd van d' eerste grond-leeringhe soo dapper in sijne sinnen verbystert, dat hy in een onmenschelike verwoedheyd uytbrekende in den schijn van eenen onder-aerdschen wraeck-gheeft op en neer wandelde; dies en ontfach hy sich niet voor eenen helschen bespieder uyt te gheven, segghende, dat hy nergens anders om uyt en afgrond was opgheklommen, dan om 't bedrijf der misdaedigher menschen aen te mercken en de Duyvelen daer nae te boodschappen 't ghene hy ghesien hadde, sijnen langhen bruyn-donckeren rock was met eenen vlammen gordel omgordt; de twaelf beghinfels der Nature waeren door de weef-konste in sijnen *Arcadischen* hoed afgebeeldt: Hy gingh op *Tragische* borkijken: Sijnen langhen baerd hongh over sijnen gordel; hy hadde een eyschen stockken in de hand, 't welk hy steeds herwaerds en der waerds plaght te swieren, siet *Laertius* ontrent het eynde sijnes *Seften* Boecks.

Attalicae vestes. Den Koningh *Attalus* is den eersten gheweest, seght *Plinius* *, die de gewoonte van 't goud in de kleedinghen in te weven opgebraght heeft; waer van oock d' *Attalische* kleederen haeren naem hebben. Het is wel waer dat *Silius Italicus* *, ghewagh schijnt te maecken van eenighe *Attalische* tapperserijen die met den naelde verscheydenlick gheschildert waeren; doch wy moeten in dese sijne woorden door de *Attalische* tapperserijen maer alleen kostelicke en gantsch staetelicke tapijten verstaen; want her een ghemeyn gebruyck onder de oude schrijvers gheweest is, dat sy allerley heerlicken kostelicken huys-raed *Attalischen* Huys-raed noemden, overmids den voornoemden Koningh in alle sijn bedrijf

uyt

* Lib. X.
vers. 142.* Lib. IV.
in verrem.
* Lib. IX.
Cap. 1. ex.
ext. 4.* Lib. II.
vers. 34.* Lib.
nat. hist.
Cap. 42.
Sub finem
Lib. XIV
de bello
Punico.

uyt der maeten grootfch en pragtigh was.

Babylonica texa. Babylon heeft wel-éer den opperften roem der weefkonfte ghenoten; want ghelijck d' inwoonders van die stad verfcheyden coleuren in de ghefchilderde Tapijten konftighlick plaghten in te weven, foo wierden oock fodaenighe wercken doorgaens henen *Babylonifchen* wevinghen ghenaeamt, fiet *Plinius Lib. VIII. Cap. 48.*

Chlamides militares. Als *Philopamen*, een feer vermaerd Krijgsoverfte, de *Acheans* van 't vermaeck 't welck fy in gantsch ydele en nietige fraygheden plaghten te fcheppen tot de liefde en 'tgebruyck van fchoon Waepen-tuygh locht aen te leyden; foo heeft hy haere voet-knechten ghebeelde veld-kleeders ofte kalacken, en haere Ruyterije gebeelde waepenrocken laeren draeghen. Defen grooten Capiteyn liet fich voorftaen dat het bloote aenfcouwen fodaenigher vercierselen haere grootmoedighe voordvaerenheyd gheweldighlick soude ontfteken. even als ons *Homerus* befchrijft dat den dapperen *Achilles* op 't eerfte gheficht van nieuwe en kostelicke Waepenen feer beluft gheweest is om fi ne dapperheyd door 't ghebruyck van fulcke cierlicke Waepenen te betoonen, fiet *Plut. in Philopamen.*

Diademata regum Aegyptiorum. De fluyer-kroonen der *Aegyptifcher* Koninghen waeren rond-om befet met de ghelijckeniffe van doodelicke flanghen die men *Afpides* noemt. Want ghelijck noyt jeman, die van fulcken flanghe ghebeten was de dood konde ontgaen; foo wilden fy daer mede heymelick te verftaen gheven dat den verbolghen toorne eenes vergrimden Koninghs feer ghevaerlick ja te eenemael onvermijdelick is, fiet *Alianns Lib. VI. de Animalib. Cap. 38.*

Indaica vela. De Ioodsche voorhanghsfels waeren doorwrocht met verfcheyden monfter-dieren, die jeder een fich felven plaght in te beelden wanneer hy de wonderbaerlicke vreemdigheden der *Indianen* meynt te aenfcouwen, fiet *Claudianus in Eutropium, Lib. I. verf. 355.*

Peplum Palladis. De vaene van *Pallas*, die alle vijf jaeren t *Athenen* in een openbaere proceffie eens omghedraeghen wierd, plaght met eeren sonderlingen lult in de *Panathenaische* hooghtijd van jeder een befchout te worden; om dat de nederlaeghe van de onbefinde Reufen, die den hooghen hemel dwaeflick beftormden, daer in rijckelicken konftighlick afghebeeldet was, fiet *Virgil. Ciris.*

Toga Palmata. Van dit prael-kleed fpreect *Isidorus Hispalensis; Die ghene*, seght hy *, *de welke haere Vijanden hadden overwonnen, plaghten eenen tabbaerd te verwerven die toga palmata ofte oock toga picta ghenaeamt wierd; van weghen de Viflorien en Palm-tacken die daer in door de weefkonfte ghevrocht waeren. Ende ghelijck wy voor defen hebben aenghewelen dat*

* Originum Lib. XIX.

dat de *Toscaenen* d' eerste gheweest sijn die de *Statuen* in *Italien* bragten, soo staet ons oock alhier aen te mercken dat dit cieraet mede van hun hervoord ghekomen is. Onse voorsacten, seght *Sallustius* *, hebben 't grootste deel van d' eerste yckenen, die by de magistraeten ghebruyckt wierden, van de *Toscaenen* ghenomen. *Macrobyus* bevesticht even het selvighe; *Tullus Hostilius* den sone van *Hostus* en derden *Konigh* der *Romeynen*, seght hy *, nae dat hy de *Toscaenen* onder sijn gheweld ghebraght hadde, is d' eerste geweest die den elpen-beenen waeghen-stoel (*Sella curulis*) te *Roomen* inghevoert heeft; als oock de *Sergeanten listores* en de staet-sabbaerden (*toga picta atque praetexta*) want alle dese dinghen waeren somtijds eerste yckenen van de *Toscaensche* boogb-overigheyd.

* De bello
Catilin.

* Lib. ij
Saturnal.
Cap. 6.

10. *Minerva* wierd eertijds op de stad-poorten en op veele deuren van bysondere huysen gheschildert, ghelijck de *Schilderye* van *Mars* ghemeynlick ontrent den eersten ingangh der voorstedden te vinden was: Daer mede te verstaen ghevoende, dat alle dinghen binnen de stads vestinghen en binnen de muuren van bysondere Huysen door den raed en t wijse beleyd van *Minerva* bestiert moeten worden; ghelijck de voorstedden in 't tegendeel *Mars* voor haeren scherm-heer moesten aennemen, siet *Schol. vet. in Aeschylum. en Tzetzes in Lycophonis Cassandra*. Sommighe nochtans plaghten haere deuren met eenighe andere Goden ofte menschen, nae haeren eyghenen lust, te beschilderen. Dit heeft *Ausonius* * bewogen om dien verwaenden snorcker boerdighlick over te haelen, dewelcke van een gheringhe en gantsch duystere afkomste voord-ghesproten sijnde, 't hoofd evenwel benevens andere edel-lieden inde wind socht te steken; ende om dat hy niet en konde eenighe doorluchtighe mannen uyt den hoek haelen die hy de wereld voor d' eerste en d' oudste stammen sijner familie opdringen soude soo heeft hy sijne afkomste van *Mars, Romulus* en *Remus*, (d' eerste stichters der *Roomscher* stad) beghinnen af te rekenen; de selvighe niet alleen op verscheyden waeghen-borghen in sijne voorsaele opletende, maer oock op alle sijne deuren voor d' eerste grond-legghers sijnes gheslachts afmaelende.

* Epigr. 291

Den *Medischen* *Konigh* *Hispaspes* met t' saemen sijnen jongen broeder *Zariadres* waeren beyde soo uydermaeten schoon, dat haere onderdaenen midsgaeders oock alle de naebuyrige volckeren uytgaeven datse van *Venus* ende *Adonis*, voord-sproten, vermids het hun onmoghelic scheen d' uytnemende schoonheyd deser ghebroeders anders uyt te drucken. *Hispaspes* heerfchte over *Media* en 't gantsche land 't welck daer onder was ghelegghen: *Zariadres* voerde 't opperste gebied inde gheheele Land-streke boven de *Caspie port* tot aen de riviere

Tanais : d' Andere landen aen d' overzijde van de riviere waeren onder 't gheweld van den Koningh *Omarthes*. Het wordt in veele Historien betuyght dat *Odatis*, de dochter van *Omarthes*, de ghelijckenisse van *Zariadres* in haeren slaep ghesien hebbende, dapper op hem verlief is gheworden; dat oock *Zariadres* aen d' andere zijde met dierghelijcke liefde bevanghen wierd, soo haest als hem 't Beeld van de schoone *Odatis*'s nachts voorquam. Soo heeft oock d' inbeeldinghe van desen minne-droom daghelicks meer en meer d' overhand genomen in 't herte van d' een en d' ander, als sy naemelick uyt het ghemeyne loopende gherucht verstond dat *Zariadres* wonderlicken schoon was, ende als het hem wederom van yeder-een wierd aenghefeyt dat *Odatis* alle d' andere Vrous personen in schoonheyd verde te boven gingh. Dies vond sich *Zariadres* ghedwonghen eenighe aensienelicke mannen aen *Omarthes* af te senden, om 't houwelick tusschen hem ende *Odatis* te maecken. Maer *Omarthes* en wilde daer toe gantsch niet verstaen, want ghelijck hy gheen mannelicke afkomst nae sich in 't rijk en konde bevestighen, soo en begheerde hy sijn dochter aen gheenen vreemdelingh, maer aen d' een of d' ander van sijne bekende Landf-luyden te gheven. Dies heeft hy korts daer aen alle de voornaemste Heeren van 't gantsche land midgaders oock alle sijne vrienden ende bloed-verwanten tot sijnner dochters Bruyloft-feeft ghenoodt, sonder nochtans den Bruydegom te melden. De maeltijd gingh onder en tusschenaen, yeder-een viel hard aen 't drincken, ja eenighe beghoften den Wijn alreede in 't hoofd te krijghen, als den Koningh sijn dochter *Odatis* in 't ghehoor van alle de Bruylofts gasten aldus aensprack, dit is uwe Bruyloft dochter *Odatis*; bemerckt alle d' aensittende gasten met een gauwe ooghe; den tijd is nu hier gheschaepen, dat ghy eenen gouden Kop moet vol schencken ende aen hem aanbieden dien ghy meynt te rouwen : Wy sullen hem opstaende voet eenstemmighlick uwen Bruydegom begroeten. De benaude maeghd, nae datse haere ooghen achter-volghens 't bevel haeres vaders van d' een op d' ander hadde gheslaeghen, gingh al krytende nae 't buffet, wenshende onder en tusschen de beminde tronie van haeren *Zariadres* t' ontmoeten, dien sy nu alreede van den tijd haeres aenstaenden trou-daghs verwitigh had. *Zariadres* was besigh met sijn legher aen de kant van de riviere *Tanais* te slaen, als hem dese droefve tijdige ter ooren quam : Daerom voer hy sonder vertoeven met sijnen inghespanden waeghen en waeghener heymelick over 't water; alwaer hy dapper aenslaende en dien nacht ontrent tachtentigh stadien gheloopen hebbende, als hy nu het Dorp daer de Bruyloft ghehouden wierd beghoft te ghenaecken, soo beitelde hy sijnen waeghen ende

Waghener

Waghener in een sekere plaetse die hem tot volvoeringhe sijnes voornemens de meeste bequaemheyd scheen te hebben. Oock en hadde hy sijn ghewaed soo haest niet verandert ende eenen *Scythischen* rock aengetrocken, of hy spoeyde sich daedelick nae 't hof. Daer sach hy hoe dat de bedruckte *Odisis* aen 't buffet staende ende eenen drinckkop met traenende ooghen langhsaemlick opvullende, anders niet en socht dan den tijd te verlenghen, of daer misschien onder en tusschen yet voor-viel't welck haer teghenwoordige verdriet in een onverhoop-te vreughd maghtigh waere te veranderen, *Zariadres*, ghelijck hy de beanghttheyd haeres belaeden ghemoeds uythaer wesen ende uyt haere maniere van doen ghenoeghsaemlick besefte, soo heeft hy sich sonder eenigh vertraeghen aen haer ontdeekt; segghende; keert uwe ooghen 't mijwaerds, *Odisis*; ick ben uwen *Zariadres*, die niet ghetwijfelt hebbe alhier op u bevel te verschijnen. De verbaefde maeghd, bevindende dat dien overschoonen vreemdelingh die met haer sprack de ghelijckenisse droegh van 't beminde ghelaet 't welck sy wel eer inde nacht-ruste ghesien hadde, wierd met een onuytsprekelicke vreugd vervult en gaf hem den voorseyden kop daedelick inde hand. Dus heeft hy haer op 't aller schielickste uyt het midden van de half suylelende Bruylofs gasten ontschaect ende op sijnen waeghen haestighlick wech-ghevoert. De dienst-boden die eenighe kennisse van de sicke hadden, ghelieten sich als of sy daer niet mer allen van wisten, Ende als hun den Koningh belaste datmen sijn dochter wederom soude inroepen, soo hebben sy hem gheandwoordt dat sy niet en wisten werwaerds henen de Princeffe ghegaen was. d' Inwoonders van *Asia*, ghelijckse dese avonduersche minne ghaerne en met een sonderlinge verwonderingh verhaelen, soo plaghten se de Schilderye van dese geschiedenis, die allerley verferde minne-praetjens verde te boven gaer, niet alleenlick inde Kercken en in de Koninghlicke Paleysen, maer selfs oock in de Huysen van gemeyne luyden af te maelen. De groote Vorsten des selvighen rijcks houden den naem *Odisis* insghelijcks in sulcker waerden, datse gheen liever naem kennende haere dochters veeltijds dien naem gheven, siet *Athenens* Lib. XIII. *Deipnosoph. Cap. 5.*

Men sach veeltijds in treffelicke Huysen eenen grooten gheketenden Hond ontrent des Poortiers logijs op de muyr gheschildert; soo stonden oock boven hen dese woorden met vierkante groote letteren gheschreven, **CAVE. CAVE. CANEM.** siet *Arbiter in Satyrico.*

Het ghevecht tusschen de wels en muysen wierd eertijds op de berderen van vele kraem-winkelkens gheschildert, seght *Phaedrus Fabulâ LXIV.* En ghelijck sy door dit middel de kallanten tot haere

winckels verlockten, soo plaghten sy inghelijcks twee slanghen op d' uytzijde haerer Kraemen te schilderen om 't onmanierlicke gheboefte van haere winckels af te wijzen; sy en konden soo haest niet bemercken dat yeman inde hoecken haerer Kraemen sijn ghevoegh bestond te doen en sijn water meynde te maecten, off sy waeren terstond inde weer om hem door de Schilderye der slanghen te verwittighen dat het een ghewijdde plaetse was, en dat hy den *Genius* ofte den goeden Enghel van die plaetse soude verstooren indien hy deselvighe plaetse met sijne vuylichyde verontreynghde. Daer en is ghēen plaetse, seght *Servius* *, of sy heeft haeren bysonderen *Genius*; en desen *Genius* wordt doorgaens henen door de ghelijckenisse van een slanghe uytgedruckt, siet oock *Cornutus in Persium ad vers. 113. Satyræ primæ*, daerhy dese ghewoonte der Kraemers op 't aller duydelickste voorstelt. Het werd oock by d' oude Heydenen daer voor ghehouden dat niet alleen de houte huttekens der winckeliers, maer oock de stad Poorten, de bysondere Huyfen, de baed-stoven, de stallen selver. en alle de hoecken der gantscher stad veele duysenden van dese *Geniusses* ofte Enghelen hadden, siet *Aurel. Prudentius Lib. II. contra Symmachum*. Soolefen wy mede in *Iuvenalis* * dat *Epona* en meer andere leelicke tronien veeltijds ontrent de vunstighe kribben gheschildert plaghten te worden.

* ad ver-
sum 85. li-
bri V.
Aeneidos,

* Sat. VIII
vers. 157

Theudelinda, de Koninghinne der *Longobarden*, heeft haer selven een Palays in *Modicia* ghebout (welcke plaetse twaelf mijlen van *Milanen* gheleghen is) en heeft daer in verscheyden *Longobaerdische* gheschiedenisse laeten af-maelen; soo kan men oock uyt die Schilderye duydelick vernemen hoe de *Longobarden* in den tijd haere hoofden plaghten te scheeren, als oock wat voor een maniere van kledinghe sy plaghten te ghebruycken. Haeren neck was gheschrabt en tot het achterhoofd toe ontbloot; 't overighe hayr hongh nederwaerds soo leegh als haeren mond, wesende van 't scheidfel haeres voorhoofds af aen beyde sijden verdeylt. Sy droeghen wijde en door de bancklijn-waete klederen, ghelijck wy sien dat d' *Anglo-Saxones* nuter tijd doen, verciert met breede en verscheyden verwighe boorden. Haere schoenen waeren schier tot het opperste van den grooten teen gheopent, en wierden van d' eene sijde tot d' andere beurt-wijse opgebonden. Naderhand beghoiten sy hosen te ghebruycken, een dicker en stercker soorte van kouffen daer over treckende als sy erghens te paerd gingen. Maer dese ghewoonte hebben sy van de *Romeynen* ontleent, siet *Paulus Diaconus de Rebus gestis Longob. Lib. IV. Cap. 23*.

De plaetsen in welke d' oude Martelaers omghebraght waeren, plaghten verciert te sijn met de Schilderye haeres lydens; alle d' omstandigheden

digheden der onmenschelicker wreedheyd die de woedende Beulen reghen dese heylighe mannen ghebruyckt hadden, wierden daer in nae 't leven ofghemaelt, siet *Prudentius* in 't lijdē van *Cassianus* den School-meester, die van sijne eyghene leerkinderen uyt last des bloed-dorstighen vervolghers met schrijf-priemkens ter dood gheprickelt is gheweest, siet mede den selvighen *Prudentius* in 't lijdē van den vroomen bloed-ghetuyghe *Hippolytus*. Als oock *Paulus Diac.* de *Gestis Longob. Lib. IV. Cap. 17.*

Die ghene dewelcke uyt een swaere kranckheyd opstonden plagten de Schilderye van *Aesculapius* in haere beste Kamers tot een reycken haerer danckbaerheyd op te setten, siet *Libanius Declamat. XXXIX.*

Wat de tafereelkens der ghener aengaeft die ichip-breuke gheleden hadden ofte oock te recht ginghen over eenigh groot onghelijck 't welck hun was aenghedaden, wy hebben de selvighe *Lib. I, Cap. IV. § 4.* aengheroert.

Het achter-Kasteel der schepen was doorgaens henen verciert met de Schilderye van den eenen ofte den anderen God dien de beschuttinge des Schips bevolen was; soo wierd oock desen Scherm-heer veeltijds met Goud en allerhande trefselicke afsteekende coleuren besmeert, siet *Virgil. Lib. X Aeneid. en Valer. Flaccus Lib. VIII Argonaut. vers. 292.*

Dieghene dewelcke gewoon waeren d' een d' ander somtijds te vergasten, plagten altemets, als het hun niet ghelegghen quam haere vrienden te besoecken, eenighe liefselickheyd van Fruyt en andere min ghemeyne dinghen aen malckanderen toe te senden: De backskens en korfkens die met sodanighe gheschencken vervult waeren, wierden *Xenia* ofte gast-gaeven gheheeten: Soo behielden oock haere Schilderyen den selvighen naem: Want als den opghetaften hoop van sodanighe onder een gheschaeckierde soetighe den Konstenaren heel schilderachtigh sienen te staen, soo plagten sy deselvighe na en dan door haere Konst nae te boetsen en dese haere tafereelkens *Xenia* te noemen, ghelijck ons *Vitruvius Lib. VI. Archit. Cap. 10.* te kennen gheeft. *Philostratus Imaginum Lib. I.* ontrent het eynde des selvighen Boecks, stelt ons een volkomen beschrijvinghe van sulcken stueck wercks voor ooghen.

Meandrum is een sekere soorte van Schilder-werck 't welck dese benaeminghe van de Riviere *Meander* ghekregghen heeft, om dat het door 't menighvuldighe draeyen en wenden met den krommen loop deser dwaelender Riviere schijnt overeen te komen, siet *Festus Pompeius:*

Als *Murana* en *Varro* boumeesters (*adiles*) waeren, soo hebben sy

tot *Lacedaemon* een seker stuck plaester-wercks uyt steene mueren om d' nytmemenheyd der Konste uytghehouden en in houre lijsten te *Roemen* ghebraght tot ciëraet der plaetse diemen 't *Comitium* noemde. Dit werck alhoewel het in sich selven gantsch wonderlick schein te sijn, soo heeft het nochtans meerder verwonderingh verweckt dat het onghescent over quam. *Plin.* XXXV, 14. siet oock *Vitruvius* Lib. II. *Archit.* Cap. 8.

M. Agrippa heeft de heefste plaetien der baed-stoven verciert met kleyne tafereelkens die in 't marmer bequaemelick waeren inghevoeght siet *Plin.* XXXV. 4.

De vloeren waeren eertijds in *Griekenland* door een gantsch arbeydstaeme konst nae de maniere van een Schilderije gheplaveydt, tot dat de *Mosaische* ofte *Musaiscke* vloeren wierden inghebraght, dese schijnen by d' oude *lithostrata* ghenaeemt te sijn; En *Plinius* verhaelt ons dat *Sofus* in sodaynighe wercken boven alle d' andere Konstenaers plaght uyt te muyten, sich eenen grooten naem verkregen hebbende door 't vloeren van een huys 't welck in de vernaemde stad *Pergamus* met den naem *Afarotos ecos*, dat is, 't onghеваeghde huys bekend was; om dat hy de schraeffelinghen ende schuddelinghen van de raefel daer in van kleyne versheyden verwighe steenkens soo aardighlick ghemaect hadde, als offe onachtsaemlick op den grond nae 't scheidten der maeltijd gestroyt laghen. De drinckende Duyve is daer mede verwonderens waerd, die rwaeter door de schaeduwe haeres hoofds verbruyn, de wijl haereen andere 't eten ontsnapt, andere sitten en spelen op den rand van de kruycke, andere loddere en baeckeren haer selven in de sonne, den tijd met het picken en streelen haeter vederen door-brenghende, siet *Plin.* XXXVI. 25.

Den cupressen-boom wordt oock tot de schilderije van allertley historie-werck ghetrocken, bekleedende allerhande wild-iaghten, vloten van Schepen, midsgaeters oock de verbeeldinghe van vele andere dinghen met een dun, kort, en groen loof, siet *Plin.* XVI. 33.

Die ghene wierden onder de Soldaeten *imagenarij* ofte *imaginiferi* genaemt, de welcke de beelden der Keyfers droegen als 't leger te veld gingh, siet *Vegetius* Lib. II. de *Re milit.* Cap. 7.

Het silver wordt in *Egypten* gheschildert, en niet ghegraeveert: Want d'*Egyptenaers* onderwinden sich het silver te verwen, ten eynde dat sy haeren hoogh-geeerden *Anubis* in haere drinck-vaeten mogten aenschouwen. Dese stoffe wordt daer nae tot de triumphaele statuen ghebruyckt; en 't welck gantsch wonderlick is, den prijs van sulcken verdoofden luster wordt uyt enckele nieuwsghierigheydt verhooght, *Plin.* XXXIII. 9.

Het glas heeft een sonderlinge bequaemheyd om sich te laeten beschilderen, *Plin. XXXVI. 26.*

De ghespickelde schellen der schild-padden wierden door een bedrieghelicke schilderije gheholpen, als de placken in sommige plaetsen niet en schenen net gheuoegh te staen; siet *Seneca Lib. VII. de Benef. Cap. 9.*

De kalendiers ofte almanacken schijnen wel eer van binnen ofte van buyten beschildert te sijn geweest, mischien oock van binnen ende van buyten, *Ovid. Lib. I. Fast. circa initium.*

Beschilderde hanghiel-riemen, *Apuleius X. Metam.*

Beschilderde toomen, *Ovid. IV. Metam. vers. 24.*

Beschilderde pijl-kokers, *Ovid. II. Metam. vers. 421.*

Beschilderde borsekijnen, *Ovid Amorum Lib. II. Eleg. 18.*

Beschilderdetenten, *Claudia Lib. I. de Siliiconis laudib. vers. 157.*

Beschilderde schilden waeren eertijds een ghewis merckteycken van de dapperheyd der gener diese droeghen; De schilden van dappere mannen, seght *Servius **, waeren in voorleden tijden beschildert; de schilden daer en teghen van bloode loeren end' aenkomende Soldaeten waeren blanck. Het schijnt nochtans dat allerley Soldaeten sonder eenigh onderscheyd naemaels d' een of d' ander gheschilderde merck op haere schilden hadden; *Vyt vrees dat de soldaeten in 't ghewoel des gheuechts van haere roghesellen sonden af-draelen*, seght *Vegetius **, so ist dat bysondere benden der krijgs-knechten bysondere gheschilderde merck-teyckens in haere schilden voerden; behaluen dat den naeme van elck Soldaet op 't binnenste sijnes schilds met letteren uytgedruckt stond, als oock tot wat compagnie den eyghenaer des seluigen schilds behoorde. So magmen oock seer wel staende houden dat ons Nederlandsehe woord *Schilderen* oorspronckelick van dese ghewoonte heruoord komt, want het waer schijnelick is dat d' oude strijdbare inghesetene deser landen dese Konst voor eenen langhen tijd maer alleen tot op-pronckinge haerer schilden gebruyecten; en gelijk dit woord in 't eerste sijn benaeminghe ende eyghenschap uyt het schild-cieraet ghenomen heeft, soo is het naederhand in een ruymmer sin verder ghetrocken, als de Konst niet alleen ontrrent de schilden maer oock ontrrent vele andere dinghen begoft gheoeffent te worden.

De statuen seluer waeren al te mets mede beschildert, niet in dien sin, ghelijck *Plinius ** seght dat se met vermillioen gheschildert waren; maer om dat se menighmael metalle de veruen die in een vlacke Schilderije gebruyckelick sijn overstreken wierden. So geeft ons *Pausanias ** te kennen dat tot *Crensis* een plaester-wercke statue van *Bacchus* gheweest is, die door de Schilder-konst opgheciert was.

* Ad illud
Virgil. sub
finem VII.
Aeneid
pistifcuta
Labi-
* Lib II.
de Re mil.
Cap. 18.

* Lib.
xxxiii.
Cap. 7.
Lib. ix.

De *Aegyptenaers* plaghten insghelijcks de houtte ghelijckenisse van eenen dooden man in haere sceften om te draeghen, nae dat sy 't selvige Beeld door de snijd-Konste en Schilder-konste soo verde ghebraght hadden datmen 't van een doode lichaem niet wel en konde onderscheyden, siet *Herodotus Lib. II. hist.* Den voornoemden auther spreeckt oock in 't selvige Boeck van soodaenighe overschilderde statuen die d' *Aegyptenaers* eertijds inde gantsch wonderlickke maniere haerer begravenissen plaghten te ghebruycken. In sijn derde Boeck verhaelt hy 't selvige van de *Mooriaenen*.

Alhoewel dan de statuen altemets gheschildert wierden, nochtans waeren d' ongheschilderde meest ghebruyckelick; niet alleen om datse d' opene lucht best verdraeghen konden, maer oock om datmen daer in de Konst veel beter aenmercken kost dan inde gheschilderde, in welke den rechten trecker der Konste uytghewischt of tenminsten verdonckert wierd, door de bedriegelickheyd van schoone aentrefelicke kleuren. Daerom sullen wy nu voord-vaeren tot het menighvuldighe ghebruyck van soodaenighe statuen en andere Konstghe wercken van dien aerd.

II. Heten is my niet onbekent hoe grooten saecke dat ick op my neme, en datmen seer beswaerlick in weynighe blaederen d' overgrote menighe der Statuen midgaeders oock het menighvuldighe ghebruyck der selvigher vervatten kan; dies ick my der kortigheyd, soo veele als 't immers moghelick is, bevljighen sal; my selven met het bloote verhael en d' enkele naemen van veele konstghe wercken te vrede houdende, sonder langhe te staen op een naupuntighe beschrijvinghe van elck stuck wercks in 't bysondere. Indien yeman voorder bericht vereyscht, de selvige inaghe byghebraghte autheren inde hand hem: Of sich tenminsten aen die ghene bevrageghen, dewelcke in dese autheren niet heel end' al onghoeffent sijn.

Aegis, was een borst-plaetse met het slangh-hayrige hoofd van *Medusa* in 't midden, siet *Virgil. Lib. VIII. Aeneid.* Wy moghen hier d' aenmerkinge die *Servius* op dese woorden van *Virgilius* ghemaect heeft niet voorby gaen; *Aegis* is eyghentlick een kopere borst-plaete, segt hy, hebbende 't hoofd van *Gorgo* in 't midden. Wanneer dese plaete een Goddelicke borst bedeckt, soo wordtse *Aegis* genaemt: Wanneerse daerentegen een menschelicke borst waepent, ghelijck wy veeltijds in d' oude statuen van d' aller vermaerdste Veld-oversten het selvige bemercken, soo wordtse *Loric* gheheeten, siet *Martialis Lib. VII, Epigr. 1.* Het is voorder aenmerckens waerd 't ghene *Servius* daer by voeght; *Minerva* wordt verhaelt dit hoofd op de borst te draeghen, om dat haere borst een woon-plaetse is van alle die

die wijsheyd en voorsienigheyd door welke sy haere weder-strijders sukken verbaestheyd aen-jaecht datse schyuen met een ongevoelighe slaenachtigheyd geslaeghen te sijn.

Agoraius Hermes, Was een kopere statue van *Mercurius*' *Athenen* op de merckt-plaetse opghericht, dicht by de *Galerye* die *Pacile* genaemt wierd, siet *Aristophanes* in *Equisibus*, en *Pausanias* in *Achaicis*. Dese statue was rond-om met letteren beschreven, siet *Zncianus* in *Iove tragædo*.

Agyiens ofte *Agyllens*, Was den naem van dien veld-*Apollo*, wiens statue ten platten lande inde Dorpenende Land-huylen plaghten opgherecht te worden. *Comment. vet. in. Horat. Lib. IV. Carm. Ode. 6. Macrob. Lib. I. Saturnal. Cap. 9. Stephanus de Urbibus. Hefychius. Harpocrat. Suidas.*

Antefixa, Dit was den naem van 't Konstighe kley-werck 't welck aen de Huyfen onder den over-hangh vast ghemaectt wierd, siet *Festus Pompeius* in *Antifixa*. Als oock wat *Ios. Scaliger* dies aengaende op dien autheur aenmerckt

Antelii, Wierden die Goden ghenaemt dewelcke byten de Poorten onder den blaeuwen Hemel stonden. *Hefychius*;

Aries, *musculus*, *testudo*, En 't andere *Krijghs-ghereedschap*, het welke sijnen naem van die beesten ontleent nae welcker ghelijckenis het ghemaecttis, worden over alin 't oude autheuren gewaecht ende beschreven.

Balnea libertinorum, De baed-stooven van de vry-ghemaecte knechten en andere rijcke fockers waeren mede met den pracht van allerley statuen verciert, siet *Seneca* *epist. 86*.

Bascania Waeren eenighe belacchelicke ghestaltenisse die de smids voor haere schoorsteenen plaghten te maecten om de wangunste van haere winckels af te keeren, siet *Pollux Onomast. Lib. VII. Cap. 24*. Soo gheeft ons *Eustathius* * mede te kennen dat daer eertijds ontrent allerley schoorsteenen aerde Beeldkens van *Vulcanus* gestelt wierden.

Bulls aurea. De vrijgheboortighe kinderen, die *ingenii* ghenaemt wierden, plaghten een goude Bagghen om haeren neck te draeghen; de *Libertini* daerenteghen, dat is dieghene dewelcke van eenighe vry-ghemaecte afkomstigh waeren, mosten haer selven mer een ledere bagghen te vrede houden *. De vry-gheboortighe kinderen schijnen insghelijcks oock dit voor-recht boven d' andere ghehadt te hebben, dat sy in dit goude cieraet de ghelijckenisse van een hert op haere borst droeghen; Eenighe houden 't daer voor, seght *Macrobius* *, datmen de vry-gheboortighe kinderen de ghedaente van een hert in haer goude borst cieraet

* Ad vers. 455 Odyss. P.

* Vide Afcon. Pedianum in orat. III contra Versem.

* Lib. I. Saturnal. Cap 6.

liet draghen, ten eynde dat sy haere ooghen daer op slaende, indachtigh souden worden ghemaecte dat sy in alle dinghen die uyt een wijs ende verstandigh herte voordromen behooren uyt te myten, eer sy haer selven lieten voorstaen dat sy mannen waeren, het word oock daer voor gehouden, dat hun den tabbaerd met eenen purpuren boord (togā praeexta) eertyds bescheyden is geweest, op dat sy door de rooyheid des purpurenboords vermaet moghten worden dat sy haer selven in alle haer doen en laten door een recht-sinninge schaemte souden laten bestieren.

* Ad ver. sum 138. Octavi Aeneid.

De woorden van Servius sijn aenmerckens waerd; den vrede-staf der ghesanten word niet sonder een ganisch merckelicke yoden met twee serpentes beknoopt, seght hy * ghemerckte de ghene die desen staf voeren daer op uyt gaen dat partydighe dood-vyanden haeren onderlinthey haet versaeckende met malckanderen vereenighen souden, ghelijck wysien dat twee Serpentes de schaedelicke venijnigheyt haeres doodelicken verghiften binnen houden om een draghtelick te saemen te paeren. 't Wordt van sommighe anders geduyd; Den vrede-staf, seght een oudschrijver *, is eenen rechten stock, hebbonde twee Slanghen die d' een d' ander van beyde sijden om winden en haere koppen teghen malckander ophouden. De pays-boden ofte gesanten pligten so-daenigen stock te voeren: Soo ginghen sy oock vrij en cranck werwacyd sy wilden, sonder dat hun ieman eenigh leed moght aendoen. De gheheymenisse deses vrede-teyckens bestaet daer in, dat de kracht van een recht-sinnighe door-dringende welsprekenheyt door den rechten stock te verstaen word gegeven: De ghedaente der Slangen die men aen beyde kanten teghen malckander gheselt siet, beteyckent de swe tegen-strijdige legers; want een recht-sinnighe ende vrijmoedige aenspraecte door wandelt soo wel de ene als andere partije, siet Polybius Lib. III. bist. Als oock Suidas de Indianen pligten eertyds een goude anckerken in stede van enen Caduceus ofte vrede staf te voeren, om dat een ancker alle dinghen vast aeneen houd, siet Philostratus Lib. III. de vita Apollonii, Cap. 7.

* Scholia Hes in Lib. I. Thucydidis.

Canes aurei, atque argentes. Ghelijck wy de geschilderde honden die ontrent de Poortiers huyskens de wachte hielden voor desen aenghe-roert hebben, soo geeft ons *Homerus* * te kennen dat den toegangh tot het palays van den Koningh *Alcinous* aen beyde sijden met goude en silvere wacht-honden beset was.

* Odyss. H. vers. 91

Charila. Dit was 't beeld van een jonghe Maeghd 't welck ons wijdloophighlick beschreven word in *Plutarchus Quaest. Graec. 12.*

Cicada aurea. De gekrolde hair locken der Atheniensen waeren eertyds met goude sprinck-haenen verciert, ghelijck ons *Thucydides Lib. I. bist.* verhaelt; alwaer den ouden *Scholias*t, aenmerckt dat sy dese ghewoonte hielden, om dat de sprinck-haenen musicaele, dat is, sangh-liede creaturen sijn; ofte oock, om daer mede te kennen te gheven dat

dat sy *Autechthones* waeren; ghemerckt de *Athenienfen* sich daer over grootlicks beroemden dat sy niet, nae de wijse van andere volckeren, uyt een vreemd land in de *Attische* land-streke waeren overghebraght, maer dat sy haeren eersten oorspronck naemen uyt den gront dien sy bewoonden, even als de sprinck-haenen uyt d' aerde plaghten voor te komen, d' Inwoonders van *Ionia* hebben dese ghewoonte oock voor een goede wijle tijds onderhouden, als wesende afkomstigh van d' *Athenienfen*, siet *Thucydides* ontrent de selvighe plaetse. Wy vernemen eyndelick uyt de woorden van den poete *Asius*, ghelijck *Athenens* * de selvighe by-brenghet, dat d' inwoonders van 't Eyland *Samos* dit ghebruyck mede ghevolghet hebben.

* Lib. XII.
Deipno-
sop.

Ciseria, Was een belacchelic Beeldecken 't welck inde processie ofte inden ommevangh die in groote hoogh-tijden ghehouden wierd tot vermaeck der aenschouwers plaght omghedraghen te worden, om dat het heel besighlick scheen te praeten en te kouten, siet *Festus Pompeius*.

Cubicula saluatoria. De kamers daer die ghene versaeldden, dewelcke nae de *Roomsche* maniere van doen eenighe groote Heerten in den morghen-stond meynden te begroeten, waeren met allerhande Beelden vervult, siet *Plinius* Lib. XV. Cap. 11. *Suetonius* * schijnt dese Beelden *cubiculares imagines* te heeten. Leest d' aenmerckingen die den gheleerden *Casaubonus* op dese woorden ghemaect heeft.

* in Au-
gusto,
Cap. 7.

Currus Darii regis. Den waeghen van den Koningh *Darius* kreegh een sonderlinghe aensienelickheyd door 't cieraet van vele goude en silvere Beelden der Goden die aen beyde sijden des waeghens opgheset waeren. Het jock was met edele ghetteenen gheschaeckiert; uyt hetwelcke twee goude beelden een elle langh uytstaeken; 't eene droegh de ghelijckenisse van *Ninus*, 't andere van *Belus*; soo was daer oock eenen arend, die sijne vlercken scheen uyt te strecken, tusschen dese twe beelden ghewijet, siet *Q. Curtius* Lib. III. Cap. 3.

Delphines. Eenighe aerdighe drinck-vaeten nae 't fatsoen van eenen Dolfijn konstighlick ghewrocht, wierden *Delphines* ghenaemt, so segt *Plinius* * dat *C. Gracchus* eenighe *Delphinos* ghehadt heeft daer van hein eick pond op vier duysent seftertien quam te staen. *Lucianus* * spreect van een Dolfijn-tafel, en 't schijnt dat dit een tafel gheweest is wiens schraeghe nae de ghelijckenisse van eenen Dolfijn ghemaect was, *Strabonius* * stelt kopere Dolfijnen (*Delphinos aereos*) onder 't ghetalder ghedeelten die tot de waterwercken behooren. De oorlogh-schepen waeren insghelijcks voorsien met yfere ofte loode Dolfijnen, die sy van den mast spriet met een krachtigh gheweld in de schepen haerer Vyanden neder-wierpen om de selvighe te sincken, siet *Thucydides* Lib. VII.

* Lib
XXXII r.
Cap. 11.
* in Lexi-
phana,
* Lib. X.
Archit.
Cap. 12.

bij. en sijnen Scholast op die plaetse.

Dracones militares. De banieren nae de ghelijckenisse der Draecken ghemaect, worden van *St. Augustinus* aengerocert; *De standaerden en de Draecken der krijghs-knechten*, leght hy *, *geven ons den wille des Veld-oversten door 't ghesicht te kennen*, siet oock *Naxianz. orat. III.* Wat nu dese standaerden belanght, wy bevinden dat verscheyden volckeren verscheyden Veld-teyckens gebruyckt hebben; ja dat eenigen natien haer gewoonlicke yeld-teyckens in langheyd des tijds menigmael verandert hebben. De inwoonders van *Bavaria* hielden 't beeld van *Sphinx* voor haeren standaerd, ghelijck *Lactantius in Stat. Papinium* * ghetuyght. De *Indiaensche* Ruyterije plaght goude en silvere hoofden van wijdgaepende Draecken op een lancie te voeren, ende eenen wimpel van ghebubbelde sijde, die slangh-wijse uytghesneden was, daer aen valt te maecken; sy en konden oversulcks so haest niet beginnen aen te rijden, of stracks plaghten de opghesperde kaecken van dese slangh-koppen den wind te vatten, en het sijde byhanghsel als met eenen levendigen roerenden gheeft soo krachtighlick te vervullen, dat met het ydele wind-gheblaes 't welck daer in speelde van 't hiffchen en 't woeden eenes waeren draecks niet wel en konde onderscheyden, siet *Snydaer* daer hy van de *Indiaenen* spreeckt. Den selvighen authour verhaelt in een andere plaetse dat de *Scythische* natien dese baniere oock gebruyckt hebben. De oude *Romeynen* hebben op verscheyden tijden verscheyden veld-teyckens gebruyckt: Te weten, 't beeld van een Vercken, van *Minotaurus*, van *Arenden*, van *Draecken*. Van het Verckenbeeldt siet *Plinius Lib. X. Cap. 4.* en *Festus in Porci effigies.* Den *Minotaurus* wordt gewaegt in *Vegetius*; 't *Streeke tot de behoudenisje eenes heyr-legers*, seght hy *, *dat den aenflagh heymelick worde ghehouden: Dies hebben oock onse Voer-vaders 't beeld van Minotaurus in haere legioenen ghevoert; om daer mede te kennen te gheven dat den raed der Veld-oversten bedeckt moet blijven even als Minotaurus in de aller heymelicste plaetsen van den Dool-hof was opghesloten*, siet, oock *Festus Pompeius in Minotaurus.* Van de *Arenden*, leest *Dio Cassius Lib. XII.* Van de *Draecken*, siet *Amm. Marcellinus Lib. XVI* als oock *Claudian, Panegy. de III. Conf. Honor ii vers. 138.* & *Lib. II. in Rufinum, vers. 365.* siet mede *Sidon, Apollinaris Panegyrica. Valerio Majoriano Aug. disto*

Engytheca. De drijoetige pot-yfers waeren met de beeldeken van eenighe *Satyr*s ofte oock somwijlen met *Ossen*hoofden konstighlick bewrocht, siet *Athenaeus Lib. V. Deinosf. Cap. 12.*

Epitrapezii Dij. Groote mael-tijden wierden selden gehouden, of

daer

o Lib. II.
de doctri-
na Christi.
Cap. 2.

o ad vgr-
sum 252
libri Sep-
timi The-
baidos.

* Lib. III.
de Re mi-
lit. Cap. 6.

daer stond altijd 't eene of 't andere Goddelicke beeld op de tafel; niet alleen om d' aensittende gasten indachtigh te maecten dat sy haer selven eerbiedighlick aen den gheheylighden disch onder 't ghesicht der Tafel-goden behoorden aen te stellen, maer oock om dat sy haere ooghen so wel met het vermaeckelicke ghesicht der Konte, als haere darmen met leckere spijs souden vervullen; soo was dit oock een bequaem middel waer door sy 't ontijdighe tonghschrabben der ghener die d' een en d' ander sochten te siften en uyt te haelen vaerdighlick plaghien te vermijden, want hun de teghenwoordighyde des konstigen wercks ghenoeghsaeme ghelegghenheyde aendiende om allerley beghen en gantsch moeyelicke redenen af te breken en op een ander te slaen. *Arnobius* schijnt dese ghewoonte als met eenen vingher aen te wijzen, wanneer hy 't Heydendom aldus aenspreect; *Ghy heyligh wae t afels*, seght hy *, *mits sout. vaten en beelden der Goden daer op setende*. Wy vinden een gantsch ghedenck waardigh exempel van dit oude ghebruyck in *Statius Papinius*, als hy wijd-loopighlick vertelt hoe treffelic hy van den edelen *Vindex* onthaelt is gheweest; want hy op dese ghelegghenheyde betuyght dat hem onder d' ontallicke menichte van allerley oude konstige wercken, die 't huys van desen *Vindex* vervulden, het kleynen Tafel-beeld van *Hercules* aller best aenstond. *Hercules, den Genius ende Scherm-heer van de reyne t afel*, seght hy *, *beeft mijn ghemoed boven alle andere dinghen met een sonderlinghe liefde bevangen, sonder nochtans mijne ooghen te verfaedighen, al hoe wel ickse ghestaedighlick daer op gheslaeghen bielde; sudaenig is d' aensienelicke waerdigheyde des wercks, en suloken Majesteys is daer in sijne stercke leden inghestort. Hy is eenen God, eenen God is hy. Hy heeft bes u wergmt, o *Lysippe*, hem te beschouwen; toelaetende dat gy sijne groote in desen kleynen schijn soudt begripen. Dit wonderlicke beeld is nauwlicks een voers langh, en noch is daer so grooten bedrieghelickheyde der Konste in dit kleynen stuck wercks, dat het ieder een sonderling sal wijd-mandighlick uyt te-roepen, dese borst heeft den *Nemaeuschen* verwoester dood ghedruckt: Dese armen droegen den doodelicken knofse, en braeken de riemen van 't schip *Argo*. Wat voor een seldsaeme kracht was daer in de hand deses meesters, en met hoe grooten experientie was de sorghe van den gheleerden konstenaer vergheselschapt, dat hy met eene moeyte een tafel-beeld soude maeken en gheweldighe Colossen in sijn ghemoede bewerpen? Leest *Statius* selver, en ghy sult beyinden dat hy ons noch voorder te kennen geeft hoe den grooten *Alexander*, *Hannibal*, en *Sylla* drij groote Veld-oversten, so vele wercks van desen *Hercules* maecten, dat sy hem in de ghevaerlicke onsekerheyde der Veld-slaeghen en in d' onbekommerde gherufftheyde der Bancketten gestaedighlick ontrent haer hadden, siet oock *Martialis* Lib. IX. Epigr. 44. Alwaer hy even*

Lib. II.
a dycivus
Genes.

Lib. IV
Sylv.

het felyghe bevestight.

Ennoftor. Dit was een kleyn slecht beeldeken 't welck in de molens opgerecht sijnde scheen op 't bedrijf der Molenaers acht te nemen, liet *Hefichius.*

Galeæ bellatorum. Een helm-top der krijgshuyden plaght met de grijnsenden hoofden van eenighe vervaerlicke monsters verciert ende veryselickt te worden. Alle de Historische ende Poetische schriften sijn daer soo vol van, dat wy niet behoeven vele exempelen by te brenghen, 't is maer alleen koddigh 't ghene *Festus* * van de *mirmillones* verhaelt, dat sy de ghedaente van een Visch op 't spitse haerer beckeneelen droeghea; dies oock den *Retiarius*, als hy met een van hun vechten moest, ghewoon was te singhen, *Non te peto: piscem peto. Quid me fugis? Calle?*

Geron. Dit was den naem van een spin-rocke, 't welck uyt een grof stuk hout nae de ghelijckenisse van *Mercurius quadratus* met armen en beenen ghemaect was, hebbende een oude mans hoofd, waer van het oock desen naem ghekregghen heeft, liet *Pollux Onomast. Lib. VII. Cap. 16.*

Gymnastorum praesides dii. De wortel-plaetsen in welke de Kampvechters haer selven plaghten te oefnen waeren doorgaens henen met de statuen van *Mercurius*, *Hercules*, en *Theseus* verciert; want gelijk dese bekennt sijn in de wortelkonst uytghemuntet te hebben, soo wierden sy oock bequaemelick in de felyghe plaetsen als d' eenighe Schutsheren deser plaetsen ende oefeningen opgerecht, liet *Pausanias in Miseniacis, Cicero Lib. I. ad Att. epp. 5. 6. 7. 8. Anthol. Græc. Epigr. Lib. II. Cap. 25. & Lib. IV. Cap. 12. Didymus ad vers. 198. Odyss. * Servius ad vers. 141 libri VIII Æneid. Lactantius de Falsa relig. Cap. 20.*

Hecateæ Waeren sekere beelden van *Hecate* buyten de deuren ofte oock ontrent eenen drij-sprongh, daer dry wegghen in malckander loopen opgerecht, liet *Hefichius*, 't beeld van dese *Hecate*, die op de kruyswegghen ofte drij sprongghen gewijdt wierd, was driehoofdigh, liet *Ovid. I. Fast. vers. 141. Pausanias in Corinthiacis, Enstathius ad vers. 206 Iliad. A.* De reden waerom *Hecate* drij hoofden worden toegheschreven, is te vinden in *Cleomedes Lib. II, Cap. 5.*

Hermæ. Waeren sekere steene statuen van *Mercurius*, 't is ieder een bekennt, seght *Arnobius* *, dat de *Hermæ* 't Athenen nae de ghelijckenisse van *Alcibiades* ghemaect sijn.

Hermes strophæus. Was een statue van *Mercurius* dicht by de deure opgherecht om 't huys van Dieven te bevrijen, liet *Ætymolog. magnum.* als oock *Hefichius* en *Harpocratium.*

Hermiues,

In Retiariopugnantia.

Lib. vi. adv. gentes.

Hermes, De voeten der ledekanten wierden aldus geheeten, om dat de ghelijckenisse van *Mercurius* daer in veeltijds ghesneden was, als de welke gheoordeelt wierd den slaep en 't droomen der menschen te bestieren, het *Etymol. magnum. Hesychius, Didymus ad vers. 198. Odyss. 4.*

Ipsulices, Waeren sekere ghedaenten van Mans en Vrouwen uyt een goude, silvere, ofte oock blecke b lad gemaect, het *Festus Pompeius*, en *Ios. Scaliger* op die plaetse.

Irminful, Was een beeld in volle rustinghe, 't welck d'oude *Saxen* Goddelicke eere aendeden, het *Conr. Abbas Vespergensis ad annum DCCCCXIV. vide quoque Bataviam Hadriani Iunii, Cap. 16.*

Iupiter Ctesius, Wierd in de gemeyne Schar-kamers opgherecht, als wefende den ghever der rijkdommen, het *Harpocraton*, en *Suydas*.

Kanathra, Waeren eenige hout waeghen-borghen, de welke nae de gelijckenisse van Griffioen en brand-heren ghemaeckt sijnde, in de openbaere staetelicke vertooninghen ghebruyckt wierden om jonghedeern daer in om te draeghen, het *Plutarchus in Alcibiades*.

Kinnabus, Is eenen lede-man ofte een beeld nae 't welke de Kley-stekers ende Schilders haere wercken plaghten te richten, het *Suydas*, en *Apostolius*.

Lampades in juvenilem speciem formatæ. De Palaysen der Koninghen als oock de huysen van andere groote heeren hadden in haere eersaelen en voornaemste kamers verscheyden goude en silvere beelden van schoone jonghelinghen met tortsen in haere handen die ontrent den avond ontfteken wierden, het *Homerus Odyss. H. vers. 100. Athenæus Lib. IV, Deipnosoph. Cap. 2, Lucretius Lib. II, vers. 24.*

Leoneslapidei, Steene leeuwen wierden menigmael op de gedenck-graven van eenighe treffelicke helden opgheset. *Hercules* verloor een van sijn vinghers in 't ghevecht met den *Nemæenschen* leeuwe; soo is daer dan eenen steenen leeuwe tot *Lacedemon* op 't graf sijnes vinghers, tot bewijs sijner sterckte, opgherecht; ende uyt sulcken begheefsel is dese ghewoonte allenghs kens inghekropen, dat de graven van andere dappere mannen met het selvige eerteycken verciert sijn geweest, het *Phosius **, ghelijck het dan blijkelick is dat d'oude dit ghebruyck voor een goede wijle tijds hebben onderhouden, soo vinden wy nochtans dat sy naemaels sodeenighe beelden op de ghedenck-graeven hebben opgherecht, door welke 't leven en 't voornaemste bedrijf der overledener te verstaen ghegeven wierd. Daer stond op het graf van *Sardanapulus* de statue van den aller wellustighsten Koningh selver, ghelijck ais of hy door 't knippen sijner vinger alle dingen schieen in den wind te slaen en licht te achten, 't opschrift was; *Sardanapulus den sone van*

Anacrynda-

* In excerptis ex Lib. II. Ptolemæi Hephæstionis novæ ad variam eruditionem historiarum.

Anacyndaraxa, heeft *Anchialus* en *Tarsus* op eenen dagh ghebouwt; maer ghy, mijn vriend, eet, drinckt, speelt, want alle d' andere menschelicke dinghen niet soo vele waerd sijn. Meynende 't ydele gheluydt het welcke door het knippen onser vingheren veroorsaect wordt, siet *Arrianus Lib. II. de Expedit. magni Alexandri*. Die van *Corinthen* hebben op 't graf van den *Cynischen* filosofhe *Diogenes* eenen marmoren hond opgherecht, siet *Laert. Lib. VII. in Diogeno*. Den eersten *Africanus* heeft belast dat men de statue van *Q. Ennius* op sijnen graf-steen soude stellen, wenshende dat den hoogh-gheduchten naem van *Scipio* beneffens den naem des vermaerden dichters op de selvighe sarcke ghelesen moght worden, siet *Plinius Lib. VII. nat. hist. Cap. 30*. De *Syracusanen* hebben op het graf van den vernuftighen *Archimedes* niet alleen eenen klood des Hemels doen stellen, maer oock een langhe-ronde *Geometrische* figure die *Cylindrus* gheenaemt wordt, siet *Cicero Lib. V. Tusa. quest.* De *Longebarden* hebben oock in voorleden tijden dese gewoonte ghehad, dat maer sy een houtte duyve in 't midden van de begrafenissen op een stanghe hielden, 't hoofd van de voorghemelde duyve wendende nae de plaetse in welcke haere vrienden begraven laghen, siet *Paulus Diaconus Lib. V. de gestis Longob. Cap. 34*.

Locorum sacrorum profanatio. De Heydenen plaghten eenighe haerer Afgoden in de heylighe plaetsen op te rechen; achtende dat de *Christenen* eenen afkeer van de selvighe souden ghekrighen, als sy de selvige door den onreynen Godk-dienst ontheylightsaghen, dit is eertijds ghepleeght by den Koningh *Anatochus*, siet *Machab. Lib. II. Cap. 6*. Den *Roomschen* Keyser *Caligula* heeft het selvighe mede ghedaen, siet *Orosius Lib. VII. Cap. 5*. Daer heeft seder den tijd van den Keyser *Adrianus* tot den tijd van *Constansinus*, 't welck ten naefften by honderd en tachtentigh jaeren beloopt, seght *St. Hieronimus* *, een statue van *Iupiter* in de plaetse van de verrijfenisso opgherecht gheweest; soo wierd daer oock een marmore beeld van *Venus* op de rootse des kruyces by 't Heydendom ghediene; want de vervolghers haer selven lieten duncken, dat sy ons 't ghelooft van de verrijfenisso en 't kruyce souden benemen, indien sy de heylighe plaetsen door den dienst haerer Afgoden ontheylghden.

Lunula in calceis. Die onder d' oude *Romeynen* van adel waeren, plaghten halve maentjens in haere schoenen tot een kenteycken ofte eerteycken te draeghen, siet *Plutarchus quest. Rom. § 476*. daer by verscheyden redenen van dese haere gewoonte by-brenght.

Manducus, Was eenen bytebaw met groote wanghen, die eertijds in de openbaere vertooninghen onder d' andere vervaerlicke ende belachelicke beelden omgingh, om 't ghemeyne volck ken doorsijn onnatigh

* Lib. II. epist. fa- mil. 14.

tigh gaepen en klapper-tanden te vervrolicken. *siet Festus.*

Manes statua, *siet Snydas in Kortabizein.*

Marfyas, Eenen aenhangher van *Liber Pater* ofte *Bacchus*, is een bewijs van de vrijheyd der steden op welcker merckt-plaetsen sijne statue opgherecht word; so geeft hy oock met een opgheheven hand te kennen dat de stad gheen ghebreck en lijdt, *siet Servius ad versum 58. libri IV. Aeneidos, als oock ad versum 20. libri III. Aeneid.*

Neurospasta, Waeren eenige kleyne selfroerende beeldekens, daer poppen-speelders haeren kost by kregghen, *siet Aristoteles de Mundo*, ghelijck hy van *Apuleius* overgeset is, *Herodotus in Euterpe*, *Lucianus de Syria dea*. *Als Socrates een van dese Land-loopers afvraeghde, segh Xenophon **, waer op hy sulcken grooten moed droegghen wat het was daer op hy sich ^{* In Sym.} verliet: *Op de onwetende dwaeslachighe menschen, want sy my den kost rijckelick verschaffen om mijne Beeldekens, die haere beweghingen van eenighe bedeckte snoekens kriegghen, te beschouwen.*

Nympharum imagines. De *Siciliaenen* plaghten niet alleenlick offerhande te doen aen verscheyden *Nympe-beelden* die in haere huylen opstelden, maer sy plaghten oock rondom de selvighe in eenen ronden aingh te danssen. en den gantschen nacht vol en lat sijnde ontrent de selvighe onbekommerlick te slaepen, *Athenaeus Lib. VI. Deisnosoph Cap. 13.*

Oppidorum captorum imagines. De beelden der steden die inghenomen waeren plaghten onder andere gantsch staetelicke dinghen inghedraeghen te worden in de vertooninghen die van de triumferende overwinners ghemaect wierden, dese beelden waeren somwijlen van silver; *siet Ovid. II. de Ponto, Eleg. 1.* somtijds van yvoor; *siet den selvighen Ovid. III. de Ponto, Eleg. 4.* altemets van hout; *siet Quintil. VI. 3.* alwaer hy verhaelt dat *Chrysippus* ghesien hebbende de houte beelden der steden die *Fabius Maximus* in sijnen triumfe omvoerde, gheseyt heeft, dat dese houte beelden van *Fabius* anders niet dan de kaffen waeren van de silvere beelden die *Caesar* eenighe weynighe daeghen te vooren omghedraegghen had, doe hy sijne triumfante intrede in de Stad maecte.

Oraculum quercuum Dodonaeorum. De *Dodonaensche* Godspracke was vermaert van weghen 't harmonieuse welluydende kopergheschal, het welck in dit orakel door een statue veroorsaect wierd; *siet Snydas* daer hy van *Dodona* handelt.

Oscilla, Een seker speel-tuch 't welck veertien Geometrische figuren ten hoogsten in sich vervat, segh *Ausonius **, soo worden daer oock duysend verscheyden ^{* In episto.} gbedaenten door 't konstigh te saemen-voegghen deses tuchts naegheboest, den la praefixa ^{Centoni} verschrickelicken *Elefant* en 't wilde *Keroken*; een vlieghe Gans ende eenen ^{nuptiali.} *Mirrisillo*

Mirmillo in sijne waepenen nederduykende; een *Iaegher* ende eenen *baffenden Hond*; eenen *borgh* also, een *Wynkanne*, met noch een oneyndelick ghetal van andere figuren, die den eenen konstiger weets te satfoeneren dan den anderen; so is oock 't by een voefsel van de ervaerene, een recht wonder werck; ghelyck 't aller bestigste ghepoogh van d' onervaerene, in het teghendeel belacchelic is Siet *Iof. Scaligher* op die plaetse.

Palestra. De worstel-plaetfen waeren oock met de Beelden der Campioenen verciert. *Plin. XXXV, 2.*

Palladia, Waeren eenige houten beelden van *Pallas* op de voorsteve des schips op-gherecht. Sy maecten vele wercks van dese beelden, wanneer sy ter see meynden te gaen, siet *Suydas* als oock *Schol. vet. in Acharymensis Aristophanis*.

Pataici, Waeren insghelijcks kleyne Beeldekens, die van de *Pigmaeen* in groote niet en verschilden. d' Inwoonders van *Phanicia* stelden dese op de voorsteyen haerer Schepen, siet *Herodotus Lib. III hist. Hefychius. Suydas*.

Penates. Waeren een sekere soorte van Huysgoden, siet *Servius ad versum 12 & 148. Libri III. Aeneid. De Huysgoden* wierden ghemaect na de maniere van 't ghewaedt het welcke *Cinctus Gabinius* ghenaemt word, teght *Cornutus* *, hebbende haeren tabbaerd over de slincke schouder gheslaegen, met den rechten schouder bloot.

* in Persij Sat. V.

Portis urbium adstant statuae. Daer waeren veeltijds eenige statuen ontrent de Stad-poorten opgherecht. *Ambracia* heeft twee Mannelicke statuen van koper voor haere poorten opgheset, seght *Varro Lib. IV. de LL. Cedrenus* maectt insghelijcks ghewagh van een statue die voor de gemeyne Stad-poorte van *Edessa* hoogher op gheheylicht was, ten eynde dat die ghene de welcke ter poorten inginghen de selvighe souden aenbidden. So geeft ons *Philostratus* * mede te kennen dat in de tijden van *Apollonius Tyaneus* een goude statue des *Persischen* Koninghs den ghenen wierd voor ghestelt die in de Stad *Babylon* meynden in te gaen; want nieman moght ter poorten inkomen, 't en waer saecke dat hy die statue op sijn *Persiaensch* met een behoorelicke eere eerft bejehende.

* Lib. I. de vita Apollonii, Cap. 19.

Propoonta, Was nae de *Attische* maniere van spreken een kopere vat, hebbende ontrent den mondt verscheyden Leeuwen ende Ofsen-hoofden; waer van het oock den naem ghekregghen heeft, siet *Hefychius*, als oock *Iul. Pollux Onomast. Lib. II.* Soo gheeft ons den selvighen *Pollux* inde voorghemelde plaetse mede te verstaen dat de Konsteners die sodaynighe vaten maecten, certijds *Propo-poi*, dat is, *Tronie-maekers* genaemt wierden.

Satyrica

Satyrica signa. Daer waeren eenige beelden van *Satyrs* in de Tuynen ofte oock in de Boomgaerden opgherecht, om de vruchten te bewaeren, *Plin. XIX, 4.* Wat den ongheschickten *Hellepontischen* Tuyn-god belanght, d'oude Poeten sijn maer al te vol van die vuyligheyd.

Sceletus. De rijkste onder d' *Aegyptenaers* plagten in haere bancketen 't Beeld van een doode lichaem om te draeghen, siet *Herodotus in Euterpe, Plin. in Symp. septem Sap. Izetzes Chiliaad III. hist. 92.* 't Is onderentusschen aenmerckens waerd 't ghene *Lucianus* * verhaelt ghesien te hebben, dat d' *Aegyptenaers* somwijlen waere doode lichaemen die opghedrooght waeren in haere feesten plaghten voor te stellen.

Sceptrum Babyloniorum. Alle de *Babylonsers* droeghen eenen konstigh ghwrochten Scepter, hebbende een Appel, een Roose, een Lelie, eenen Arend, ofte yet dierghelick op den top; want het hun onghoorloft was eenen Scepter te draegen die sodaynighen merck-teycken niet en hadde, siet *Herodotus Lib. I.*

Sceptrum Consulium Romanorum. Den yvooren Scepter van de *Roomsche* Burghermeesters had eenen Arend op den top, siet *Juven. Satyra, X, vers. 43.* Als oock *Aurel. Prudentius in Romano martyre.*

Scorpio ligneus. Als den Koninck *Lyfimachus* sijnen smorotscher *Bithes* een parte wilde spelen, so heeft hy hem een groete schrick aengejaegt, mids eenen houten schorpioen heymelick op sijne klederen werpende. Den talioor-lecker *Bithes* was dapper ontstelt op 't eerste ghesicht van den Scorpioen, meynende dat hem yeman socht te beleedighen; Maer als hy uyt het ghelach des Konincks verstond, dat sulcks slechts in 't jock gheschiedt was; ick sal u, o Koningh, wederom vervaert maecken, seyde hy. Oock en liet hy het niet langhe aenloopen, of hy quam tot den Koningh op 't aller schielickste, segghende gheeft my een talent; Hy en vond geen bequaemer wraecke, dan *Lyfimachus* door dit middel sijne karigheyd te verwijten; welwetende dat daer niets ter wereld is 't welck de ghierighaerds so seer vreesen, dan datmen hun 't een of 't ander bottelick soude afeyfchen, siet *Athenaeus Lib. VI Deipno, Cap. 12.*

Sella curulis. Den elpen-beenen waeghen-stoel der *Roomscher* magistraten was met verscheyden yvoore Beeldekens verciert, siet *Ovid. Lib. IV. de Ponto, Eleg. 9. vers. 22.*

Sistrum, was een instrument het welcke by d' *Aegyptenaers* in d' offerhanden van de Godinne *Isis* ghebruyckt wierd. 't Hooghste deel deses instruments, daer het sich ombuyght, was verciert met de ghelijcknisse van een Kat die eenes menschen aenghesicht hadde; 't laeghste deel, 't welck onder de gedeelten is die gheslaeghen sijnde een scherp gheluyd maecken, had somtijds het aenghesicht van *Isis*, en somtijds

het aenghesicht van *Nephtys*, fiet *Plutarchus de Iside & Osiride*.

Sphinges, d' *Aegyptenaers* plaghten eenighe Beelden van *Sphinx* voor haere Kerck-deuren op te rechten, om dat de kennisse der Goddeliker dinghen van weghen haere duysterheyd een raedsel schijnt te weesen: Ofte oock, om dat God ghelieft ende ghevreesd moet worden. Wy moeten hem lief hebben, overmids hy de ghiene die haer leven heylighlick aenstellen met een gantsch gunstighe goedertierenheyd te ghemoete gaet. Wy moeten hem daerenteghen ontsien, om dat sijne rechtrvaerdigheyd teghens de Goddeloose onverbiddeliék is. Want dit wierd bedecktelick daer mede te kennen ghegeven, dat *Sphinx* eenf-deels de ghelijckenisse van een mensch, eenf-deels de ghelijckenisse van een wild-ghedierte droegh, fiet *Plut. de Iside & Osiride*, *Strabo Lib. XVII. Geograph.*, *Clemens Alexandrinus Lib. V. Stromat.*

Stabula. De vee-stallen waeren verciert met de Beelden van *Epona*, fiet *Apuleius Lib. III. Metamorph.*

Tabernaculum Alexandri magni. De tente van den grooten *Alexander* wierd doorgaens henen met eenige statuen onder stut. *Plin. XXXIV. 8.*

Terminus insculptae figure. Verscheyden figuren, die in de pael-stenen uytghehouwen waeren, plaghten verscheydenlick gheduydet te worden. Den pael-steen daer een Wolf-klauwe in uytghehouwen is, beteyckent eenen vreemden Boom. Den pael-steen die met een Beerf-klauwe ghemerckt is, beduydt een gheheylighde boschagie. Den pael-steen die met de ghekloofde klauwe van eenigh ander Vee-gemerckt is, gheeft ons te kennen, dat daer van onder den steen eenigh water uyt bordelt. Den pael-steen die met een Kalfs hoofd gemerckt is, leert ons dat de waters uyt twee Bergen voord-komende door d'aeneyndigende linien nederwaerts vlieten; dat oock de Dorp-lieden van d'omligghende plaetsen haere offerhanden op dien steen plaghten te doen. Den pael-steen die met de hoeve van een Paerd ghemerckt is, beteyckent het eynde van de loop-plaetsen, ons met eenen tot de naefte Fonteyne sendende, fiet *Auctores veteres de limitibus agrorum*.

Tritonés ares. Men plaght eertijds eenen koperen *Triton* op 't spits der Torens voor eenen wind-wijser op te setten; even allmen huysden-daeghs eenen blecken weder-haen tot onderscheydinghe der winden op de Toren naelde stelt, fiet *Vitruvius Lib. I, Cap. 6.* Alwaer hy ons den achtkantigen marmeren Toren van *Andronicus* Cyrrehestes beschrijft.

Vellus aureum. Het wijd-beroemde eerteycken van 't guilde Vlies 'twelck in voorleden tijden van den *Burgundischen* Hertogh *Philippus II.* is inghestelt, wordt als noch by den voornaemsten Adel des dooreluchtighen rijcks met eenen sonderlingen ernst bejaeght; even gelijk de

de bloeyende *Griekische* jeughd eertijds een gantsch moeyelicke ende ghevaerlicke reyfe onder 't gheleyd van *Iason* heeft aenghenomen, op hope van de wijd beroemde goude vacht te bekomen: alhoewel het seker gaet, datter een gheweldigh onderscheyd is tusschen 't huysen- daeghsche ghegoten ofte ghedreven gulde Vlies, en 't oude *Colchische* Vlies 't welck de moedighe *Griekische* avonduriers wech-voerden. Want eenighe houden 't daer voor, dat het *Colchische* Vlies anders niet gheweest is als een Schaeps velle percken-ent, 't welck de goude vacht of 't gulde Vlies ghenamt wierd, om dat daer in beschreven stond hoemen door de *Cymnische* Konst goud kan maecten, siet *Suydas* in verscheyden plaetsen. Als mede *Eustathius ad versum 689. Dionysii de situ orbis.* Het heeft over sulcks sijn bescheyd ghehad dat *Aetes* den *Coningh van Colchoa*, die 't gulden Vlies besat, gheseyt wordt den sone von *Apollo* te sijn; vermids de *Sonne* den eenighen oorspronck ende *Fonteyn* is van die hitte, door welcke allerley metaelen worden voorgebraght, *Diogenes* ghetuyghet insghelijcks in *Stobaeus* * dat *Medea* geen tooveresse, maer een seer vernuftighe en gantsch wijse vrouwe ghe- weest is, wantse de verteerde en verwijfde weecke lingen door 't gebruyck van 't eene of 't ander heere bad als oock door 't voorschrijf van verscheyden (mannelike oeffeninghen tot haere voorighe sterckte plaght te brengen. *Palephatus* voeght daer by datse in 't hayr verwen een sonderlinghe wetenschap heeft ghehad, en datse een sekere vermenghinghe van 't saemen ghesoden dinghen heeft uytgevonden tot ghenefinghe van velerley swackheden ende ghebreken: Daerom is het gheen wonder dat sy gheseyt wordt d' oude luyden jongh ghe- maect te hebben, vermids sy 't hayr door een heymelicke grepe kost ververwen, en de jeughdighe sterckte van de verswackte lichaemen door een opghesoden bad wist te vernieuwen, siet *Palephatus de Fabulosis narrationibus.* Als oock *Eusebius Lib. X. de Preparat. euangelica.*

Vertumnus was een God die sich in allerhande ghedaenten plaght te herscheppen, siet *Propert. Lib. IV, Eleg. 2. Den veranderlicken Vertumnus was in vele plaetsen der Roomscher stad opgherecht, seght Acron*, soo waeren daer schier in alle de vrye vleckten van Italien eenighe statuen ghebeylight, de welke van wegghen d' onsekerheyd haerer ghestaltenisse de ghedaente van al- lerley Goden met haer ghewaect aennamen.*

Veritatis simulacrum. d' *Egyptische* Priesters plaghten 't Beeld der waarheyd in een edel ghesteente aen haeren neck te hanghen, siet *Alianus Lib. XIV var. hist. Cap. 24.* en *Diod. Siculus Lib. I.* 't is de pijnre waerd datmen dit verhael met de Heylighe schrift verghelijcke. Staer ons hier onder en tusschen aen te mercken dat *Alianus* en *Diodorus*, in stede

* Serm. de
Abilitate

* In Ho-
rat Lib. II
Satyr. 7.

*Lib.
XXXIII
Cap. 3.

van 't ghene wy alhier 't Beeld der waerheyd noemen, een woord gebruycken 't welck nae den gemeynen sin een *statue der waerheyd* beteyckent; soo ist dat *Plinius* oock de selvighe maniere van spreken ghebruyckt; *De mansperfoon*. seght hy*, *beginnen Harpocrates en de statuen van d' Aegyptische Goden aen haere vinzberen te draeghen*, dewijl wy dan uyt dese en diergelijcke manieren van spreken lichtelick afaemen konnen dat het versciil tusschen statuen en ghegraveerde wercken ni et seer groot en is, soo moghen wy ons selven op desen grond tot de ghegraveerde en ingheleyde wercken bequaemelick keeren.

12. Volght nu dat wy eenighe soorten van ghegraveerde ende ingheleyde wercken ter loops aenroeren; ghemerckt het ons te duchten staet dat de groote menigthe der dinghen die wy in dit Capittel alrede hebben byghebraght den Leser verdrietsaem genoegh vallen sal, sonder dat wy langher op dierghelijcke dinghen blijven staen.

Balthus celatus. Hanghsel-riemen met goud ingheleyt, siet *Ovid*. Lib. IX. *Metamorph. vers. 189*.

Capuli militum. De ghevesten der Soldaeten wierden met silver ingheleyt, nae dat het yvoor alte ghemeyn ende verachtelick geworden was, siet *Plin. XXXIII. 12. Theseus* ontgingh 't ghevaer van de gewisse dood die hem ghenaeckende was, door 't middel van het graveerfel sijnes yvooren ghevests, siet *Ovid. VII. Metam. V. 423*. Het gheveer van *Pausanias*, 't welck vermaerd was van wegghen den waegghen met vier Paerden in den hecht ghegraveert, is noch ruchtbaerer gemaect door 't onvermijdelijcke nood-lot het welcke den Koningh *Philippus* daer in vond, siet *Val. Maximus Lib I. Cap. 8. ex. ext. 9*. Als oock *Aelianus Lib. III. var. hist. cap. 45*.

Carruce. Eenighe soorten van karren met twee paerden wierden oock met silver ingheleyt, siet *Plin. XXXIII. 11*.

Crystalla. Daer wordt in eenighe stucken kristaels een strepe gevonden gelijk een scheure, dese wordt van de Konstenaers bedeckt wanneer sy iet-wat op het kristael graveren, siet *Plin. XXXVII. 2*.

Cune segmentata. De wieghen plaghten met allerhande soorten van verscheyden verwich ende konstghelick ghesneden hout ingheleyt te worden. *Invenal. Sat. VI. vers. 89*.

Esseda Britannica. Eenen sekeren slaggh van ghegraveerde rolle-waegghens onder de oude *Brittische* volckeren in den oorlogh ghebruyckelick, siet *Propert. Lib. II. Eleg. 1*.

Figulina vasa celata. Het ghemeyne aerde-werck plaght somtijds op een grove maniere ghegraveert te sijn, siet *Martialis Lib. IV. Epigr. 46*. De aller sijnste aerde vaten daerentegen waeren met een gantsch keurlick

lick ende finnelick graveerfel verciert; soo lesen wy in *Plutarchus* * dat * *Apoph.*
Corys Koningh van *Ibracien*, die sijn eyghene tornmoedigheydt voor *regum &*
verdicht hield, alle de konstighlick ghegraveerde vaten die hem van *imperat.*
eenen vreemden werckmeester gheschocken wierden aen stukken gesmeten heeft, nae dat hy den vreemdelingh redelick wel beloont hadde, verklaerende, dat hy sulcks dede uyt vrees dat hy sijne dienaers in eenen grammen moed al te heftighlick soude straffen, indien sy mischien door een ongheluck 't eene of 't andere var quaemen te breken.

Galea celata. Kopere helmotten met *Corintische* werck ingheleyt, siet *Cicero Lib. VI. in Verrem.* soo spreeckt *Iuvenalis Sat. XI. vers. 103.* van eenen ghegraveerden Storm-hoed.

Hydria celata. Groote water-potten met *Corintische* werck ingheleyt siet *Cicero Lib. IV. in Verrem.*

Lesbium was een gegraveert vat het welke in 't eyland *Lesbos* eerst uytghbevonden ende ghewrocht wierd, *Festus.*

Panis calasura. 't Brood schijnt oock met verscheyden soorten van graveerfel verciert te sijn gheweest, siet *Plin. XIX. 4.*

Scuta caelata. Ghegraveerde schilden. *De schilden waeren in de tijden* * *Lib.*
van den *Troiaenschen oorlogh*, seght *Plinius* *, met beelden verciert, soo ont- *XXXV;*
sont den eersten oorspronck deser gewoonte uyt een geweldige dapperheyt der *Cap. 3.*
gener die het billigh oordeelden te sijn dat de ghedaente der eyghenaeren in alle de schilden uytghgedrukt soude worden. *De Punische Vorsten* plakten de schilden met haere beelden van goud te maecken ende in 't legber met sich te nemen, soo is het gebeurt dat *Q. Marcius*, die sich in *Spanjen* over de *Scipiones* ghewroken heeft, sogaenighe schild van *Asdrubal* vond als hy 't legber van de *Karthaginiensen* op 't onvoorstenste overrumpelde. *Defen schild was over de poorte van den Capitolijschen Tempel ten tooneghesteld tot den eersten brand van 't Capitolum.* Den schild van *Achilles* is beschreven in *Homerus Iliad. 2. vers. 474* siet oock den jonghen *Philostr.* in *Pyrrho*, den schild van *Aeneas* word beschreven in *Virgil. VIII. Aeneid.* *Stesichorus* ende *Euphorion* verhaelen dat *Vlyssis* het beeld van eenen *Dolfin* in sijnen schild voerde, siet *Tyrtzes* in *Lycophronis Cassandra.* *Alcibiades* had altijd een sonderlinghe begheerte om schoon te schijnen, doch meest van allen als hy met sijn volck te veld trock; soo was hy dan ghewoon eenen schild van *Ivoor* en *Goud* te voeren, en daer in eenen *Cupido* die den blicksem omhelst, siet *Plin.* in *Alcibiade*, als oock *Athenens Lib. XII. Deipnosoph. Cap. 9.* den schild van *Crenaeus* die seer wonderbaerlick ghegraveert was, is beschreven in *Statius Papinius Lib. IX. Thebaid. vers. 333.*

Nileus droegh sijnen roem dat hy van de *Riviere Nilus* afkomstich was ende daerom had hy de seven gaten des selvigén riviers in sijnen
schild

schild met goud en silver ghegraveert, siet *Ovid Lib. V. Metam. vers. 187. Silius Italicus Lib. VIII.* spreekt van eenen *Scavola* die het beeld van sijnen dapperen voorvader *Mutius Scaevola* in den schild voerde. Den selvighen *Silius* * verhaelt dat *Scipio Africanus* de beelden van sijnen Vader ende Oom in den schild ghegraveert hadde.

Vebicula caelara. Ghegraveerde waeghens, soo seght *Q. Curtius* * dat daer tien waeghens, die met veele goude en silvers ghegraveert waren het ontreckende heyr van *Darius* volghden.

* Lib.
xxxvi,
Cap. 26.

Vitrum celatum. Ghegraveert glas, sommigh glas krijgt een ghedaente door 't blaesen, seght *Plinius* *, sommigh wordt met het dracy-yser ghesatsoeneert, sommigh word ghegraveert even als men 't silver plaght te doen. Van sondaenighen glas spreekt *Achilles Tatius*, hy heeft nae den kop van *Glaucus Chius*, seght hy * eenen anderen beker van ghegraveert glas inghebraght; de randen des selvighen Bekers waeren gekroont met *Wyn-rancken* die daer in sekenen te groeyen; soo waeren daer oock allenthalven eenighe *Druyf-torschen* aen dese rancken hanghende; en dese torschen waeren groen ende onrijp soo lange als het glas ledigh was; het en londe daerent egen soo haest niet opperult worden, of dese *Wynbesien* kregen daedelick een onverwachte roodighyd ende rijpighyd. *Bacchus* was in het midden van dese rancken ghemaect, om den *Wyngeerd* waer te nemen.

* Lib. ij de
Clitophontis &
Leucippes
amoris.

13. Wy en moghen nae dit wijd-loopigh verhael van 't menighvuldighe ghebruyck deser Konsten de ghemunte penninghen en seghel-ringhen niet voorby gaen. Aennopende 't geld, den eenighen band die verscheyden natien door onderlinghen handel aen malckander verknocht, wat is het doch anders dan silver in kleyne aensichten en sekere tijtels verbroken? ghelijck *Juvenalis* * spreeckt. Het is mede aemerckens waerd dat die ghene de welcke haer selven op de oude penninghen grondighlick verstaen een dapper groot onderscheydt vinden tusschen de penninghen die in Konst-lievende tijden ghemuntet sijn, ende andere die gheslaeghen sijn in tijden als de Konst veracht ende verluymt wierd; so dat sy als noch uyt de penninghen konnen afnemen wanneer en waer dese Konsten allermeest plaghten te bloeyen onder de groote menighe van 't schoone ende konstighlick gheslaeghen geld 't welck certijds vermaerd was, worden de *Cyzicenis stateres* aller meest gepresen, als wesende wonderlick wel ghemunter. Dese hadden een vrouwen aengesicht aen de eene siede, ende het voorgheedeelte van een Leeuwe aen de andere siede, siet *Hesychius*, *Surydas*, *Zenobius*, *Diogenianus*.

* Satya xiv
vers. 291.

14. Dat de aller oudste *Hebraen* 't ghebruyck der seghelringhen gekent hebben, blijkt uyt dien ringh die *Juda* aen *Thamar* te pande gaf. siet

fiel Genes. XXXVIII. Soo lesen wy Exod. XXXIX, 6. dat daer onder de andere Priesterlicke siereten enige Onijckel-steen geweeft sijn die nae de wijze van seghel-ringhen gesneden waeren met de naemen van de Kinderen van *Israel*. De *Grieken* schijnen de kennisse der Seghelringen vrij wat laeter bekomen te hebben; en dat, ofte door onwetentheyd, als niet wetende met het snijden der edeler ghesteenten om te gaen; ofte oock door eerbiedigheyd, als houdende d' edele ghesteenten in sulcken achinghe dat het hun een ongheoorlofde saecke scheen te sijn haer handen aen dese kostelicke giften der nature te slaen. Haere onwetentheyd wordt ontdeckt van *Hesychius*, *Theophrast*. *hist. plant.* l. i. v. Cap. i. *Tzetzes* in *Lycophronis Cassandram*. Want dese autheuren spreken als uyt eenen mond, en geven ons eendraghtighlick te kennen, dat de aller oudste met een worm-etigh stuck houts plaghten te versegghelen, het ghene sy van meyninghe waeren te verseeckeren, soo ghetuyght *Plinius* * in ghelijcks dat het grootste deel der volckeren die onder het *Roomsche* ghebied leefden 't ghebruyck der ringhen in sijnen tijd noch niet en kenden. De *Orienteelsche landen ende Egypten*, segt hy noch voorder in de selvighe plaetse, segghen noch niet, haer selven met bloote letteren te vrede houdende. Van d' eerbiedigheyd die sy de edele ghesteenten toedroeghen, spreeket *Plinius* in de voor-reden sijnes seiven en dertichtsten boecks; *Dat ons voorgenomen werck nergens in te kort kome*, segt hy, *so moeten wy van de edele ghesteenten oock wat handelen; gemerckte de Majesteit der nature hier kort in een ghedronghen sijn de, velen nergens in so wonderbaerlick schijnt te sijn als in de ghelegghenheyd der edeler ghesteenten. De verscheydenheyd, de coleuren, de materie, de schoonheyd der selvigher words van hun in sulcker waerde ghehouden, dat sy 't ongheoorloft achten de selvighe met eenighe Beelden te broeucken.* Soo segt hy wederom in 't vijfde Cap. des selvigen Boecks, alwaer hy van de Smaragden ofte Emerauden spreeket, *dese hebben doorgaens benen een sekere kollygheyd. soo dat sy 't ghesicht vergaederen. Dies bliuvense oock door 't eendraghtighe overeenstemmen der menschen onghefchonden, even als of het verboden waer de selvighe te snyden.* Evenwel verhaelt ons *Herodotus* * dat den vermaerden steen van *Polycrates* seghel-ringhen Smaraghd gheweest is, tegen 't ghevoelen van *Plin.* XXXVII. 11. Doch hier van sullen wy, door de ghenade Gods, in onsen naem-rol der Konstenaeren wijd-loopigher handelen.

* Lib:
XXXIII,
Cap. i.

* In Thalia

Cap. IX.

DE over-groote eere die de Konstenaers eertijds ghenoten, is mede

mede een krachtich middel gheweest door het welke dese Konsten ghevoordert wierden. Want ghelijck wy in 't voorgaende Capitel volkomenlick hebben aenghewesen dat sich dese Konsten tot allerhande ghelegentheyd van oorlogh en vrede plaghen uyt te strecken, soo magh het ons niet vreemd schijnen dat allerley soorten van menschen de selvighe in grooter waerde hielden; als oock dat de kloecke geesten der Konstenaeren haer selven door het toedoen deser Konsten hoogh gheacht vindende, de verworven gunste met meerder vlijt socht

*Circa in-
tium Libri
primi Titu-
quæit.

ten t' onderhouden. Een loffelick gherucht voedt de Konsten, seght Cicero*, soo worden wy oock door d' eere, als door 't rechte lock-aes, tot den arbeyd aenghedreven; ghelyck die dinghen in 't teghen-deel doorgaens henen versuymt blijven, demelcke by yeder een veracht worden. Den jonghen Plinius dringht mede hier op aen; Alle die ghene dewelcke nae eenen grooten naem ende eere

*Lib. r V
Cap. 11.

staen, seght hy*, sijn wonderlick wel in haeren schick, wanneer sy gheweer worden dat selfs oock de gheringher soorte der menschen een goed ghevoelen van haere wercken heeft. Ghewiffelick, dese belooninghe vermagh soo veele in de ghelegentheyd van allerhande Konsten, dat de Schilderkonst onder andere (alhoewelse in haer eyghen selven vol is van allerley lustbaerheyd en vernoeghinghe) door 't gheniet van den verdienden prijs dapper oogheweckt ende aenghestoockt wordt. Want wat heeft doch C. Fabius, een doorluchtigh Roomsche Edelman, anders voorghedaent, segt Valer. Maximus*, de welcke sijnen naem daer by gheschreven heeft, als by de mueren in den Tempel van Salus beschilderde, even als of een familie die van weghen haere Borg'hermester-schappen, Hoogh-priester-ampten, en triumphen ghenoech vermaerd was, desen roem benevens alle d' andere cieraeten noch van doen hadde. Maer hy heeft hier in 't exempel van Phidias naeghevolgt, die sijne ghedaente in den schuld van Minerva soo behendighlick invoegde, datmen de selvighe niet en konde wechnemen sonder 's gantsche werck te verbreken ende te schenden. Wy en moghen hier 't exempel van Saurus en Batachus niet voorby gaen, Die de Tempels ghemaecte hebben, seght Plinius*, de welcke inde Galerijen van Ostavia inghestooten waeren. Dese waeren Lacedæmoniers van gheboorte. Eenighe houden 't daer voor dat se oock maghtighrick gheweest sijn, en dat se 't werck op haere eyghene kosten ghebout hebben, verbaepende dat het hun vergunt soude worden door desen eertitel in 't werck uyt te drucken. Maer als hun sulcks geweyert wierd, so hebben sy het selvighe op een ander wijse te wege gebracht; want men siet noch bedens-daechs op 't onderste vierkant d' r. Colommen eenen Kick-vorschende een Haeghdisse in stede van haere naemen uyghesnaeden. 't Blijckt dan dat Quintilianus op eenen goeden grond steunt, als hy seght*, Wy haecken al te saemen nae eenen loffelicken naem, achtende dat onsen arbeyd wel bestedet is als wy daer toe gheraecten kon-

*Lib vij.
Cap. 14. ex
s.

Lib xxxvj.
Cap. 5.

*Lib. iv.
Cap. 24.

men. De woorden van *Plinius* sijn mede aen merckens waerd; *De Schilder-konst* was eertijds een gantsch edele Konst, seght hy *, als *Koninkhen en groote volckeren met een sonderlinghe be-heerte daer nae verlangden*. Soo gheeft ons *Plutarchus* * hier van een uytdruckelick ghetuyghenis, als hy aenwijst dat dese Konsten in de tijden van den grooten *Alexander* soo dapper hebben toegheuoemen, overmids de gauwe verstanden der grooter Meesters voorlaghen dat hun't gunstighhe oordeel van sulcken Monarche niet en soude ontbreken, indien sy yet wrochten 'twelck sijn ghesicht verdienen moght.

2. Dat nu vele andere uytnemende treffelicke mannen eertijds een sonderlinghe ervaerenheyd in dese Konsten ghehadt hebben, kan lichtelick afghenomen worden uyt de liefde ende eerbiedighheyd die sy de Konstenaers toedroeghen. *De deughden van vele blijven verdonckert door d'onkennisse der Konsten*, seght *Virruvius* in *proamio Libri Tertii*. *Hee is door een natuerlick ghebreck in de herten der menschen inghedrukt ende ingewortelt*, seght *Sidonius Apollinaris* *, dat die gene dewelcke de Konsten niet en verstaen, oock van de Konstenaers seer weynigh wercks maecten. Gemerckt dan dat het eersuchtigh ghemoed van d'aller treffelicke Meesters eens op het tooneel der Fame verheven sijnde door de hand-kloppingen ende lofredenen van de verbaesde aenschouwers allermeeft voordgheprickelt en tot een ernstighe oeffeninghe der Konsten aenghedreven wordt, ghelick wy in 't sevenste Capittel deses Boecks hebben aenghewesen, soo is het gantsch gheen wonder dat veele in die tijden plagten uyt te munten in welcke de Koninkhen selver met haere voornaemste gunst-ghenooren de winckels der Konstenaeren betraden. Den Koningh *Demetrius*, toeghenacmt *Poliocetes*, was dapper besigh met de belegheringh van de stad *Rhodus* als hy den Konstenaer *Protogenes* quam besoecken om de Schilderye van *Isifus* die hy doet ter tijd onderhand hadde te besichtrighen; Hy aenschoude den Konstenaer in 't midden der waepen en 's neder-werpen der mueren, seght *Plinius* *, de hope sijnre victorie voor een wijle tijds aen d'ene sijde ghestelt hebbende. Siet den overvloedighen aetheur selver. Het is onder en tusschen aenmerckens waerd 'tghene *Plutarchus* * daer by voeght; dat naemelic den voornoemden *Demetrius* de voorstad in welcke *Protogenes* sich onthield alreede veroverd hadde, als die van *Rhodus*, vreesende dat sulcken heerlicken stuck wercks onder andere dinghen vernielt soude worden, oodmoedighlick op hem verfocht hebben die Schilderye te spaeren; waer op *Demetrius* gheantwoordt heeft, dat hy de hand veele eer aen sijnre vaderlicke Beelden dan aen dese Schilderye soude slaen. Den grooten *Alexander*, met vele en magtighe Princen vergheleschapt sijnde, plagt

* Lib. xxxv
Cap. 1.

* in ipso
statim ini-
tium Libri
Secundide
fort. aut
Alex-
andrii.

* Lib. V.
Epist. 10

* Li b.
xxxv, Cap.
10.

* In
apophth.
regum
impp.

oock den winckel van *Apelles* menighmael te vervullen. Ende alhoewel het de grootſte eere was die's menſchen hert konde ghewenſchen, dat dien opperſten Overheer, wiens oordeel voor 't oordeel des gantſchen werulds ghehouden wierd, ſijne gunſte op ſulcken lieflicke ende ghemeynſaeme maniere van doen bewees; nochtans heeft deſen grootmoedighen Koningh noch een ander middel verſonnen, door het welcke hy den Konſtenaer in de gantſche wereld meerder aenſienlickheyd ſoude toebrenghen; *Want als by beſaſt hadde dat Campaſſe, een van ſijn beſt-beminde Byſtten, ſeght Plinius *, om haerer wonderlicker ſchoonheyd wille moedernaect van Apelles ſoude worden gheſchildert, ſoo heeft hy deſe ſijne beſte aen den Konſtenaer gheſchoncken, dien hy vernam met even ſo ſtercken liefde bevanghen te ſijn. Soo was hy dan groot van ghemoed; en dies te grooter, om dat hy dit dappere ghemoed onder ſijn ghebied hield. Overſulcks heeft hy oock grooter eere met deſe daed ingheleydt, dan met eenighe andere Victorie; want hy in deſe ghelegentheyd ſijne onbedwinghelicke brandende luſten overwon; niet alleen ſijn bedde ghenoot, maer oock ſijne geneghenbeyd ſelver aen den Konſtenaer overghevende; ſonder daer eens op te letten, dat ſijn ſoetelief van eenes Konings byſlaep tot eenes Schilders boelken ghemaect ſoude werden. 't Ontſtond mede uyt een ſonderlinghe eerbiedigheyd die den ſelvighen Koningh deſe Konſten en Konſtenaers toedroegh, dat hy ſijne ghedaente van veele ghemeyne Meesters niet en wilde beſoetelt hebben, wenſchende den naekomelighen een onvervalſchte gheſelickenniffe ſijnes weſens nae te laeten; So heeft hy door ſijn gantſche rijk ſcherplick verboden, ſeght *Apuleius*, dat nieman de ghelickeniſſe des Konings lichtvaerdiglick ſoude ghieten, ſchilderen, graveren; maer dat hem *Policletus* alleen in 't koper ſoude ghieten, dat hem *Apelles* alleen in verwen ſoude afmaelen, dat hem *Pirgoteles* alleen ſoude graveren: Ende indien daer yeman anders benevens deſe dry overtreffelicke Meesters bevonden wierd de hand aen 't heylighe Beeld des Konings gheſlaeghen te hebben, dat hy als een Kerck-rover ſwaerlick ſoude gheſtraft worden. De vreeſe deſer afkondiging heeft ſo veel te weghe ghebraght, dat *Alexanders* Beeld over al 't voornaemſte der Beelden gheveeft is; en dat daer in alle ſijne ſtatuen als oock in alle ſijne gheſchilderde en ghegraveerde verbeeldinghen de ſelvighe luſtigheyd van een dapper Krijgſman, deſelvighe aenſienlickheyd van ſijn ſtaetighe weſen, deſelvighe levendigheyd van ſijne groene jenghd, deſelvighe bevalligheyd van ſijn verheven voorhoofd gheſpeurt wierd.*

3. Het voorighe verhael gheeft ons uyt d' eere die den Konſtenaeren van d' aller maghtighſte Koninghen en Princen wierd aengeboden ghenoechſaem te verſtaen in hoe groote n achtighe deſe Konſten en Konſtenaers eertijds ghehouden ſijn; volght nudaer wy haere aenſienlickheyt

* Lib.
XXXV,
C. 10

* In Flori-
dis,

lickheyd noch wat naerder leren kennen uyt den hogen prijs die op de konstige wercken van d' oude Meefters eertijds ghetet was. Her is ghenoech bekend dat *Candaule* Koningh van *Lydia* een tafereel van den Schilder *Bularchus* teghen goud heeft opghewoghen; in sulcker waerde, seght *Plinius* *, wierd de Schilder-konst selfs oock in dien tijd ghehouden. *Aristides Thebanus* heeft den slag met de *Perfaenen* gheschildert. Yaer XXXV, waeren honderd figuren in dat stuck, en *Mnason* heeft hem tien minas voor elcke figure betaelt. Desen *Aristides* vermogt soo veel in de Konst dat den Koningh *Attalus* een van sijne stucken om honderd talenten gekocht heeft; siet *Plin.* XXXV. 10. Den teerjeughdighen *Diadymenos* van *Polycletus* heeft eenen seer grooten naem, om dat dese statue op honderd talenten ghehouden wierd, *Plin.* XXXIV. 8. Als *L. Mummius* sach dat den Koningh *Attalus* in den uytroep van den *Gorintischen* buyt een stuck van *Aristides* voor ses duysend seltertien gekocht had; soo heeft hy sich grootlicks over den onredelckē hogen prijs verwondert, met eenen oock een heymelick achterdencken kriyghende dat daer onghetwijfelt yet meer in die Schilde ye was dan hy beseffen konde; dies heeft hy deselvighe inghehouden, sonder te lijden datse verkocht soude worden. en *Attalus* heeft sich daer over dapper beklaegt. *Plin.* XXXV. 4. Als *Apelles* den Koningh *Alexander* om twintich talenten in den tempel van *Diana Ephesia* met blicksem inde hand gheschildert hadde, soo heeft hy den loon sijnes handwercks in goude penninghen by maete en niet by gheral ontfanghen, *Plin.* XXXV. 10. *Arcefilus* de kley-wercker had met *Lucullus* den koop ghemaect dat hy hem 't Beeld van de *Felicyt* of 't goede avontuyt voor XLIII. Seltertien soude maecken; 't werck bleef ten halven steken, overmids de doed so wel van d' een als d' ander tusschen beyde quam. Als *Oravius*; een *Roonsch* Ridder, van meyninghe was een schoone drinck-schaele te laeten maecken, soo heeft hy den voornoemden *Arcefilus* een talent voor een patroonken van plaester-werck betaelt. *Plin.* XXXV, 12. *Aclepiodorus* schilderde de twaelf Goden, en *Mnason* gaf hem dryhonderd minas voor 't stuck. Den selvighen *Mnason* gaf *Theomnestus* insghelijcks honderd minas voor elcke een van d' oude Helden by hem gheschildert, *Plin.* XXXV. 10. Den orateur *Hortensius* betaelde H. S. XLIII voor d' *Argonanten* van *Cydias*, soo heeft hy oock een kapelle voor dit tafereel in sijn *Tusculanische* Hof-stede ghebour, *Plin.* XXXV, 11. *Timomachus Byzantius* heeft inde tijden van *Cesar Dictator* de Schilderyen van *Atax* en *Medea* voor hem gemaect, *Cesar* heeft tachtentig talenten daer voor betaelt, om de selvige in den tempel van *Venus Genetrix* op te hanghen, *Plin.* XXXV, 11. Daer is een statue ontrent de *Roftra* die wy alhier in 't ghewagh

der Statuen ende Schilderyen niet moghen voorby gaen, alhoewel den werck-meester der selviger statue niet bekend en is. Het is eenen *Hercules* met eenen rock op sijn *Eleaensch* ghekleedt, hy toont een grim gesicht, even als of hy sijn uysterse lijdē in dien rock ghevoelde. Dese statue heeft dry tijtels. Den eersten tijtel is, dat *L. Lucullus* deselvigē uyt het buyt-gheld opgherecht heeft. Den tweeden is, dat den onderjaerighen vader-loofen soone van *Lucullus* deselvighe uyt last van den *Roomschen* raed ghewijdt heeft. Den derden is dat *T. Seprinius Sabinus Aedilis curulis* deselvighe statue wederom in 't openbaer opgherecht heeft, nae datse in de handen van d' een of d' ander bysonder liefhebber en soo in sijne handen gheraecht was. Soo vele strijds wierd dit Beeld waerd gheacht. *Plin. XXXIV, 8.* Alhoewel *M. Agrippa* meertot boerscheyd dan tot dese soorte van aerdigheden gheneghen schein te sijn, nochtans heeft hy de *Cycizenen* twaelf duysend *sestertien* voor twee tafereelen van *Venus* ende *Ajax* gegheven. *Plin. xxxv. 4.* Den Keyser *Tiberius* was dapper opghenomen met den *Archigallus* van *Parthasius*; soo heeft hy dese Schilderye in sijn slaep-Kamer opghesloten, ghelijck ons *Decius Euleo* verhaelt, waerderende deselvighe op *LX sestertien. Plin. xxxv, 10.* Men seght oock dat die van *Coos* honderd talenten voor de Schilderye van *Venus Anadyomene* ghenoten, dewijl daer soo veel afghetrocken wierd van de schattinghe die hun was opgheleyt. *Strabo. Lib. xiv.* Den Koningh *Nicomedes* had een sonderlinge begheerte, om de *Praxitelische Venus* van die van *Gnidus* te koopen; belovende dat hy alle haere schulden, die onghelooflick groot waeren, wilde betaelen. Maer die van *Gnidus* hebben 't uysterse liever willen verwachten, dan dat sy van sulcken stuck wercks souden scheidē; Oock en konde men hun hier in gheen onghelijck gheven; ghemerckt *Praxiteles* die plaetse door dit Beeld ten hooghten vermaerd gemaect heeft. *Plin. xxxvi, 5.* *Lysippus* maecte een statue, die *Apoxyomenos* gheheeten wierd. *M. Agrippa* heeftse voor sijne baedstoven ghewijdt; soo nam oock *Tiberius* den Keyser een sonderling vermaeck in dat Beeld; ende alhoewel hy in 't eerste beghintsel sijner regeringhe goed ghesagh over de lusten sijnes ghemoeds schein te hebben, nochtans was het hem onmoghelijck sich selven langher te bedwingen, want hy dit Beeld in sijne slaep-Kamer opgheset heeft, nae dat hy een ander statue voor *Agrippas* baed-stoven had opgherecht. 't Is mede aenmerckens waerd, dat het *Roomsche* volck op dese gheleghentheyd met sulcken ongelooflickē steeghigheyd inghenomen was, dat de gantsche menighe die in de schou-plaetse vergaederde met een vreeselick geschreeu begeert heeft dat den *Apoxyomenos* in sijn rechte plaetse soude herstelt worden,

't welck

't welck hun *Tiberius*, alhoewel hy dapper daer op versot was, inghe-
willight heeft, *Plin xxxiv, 8.* Onse eeuwe heeft op 't *Capitolium* in
de binnenste kapelle van *Iuno* eenen koperen Mond gesien die de hey-
melicke deelen van een Soch leckte. Het wonderbaerlick maecksel
en levendighe ghelijckenisse van desen Hond wordt niet alleen daer uyt
verstaen, dat hy in die plaetse gheheylight was; maer oock daer uyt,
dat die ghene dewelcke last hadden om hem wel te bewaeren, door een
nieuwe en gantsch seldsaeme ghenoegh doeninghe verbonden waeren
goede forge te draeghen. 't Gheimeyne oordeel der stad hield het daer
voor, dat gheenerley geld 't verlies van dit Beeld konde boeten; soo
was dan de bewaerenisse van dit konstige werck op lijfstraffe ghestelt.
Plin, xxxiv, 7. Het wordt als noch ondersocht wie dien *Olympus, Pan,*
en *Chiron* met *Achilles*, die in de plaetse *Septa* ghenaemt opgherecht
sijn, ghemaect hebben; te meer, om dat daer een seker gherucht onder
de man loopt dat haere bewaerenisse op lijfstraffe verdient gestelt
te worden. *Plin, xxxvi, 5.* Wy moghen hier 't exempel van *Clevis*
niet voorby gaen, die sich niet en ontfach de Koninghinne *Stratonice*
spijtiglick te mishandelen, om dat sy hem sijnes dunckens een groote
kleynigheyd hadde aenghedaen. 't Stack den Konstenaer inde krop
dat hy seer slechtelick van haer onthaelt was, over-sulcks heeft hy haer
afghemaelt, als we telende in d' onkuyse onthelvinghen van eenen
Vuischer, daer de spraecke van gingh dat de Koninghinne op verliest
was. Dit tafereel heeft hy tot *Ephesus* in de haeven openlick ten toone
ghestelt. Hy selver ist ontfeylt. De Koninghinne was daer seer regen
datmen de Schilderye soude wechnemen, overmids de ghelijckenisse
van beyde wonderlick wel daer in ghetroffen was. Dus heeft sy d'eere
die sy den Konstenaer gheweyghert hadde, op de schandelick schamp-
achtige Konste bestadet. *Plin, xxxv, 11.*

4. Alle dese exempelen geven ons ghenoeghsaem te verstaen mer
wat een sonderlinghe sorghe maghtighe Koninghen en groote Repu-
blijcken de brave gheesten der Konstenaeren opkoetterden; ende, in-
dien wy de gantsche ghelegentheyd der saecke recht wel overslaen,
wy sullen bevinden dat d' aller grootste de grootste reden hebben om
dese Konsten ende Konstenaers boven andere aen te haelen; gemerckt
hun allermeest daer aen gheleghen is, dat de Konsten dienstigh tot on-
derscheydinghe van de deughd en d'ondeughd werden onderhouden.

*Alle die ghene welker daeden verswaerdigh sijn, seght Claudianus *, desel-*
vige plaetse oock de versghedichten uyt den grond haerer herten te beminnen. *In praefat
't Schijnt even soo mer dese Konsten ghestelt te sijn; wy en kunnen Lib. ij de
't oock anders niet beseffen, of diegene moeten de memorie der statuen Laudib.
Suliconis.

ende

ende schilderijen noodfaeckelick liefhebben, die haer selven sodae-
nighen eere waardigh kennen. Het en verdient over-sulcks gheen
verwonderingh, dat d'oude Konsteners eenen dapperen moed gre-
pen op d'aenmerckinge van d'overgroote cere die hun van d'opperste
maghten wierd bewesen; want sy en konden gheengheringh gevoelen
hebben van de Konsten die in 't oordeel van d'aller eerwaardighste
personagien sulcken eerwaardigheyd verdienen. Dies vinden wy
oock dat d'eerste Konsteners dit ghevoelen soo haest niet begonnen
in te drincken, of haere herten wierden van stonden aen met de liefde
van een gantsch seldsaeme grootmoedigheyd bevanghen. *Zeuxis* was
d'eerste die sijne wercken bestond wech te schencken; seggende, dat
den allerhooghsten prijs de waardigheyd syner wercken nergens nae
kost haelen; soo heeft hy de Schilderye van *Alcmena* aen d'*Agrigentijn-*
sche stad, ende Schilderye van *Pan* aen *Archelaus* om niet ghegeven.
Plin. xxxv, 9. Alhoewel den Koningh *Astalus* sich niet en ontsach
lx. talenten te bieden voor een stuck van *Nicias* 't welck vermaerd was
by den naem *Necys*, nochtans en wilde hem den Konstenier dat stuck
niet laeten volghen, maer hy heeft het op sijn eyghen Vaderland vrij-
lick besteder. *Plin.* xxxv, 11. *Polygnorus* heeft d'*Athenische* Galerye, die
Paeile ghenaemt wierd, om niet gheschildert, als *Mycon* een secker
deel der selvigher Galerye om gheld schilderde; soo heeft sich *Polygno-*
rus door dit middel grooter aensienlickheyd verworven; en d'*Amphi-*
tyones, eenen ghemeynen raed van 't gantsche *Griekische* land, hebben
hem overal vrye logimenten bescheyden. *Plin.* xxxv, 9. 't Blijckt dan
dat veele van d'aller trefelickste Konsteners desen voet bescheyden-
lick ghevolght hebben, om d'aensienlickheyd deser Konsten te beter
te handhaeven; *Want veele dingen schijnen minder waardigheyd te hebben,*

* Lib. XII, seght *Quintilianus* *, om datse op eenen sekeren prijs ghestelt worden.

Cap. 7.

5. Staet ons noch voorder aen te wijzen dat d'oude Konsteners op
d'aenmerckinge van d'over groote eere daer in dese Konsten certijds
ghekouden wierden, niet alleen een grooter eergevoelen van de selvige
kregghen, maer dat sy se boven dien meer eerbiedighlick oeffenden,
sonder te lijden dat sulcke alghemeyne wijd-streckende Konsten in
eenighe byplaetsen souden opghesloten ende verdonckert blyven; *Sy*
en vonden 't over sulcks niet gheraeden de mueren maer alleen ten dienste der
Huyf-heeren met Schilderyen te verciere. seght *Plinius* *, noch oock de huy-
sen die op de selvige plaetsen onbeweghelick staende uyt den brand niet en kon-
nen vervoert worden. *Protogenes* vermoeghde sich selven met een hutteken
't welck hy in sijn Hofsen hadde. *Daer en was niet een Schilderye in de pla-*
steringhe van Apelles te vinden. *Het en luste hem noch niet gantsche mueren*

* Lib. xxxv

Cap. 10.

te beschilderen. *Al wat haere Konst vermoght, wierd maer alleen ten goede van groote Steden aangewend, den Schilder was 't ghemeyne goed des gheheelen Aerd-bodems.* Dient hier mede aenghemerckt 't ghene Plinius dies aengaende op een andere plaetse by-brengh; *Daer is als noch een seer treffelike en gantsch waerdighe oratie van M. Agrippa in 't wesen, seght hy *, aenwopende 't ghemeyn maecken van allerhande Schilderyen ende Statuen: 't Welck gheraedsaemer gheweest hadde, dan datmen deselvighe inde Land-huyzen gaet verbannen.* Het plaght mede uyt dese eerbiedigheyd voord te spruyten *Dat d' eerste grond-leggers van de Schilder-konst en Giet-konst haere volmaecte wercken, die wy met een onversaetelike verwonderinghe aenschouwen, segt Plinius *, met het opschrift van eenen onsekeren tijtel in 't licht gaven: Soo schreeven sy, Apelles faciebat, Polyctetus faciebat. Apelles maeckte dit stuckwercks, Polyctetus was befigh met het maecken van dit werck; even als of de Konst maer alleen behouwen sijnde onvolmaecte ghebleven was, ten eynde dat den Konstenaer in sulcken grooten menigte van verscheyden oordeelen eenen vryen toegangh tot beter beraed soude open houden: Als of oock den Konstenaer verbeteret soude hebben wat daer aen ontbrack, 't en waer saecke dat hem de dood schielick hadde verrast. Soo was dan dit oude ghebruyck met een gantsch loffelike schaemte vermengt, dat sy alle haere wercken voor de laetste wercken uytgaven, niet anders als of sy door de dood van de selvighe waeren afgescheyden.* Daer sijn, mijnes dunckens, boven de dry stucken niet gheweest dewelcke met een volkomen opschrift onder de man quaemen: Apelles fecit; Apelles heeft het ghemaecte; Waer uyt het blijktt dat den werck-meester de Konst boven alle dinghen wenschte te verskeren ende onbeschaedicht te houden: Daerom hebben oock alle sodanighe wercken groote opspraecke verweckt. Dat sy nu by dese forghvuldigheyd, die sy ontrent het uytgheven haerer wercken ghebruyckten, niet quaelick en voeren, blijktt uyt de volghende woorden van den selvigen Plinius; *Het is een gantsch seldsaeme en gedenkwaerdighe saecke, seght hy *, dat de laetste wercken en d' onvolmaecte tafereelen van uytnemende Konstenaers, als naemelick de Iris van Aristides, de Tyndarides van Nicomachus, de Medea van Timomachus, de Venus van Apelles, in grooter verwonderinge worden ghehouden dan de volmaecte, overmits men ind' selvighe d' overighe trecken, ja selfs oock de ghedachten der Konstenaeren kan besichtigen. 't werck wordt ons door detrenghighe onses bedroefden gemoeds aenghepresen, dewyl wy met een onverdraeghelicke begeerte nae die handen verlangen dewelcke door de dood verhindert waeren haer voornemen te voltrecken.* Wy moeten hier onder en tusschen in 't voorby gaen aenmercken, dat, als wy alhier staende houden dat de eere die de Konstenaers in voorleden tijden ghenoten haere herten tot een vierighe liefde ende eerbiedighe hand-haeringhe der Konsten opge-
weckt

* Lib.
xxxv Cap.
4.

* In praefatione ardui operis.

* Lib.
xxxv. Cap.
II.

weckt heeft, dat sulcks maer alleen te verstaen is van de waere bestandighe eere selver, en niet van haere valsche kortstondighe schaduwe. Dieghene dewelcke haere Konst quacksalverlijck ten toone willen stellen, begaen hier in eenen gantsch groven misslagh: Want dewijl sy haer selven door een verkeerde eersucht verhaefsten om tot den ghewenschten roem spoedighlick te gheraecken, soo dunckt hun dat sy in haere verwachtinghe niet en konnen bedroghen worden in dien sy slechts de voornaemste oppronckfels der Konste voor d' oogen van d' onverstandige aenschouwers niet anders als een waen-kostelicke Kramerije bequaemelick weten voor te doen: Maer dese, ghelijck sy de Konst aen d' eene sijde grootelicks veronghelijcken haer eyghen eere ende niet d' eere van de Konst soeckende, soo stelt hun de Konst aen d' andere sijde tot spot, te passe brengende dat sy in 't oordeel van de konstighe onkonstigh bevonden worden, dewijl sy met grooten arbeyd daer nae trachten dat sy den onkonstighen konstigh soudensichijnen. *Die ghene dewelcke de dommenenichte maer alleen soecken te be-*

* De Educ.
Liber.

haeghen, seght Plutarchus *, moeten d' aller wijste noodwendighlick mishaegen. Doch van dese forgh, dewelcke in onse herten uyt een eerbiedigh ghevoelen 't welck wy van dese Konsten hebben plaght t' ontstaen, sulden wy in 't elfste Capittel deses Boecks breeder spreken.

6. Dit goede ghevoelen van haere Konst endese onverfaetelicke begheerte van eenen eeuwighen naem is den Konstenaeren byghebleven soo langhe als groote Koninghen en maghtige Volckeren dese Konsten door haere ghewoonlicke gunste ophielden: De geld-liefde daer en teghen en heeft de Konst-liefde uyt de herten van moghen de Vorsten soo haest niet beghinnen uyt te roeyen, of 't ghetal der treffelicker Meesters is met eenen oock allenghikens vermindert, tot dat daer naulicks een meer te vinden was die de aensienlickheyd van sulcke hooghwaerdige Konsten door een onvervalschte maniere van doen socht staende te houden. Dit heeft al over eenen langhen tijd de klaghte van *Petronius Arbitor* gheweest: *Ick vraeghde een erwaeren man nae d' oudheyd van eenighe tafereelen, nae 't argument ofte de Historie van soudenighe stucken die ick niet wel en verstond, nae d' oorsaecke van onse teghenwoordighe moedeloosheyd, seght hy *, en hoe het bykomt dat de Schilder-konst, onder 't ghetal van verscheyden gheestighe Konsten die t' eenemaal wervallen sijn, niet soo veel als de minste schaduw van haere voorighe ynmemenheyd behield. Sijn antwoord was, dat de gheld gierigheyd dese veranderingh had inghebraght. De vrye Konsten bloeyden eertijds, seyde hy, soo langhe naemelic als de naecte deughd in waerde ghehouden werd; dies sochten oock de menschen allerhande Konsten om strijd aen den dagh te brengen, niet willende dat ye t*

* In Saty-
rico.

* welck

tewelck den nackomelingen voordaeligh wesen moecht verholen soude blijven. soo is het (om van de Ghiet-konstenaers een weynigh te spreken) dat Lysippus door enckele armoede onder de voet gheraecht is , dewijlhy ontrent den omreuck van een Statue bleef hangen ; dat Myron , die de levendige sielen van menschen en wilde beesten in 't koper bynae schijnt verwat te hebben , gheenens erfghenaem vond. Wy daerenteghen , in wijn en allerley onkynsche lusten versnoort ligghende , hebben 't herte niet om nae de kennisse van de volrocken Konsten te staen ; ende overmids het ons lichter valt d' ondhbeyd te berispen dan nae te volghen , soo ist dat wy d' ondeughden maer alleen selver soecken te leeren en andere in te planten. Laet het u dan niet vreemd duncken dat wy de Schilder-konst quijt gheworden sijn ; overmids een klompe gonds in 't oogh van alle de Goden en menschen veel schoonder schijnt te sijn dan 't ghene Apelles en Phidias , twee rewelende lichte Griecken , oyt ghemaect hebben , siet oock Theocrit. *Idyll. xvi. Plin. in proemio Libri. xvi. Dionysius Longinus de Sublimi oratione ultimâ.*

7. Het is oversulcks blijkelijck ghenoech dat den vryen gheeft van die Konsten , dewelcke van wegghen haer grootste en meeste goed vrye Konsten ghenaeamt worden. t'eenmael verbroken en tot een slaefachtighe dienstbaerheyd ghebraght is gheweest , soo haest als de maghtighe voorstanders ende voord-setters deser Konsten de hand daer af begosten te trecken. Want de Konstenaers kleynen troost in 't oeffenen der Konste vindende , lieten haere onghestelde ende onvernoegde sinnen in 't wild loopen , het niet min schaedelicke dan schandelicke tijverdrijf van allerley weelderighe dertelheyd tot haeren troost vaerdighlick omhelsende. Doch overmids hun dit bejagh der wellusten gantsch dier quam te staen , soo moesten sy d' onkosten haerer weelde noodwendighlick door vuyl ghewin opmaecken. Dus wierd het overblijffsel van haere hooghvaerdighe ghedachten door de wellusten aen d' eene sijde en door de ghierigheyd aen d' andere sijde heel end' al uyt ghebluscht ; want het hun nu niet meer om deere te doen was , als sy 't penceel som-wijlen in de hand naemen , maer blootelick om eenen drinck-penningh tot volvoeringe haerer lusten te bekomen. Wat de wellusten belanght , *De wellust is het aller doodelickeste vergift van 't menschelicke verstand* , seght Seneca rhetor * , siet oock Quintilianus Lib. xij. Cap. i. Wat de gheld-ghierigheyd aengaet , d' Overmachtige begeerte om rijk te worden vervult ons maer alleen met gantsch slechte ende geringhe bedenckingen , seght Arriani Epictetus * , siet mede Horat. de Arte. Goud en silver wierd eertijds met het koper vermenght , seght Plinius * , en noch was de Konst kostelicker dan de stoffe ; 't Is nu daerenteghen onseker welck van dese twee slimmer is. Alhoewel den prijs van d' oude wercken ('t welck ver-

* Inpro-
cemio
libri pri-
mi contro-
ve. f.

Lib. iv
Cap. 4.

* Lib.
xxxiv.
Cap 2.

wonderens waerd is) oneyndelick verhooght wordt, nochtans vergaet d' aensienlickheyd der Konste meer en meer; overmits het met dese Konste als met alle andere dinghen ghestelt is 't ghene men eertyds plaght te doen om cere in te leggen, wordt nu maer alleen om winste gheoeffent. Wy moeten hier alleenlick by den wegh aenmercken dat vele woorden van *Plinius* allerley winste niet uyt en sluyten, ghemerckt daer gheen rechtvaerdigher winste ghevonden werdt, dan uyt het oeffenen van een eerlickende arbeydsaeme Konste; voornaemelick, indien de selvighe onsen gantschen tijd soo opneemt, dat wy nae gheen andere middelen om onsen Konst te ghewinuen kunnen omsien. Dit is dan de meyninghe van desen deffighen auther, dat de hope van eenen onsterffelicken naem 't voornaemste ooghenmerck der ouder Konstenaeren gheweest is, als dewelcke wel ghenoech beseften dat het hun aen ghean winste ontbreken soude indien sy eens onder 't ghetal van de voortreffelickste Konstenaers gherekent wieden. Dies moghen dese twee dinghen seer wel met malckander bestaen, dat een Konstenaer sijne ooghen allermeeft op d' cere soude slaen, en met eenen oock nae een redelike winste omsien. 't Is soo verde van daen dat de gemaetigde begeerte van een eerlickende winste de Konst soude verhinderen, datse de selvighe in 't teghendeel krachtighlick opweckt; *Het is kennelick ghenoech*, seght *Cassiodorus* *, dat d' oeffeninghe der Konsten door een redelike winste gheacht behoort te worden. *Theophylaktus Simocatus* heeft het selvighe wat breeder ende krachtigher uytghedruckt; *Den goud-honger*, seght hy *, is 't menschelike gheslacht uytdermaeten profijtelick: *Want van daer komt het dat ons nood-drustigh leven allerhande goede Konsten uytgevonden heeft, dat groote Steden volck-rijck worden gemacckt, dat allerley handel met een ghemackelike over-een-draeghende toegaet: En (om recht uyt en kortelick te seggen wat daer van is) 't grootste deel des aerd-bodems soude ongheloude ende oversulcks ontciert bliuen, indien 't goud de menschen door sijne tusschen-konste niet en hadde te verstaen ghegeuen dat sy malckander van doen hebben. Den Matroos en soude noyt 't seyl gaen; den reyser soude in den koeck van sijnen haerd bliuen sitten; den Acker-man en soude nae sijne ploeg-Ossen niet eens omsien; de Koninglicks Scepers souden haere behoorlicke eerbiedighcyd, en d' aller deughdelickste onderdaenen souden haere eerampften als oock de verdiende ver-eeringhe van groote inkomsten moeten derven; den Veld-heer en soude sijn heyt niet maghtigh sijn uyt te leyden. Wilt ghy dat ick u noch een andere verbor-gene reden mede-deyle? 't goud heeft den toom van de deughden en d' ondewghden sijne maght; het oeffent de heymelicks sochten onses ghemoeds; het maght oversulcks met de Celtische riviere seer bequaemelick worden verbeleden, om dat het de bastaerd deughden vaerdighlick weet te ontdekken, d' Inwoonders van Phoenicia.*

*Varia-
ru mvij. 15.

*Epist. 10.

Phanicia, ghelijck ons *Suydas* betuyght, maecten haere Goden met taffchen op de fijd, om de groote maght der felvigher door 't goud 't welck fy in haere taffchen hadden bedecktelick te verftaen te gheven.

Cap. X.

DAAR r. laght ghemeynlick op 't gheniet van d'eere een vrymoedige stoutvaerdigheyd der Konfte te volghen. 't Is onghebooslick, seght *Plinius* *, hoe dapper de Konft, eerst door een gheluckighe uytkomst, en daer *Lib. nae door een seckere stoutmoedigheyd heeft toe ghenomen. Alwaer wy door xxxiv. de gheluckighe uytkomst anders niet en moghen verftaen, dan d'aenftielicke eerbiedigheyd die dese Konften hadden soo langhe als Koningen en Republijcken veele wercks van de selvighe maecten. Daer nae, seght *Plinius* noch voorder *wierd de Konft dapper ghevoordert door een sekerer stoutmoedigheyd*, ons met dese woorden te verftaen ghevende dat de voornoemde gheluckighe uytkomst de Konftenaers door 't gevoelen van de soete eer-keelingh soo verde bracht dat fy sich niet en schroomden de hand aen enighen nieuwe en onghehoorde wercken te slaen, de gheweldighe *Colossen* van d'oude Meesters gheven hier van ghetuyghenis; en *Plinius*, in de voorghemelde plaetsen, naemt eenighe *Colossische* wercken der ouder Konftenaeren tot bewijs van haere voordvaerende stoutmoedigheyd. *Zeuxis* was meest van allen vermaerd over sijne stoutigheyd; *hy is vaerdighlick door de deure die hem Apollodorus gheopent hadde inghestept*, seght *Plinius* wederom inde selvighe plaetsen, *het penceel, 't welck nu vry wat bestaen dorst, tot meerder eere ende aenftielickheyd brengende*. Van de stoutigheyd deses uytnemenden Konftenaers siet *Lucianus* in sijn Boeckken 't welck *Zeuxis* gheheeten wordt. *Dinocrates* biedt ons insghelijcks een merckelick exempel van dese boude vrijmoedigheyd aen; doch hier van sullen wy, door Gods ghenade, in onsen naem-rol der Konftenaeren wijdloopighlick handelen. 't Komt hier mede 't eenemael over-entgene den uytnemenden Schilder *Melanthius* in sijn Boecken van de Schilder-konft in een goed Meester vereyscht, segghende, dat daerin de wercken van groote Konftenaers een sekere laetdunckenheyd en hardigheyd behoort uyt te blijcken, siet *Laert. Lib. IV. in Polemon*. *Euphonor* heeft eenen *Theus* ghemaect, die met een stoute hand gheschildert sijnde, seer sterck stond; dies hy oock, van weghen de sonderlinghe kracht der Konfte die daer in ghespeurt wierd, sijnen *Theus* met eenen andren *Theus* van *Parrhasius* ghemaect plaght te verghelijcken en staende te houden.

houden dat *sijnen Theseus* met vleesch was opgevoedt, waer den anderen daer en reghen met Roosen schein opghequeect te sijn, siet *Plin. xxxv. 11.* 't Blijckt dan dat de hoogh-beroemde deugden van d'oude Meesters daer in voornaemelick bestonden, dat sy de vluughe beweghinghen van haeren verwarden geest stoutvaerdighlick naevolgen; even als of haere doorleerde langh-gheoeffende finnen nergens op en konden vallen, 't welck haere ervaerene handen niet en souden vaerdighlick weten uyt te wercken. 't En is dan gheen wonder dat dese Konsten in voorleden tijden gheweldighlick toenaemen, als de dappere gheesten van groote Meesters met een stoute hand door haer werckginghen; soo en ist oock niet vreemd dat deselvighe Konsten in dese onse traeghe eeuwte noch daghelicks te rugghe gaen, *Aengesien wy, als of alle dinghen alreede voltrocken waeren, seght Quintilianus*, 't herte niet en hebben om selver yet voort te brengen; daer nochtans veele wetenschappen by d'oude gheluckigblick uytgevonden daghelicks versterven.*

*Lib.vij.
Cap.6.

2. *Den vryen gheest* van een oprecht en lustigh Konstenaer vraecht seer weynigh nae d'authoriteyt der gener die sijn werck op 't aller nauwste sullen siften; hy is wonderlick prat, en staet gheweldigh op sijn Konste; 't is hem even-eens wie sijn werck in de hand neemt; hy draegt een grondighe kennisse van de verscheyden deughden die in sijn werck verborgen ligghen, niet twisfelende of 't gautte oordeel sal hem altyd 't grootste voordeel aenbrenghen. Wy hebben voor desen * uyt *Arriani Epistetus* aenghewesen dat dese onvertsaeghde vrymoedigheyt den ghenen eyghen is die haer selven bewust sijn datse in eenighe Konsten boven andere uytmunten. Dies moghen wy oock in 't minste niet twisfelen of 't grootste en 't goede ghevoelen 't welck d'aller trefselickste Meesters van haere eygene wercken hadden, heeft grootlicks ghestreckt tot voorderingh der Konste; want gelijk een roeckelooslick verwaende laetdunckenheyd de Konst aen d' eene sijde dapperte rugghe stelt, soo en ist aen d' andere sijde niet moghelick dat onsd'aller volmaeckte Konst, den noestighsten arbeyd, ja den spoed'gsten voord-gangh selver eenigh voordeel soude bybrenghen sonder 't behulp van een besckeydene ende stand-vanftige vrymoedigheyt; even als eenen onstrijdbaeren blooden loere niet een hayr te beter is in 't midden van allerhande krijghs-rustinghe. Wy moeten oversulcks boven alle dinghen die verkeerde schaemte vermijden, dewelcke anders niet en is dan *Een sekere vreesse*, seght *Quintilianus**, door welcke onghemoed van sodaenighe dinghen diemen niet en behoort nae te laeten wort afgebekeert; *Waer uyt dan een diepe verwarringhe in ons ghemoed ontslaet, als oock een heymelick berou van 't ghene wy eens hadden aengevanghen. Dies ick*

*Lib i.Cap
stj. 2.

*Lib.xij.
Cap.5.

*sch in 't minste niet en kan twiſſelen of die beweginge, door welke wy beschaemt
 sijn te doen 't gheene wel ende eerlick is, wordt vaerdighlick van yeder een onder
 't ghetal der ghebreeken gherkent. Ick segge 't noode, om dat het kan mis-
 duydet worden, nochtans dient het in alle manieren gheseyt, dat dese schaem-
 hertigheyd een ghebreck is, doch een gantsch minnelick ghebreck, en 't welke
 seer ghemackelick verscheyden deughden voordbrenght; datse onder en tusschen
 schiedelick is, als veroorsaekende dat den arbeyd van vele treffelicke verstan-
 den in 't heymelick vermoltsemte ende vermest. Dese schaemte wordt op 't aller
 bequaemste verbeterd door 't vrymoedighe vertrouwen 't welck wy op ons selven
 hebben; oock soo en is daer nergens sulcken schaemelachtighen mensche te vin-
 den die sich niet en verstont op de kennisse van sijn eyghen vermoghen, als hem
 sijn ghewijſe daer van verskeret dat het hem aen geen kunst ontbreeckt. Alhoe-
 wel nu een voordvaerende stoutmoedigheyd de grootste streke in dese
 Konsten voeren moet, nochtans en magh den Konstenaer soo gantsch
 forgheloos niet wesen dat hy 't perijckel daer hy sich selven in steeckt
 in 't minste niet en soude beseffen; Hy behoort vry wat meer achter-
 denckens te hebben, dan dat hy soo onbesuytelick daer henen soude
 loopen; behoudens dat dit achterdencken rijſe uyt het begriip en niet
 uyt de vrees des wercks; 't en kan niet schaeden dat sich den Konste-
 naer over de groote des wercks een weynigh ontfette, al ist schoon
 faecke dat hy sijne schouderen in ghenerley wijſe onder den last magh
 laeten beswijcken. Ende inder waerheyd, hoe sal doch yeman sijne
 hand aen die Konsten forghelooſlick slaen, in welke ons den blooten
 schijn der deughden menigh-werven placht te vervoeren? Die gene de-
 welcke staen nae 't gheue glad is en ghemackelick schijnt te vloeyen, seght Ho-
 ratius*, plachten doorgaens henen de senuwen en den levendighen gheest haerer
 wercken te verbreken; die sich groote dinghen onderwinden, worden veeltijds
 opgeblasen; die al te seker willen gaen en den storm te vele soeken te vermijden,
 kruypen langhs den oever. 't Schouwen der ghebreeken wordt het grootste ghe-
 breck, wannermen onaedighlick daer mede te werck gaet. Wy worden
 oock menighmael verleydt door de groote menigheite der ghener die
 verkeerdelick oordeelen; Want d'onkonstige werck-Meesters en
 laeten sich niet alleen selver voorstaen, dat de voornaemste vermaec-
 kelickheyd ofte kracht haerer wercken in een ophestmuckte sachtig-
 heyd of grove hardigheyd bestaet: Maer d'onervaerene beschou-
 wers houden 't insghelijcks daer voor, dat d'aller Konst-ledigheite
 werkend' aller kraghtigheite sijn; even als het hun nae 't ghemyne
 gevoelen een teycken van meerder sterckte schijnt te sijn datmen eeni-
 ghe deuren met gheweld oploopt dan datmen se met ghemack ontflyt,
 datmen eenen knoop aen stucken ruckt dan datmen hem ontbindt, dat*

*De Arte.

men yeman teghen ſijnen danck treckt dan dat men hem ſachtelijck leydt. Soo plaghten oock d' oner vaerene te oordeelen dat daer meerder ſtaetelickheyd is in een rou ende onghelſchaeft ſtuck-wercks, dan in een werck 't welck de vijle ghesmaect ende verdraeghen heeft; dat daer eyndelick grooter overvloed is in 't ghene los henen verſtroyt light; dan in 't ghene ordentelick in een ghesloten en t' taemen ghevoeght is. *Quintil. II. 12.* Dit is de reden waerom alle de ghene die haer ſelven op dese Konſten redelicker wiſje verſtaen; het werck ſoo licht niet en konnen ſchicken als d' onwetende wel plagten te doen; ſy begripen hoe gantsch ghevaerlicken ſaecke dat het is de verwachtinghe van ſoo veele goedgunſtighe en wangunſtighe menſchen te vol-doen; d' onfekere uytkomſte der Konſte betotert haer ghemoed niet weynigh; ſy overweghen wat ſmaed en ſchimp die ghene onderworpen ſijn dewelcke de hope van eenen eeuwighen naem in 't gheſicht des gheheelen aerdbodems door haere brod-achtighe wercken dwaefelick nae-jaeghen: En ghewiffelick is het een dapper ſaecke 't oordeel der gantscher wereld t' ondergaen, en ſich door 't uytgheven ſijner wercken daer op (in maniere van ſpreken) te beroepen. Ghenoode gaſten verwachten beter ciere, dan die ons van ſelfs ende op 't onvoorſienſte komen beſoeken; even alſoo plaghten die ghene ſcherper te oordeelen, dewelcke daer toe verſocht worden; ſy vereyſchen de waere kracht der Konſte, ſonder nae 't uytterlicke oppronckſel ende ick en wete niet wat voor aentreckelicke nieuwigheden om te ſien; ſoo ghebeurt het oock doorgaens henen dat een naukeurigh oordeeler de gebreken van ſtonden aen met een halve ooghe weet uyt te vinden; en wat daer erghens in 't werck miſprijſelick is, plaght met eenen oock den luſter van de prijs-waerdighe dinghen te verdonkeren; voornaemlick in die Konſten, dewelcke niet ſoo ſeer tot noodſaekkelick ghebruyck gheoeffent worden, als tot enckel vermaeck van onſe curieuſe nieuw-ghierige ſinnen. *Ghelijck ons een doove miſluydende harmonie, grove ſalven, en heul-ſaed-kruyd met Sardynſchen Honigh in een treffelicke maeltijd teghen de borſt ſteken.* ſeght *Horatius* *, om dat het bancket die dinghen ſeer wel doreen kan; even ſoo is het met de poëtische ghedichten gheſtelt, dewelcke maer alleen tot verluſtinghe onſes ghemoeds gbevonden ſijnde, in ghe-ner waerde ghehouden worden, wanneerſe in 't minſten van haere behoerlicke aerdigheyd beghinnen afte wijcken. 't Ghene *Horatius* al hier van de Poë-ten ghetuyght, magh op den ſelvighen grond de Schilders ende Gietkonſtenaers roeghepaft worden, overmids alle haeren arbeyd voornaemlick ſtreckt tot vervreughdinghe onſer ooghen, als *Max. Tyrius* ſpreekt *Diſſert. V.*

*De Arte.

3. Den Konstnaer moet oversulcks goede sorghe draeghen dat hy niet alleen den ghenen schijne te voldoen, die sich met sijn werck noodwendighlick moeten verghenoeght houden; maer hy moet boven dien sijn uyterite beste aanwenden dat hy den ghenen wonderbaerlick schijne, dien het vry staet dus ofsoo van sijne wercken te oordeelen. Die sich selven de goede gunste van de naekomstige eeuwen durft beloven, deselvighe moet niet alleen in sijnen eyghen sin, maer oock in den sin van de Konst-vroede Liefhebbers wel ende bequaemlick schilderen. Indien yeman daerenteghen niet-met-allen kan voordbrengghen waer door hy den hooghwaerdighen naem van een Konstnaer soude staende houden, indien hy sich in 't minste niet geraeckt vindt met d'erbiedigheyd der Konste die van hem verkleeyt ende verontreynight wordt, deselvighe magh veel eer onbeschaemt dan stoutmoedigh worden gheheeten, soo en sal het hem oock niet moghelick wesen dien haetelicken naem van sich selven af te weeren, *Aenghesten wy den naem van onbeschaemdheyd moeten ontgaen, seght Tullius*,* * Lib. I. de oratore.

mits onghedaen laetende 't ghene schandelick is, sonder te dencken dat het ghenoech is dat wy ons selven daer over een weynigh beschaemt toonen te sijn. Het schijnt dacrom dat wy in dese gheleghentheyd een lekere middelmaet moeten houden, *Want ghelyck het ons aen d' eene sijde ongheraeden is dat wy de schaem-schoenen al te vroegh uyttreckende onsen onrijpen arbeyd aen't licht souden brengghen, seght Quintilianus*,* * Lib. XII. Cap. 6.

overmids wy dus doende ons selven ghemennen de Konst te verachten, wy legghen den eersten grond-slag van onbeschaemdheyd, en ('t welck allenthalven uydermaeten schaedelick is) ons vertrouwen voorkomt de maght: Soo moghen wy aen d' andere sijde 't proefstuck onser eerster beghinselen tot den uystersten ouderdom niet uytstellen, overmids die vreesse dagelicks toeneemt, ghelyck 't ghene wy stoutelick behoorden aen te vaerden staeds grooter wordt, en 't valt nu te laet te beghinnen de wyl wy overslaen wanneer het ons best waer te beghinnen. So is het dan oorbaerlick dat wy de vruchten onses arbeys voor den dagh brengghen de wylse noch groen ende joetsappigh sijn; de wyl ons de hope, gunste, verontschuldiging in den aenvangh onser wercken vaerdighlick bejegghen; de wyl ons niet quaelick en word afghenomen wanneer wy wat te koen schijnen te sijn, ghemerckt ieder een oordeelt dat de jaeren voltrecken sullen wat daer noch aen 't werck ontbreect, en 't ghene al te jeughdelick gheschildert is wordt gheoordeels uys de voortvaerenheyd onser naturelicker toeghenyghtheyd te spruyten. Nochtans behoort den jongbelingh, die benevens de teere krachten sijner jeughd geen ander steunsel kent, met een lichte ende blyde materie, mijnes dunckens, te beghinnen; even als men de jonge Hondkens door eenen sachten vangh tot de wild-jaght aenleydt. Soo ist mede ongheraedsaem dat men d' aenkomstinghen, selfs oock in

deſe ghemackelicke beghinfelen, gheſtaedighlick aen 't werck ſoude verbinden; uyt vreeſe datmen haere verſtanden, die in 't eerſte ſachtelick ghehandelt ends opghekoefſeyt moeten worden, door den gheduyrighen arbeyd vereelt ſoude maecten. Dus ſullen ſy de vreeſe haerer leerſaen aller beſt overwinnen de wyl het hun niet ſwaer en valt ſiet wat te avontuyren, behalven datſe de onbevreeſtheyt haeres beſtaens door dit middel niet lichtelick tot kleynachtighe van 't werck ſullen verkeerem. Dit is onghetwijfelt den eenighe rechten wegh die den Nieuwelingh betreden moet; behoudens dat hy in 't eerſte niet al te ſtout en ſy, maer dat hy ſich liever eenen goeden ghetrouwen Leydf-man voorſtelle, wiens voetſtappen hy voorlichtighlick en volſtandighlick gheſint is nae te wandelen, tot dat hy ſonder eenigh vorder gevaer de nature met *Lyſippus* in ſtede van den Leermeeſter magh naevolghen, gelijck wy *Lib. II. Cap. III. § 4.* uyt *Plinius* hebben verhaect.

Cap. XI.

Alhoewel het dan blijkelick is dat de oude Meesters door de ghe-luckige uytkomst haerer konſte tot een vrijmoedighe ſtoutvaerdigheyd wierden aengeheleyd, nochtans vervielen ſy noyt tot ſulcken achteloosſen roeckeloofheyde als dat ſy de behoerlicke ſorghe die tot deſe deſtige Konſten en tot het bejagh van eenen ontferfelicken naem vereyſcht wordt verſuymden, de wiſſe al te ernſtig waeren om tot haeren wensch een weynigh vroegher te gheraecten. De woorden van *Fabius Maximus* ſijn aenmerckens waerd; *Die ghene de welcken haer ſelven niet te veel en verhaeften, ſeght hy*, vinden alle dinghen ſeker ende klaer; den overhaeſtighen ſpoed daer en teghen is onvoorzichtig ende blind.* Haef-tigheyd en naerſtigheyt ſijn twe gantsch tegenſtrijdige dinghen; ſo bevinden wy, voornaemelick in de gelegenheyt der Konſten, dat de naerſtigheyd verwerft wat de haef-tigheyd verderft. *De naerſtigheyd is een groot behulp ſelſs oock van middelmaetige verſtanden, ſegt Seneca rhetor Lib. III. Controv. in proawio.* *Metrocles* plaght te ſegghen, dat Huysen en diergelijcke dinghen om ſilver te koop ſijn, maer dat ons de geleerdheyt tijd en arbeyd koſten moet, ſiet *Laertius Lib. VI.* Den vermaerden ſchilder *Pamphilus*, ghelijck wy voor deſen * uyt *Plinius* hebben aenge-merckt, wilde niet verdraeghen dat hem ſijne diſcipulen ontvloghen eerſte den tijd van tien jaeren in ſijne Schole ordentlick hadden door gebragt: Dit was een gantsch loffelicke inſtellingke, ghemerckt den voordangh, nae het ſegghen van *Quintilianus**, voornaemelick in de naerſtigheyd gheleghen is. Staet ons voorder aen te mercken dat de oude Konſte-

*Apud Li-
vium Lib.
XXII. 2.
V. C.

*Lib. II.
Cap. 3. 1.

*Lib. II.
Cap. 7.

Konstenaers de ghewoonlicke naerstigheydt haerer leerjaeren niet en plaghten te verlaeren soo haest als sy uyt de schaduwe der Scholen in het openbaere licht voordstepten, want het in het teghendeel blijkt dat haere naerstigheydt met de Konst daghelicks toenam. Wy hebben de onvermoyde naerstigheydt van *Nicias* voor delen * uyt *Plutarchus* voorghefelt. *Men seght dat Protogenes wanmeer by de Schilderije van Ialyfus onder handen hadde, anders niet dan Lupijnen uyt het sop ghegheten heeft; om dat de selvighe niet alleen maghtigh waeren sijnen hongher te versaetighen maer oock sijnen dorst te verjlaen; behalven dat hy vreesde sijne sinnen door de smetscheyd van allerley leckere spysen te beswaeren, hy heeft dese Schilderije teghen het mishandelen en teghen de oudheyd ghewaepent, mids viermael de verwe daer over stryckende, dat de onderste moght verschijnen, als de opperste beghost te verdwijnen. Plin. XXXV. 10. Apelles onder hielt dese onverbreckelike ghewoonte, seght Plinius in de selvighe plaetse, dat hem noyt eenen soo gantsch besighen dagh konde voorvallen, of hy placht noch altijd de Konst door het trecken van een linie te oeffenen. Soo leeren wy mede uyt de volgende woorden des selvighen autheurs, dat sijn hand door dese daghelicksche oeffeninghe sulcken vastigheydt ghekreghen heeft, dat hy de aller trefselickite Meesters in het haelen van subtyle linien verde te boven gingh. Het is gheestigh het ghene wel eer tusschen Protogenes ende Apelles wryvel, seght Plinius wederom in de selvighe plaetse, Protogenes onthielt sich in het eyland Rhodus; alwaer als Apelles gbelandet was om de wercken van desen Konstenaer te besichtigen dien hy maer alleen van horen seggen kende; so heeft hy sich van stonden aen nae sijnen winckel ghespoeyt; den Konstenaer selver en was in sijnen wiuckel niet te vinden, maer hy vond daer een oude Vrouwe die een groot pannel het welcke op den Esel ghereed stond bewaerde. De Vrouwe gaf hem te verstaen dat haeren Meester niet by der hand was, en begherde te weten wie sy segghen soude dat nae hem ghevraecht hadde: Seght hem, antwoorde Apelles, dat het desen Man is die hem soeckt; met dese woorden nam hy 't naeste penceel in de hand en trock een wonderlick sijne linie met de eene of de andere verwe op het pannel. Protogenes en was soo haest niet weder-ghekeert, of de oude Vrouwe gaf hem de gantsche gheschiedenisse te kennen. Men seght dat den Konstenaer de subtylheyd deser linie soo haest niet en hadde beschouwt, of 't quam hem daedelick in den sin dat Apelles ghekomen was, want hy bet daer voor hielt dat niemant anders sulcken volmaecten werck konde voordbrengghen; dies hy oock een linie die noch vele dunner was met een andere verwe op de voorige linie getrocken heeft; en als hy voor sich nam een weynich van kant te gaen, soo heeft by 't oude Wyflast gegeven dat sy den vreemdeling dese linie soude tonen ende hem met eenen aenseggen dat dit den man was dien hy socht, het gbeviel juyst soo, Apelles komt andermael, Maer gelijk hem de*

sohaemte verhinderde dat hy sich soude bekennen overwonnen te sijn, soo heeft by de linien met een derde soorte van verruwe doorsneden, den anderen Konstenaar de hoope selver van eenighe voordere subtylheydt benemende. Dus bielde sich Protogenes overwonnen, en liep met der vaerd nae de haeven om den vreemdelingh te vinden. Soo heeft het die eeuwewoock goed gheacht den nackemelinghen dit tafereel als het was nae te laeten, tot verwonderingh van allerley menschen doch voornaemelick van de Konstenaers. Het is kennelick ghenoech dat dit stuck wercks vergaen is als het huys van Caesay in het palays de eerste reyse aen brandgheraeckte, alwaer wy het gretighlick plaghten te aenschouwen, alhoewel het onder soo vele treffelicke wercken van groote Meesters onbeschildert scheen te sijn, anders niet in sulcken wijden begriip vervattende dan linien die men door 't ghesicht nauwlicks kost onderscheyden; dies het oock te aentreckelicker was, en wierd boven alle d'andere wercken verbeven. Het en is my niet onbekent dat dese plaetse van velen heel anders tegen de kracht van sulcke eenvoudighe klaere woorden gheduydet wordt; nochtans en stoote ick my daer aen in het minste niet; overmids het sijne reden heeft dat dē auteur maer alleen van blote linien spreekt, die met andre verruwige linien oer't aller subtylste waren doorsneden; Het heeft mee sijn bescheyd dat hy't wonder werck des pannaels daer in stelt, dat niet alleen de voorighe eeuwen maer oock de eeuwen die naest by sijnen tijd quaemen niet anders als onsenlicke linien, linien die met een vaerdighe lichte hand sachtelick ghetrocken waeren, daer in ghesocht hebben. Doch hier van sullen wy ellers op een andere ghelegghenheydt breeder spreken. Nu achten wy het noodigher te sijn de forghvuldige naerstigheyd der ouder Meesters met de forgheloose onachtsaemheyd der huydensdaeghscher Konstenaeren een weynich te vergelijcken.

2. Doch hier achten wy 't voor eerst onnoedigh te sijn ons selven besighlick teghen die ghene te kanten, de welcke staende houden dat den aenghebornen volgh-luft met t'saemen de naturelicke bequaemheyd om desen lust te boeten maghtigh ghenoech sijn ons tot de volmaecktheyd der Konste aen te leyden. Het is te vergeeffsch dat wy vele tijds en vele woorden ontrent sodanighe luyden souden verslijten, ghemerckt het vast gaet dat die ghene haer selven maer alleen met sulcken voorwendsel soecken te behelpen, de welcke alterley arbeydt ende sorghe met opset vermijden; soō kan men oock de onwillighe seer beswaerlick wijs maecten hoe vele de forghvuldighe arbeydsaemheyd te weghe brenght, Wy sullen ons oetsulcks voldacn houden, ja wy sullen 't hun grooten danck weten, indien se ons in onse arbeydsaeme sorghe slechts met vrede laeten. *Want daer en kan, onses dunckens*

*Lib. XI, gheen volmaecktheyd ghetrossen worden, seght Quintilianus *, het en sy dat
men

men de nature door een ghetijdighe sorghe helpet. Het en is ons niet moghelijk dit stuck anders te begrijpen, overmits wy bevinden dat onder 't ghetal van so vele doordringhende verstanten die gene eertijds dea hooghsten lof der Konste hebben wechghevoert de welcke de teyckenfcholen niet alleen van verde plaghten te begroeten ende eenighe weynighe leerjaeren daer in door te brengen, maer die het noodwendigher hielden langhsaemlick in te drincken het ghene sy naemaels in andere vaerdighlick souden instorten; Wy vernemen insghelijcks dat de aenfienclicke Majesteit der Edeler Konsten ghequetst ende met voeten vertreden wierd soo haest als de leerlinghen haer gemack focckende weynich wercks van de voornaemste ende noodsaeckelicste gronden der selvigher beghosten te maecken. *Wat geen vast fundament en heeft*, seght *Seneca* *, words haest bevonden bouwvalligh te sijn. So steken oock die gene in een gantsch schaedelicke dwaelinghe de welcke haer selven door het vallicke be icht haerer onverstandigher Leermesters laeten bewegen om dese Konsten van de aerdigheyd der diepgrondigher wetenschappen af te scheidten, even als of de gantsche gheleghenheid der Konste voornaemlick in een ghemackelicke en vaerdighe oefeninge bestond, sonder dat sich den Konstenaer voorder behoefde te bekommeren. *Die haer selven verhaesten*, seght *Quintilianus* *, houden alle die dinghen noodwendighlick voor gantsch ijdel ende nietigh, de welcke moeten voorgaen eer sy tot het uysterste kunnen gheraecken. Het onstaet mede hier uyt dat sy menighmael de aller noodsaeckelicste dinghen versuymen, de wijl sy maer alleen nae den uysterlicken schijn van een opgherpronckte ende onghegrondede Waenkonste trachten; ja sy verfoeyen alle de groote behulp-middelen der Konste die men immers niet en kan derven om tot de volmaecktheyd te gheraecken, *Hun dunckt*, segt *Quintilianus* *, dat sy de kracht haeres vernufts niet ghenoegh en kunnen betonen, en dat sy den oppersten prijs van verstand niet en hebben te verwachten soo langhe sy haer selven maer alleen ontrent de onvoemaere, doch noodsaeckelicke dinghen besigh houden; even als den top van groote gebouwen plaght uyt te steken, den gantschen grond-slagh daerentegen plaght verdonckert te ligen. Dit is de reden waeromme sy de eerste gronden der Konste naulicks aenroeren, of seer lichtelick daer af scheidten; *Want de vermaeckelickheyt ende nuttigheyt van sodaenighe leerstucken*, seght *Varro* *, is in haer uyt eynde gheleggen, als mensche naemlick volvrocht ende voltrocken heeft; in het beghin daerentegen schijnen so onsoet ende onnoodigh te sijn. Men vindt benevens dese noch andere die maer eenen kleynen tijd in de Scholen der Schilders gheteten hebbende allerhande Konstregulen door een luye vermetelheyt smaedelick verwerpen, sy laeten haer selven dwaefelick

* Lib. i. de
Ira, Cap.
ultimo.

* Lib. IV.
Cap 5.

* In proce-
mio libri
Primi.

* Apud A-
gell. Lib.
xvi Cap.
18.

voorstaen dat sy de authorityt der Konste aller best oeffenen, wanneer sy die ghene onbescheydenlick uytlacchen de welcke niet alleen naertighe ende onvermoeyde handen tot het werck toebrenghen, maer oock alle de andere dinghen die daer toe dienstigh sijn. *Dit sijn de luyden die eenighe kleyne dinghen lichtelick af. laeren, seght Quintilianus **, en daer op nemen sy de stoutigheyd om daedelick te bewysen wat sy doen konnen; albowel sy dat maer alleen doen konnen, 't ghene hun eerst ter hand komt, het en is niet sonderlings 't gene sy bedriuen, maer wat sy doen dat doen sy vaerdighlick, het en heeft sijn volle kracht niet, oock en kan het geen diepe wortel hebben; even gelijck het saet 't welck op de bovenste aerde'uyten gestroyt wordt, vroeger voorspruyt, en 't nietighe ghewas van de wilde gherste draecht menighmael voor den tijd des ooghts eenen schijn van rijpe Karen-aderen, het is wel waer dat dese dinghen in het eerste wonderlick schijnen, als mensse met de jaeren gaet afmeten; maer dese voordraerenheydt ghelijckse daer nae op 't aller schielickste ghestut wordt, soo plaght oock de vermond'ringh af te nemen.

3. Soo moeten dan die ghene dewelcke nae een grondighe ende onvernepen kennisse deser Konsten trachten, noodsaeckelick ghelooven, dat haere forghe sich tot alle die dinghen moet uytstrecken, sonder de welcke den Konstenaer geen volmaect Konstenaer wesen kan; sy behooren haer selven inghelijcks daer van versekert te houden, dat het hun onmoghelijck is hooger op te stighen, 't en sy faecke datse vry wat laeher met de ghewoonlicke ende ghemeyne grond-regulen beghinnen. *De goede Konsten, seght Quintilianus **, hebben oock haere onmondighe kindscheyd. Want ghelijck d' opvoedinghe van de lichaemen die wel oyt d' aller kloeckste fullen wesen met de melck spijsse, met het wieghen-ghesol, met het kruypen langhs stoelen en bancken plaght te beghinnen, soo moeten oock dieghene dewelcke met der tijd voor d' aller uytmenenste Konstenaers ghehouden worden haer selven een goede wijle tijds ontrent d' eerste linien besigh houden, te vrede sijnde dat de hand des Leermeesters haere hand bestiert tot dat sy nae een ghenoeghsaeme hand-leydinghe van selfs op den rechten treck vallen. *Ghelijck nieman 't opperste van eenighe verhevene plaetsen beklimmen kan, 't en sy sicke dat hy beghinne waermen behoort te beghinnen; soo plagten d' eerste dinghen hoe 't werck voorder gaet, voor d' aller minste ghehouden te worden, seght Quintil. X. 1. De hooghte van allerley groote Konsten, als van uytstekende boomen, brengt ons een sonderlingh vermaeck by; 't gaet heel anders met den wortel; nochtans en kan de hooghte sonder den wortel niet bestaen, seght Cicero de pers Oratore. Men plaght d' onervaerene kinderkens de ghestaltenisse met 't saemen den naeme der letteren in 't eerste voor te houden, seght Manilius **, daer nae plaghtmen hun 't ghebruyck der selvighe in 't opmaecken

* Lib. i.
Cap. 3.

* Lib. i.
Cap. 1.

* Lib. ii.
Altron.

maeken der sullen aen te wijsen; volkt het t' saemen-voeghsel der woorden, diemen in haere gedeelten lesen moet; der dinghen kracht en d' oeffeninghe der Konsten wordt cyndelick door 't behulp der selvingher voorghestelt; de poëtische ghedichten volghen oock haere maete. Wy gheraecten te beter tot ons voornemen, wanneer wy de voorgaende dinghen ordentlick leeren; Ia den verkeerden arbejd van een overhaestighe onderwijsinghe gaet dapper los ende en kan ons ganstich gheen baete bybrengen, 't en sy dat de leerinche op haere eyghene elementen ghegrondeert blyve. Soo heeft dan het waernemen van dese kleyne beghinselen (alhoewel men, om eyghenlick te sprecken, in 't stuck van leerinche gheenerley dinghen voor kleyn ende gheringh magh houden waer door 't voornaemste ooghen-merck onses voornemens ghevoordert wordt) d' oude Meesters groot voordeel toeghebragt; soo en souden sy oock dese Konsten nimmermeer tot sulcken aensienlicken heerlickheyd hebben weten te brengen, 't en waer saecke dat sy haer selven liever met een langhsaeme en sekere dan met een spoedighe endeloffe uytkomst vergheuoeght hadden.

4. Het strydt overfulcks teghen recht en reden dat onse huysdaeghsche jonghelinghen soo weynigh op dese hooghloffelicke ghewoonte der ouder Meesters passen; *Want wie is daer doch onder hun,* segt den jonghen Plinius, *die sich door de jaeren ofte oock door d' autoritext van andere Meesters laet beweghen om yeman die beter soude sijn t' erkennen? sy sijn van stonden aen wys; sy worden in eenen oogenblick met allerhande kennis vervult; sy en ontsien nieman; sy en behoeven nieman nae te volghen; het is ghenoech dat sy 't exempel haeres wercks uyt haer eyghen selven haelen.* Dese Konsten wierden eertijds met een sonderlinghe eerbiedigheyd gheoeffent; nu daer en teghen, nae dat het grootste ende ghewichtigste point der Konste den eersten ingangh tot de Konste gheworden is, vindtmen dat yeder-een de hand daer aen slaet sonder eenigh achterdencken, sonder eenighe sedigheyd; wy stoppen onse ooren voor den ghesonden raed; wy en willen den tijd niet verwachten datmen ons ordentlick tot de Konst soude aenleyden, maer wy vallen daer plot-selick in nae dat wy de schaemte eens hebben afgheleyt; men ontmoet naulicks een onder duysend leerlinghen die den gebaenden wegh der ouder Meesters betreden wil, om tot de volmaecktheyd deser treffelicker Konsten te gheraecten; het is een ganstich seldsaem dingh dat sich yeman niet en soude verstitouten grooter saecken aen te vaerden, eer hy de mindere vast heeft; d' aller profijtelickste naertigheyd diemen ontrent d' eerste beghinselen placht te ghebruycken word van hun door een verkeerde vermetenheyd eendraghtighlick versaeckt; onde overimids sy met eenen sprongh van den laeghten trap tot den

* Lib. viij.
Epist. 23.

hoogsten

in Pro-
symn.

hooghften meynen over te schryden, soo ist dat de hope haerer arbeyd by ghebreck van sorghe verlooren loopt. *d' Onachtsaemheyd heeft noyt yet trefselicks voord-ghebraght, seght Max. Tyrius Dissertat. XXXIV. Ghelijck de nature niet en vereyscht, seght Libanus *, dat wy kleyne dinghen met eenen sweetighen arbeyd souden haelen, soo en lydtse niet dat onse sorghe-loofheyd den loon der naerstigheyd soude verwerven.* Alhoewel het dan blijckelick is dat schier yeder-een met dese gantsch schaedelicke dwalinghe besmet is, nochtans souden wy gheen quaede hope van de Konst hebben indien het moghelick was eenighe leerlingen van desen onbesinden dommen loop af te raeden; doch nu is het heel anders met dese faecke ghestelt, vermids haer hert en haere sinnen soo krachtiglick met de teghenwoordighe schijn-vreughd opghenomen sijn dat sy alle vermaeninghen met een doove oore voorby gaen; hun dunckt dat sy daer alreede boven op sijn; sy verstaen sich in haer eyghen oordeel soo wel op de Konst als de beste Meesters wel oyt ghedaen hebben; en om dese reden laeten sy seer noode yet in haere oorende herten insincken 't welck haere onbehoedsaeme vreughd verstooren moght. *Den wegh die sy instaan, seght Quintilianus *, en kan soo quaed niet wesen, of noch hebben sy daer een goed behaeghen in: Soo is het mede ondoenlick datmen hun yet nyt het hoofd soude stooten, 't welck sy met haere eerste melck beghosten in te drincken, ghemerckt het in 't oordeel van yeder een beter is alreede gheleert te hebben, dan noch te moeten leeren.* Ghelijck het dan aen d' eene tijde nergheus toe nut is, dat wy ons selven met dit quaede onghenelelike seer voorder souden bekommeren, soo achten wy 't aen d' andere sijde meest waerschijnlick te sijn dat diegene de Konst op 't aller volmaeckste sullen oeffenen, dewelcke in 't eerste grooter sorghe draeghen om wel dan om rasch te schilderen: d' onverduldhlick haestighe luyden daerenteghen, dien het altijd aenghenaemer schijnt ghechildert te hebben dan te schilderen, vinden sich in 't uyteynde jammerlick bedroghen; sy worden al te spade ghewaer dat de soete ketelingh van een losse verwaende hope haere herten leelick heeft verleydt, want sy nu gheen andere vrucht van haer quacksalverlick stoffen en poffen ghenieten dan het ydele Lof-tuyten van de lichtvaerdighe onverstandige menighte, behalven dat sy door dit middel tot een eyghen-sinnighe laetdunckenheyd, tot een onbeschaemde stoutigheyd, tot de ghewoonte van brodden, en tot een oneerbiedighe mishandelingh van dese achtbaere Konsten vervallen. *Als den Schilder Agatharchus sich in 't bywesen van Zeuxis niet en schaemde te vermeten, seght Plutarchus *, dat hy allerhande Schilderyen sonder eenighe moeyte vaerdighlick afmaecte; maer ick, antwoorde Zeuxis, ben daer vry wat langher mede besigh: Want gelijck dese*

Ep. iii.
Cap. I.

In Pericle

deſe overſpoedighe knaphandigheyd het werck van de volmaecte ſchoonheyd en van 't gbeduerſaeme ghewicht der Konſte ontbloomt, ſoo krijght het van den tijd dien wy daer aen hanghen een ſekere beklivende kracht ſtreckende tot de behoudeniſſe des wercks. Themistius inſgelijcks ſprekende van Phidias, Alhoewel Phidias de rechte ghedaente van eenighen God ofte Menſche in 't goud ende voor behendighe wiſt af te beelden, ſeght hy *, nochtans plaght hy daer toe tijds ghenoech te nemen : Soo wordt hy mede ghejeyt een goede wijle tijds ontrent den pantoffel vae Minerva beſtedet te hebben. Den grooten meester Konſtenaer Apelles heeft ſich mede verklaert van 't ſelvighe ghevoelen te ſijn; want als een verwaent werck-meester hem een Schilderije toonde daer van hy ſijnen roem droegh dat hyſe in eenen leer korten tijd ghemaect hadde; Ick ſie dat wel ghenoech, andwoorde Apelles, en 't gheeft mij wonder dat ghy niet meer dan deſe eene Schilderije in dien tijd gheschildert hebt, ſiet Plutarchus de Educ. Liberis.

5. Ghemerckt dan dat d' aller grootſte ende volmaeckſte Meesters ſelver niet al te voordvarende in haere wercken wilden ſijn, ſoo mogen wy daer nyt lichtelick afnemen dat het den nieuwelighen toetſaet ſachrelick en bedachtelick te beghinnen. De volſtandigheyd van een arbejdsaeme naerſtigheyd is het voornaemſte het welck men in de beghinners vereyſchen magh; welverſtaende dat ſy eerſt rijpelicke overlegghen wat Konſtenaers allermeeſt dienen naeghevolght ende uytghedruckt te worden; want n en ghemeynlick ſiet dat die ghene de gantſche hope haeres arbejds in 't eerſte door een quaed aenwenſel verderven, de welke haer ſelven 't exempel van eenige onvolmaeckte Meesters lichtvaerdighlick voorſtellen; Doch hier van hebben wy voor deſen * breeder ghehandelt. Nae deſe noodſaeckelicke toeyerſicht moeten wy noch voordder ſorghē draeghen dat onſe proefftucken allenghens te voorſchin worden ghebraght; want wy ons ſelven van de goede uytkomſte onſes arbejds niet wel en kunnen verſekeren, 't en ſy ſaecte dat wy onſe wercken ghetijdighlick uytgheven. Allerley Konſten en allerhande wercken worden door het daghelickſche ghebruyck en door een gheſlaedighe oeffeningh dapper voordgheholpen, ſeght Vegetius Lib. III. de Re milit. Cap. 10. 't Kalt gantſch moeyelic t' onderhouden wat wy gheleere hebben, 't en ſy ſaecte dat wy ons naerſtig daer in oeffenen, ſeght den jonghen Plinius Lib. VIII Epist. 14. Alhoewel de Konſt ſelver een ſekere ſoortē van oeffeninghe in ſich vervat; ſeght een ander *, want het onmoghelick is dat yeman ſoo vele verſcheydene en diepe dinghen kan be-rijpen, of ſijne wensſchap moet hem noodwendighlick met allerhande Konſt-rijcke bedenckingen vervullen, ſoo moeten oock deſe bedenckingen ſijn vermoegen noodſaeckelicke vorderen, ghelyck 't vermoegen de rechte kracht der Konſte in hem altyd plagt

* In orat.
ad eum
qui poſtu-
lavetat ut
ex tempo-
re ſermo-
nem ha-
beret.

* Lib. i.
Cap. 3.

* Auſter
dialogi de
Cauſis
corr. elo-
qu. Cap.
33.

voord te brengen: *Waer uyt men vrijelick besluyten magh, dat daer maer eenen ende den selvighen wegh is om te begrijpen wat wy meynen uyt te drucken, en om uyt te drucken wat wy begrijpen.* De naelaetigheydt in dit stuck brengt menighmael te weghe dat vele redelick wel ervaerene Meesters haere wercken niet sonder een heymelicke schroomte aen den dag brengen; want overmids sy de selvighe al te langhe binnen houden en het oordeel der wereld al te traeghelick verfoecken, soo plaght het oock veeltijds te ghebeuren, dat haere schemerende ooghen de heldere klaerheydt van het onghewoonlicke ghemeyne licht in het minste niet en kunnen verdraeghen, gheduyrighlick onsiende nae de schaduwe daer in sy tot noch toe gheschuyt hebben. Het sombere stille swijghen van de naukeurighe sannelicke oordeelers, het moeyelicke tieren en baeren van haere bittere vinnige benijders, het onmaetighe handkloppen ende juyghen der ghener die haere wercken met een verbaefde verwonderinghe aenschouwen, 't springht hun al reghen de schenen; het quelt hun dat haere wercken, nae 't heymelicke verghenoegen het welck sy daer in namen, de openbaere proeve moeten uytfaen; het ontstelt haer ghemoed, als sy gewaer worden dat de aller minste mislaeghen niet en kunnen verholen blijven; ja sy gheraecten 't eenmael van haeren dreve; niet wetende waerwaerds dat sy sich keeren ofte wenden sullen, als sy op 't beproeven haerer wercken bevinden dat die vrijmoedighe stoutigheydt daer op sy haer selken in haere eenigheyd verlieten in een kleynheitighe vreesachtighe bekommernisse verandert is. Ghelijck dan de enckele Konst-regulen in alle andere wetenschappen seer weynich baeten, 't en sy dat mense daghelicks door een gheduyrige oeffeninghe tot de wercken toepasse; soo bevint men oock in dese Konsten dat de bloote leeringhe nergens toe nut is, indien mense niet in 't werck stelt ende getijdiglick aenhet licht brengt, als de naertigheydt die wy in het heymelic aenwenden noch so groot het uytgheven ende ghemeyn maecken heeft nochtans een bysondere nuttigheyd. *Soo is het mede waerschinlick, seght Quintilianus*, dat de oeffeninghe sonder eenighe leeringhe (indien ghyse van malckander afscheydt) meer te weghe brengen sal, dan de leeringhe sonder oeffeninghe.*

6. Alletley uytwendighe middelen behoorliker wijze aengewend sijnde, soo sullen wy merckelick bevinden dat de arbeydzaamheyd van een gheftaedighe ende onvermoeyde oeffeningh eenen rijcken loon met sich brengt; aenghesien dese Konsten haer eerste beghinsel van de nature trecken, gheelijcke haeren voorgangh voornaemelick uyt het menighvuldighe ghebruyck, en haere volmaecktheydt alleenlick uyt deorghvuldighe oeffeningh krijghen*. *Protagoras* plaght te segghen

* Lib. xii.
Cap. 6.

* Quint.
X. 3.

ghen dat de Konft sonder de oeffeningh een gantsch nietigh dingh is, even als de oeffeningh sonder de Konft niet met allen vermagh, sie^t *Stobaeus Serm. de Disciplinâ & eruditione. Wat heeft Phidias met de Konft te doen, indien hy de selvighe ontrent het goud ende ontrent het yvoor niet en meynt aen te leggen?* segh^t *Maximus Tirius Dissertat. V. Wat helpt het dat die ene de welke wel oyt meynten te schilderen, segh^t Theosophista*, de wercken van Protogenes, Apelles, ende Antiphilus besichtigben, 't en sy datse selver oock aen 't werck tijen?* Het strijdt teghen den ghemeynen loop der nature, dat sy jet groots ende sonderlinghs schielick souden volcynden; so sien wy mede inde dagelicke maniere van voortteelinghe dat de aller grootste gedierten langsaemlick worden voortgebracht. Gelyck allerhande kruiden ende planten haer groeyfel ende voedsel overvloedigher trecken nyt de aerde die sorgvuldiglick gedolven en diep omgepit is. So plagt oock enen welgegrondeerden voordgang de vruchten onses arbejds rijckelicker nyt te storten en ghetrouwelicker te bewaeren*, al wat men van dese Konften verhaelt is onghetwijfelt maer eenen ydelen droom van curieuse werckende koppen, 't en sy saecke datse den ghenen die door een naturelicke toegheneyghtheydt daer toe worden aangedreven, eenen sekeren wegh tot de volmaecktheydt kunnen aenwijsen. Soo staen wy mede bekent dat de Konft voldaan heeft, wanneer sy ons haere regulen mitsgaeders oock haer wercktuug aenbiedt; wy moeten voor de rest sorge dragen om met een onvermoeyde naerstigheyt daer nae te trachten dat wy de aengeboden middelen behoorlicker wijze ghebruyckten*, staet oock aen te merken dat daer onder 't groote ghetal der Konften die het menschelick ghehellcht tot noodsaeckelick ghebruyck en tot vermaeck oeffent, geen andere Konft wordt ghevonden die soo lichtelick roeneemt ofte afneemt nae dat men sich daer in sorgvuldighlick oforghelooftlick plaght te quiten. Volgh^t dan dat wy de rechte handeligh der Konste boven alle dinghen soecken te bekomen; want het ons andersints onmoghelick is de aensienlicke achtbaerheyt van de Schilder-konft recht wel te handhaeven. Wordt maer alleen vereyscht dat wy ons selven in het beghin deser oeffeninghe niet al te seer en verhaesten; ghemerckt wy tot den eersten aenvangh onses arbejds dit voornemen moeten toebrengben, ja wy en moghen ons selven gheen ruste gheven tot dat wy dit ons voornemen standvastighlick hebben uytgevoert, dat wy wel souden doen het ghene wy ter hand trecken, in het minste niet twijffelende of dese ghewoonte van wel te doen sal ons allenghkens tot een onberispelicke vaerdigheyt aenleyden. De gheftaedigheyt van een arbejdsame oeffeningh heeft oyt ende oyt te passe gebracht

* Pro-
gymn.
Cap. 1.

* Quint.
X. 3.

* Quint.
Lib. vii.
Cap. ul-
timo.

dat sich alle dinghen ghemackelicker plaghten te vertoonen en aen te bieden, ja dat alle dinghen, als in een welghereghelde familie, ghereedt schijnen te staen om het bevel te verwachten. Al wat wy tot noch toe gheseyt hebben wordt in dese weynighe woorden begrepen; *Het rasch doen en is gheen middel om wel te doen; maer het wel doen is een middel om rasch te doen.* Quintil. X. 3. Dus vele sy gesproken van die ghene de welke door een lichtsinninghe voordvaerende onbesuyftheydt allerley sorghe van sich verbannen: Is nu overigh dat wy die ghene een weynich aentoeeren de welke haer selven door een overcurieuse sorghe de schuld van traegheyd op den hals laeden.

7. Als ick op my nam den voordvaerenden lossen loop van vele onbesinde roeckeloose beghinners te stutten, soo en was dit mijne meyninghe niet dat ickse aen den ramp spoedighe verdrietsaemheydt van een achterdochtig naeghepeyns soude soecken te verbinden; want het immers leker is dat die ghene noyt maghtigh sijn sulcken grooten Konste gheluckighlick te oeffnen, de welke al te langh ontrent elke bysondere linie blijven hanghen, haer selven nimmermeer met het ghene sy alreede ghedaen hebben verghenoegende. Een goedt ende wel beraeden Konsten aer draeght groote sorghe dat hy sijne sorghe niet al te seer en ontdecke; hy en heeft gheen ander ooghenmerck, dan dat hy een uytnemende materie uytmentlick schijne te verhandelen ende uyt te drucken; soo wordt hy buyten twijffel gheoordeelt wel gheschildert te hebben, die de ghewighigheyd van het voorgheselde argument met sijn werck beandwoorder. *Al wat nae den eyfch*
 der saecke gheuoeghsaemlick bewrocht is, seght Quintilianus *, *heeft sijn volle*
kracht. Onder en tusschen is het niet alleen verdraeghlick, maer het is oock prijfelick, ja 't helpt de bevalligheydt des wercks veel meer dan men wel beseffen kan dat de allerghestighste schilderijen hier en daer een sekere soorte van onacht saemheyd betoonen. Leckere spijs wort somwijlen door een gemaetighde serpheyd smaekelicker gemaect, Het gheestooch menighmael eenen sekeren schijn van ghevoeghlickheyd dat eenighe dinghen in een rijck en welghestoffeerde Huyghesha versuymighlick verstroyt ligghen. Daer worden evenwel sommighe ghevonden die haer selven onophoudelick quellen; elcke inventie wordt by hun voor verdacht ghehouden; sy scheyden seer onghaerne van de bequaemelick ghetrocken linien; hun dunckt dat sy het noch al beter souden klaeren, indien het te herdoen stond. Dus plaghten sy dan door een nordsche ghemelickheyd menighmael uyt te wisschen, wat met grooten arbeydt begonnen was; sonder eens te bedencken dat het een verkeerde en gantsch ontijdighe sinnelickheyd is, wanneer

* Lib. viii.
 Cap 3.

men

men sich door een oordeel-loos verstandt laet verleyden om ict nae te jagen het gene beter dan wel soude sijn, de quellinghe van dit scherpfinnige verdriet is maer enckele mijmeringh; dit is de beruchte klippe daer aen sich sulcken grooten menigthe van eersuchtighe verstandden ghestooten heeft; dit is het slimste het welck men in de gheheele Konst ontmoeten kan; *Want gheleijk wy van de andere ghebreken eenen afskeer hebben, seght Quintilianus *, sooplaghten wy dit ghebreck in het teghedeel te koesteren.* Den selvighen aatheur spreeckt hier van in een andere plaetse wijloopigher; *Eenighe sijn nimmermeer te vrede, siegh hy *, het moet al verandert worden; het moet heel ende al verschillen van het ghene hun in het eerste redelick wel gheviel.* Andere doen haer eyghen verstand door een verkeert misvertrouwen grootlicks te kort, achtende datmen hun den lof van naerstigheyd vaerdigher sal opdraeghen indien sy't werck moeyelicker maecten. Dies kan men oock seer beswaerlick segghen, of die ghene een groeter mislagh begaen dien alle't ghene sy doen wel arystaet, of dien niet met allen aen en staet. *Want het ghebeurt menighmael dat den levendighen gheeft van veete moedighe jonghelinghen door den onmatighen arbeyd t' eenemael verbroken worde, en d' over-ernstighe begheerte om wel te doen brengt te passe dat sy tot een droomachtighe traeghe vaddigheyd vervallen.* De gantsche ghelshenheydt der saecke bestaet hier in, alhoewel wy ons uysterste beste moeten aenwenden om so wel te doen als het immers moghelick is, nochtans is het ons't eenemael onoorbaerlick dat wy boven ons vermogen soecken te gaen. Het is hier met naerstigheyd en met geen korselheydt te doen. Dies moeten wy vaerdighlick seyl maecken, als wy den wind mede hebben; ja wy moeten oock somtijds de heymelicke beweghinghen van onse inwendighe hets-tochten opvolghen, want men veeltijds ghewaer wordt dat de hitte onses beroerden gemoeds meer daer in vermagh dan de naerstigheyd selver. *Wy hebben maer alleen daer op te letten, dat ons desen gladden voorgangh niet en bedrieghe, overmidts het seker gaet dat alle onse wercken, de wijse noch nicu ende verschijn, ons maer al te wel plaghten te ghevalen.*

8. Soo is het dan hooghnoedigh dat wy (benevens de voorfichtige inghetoghene voordvaerenheydt daer toe wy de beghinners voor diefen * aenmaenden, en benevens de vertoevinghe ofte den uyffel die ons door de traegheydt onser handen toeghebraght wordt als de selvighe de snelheydt onses ontlaeten ghemoeds soo vaerdighlick niet en kunnen achterbaelen) onse werckende sinnen nu en dan met opset souden ontspannen ende onsen aeffem by wijlen herscheppen; voor gheuwis houdende dat daer gheen sekerer middel ghevonden wordt om onsen verdachten voorgangh met een rijp oordeel te toetsen, om't gene volghen moet met het voorgaende bequaemelicker te verknopen,

* Lib. viij.
Cap. 3.
* Lib. x.
Cap. 3.

* In de deede afdeydinghe des tegenwoordighen Capitels.

om de gheeft-braeckende vermoeytheyd beter te vermijden. Dit is een ghewighigh en gantsch aenmerckens waerdigh point. Want het immers vast gaet dat de matigheyd onses ghemoeds, soo wel als de vermoeytheyd onses lichaems, een groot lesfel is van voordere naertigheyd: 't Is wel waer datmen se soo lichtelick niet en verneemt als de lichaemelicke, nochtans is se veel meer aenkleevende ende onoverwinnelick, verfwackende onse sinnen niet alleen voor den tegenwoordighen maer oock voor den toekomstighen tijd. Staet noch voorder aen te mercken dat d' eerste hitte die wy tot het werck bragten door sulcken uytstel verniet ende verquickt wordt, wanneer door de gheftaedigheyd van 't wercken beghint te verkoelen, even als wy sien dat die gene die welcke om strijd springen een goed stuck wegs te rugghegaen, om haer selven met meerder krachte over de flootte lichten; 't is mede een groot behulp om verde te werpen, datmen sinnen arm achterwaerd om swiert; soo plaghten die ghene oock verder en met meerder gheweld te schieten, die den pijn meest nae sich trecken. *Quint. X. 3.* Maer hier moeten wy noodwendighlick noch een ander soorte van beghinners aenroeren, die op een andere maniere te verstaen gheven dat sy de profitelickheyd vaneenen ghetijdighen en welgemaetighden uytstel in 't minste niet en begrijpen: Want ghelijck sy haer selven door de eerste hitte laeten aandrijven om spoedighlick over 't gheheele werck te loopen en 't ghene hun in den sin quam haestighlick sonder eenighe vertoevinghe af te reycken, soo worden sy noch evenwel ghedwonghen haere verhaestighde wercken nae eenen sekeren uytstel wederom te hervatten; doch sy verbeteren maer alleen de bysondere ghebreken die in 't eene of 't ander deel te vinden sijn, 't gantsche werck behoudt onder en tusschen de voorighe lichtvaerdigheyd. *Wy behooven oversulcks, nae 't ghevoelen van den diepsinnighen Quintilianus*, by-tijds goede sorche te draghen dat ons werck in 't eerste sulcken fatsoen kreghe, datmen het selvighe maer alleen behoefde op te schicken, sonder 't gantsche besteck des wercks in 't minste te veranderen.*

*Lib. x. 3.

9. Ghelijck wy dan sien dat dieghere dewelcke de eerste hitte haeres werck-suchtighen ghemoeds sonder eenigh achterdencken op volghen, het werck soo verde plaghten te brenghen, dat het hun onmoghelick is het selvighe wel te verbeteren; soo vinden wy 't in alle manieren gheraedsamer dat de Leerlinghen, ja zelfs oock de volleerde het gantsche bewerp haeres wercks in 't eerste maer alleen rouwelck souden afschetsen, om d' eerste schets nae een redelick verpoofinge wederom en wedetom in de hand te nemen; eerste 't gheheele werck bestaen op te maecken. Dan moghen sy met vryer herten aen 't werck
rijen

tijen, niet twifelende of 't sal hun voortaan licht vallent de bysondere ghedeelten te verbeteren als 't gheheele welgheest is. Wordt maer alleen vereyscht dat sy haer ghemoed nae 't opmaecken des wercks op een nieu ontspannen, om nae eenen redelicken uytstel met een gheftrenghe hand over 't gantsche werck te gaen. Dit is 't eenighe middel om de waerdigheyd deser Konsten nae behooren te handhaeyen, soo krijght oock de losse schielickheyd onses eersten ghepooghs een grondighe ende ghesette bestendigheyd; even als de sorghvuldighe erwaerene Acker-luyden d' opperste wortels haerer Wijngaerden plaghten te besnoeyen, ten eynde dat d' onderste dieper inghewortelt sijnde de overvloedigher sap en sterckte kreghe. 't Ghene de Konsten voordbrengben, seght *Plutarchus* *, is in 't eerste gantsch onhebbelick ende mischaepens tot dat elck bysondere lid sijn eyghene ghedaente naederhand bekomt. Daerom plaght oock den Ghiet-konstenaer *Polycletus* staende te houden, dat het werck aller moeyelickst is, wanneer men de kleye tot den naeghel toe ghebraght heeft. De best bekende vrienden en maeghen van den poete *Virgilius*, ghelijck ons den filosofhe *Phavorinus* * betuyght, verhaelen onder andere dinghen die sy aengaende sijn verstand en maniere van doen beschrijven, dat dien artsch-dichter van sich selven ghewoon was te segghen, dat hy sijne ghedichten voord braght even als den Beyr sijne jonghen plaght te doen. Want ghelijck men verhaelt dat dit beest in 't eerste een onschickelicke en gantsch onbesneden vleeschlomp werpt, die het daer nae door de ghesfaedigheyd van strijcken en lecken fatsoeneert; dat insghelijcks oock de versche vruchten sijnes verstand onaedigh ende onvolmaeckt waeren, tot datse door 't handelen en herhandelen een bequaeme ghedaente ontfinghen. Soo is dan de verbeteringhe den eenighen wegh tot de volmaecktheyd; en 't wordt niet sonder reden staende ghehouden, dat het penceel de Konste soo wel met het uytstrijcken als met het aentrijcken dienst doet. De verbeteringhe, seght *Quintilianus* *, bestaet in 't toevoeghen, in 't afstrecken, in 't veranderen. Het toevoeghen en 't afstrecken is nergens nae soo moeyelick, dies plaght sich oock een slecht eenvoudigh oordeel daer in wel genoeg te quiten: 't Vereyscht daerenteghen dubbelen arbeyd de swellende dinghen ter neder te legghen, de sinkende dinghen op te heffen, de verwendelick uytweykende dinghen in te binden, d' onordentelicke dinghen in haere rechte plaetse te herstellen, d' onachtsaemelick verspreyende dinghen aen malkander te verknoopen, d' overlustighe dinghen te bedwingen; want wy moeten niet alleen verwerpen wat ons in 't eerste wel bevel, maer wy moeten oock uytvinden wat ons van te vooren niet eens in den sin quam. Soo is het oock onghetwiffelt d' aller bequaemste maniere van verbetering datmen d' eerste teyckeningh:

* Sympos.
problem.
ii. 3.

* Apud
Agell. Lib.
xvii noct.
Attic. Cap.
10.

* Lib. X.
Cap. 4.

keningh voor ettelicken tijd aan d' esne sijde stelle, om't werck nae sulcken ver-
 poosinghe wederom in de hand te nemen als of het yet nieu en van een ander
 vooraghebraght was: Andersins hebben wy te vreesen dat wy op onse vassche
 inventie, als op een nieu geboren vrucht, al te seer versot sullen bliuen. Het
 en is niet moghelick dat ons ghemoed wel oordeelen kan, soo langhe
 als het door den stercken stroom van een vloeyende inventie wech ge-
 voert wordt. En sy dat de voordyaerenheyd onser loopender ghe-
 dachten ghestut worde, wy en sullen oyt eenigh respijt vinden om
 te bedencken wat het is't ghene wy ghedaen hebben. Wie te bijster
 graegh is versnoept sich seluen. Hier uyt ontitaer het dat die Schil-
 ders, dewelcke haere uytghestelde wercken nae eenen redelicken stil-
 le-stand op een nieu als bloote aenschouwers besichtigghen, de Konste
 geluckiger plagten te oeffenen dan diegene dien het eveneens is, hoe
 seer sy haer seluen verhaesten, siet *Plutarchus* in't eerste beghinfel sijnes
 Boecks, *De ira cehib*. Wy moeten hier maer alleenlick sorge draegen
 dat desen stille-stand niet al te lang-wijlig sy; vernu'ds het seker is dat
 allerley werck, t welck al te langhe uytghestelt is, beswaerlick hervat
 kan worden. *Het is kennelick ghenoech dat het niet licht en valt, seght*
*Sidonius Apollinarius**, eenigh bedryf te hernemen, nae datmen't al te langhe
 heeft laeten beruften. *Want wie is daer doch die niet en verslaet dat allerley*
Konsten en Konstenaeers haeren voornaemsten lof uyt d' oeffeninghe beherlend
soo en konn en wy oock onse gheuonlicke betrachttingen soo haest niet versuzmen,
of onse verstanden plaghten stracks in de Konsten te verluayaerden en onse armen
plaghten in de lichaemen allenghskens te vertraeghen. Dit maect cyndelick
dat den boghe, die laet of selden ghespannen wordt, de hand niet en volghet;
den os verwerpt het jock; t paerd wil nae den toom in't minste niet luysteren.

10. Alhoewel wy de naerstighe Konst-lievers als noch tot een be-
 dachtsaeme ende inghetogene voordyaerenheyd wijdvoerighlick heb-
 ben aeghemaent, niet te min magh yeder-een sich seluen kortelick
 daer toe aenporten indien hem't oude leghwoord *Festina lente* daghe-
 licks in d' ooren klinckt: En ghelijck wy een weynigh te vooren ver-
 scheyden dinghen hebben aengheroert door welcke d' omsichtighe
 sorghe van dese traeghe voordyaerenheyd r' enemael onder de voet
 verlimeten wordt, soo moghen wy hier niet voorby gaen hoe seer het
 wel eer tot naedeel deser Konsten gheftreckt heeft, dat eenighe de
 verdrietsaemheyd van de gheimeyne leerstukken vermijdende, haer
 seluen met een korter wegh sochten te behelpen. *Een deftighe ende su-
 vere maniere van spreken en is niet vleekachtigh noch bol, seght* *Petroneus*
*Arbiter**, maer sy plaht door haere eyghene natuerlicke schoonheyd hoogher op
 te stighen. *Des windachtighe overmaetighe praet-lust ghelijcke onlanghs*
te *Albe-*

* Lib. IX.
 Epist. 12.

* In Saty-
 rico.

* Athenen uyt Afsien voordgebracht wierd, soo heeftse 't ghemoed van veele jongbelinghen die nae yet groots stonden als met een schadelicke ghesternte verbluyfster, met eenen oock te passe brenghende dat de verdorvene verstomde welsprekenheyd naemaels stille stond: Ia daer en verscheen niet soo veel als een eenigh ghedicht, 't welck sijne ghesonde verwe beheld. Alle d'onderbleven Konsten schenen deselvighe spijse ghenoten te hebben, want gheen van alle konden tot de rijpe jaeren toe uythouden. De Schilder-konst heeft oock gheen ander eynde ghenomen, nae dat de stontigheyd der Egyptenaeren eenen toepad tot sulcken grooten Konste heeft uygebevonden. Het blijktt dan hoe dapper dat de ghene dese uytnemende Konsten certijds veronghelijckt hebben, de welke een korter maniere van wercken volghden; alhoewel wy tot noch toe gheen sekere ghiffinge kunnen maecken van wat korrigheyd Petronius alhier spreeckt. Het en kan immers niet verstaen worden van de oude Egyptische maniere van schrijven, die wy voor desen in dit tweede Boeck * een weynigh hebben aengheroert; want * Cap. het teker is dat dese schilder-schrift menighe eeuwen voor den onder- v. li. 2.

* Lib. xxxv. sub finem Capitis undecimi.

De Egyptenaers, leght Plinius *, schilderen kaere kleeren op eengantsch seldsaeme en wonderbaerlicke wijze. Sy overstrijcken groote witte doecken, nae dat syse wel te deghe ghewreven hebben, niet met verwen, maer met het eene of 't andere veruwinckende nat. De doecken onder en tusschen plaghten sulcks in het eerste niet uyt te wischen, tot datse in een siedende verw-ketel inghedoopt sijn, nae, van sonden aen geschildert worden uytgetrocken. Soo is het oock uyt der maeten wonderlick, dat de eenderley verwe die in den ketel te vinden is, in het kleed veelverwigh wordt ghemaect, verandert sijnde nae de hoedaenigheyt des verw-drinckenden nats. Het is mede onmoghelick dese gheschilderde verw-vecken te eeniger tijd uyt te wasschen; en den ketel, die de Coleuren buyt en twissel soude vermenghen, indense gheschildert daer in ghesmeten wierden, schaaccert en schildert de selve be al kokende; ja de versenghde kleederen sijn daer nae vele stercker, dan ofse noyt versenght hadden gheweest. Alhoewel het nu seker is dat dese maniere van kleederen te vlecken seer vaerdighlick te werck gingh, nochtans dunckt ons dat niet ghenoech te sijn om de voorgende plaetse van sodanighe veruwinckelen te verstaen; maer wy houden het liever daer voor dat het wackere verstand van de subtile Egyptenaers een bysondere grepe ghehad heeft om vaerdighlick te schilderen, even als Philoxenus Eretrius niet alleen de voetstappen van den allerfnelsten schilder Nicomachus naegevolght heeft, maer hy heeft boven dien, ghelijck ons Plinius * ghetuyght, noch een naerder en korter toepad tot de Schilder-konst versonnen;

Cap. XII.

DE voornoemde forghē der ouder Meesters heeft sich noch voordē daer in vertoont, dat sy de wercken diese onder handen hadden door een gantsch loffelicke oprechticheyde haeres gemoeds openlick ten toone stelden om het oordeel van gheleerde en onghēleerde mannen te beter te verfoecken. *Minutius* heeft de woorden van den overouden poetē *Hesiodus* uytdermaeten wel uytghedruckt. *Ick hebbe menighmael ghehoort, seght Minutius **, dat die menschen den allerhooghsten prijs verdienen, de welke van selfs weten uyt te vinden het ghene tot bevoorderingh haerer ghelegghenheyde dienstigh is; volghen die ghene, de welke den voorslag van wijser raedslayden plaatsē gheven; die ghene daerenteghen de welke selver niet en konnen versinnen wat profytelickst is, noch oock nae den goeden raed van andere millen luysteren, dat de selvighe van een seer quaedē nature sijn. Den naturelickē Philosophē *Heraclitus ** heeft dit point tot de vrije Konsten toeghepact, als hy seght dat de laetdunckenheyd eē gheweldigh beletsel is van onsen goeden voordgangh. *Ick boude het daer voor, seght Seneca **, dat vele tot de wijshēyd souden gheraecten, indien sy haer selven niet en lieten voorstaen dat sy alreede daer toe gheraect sijn. Siet mede *Arriani Epictetus Lib. II. Cap. 17*. Soo en kan men oock in dese ghelegghenheyde gheen haetelicker Konstenaers ontmoeten dan die op den valschē schijn der Konste eenen hooghen moed scheppen, alhoewelse de eerste linien nauwlicks ghepasseert sijn. Hun dunckt dat sy hem met naegels en tanden behoren te keer te gaen, die de minste fauten in haer werck bestaet aen te wijsen; en ghelijck sy niet een hair breed voor de aller treffelickste Meesters willen wijcken, soo gheven sy haere eyghene dwaesheyde te kennen door de forghelooftheyde van een verkeerdelick opghenomen autoriteyt. De oude Konstenaers verftonden 't heel anders. *De Schilders, de Beeldstokers, ja de Poēten selver, seght Tullius **, wenschen daer nae dat de menighe haere wercken op het aller deunste souden ondersoeken, ten eynde dat sy verbeteren mogten wat by velen berispt wordt. Soo plaghten sy dan by haer selven en met andere te overstaen, wat daer erghens in haeren arbeyde misprijselick is. Den jonghen *Plinius* stelt ons de reden van desen haeren ernst op een andere ghelegghenheyde, voorooghen; *Het onbreeckt my noch altijd aen forghvuldighēyd, seght hy **, als ick bedencke hoe grooten saecke dat het is iet in 't licht te gheven: Soo en kan ick my selven oock anders niet wijs maecken, of het moet niet alleen met vele maer oock menighmael verhandelt worden, het ghene my beghēeren dat allen menschen altijd wel soude ghevallen. De woorden van *Xenophon* sijn mede aenmerc-

* Apud
Livium
Lib. xxii.
lib V. C.

* Apud
Maximum
mona-
chum
Sermon.
xxxiv. qui
est de va-
nagloria.
* De Tran-
quill. ani-
mi, Cap. i.

* Lib. I.
de Off.

* Lib. vii.
Epist. 17.

aenmerckens waerd; *Die het Harpen-slaen, 't Fluyten, het Paerderijden, ofte oock eenighe andere dierghelicke oeffeninghen volmaectelick meynen te leeren*, seght *Xenophon* *, *verfoecken het selvighe niet alleen in het heynelick, maer oock in 't bywesen der ghener die in joodaeni ghe dinghen wytmuyten*; Sy doen ende verdraeghen al wat hen te doen ende te verdragen staet, om alles nae goetvonden van de allerverstandigste Meesters te verrichten, wel wetende dat het hun anders onmoghelic is enen groten naem in dese Konsten te verwerven.

* Lib. I.
Apomn.

2. Benevens dese waenwijse sotten vindt men noch eenen anderen slag van menschen, welcke, alhoewelse de voorghemelde oprechtigheyt niet en plaghten moed willighlick te verwerpen, nochtans laeten sy sich door een vreesachtighe schaemte beweghen om dit noodsaeckelicke behulp te vermijden; de kloecke dapperheyd en manhaftighe standvastigheyt die de konstvaerdighe Werckmeesters doorgaens henen verghetelschapt, wordt in hun door een moedeloose kleynhertigheyt t' eenemaal verlvackt ende verbroken, so dat sy het oordeel der wereld niet en durven verfoecken ende verwachten. *Dwaeselyden*, seght *Horatius* *, *plaghten haere verseerde gheswellen door een quade schaemte te verheelen*. Het heeft ghewisselick sijn bescheydt dat sich den verstandighen poete niet en ontset dese schroomhertighe menschen met den naem van *dwaeselyden* te brandmercken, vermids het seker gaet dat *altherhande ghebreck groeyt en bloeyt*, seght *Virgilius* *, *so langhe als het beaecht wordt*. Het wordt dan voor eerst verleycht in die ghene de welcke haere gebreckelickheyd midsgaers oock haere schande door het inmooren haerer faute niet en willen vergrooten, dat sy haere mislaegen selver souden opspcuren ende verbeteren; 't welck indien sy haer selven niet toebetrouwen, laetse dan ten minsten overleggen dat de *erkenenis onser onwetenheyd*, nae het seggen van *Minucius Felix* *, *een sonderlinghe wysheyt is*. Laetse mede bedencken dat *die gene de welke sich sonder eenighe oorsaek schaemen*, als *M. Porcius Cato* spreekt *, *schaemteloos plaghten te sijn als het hun aen gheen oorsaek en ontbreeckt*. Doch van dese verkeerde schaemte hebben wy alreede wat ghesproken Cap. X. § 2. van dit ons tweede Boeck.

* Lib. I.
Epist. 16.

* Lib. iii.
Georg.

* In Octavio
* Apud Livium
Lib xxxiv.
ab V. C.

3. Het is naturelick dat ieder een het beste ghevoelen heeft van sijne eyghene wercken; want de eyghene liefde brenght altijd te passe, dat het ons uytnemende fraey schijnt te sijn, het ghene wy telver besuyrt ende arbeydt hebben. *Den mensche is met een yantsch seldsaeme goeddunckenheyd ende selfsiefde behanghen*, seght *Eunapius in Proeresio* *ick en kan niet begripen hoe het toegae*, segt *Cicero* *, *dat ons onse eygene wercken altijd schoon duncken*; nochtans is het soo; ick en kan anders niet dencken, of mine wercken sijn de beste, ghy daerenteghen laet u selven vaerdighlick veroorsaen

* Lib V.
Tulcul.
quæst.

*De Tean.
qu. animi.
Cap. I.

dat de uwe de aller aerdighste en gheestighste sijn. Seneca stemt hier mede over een; Wy aenschouwen onse wercken op een gantsch familiaere ende ghemeynsaeme wijze, seght hy*. Soo plaght oock dese gunste ons oordeel dapper te verhinderen. Ghy bedrieght u selven indien ghy het daer voor houdt dat wy door anderer luyden pluymstryckerije en niet door onse eyghene liefkoojinghe onder de voet gheraecten. Die ghene de welke de Amazons in den tempel van Diana Ephesia heylighden, hebben dit seer wel aenghemerckt; want ghelijck sy het oorbaerlick achten dat beeld te verkiefen 't welck in het oordeel der teghenwoordigher werck meesters het aller volmaeckste scheen te sijn, soo heeft het ghebleken dat die Amazon de beste was de welke van elck Konstenaar in de tweede plaetse nae sijn eyghen werck ghestelt wierd, Plin. XXXIV. 8. Overmidts het dan met de nature der menschen t'eenegaer over een komt dat ieder een sijn eyghene wercken, als den Aep sijne jonghen, met een sonderlinghe liefde omhelst; soo behooren wy dese ontijdighe self minne al met den eersten aen de eene sijde te stellen en onse eyghene wercken onpartijdighlick te beschouwen. Hier uyt stondt het dat de roemruchtigste onder de oude Konstenaers certijds meer op het oordeel van andere groote Meesters, dan op haer eyghen goed vinden plaghten te steunen. Soo gheeft ons Synesius* te verstaen dat sich *Lysippus* nae den raed van *Apelles* veeltijds plaght te richten, ghelijck *Apelles* insghelijcks het oordeel van *Lysippus* in grooter waerde hield. *Praxiteles* ghebraecht wesende, seght *Plinius** welke van sijne marmere wercken hem best aenstonden, heeft gheandwoordt, dat hy die wercken voor de beste keurde daer *Nicias* de hande aengheslaeghen hadde.

Epist. r.

* Lib.
XXXV.
Cap. II.

Pro Imaginib.

4. Staet hier evenwel aen te mercken dat sy haer selven niet te vrede hielden met de Konstenaers alleen, maer sy plaghten oock bovendien nae eenen grooten toeloop van ervarenere ende onervarene, van nijdighe, gunstige en onpartijdighe beschouwers hertelick te verlanghen, ten eynde dat haere wercken by alle dese souder eenigh onderscheyd moghten ondersocht ende ghekeurt worden. siet den jonghen *Plinius* Lib. VII. Cap. 17. Men verhaelt, seght *Lucianus**, dat *Phidias*, nae dat hy dien vermaerden *Iupiter* voor d' *Eleanen* ghemaecte en d' eerste reyse aen den dagh ghebraght hadde, achter de deure stoud om te luysteren wat d' omstanders in sijn werck presen en laecten. Den eenen oordeelde, dat den neus al te dick was; den anderen, dat de lenghte des aenghesichts 't Beeld mismaecte; den derden, vond yet anders daer op te segghen. Soo en konden oock dese besighe oordeelers soo haest niet vertrecken, of *Phidias* plaght sijn deure daedelick toe te sluyten en 't werck nae den sin van den grootsten hoop te verbeteren. Het oordeel van sulcken menighte docht hem gheen kleyne saecke te sijn

wane

want hy het voor ghemis hield dat het groote ghetal der aenschouwers noodwendighlick meer sien moest dan hy alleen, niet tegenstaende dan het hem niet lichtelick ontvallen konde wie hy was. Dat nu dese treffelicke Meesters aende domme wufte menighte sulcken maght over haere wercken gaeven, was niet uyt hope van yet foodaenighen raepaelie te leeren 'twelck tot voordeel der gantscher Konste in 't ghemeyn strecken moght, Want daer gheen grooter dwaesheyd gevonden words, seght Tullius*, dan datmen yet sanderlinghs van de vergaedingh der ghener verwacht, die een by een anders niet dan slechte verachtinghe arbejds-luyden sijn. En Poly-cletus, ghelijck ons Ælianus* te kennen gheeft, ghebruyckte eertijds eenen seer aerdighen treck om dese ghemeyne verstanten van de losheyd haeres oordeels kracht gelijck t' overtuyghen, en klaerlick aen te wijfen, dat den Konstenaer die haeren raed in alles bestaet te volgen, sijn werck veel eer verslimmen dan verbeteren sal. Ghelijck dan d' oude Konstenaers in 't ghene de Konst aengaet niet seer veel nae 't kallen van Ian rap en sijn maet plaghten te vraeghen, soo docht het hun nochtans behoorlick dat sy de waerschouwinghe van elck bysonder ambachts-man in dinghen die sijn ambacht betreffen niet en soude versuymen. Ghelijck Apelles sijne voltrocken wercken in d' eene of d' andere plaese sijnes winckels plaght op te stellen, seght Plinius*, daerse van alle de voorby-ganghers beschout moghten worden; soo plaght hy sich mede achter de staende taefereelen te verberghen, en met een wackere oore om te lusteren wat sauten 't ghemeyne volck daer in bespeurde; want hy het voor ghemis hield, dat hem den ghemeynen man in 't naerstigh oordeelen verdo te boven gingh. Men seght oock dat hem eenen schoenmaecker berispt heeft, als hy een rijghgat minder in de binnen sijde des pantoffels dan in de buyten sijde vond. 's Anderen daeghs bestond sich dien schoenmaecker daer over te verheffen, want hy bemerkte dat den Konstenaer de faute by hem aenghewesen verbetert hadde: dies hy sich noch voorder gingh verstouten om 't een of 't ander ontrent de dije te berispen: Waer over Apelles onverduldhich wordende, hem aengheseyt heeft, dat den schoenmaecker niet voorder dan sijnen leest behoorde te gaen: 't Welck waederhand een ghemeyn spreecckwoord gheworden is.

Lib. V.
Tusc.
quzst.

Vide Aeli-
anu. Lib,
XIV. var.
hist. Cap 8.

Lib. xxxv,
Cap. 10.

Cap. XIII.

NV komen wy tot de alghemeyne gherustigheyd van vreedsaeme bloeyende tijden, als wesende een van de voornaemste middelen waer door dese Konsten eertijds dapper ghevoordert sijn gheweest; want het immers seker gaet dat des naeryers lust, de eerlucht, deorghvuldighe naerstigheyd, en andere middelen meer, dese Konsten

gantsch gheen voordeel souden hebben toegebracht, ten waer faecke datse de voorspoedighe onbekommertheyd van een vaste ende onghemoeyde vrede ontmoetet hadden. Soo en is dan dit onse meynighe niet dat d' alghemeyne ghelucksaeligheyd van een voorspoedighe eeuwe daer in voornaemelick bestond, dat de verstanten van d' oude Konstenaers onghelick beter waeren dan d' aller beste verstanten onser huydens daeghlicher Meesters. 't Is wel waer dat eenighe oude schrijvers dit stuck soo schijnen te verstaen; Daer en is *heen twissel aen*, seght Seneca *, of de wereld heeft beter dinghen voord ghebraght, eerse verworden en s' eenemaal verouderet was: Soo hadden oock die mannen eenen gantsch verheven gheest, dewelcke versch van de Goden afkomstigh waeren, Sidonius Apollinaris stelt het noch scherper; Den bestierer der eeuwen heeft d' oude tijden meest van allen met een sekere kracht der Konsten beghistrift, seght hy *, welke kracht door den ouderdom des aescandens werelds als in haer veraerdende saed uytghemerghebelt sijnde. nu ter tyd gaer weynigh en dat maer in weynighe voord-brenghet 't welck verwonderens en verbaelens waerd schijnt te wesen. Dese woorden van Seneca ende Sidonius, sijn om de waerheyd te segghen, al te scherp en nergens anders toe nut dan om d' aenkomelingen t' eenemaal van t' volghen der ouder Meesters af te schrieken. 't Segghen des Rhodischen Ambassadeurs dunckt ons min partijdig en meer troottelick te sijn; *Wy hebben ons versloutet*, segt dien moedighen ghesante *, eenen gantsch loffelicken strijd van deughden en allerhande goede Konsten met onse voor ouders aen te vanghen. Den jonghen Plinius en schroomt sich niet even soo veel, of liever meer te segghen; *Ik stelle my selven onder 't ghetal der ghener*, seght hy *, die d' oude in grooter waerde houden; evenwel en kan ic de huydensdaegsche verstanten niet verachten, als eenighe plaghten te doen. Want de natuyre en is immers noch soo seer niet afghement ende uytbeteert, datse niet maghtrigh soude sijn yet prisswaardighs voord te brengen, liet Tacitus Lib. III Annal. Cap. 55. Lactantius de Origine erroris. Cap. 8. Galenus in opusculo Quod optimum medicum etiam philosophum esse oporteat. Andere autheuten gaen verder, wanneer sy naemelick dit schaedelicke ghevoelen van de dorre onvruchtbaerheyd onser eeuwen niet alleen teghen spreken, maer arbeyden boven dien de rechte reden voor te stellen hoe het bykomt dat sich veele menschen soo lichtelick met het selvighe laeten innemen. De

Epist. 90.

Lib. viij.
Epist. 6.Apud Li-
vium Lib.
xxxvii. ab
V. C.
* Lib. VI,
Epist. 21.* Auctor
dialogi de
causis cor-
eloqu.
Cap. 18.
* Lib. ii.
hist.

quaedwillingheyd onser ghebreckelicker nature brenght te passe, seght eenen *, dat wy t' ghene langhe ghepasseert is altyd in grooter waerde houden, ghelick wy t' ghene teghenwoordigh is ghemeynlick plaghten te verwalghen Velleius Paterculus spreekt noch duydelicker; 't Is den menschen aenghebornen, seght hy *, dat sy in wercks maecten van t' ghene sy voor haere ooghen aen-
schou-

schouwen, dan 's ghene hun maer alleen door 't hooven segghen aenghebroghe wordt. Wy plighen de teghenwoordighe dinghen met een sekere afgunstigheyd, de voorleden dinghen met een sonderlinghe eerbiedigheyd te bejegenen: d' eerste schijnen ons overlustigh te sijn, waer als wy ghelooven dat d' andere tot ons beter bericht dienen. Ghelijck wy het dan op goeden grond daer voor houden dat ons d' oude tijden in verstand niet te boven ginghen, soo moeten wy doch evenwel bekennen dat die heldachtighe dappere eeuwedeughden-rijcker sijde dan dit ons verbastaerde wangheslacht, met eenen oock meer wercks ghemaect heeft van den loon der deughden; Gewisselick, seght *Plinius **, onse slapherrighe traegheyd heeft den ondergagh deser Konsten veroorsaect. Wy versymen d' afbeeldinghen onser lichaemen, om dat wy ons ghemoed van de verbeeldinghe der deughden ontbloot vinden.

2. Wy verstaen dan door den alghemeynen welstand der tijden anders niet dan een sekere diepe vrede-rust, die d' oude Konstnaers in sodaenighe tijden ghenoten, als de Konste allermeest toenam. *Den pays is een bequaame voedster-moeder van goede Konsten*, seght *Cassiodorus variarum lib. 1. Solinus* sprekende van de vreedsaeme regheringhe des Keyfers *Augusti*, *Dit schijnt den eenigen tijd gheweeste sijn*, seght hy*, waer in de waepenen stille stonden en de verstanden dapper besigh waeren; want het hun onbeoorlick docht dat allerley deughdelicke wercken gheduerende desen stillestand der waepenen souden achterblijven. De noods-praeme daer in verscheyden Koningh-rijcken ende Republijcken als door een onvermijdelicke beurtveranderingh vervallen, plaght in ons de standvastigheyd onses ghemoeds t' eenemael t' ontstellen door welke dele Konsten worden opghelopen. Het en is niet moghelick dat eenighe sterffelicke menschen haer voornemen volstandighlick souden volgen, wanneer sy haer selven rondom met allerley rampspoedigheyd ende verdriet beset vindende noch met een swaerder vrees van 't ghene hun over 't hoofd hanght bevanghen sijn. *Verstaeghene herten*, seght *Ovidius **, worden haer voorberaet eerst van allen quijt; soo plaght ons oock de sin-wackere gauwigheyd onses ghemoeds daedelick te begheven, soo heeft als ons de behulp middelen benomen sijn. De wenschelicke gherustheyd daerenteghen van ghemackelicke ende onverseerde tijden plaght den naeryver met t' faemen d' eersucht in onse herten wonderlick op te koesteren; De eergierigheyd, midsaeders voek den deughdenstijd, sijn beweghinghen der voorspoedigher menschen, seght *Tacitus Annal. XV. Cap. 16.* De woorden van *Diod. Siculus* sijn aenmerckens waerd; *Den veldtocht dien Xerxes eertijds in Grieken-land dede*, seght hy*, heeft alle de Grietsche volckeren eenen byster grooten schriek aengeheghe, want sy wel ghenoech verstonen dat

Lib xxxv.
Cap. 2.

Cap. 1

Lib. iv. de
Ponto,
Eleg. 12.

In ipso
statim
initio
bri Duo-
bet decimi.

het om haere vrijheyd te doen was. Als dan dese oorloghe byten de verwachtinghe van alle menschen een goede vytkomste kreegh, soo ist dat de Griecsche volckeren niet alleen haere vrijheyd behouden ende eenen sonderlinghen lof verworven hebben, maer alle de bysondere steden sijn inlykelycks soo selatryck ghe worden, dat sich ieder een over sulcken veranderingh niet te onrecht verwonderde; ghemerckt het land vijftich jaeren nae desen tijd wonderbaerlick bloeyde, soo dat allerhande goede Konsten in die weighefelde rijke een we dapper toenaemen; en vele treffelicke Konstenaers, onder welcke Phidias een van de voornaemste was, hebben de selvige eeuwte tot noch toe vernacrt gemaeckt. Staet oock alhier aen te mercken dat het tot dese alghemeyne ghelucklaelighheyd der tijden behoort, wanneer de Konstenaers in het eene of het andere land quaelick ghehandelt sijnde, haere woonplaetse in het midden van een vernuftigh ende leerlaem volck nemen; Allerhande Konsten ende wetenschappen sijn vernieuwt gheworden, seght Athenaus*, als den sevensten Koningh Ptolomaus, die op seer goeden grond van de Alexandrijnsche inwoonders Cacergetes ghe naemt wierd, het opperje gebied in Aegypten voerde. Want als desen Koningh vele inghesetene door de gantsche siadt ombroght, en vele aensienlicke Mannen die met sijnen Broeder opgegroeeyt waren verbande, soo ist dat gantsche steden ende eylanden met Letter-konstenaers, Philosophen, Landmeters, Musicanten, Schilders, Schooimeesters, Medecynen, en andere Konstenaers meer vervult sijn gheweest: dese Balinghen hebben naderhand een groote menigte van fraeye Mannen voordghetrageyt, vermits sy om haeren kost te winnen, ghedwonghen waeren andere te onder wijfen in het ghene sy gheleert hadden.

Sub finem
Libri
Quarti
Deipnosoph

Cap. XIV.

DE bysondere fortunye der Konstenaeren dient eyndelick tot befluyt van het ghene wy tot noch toe geseyt hebben; aengefien de vaerdighe toegheneyghtheyd onter Konst-lievende nature, de sooghuldigheyd van goede Ouders en trouwe Meesters, de vrees van strenghe wetten, des naer yvers lust, de eenvoudighheyd en soetigheyd deser Konsten, als oock alle d' andere voorgaende u iddelen sonder de bysondere fruynen der Konstenaeren seer weynich vermoghen. Dient onderentusschen aenghemerckt, dat wy alhier niet en spreken van dat blindt gheval twelck den Hond van Protogenes en 't Paerd van Nealcas door 't behulp van een onverduldighe korfelheyd volmaeckth heeft, maer van die fortunye, de welcke den Konstenaer als haer eenigh dierbaer troetel-kind gunstighlick omhelst en by der hand neemt

neemt, om hem inde kennisse van groote Koninghen en maghtighe Princen te brenghen. *Daer is dapper weele aen gheleghen, in wat tijden de deughd van yeder een verschijs,* seght den ouden *Plinius Lib. VII nat. hist. Cap. 28.* *Daer en wierd noyt sulcken overhegher ghevonden,* seght den jonghen *Plinius **, dat hy daedelick sonder de helpe van een bequaeme materie, *Lib. vi. Epist. 23. van een goede belegghenheyde, van eenen gunstighen aenleyder en woord-kruyer konde uytmanten, siet *Lucanus carm. ad Pisonem.* Alhoewel het dan blyckelick is dat de bylondere Fortuyn der Konstenaeren een sonderlinghe ghewicht heeft, nochtans moghen wy niet dencken dat de gantche Fame der Konstenaeren maer alleen aen de Fortuyn hangt; want het immers vereyscht wordt dat sich den Konstenaer door 'teene of 't andere werck soude bekennt maecten, eer hy de goede gunste van d' aller gheringhste Liefhebbers kan verwerven. *De Ghiet-konstenaers en worden niet gheooraselt,* seght *Socrates **, nae 't ghene sy van haer * Apud Xenoph. Lib. ii Apomn. selven wyd-mondighck besaer te roemen; maer als wy vernemen dat geman sijne voorighe statuen wel ghewrocht heeft, dan beghinnen wy eerst te ghelooven dat hy sich inschelycks in d' andere wel sal quijten. *Corn. Celsus* dringht mede hier op aen; *Die sijne eyghene Schilderye wenscht wel zeirocken te hebben,* seght hy *, *plaght nae eenen welterfochten Konstenaer om te sien.*

2. Wat nu d' ongelyckheyd van dese bylondere Fortuyn belangt, deselvighe wordt maer alleen in soedaelighen Konstenaers ghespeurt die malckande en in dese Konsten niet veele ontloopen. De woorden van *Virruvius* sijn aenmerckens waerd; *Alhoewel de Konstenaers groote dinghen beloven,* seght hy *, *nochtans konnen sy door den gantschen ernst haers arbejds soo veele niet verwerven, dat men hun ghelooft soude gheuen in 't gaene sy haer selven onderwinden. 't Loopt hun al teghen, indien sy niet ghelds ghenoech hebben om d' autorityt der Konste nae behooren te hand-baewen, indien sy door d' oudheyd haerer winckels in de kennisse niet en gheraecten, indien sy de ghemeyne gunste der en, indien sy haer selven niet schoon praeten niet en werten te behelpen.* Dit worat meest van allen in d' oude Ghiet-konstenaers ende Schilders aenghemerckt; *overnads men in de selvighe bevindt, dat die ghene maer alleen een eeuwigh fame verkryghen, dewelcke door de gunste van maghtighe Land-vooghten en gekweldighe Republiken aengenomen ende voordghekruyt wierden, om datse de rechte merck-teykenen van een grootsche ende Konst-waerdighe aensienickheyd betoonden; als Myron, Polycletus, Phidias, Lyfippus, en andere die eenen grooten naem door de Konst bequaemen: Want dese, ghelick sy voor gheweldighe Republiken, Koninghen, ofte oock voor eenighe Edele-mannen wrochten, soo verworven sy een groot en goed gherucht. d' Andere daerenteghen, die met even soo vooten arbejd, kennisse ende vermaest niet min treffelicke wercken voor gheringhe ende gemeyne personen gemaect*

maeckt hebben, bleven ongeacht, om dat het hun aen de bysondere Fortuyno ende niet aen de naerstigheyd van een ghestaedighe Konst-oeffeningh ontbrack; als *Hellas Atheniensis*, *Chion Corinthius*, *Myagrus Phocæus*, *Pharax Ephesius*, *Bedas Byzantius*, en andere meer. Dit selvighe is oock veele Schilders weder-vaeren; als *Aristomenes Thasius*, *Polycles Attramitenus*, *Nicomachus*, en verscheyden andere. Want alhoewel het hun aen naerstigheyd, vernuft, en Konst-oeffeningh niet en schorte, nochtans bleven sy verdonckert, en wierden altyd door haere armoede, ramp-spoed, en door d' een sijdyghe gunste van eenen hoop partijdighe oordeelers in haere achtbaerheyd verkort wanneer sy met eenighe andere Konstenaers den strijd aenvinghen. *Plinius* * verhaelt dat *Telephanes Phocæus* onbekendt ende onberucht bleef, om dat hy sich in een slechte ende onvermaerde woon plaetse onthield. Den selvigen autheur verhaelt mede in een andere plaetse dat veele overtreffelicke wercken van *Scopas*, die eenighe andere stad een sonderlingh cieraet fouden hebben toeghebraght, te *Roomen* onbemerckt bleven; d' on-iallicke menighe van soo veele en soo gantsch uytnemende wercken die in de selvighe stad te sien waeren, broght te passe dat dien Konsten- naer naulicks ghemeldt wierd. *Veler Konstenaeren fame light verdonckert*, seght hy wederom *, *soo wordt oock eenigher vernaemtheyd door 't groote ge- tal van andere Meesters 't onder-ghehouden; ghemerckt een alleen niet magh- tigh is alle d' eere tot sich te trecken, en soo veele kommen te ghelyck niet ghe- naemt worden.*

3. Dewyl het dan seker gaet dat veele Konstenaers niet soo seer in haere Konst als in haere bysondere Fortuyno van d' andere groote Meesters verschillen, soo is het daer uyt lichtelick af te nemen datmen weleer van veele dappere mannen door een verkeert voor-oordeel min wercks ghemaect heeft dan sy verdienden, en dat andere redelicke Konstenaers daerenteghen door een al te gunstighen voor-oordeel boven haere verdiensten verheven wierden. *Hes ghemeyne volck heeft dit seght Cicero* *, *dat het veele dinghen nae 't ghemeyne ghevoelen oordeelt, wey- nighe nae de waerheyd der dinghen selver*, liet *Ælian*. var. hist. Lib. I. Cap. 24. De wercken van *Zeuxis*, *Polycletus*, en *Phidias*, wierden in meerder achtighe ghehouden, om dat al de wereld met een seer groot ghe-voelen van dese Konstenaers ingenomen was, liet *Maximus-Tyrinus Dis- sercat*. xxxix. 't Ghene wy sien ende gevoelen, seght *Plutarchus* *, *heeft niet altyd deselvighe kracht in ons ghemoed, als het niet vergheflich is met een ghe- wisse opinie dat den Konstenaer sijn werck wel en naerstiglick voltrocken heeft*, liet *Plutarchus* in de voornoemde plaetse; want hy daer, onder vele an- dere dinghen die tot dese teghenwoordighe verhandelingh dieaestig sijn, een koddigh verhael mackt van *Parmenos* verckfen.

*Lib.
xxxiv
Cap. 8

Lib. xxxvi.
Cap. 5.

Pro Roscio
Comædo.

Sympos.
probl. Lib.
v. quaest. I.

HET

DERDE BOECK,

Den Inhoudt.

WY hebben tot noch toe aenghewesen hoe
 onse aengheboren toe-gheneyghtheyd om
 alles nae te boetsen door het toedoen van
 een welgheoeffende fantasie eerst gaende ghemaect
 wierd, als oock hoese daer nae door verscheyden an-
 dere middelen meeren meer ghevoordert ende op-
 ghequeect is gheweest; staet ons nu in dit ons derde
 Boeck te verhandelen, door wat middel dese nature-
 licke volgh-lust nae behooren opgheweckt ende op-
 gekoestert wesende, het rechte fatsoen van een gron-
 dighlick volmaecte Konste ghekeeghen heeft. Soo
 namen dan d'oude Meesters dese vijf hoofd-stucken
 in haere Schilderyen op 't aller naefte waer. I. Den
 Historischen inhoud, die veeltijds d' *Inventie* ofte oock
 't *argument* ghe-naemt wordt. II. De ghelijck-maetig-
 heyd, diemen doorgaens henen de *Proportie*, *Symmetrie*,
analogie, en *harmonie* noemt. III. De verwe ofte 't *Co-*
leur; en daer in plaghten sy 't licht en schaduwe, als
 oock 't schijnfel en duysternisse naukeurighlick t' on-
 derscheyden. IV. Het leven; 'twelck in d' *Actie* en
Passie bestaet, ofte (om duydelicker te spreken) in de
 C c ij bequame

bequaeme afbeeldinghe der eyghenschappen diemen in de onroerende dinghen verneemt, als oock in de levendighe uytdruckinghe der beweghingen diemen in de roerende dinghen soert, wanneer deselvighe yet merckelicks doen of lijden. V. De schickinghe, die men ghemeenlick de *Dispositie* ofte *Ordinantie* plaght te heeten. De vier eerste hoofd-stucken wierden so wel in d' enckele Schilderye van een figure waer ghenomen, als in de veelvoudighe Schilderye die uyt vele figuren bestond: De *Dispositie* daerenteghen plaght allermeest in de veelvoudighe Schilderyen plaets te hebben; aenghesien veele ende verschedene figuren die hobbel tobbel in een stuck achtelooslick opghehoopt worden, anders niet en schijnen te wesen dan een donckere doode verwarringhe van ettelicke quaelick over-een-stemmende dingen die licht noch leven in sich hebben, tot datse door de schickinghe-Konst in haere rechte plaets bequaemelick ende ordentelick ghestelt sijn. Alhoewel wy het overfulcks met groot recht daer voor houden dat d' oude Meesters de volmaecktheyd haerer Konste in dese vijf hoofd-stucken voornaemelick sochten, nochtans staet ons hier met eenen oock aen te mercken, dat sy de volkomenheyd haeres wercks niet soo seer en stelden in 't behoorlicke ghebruyck van elck byfondre hoofd-stuck, als wel in een sekere soorte van bevalligheyd die uyt de schickelicke ghevoeghsaemheyd van elck hoofd-stuck in het bysonder, en uyt d' onderlinghe over eendraeghinghe van alle dese hoofd-stucken in teghemeyn

't ghemeyn plaght te vloeyen. Dies hebben wy het
 oock hooghnoedich gheacht den rechten aerd en
 d'eyghenschappen van deese bevalligheyd (die veel-
 tijds de gratie der Schilderyen ghenaemt wordt) een
 weynigh te doorgronden; te meer; overmids het vast-
 gaet dat nieman maghtigh is de wercken van groote
 Meesters recht wel te besichtighen, sonder de gron-
 dighe kennisse van de voorg hemelde gratie ofte be-
 valligheyd.

Cap. I.

DEN Historischen ofte den sede-vor-
 menden inhoud der Schilderyen, diemen d' *Inven-
 tie* noemt, wordt hier niet recht in d' eerste plaetse
 ghestelt; *Aenghesien nieman*, of hy schoon allerley wer-
 wen by der hand heeft, seght *Seneca* *, een ghelijckenisse
 kan uyt drucken; 't en sy saecke dat hy van te vooren rijpe-
 lick overlegge wat hy meynt te schilderen. Het is even-
 eens hoe de wind waeyt, als men noch niet besloten heeft wat haeven te beseylen.
 Een goed Schutter moet sich selven een sekere Doel-pinne voor stellen, om sijnen
 Pijl met een vaste ghewisse hand nae 't voorghestelde merck te bestieren.
 't Ghene den Kontenaer meynt te bearbeyden, moet overal met een
 rechtinnighe *Inventie* door-reghene, ende in maniere van spreken, ge-
 lardeert sijn. Het moet, nae 't seggen van *Zeno* *, met eenen goeden sin, als
 met een bequaeme verwe, eenpaers blick overghoten ende doorweyckt sijn. De
 woorden van *Socrates* sijn oversulcks anmerckens waerd; *Alhoewel een
 gheschilderde waepen-rustinghe ghenoechsaeme vermaeckelickheyd in sich heeft,
 seght hy* *, *nochtans isse ner hens toe nut.* *Ausonius* betuyght even het
 selvighe van een gheschilderde nevel-mist; 't *Vermaeck van een gheschild-
 derde nevel*, seght hy *, *verdwynt met het ghesicht.* Doch dit is maer al-
 leen van die tafereelen te verstaen, daer in ons de bloote ghelijckenisse
 van een mistighe locht wordt voorghedraeghen; want als ons in de
 selvighe mist eenighe andere figuren worden afgebeelder, soo kan
 het seer wel gheschieden dat sulcke Schilderyen, van weghen den
 rijcken sin die daer in vervat is, niet t' eenemael vruchteloos en sijn.
 Dus is het dat ons den selvighen *Ausonius* in een andere plaetse * den
 inhoud van een gheestigh stuck beschrijft, waer in den vernuftighen
 Schilder de lommerachtighe nevel-nacht van 't onder-aerdsche rijk
 door een dicke mist afgebeelder hebbende, met eenen oock voorstelt
 hoe de bleecke schimmen van *Hero*, *Sappho*, *Pasiphaë*, *Phædra*, *Ariadne*,
Dido, en andere oude rampspoedighe Heldinnen meer, den Minne-
 god aldaer te keerginghen; want sy hem soo haest niet en hadden be-
 spiedt, of sy vielen eendraghtichlick op hem aen, hem nae een vin-
 nighe ende onghenaedighe mishandelinghe onbarmhertighlick ophan-
 ghende, siet de beschrijvinghe van dit tafereel in *Ausonius* selver.

Soo moet sich dan een goed Kontenaer eerst van allen voorstellen,
 wat hy meynt nae te boersen; 't welck hem, indien hy niet t' eenemael
 gande verbeeldens kracht bevoort is, in sulcken oneyndelicken me-
 nighte

* Epist. lxxi

* Apud
Quintil.
Lib. iv.
Cap. 2.* Apud
Stobæum
Serm. De
Adulatio-
ne.

* Epist. xvij

* Edyllio
vi.

nigtre van soo veel ende verscheydene dinghen niet swaer vallen sal; ja wy hebben veel eer te vreesen dat hy sich met sodaynighen overvloed van gantsch waerdighe ende overtreffelicke dinghen soo dapper sal bevinden overvallen te sijn, dat hy niet weten sal waer hy best de hand aen behoorde te slaen. Keur baert anghst. Onderentusschen gaet di t
 oock seker 't welck Cicero seght; *Daer en is niet ter wereld*, seght hy*,
 't welck ons ghemoed door de bedenckens kracht niet en schijnt te konnen affschil-
 deren. Seo seght mede een ander oud autheur*. *Onse ghedachten sijn*
maghtigh een gheheele land-streke te begripen, en daer in de ghestalte van d'eene
of d' andere plaetse nae haeren eyghenen lust te bewerpen ende op te maecten.
 Maximus Tyrius komt wat naerder, als hy staende houdt*, dat ons
 ghemoed d' *Inventie* als haer eyghen ende van selfs aengheboren goed
 besit ende omdraecht. Alhoewel nu alle menschen, voor soo veelve
 haere vijf sinnen en 't ghemeyne vernuft niet en derven, bequaem sijn
 't ene of 't andere 't *inventeeren* ofte uyt te vinden, soo plaghten die-
 ghene nochtans in haere *Inventien* uyt te muymen, dewelcke redelick
 wel ghestudeert hebben. Men vindt gheen vruchtbaerer verstanden, seght
 Cicero*, dan die vol sijn van allerhande wetenschappen ende kennisse.

2. Ghelijck dan een gheleerd ende vernuftigh Konstenaer vaerdig-
 lick plaght uyt te vinden wat verdient gheschildert te worden, soo plaght
 hy met eenen oock sijne eyghene krachten voorsichtiglickt' overwe-
 ghen, of hy naemelick maghtigh is uyt te voeren 't ghene hy ter hand
 treckt. Neemt een *materie*, seght Horatius*, *die met uwe krachten over-*
een komt; laet oock uwe schouderen van langher hand beproeven wats magtig
sijn te draeghen ofte niet. Die sich in sijnen keur niet en vergrijpt, het en sal
hem nimmermeer aen uyt druckelickheyd ende aen duydelickheyd van een klaer-
schijnende ordre ontbreken. Martialis bevesticht even her selvighe; *Die*
sijnen last van te voeren overweecht, seght hy*, *is best maghtigh te drae-*
ghen wat hem wordt opgeleyt. Plinius stelt ons 't exempel van Pausias,
 tot bewijs van 't ghene wy alhier gheseyt hebben, voor ooghen; want
 als desen vermaerden Konstenaer op sich nam de *Thespiaensche* mueren,
 die *Polygnotus* weleer beschildert hadde, te vermaecken; soo wierd hy
 in verghelijkinghe met *Polygnotus* gheoordeelt nergens nae by hem
 te komen, overmids hy den Itrijd met sulcken Meester had aenghevan-
 ghen in een soorte van werck daer in hy niets te wel bedreven schein te
 sijn, of 't welck ten minsten met sijne nature niets te wel over een quam-
 fiet Plin. XXXV. II. Daer is noch, benevens dese bedachtsaeme
 voorsichtigheyd, een andere noodsaeckelicke lesse, die wy ontrent
 het stuck van d' *Inventie* hebben waer te nemen: *Het staet ons toe, segt*
*Tullius**, *sodaynighe dinghen in handen te nemen, dewelcke, ofte uyt nemende*

sijn * In Bruto

* Lib. I de

N. deo-

* Autor
R her. ad
Herenn.
Lib. iij.

* Dissertat-
xxxvij.

* In Bruto.

* In Artc.

* L. ib. xii.
Epigram.
100.

* In Pane-
gyrico
Constanti-
no Aug.
dicto.

Autor dia-
alogi de
causis cor-
loquentiae
Cap. 36 &
37.

sijn van weghen haere grootheyd, ofte aenmerckelick van weghen haere mien-
wigheyd, ofte oock sonderbaer in haeren eyghenen aerd: Want wat de gherin-
ghe, ghewoonlicke, ofte oock de ghemeyne dinghen belanght, de selvighe sibi-
nen gantsch gheen en lof ende verwonderinghe te verdienen. Vytmenende
grootte dinghen worden hier in d' eerste plaetse ghestelt; Het gaet im-
mers vast, seght Nazarius*, dat de deughd haer selver meer of min, nae den
eych der voorvallender dinghen plaght op te wecken. Ghelyckse met kleyne
saacken slappelick en bynae sorgheelooslic te werck gaet, soo plaghtse een redelicks
wackerheyd ontrent midden-naeughe dinghen te b. bruycken; wanneerse daer-
onteghen yet groots heeft te verrichten, dan is dat haeren cruyt nae de ghele-
ghenheyd des wercks grooter en grooter wordt. Hier mede stemt noch ee-
nen anderen ouden autheur seer wel over een; Het gaet met de Konst toe,
seght hy*, even als het met de vlamme plaght te doen, dewelcke door ghenoe-
saeme stoffe bevoedt wordt, ghelyckse door de bestaendighe beweghinghe wordt
opgheweekt, en door 't bernen meer en meer opblaect. De kracht onses ver-
stands groeyt insghelycks oock met de grootte der dinghen; soo is het mede onmo-
ghelick dat yeman een wijdruchtigh en treffelick werck soude maecten, sonder
eerst een waerdighe materie gevonden te hebben. Dit was de reden waer-
om den philopophe Aristoteles niet op en hield den Schilder Protogenes
aen te maenen dat hy de daeden des grooten Alexanders soude afmae-
len; ten aensien van d' eenwiggh-duyrijge Fame deser dinghen, seght Plinius
XXXV. 10. Lysippus heeft oock 't leven van Alexander in veele ende
versheydene wercken voorghestelt, van sijne kindscheyd af beghin-
nende. Plin. XXXIV. 8. Polydamas Scotusseus, een wijd-beroemd
kamp-vechter, ging alle sijne tijd ghenooten in lijf-lenghde en sterck-
te verde te boven; soo dat hy in sijne jeughd eenen vreelelick woeden-
den Leeuwe sonder 't behulp van eenighe waepenen heeft omgebracht;
als hy naemaels eenen geweldighen Stier uyt 'het midden der kudden
by 't achterste been aen greep, soo hield hy hem soo vast staende, dat
desen dapperen Stier nae veele ghewelds en teghen spertelens sich uyt
sijne hand niet en konde ontdraeyen sonder de klauwe des aenghegre-
pen voets in den loop te laeten blijven. Men seght oock dat desen sel-
vighen Polydamas eenen loopenden waeghen met eene hand teghen-
hield, sonder dat den voerman met alle sijn staen en smijten de maght
had sijne Paerden verder aen te drijven. Lysippus heeft hem een Beeld
onder d' andere Olympische statuen opgherecht, de lof tijtels van sul-
ken onghehoorte sterckte daer by voeghende, siet Pausanias Lib. VI.
Wat de dinghen belanght die van weghen haere feldsaeme nieuwig-
heyd aenmerckelick sijn, Pompeius heeft sijne schou-plaetse met sul-
ken slag van Boelden soecken op te proncken, siet Plin. nat. hist
Lib

Lib. VII. Cap. 3. Soo dienen wy oock wel te letten op't ghene den selvighen auteur daer by voeght; Den grooten Pompeius, seght hy, heeft in sijne schon-plaetse foodaenighe Beelden opgeberecht, die een wonderlike fame hadden ende oversulcks van groote Konstenaers met meerder arbejd bewrochte waeren. Dinghen die in haeren eyghenen aerd sonderbaer en diefhalven aenmerckens waerdigh sijn, waeren afgebeeldet in die seven en twintich tafereelen dewelcke Verres uyt Minervas Tempel wech ghevoert heeft; De Contrefeytsels van verscheyden Siciliaensche Koninghen ende Tyrannen waeren daer in nae't leven voorghestelt seght Tullius *, soo datse d'aenschouwers niet alleen vermaeckten van weghe de Schilder-Konst die daer in ghespeurt wierd, maer oock van weghe de ghedachtenisse der personen selver en d'erkenntnisse haerer tromen. Doch hier gheschiedt het menighmael dat ons in dese Schilderye van treffelicke mannen een vaerdighe Inventie wordt aengeboden uyt yet wat 't welck sy wel oyt gheseyt of ghedaen hebben. Soo heeft Galaton den artich-dichter Homerus in 't midden van de gantsche bende der naekomstigher Poëten gheschildert, dewelcke met een onversaetighe ghierigheyd de suyvere water beken die uyt sijnen mond voord-quamen om itrijd op-flortten, siet *Aelianus var. hist. XIII. 22.* Alhoewel het kennelick ghenoech was dat den vermaerden Veld-heere *Timotheus* groote saecken voor de Republycke van *Athenen* had uytghevoert, nochtans wilde hy niet lijden datmen hem den lof deser daden t' eenemaal soude toeschrijven, segghende, dat de *Fortune* daer in oock een hand hadde. Daerom hebben hem de voerloose verstanden der spijtiglick schimpigher Konstenaeren gheschildert als ligghende in sijne tente met eenen diepen slaep bevanghen, ter wille dat de *Fortune* aen'thoofd-cynde sijnt r koetsse groote en maghtige steden met een sleyp-net t'hemwaerd trock, siet *Aelianus var. hist. Lib. XIII. Cap. 43. Suidas. Schol. in Plutum Aristophanis.*

Nae dat den verschrickelicken dwingheland *Attila* de volck-rijcke stad *Milanen* overweldicht hadde, soo is hem onder andere dinghen een tafereel ter hand ghekomen, in 't welcke de *Roomsche* Koninghen op haere goude pracht-stoelen sitende het *Schythische* volck met de voete verdraden, als wesende t' eenemaal verbroken ende overheert; Dit docht hem onverdraeghlijck te sijn: Daerom sond hy staens voets aen alle kanten uyt, om dien Konstenaer te vinden, die sulcks hadde afghemaelt. Den armen bloed wierd daedelick voor den Koningh ghebraght, niet beter werende of men soude hem 't leven op staende voet benemen: Maer *Attila* oordeelde het een genoegsaeme waercke te sijn, dat den Schilder sijn werck soude veranderen, gaet hene n.

leghy, stelt my op den Koninghlicken stoel, en maect darde *Roomsche* Koninghen gheheele sacken vol van goud op haere schouders laeden en voor mijne voeten oodmoedighlick uytstorten, liet *Snydar*,

3. Ghelijck dan in de Schilderyen van desen slagh altijd een sekere soorte van Historie, tot behulp onser *Inventie*, te vinden is; soo plaght ons 't aen een hanghende vervolgh der waerachtigher Historien en versierder fabulen allermeeft een ghenoeghsaeme en gantsch-rijcke stoffe aen te bieden. Wy hebben slechts goede achttinghe daer op te nemen, dat onse *Inventie* niet al te schrael en al te dorre en sy; maer liever, datse overvloeyt, en sich verder uyt spreye, dan de teghenwoordighe gheleghentheyd der voorghestelder verhandelinge schijnt te vereylichen: Ten eynde dat ons werck-tochtigh ghemoed, een gantsch ruyme en volle materie ontmoetet hebbende, met eenen doordringhenden lust breeder uyt-weyde, dan het ons ten eerften aensien schijnt te betaemen.

Epist. 46. *Wy behooren een vruchtbaere materie te verlijfsen, seght Seneca*, door de welke ons verstand 't saementlick vermaecte ende opgheweckt mocht worden.* Soo oft ons oock (om de waerheyd te segghen) gheraeddamer, dat wy de weelderigheyd onses onghetemden gheelts voor 't eerste in een lustbaere ende overloedighe *Inventie*, selfs oock tot vergriepens toe, soudent laeten spelen; dan dat wy de vaerdigheyd onses voordvaerenden ghemoeds door een al te bekleemde ofte verkrompen materie soudent laeten verflauwen ende versterven. Want waer sal doch een lamme nietighe *Inventie* haer beginsel nemen! waer waerd sal sy haer selven keeren of wenden? wat uytkomst heeft men eyndelick daer van te verwachten? het en komt niet met de vrye wakere sinnen der edeler Konstenaren in 't minste niet overeen aldus in 't enge beknepen te sijn. De dood dunckt hen verdraegheliicker te wesen, dan dat sy de hoogh-vlieghende krachten haeres levendighen vernufts ontrent eenighe schraele gebreckelicke verbeeldingen wilens en weten soudent gaen verdempen ende vermooren. Ick wensche dat nieman dese mijne woorden misduyde: Want het mijne meyninghe niet en is yeman tot die onmaetighe ende onghetebondene roeckeloosheyd aen te leyden, door welke vele overvlieghende verstanden haer selven menighmael van de slechte eenvoudigheyd der onvervalschter nature tot een gantsch seldsaeme vreemde woestigheydt haeret grilligher herffenen schandelick laeten vervoeren; maer dit soecke ick staende te houden, dat de onbedwinghelicke en krachtigh ontroerde ghedachten der werck-suchtigher Konstenaren den volten toom begheren; voornaemelick, wanneer se op een wijd-voerigh argument ghevallen sijn. *Een groote saecke heeft ruymte van doen, seght Seneca*

Seneca *, ghelijck men daerom dappere lustighe Paerden in een groot loop-baene allerbest leert kennen, vermits sy 't aen 't loopen plaghten te stellen soo haest als hun de renplaetse selver daer toe schijnt aen te maenen, ende in maniere van spreken te terghen; even also moeten oock de Konstenaers een openveld hebben om den vierighen ernst haerer brandender Konst-liefde daer in sonder eenighe veranderingh te oeffenen; ghemerckt de vaerdigheyd deser edeler Konsten 't eenemael verswackt ende verbroken wordt, als men de selvighe bestaet binnen den omloop van eenen kleynen ringh te besluyten. *Het is den naeboeter ongheraeden*, seght *Horatius* *, dat hy sich in so daenigen enghde bejveve, waer nyt hem de sebaemto ofte oock de ghelegenheyde des wercks niet toe en laet te rughe te keeren, 't ghene overvloeyende is, komt nyt een volle borst. Ghelijckmen onder en tusschen met de overlustighe groeyfaemheyd van eenen vetten acker lichtelicken raed weer, soo en ilt in 't teghendeel niet wel moghelijk de onvruchtbaerheyd van een magher stuck lands te verhelpen. *Wat men door afreckinghe kan ghenssen*, seght *Seneca Rhetor* *, is altijd op eenen beteren voet omrot de gesondheyde te gheraecken. Indien het over sulcks ghebeurt dat een volle materie op een al te vroolicke weelderighe maniere en wat te jughdighlyck schijnt verhandelt te wesen; soo sal noch evenwel de rijpigheyd onses toenemenden oordeels met der tijdt maghtigh sijn te besnoeyen wat daer in dese nieuwe vonden onmaetighlyck uytsteeckt; onse sorghe daer en boven sal de voornaemste rouwigheyd allenghskens weten te beschaeven; en 't ghene in de gantsche *Inventie* overtolligh is, sal door het werck selver soetelick afghelijt ende afghesleten worden. Word maer alleen vereyscht dat het ons aen stoffe niet en ontbreke; en dat daer yet in het werck te vinden sy, het welck de vije kan verdraeghen, dies moeten wy oock in den eersten aenvangh onses wercks de plaete soo dunne niet maecken, dat een redelick diep graveersel de selvighe soude doorsnijden ende verhackelen. Het schijnt mede op desen grond datmen de jonghe leer-jaeren der Konst-lievender aenkomelighen van eersten af aen de sobere straffe weten der Konste niet al te seer behoort te verbinden, wanneer sy naemelick door een schijn-der-tele brood-dronckenheyd haeres onghoeffenden verstands worden aenghedreven om haer vermaeck in de volheyd van een lichtvloeyende ende gemakkelick voordichietende *Inventie* te scheppen. De woorden van den *tragischen poete Accius* verdienen alhier onse opmerckinge; *Het gaet met de verstanden*, seght hy *, als het met de boom-vruchten plaght te doen; de welcke in het eerste een wrangh-ampere hardigheyd hebbende, nae der hand sacht en aenghenaem worden: Die vruchten daerenteghen, de wel-

Epist. 88.

* In Arte.

* Lib. IX,
Contro-
vers. 2.* Apud A-
gell. no. 8.
Attic. Lib
ke. in xiii. Cap. 2.

ke in het eerste sacht en morwe voordghebraght sijn, hebbende van aenbeginne een lieffelicke smacckelicke sappigheyd, dezelvige plagten op't aller schielickste te verwrotten in stede van rijp te worden. Dies moet men oock de verstanden in sulcken ghelegenheyd een weynigh toegeven, mids daer in yet laetende het welck ter bequaemer tijd en stond sijne behoortlicke rijpigheyd moght bekomen. Siet mede Seneca Hippolyto, Act. II. Sce. 2.

4. Wat die dinghen belanght de welcke den Konstenaer oordeelt sijnen aendacht te verdienen, hy sal de selvighe niet alleen op de beste, maer oock op de ghemackelickste wijze uytvinden; aenghesien de scherpsinnighste kracht van de aller netste en best beworpen *Inventie* gantsch gheene verwonderinghe verdient, indien den Konstenaer eenen langhen tijdt met de quellicke moeyelickheyd van een diepe dubbinghe moet worstelen, eer hem sijnen eyghenen vondter degh kan voldoen. De vernuftighlick gheestighe en beelden-rijcke *imaginatie* van een verheven en wel-bedreven Meester is om ende om beset met keur van veler hande fraeye sinnelicke *Inventien*; het en is hier oversulcken met gheen kamer-kokerollen te doen; hy en behoeft sijn hoofd so seer niet te breken en d'uyterste krachten sijnes verstands soo gantsch besighlick niet af te slooven, om eyndelick nae veel trachten en herrachten d'eene of d'andere behaeghelicke *Inventie* te versinnen; want hye altijd by der hand heeft, als offe anders niet te doen hadde dan gereedt te staen en nae sijn bevel te luyfteren die op deopperste kruyne van eenen hooghen bergh gheraecht sijn, moghen vrij haer ghemack nemen; 't beklimmen van eenen aenbergh valt swaerder ontrent den voet van 't gheberghte; want ghelijck ons de onbeganckelicke oneffenheyd van de afbreukighe plaetsen om leegh allermeest plaght te quellen, so worden wy veeltijds ghewaer dat sich hoogher op ghemeynelick een effene vruchtbaere grond op doet, alwaer menigherley vruchten onophoudelicken voordkomen, die men nochtans daghelicks, eerste verwelckeren, behoort te plucken. Alhoewel het ons dan nae den eersten ernst van eenen ghetijdighen arbeidt aenghenen overvloed schorten kan, soo behooren wy noch evenwel in desen overvloed sulcken ghemaetighden forghvuldigheydt te bewijfen, dat de netigheyd onses wercks altijd met een mannelick oeraet en de volheyd onser *Inventie* gestaedighlick met een rijp oordeel moght wesen vergheselschapt. Dus sullen wy te passe brenghen dat onse *Inventie* bevonden sal worden niet verwaendelick grootfch te sijn, maer behoortlic groot; niet afbreukigh steyl, maer sachtelick verheven; niet roeckelooslick onbesint, maer volkomenlick krachtigh; niet pijnelick droeyigh, maer rijpmoedighlick straf; niet traeghlick langhsaem

maer stemmighlick bedaert; niet aelweerdighlick dertel, maer heuglick vreughdigh; niet voerlooslick ongebonden, maer manierlick lastigh; niet onmaetighlick bol, maer ghevoeghlick vol, en so voort. Immers gaet dit vast, dat wy den middelwegh voor den besten en sekersten wegh moeten houden, want het uytterste, soo wel aen de eene als aen d' andere sijde, gheoordeelt wordt ghebreckelick te wesen. *Quint. XII. 10.* De woorden van den jonghen *Plinius* sijn oversulcks aenmerckens waerd, en moghen seer bequaemelick toeghepafft worden tot het ghene wy alhier hebben voorghestelt: *Ieder een staet gheerne bekennt, seght hy *, dat daer niet en is het welke de middel-maet te boven gaet, niet te min schijnt hy de maete soo wel te vergheten, die minder doet dan de ghelegghenheyd der saecke vereyscht, als die meerder doet, den eenen wordt ghefeyt verder te gaen dan de materie verdraecht; den anderen daer en teghen word gheoordeelt de materie nergens nae voldaan te hebben. Het is wel waer dat se beyde een leelicke misgrepe begaen: Doch den eenen vergriipt sich selven door een slapmoedighe swackheyd, den anderen wordt vervoert door sijn kloeckmoedighe sterckte: het welke, ghelyck het misschien voor gheen merckteycken van een doorslepen ende wel afsgherecht verstand verstrecken magh, soo gheeft het ons nochtans een klaer en duydelick bewys van enen grooten werckelicken gheest: So plaghten dan alle die ghene, de welke dese onverlaeghde kloeckheyd derven, lichtelick te bewijcken; de lijnsachtighe swaermoedigheydt haeres wanlustighen verstands maect hun wijs dat het best is langhs den grond te kruypen, om 't ghevaer, 't welck de hoogh-vlieghende ghedachten vergheselschap, te beter te vermijden: Het en is oversulcks niet vreemd dat sy de hope van een goede treffelicke *Inventie* vaerdighlick overgheven, ghemerckt sy de selvighe soo schroomhertighlick aentaften: *Sy laeten sich dwaefselick voorstaen, seght Quintilianus *, dat de ghesondheyd in magherheyd bestaet; als oock dat d' onmaght haer ker crancker herffenen voor een vast bewijs van haer omsichtigh oordeel ghehouden wordt; ende overmits sy het ghenoegh achten nergens in te saelen, soo vervallen sy onverhoeds in die groote fante dat se haer werck met eenen oock van alexley loffelicke deugden ontblooten. Den selvighen autheur segt oock seer wel op een andere plaetse *, Dorre en gantschuytgheteerde menschen, menschen die gheen sap noch bloedt in sich hebbende anders niet dan een gheraemte van vel en been schijnen te sijn, plaghten d' onghesteltheyd van haer stanck en teere lichaems met den schijnelicken naem van ghesondheyd te bekleeden, alhoewel die benaeminghe met dese haere ghelegghenheyd in 't minste niet over een komt. Want overmits het hun swaer valt de levendighe kracht van een heldere Sonne-licht te verdraegghen, daerom soecken sy onder de schaduwe van enen grooten ende onbesproken naem te schuylen. Het is wonder dat die ghene:**

* Lib. I.
Epist. 10.

* Lib. II.
Cap. 4.

* Lib. XII.
Cap. 10.

Autor dial.
de cauffis
corr. eloqu
Cap. 23.

de welcke sulcken orgaue verfleede ranckigheyd voor de rechte ghefondheyt houden, als oock alle de andere die in 't selvighe Gast-huys sieck liggende dese jammerlicke gheftaltenisse van haer onghedaen. ghepijnighe, en uytghehongherde lichaem beminnen, so goeden gevoelen van haere ghesontheyt hebben, ghemerckt sy door al te vele vastens en door een treurmoedighe quellinghe daer toe maer alleen gheraecken datse ghesond schijnen te sijn. Nochtans plaghen 't de Medicijn-meesters nimmermeer daer voor te houden, segt een ander *out schrijver, dat ons de goede ghesondheyt door de anghstige quellinghe onses ghemoeds moet toeghebragt worden. Het en is niet ghenoech datmen vry is van eenighe merckelicke kranckte, aenghesien het alhier vereycht wordt datmen wel te passe, voolick, en blygheestigh sy, ja dien mensche is onghetwijfelt op den naesten trap om sieck te worden ghestelt, die anders gheen bewijs van sijne goede ghesondheyt weet by te brengen, dan dat hy gheene sicckte op 't lijf heeft.

5. Vermids wy dan uyt het voorighe lichtelick konnen afsnemen dat onse Inuentie ghemaekelick behoort te vloeyen ende als uyt een volle borst vaerdighlick voor te schieten, dat daer oock niet en is 't welck den levendighen gheeft van de ghevonden dinghen soo seer verdooft ende vernieticht, als dat men de selvighe met trecken en reken tot sijn voorgheitelde ooghen-merck soeckt te draeyen; soo worden wy mede volkomenlick daer uyt bericht, dat d' Inuentie die ons in 't hoofd speelt, selden goed ende bequaem wesen kan, als men van haeren selfs verkofen loop door eenen gantsch besighen arbeyd ter sijden afkeert tot het ghene wy eens hebben voorghenomen. Den glants van d' aller glinsterighste dinghen wordt besmockelt en t' eenemaal wechghenomen, als men sich niet en ontiet de selvighe sonder ophouden te palmmorten; soo plaght het oock de scherpigheyd onses verstands om te slaen en t' eenemaal te verplompen, wanneer men de voorghefelde materie door eenen onnoodighen engantsch onnutten arbeyd beltaet te beschroyen en te verbrijscen. De kracht der dinghen die al te seer doorhackt en doorsneden sijn, seght Quintilianus *, wordt door haere overgroote subtylheyde versmaect en te niete ghebragt. Daerom sietmen 't oock menigh-werev ghebeuren dat de verhaestighde stoutvaerdigheyd van d' aller schielickste invallen veeltijds een sonderlinghe vermaeck in sich heeft; Want ghelijck in onsen acker, soo mede in ons verstand, seght een oud schrijver *, alhoewel men langhe besigh is met het bearbeyden en saeyen van verscheyden dinghen, nochtans plaght het behaeghlicker te wesen 't ghene van selfs opspruyt. Philostratus bevesticht even het selvighe met een seer bequaeme reden. Wanneer yeman alle dinghen door een diepgrondighe beschouwinghe meynt word te brengen, seght hy *, so ist dat sijn verstand

Lib. xii
Cap. 2.

Autor dial.
de cauf.
corr. elo-
qu. Cap 6.
Lib. ii. de
vitis So-
phist. in
Arillide.

stand daer mede soo dapper wordt opgenomen, dat het de vaerdigheyd verliest. Dewijl het dan seker is dat een al te bekommerde forghede vaerdigheyd onses voordvaerenden gheefts merckelick verhindert ende vertraecht, soo kanmen oock lichtelick daer uyt afnemen dat die ghene best beraeden sijn, dewelcke haer selven voor den teghenwoordigen tijt verghenoeght houden, wanneer d' *Inventie* soo verde ghebraght is datse nu op 't hooghste schijnt te wesen; d' andere daerenteghen die minnermeer te vrede sijn, blijven doorgaens henen ten halven steken, nae datse de hitte haeres werckenden verstands door al te veele sammelens en door een swaerhoofdige twijfel-moedigheyd eenmael hebben laeten verkoelen. *Het ontjaet uyt een gheringh en slecht ghemoed, seght Quintilianus **, datmen sich overal schroomhertigh aenstelt. Soo en kan het oock anders niet gheschieden, of dese vreesse moes den loop onses kloecken gheefts noodsaeckelick stutten en van andere meer aenmerckelicke dinghen afkeeren. Den selvighen autheur verwondert sich overfulcks in een andere plaetse niet t'onrecht dat veele soo verdrietighlick langhe ontrent yeder deel haerer *Inventie* blijven hanghen, dewijlse naemelick met het vinden en met het overweghen der ghevondener dinghen beligh sijn: *Het welcke alhoewel sy het daarom deden, seght hy **, dat sy de beste dinghen altijd in haer werck souden te passe brenghen, nochtans behooren sy dien ongheluckighen arbeyd grootlicks te verfoeyen; want het seker is datse niet alleen de voorvaerenheyd onses ghemoeds in teughelt, maer datse boven dien de hitte onser ghepeynsen door een misvrouwigh transfelen uytbluscht. 't En is dan soo heel vreemd niet dat het altemets gheraedsaemer gheacht wordt d' eerste beweghinghen onses ghemoeds, nae dat het eens gaende gemaect is, sonder eenigh achterdencken te volghen. *Bemerckt ghy niet hoe grooten onderscheyd datter is tusschen de water-beken die uytstaende waeteren voord-kruypen, en die uyt een springhende Fonteyne uytbortelen? al wat sijnen vollen loop behoudt, is frisch en krachtich, seght Symmachus Lib. VII. Epist. 60.* Die het rennen der Paerden dus of soo meynat te bestieren, segt *Quintilianus **, vermindert haeren spoed: Soo en kan men oock sijne treden aen een sekere maete niet verbinden, sonder sijnen loop te breken. Ghelijck de bernende tortsen haer vier door een ghestaedighe beweghinghe lichtelick behouden, 't welckse nochtans swaerlick hervaren als het door langh stille staen is uytghegaen; even alsoo wordt den vierighen ernst oafser *Inventie*, diemen door 'tuystellen ende slabbacken quiet gheraect, door 'taenhouden ende volherden wonderbaerlick ghehandhaeft. Want de verbeeldinghen van soo veele verscheydene dinghen die wy ons selven in 't opmaecken van 'teene of 't andere argument oorfstellen, de heymelicke hert-tochten insghelijcks, die ons ghe-

Lib ix.
Cap. 4.

Lib. viii. in
proemio.

Lib. ix.
Cap. 4.

swan

fwindighlick werckende ghemoed als dan krachtighlick ontroeren, houden haeren ghewoonlicken loop; soo datse menighmael niet soo veel als de hulpe onser handen verwachten; ja men wordt heel selden ghewaer datse sich wederom aanbieden, nae datmense dooreenen ontijdighen uytstel versuymt ende verwaerlooft heeft; voornaemlick, wanneer dit opschorten ende versuymen door een ghemelicke fauindingh veroorsaect is gheweest; 't welck oock sijne swaerigheyt heeft; want het dan allermeeft onmoghelick is dat de kracht onser aenghedreuer *Inuentie* eenpaerighlick soude voordschieten; onse werken blijven gheduyrighlick met een gantsch haetelicke onessenheyd ontciert; en of schoon alle de bysondere ghedeelten noch soo wel verkoosen ende beleyt sijn, 't gantsche besteck onses wercks schijnt evenwel brodachighlick aen een ghelapt te wesen, ende niet meesterlick aen een te hanghen. *Quint. X. 7.* Wy worden 't daghelicks ghewaer dat veele menschen haere aenghenomen werken wel ende bequaematelick uytvoeren, als sy de selvighe slechts hertelick en vlijtelick aengrijpen, in 't minste niet twijfelende off sy fullen allerley voorvalende swaerigheden door den ernst haeres toegheneyghden ghemoeds ghemackelick overmeesteren. *Immers d' Inuentie* bestaet voornaemlick in de kracht onses ghemoeds; aenghesien ons ghemoed sich van eersten af een levendighe vertooninghe der gantscher materie moet voorstellen; behalven dat dese levendighe vertooninghe ofte vertegenwoordighinghe der begreper dinghen ons ghemoed met eenen oock soo krachtighlick behoort 't ontroeren, dat het sich door de schijnblijckelickheyd van soodaenighe verbeeldinghen nae de ghelegghenheyd der dinghen die wy voor hebben verandert vindende, vaerdighlick ende onvertoghelick aen 't werck valle. Het schijnt oversulcks dat den achtbaeren *Quintilianus* sijne ooghen op 't groote vermoghen onses verstands ghesaeghen hield, als hy staende houdt, dat ons ghemoed, hoe het edeler ende verheuer is, door grooter behulp middelen plaght bewogen ende aenghedreven te worden; *Dies het oock door den verdienden lof merckelick toeneemt, seght hy *, het wordt door de voordwaerenheyd sijnes stonten bestaens wonderlick voorgheholpen, het neemt eyndelick eenen sonderlinghen lust om altyd yet groots ter hand te trecken.*

* Lib i.
Cap. 2.

6. Volght hier uyt dat den daedvaerdighen kloeck-vernustighen Konstenær een omsichtigh, marcksaem, en gantsch wijs mensche wesen moet; en dat niet alleenlick nae de wijze der ouder schrijvers, die allerley bedrevene ambacht-luyden wijseluyden plaghten te heeten *, maer veel-eer met een seker opzicht op de wonderbaere kracht sijner *Inuentie*; want daer onghetwijfelt yet grooters in staet aen te mercken

Testib. Di-
dymo &
Eu Kathio
advers. 392
Iliad. ●.

mercken, dan wy met den eersten maghtigh sijn te beseffen. Dit alghemeyne welghegrondeerde begriip, door het welke wy voorbereydet worden om een goede ende bequaeme *Inventie* voort te brengen, wordt in ons door de kennisse van verscheydene Konsten en wetenschappen inghestort: Soo en is het oock niet wel moghelijk dat yeman een aenmerckens waerdighe *Inventie* soude voortbrengen, 't en sy saecke dat hy de voornaemste gronden der rechtinnigher gheleertheyd van kinds beenen af leerghierighlick heeft soecken in te drincken. *Traeghe verstanden plaghten sich met de kleyne waeter beeckkens te behelpen*, seght *Cicero* *, sonder eens om te sien nae de springh-aders der dinghen daer 't al van voort komt. Een voltrocken ende bequaemelic verhandelde *Inventie* moet uyt een groote en diep ghewortelde volghleertheyd hervoord spruyten; ghenereley studien behooren ons vreemd te sijn; wy moeten de gantsche oudheyd met te saemen 't ontallicke getal der Poetischer ende Historischer vertellinghen op onsen duym hebben; doch voornaemelic is het van noode dat wy de veelvoudighe beweghinghen des menschelicken ghemoeds midts gaeders oock alie de bysondere eyghenschappen der selvigher grondighlick souden verstaen, ghemerckt de grote en hooghgeduchte kracht deser Konsten in de levendighe uyt druckinghe van sodanighe beroerten alermeeft ghelegghen is. Dus verstaen wy hoe de Konstenaers eertijds met een bysonder insicht voor wijse luyden ghekeurt wierden; ghemerckt men onder alle de andere vrije Konsten naulicks eenighe vinden kan, die 't behulp van een hooghe en wolversochte geleertheyd meer van doene hebben. *Euphranor* heeft in sijnen tijd wonderbaerlick gheschenen, om dat hy sich niet alleen in de Konst van schilderen en beeld-snijden dapper wel hadde gheoeffent, maer om dat hy met eenen oock in alle d' andere Konsten uyt nemende was. siet *Quintil.* XII. 10. *Pamphilus*, den Meester van *Apelles*, plaght mede gheweldigh hier op aen te dringhen; want ghelijck hy den eersten Schilder gheweest is die allerhande Konsten, doch voornaemelic de *Arithmetische en Geometrische* wetenschappen, tot sijne Konst heeft toegevoeght, so hielt hy mede staende, dat nieman tot de volmaecktheyd der Schilder-konste sonder 't behulp van dese andere Konsten maghtigh was te gheraecten, siet *Plin.* XXXV. 10.

7. Dat nu de *Mathematische* Konsten, doch voornaemelic *Geometria* ende *Optica*, seer vele in dese ghelegghenheydt vermoghen, wordt uyt het volghende exempel lichtelick afghenomen. Ghelijck de *Athenischen* grote reden meynden te hebben dat sy haere schermgoddinne *Minerva* boven alle d' andere Goden en Goddinnen soude aeren en dienen

foo hebben sy 't goed ghevonden haer een schoon beeld op een verheven pijlerne op te richten; dies stelden sy tot uytvoeringhe haeres voornemens twee van de aller beste Konstenaers, *Alcmenes* en *Phidias* te werck; en lieten sich met eenen oock verluuden, dat het beeld, het welck in aller menschen oordeel hooght gheacht wierd, met een ronde somme ghelds soude betaelt worden, dus vielen de Konstenaers vierighlick aen 't werck, aenghedreven sijnde door de hope van groote winste en grooter cere die daer op schein te sullen volghen. *Alcmenes* was in de *Mathematische* Konsten gantsch onervaeren, en hieldt het daer voor dat hy sich wonderlick wel ghequeten hadde, als sijn beeldt den ghenen die dichte bystonden fracy scheen. *Phidias* heeft daer en teghen, achtervolghens de kennisse die hy in de *Geometrische* en d' *Optische* werenschappen hadde, gheoordeelt, dat den gantschen schijn des beelds nae gheleghenheyd van de voorbescheyden hoogte soude veranderen, dies heeft hy d' ooghen sijnes beelds wijd open ghesperret, den neus in verscheyden bochten ghedronghen, de lippen al gaepende van malckander afghescheyden; en so voort, 't was cyndelick vreemd om sien hoe gheckelick het met dese beelden toegingh, als se eerst in 't openbaer ten roone wierden ghestelt. Want de gantsche menigthe, ghelijcke 't beeld van *Alcmenes* met een sonderlinghe vernoeghen aenschouden, soo kreeghse eenen groeten afkeer van het beeldt het welke *Phidias* hadde gemaect; het docht hun sulcken mischaepen wanschickelicken maecksel te wesen, dat men se nauwelick konde wederhouden, of sy wilden *Phidias* met gheweld steenighen. den armen Konstenaar vond sich overfulcks ghedwonghen om met vele smeekens en biddens oodmoedighlickte versoecken, dat men het oordeel soude opschorten tot dat de beelden om hooghe op haere behoorlick plaetse souden ghestelt worden, 't welck ghedaen sijnde, soo sachmen de kansse van stonden aen verkeerren; want ghelijck de soetigheyt die men in 't lieffelicke beeld van *Alcmenes* nae by speurde, door de hoogte verdween ende in een sekere hardigheyt veranderde, so wierd de verdraeyde mismaecktheyt van *Phidias* sijn beeld door de verkortinghe der verhevener plaetse wonderlick versacht, en 't verschil tussen 't hand-werck deser twee Konstenaeren was so merckelicken groot, darden eenen sijnen verdienden lof heeft verworven, den anderen daer en teghen is met sijn werck tot schande ghebraght. siet *Tzetzes Chiliaid.* XI. hist. 381. en noch duydelicker *Chil.* VIII. hist. 193. alwaer hy ons 't voorghemelde exempel voorstelt. De *Minerva* van *Amulius* schijnt mede door 't behulp deser Konsten ghemaect te wesen; want sy, nae 't legghen van *Plinius* * haere ooghen altijd op den aenschouwer.

* Lib.
XXXV.
Cap. 10.

schouwer gheslaghen houdt, alif dat hyse van *verscheyden kanten besjyekt*. Benighen houden 't daer voor, dat dit een vlacke tronie mer d' ooghen recht uyt siende gheweest is, gelijck sich d' onwetende menighe daer over grootlicks plaght te verwonderen dat sodaenighe schilderijen geduerighlick hare ooghen t' onswaerd schijnen te wenden, alif dat wy noch soo dickwils van plaetse veranderen; nochtans en kan ick niet dencken dat ons *Plinius* 't grove ghevoelen der onervaerener menighe soude voorstellen, als of het een gantsch seldsaeme ende aenmerckens waerdighe saecke waere geweest; dies dunckt het my oock waerschiynelicker te sijn, dat dese schilderije iet ghemeyns gehad heeft met het beeld van *Iuno*, 't welck in den tempel van de *Syrische* Goddinde opghericht wesende den aenschouwer vol in d' ooghe heeft, als hy recht teghen overstaet; soo houdt het hem oock in d' ooghe, als hy van plaetse verandert; ende indien yeman anders het beeld van enen anderen kant aensiet, hem wedervaert even het selvighe, siet *Lucianus de Syria Dea*. *Bupalus* ende *Anthermus* hebben de tronie van het beeldt van *Diana*, 't welck in het eyland *Chios* op een verheven plaetse stondt, in sulcker voeghen ghemaectt, dat die ghene de welke eerst in den tempel intreden anders niet ghelooven konnen of sy dreyght hun met een stuer ghesicht; d' andere daer en teghen, die nae 't betaelen haerer gheloften ghereed sijn uyt te gaen, laeten sich vastelick voorstaen dat sy nu volkomenlick ghepaeyt ende verfoent is, *Plin. XXXVI. 5.* Het wordt oock daer voor ghehouden, seght den selvighen *Plinius* * *Lib. XXXV. Cap. 10.* dat dien *Hercules*, die ons in den tempel van *Antonia* den rugghe toekeert, het hand-werck van *Apelles* is. De schilderije (het welck beswaerlick in een omgheerde figure gheschieden kan) verthoont ons veel eer het volle ghesicht sijner tronie, dan datse ons maer alleen met de bloore hope van sijne tronie te sien soude ophouden.

8. De Konstenaers worden insghelijcks door het exempel van *Nicon* ghewaerschouwt generley naturelicke dinghen, van hoe kleynen ghewighe de selvighe oock moghen schijnen, te verachten: Want alhoewel desen wijdberoemden Meester t' *Athenen* in de Galerije, die *Pakile* gheheeten wierd, een seer schoon Paerd aerdighlick nae 't leven hadde ghetrossen, so dat men daer in een sonderlinghe kracht der Konste speuren moght; nochtans bleef dit wonderlicke werck doe ter tijd den schimp en smaed van yeder een onder worpen; om dat naemelick den schilder d' onderste ooghschelen des Paerds haerigh hadde ghemaecht, 't welck teghen de nature des selvighen beests is strijdende siet *Aelianus Lib. IV. de Animal. Cap. 50. Pollux Onomast. Lib. II. en Tzetzes Chiliad. XII. list. 427.* Ghelijck wy dan uyt dit exempel aen

* Iconum
Lib. i. in
Paludibus

de eene sijde vernemen dat d'achteloofe onkennisse der naturelicker dinghen de Konst gantsch naedeeligh is, soo gheeft ons *Philostratus* * aen de andere sijde te verstaen dat de bysondere kennisse van d'eyghenschappen der Nature den Konstenaren menighmael een goede ende bequaeme *Inventie* plagt aen te dienen; want als hy ons de schilderije van de broeckachtige velden beschrijft, soo wijst hy daer in aen hoe den vernuftighen Werck-meester door de kennisse van den rechten aerd der Dadel-bomen aengheleydt wierdt om een naturelicke brugge seer geestelick over het water te slaen, niet willende de schoonheyd van sulcken lustbaeren landouwe door 't opsetten van een ghemaeckte brugge ontciereu, liet *Philostratus* selver in de beschrijvinghe van die schilderije, als oock in de beschrijvinghe van meer andere schilderijen. Den kloecken gheeft der Konstenaren moet sich over sulcks benaerftighen de nature aller dinghen, doch voornaemlick 's menschen nature, grondiglick te verstaen. *Indien yeman de Schilder-konst nae behooren recht wel meynt te oeffenen, seght den jongen Philostratus* * de selvighe moet niet alleen de menschelicke nature volkomenlick verstaen, maer hy moet sich selven boven dien daer toe schicken, dat hy de rechte eyghenschappen ende merckteykenen onses ghemoeds, selfs oock in de ghene die stille swighen, bescheidenlick wete uyt te drucken: Soets het mede hoogh-noodigh dat hy ter deghe begripe waer in de voornaemste krachten diemen in de ghesalte onser wanghen, in den opslagh onser ooghen, inde beweghelickheyd onser wimbrouwen beset, ghelegghen sijn; kortelick, hy moet alle die dinghen met een omsichtighe opmerckinge waetnemen, demelcke 't oordeel verstercken. *Wist my derhalven eenen Meester die sich dese dinghen door een marcksaeme narstighheyd soeckt in te printen, ende ick en sal daer aen in't minste niet twiffelen of deselvighe sal boven veele andere uytmunten, en allerley konstighe wercken gheluckighlick uytvoeren. Valt het soo uyt dat hy eenen mensche in sijne dulle rasernije ofte in sijnen grimmighe verbolhenheydt woedende moet uyt drucken, komt het hem te vooren eenen vermuysten minnaer af te schilderen, ofte oock eenen mensche die vol is van diepe gheprynsen, dien het herte van vroolickheyds onspringht, die door eenighe stercke beroeringhen krachtighlick wordt aenghedreven; het en sal hem niet swaer vallen yeder een het sijne te gheven, om alsoo de onvervalsche ghelijckennisse uyt de bysondere eyghenschappen van elck eens gelegenheyd te haelen.*

* In proo-
mio Ico-
num.

9. Soo gaet het dan vast en wy houden 't daer voor, dat een sijn ende bequaem Konstenar boven alle dinghen nae een natuyl-kondighe crvaerenheyd behoort te trachten: Niet dat wy hem ergghens in een kluyse soecken op te sluyten, om aldaer sijnen kop met verscheyden *Geometrische* proef-stucken te breken; veel min dat hy 't ghevoelen van

van soo veele teghenstrijdighe ghesintheneden der naturelicker Philosophen in sijne eenigheyd besighlick soude siften, om daer uyt den rechten aerd van allerley hartstocht en ende beweginghen volmaecktelick te verstaen: Dit en is de meyninghe niet: Want wy het ghenoech achten dat hy door een daghelicksche opmerckinge uytvinde hoe de menighvuldighe gheneghenheden ende beroerten onles ghemoads'rghebaer onles aenghefichts dus of soo veranderen ende ontstellen. *Elcke beroerte onses ghemoads*, seght Cicero*, *ontfanght een seker ghelaet van de nature, 't welck men voor't bysondere ende eyghene ghelaet der selvoigher beroerte houden magh.* Een wijs ende verstandigh aenmercker der dinghen diemen behoort nae te volgen, houdt sijne ooghen geduyrighlick gheslaeghen op die menschen onder de welcke hy leeft; achtende dat hem de lesse, die hy te leeren heeft, in elck bysonder mensche, als in een klaeren leesbaer Boeck, op 't aller duydelickste voorghepelt is. Indien het dan ghebeurt dat hy sich in een gheselschap vindt in 't welcke eenighe luyden merckelick ontstelt sijn, men soude terstond uyt sijnen aendachtighen ernst afnemen dat hy sulcken ghelegghenheyd ghesocht heeft, om uyt d' ooghen der ontstelder menschen de veelvoudighe gedaente van gamschap, liefde, vreesse, hope, smaed, vroolickheyd, vertrouwen, en dierghelijcke beweginghen meer, te lesen. Alhoewel nu de Konst-lievende groote Meesters haer meeste werck en studie hier van maecten, nochtans plaghten sy somwijlen oock een weynigh tijds uyt te splijten om de Zede-konst, de naturelicke Philosophie, verscheyden Historien, Poetische versierselen, als oock de Mathematiscche wetenschappen te versoeken: Want al ist schoon saecke dat de zede-vormers, de naturelicke Philosophen, de Historie-schrijvers, de Poeten, de mathematijcken mede niet maghtigh sijn een eenigh Schilder te maecten; Nochtans brengt de kennisse deser Konsten soo veele te weghe, dat de Konstenzaers die sich op dese wetenschappen redelick wel verstaen voor berer ende volmaeckter Schilders worden ghehouden. Tegen-ghiften wond-salve worden uyt verscheyden en menighmael oock uyt tegenstrijdige dinghen ophemaect; Ende alhoewel sulcken vreemden vermenghinghe gantich gheene ghemeynschap met de simpelenschijs te hebben, nochtans vindmen daer in een sekere kracht die uyt alle de vermenghde dinghen hervoord komt. De Byen suyghen insghelijcks uyt veele ende verscheydene Bloemen sulcken aenghenaemen smaekelickheyd van den soetgheurighen honigh, dat aller menschen, vernuft in een ghesmolten niet maghtigh en is yet sulcks nae te maecten. Soo en is het mede niet vreemdt dat de

Schilder-konst sich met verscheydene Konsten en wetenschappen behelpt, de welke alhoewelse in de konstighe wercken soo heel duydelick niet en worden gespeurt, nochtans overfortrense de gantsche schilderije met een heymelicke bevalligheyd die menlichteick verstaet uyt de kennisse van velerhande Konsten en wetenschappen voorgesproten te sijn. Wordt hier teghen gheworpen dat vele Meesters taemlick wel in de Schilder-konst hebben toeghenomen, niet tegenstaende datse haer hoofd niet d' andere voorgemelde Konsten en wetenschappen seer weynich hadden bekommert. Dient tot antwoordt, dat ons ghevoelen niet met allen daer door soude verswackt worden, al stonden wy bekent dat eenighe Meesters sonder 't behulp van d' andere Konsten en wetenschappen redelicke Schilders gheworden sijn; ghemerckt wy in dese onse verhandelinghe niet en spreken van de gemeene dozijnwerckers, maer alleenlick van de rechte Konsteners; die in ons oordeel gheleerde kloekcaerds behooren te wesen; dat is; mannen van sulcken nymemenden verstand en naerstigheyd, dat de Nature t' saementlick met de Konste tot haere volmaecktheyd schijnt aenghespannen te hebben,

10. Ghelijck dan de oude Konsteners een seer treffelicke maniere van wercken ghehad hebben, soo hadden sy mede een sonderlinghe gaewe om sich de waere verbeeldinghe van allerley beweghinghen onses ghemoeds op 't aller levendighite voor te stellen; ja wy moghen 't oock vrijelick daer voor houden, dat sy haere wercken nimmermeer met sulcke bequaeme uytdruckinghen van de verscheydene hertstochten souden vervult hebben, 't en waer saecke dat sy het de pijnne waerd gheacht hadden alle die naturelicke beroerten wiillick nae te speuren door de welke ons ghemoed verruckt ende den gewoonlicken schijn onses wens verscheydenlick verandertwordt. *Zeuxis* heeftde schilderije van *Penelope* ghemaect, so dat hy de sedigheyd haeres eerbaren wens daer in konstighlick schijnt uytghedruckt te hebben, *Plin.* XXXV. 9. *Timomachus* heeft den raesenden *Ajax* afghemaelt, en hoe hy sich in dese uytfinnighe dolligheyd alaentstelde *Philostr. Lib. II. de vita Apollonii. Cap. 10.* *Silvion* heeft den wrevelmoedighen Konsteners *Apollodorus* ghemaect; ende overmits desen *Apollodorus* eenen rechten korsel kop was, soo ist dat *Silvion* niet alleen den Konsteners selver, maer sijne koppighe krijghelheydt met eenen oock in 't kopet heeft ghegoten *Plin. XXXIV. 8.* *Protogenes* heeft *Philycus* geschildert, als wesende met enighe diepe bedenckinghen opghenomen *Plin. XXXV. 10.* *Praxiteles* heeft *Phryne* ghemaect, als of men haer weelderigh herte in een volle *Zee* van vreughd en wellust sach swimmen, *Plin*

Plin. XXXIV. 8. *Parrhasius* maecten eenen jonghelingh die in sijne waepenrustinge om strijd loopt, Plin. XXXV. 10. Den *Anapanomenos* van *Aristides* sterft uyt liefde van sijnen broeder, Plin. *ibidem*. *Philostrotus** beschrijft ons de schilderije van eenen *Bacchus* die maer alleen bekent wordt by de minne-stuypen die hem quellen. Dese exempelen gheven ons ghenoech te verstaen, hoe grooten ervaereheyd d' oude Meesters in 't uytducken van allerley beroerten ende beweghinghen ghehad hebben; de volghende gaen noch verder; want wy daer uyt oogenschijnlick sullen vernemen, dat haere *Inventien* boven dien oock vol van allerley verstand ende gheleertheyt geweest sijn.

II. De vermaeghschape verdrichtfels der gheestigher Schilders en verstandigher Poeten seght *Latinus Pacatus** komen daer in uyt der maeten wel over een, datse beyde eendrachtighlick de *Victorie* vleughels toepassen; ghemerckt die ghene, de welke de *Fortune* aen haer sijde hebben, veel eer schijnen te vliegghen dan te loopen. Het is ghewisselick loo, en *Pacatus* brenghet het seer bequaemlick te passe dat de Schilders en Poeten, als goede lievende bloedverwanten, r'saementlick een lijne trecken; want 't ghene *Theophilatus Simocratus** van de Poeten segt, dat naemelick de verlustinge der spelender dichters vol is van allerley wijsheyd; Het selvighe wordt oock bevonden in de Schilders en Beeld-houwers plaetse te hebben. Het en is mijne gewoonte niet, seght *Aelianus**, de beelden der Giet-konstenaers ledighick ende achtelooftick t' aenschouwen; want men altijd in dese haere wercken een sonderlinghe wijsheyd ende een kloeck oordeel plaght te vernemen. Het is onnoodigh dat wy sulcks met vele exempelen souden soecken te bevestighen, aenghesien het daer uyt ghenoeghsaemlick bewesen wordt, datmen noyt sulcken onbesuyflen Konstenaer konde ghevinden die de *Musen*, de Dochters van *Iupiter*, vreemde ende vervalsthe ghedaenten dorst toeschrijven. Soo en weetmen oock van gheen vermaerde werckmeesters te spreken, die de selvighe *Musen* in 't barnas ghemaect hebben; om daer mede bedecktlick te verstaen te geven, dat het leven der ghenen die haer selven de *Musen* opofferen met een sachte ende onghemoeyde gherusticheyt behoort verghefselfschapt te sijn. Het tafereel van *Cebes* waer in de veranderlicke ghevalligheyd des menschelicken levens verstandighlick wordt afghebeeldet, verftreect ons mede tot bevestighingh van dese wijsheyd. Den *Hercules* van *Prodicus* is even juyft van dien ilagh; soo heeft sich *Themistius** insgelijcks vervoordert den aerd van den valsche en waere vriendschap nae 't exempel van den voortschreven *Sophiste*, af te beelden. Wy vinden oock in *Agellius** een seer levendighe afbeeldinghe van de rechtvaerdigheyd, gelijk *Chrystippus* de selvighe van te vooren door de straffe en gantsch staetelicke coleuren sijner deftiger welsprekenheyd hadde voorghefchieldert.

Iconum
Lib. i. in
Ariadne

* Panegy-
rico The-
odosio
Aug. disclo

* Epist. Sz.

* Lib. xiv.
var. hist.
Cap. 3.

* In orat
de Amicit-
tia.

Lib. xiv.
noct. Ar-
tic. Cap. 4.

Apelles

Apelles heeft dese wijsheydt oock re baete ghehad, als hy dat vermaerde stuck wercks tot ontdeckinghe der lasteringhe maecte, gelijk ons *Lucianus* de gantsche beschrijvinghe deser schilderije heeft naegelaten. *Lysippus* en soude nimmermeer maghtigh sijn gheweelt de voorby sluypende en sachtelick wechstrijkende ghelegghenheyd af te beelden, 't en waer saecke dat hem dese wijsheydt in sijne *Inventie* bestierct hadde; siet *Anson. Epigr. 12.* *Het en kan u niet onbekent sijn*, seght *Heliodorus* *; dat de schilders eenen gheveleughelden God van *Cupido* maecten; om de wispelduerighe lichtvaerdighheyd der gener, die van hem overheert sijn, daer mede te verst aen te gheven, liet oock *Xenoph. Lib. I.* *Aponnem.* als mede *Theophyl. Simocatus Epist. 54.* *Tzetzes Chil. V. hist. 11.* *Propertius Lib. II. Eleg. 10.* Het soude ons alhier licht vallen duyfend en duyfend exempelen deser wijsheydt uyt d' oude schrijvers voord te brenghen, indien wy het daer voor niet en hielden dat dese weynighe bygebragte exempelen volkomenlick bewijfen hoe d' aller loffelickste wercken van groote Meesters doorgaens henen uyt den overvloedigen springader deser wijsheydt her voordt komen. Dies vinden wy ons selven eyndelick oock ghedwonghen te bekennen dat *Apollonius* * de *Phantastie* niet 't onrecht een dingh vol van wijsheydt ghenaemt heeft, als wesen de d' eenighe Voedster-moeder van allerley goede *Inventien*.

12. Alhoewel het nu schijnen magh dat wy den rechten aerd der wijsheydt, diemen in de *Inventie* moet waernemen, wijdloopighlick genoegh verhandelt hebben; indien yeman evenwel naerder bericht daer van begheert, de selvighe moet noch voordt mer ons uyt d' oude schrijvers aenmercken dat de voornaemste deughd van een nette en welgheftelde *Inventie* aller meest in dese vier dinghen bestaet. In de waerheydt. In d' *Oportuniteyt*, ofte in de waerneminghe van een bequaeme gelegghenheyd van tijd en plaetse, in de discretie, ofte in de besicheydenheyd van een tuchtrigh ende cerbaer beleyd. In de *Magnificentie*, ofte in de staetelickheyd. Wat de waerheydt belanght; De *Schiller-konst* maect actijd vele wercks van de waerheydt, seght *Philostratus Iconum Lib. I.* in *Narcisso*. Ende ghelijck dien *Historie-schrijver* soo wel met bedroggh schijnt om te gaen, seght *Ammianus Marcellinus* *, de welcke eenighe warachtighe gheschiedenissen wotens en willens voor by gaet, als die eenighe valsche gheschiedenissen verdicht; even alsoo plaght de mackonste in het uytdrukken der waerheydt op dese twee dinghen goede achttinghe te nemen, sy en wil aen de eene sijde daer toe niet verstaen datse yet soude uytdrukken 't ghene men in de nature niet en vindt, men kan de wederom aen d' andere sijde daer toe niet brenghen datse yet soude overslaen 't ghene men in de nature vindt. *Vitruvius* dringht op het eerste

* Lib. IV.
Aethiop:

* Apud
Philostr.
Lib. VI.
Cap. 9.

* Lib.
XXIX.

* Lib. vii.
Cap. 5.

eerste aen. *Laet de Schilderij een beeld wesen, seght hy *, van 't ghene is, of ten minsten kan sijn. &c.* Siet het vervolg dezer woorden als oock de bevestighinghe van dit point Cap. III. 12. van ons eerste Boeck. Het tweede wordt ons in *Philostratus* voorgesteld; *Die de voorvallende dingen niet en schilderen naese sijn*, seght hy, * *vergripen sich in haere Schilderijen teghen de waerheyd.* Immers vinden wy dat daer aen dit stuck soo veele ghelegghen is, dat de oude Meesters op verscheyden geleghentheden nergghens nae soo vele vraeghen nae de schoonheyd haerer Beelden als nae de waerheyd; En wanneer de waerheyd der Historie scheen te sulen schaede lijden indien sy al te veele nae de schoonheyd stonden. soo hadden sy 't liever alles te versaecken dan dat sy de waerheyd in 't minste souden te kort doen. *Philostratus* gheeft ons hier van een aenmerckens waerdig exempel, wanneer hy verhaelt hoe de Paerden van *Amphiarus* geschildert waeren; *het dunne stof't welck de sweetende Paerden van alle kanten aenkleefde*, seght hy *, *ghelyck het hun de schoonheyd benam, soogaf het hun een grooter schijn van waerheyd.* Den vernuftighen Konstenauer heeft oversulcks de waere ghetaltte deser Paerden seer wel versonnen ende uytghedruyct; Want het anders niet gheschieden en konde, of de Paerden mosten in 't midden van sulcken bloedighen ghevecht bijsier seer verhitricht ende bestoven sijn. 't Blijckt dan met hoe grooten ernst d' oude Meesters de waerheyd, in dinghen die de Historie aengaen, gade sloeghen; sy lieten sich duncken dat het hun aen 't voornaemste ontbrack, wanneer men de waerheyd in haere stucken niet en sach uytsteken. Dereden van dit haer ghevoelen en behoeft niet verde opghehaelt te worden. Want ghelyck yeder een bekent staet dat de konstige wercken d' aenschouwers soo wel tot onderwijs als tot vermaeck behooren te dienen, soogaer het mede vast en 't moet noodsaeckelick daer op volghen dat de waerheyd boven alle andere dinghen in de Schilderijen betracht moet worden; ghemerckt, nae 't segghen van *Lucianus* * *t' ghene profijtlick is maer alleen uyt de waerheyd plaght t' ontstaen.* Wy hebben hier alleenlick tot besluyt aen te mercken, datmen onderentusschen op een sekere geleghenheyd verscheyden eyghenschappen der waerer ghelijckenisse voorsichtighlick magh voorby gaen, of ten minsten lichtelick aenroeren. Want als wy ons selven van noods weeghe daer toe niet gheperft en vinden, dat de waerheyd der ghelijckenisse in eenighe bysondere figuren sorghvuldighlick soude worden uytghedruyct, dan is het gheraedfaemer, dat wy de schoonheyd der hupfcher lichaemen door 't ontijdighe ende ondienstighe bejagen der waerheyd niet en souden verdooven. *Wanneer de Schilders eenighe schoone ende bevallighe tronien, daer nochtans 't eene of*

Lib. vii.
Cap. 5.

*Iconum
Lib: ii in
Venere.

*Iconum
Lib. i. in
Amphiaro.

*Decon-
scrib. hi-
storia.

In Cimo-
nis vita.

andere ghebreck in ghespeurt wordt, bestaen te Contrefeyten, segt Plutarchus, * wy plachten dan op dese loyge te versoeken, datse die mismaecte hardigheyt niet t' eenemaal en souden voorby gaen, noch oock al te besighlick uyt drucken; overmits het seker is dat het Beeld dus of soo ghehandelt wesende, ofte om ghe-lyck, ofte leelick schijnen sal.

13. De voornoemde waerheyt placht sich altijd nae de teghenwoordighe ghelegghenheyd van de voorgheftelde materie te richten; Soo bestaet oock 't waarnemen van de oportuniteyt ofte occasie altermeeft daer in, dat wy onse wercken nae den eysch der voorvallender omstandigheden marcksaemlick soecken aen te legghen. Want ghelijck men dien Kamer-speler voor onvroed ende onbesint houdt, die eenen lichtvaerdighen dronckaerd op de stellagie in Raedf-heeren kleederen al dansfende vertoont; soo wordt het mede in eengoed Konstenaer vereyscht, dat hy sijn werck nae de ghelegghenheyd der voorgheftelder dinghen op 't aller ghevoeghlickste schicke. Derhalven heeft oock *Philostratus* * de wijsheyt ende d' occasie op eenen seer goeden grond de voornaemste hoofd-stucken der Konste ghenaeemt. De Schilderije van den verliefden *Bacchus*, ghelijckte ons in den selvigen authour beschreven word, dient tot bewijs; *Bacchus* wordt maer alleen bekent, segt hy *, by de minne stuypen die hem aentomen: Wat het cieraet sijnes kostelick ghebloemden ghebaeds aengaet, de dassen-vellen, insghelijcks als oock de lancien met aerd-weyle bekleedt, alle dese dinghen ligghen ter sijden af versineten; wantse met den schijn van dese sijne teghenwoordighe ghelegghenheyd in het minste niet overeen komen. Den jonghen *Philostratus* stelt ons even het selvighe, in de schilderije van de verbaefde *Hesione*, voor ooghen; De occasie wil niet lyden, segt hy *, dat de schoonheyd van de verslaeghene jongh-vrouwe puntighlick soude worden uyt bedruckt, aenghesien 't ghevaer haeres levens en 't hert-seer ontsaende uyt het menighvuldighe verdriet het welck sy alreede voor ooghen hadde, ghelijckte de bloeme haerer jeughd verdorven, soo vertoondese noch evenwel eenighe merckteyckenen waer uyt d' aenschouwers de bevalligheyd van haere volmaecte schoonheyd moghten afnemen. Daer wordt oock sulcken soeten ende welstandighen verbaeftheyd in de schilderije van de bedruchte *Anaromeda* aengemerckt, nae de beschrijvinghe die *Achilles Tarius* * daer van maect. Ghelijck wy dan sien dat d' oude Meesters de gelegghenheyd des tijds in haere stucken aendachtighlick waernamen, soeckende 't gantsche werck met sulcken bequaemheyd te belegghen, dat men de rechte eyghenschappen ende d' omstandigheden der teghenwoordiger occasie uyt druckelick daer in bespeuren moght; even alsoo staet ons noch voorder aen te mercken, dat sy met eenen oock op de ghelegghenheyd der plaetse nauwe plagh.

Iconum
Lib. i. in
Paludib.

Iconum
Lib. i. in
Ariadne.

In Hesione

Lib. iv. de
Clito-
phontis &
Leucippes
amqribus.

plaghten te letten, gheduyrighlick henen daer nae trachtende dat sy haer selven en haere wercken gheene kleynigheydt door d' onschickelickheyd van een teghenstrijdige plaetse souden agendoen. *De Schilderijen die van de waerheyd affwijken*, seght *Vitruvius* *, *verdienen gheenen lof*; ende alhoewelfe door de *Konst redelick opghepronckt sijn*, nochtans maghmense daarom terstond niet voor goed keuren, 't en sy saecke dat den inhoud der selvigher bezonden worde onberispelick te wesen en met de rechte reden in alles over een te stemmen, als *Apaturius van Alabanda te Tralleis een schouwplaetse ofte een toneel gantsch aerdighlick hadde gemaect*, in het welcke hy verscheyden beelden voor pilernen stelde, als oock *Centauren die 't capitael der pilernen ophielden*; soo heeft hy daer en boven noch een oppertooneel gemaect, in het welcke 't middel-vertel, de *Kerck-poortraelen*, de halve ghevels met allerley *Schilder-konst* verciert waeren, als dan 't ghesicht deses tooneels d'ogen van yeder een om de vreemdigheyd nae sich trock, en dat elck een gereed was d' uytmenenheydt des selvighen wercks hooch te verheffen: soo is daer eenen sekeren *Licinius*, die in de *Matheematiscbe wetenschappen* groote ervaerenheyd hadde, verschenen; desen *Licinius* heeft sijn ghevoelen van dit werck rechtswijglick ugedruckt: seggende dat die van *Alabanda*, ofse schoon van ouds her voor gantsch vernuftighe luyde ghehouden wierden overmits sy haer selven alsjde waerdigh ende bequaem genoech tot allerley burgerlick bedrijf betoonden; datse nu nochtans om een slechte vergrypinghe, die in een enkele ongevoeglichheyd bestond, nergbens nae de wijte schenen te sijn. De wijte was, dat alle de statuen die in haere oeffenplaetse opgherecht waeren, 't volck nae de maniere van de *Orateuren* schenen aen te spreke; d' andere daer en tegen die de gemeyne merckteplaetse stonden, schenen met de werpschijve te spelen, te loopen, ofse oock te kaetsen, soo heeft dan de ghebeele stad den smaet van d' ongevoeghlicke ende verkeerde stellinghe der statuen moeten draeghen; ende *Apaturius* en dorst niet eens daer teghen kicken; maer heeft het tooneel daedelick wechghenomen, tot dat hy het nae der handt verbeterd en nae den eylich der waerheyde verandert hadde. Alhoewel het nu een gantsch lichte saecke magh schijnen dat men sijne wercken op het allergevoeghlickste tot de gheleghenheydt der plaetse soude toepassen, en dat de allergheimeynste verstantden, op de minste openinghe diemen hun dies aengaeude doet, wel ghenoech daer mede weten om te gaen; nochtans en laet sich d' occasie der omstandigheden, die men in 't schilderen moet waernemen, aen sulcke onveranderlicke *Konst-regulen* niet verbinden, dat men de selvige allen *Konstenaeren* voor een sekere vaste wet haerer *Konste* soude moghen opdringhen: Want ghelijck het in vele andere dinghen plaght te gheschieden, soo siet men 't selvighe oock menighmael in d' aenmerkinghe van dese oportuneit oft occasie

* Lib. vii.
Cap. 5.

casie ghebeuren, dat de gantsche ghelegghenheyd der omstaandigheden sich anders en anders opdoet, dus of so verandert sijnde nae den tysch van tijd, plaetse, en andere eyghenschappen die men in 't werck noodfaeckelick moet uytdrukken, 't blijktt dan dat her den Konstenaren immers doch hoog-noodigh is altijd met d' occasie haerer tegenwoordigher materie te raede te gaen. *Het beraed is 't voornaemste 't welck een goed Konstenaer van noode heeft, seght Quintilianus **, ghemerckt het nae den aerd der saecken die wy ter handt trecken verscheydenlick plaght te keeren en te draeyen. So seght den selvighen autheur wederom in een andere plaetse; * *Ick meyne voldaan te hebben als ick dit maer alleen voorstelle, dat het beraed in de gantsche ghelegghenheyd des menschelicken levens seer veele vermaght, en datmen sonder 't selvigh te vergeefs in alle d' andere Konsten arbeeydt, ja dat de tooversicht sonder kennisse veel meer te weghe brenghet dan de kennisse sonder tooversicht. Soo ghelooove ick oock vastelick, datmen kleyn onderscheyd tusschen 't beraedt en tusschen 't oordeel kan aenwijzen; 't en waer saecke datmen 't daer in voornaemelick stelle, dat het oordeel sich ontrent die dinghen besigh houdt, de welke nu alreede te voorschijn ghebraght sijn; het beraed daerenteghen bemoeyt sich voornaemelick met die dinghen, de welke als noch verborghen liggende ofte noyt gevonden of ten minsten twijffelachtigh sijn: Dat oock het oordeel doorgaens benen vast gaet; 't beraed daer en teghen is een verre-ghעהaelde reden, de welke, ghelyck se veeltijds met het versinnen ende overweghen van verscheydene dinghen besigh is, soo verwatse in sich niet alleen d' inventie maer oock d' oeffeninghe des oordeels selver. De Schilderkonsts vereyacht een gantsch vlijtighe naertigheyd, een gheduerighe oeffeninghe, een groote ondervindinghe, een diepe wijsheyd, ende een dapper vaerdigh beraedt, de grondregulen der Konste sijn onder en tusschen maghtigh den Konstenaer met een ghewisse hope der volmaecktheyd te vervullen, voor so vele naemelick als hem de selvigh regulen den rechten wegh voorstellen, sonder toe te laeten dat hy sijnen neus neffens andere volghende den ghemeynen dwaelwegh soude inslaen, ghebeurt het dan dat hem dese regulen begheven, soo moet sijn verstand 't overighe uytwercken, mids voorsichighlick overweghende wat tot de tegenwoordighe ghelegghenheyd der voorgheftelder materie ghevoeghlick ende oorbaerlick magh worden toegepast. *Nealces was uyt der maeten gheestigh, seght Plinius **, en heeft een sonderlinghe vernuft in de Konst ghebruyckt: Als hy oversulks 't Zee ghevecht tusschen d' Aegyptenaers en de Persianen gheschildert hebbende, den Nijl, daerse makender in aen boord klampten, van de Zee niet wel en konde onderscheyden, overmids het colour des Nijl-waters van 't Ze water niet met allen en verschilt; soo heeft hy door eenen scherpsinnighen wond soecken te verklaeren, het ghene hy*

* Lib. ii.
Cap. 13.

* Lib. vi.
Cap. uli-
mo.

* Lib.
XXXV.
Cap. 21.

door.

door de *Konst* in gheenerley maniere wist wyt te drukken, want hy schilderde op den oever eenen drinckenden *Efel*, die van eenen *Kroiodijl* aldaer belaeft wiert. *Timanthes* insghelijcks besigh sijnde met het stuck 't welck hem in sijnen *Konst*-strijd teghen *Colotes* den oppersten lof der *Konste* verworven heeft, schijnt seer wel beseft te hebben dat eenighe omstandigheden daer in niet en moghten uytghedruckt worden, of datse ten minste nae den eysch der saecke niet en konden uytghedruckt worden, en daerom behoorden soo wat opghemoffelt te worden: *Want overmids hy in de op-offeringhe van Iphigenia*, seght *Quintilianus* *, *Calchas* droevigh hadde gheschildert, *Vlysses* noch droevigher, en dat hy *Merelaus* den grootsten anghst ende bedruckttheyd hadde toegheschreven die men door de *Konst* eenighsins trefsen konde, al hy nu de gantsche kracht deser beroerten aen dit stuck hadde ghanghen, en dat hy niet en sach hoe het benaemde wesen haeres *Vaders* nae bebooren soude uytghedruckt worden, soo heeft hy *Agamemmons* aenghesicht als met een deck sel overtoeghen, ten eynde dat sich yeder een des *Vaders* ghebaer nae sijn eyghen begryp soude voorstellen. *Plinius* is wijdloopigher in sijn verhael 't welck hy van desen *Konstenaer* ghemaect heeft: *Timanthes*, seght hy *, had een sonderlingh verstandt, de *Iphigenia*, die de *Oratuere*n ghe-noeghsaeme stoffe aenghedient heeft om haere lofreden *Konst* daer ontrent te oeffenen, was sijn werck &c. Men weet noch van verscheyden andere stucken tot bewijs sijnes verstands te spreken. Het tafereelken van eenen slaependen *Cyclops* dient ons hier tot een exempel. *Want hy* eenighe *Satyr*s ontrent hem gheschildert heeft, die sijnen duym met den stenghel van het eene of het andere *Kruyd* afmeten, om de groote van desen *Reuse* in soo kleynen stuck wercks te better te verstaen te gheven, men vindt altijd een diepe sin in sijnne wercken, dan de schilderje selver ten eersten aensien schijnt wyt te wijfen; ende alhoewel de *Konst* wytnemende groot is, nochtans gaet sijn verstand de *Konst* verde te boven.

14. De discretie ofte de bescheydenheydt van een tuchtigh ende eerbaer beleyd, ghelijcke met recht onder de vier hoofdstucken der wijlheyd ghestelt wordt, soo plaghtse teghen alle recht en reden van die ghene verfuymt te worden de welcke de waerheyd en d' occasie al te nauwpuntighlick waernemen, want ghelijck de *Tragædie*-spelers niet gherechtigh en sijn allerley vuyle en gantsch wreede geschiedenissen den volcke openlick te vertoonen, soo is het mede onbilligh dat de *Schilders* eenighe onvlaetighe ofte oock felle daeden voor de ooghen der aenschouwers naecktelick fouden voorstellen. *Het is onbehoorlick*, legt *Horatius* * sprekende van de *Treurspelers*, dat *Medea* haere kinderen in het by wesen des volcks den bals soude affnijden, dat oock den booswillighen *Atreus* 't menschen vleesch in het ghesicht der gantscher menichte soude bestaen te koken. Daer plaghtmen ons naemlick in verscheyden voor-

* Lib. ii.
Cap. 13.

* Lib.
XXXV.
Cap. 10.

* In Arte.

*de Domo

vallende materien vele dinghen t' ontmoeten, dewelcke regel recht tegen de besetheydt van een degelick ende welghefelt gemoed schijnen te strijden; soo dat het den Konstenaren raedsamer is sodaenighe dinghen met het verlies van t' eene of het andere deel der Historie te vermijden, dan dat sy haeren goeden eerlicken naem lichtvaerdighlick in de Waegh-schaele souden stellen, *Lucianus* naemt de Schilderije van *Pylades* ende *Orestes*, die *Clytemnestra* ende *Aegisthus* ombrogen een gantsch billige ofte recht vaerdige Schilderije, met enen oock de reden van dese nieuwe benaeninghe daer by voeghende. Den *Schilder*, seght hy*, heeft eenen seer eerlicken wegh beraemt, overmids hy de aenschouwers de onmenschelickheyde van het Moeder-moorden maer alleen als met eenen swenck van verde liet besien, even als of sy dat feyt nu alreede geklaert hebbende met het kelen van den overspeligen *Aegisthus* al vast doende waeren. *Timomachus* heeft oock dese bescheydenheyd in sijne Schilderije van *Medea* waerghenomen, siet *Anthol. Graec. Epigr. Lib. IV. Cap. 9.* en *Ausonius Epigr. 121.* Wat d' andere belanght, die de wulpsche begheerlickheyd van d' onbesinde aenschouwers door t' onkuysche ghesicht haer er ontuchtigher wercken soecken gaende te maecken, 'tis maer al te kennelick dat sy de lichtvaerdighe quaedlustighe jeughd door dit niet mijn schandelick dan schaedelick bedrijf van d' afbreukighe klippen deser fieltachtigher boeueren in eenen diepen afgrond des verderfs hoofdelingh nederstorten, en dat sy haer selven overfulcks teghen dese bescheydenheyd leelick vergripen; soo behoort oock een oprecht en eerlick Konstenar in dese gheleghenheyd goede achttinghe daer op te nemen, dat hy sich in sijnen dertelmoedighen eersucht door t' lofuyten van eenen licht-ghelaeden hoop niet en laete vervoeren; aenghesien veele groore Meesters d' aensienlickheyd van eenen eerlicken naem quijt geraeckt sijn, om datse den roem van ick en wete niet wat voor een kluchtinnighe gheestigheyd al te hittighlick naejaegden, siet *Propert. Lib. II. Eleg. 5.* Als oock *Sidonius Apollinaris Lib. II Epist. 2.* Dat nu de lodder sieckte van allerley spulckse ghesellen door t' aenschouwen van eenighe vuyle Schilderijen wonderlick ghevoedt wordt, blijktt uyt de gheleghenheyd van eenen loskoppighen minnaer in *Petronius Arbitr*, alwaer hy ons beschrijft hoe desen rasebol sich ontroert vindende door t' ghesicht van ettelicke Schilderijen (als naemlick van t' ontschaecken van *Ganymedes*, van d' onbeschaemde *Nais* die dien schoonen *Hylas* tot oneere versoeckt, van *Apollo* die de dood van sijnen beminden *Hyacinthus* bekermt) in dese woorden uytbrack, *plaghten dan oock de Goden selver met liefde bevangen te sijn* en op desen grond is hy daedelick aen't hollen gheraeckt. *Al ist dat sich een mensche*

sche noch soo ernstelick tot de onthoudinghe aenmaent, seght *Achilles Tatiüs* * * *Lib. j. de nochtans wordt hy door de quaede exempelen lichtelick tot naevolginghe verlockt; voornamelick als het d' exempelen sijn der ghener, van dewelcke hy een goed gbevoelen heeft: Want de schaemte van de misdæd wordt als dan door d' aensienlickheyd van sulcke voorganghers in een vrymoedighe stoutigheyd verandert.* Wy vernemen insghelijcks in *Terentius* * hoe den raedenden *Cherea* door de liefde ende eensaemheyd, twee quaede raed-lieden, vaerdighlick ghenoegh wierd aenghedreven om de maeghd, die hy met eenen dollen lust naeliep, te verkrachten; al en hadde hem de Schilderye van *Iupiter*, ghelijck hy de vast verlekerde *Danae* door 't schijnsel van sijnen bedrieghelicken goud-reghen schoffierde, niet aengheftoockt. 't Is de pijn waerd dat wy d' aenmerckinghe, die *Donatus* daer op ghemaect heeft, souden voorstellen; *Terentius* heeft alhier op sijn *philosoops* aengbewesen, seght hy, hoe grooten schaede de poetische verdictsels allenthalven doen, wanneer se den gheenen eenighe ondeugende exempelen aendienē, die van haer selven ghenoeghsaemlick tot allerley ghebrenken gheneyght sijn. Het schijnt oock dat sich d' oude *Romeynen* door dese bedenckinghe ghenoodfaeckt hielden nauwe daer opte leiten, dat den plightrighen Godd-dienst der offerhanden die voor't gantsche volck gheschieden in 't minste niet en souden ontheylight worden; *Want sy daer in allerley manvolck soo verde van't ghesicht der Vrouwen* affonderden ende verschoven, seght *Seneca* *, dat selfs oock de mannekens-beelden van allerhande ghedierten bedeckt wierden. 't Komt hier mede niet quaelick over-een 't ghene *Valerius Maximus* van die van *Marseillen* verhaelt, *De stad van Marseillen is sulcken scherpen onderhoudster van de ghestrenghigheyd der ouder wetten*, seght hy *, *dat se de sचे-spelers, welker vertooninghen meestendeels met Vrouwen schenderye veounght sijn, haere stellagien verbiedt; als vreesende, dat de ghewoonte vanricks t' aenschouwen, met der tijd oock de begheerte van sulcks nae te volghen souder 't volck moght invoeren.* Wy souden hier torbestuyt van dit derde hoofd-stuck noch voorder aenmercken, dat deese bescheydenheyd oock van die ghene ghequerft wordt, dewelcke haere goude en silvere schaelen in meerder waarde houden, wanneer se met d' onghelchickte Beelden van de Heydensche gheylheyd konstighlick bewrocht sijn, *Even als of de dronckenschap in haeren eyghenen aerd niet maghtigh genoegh en was onse lusten 't ontsteken*, seght *Plinius* *, 't en waer dat men malckander den stercken dranckin bordeel-kroesen toedronck, en dat ons dese beestelicke overdaed door de Kostelickheyd van een quaelick aengeleyde Konst wierd aengepresen. Maer van dit misbruyck deser Konsten hebben wy voor desen ghesproken in 't beghin van 't achtste Capittel onses tweeden Boecks.

* *Lib. j. de Clitophonis & Leucippes Amomibus,*

* *Eun. Act. iii. Scē. 5.*

Epist. xcviij

* *Lib. ii. Cap. 6. exemplo 7.*

* *Lib. xiv. Cap. 22.*

15. Nu komen wy eyndelick tot de Magnificentie ofte staetelick-
 heyd, die sich ghemeenlick in een welbeleyde *Inventie* laet vinden,
 ghemerckt het d' *Inventie* altijd een sonderlinghe aensienlickheyd toe-
 brenght, dat den Konstenaer bevonden wordt de waerheyd, d' occa-
 sie en de discretie omsichtighlick daer in waerghenomen te hebben.
 Want ghelijck de gantsche Schilder-Konst niet vele om 't lijf en heeft,
 't en sy saecke datse met een sonderlinge stemmigheyd vergeselschap
 sijnde, d' aenschouwers door den aenghenaemen schijn van een hoog-
 waerdighe bevalligheyd beroere, soo maghe evenwel niet al te seer
 op d' opghepronckte verlustinghe van een overarbeysaeme nettrigh-
 heyd steunen, vermids de grootse heerlickheyd des gantschen
 wercks door sulcken oproyfel verhindert ende vermindert wordt;
 dies plagten oock de Konstenaers selver d' achtbaerheyd haerer Kon-
 ste te verliezen, als d' aenschouwers op d' aenmerckinge van 't al te
 sorghuldighe cieraet beginnen te vermoeden, dat het maer encke-
 le affectatie, en gheen rechte magnificentie en is, diemen in
 't werck speurt, dat is, als de Konst-vroede aenschouwers besceffen,
 dat den Konstenaer sijn werck maer alleen met den ghemaecten
 schijn van staetelickheyd en niet met de staetelickheyd selver heeft
 soecken te vervullen. 't Gebeurt daghelicks dat veele, by gebreck
 van de kennisse en de ervaerenheyd die tot dese curieuse nauuyfste-
 rende Konste vereyscht wordt, met eenen gantsch besighen arbeyd
 kasteelen in de lucht bouwen, op datse beevens andere ghemeyne
 werck-Meefters niet en souden schijnen langhs de grond te kruypen.
 Noch sijn daer andere die door d' erkenenis van haer ghering verstand
 een groot ghelaet in de wereld soecken te maecten, mids haer selven
 boven haer vermoghen op-poffende; even als onmachtighe weecke-
 lingen haer selven met groote en vervaerlicke dreyghementen be-
 helpen, en korte dwerghachtighe luyden staen gheerne op haere uy-
 rerste teenen. Alhoewel nu misschien d' een of d' ander door dit over-
 reken sijnes verstands, den lof van een groote en krachtighe *Inventie*
 schijnt te verwerven; nochtans en kan hy 't ghevaer van sulcken roec-
 keloosen ghepoogh niet t' eenemael ontgaen. 't Plaght wel somwijlen
 te ghebeuren, seght *Quintilianus* *, dat hy, die altijd nae 't overmaetighe
 staet, yet groots soude wyvinden; doch ghelijck hem sulcks gaer selden wede-
 waert, soo en kan het evenwel d' andere fouten, in een teghenschaele gheleydt
 sijnde, niet opweghen. Soo schijnen oock de losse invallen van sulcken
 vertwijffelden overmoed veel eer wyt den twymel-Gheest van een ontvoerde
 en pijnighlick woelende fantasie voord te komen, seght *Dionysius Longinus* *,
 dan datse souden schijnen op een grootse maniere ghehandelt te sijn. *Wilt ghy*
weten

• Lib. ii.
 Cap. 12.

De sublimi
 orations,
 2.

weten watmen van soodaenige inventien heeft te gevoelen; brengt de eene voor en d' andere naer in een goed ende onbedrieglick licht, en ghy sult daedelick gewaer worden dat de dinghen die in het eerste verschrickelick schenen, allenghskens tot een gantsch spottelicke kleynachtighe vervallen. Ghelijck wy dan uyt dese woorden van Longinus blijkcluck verstaen dat de licht verganckelickheyd der schijnstaetelicker dinghen ons volkomenlick daer van overtuyght, datse gheen bestendighe grootheyd in sich hebben; soo gheeft ons den selvighen antheur in een andere plaetse wijdloopighlick te verstaen dat het rechte merckteycken van hooghstaetelicke grootse dinghen in de beklivende achtbaerheyd der selvigher bestaet; *Dat is waerlick groot*, seght hy *, *'t welck ons t' elcken weder om versch* * 5.
*voor de oogen verschijnt; 't welck ons swaer valt, ofte liever onmoghelick is, uyt den sin te stellen, welckers gheduerfacme ende onuytwisschelicke ghedachtemisse diep in onse herten inghedruckt blijft. Immers behooren wy dat altijd voor een gantsch trefselicke ende waerachtighe hoogh-staetelickheyd te houden, daer alle menschen overal een goed behaeghen in hebben. Want als men bevindt dat een groote menigte der ghenen die inden gantschen loop haeres levens, in haer bedrijf, in haere jaeren als oock in haer voornemen wonderlick vele van malckander verschillen het selvige ergens van gevoelen; het over eenstemmende oordeel van so veele en dapper seer verschillende luyden, moet dan d' aensienlickheyd, van het gene sulcken verwondering allenthaoen verdient, noodwendighlick vermeerde ren. Den jongen Plinius heeft sich mede op den selvigen grond verftout een goetd ghevoelen van sijne schriften te hebben; Ick ben daer in grootlicks verheught, seght hy *, dat mijne Boecken buyten 's lands de selvige aenghenaemheyd behouden, diese te Roomen ghehadt hebben; want ick nu eenighsins beghin te gheloooven, dat het sijne behoerlicke volmaecktheyd heeft, daer van d' oordeelen der menschen in soo gantsch verscheydene landstrecken het selvige ghevoelen. De reden waerom verscheyden Konsteners dese Magnificentie meer of minoeffenen, wort getrocken ofte uyt de bysondere toegheneyghtheyd haerer nature, ofte uyt een seecker gebruyck 't welck sy met voorraad aennemen. Ghelijck de hooghdraeghende dinghen uyt de nature oorspronckelick voordkomen, seght Longinus *, soo en konnense ons door de loeringhe niet worden inghestort; ja de eenighe Konst om tot dese grootse dapperheyd te gheraecken, bestaet voornaemelick daer in, datmen van de Nature daer toe bequaem worde gemaect. Den selvighen autheur seght wederom in een andere plaetse; Die van enen verheven gheest sijn, seght hy *, hebben de meeste bequaemheyd om groote hoogh-staetelicke ghedachten te onderhouden. Het blyckt in Parrhasius. Immers gaet dit altijd vast. Dat daer, nae het segghen van Dionysius Halicarnassensis *, een grootmoedighe nature in den Konstenner verescht worde, of dat hy sich ten minsten met*

Lib. ix.
Epist. 11.

De sublimi
oratione. 2

* 7.

* In Iso-
crate.

Lib. xxxv.
Cap. 10.

een standvastigh woornemen tot allerley hooghstaetelicke en wonderbaerlicke bedenckingen moet ghewennen. Het schijnt dat de goedgunstighe naturen vermaerden Schilder Nicophanes als met der hand tot sulcken heerlicken maniere van wercken heeft aengheleydt; Nicophanes was net en aerdigh seght Plinius *, dies plaght hy sich selven allermeeft met het afmaelen van d' oude dinghen besigh te houden, verskert sijnde dat hem d' ewighduerigheyt der selvighe den grootsten lof soude versuerven. Men wist in sijnen tijd van gheen andere Meesters te spreken, die hem in de voordraerenheyt sijnes ghemoeds ghelijck waeren. Sijne wercken wierden allermeeft ghepriesen, om dat hy daer in een sonderlinghe deftigheyt en tragische parmantsigheyt gebruyckte. Pyreicus schijnt mede veritands ghenoegh ghehad te hebben om dese groote maniere te volghen, het en waer saecke dat hy sich puer willens tot allerley ongheachte en gantsch gheringhe dinghen hadde begheven; Daer waeren weynighe die Pyreicus in Konst te bowen gienghen, seght Plinius in de selvighe plaetse, maer ick en wete niet of hem sijn voornemen bedorven heeft; want alhoewel hy eenen dappere lust tot allerley gheringhe slechte dinghen hadde, nochtans verkreegh hy daer in den hoogsten lof. Hy schilderde Barbiers winckels, Schoenmaeckers winckels, Esclens, verscheiden soorten van toespise, en dierghelijcke dinghen meer, dies wierdt hy onder de wandelingh Rhyparographus gheheeten; 't welck even soo veel beduyt, als of men hem Kladschildere hadde genoemt, hy was in dese dinghen uyt der maeten vermaeckelick, soo dat d' aller staetelickste tafereelen van vele andere Konstenaers minder plaghten te ghelden dan dese grollen van Pyreicus. Soo hebben dan die ghenē de gantsche kracht van 't gene wy tot noch toe gheseyt hebben in weynighe woorden (onfes dunckens) verstandighlick begrepen, de welcke wy de hooghstaetelickheyt der Invention, die uyt een verhevene Imaginatione voordkomen, eenen achtergalm ofte oock het naegheschal van de waere grootmoedigheyt noemen. Wy houden het mede daer voor, dat het allen den ghenen, die nae eenen onsterfelicken naem hungkeren, hoogh-noodigh is, datse eenen uytneementlick grooten gheeft hebben, of datse ten minsten allerley groote ghedachten en staetelicke verbeeldingen vaerdighlick souden weten te onderhouden. Doch aenghesien ons ghemoedt niet wel maghtigh en is dese lesse nae te komen, het en sy saecke dat het gantsch en gaer ontkommt en van allerhande nederige vuyle forge ontlafst sy; so volgt het onwedersprekelick daer uyt, dat wy wel moeten toefien dat de gewillighe vaerdigheyt onfes vrijen gheefts door het bittere sorghenpack, het welck ons ellendighe leven allenthalven aenkleeft, niet en worde onderdruckt. Want ghelijck het den menschen onmoghelick is haer ghemoed op eenen tijd t' saementlick te verengelen en te verwijden

den; even alsoo is her hun mede ondoenlick haere sinnen op eenen tijdt met staetelicke ende gheringhe bedenckingen besigh te houden. Een vervroolickt ghemoed plaght altijd een scherpsinnighe Inventie uyt te storten, seght Cassiodorus XI. *Variatum*, in *praefat.* Het en is niet mogbelick, seght Longinus *, dat die ghene, de welke den gheheelen tijdt haeres levens ontrent gheringhe en gantsch slaefachtighe bekommernissen versijten, yet souden uytrechten het welck de verwonderingh der volghender eeuwen moght verdienen, siet Juvenalis *Satyra VI.* en T. Calpurnius Siculus, *Ecloga IV.* *Protogenes* heeft een goede wijle tijds met armoede ende ghebreckelickheydt gheworstelt, eer hy sich ter dege konde voort doen en grooter faecken ter hand trecken; Ghelyck hy in het eerste byster arm was, seght Plinius *, soo nam hy sijne Konst geweldigh waer, 't welck oock de reden gheweest is waerom hy nergens naefsulcken menighe van fraye wercken naeghelaeten heeft als de andere Konstenaers; eenighe houden het daer voor, dat hy schier anders niet dan Schepen tot het vijftigste jaer sijnes levens toe gheschildert heeft. Het blijktt over sulcks dat nieman oyt sijne Inventie ende kloecke en gantsch treffelicke invallen heeft weten te verrijcken, dan die d' onghemocyde gerustheyth sijnes onbekommerden gemoeds ontrent het vormen ende hervormen van allerley groote verbeeldingen steeds plaght aen te leggen. Alhoewel dit niet en schijnt genoeg te sijn. Want hy moet boven dien sijn beste doen, om desen rustelosen arbejd sijnes gerusten gemoeds door het naevolgen van de voornaemste oude schrijvers te verwackeren. Het naevolgen van de beste autheuren, segt den jongen Plinius * geeft ons een sekere bequaemheyth, om sodanighe dingen uyt te vinden, die met hare Inventien over een komen. Cassiodorus en laet het daer niet by blijven, Voorwaer, seght hy *, ons verstand plaght daghelicks af te nemen en te vervallen, als het door den onoverwoeyden leef-lust niet en wordt vernieuwt. Onse schueren worden haestighlick verbesight ende verdaen, het en sy saecke dat men se door een gheduerighe opvullinghe onderboude. De Schat-kaemers selver, hoe lichtelick wordense vermindert ende uytgebeput, wanneerse haere gewoontelicke inkomsten derven; so plaght oock 't menschelicke begriip in eenen korten tijdt te verschraelen, als het door de Inventie van andere niet en wort gheholpen. De aendachtigheydt van 't leven vervult ons niet alleen met den rijcken overvloed van groote ende aenmerckens waerdige vonden, maer wijft ons met eenen oock aen hoe men de selvighe tot allerley voor vallende gheleghenheden bequaemlick moet toepaesen. Die ghene de welke daghelicks met hoogheleerde en gantsch defighe Mannen omgaen, plaghten insghelijcks door de kracht deses gheselschaps een sekere grootfheyd in alle haere ghedachten, woorden, en wercken aen te nemen. De goede optreckinghe en het hanteren allerley eerlick gheselschap, seght

De sublimi oratione 7.

Lib xxxv. Cap. 10.

Lib. vii. Epist. 9.

XI. Variatum in praefat.

Apud Plu-
tarchum
in Bruto.

Porcia de Dochter van *Cato* *, heeft een sonderlinge kracht over onse manieren. Dies en magh het ons niet vreemd duncken dat den Edelen *Porciles*, die inijnen tijd een groot ophouder van dese Konsten ende een kloeckmoedig voorttander van den ouvergelijckelijcken *Phidias* gheweest is soo vele wercks maecte van *Anaxagoras Clazomenius*, want als hem desen wijd beroemden Philosophie volkomenlick in allerley natuerelicke dingen, doch voornaemlick in de dingen die boven in de lucht ende in het firmament siveeven, onder richt hadde, so ist dat hy in alle sijne woorden en wercken sulcken destighen stemmigheyt heeft weten te ghebruycken, dat men lichtelick daer uyt afnemen moght hoe grooten voordeel hem de ghemeynschap met den voorschreven *Anaxagoras* toebrenght. Sijne daghelickche maniere van spreken quam met de grootsheyt sijner verhevener gedachten wonderlickē wel over een, sonder datmen daer in eenige boersche grovigheyt ofte gemaecten Ichijn konde vernemen; sijn wesen inghelijcks was doorde gestadigheyt sijnes hooghdraeghenden ghemoeds soo gantsch staetigh, dat men hem selden sach kokermuylen ofte sijnen mond totlacchen trecken; sijnen ghemaetighden doch sieren gangh, de ghevoeghlicke sedigheyt sijnes ghewaeds, en vele andere dinghen van dien aerd, vervulden desen Vorst met sulcken aensienlickheyt, dat hem nieman sonder een verbaefde verwonderingh konde aenschouwen, siet *Plutarchus* in het leven van *Pericles*. Aengelien dan de natuerlicke Philosophie soo vele in desen moedighen Prince te weghe braght, hoe en sal doch de Historie en de poesije het selvighe in eenen leerlaemen Konstenær niet vermoghen te doen? het en is niet moghelick of de Historie (die met groot recht van *Cicero* * geseyt wordt de ghetuyghe der tijden, het licht der waerheyt, het leven van de memorie, de meestrefse van alle onsen handel en wandel te wesen) moet ons noodsaeckelick met allerley grootmoedighe bedenckingen vervullen, wannerse ons een plaetse op haer eerlick toneel vergunt, ten eynde dat wy d'aller nuttelickste exempelen van groote en dappere Capiteynen aldaer op ons ghemack moghten aenschouwen; dat wy in het midden van de vergaedinghe der ouder Helden steppende, haere groote raedslaeghen als tegenwoordigh souden beschuyghen; dat wy de aller deughdelickste tijden ende personen uyt alle de eeuwen souden uytpeicken, en goede kennisse met de selvighe houden. De Poesije inghelijcks (de welcke nae het segghen van *Lucianus* *, grootspraekigh ende van eenen verheven gheest is) plaght onse ghepeynsen hoogher op te lichten. Dies worden wy mede in de oude Konstenærs ghewaer, dat het altijd de beste Meesters waeren, die haere *Inventien* van de treffelickste poeten ontleenden. Den gheest

De Oratorie.

De conscribenda historia.

meest

met 't saemen de verhevenheyd der materie, seght *Quintilianus* *, de levendighe vertooninghe van de voornaemste beweginghen onses ghemoeds, de welstandighe bevaligheyd die men in verscheydene personen nae haere bysondere ghelegchenheyd placht te spearen, wordt uyt de Poeten ghehaelt. *Demetrius*, *Phalereus*, *Dionysius Halicarnassensis*, *Plinius*, en andere oude schryvers meer, pryfen den wyd-beroemden *Phidias* van wegghen de staetige en gantich hooghwaerdige *Magnificentie* die in sijne wercken wierd gevonden; en misschen sullen wy ons selven niet vele vergiffen, indien wy staende houden dat desen *Konstenaer* de voornaemste kracht sijner *Inventie* uyt de poetische schriften heeft getrocken, want hy sich niet en schaemde te belijden, dat hy het voorschrift van sijnen *Eleaenschen Jupiter in Homerus* hadde ghevonden, siet *Valerius Maximus Lib. III. Cap. 7. ex. ext. 4.* *Apelles* heeft oock *Diana*, achtervolghens de beschrijvinghe van *Homerus*, in het midden van d' opofferende maegghden ghechildert, *Plin. XXXV, 10.* Het blijkt mede dat dien *Timantbes*, die soo hooghlick in alle de oude schrijvers gheroemt wordt om den gheestighen treck die hy in de schilderije van *Iphigenia* gebruyckte het eerste bewerp van sulcken aerdighen grepe uyt *Euripides* ghenomen heeft; want desen wijfen tragœdie-schrijver * brengt sijnen *Agamemnon* op de stellagie met eenen sluyer over het hoofd. *Calistratus* * gheeft ons te kennen dat *Praxiteles* eenen gheestighen *Bacchus* in naevolghinghe van *Euripides* ghemaect heeft, Wederom verhaelt ons den selvighen *Calistratus* in een andere plaetse *, dat *Euripides* mede ghevolgt wierd by alle de *Konstenaers* die den angst daer 't schoughel-vlotighe ghemoed van d' ellendighe *Medea* in stuck meynden uyt te drucken, ghelijck sy naemelick door mede-lijden ende wraeke verscheyndenlick verruckt sijnde ghereedt stontd om de vrucht haeres lichaems te behouden of te verdueren. Dat nu ons ghemoed van stonden aen vaerdigher wordt ghemaect om hooger op te stijghen, soo haest naemelick als het den grooten gheest van sulcke stemelscher verstanden met eenen hertelicken teughe bestaet in te sloopen, blijkt uyt de volghen de ghelijckenisse; Veele worden door anderer luyden gheest niet anders gaende ghemaect, seght *Longinus* *, als offe door een goddelicke ingheestinghe verwoert wierden. Want ghelijck *Pythia*, de prophetische priester-nonne van *Apollo Delphicus*, een gantsch vreemde verruckinge haerer sinnen gevoelt, soo haest naemelick alse den dryvoet begint te genaecken, Alwaermen verhaelt datter eenen goddelicken damp nyt eenen diepen kuyt plazht nyt te waesemen, en dat de Priester-nonne desen damp soo haest nser en kan watten, of sy berst terstond nyt in de God-spraeke die haer door een goddelicke ingheestinghe schijnt aengheblaesen ofte aenghewact te sijn. Even alsoo

In Iphige-
nia.
Aulidensi.
* In de-
script. sta-
tuae Baço
chi.
In de-
scripta
Medea.

De sublimi-
oratione.
II,

Plaght en daer verscheyden waeter-beeckkens nyt de hoogh-staetelickheyd der on-
 der schrijvers, als nyt eenighe gheheyghde Springb-aders, in 't ghemoed hae-
 rer naevolghers af te vlieten; soo datse de grootsheyd van andere verruckte om-
 gheselschap beghinnen nae te loopen, alhoewelse de stuypen van Apollos trou-
 wanten van te vooren noyt en voelaen. Dit en is gheen diefste, maer veel eer
 een afdrucksel van d' eene of d' andere bequaeme maniere van doen diemen in
 d' oude speurt. Dies behoortmen oock sodaenigen eeren-strijd waerdig blick en-
 de eerbiedighlick aen te vanghen; ghemerckt het sulcken gansich treffelicken sae-
 ke is d' overhand daer in te behouden, dat selfs oock die ghene pruy-waerdigh sijn
 dewelcke daer in van haer voorganghers overwonnen blijven. Ghelijck het
 daerom niet en kan gheloochent worden, dat het lesen van groote
 schrijvers en 't gheselschap van welgheoeffende verstande de voor-
 naemste middelen sijn waer door ons ghemoed met allerley hoogh-
 staetelicke ghedachten vervult wordt; soo gaet het nochtans vast dat
 die Konsteners haere wercken met eenen overlustighen moed ende
 eenen dapperen gheest boven andere aenvaerden, dewelcke met d' al-
 ler profitelickste betrachttinghe van een naer-yverende deughd in
 't minste niet te vreden sijn, maer sy begeven sich boven dien in 't ge-
 selschap van Apelles, Lyfippus, Protogenes, Polycletus, Phidias; sy stellen
 sich de teghenwoordighe van dese edele gheesten door een levendige
 inbeeldinghe voor ooghen; niet alleen by haer selven overslaende wat
 hun dese groote Meesters in 't aenvanghen haerer wercken souden ra-
 den, maer oock wat oordeel datse van haere volwrochte wercken
 souden strijcken. Dies plaght oock de vreesse van schande te behaelen
 aen d' eene sijde, en de hope van eenen eeuwich-duerighen naem aen
 d' andere sijde dese forghvuldigheyd der Konstenaren te vermeer-
 deren, soo langhe naemelick als sy noch door een ernstighe begeerte
 om sulcke aenschouwers te behaeghen tot het werck worden aenghe-
 prickelt: 't Schijnt dat sich *Martialis* aldus ghestelt vond, als hy segt*,
 is daer yet behaeghlicks in mijne boecken, den toeboorer heeft het my inghesteken,
 Hier nyt plaght het mede t' ontfaen dat het meeste deel der Konste-
 naren, alhoewelse d' eensame vertreck-plaetsen dapper beminnen,
 soo langhe naemelick als sy noch met wercken besigh sijn; nochtans
 verlangense nae eenen grooten toeloop van gretighe aenschouwers,
 als het werck nu ghedaen ende voltrocken is. Haer eersuchtigh her-
 te wordt met een heimelicke veronwaerdighingh gheraectt, ja sy
 worden t' eenemael onverduldigh als het hun slechts in den sin schiet
 dat de kracht haerer Konste, daer aen sy soo veele tijds en arbeyds
 hebben ghehanghen, verdonckert soude blijven. Een saecke die alle
 menschen in 't ghemeyn betreft, leght *Symmachus**, en is nimmermeer met
 een

* In caad
 Priscum
 epistola,
 qua praesi-
 xa est Epi-
 grammata
 tum Libro
 Duodeci-
 mo.

* Lib. i.
 Epist. 49.

een eenigh betuyge te vreden. Ghelijck wy dan sien dat een groote me-
nighe van toehoorders de Poeten gheweldigh plaght op te wecken,
foo sullen de Konstenaers inghelijcks haere Konsten met meerder
ernst en naertigheyd oeffenen, indien de voorghemelde liefde van
eensaemheyd somtijds aen een sijde stellende, 't gheselschap van eeni-
ghe trouwertighe aensienlicke mannen nu en dan tot haere wercken
toeroepen. *Het ghebeurt selden*, seght *Quintilianus**, *dat yeman sich sel-*
ven gheuoegh soude ontsien. Doch hier van hebben wy in 't twaelfste Cap.
onnes tweeden Boecks wijdloopighlick ghelproken. Staer ons hier
maer alleen tot besluyt van dese magnificentie aen te mercken, dat
d' inghebeelde teghenwoordigheyd van d' oude, als oock de waerach-
tighe teghenwoordigheyd van de huysens-daeghsche Konstenaers en
Liefhebbers krachtigher op onse herten wercken sal, indien wy vaste-
lick ghelooven dat het ghevoelen van de teghenwoordighe en van de
roekomstige tijden aen deser luysden oordeel is hanghende, en dat ons
de ghewenschte eere niet en kan ontgaen foo langhe als wy 't goede
ghevoelen van soodaenighe mannen verdienen. *Dien mensche*, seght
*Mamertinus**, *en kan sich niet gheen slechte ende ghemeen ghebedachten besigh*
houden, dewelcke weet dat men altijd van hem sal spreken. *Quintilianus* be-
vestigt even het selvighe; *Daer en is gheen twiffel aen*, seght hy*, *of*
dieghen plaghen haer ghemod allermeest te verheffen, dewelcke het niet ge-
noegh achten haere ooghen op de naestvolghende eeuw en op den teghenwoordi-
ghen tijd te slaen; maer die de lengde haeres eerlicken levens als oock den loop
haeres soffelicken gheruchts in de ghedachtenisse van alle de naeghestachten stel-
len. Wanneer yeman overfulcks d' uytnemende lieffelickeheyd die de
verwachtinghe der onsterffelickeheyd met sich brengt beeffende, sijn
vermaeck beghint te scheppen inde ghewisse ende onveranderlicke
vruchten, ontstaende, niet uyt de soetigheyd van een gheringhe be-
looninghe, maer uyt het onbegrijpelicke vernoeghen 't welck een
Konst-lievende gemoed in d' oeffeninghe deser Konsten plaght te vin-
den; deselvighe sal sich niet eenen oock lichtelick laeten overreden,
om dien tijd aen allerley magnifijcke verbeeldinghen te hanghen, die
van andere ontrent gantsch schaedelicke en schandelicke betrachtin-
ghen verquist wordt. *De goddelicke voorstenigheyd heeft den menschen dese*
gave ghegheven, seght *Quintilianus**, *dat hun d' eerlick ste dinghen best sou-*
den bevallen.

* Lib. x.
Cap. 6.* in Pae-
gyr. Italia-
no imp.
dicto.
* Lib. xii.
Cap. 2.* Lib. i.
Cap. 12.

16. Het en verdient overfulcks gheen groote verwonderinghe, dat
de goede Konstenaers huysens-daeghs foo dunne ghesaeyt sijn; ver-
mits dese Konste de hulpe van ettelicke andere diepe Konsten ende
wetenschappen vereyscht; foo dat een redelick verstand gheoordeelt
wordt

wordt sich wel ghequeten te hebben, als het maer in eene deser wetenschappen kan uytmunten. Daerom plaghten oock d' oude Meesters, die nae de volmaecktheyd stonden, haer selven voor gheen Konstenaers uyt te gheven, 't en waer saecke dat sy haer leersaem gemoed met een alghemeyne kennisse van versheyden andere Konsten ende wetenschappen tot dese Konst behoorlicker wijze hadden voorbereyder. Gelijck sy dan een voorsichtige sorghe in 't aenvanghen der Konste ghebruyckten, soo plaghten sy mede in 't uytvoeren haerer wercken een gheluckighe uytkomst te hebben; waer als het nu met onse aenkomende nieuwelinghen heel anders toegaet; want sy haere taserelen loo haest niet en kunnen opvullen met de lamme *Inventie* van wiids en sijds opgheraepte figuren, of strecks dunckt hun datse d' aller heymelickste verborghenheden van sulcke achtbaere diepgeleerde Konsten wech hebben. Onder en tusschen gaet dit immers vast, dat een moedigh herte sodaynighen ydelheyd verfoeyt, en dat nieman oyt maghtigh was yet waerdighs te versinnen ende uyt te drucken, sonder dat hy sich van te voeren in allerley gheleerde Konsten ende wetenschappen redelicken wel geoeffent hadde. d' Andere daer en tegen, voor al haer pocchen en Inorcken, hebben den rechten Konst-wegh noyt bekent, of ten minsten hebben sy 't herte niet ghehadt dien bekende wegh te betreden. Noch vindtmen eenighe die tusschen beyde loopen; soo datmen se voor gheen gheleerde, noch oock voor heel end' al ongheleerde luyden magh houden. Want alhoewel sy in de voornaemste gronden van d' alghemeyne gheleertheyd niet t' eenemael onervaeren sijn, nochtans en willen sy 't niet weten, maer soecken dese haere kennisse gheveynselick te verhehlen; hopen de dat het hun tot meerder lof van gheest en naertigheyd ghedeyn sal, iindien se in dese Konsten yet schijnen uyt te richten, sonder 't behulp van eenighe andere noodsaeckelicke Konsten en wetenschappen. Maer dese worden, selfs oock teghen haeren danck, ghemackelijck uytghevonden; want sy en kunnen 't licht haerer middel-maetigher gheleertheyd soo behendiglick niet verdonckeren, of daer plaghten noch altijd versheyden prijselicke merck-teyckenen van d' eerwaerdighe oudheyd in alle haere wercken uyt te schijnen. Om dan niet veele tijds ontrent dese veynsaerds te verslijten, het dunckt ons noodigher te sijn, dat wy ons een weynigh tot die ghene fouden keeren, dewelcke door een onbesinde vermetelheyd plotselick in 't midden van dese diepe Konsten bestaen in te vallen, sonder de minste kennisse van de philosophie, historie, poesije daer toe te brenghen; wat de Mathematiscche wetenschappen belanght, het is tevergheefs dat wy

de selvighe onder't ghetal van de noodsaeckelicke wetenschappen souden stellen; want onse huydensdaeghsche Konsteners verstaen 't heel anders; sy ligghen soo diep in haere sorgheloosheyd versmoort, dat sy de noodsaeckelickheyd der Mathematischer wetenschappen in 't minste niet en beseffen; sy laeten sich niet alleen verkeerdelyck voorstaen dat sy 't wel gheuoegh sonder de selvighe konnen affien, maer sy houden sich boven dien mer een losse kennisse van de andere noodsaeckelicke Konsten en wetenschappen te vrede, sonder eens te bedencken dat een slechte en slordighe maniere van studeren den studenten kleyn voordeel toebrenght. Het moet door eenen ghestaedigen arbeyd in onse herten inghedrukt ende ingheplantet worden, 't gene wy wenschen wel inghewortelt te sien ende als ons eyghen goed te besitten. Soo is daer mede groot onderscheyd, of 't ghene wy voordbrenghen ons eyghen is, dan of wy maer alleen ghebruycken wat wy van andere ontleent hebben; Want ghelijck de dinghen die wy uyt ons eyghen selven haelen een sonderlinghe kracht hebben, alhoewel se ghemackelicken schijnen voord te komen; soo placht oock de kennisse van velerhande Konsten en wetenschappen onse wercken wonderbaerlick te verciere, al ist schoon saecke dat wy daer op niet uyt en sijn. Dit wordt van de gheleerde voornaemelick uytghevonden ende aenghemerckt; alhoewel d' ongheleerde rouwe menigheit het selvighe mede schijnt toe te staen, alse naemelick d' uytghelesen wercken van groote Meesters op 't eerste ghesicht met een verbaefde verwonderingh aenschout hebbende, sich niet en ontsien te bekennen dat se vol sijn van allerley verborghen gheleertheyd, en dat het vernuft met 't saemen de wijsheyd des Konsteners daer in aen alle kanten uytbreckt. Aenghesien dan d' oprechte Konsteners een redelick-ervarenheyd in allerley goede Konsten ende wetenschappen behoorren te hebben, soo konnen wy daer uyt lichtelick verstaen dat het anders niet en konde geschieden of dese Konsten moesten noodwendiglick in onse eeuwe vervallen; want het nu soo verde met ons ghekomen is, dat d' aller nuttelickste gheleertheyd versmaedt wordt; de hooghnoedigste Konsten en wetenschappen worden schandelick versuymt; yeder-een laet sich dwaeselick voorstaen dat hy d' oude Meesters in verstand en oordeel verde te boven gaet. Daerom plaghten oock de gewoonlicke wercken van onse huydensdaeghsche Konsteners de Magnificentie allermest ghebreck te hebben, want se overal met het schuym of met den droeffem van allerley slechte ende gemeene *Inventien* ghestoffeert ende opghevult sijn. De over edele Konste die wel eer met den staert-sleyp van ertelicke eerwaerdighe weten-

fchappen vergheselschap sijnde, haere aensienlickheyd behield, is nu
 t' eenemael onder de voet gheraect; sy light sonder eenighe hope
 van beternisse, sonder eenighen troost, jammerlick verschopt ende
 verstooten; ja sy is ghedwonghen haer brood, benevens andere ghe-
 ringhe slechte Ambachten en Bedel-konsten, kommerlick te soecken,
 soo plaghten oock die ghene de welcke andere in dese Konsten onder-
 wijzen, armhertighlick daer mede te werck te gaen, even als de leer-
 lingen gheen ander voornemen tot dese Konsten schijnen toe te bren-
 ghen, dan datse den armen kost daer mede moghten ghewinnen, het
 welck grootlicks tot naedeel ende kleynachinghe deser Konsten stre-
 kende is, Maer wat behoefte ick my dit stuck soo seer ter herten te rec-
 ken, dat ick my daer over met droeffenisse ofte gramschap soude laeten
 verrucken? ghemerckt men sodanighe Konst-verdervers met meer-
 der recht behoort nyt te lachen, op datse haer selven niet wijzen
 maecten iet groots verworven te hebben, alsse met alle haeren be-
 sigen en dwaefelick aengheleyden arbeyd tot dese opperste gheluck-
 saelighheyd ghebraght worden, datmense overal voor verwaende ge-
 ken en moeyelicke spottelicke narre-koppen houdt. Verheught u
 oversulcks en grijpt eenen dapperen moed, ghy groote verstanden, ick
 en kan het niet naelaeten u lieden gheluck te wenschen, dat ghy niet
 eenen kloecken gheeft sonder eenighe moeyte, sonder arbeyd de al-
 ler diepste verborgenheden deser Konsten soo ghemackelick weet te
 begripen ende in 't werck te stellen. Nochtans houde ick my selven
 daer van ten vollen versiekert dat die ghene, de welcke onbequaem
 sijn om iet treffelicks te versinnen, als oock die haer selven door het
 leeren van andere Konsten en wetenschappen niet wel en hebben
 voorbereyd, met alle haer pooghen en trachten niet maghtigh sijn
 iet te verrichten het welck haere groote gheweldighe hope in het min-
 ste moght beandwoorden, maer als sy haer ghemoed te langhe lesten,
 niet alleen by ghebreck van de nature, maer oock by ghebreck van een
 goede voorsoeghe, tot allerley hoogstaeticke *Inventien* onbequaem
 vinden, dan sijn sy ghedwonghen haer selven met ander luyden *Inven-
 tien* te vrede te houden, den gantschen tijd haeres levens met het nae-
 reycken van anderer Meesters wercken doorbrengende, als of sy
 van aenbeghinne maer alleen nae dese volmaecktheyd ghestaen had-
 den, datse de stucken van andere Konstenaers met passers en linien
 moghten naetrecken. Dus seeste ren sy dan de dienstmaeghd in stede
 van de jonghe rouwefelver; en hier in slachten sy de ramp spoedighe
 Vrijers van *Penelope*, die sich tot den dienst haerer Deern begaven,
 als sy de gunste der Princeffe niet en konden verdienen, het ghene

*Cicero**, van de *Griekſche* muſiciens verhaelt, dat het naemelick pij- * *Pro Mu-*
pers worden die gheen luyt-flaeghers en-konnen ſijn, ſchijnt de ghe- *iana.*
legghenheyd van ſulcke onwaerdighe Schilders bequaemelick uyt te
drucken. Alhoewel daer gheen reden ter wereld is datmen ſulcke
jammerlike Konſtenaers de naeme van Schilders te ſijn ſoude ghe-
ven; vermids dien loffelicken naem den genen eyghentlick toekomt.
Die niet alleen iet fraeys weten te verſinnen, maer die met eenen
oock maghtigh ſijn vaerdighlick uyt te drucken wat hun haeren verhe-
ven gheeft voordraeght. Het eerſte ſonder het tweede is nergghens toe
nut, en magh ſeer wel met een ſchoon Swaerd het welck in ſijne ſchee-
de verroeft, worden vergeheleken. Dit is het voornaemſte het welck
wy in de gantsche Konſt hebben waer te nemen; den gantschen ernſt
der onderwijfers, den arbeydt der leerlinghen is maer alleenlick daer
op uyt dat wy onſe invallen bequaemelick fouden weten voor te ſtel-
len; dit wordt door de Konſt te weghe ghebraght; al ons ghepoogh
ſtreckt daerwaerds henen; dit is 't eenighe ooghenmerck en het wit
onſer Imitarie; ſoo dat een menſche ſijn gantsche leven ontrent deſe
oeffeninghe beſteden magh, ſonder dat hy ſich nochtans behoeft te
vermeten dat hy het volle beſcheyd daer van wech heeft; dat eynde-
lick den eenen Meester gheoordeelt wordt vele andere Meesters in
ſijne handelinghe r' overtreffen, ontſtaet maer alleen uyt deſe gheree-
de maniere van uytduckinghe. Doch hier moet ick my ſelven nu in
deſe mijne voordvaerenheyd een weynigh bedwingen; want gelijk
het naeſte het welck op de *Inventie* volghet daer in beſtaet, datmen het
ghene ghevonden is wel ende bequaemelick uytdrucke, ſoo iſt dat
my d' onderlinghe r' ſaemen-knoopinghe die daar is tuſſchen d' *In-*
ventie en d' uytduckinghe der ghevondener dinghen verder ghetroc-
ken heeft dan den inhoud deſes Capittels ſchijnt te vereyſchen. Om
dan niet al te veel buyten de ſchreve te gaen, ſoo ſullen wy ons alhier
te vrede houden met het ghene alreede van d' *Inventie* gheſeyt is, ten
eynde dat wy in het naeſte Capittel ſonder eenighe verwarringhe
moghten verhandelen waer in de Konſt-maetighe proportionele uyt-
druckinghe der ghevondener dinghen beſtaet.

Cap. II.

V Olghet op het vinden des Arguments, dat den Konſtenaer de regu-
len van de waere Proportie in ſijne teyckeningh nae behooren
waerneme, ghemerckt nieman oyt ſijn hoofd plaght te breken om iet
H h ij wat

wat uyt te vinden, of hy meynt ende laet hem voorfaen het eene of het andere ghebruyck van de ghevonden materie te maecken. War nu de Konft-maetighen proportionele uydrukkinghe der ghevondenner stoffe belanght, de selvighen wordt in verscheydene authcuren verscheydenlick ghenaeamt; doch voornaemelick wordtsē in *Philoftratus* en vele andere schrijvers door de naemen *Symmetrie*, *Analogie*, ofte *Harmonie*, te verstaen ghegheven; dies heeft oock den jonghen *Philoftratus* dese dry benaemingen bequaemelick t' saemen ghevoeght. De oude wise Mannen hebben mijnes dunckens, seght hy *, vele gheschreven van de *Symmetrie* der Schilder-konste, mids ons eenighe sekere wetten ontrent d' *Analogie* van alle de bysondere leden voorstellende, even als of het niet ghe-noegh en waere dat de Konstenaers eenighe lichaemelike beweghingen bequaemelick nae haer bergijp souden uytdrucken, het en waer saecke dat sich de *Harmonie* haeres wercks binnen de naturelcke maete besloten hielt, want de *Nature* (wanneerse ons naemelick een rechtinnighe en welghestelde beweghinge vertoont) en wil gheenens erkennen het ghene van sijnen eyghenen aerd en maete beghint af te swerven. Ghelijck wy dan uyt dese woorden ghenoeghsaemlick verstaen dat de Griekelike naemen van *Symmetrie*, *Analogie*, *Harmonie* even het selvige beteyckenē. soo is het evenwel t' eenemaal onseker ende onghewis wat *Latijnschen* naem dat men daer voor heeft. Het wordt *Symmetria* en heeft gheenen *Latijnschen* naem, seght *Plinius Lib. XXXIV. nat. hist. Cap. 8.* Nochtans schijnt den jonghen *Plinius* dit woord uytgedrukt te hebben met den naem *Congruentia* ofte *Aequalitas*, dat is, medvoeghlickheyd ofte ghelijckvormigheyd. Indien u het hoofd ofte eenigh ander deel, het welck van sijne statue afgeruckt is, voorghestelt wierd, seght hy *, ghy en soudt misschien de medvoeghlickheyd ende ghelijckvormigheyd des gantschen wercks daer uyt soo lichtelick niet kunnen afnemen, niet te min soudt ghy daer uyt kunnen oordelen of dit ghedeelte in sich selven aerdigh ghenoegh is. *Suetonius* insghelijcks sprekende van den Keyser *Augustus*, Hy was kort van lijf lenghte, seght hy *, maer dese sijne kortigheyd wierd door de gheschicktheyd ende ghelijckvormigheyd van alle de andere leden soo bequaemelick bedeckt, dat mensē maer alleen door de vergelijkinghe met een langher Man, die nae by hem stond, vernemen konde. Wederom sprekende van de Keyser *Tiberius*; Hy was breed van borst en schouderen, seght hy *, soo was hy mede in alle sijne andere leden, tot d' uiterste voet solen toe, ghelijck-vormigh ende medvoeghlick. *Tullius* naemt het *convenientiam partium* & *aptam compositionem membrorum*, dat is, een overeenkominge der ghedeelten ende een bequaeme t' saemenstellinghe der ledematen; Want als hy d' uytnemende waerdigheyd des menschelicken gheslachts op een sekere ghelegghenheyd voorstelt; Onder allerhande

* In proo-
mio Ico-
num.

* Lib. ii.
Epitt. 5.

* In Au-
gusto Cap.
79.

* In Tibe-
rio. Cap.
68.

sijne.

fielicke dinghen, seght hy * *windt men gheen ander levendigh ghedierte het* * Lib. i. de
welck de schoonheyd, de bevalligheyd, d' overeenkominge der ghedeelten magh- Off.
tigh is te beseffen, stracks daer nae seght hy wederom; De schoonheyd des
lichaems beweeght onse ooghen door de bequaeme t' saemen voeghinghe der le-
demaeten, soo bestaet oock de vermaekelickheyd der schoonheyd voornaemelick
daer in, dat alle de ghedeelten door een sekere liefelickheyd seer wel met mal-
kander over een-komen. In Vitruvius wordt het woord Symmetria schier
overal Commensus gheheeten, dat is, een afnetinghe, ofte maet-
voeghlickheyd, ofte ghelijck-maetigheyd. Onder en tusschen
gheeft hy het somwijlen hier en daer noch eenen anderen naem, A. Gel-
petentiam, dat is, een naturelicke over een draeghinghe van alle de * Lib. I.
leden met malckander. Wy en kunnen oversulcks anders niet den- Noct, Attic.
ken, of den ouden Plinius heeft wel ghenoech gheweten dat het woord Cap. I.
Symmetria op alle dese ende andere manieren konde uytghedruckt wor-
den, maer sijn curieus oordeel wilde sich daer mede niet laeten ver-
ghenoege, vermids hy niet en vond dat de rechte kracht van 't woord
Symmetrie in dese beschrijvinghen eyghenlick ende met een woord ge-
troffen wierd.

2. Wat het woord *Analogie* belanght; *eenighe hebben 't woord analogie,*
 seght *A. Gellius* *, in 't *Latijn Proportie* ghenaemt. Soo schijnt oock den
 gheleerden *Quintilianus* deselvighe benaeminghe niet quaed te vinden;
 die 't woord *Analogie* nu onlanghs uyt het *Grieksch* in 't *Latijn* hebben overge-
 set, seght hy *, noemen 't een *Proportie*. Den vermaerden filosofhe
Seneca gaet noch voorder, als hy oordeelt dat men sich niet en behoeft
 aen 't woord *Proportie* te verbinden; vermids 't *Grieksche* woord
Analogia den *Romeynen* soo gantsch ghemeyn ende ghebruyckelick is,
 dat het seer wel voor een *Latijnsch* woord passeren magh; *Aenghesien*
 't de *Latijnsche* Letter-konstenaers goed vonden, seght hy *, 't woord *Ana-*
logia met het borgher-recht der *Roomscher* stad te vereeren, soo achte ick dat-
 men 't niet en behoort t' ontpoorteren ende nae sijn eyghen stad wederom te ver-
 senden. Ten eynde dan dat wy ons selven niet al te langhe met een al
 te finnelicke oversettinghe van dese dry woorden souden bekommeren,
 soo sullen wy 't hier by laeten blijven, dit maer alleenlick daer by voe-
 ghende, dat de Schilder-konstenaers dese woorden *Analogie* ende
Harmonia schijnen ontleent te hebben van die *Proportie* dewelcke by
 de *Tel-konstenaers* en de *Singh-konstenaers* wordt waerghenomen;
 want dese *Analogie* ofte *Proportie* en is anders niet dan een sekere ghe-
 tal-wet, nae welckers voorschrift de *Konstenaers* alle haere wercken
 aenstellen. *Die werck-meesters dewelcke op sich nemen allerley lichaemelicke*
 H h iij gbestak

* Lib. I.
Noct, Attic.
Cap. I.

* Noct.
Attic.
Lib. II.
Cap. 24.

* Lib. I.
orat. instit.
Cap. 6.

* Epist.
CXX.

* Lib. ii.
de Libero
arbitrio.
Cap. 16.

ghestaltenissen konstighlick uyt te wercken, seght *St. Augustinus* *, gronderen haere Kunst op eenighe sekere ghezaelen, daer nae sy 't gantsche beswep baeres wercks bestieren. Dies plaghten sy haere handen t' saementlick met haer werck-tuygh soo langhe ontrent het werck besigh te houden, tot dat het uytwendighe werck-stuck, verbeleken sijnde met het volkomen licht der inwendigher ghetalen, d' aller hooghste volmaeckte yd nae sijn vermoghen bekomt; Vermids de voornaemste karcht deser volmaecktheyd daer in bestaet, dat den inwendigen oordeeler het werck, 't welck hem door d' uytwendighe sinnen aenghedient wordt, niet quaed en vinde; als overeen-komende met het volkomene voorbeeld der hemelscher ghetalen, die by beschouwet. *Plutarchus* gheeft ons even het selvighe uytdruckelick te verstaen; 't ghene schoon is, seght hy *, wordt als het waere uyt veele ghedichtighlick t' saemen ghevoeghde ghetalen door de kracht van een sekere Symmetrie ende Harmonie opghemaect. 't Onschickelicke daerenteghen wordt lichtelick ende ghemackelick woord-ghebragt, als 't eene of 't andere daer in te kort komt ofte overschiet. Staet oock aen te mercken dat sich den vermaerden Singh-konstenaer *Mintanor*, door de groote ghemeynschap die de Singh-konste met de Schilder-konst heeft, liet beweghen om t'ghesangh-boeck by hem uytghegheven *Chromatopaeum* te noemen; 't welck even soo veele beduydt, als of hy segghen wilde dat den aerd van dese sijne *Musijcke* seer wel overeen quam met de geleghenheyd der verwen dewelcke sachrelick d' een door d' ander ghetrocken en liefelick vereenight worden, al schijnense ten eersten aensien noch soo verde van malckander afghescheyden ende teghenstrijdigh te sijn, siet *Fulgentius Lib. I. Mythol. Damascius* *, inghelijcks naemt een sekere soorte van *Musijcke Chromaticum* wanneer hy te kennen wil gheven datse soet en liefelick is, en dat d' aller versheydenste stemmen daer in sonder eenighe afbreukige afwijssigheyd bequaemelick door malckander loopen, even als de teghenstrijdighste verwen in een welghewrochte Schilderye in malckander sonder eenighe hardigheyd plaghten te verschieten. Wy leeren eyndelick uyt *Plinius* * dat d' oude Schilders de woorden van *tonus* en *harmoghe* van de *Musikanten* ontleent hebben; om daer mede te kennen te gheven dat d' aller teghenstrijdighste verwen in een goede Schilderye itself-wijse in malckander moeten versmelten; even als de verscheyden stemmen in een maet voeghlick ghesangh-ghebroken worden, ten eynde daunen van den hooghsten toon tot den laeghsten sachtelick nederdaelende, een sekere eenstemmigheyd treffen moght. Ghelijck wy dan hier uyt ghewaer worden dat sich d' oude Singh-meesters aen d' eene sijde met de maniere van spreken die in de Schilder-konste ghebruyckt wordt beholpen, en dat de Schilders haere Kunst-woorden

De Auditione.

Apud
Photium,
ubi de
lacobo
medico
agit.

Lib. xxxv.
Cap. 3.

den van de Singh-meesters ontleenden; soo maghmen daer uyt vryelick dit befluyt maecten, dat d' oude Konstcaeters niet en wilden ge-
dooghen datmen dese twee Konsten, overmids haere onderlinge
ghemeynschap, van malckander soude afscheyden.

3. Ghemerckt yeder een onder en tusschen bekenet staet dat de ge-
meyne en d' aller slechtste oeffeninghe van de Reken-konst een ver-
nufftighe *Sn-wackerheyd* vereyscht (want het a tijd voor een ontwij-
ffelick bewijs vangantsch weecke ende half-ghekrachte hersenen ge-
houden wordt, wanneer yeman nae de verdrietsaemheyd van een on-
sekere moeyelicke haperingh in 't vergelijcken en 't saemien voeghen
der ghetaelen ten halven blijft steken) soo kunnen wy daer uyt met
eenen oock lichtelick afnemen dat de voorghemelde *Analogie* een uyt
dermaeten scherp en vaerdigh oordeel vereyscht, als hebbende dit
ooghen-merck, datse 't volmaecte voorbeeld der inwendigher ghe-
talen in d' eene of d' andere uytwendighe stoffe bequaemlick soude
weten uyt te drucken en 't gheestighe bedrijf van de Konst-rijcke *Nat-
ure* door dit middel te treffen. *Dat de Konst en reden soo vast aen mal-
ckander verbonden sijn*, seght *Philostratus* *, ontstaet uyt de *Symmetrie*.
't Komt mede uyt de naerdere verbintnisse die daer is tusschen de
Konst en rechte reden hervoerd, dat God, den eenighen oorsprongh
van de waere en d' onvervalschte reden, in 't Boeck der *Wijshyd* * ge-
seydt wordt alle dinghen gheschickt te hebben met een sekere maete,
ghetal, ende ghewicht. d' Oude heydensche Godf-gheleerde, die-
men d' eerste *Philosophen* noemt, sloeghen insghelijcks haere ooghen
op dese ghemeynschap, seght *Plutarchus* *, als sy de stock-Beelden
haerer Goden met het eene of 't andere sangh-tuyg in de hand maeck-
ten; Want alhoewel sijse voor gheen pijpers en snaeren-speelders
hielden, nochtans gaven sy daer mede bedecktelick te kennen dat de
Harmonie den Goden eyghen is. Het is oversulcks kennelick genoeg,
dat den oppersten schepper van Hemel en Aerde soo gantsch klaere
en duydelicke merck-teycken van de schoonheyd deser *Harmonie*
in allerley gheschaepene lichaemen inghedrukt heeft, datmen noyt
een eenigh Konstenaer wist te vinden, die den minsten schijn ofte
schaduwe deser schoonheyd verdraegelicker wijze konde uyt drucken,
sonder sich van te voeren volkomenlick gheoeffent te hebben in de
beschouwinghe van die *Symmetrie* dewelcke d' ooghen der menschen
plagt te vermaecken en tot sich te trecken door een bequame 'tsamen-
voeginge ende over eenstemmige van alle de leden met malckander.
*De schoonheyd van 't lichaem bestaet in ten sekere Symmetrie die de ghedeelten
des lichaems met malckander en met het gheboele hebben*, seght *Stobaeus*

In proce-
mtoico-
num.

* Cap. xi.
vers. 21.

De Ani-
mae pro-
creatione,
quæ in Ti-
mæo Pla-
tonis de-
scribitur.

Eclog.

- Ecol. Ethio. Cap. 5.* Een lichaam, het welke in alle sijne gedeelten schoon is, wordt voor veele schoonder gehouden, dan de bysondere schoone leden die't geheele lichaam door een ordentelike schickelicheyd opmaecken, seght St. Augustinus *Lib. III. Dulciloqu. Cap. 26.* Want indien 't eene of 't andere onser leden maeten van de rest afghesneden sijnde, alleen by sich selven besichticht wordt, seght Dionys. Longinus *, het en sal gamsch gheene aensienlickheyd hebben; vermids de rechte volmaecktheyd maer alleen in d' over-een-kominge van alle de leden bestaet; wanneer se naemelick door haere onderlinghe ghemeenschap een lichaam gheworden sijnde, met eenen oock daer in door den band der Harmonie aen alle kanten worden opghesloten. Dewijl het dan vast gaet dat de waere schoonheyd der naturelicker lichaemen maer alleen in de ghevoeghlicheyd deser Harmonie te vinden is, soo volght het oock daer uyt onwederisprekelick, dat de rechte naeboetsinghe deser lichaemen voornaemelick in het waernemen deser Harmonie gheleghen is, Alle gedeelten van een stock-beeld behooren schoon te sijn seght Socrates apud Stobaeum *Serm. I.* Wy en staen in de Colossische wercken niet soo seer op de aerdtghe neticheyd van elck bysonder ghedeelte, of wy plaghten vele meer op de schoonheyd van 't geheele maecksel te letten, seght Strabo *Lib. I Geogr.* Die naeboetsinghen worden voor d' allerspottelickste gehouden, seght Galenus *, de welke de ghelijkenisse, diese in vele gedeelten waernemen, in de voornaemste versuymen. Parrhasius, Polycletus, en Asclepiodorus sijn d' eerste en voornaemste grondleggers ende onderhouders deser Symmetrie gheweest, Parrhasius was den eersten die de Schilder-konst haere behoerlick Symmetrie ghegheven heeft. *Plin. XXXV. 10.* Polycletus nam de Symmetrie op het aller naerstighste waer. *Plin XXXIV. 8.* Asclepiodorus gingh soo meesterlick met sijne stucken te werck, seght den selvighen Plinius *, dat sich Apelles grootlicks plaght te verwonderen over de Symmetrie die by daer in ghebruyckte.
4. Oversulcks behoort een recht Konstnaer allermeest nae de kennisse van de menschelicke *Propor tie* te trachten, ghelijck ons de selvighe in Vitruvius * eenigher maete wordt voorghehouden, ofte liever, ghelijck de selvighe in de metaele en marbere beelden van de vermaerde Grieken ende Romeynen te vinden is. Het is mede oorbaellick dat het leerghierigh ghemoed der Konstnaeren sich met eenen gheduyrigen ende onvermoeyden vlijt d' aller volmaeckste lichaemen soude voorttellen ende dat het uyt de gheslaedighe aenmerckinge der selvigher eenighe alghemeyne profitelicke lessen moght trecken, overeenkomende met de grondleeringhen die hier en daer in d' oude schrijvers worden aengheroert. Aenghesien daer twee verscheydene soorten der schoonheyd te vinden sijn, seght Tullius *, waer van d' eene, in de lief-

* De subli-
mi orat.
35.

Lib. i. de
Viu parti-
um corpo-
ris humani

Lib. xxxv.
Cap. 10.

Lib. iii.
Cap. 1.

Lib. i. de
Officiis.

felickheyd

felickheyd, d' andere in de staetelickheyd ofte aensienlickheyd bestaet; soo ist dat de liffelickheyd, Vrouwelick; d' aensienlickheyd daer en tegen, Mannelick schijnt te wesen. Deze aensienlickheyd wordt door een ghelijcighe verwe gbehandaewet, ghelijc de jeughdighe levendighcyd van een goede ghesonde verwe door de oeffeninghe onser lichaemen wordt onderhouden. Wat nu d' alghemeyne eyghenscapen van sulcke ghesonde welgestelde lichaemen belangt, ghelijc de Konstenaers daer in met een oud schrijver * aen d' eene sijde aenmercken. Dat de swellende bolligheyd eenigher lichaemen menighmael voor de goede ghestaltenisse der selvigher ghehouden wordt. Soo vinden sy sich aen d' andere sijde ghenoodsaecht de slancke onghestalte van d' overschraepele en d' ongaeve lichaemen te vermijden: Alhoewel het menschelike lichaam de beenders niet en kan derven, en of schoon deselvighe door haere senwen aen malckander moeten ghehecht sijn; soo behoorens nochtans met vleesch overdeekt te wesen; seght Quintilianus in proœmio Libri Primi, De rechte schoonheyd wordt dien mensche maer alleen toegheschreven, seght een ander oud schrijver *, in wiens lichaam d' aderen niet wyt puylen, noch oock de beenders konnen ghetelt worden; maer wiens rechtschaepene ledemaeten en gladdē vleeschachtighe hysen allenthalven soo bequaemelick met welghetempert en ghesond bloed vervult sijn, datse de senwen selver door de bevalligheyd van een aenghenaeme roodachtigheyd verbergen. Wat de vrouwelicke schoonheyd aeng. et., de Konstenaers plaghten daer in allermeest op de bevallighe liefelickheyd des aenghesichts te letten; het en is gheen schoone vrouwe, seght Seneca *, wiens dyen ofte armen prijswaerdigh sijn; maer wiens ghebeele aenghesicht de wonderbaerlicheyd van alle d' andere leden vermindert ende verdooft. Alhoewel eenighe dit stuck heel anders verstaen; als of naemelick die vrouwe maer alleen den hoogsten roem der schoonheyd verdiende, wiens uytmuntende tronie t' minste deel is der fraeyheyd die men in alle haere volmaecte leden beseffen kan. Al ist dat de tronie van mijn bemide Limone de naturelike schoonheyd van alle d' andere vrouwen verde te boven gaet, seght Aristænetus *, nochtans en kanse haer selven soo haest niet ontkleeden, of d' wytnemenheyd van d' andere heymelicke ende verborghene ghedeelten brenghet daedelick te passe, datse gheen schoone tronie meer schijnt te hebben. Statius Papinius beschrijft ons den schoonen Parthenopeus, Atalantas soone, even juyft op de selvighe maniere; Sijn schoon lichaam heeft sich vertoont, seght hy *, soo haest als hy sijnen rijdrock bestond t' ontghespen; de gantsche vroolickheyd sijner hupfcher ledemaeten heeft sich op dese gheleghenheyd t'erstond gheopenbaert; sijne lustighe schouders; sijne borst, die met de liefelickheyd sijner blooter wangen wonderlicken wel over een quam, ja het heldere ghelaet sijner jeughdigher tronie selver werd door d' onuytsprekelicke schoonheyd sijnes lichaems

Auctor
rhet. ad.
Heren.
Lib. iv.

Auctor di-
alogi de
cubiliis
corr. elo-
quentiæ
Cap 21.

Epist. 33.

Lib. i;
Epist. 3.

Lib. vi.
Thab.
vctis 570.

Lib. iv.
Cap. 1.

haeris t' eenemaal verdonckert ende uytgheblusht. Noch plaghten de Konsteners in de ghelegghenheydt van andere jonghe Vrouwen ende Maeghden met *Vitruvius* * waer te nemen dat de *Maeghdekens* van weghen de teerigheyd haerer jaeren wat rancker ghemaect sijnde, het menighvuldighe cierraet van allerley Maeghdelicke optoyssels ghevoeghlicker aennemden. Hoe wel dit gheenem alghemeynen reghel schijnt gheweest te sijn; want *Zeuxis* plaght de ghedeelten des lichaems wat meer toe te gheven, en de selvighe grooter te maecten; achtende dat de staetelickheyd ende Majesteyt sijnner beelden door dit middel vermeerderd wierd. Eenighe houden het daer voor, dat desen grooten Konstenaer den *Artsch-dichter* *Homerus* in dit stuck ghevolght heeft, die de lustigheyd van een wrome ende stercke ghestalte selfs oock in de Vrouwen voor goed houdt; seght *Quintilianus* Lib. XII. Cap. 10 *Zeuxis* wordt bevonden de hoofden en d' andere ledemaecten wat grooter ghemaect te hebben, seght *Plinius* Lib. XXXV. Cap. 9. *Euphranor* was den eersten die de *Symmetrie* schijnt waerghenomen te hebben. Doch plaght hy het gantsche lichaem kleynder, de hoofden en d' andere ledemaecten grooter te maecten, *Plinius* Lib. XXXV. Cap. 11. *Statuen*, beelden, *schilderijen*, seght den jonghen *Plinius* *, het maecksel insghelijcks van menschen, van stomme beesten, als oock van boomen, indiensle slechts ghevoeghlick fraey sijn, wordt allermeeft van weghen haere grootte ghepresen.

Lib. i.
Epist. 20.

5. Door snuffelt allerley oude ende nieuwe jaer tijd Boecken, aenmerckt alle de Konsteners die dese Konsten over eenen langhen tijd ofte nu onlanghs gheluckighlick hebben gheoeffent, en waerwaerds sich nu gedachten keeren of wenden, ghy sult allenthalven bevinden dat die Konstenaer maer alleen eenen eeuwighen naem hebben verworven, de welcke de gantsche kracht haeres Konst-lievenden verstants ontrent de grondighe kennisse van de *Proportie* des menschelicken lichaems voornaemlick plaghten aen te legghen, want sy en konden de minste schaduw van de schoonheyd deser *Proportie* soo haest niet beseffen, of sy waeren eerstgans belust de selvighe door haere Konst uyt te drucken, en ghelijck sy door den volstandighen ernst deser beschouwinghe d' *idea*, dat is, het onvervalschte voorbeeld van de naturelicke wel geproportioneerde schoonheyd allengskens indroncken, soo en konde het anders niet gheschieden, of daer moest altijd in haere wercken een gantsch nette en puntighe afbeeldinghe van dese naturelicke *Proportie* uyt blijken. Daerom plaghten de oude Meesters d' eerste gronden haerer Konste doorgaens henen uyt de naeboetsinghe van d' aller schoonste lichaemen te trecken: Het is mijnes danc-kens een groote dwaesheyd, seght den jonghen *Plinius* * dat sich yeman d' alder beste dinghen niet en soude voorstellen om nae te volghen. *Quintilianus* spreecks

Lib. i.
Epist. 5.

spreect noch duydelicker; d' *Aller vermaerdfte Gbiet-Konftenaers ende Schilders*, seght hy *, *wanneerfe eenighe fraye lichaemen door haere Gbiet-konst ofre Schilder-konst meynden nae te boetsen, beghingen gaer selden sulcken groven misflagh, dertse sich eenen Bagoas ofte Megabyrus voerstelden, maer sy plaghten haer werck vele eer te richten nae de ghelyckenisse van dien Doryphorus, wiens ghestalte ghenoghsaemlick uytwees dat hy beyde tot den oorlogh en tot de Worstel-konst bequaem ende afgberecht was, soo plaghten sy sich met eenen oock de lichaemen van soodaenighe Strijdtbaere Jonghelighen en Worstelaers voor te stellen, die men met recht voor gantsch schoone ende volmaeckte lichaemen hielt. Het schijnt dat d' Inwoonders van Abdera* * Lib. V. Cap. 12.

jet merckelicks in haere tronie ghehadt hebben, vermits *Stephanus de Erbibus* * ghetuyght dat d' oude Meesters vele *Abderitaenen* met eenen sonderlinghen ernst plaghten nae te schilderen. De aller edelste Konftenaers plaghten insghelijck met groote benden tot de vermaerde Hof-poppe *Lais* toe te loopen, en de borst, de mammen, met te saemen d' andere ghedeelten van haer overschoone lichaem om strijd nae te trecken, dies heeft oock *Apelles* seer vele wercks van haer ghemaect, alsse noch onder jaerigh wesende haer volle groeyfel niet en hadde bekomen. Het is mede kennelick dat den selvighen *Apelles* de wijdberoemde schilderije van *Venus anadyomene* nae de hoere *Phryne* ghemaect heeft, als sy op den vierdagh van *Neptunus* moeder naect met het hanghende hayr in de Zee gingh, leeft *Athenaeus* Lib. XIII. *Deip.* * Lib. xxxv Cap. 10.

nosoph. Alhoewel *Plinius* *, verhaelt dat dit ruchtbaere stuck wercks nae *Campasse*, een boelken van den grooten *Alexander*, gemaeckt was. * In Pro-Clemens Alexandrinus * verhaelt dat d' ouders Schilders en Beeld-hou- treptico.

wers de schilderijen ende beelden van *Venus* en *Mercurius* nae *Phryne* * Lib. vi. adv. gentes

ende *Alcibiades* maeckten. *Arnobius* * gheeft onse kennen dat *Praxiteles* het beeld van *Venus Cnidia* nae de ghelijckenisse van de drelle *Cratina* ghemaect heeft. Andere Konftenaers plaghten eyndelick haere by een komften om de selvighe reden in het Huys van de lichte konye *Theodora* te houden, siet *Xenophon* Lib. III. *Apomnem.* Staet noch

voorder aen te merken dat d' oude Meesters in dese naevolginge van de schoenste ende volmaeckste lichaemen het aenghesicht aller meest Lib. vii. Cap. 1.

plaghten te bewercken; want *Alhoewel ons aenghesicht niet meer als tien ghedeelten of daer ontrent in sich vervat*, seght *Plinius* *, *nochtans weet men nauwelicks onder soo veele duysend menschen twee ononderscheydenlicke ghedaenten aen te wijfen.* Alhoewel oock alle d' andere ledemaeren onses lichaems ten naectenby glad ende effen sijn, 't aenghesicht nochtans is vol van groote verscheydenheyd, vermits de moeyelicke oneffen- * In Aristotelis de cetera Cate-

heyd der ghedeeltendie daer in rijfen en daelen; *Ons aenghesicht heeft een sekere hardigheyd*, seght *Ammonius* *, *om dat het uyt oneffene ende on-* gorias.

ghelycke ghedeelten bestaet; als naemlick uyt den neuse, uyt d' ooghen, ende uyt meer andere ghedeelten, welckers ghestalte eensteels verheven, andersteels uytgheholt wesende een groote verscheydenheyd veroorsaect. Ghelijck wy dan uyt dese byghebrachte plaetfen vernemen dat het aenghesicht meerder arbeyd vereycht, soo en is dit evenwel nergkens naede voornaemste reden waerom d' oude Konsteners de tronie allermeest plagten te bearbeyden; ghemerckt de reden haerer aendachtigher vlijt die sy aen 't aenghesicht hinghen voornaemlick daer in bestond, dat het uytwendighe ghebaer onses welens door haere marcksaeme naestigheyd eenighe sekere trecken moght bekomen, uyt welke men d' inwendighe beweghinghen ende gheneghenheden onses ghemoeds ooghen-schijnlick soude konnen afnemen ende verstaen. *De Schilders vraeghen seer weynigh nae d' andere ghedeelten des lichaems, seght Plutarchus, wanneer sy slechts te weghe konnen brengen dat haere Schilderye nae de ghelyckenisse van 't aenghesicht en van den opslagh der ooghen, waer uyt men der menschen aenghebooren zeden-aerd vernemmt, schijnt te swijmen, siet oock Solinus in ea quam Polyhistori suo praefixit Epistola ad Antium.* Dient eyndelick aenghemerckt hoe sy dese maniere van Contrefeyten in 't eerste met sulcken sorghvuldighen sinnelickheyd waernaemen, dat den *Schilders, zelfs niet om beters wille, ghelijck den jongen Plinius * spreect, van de voorghestelde ghelyckenisse moght afwijcken.* Sy waeren beducht dat de waere ghelijckenisse nimmermeer van hun soude worden ghetrossen, indien sy de kracht haerer Konste door een ontijdighe pluymstrijckerye bestonden te verbreken. *Dieghene, seght Eunnapius *, dewelcke de schoone jeughdige lichaemen diese schilderen door haere Konst foccken schoonder te maecken danse sijn, verderven de gantsche gheleghenheyd der ghelyckenisse; soo wel van haer voorghestelde patroon, als van de schoonheyd des selvighen patroons afwijckende.*

6. d' Oude Konsteners en lieten 't evenwel daer by niet blijven, maer sy plaghten nae de voorghemelde afbeeldinghe van allerley bysondere schoone lichaemen, ontrent dewelcke sy haer selven eenen gantsch langhen tijd besigh hielden, tot een arbeydsamer ende diep konstigher maniere van wercken voort te vaeren; wanneer sy naemlick d' *Idea* van de volmaecte schoonheyd, die door de gheduerfaemheyd der voorigher oeffeninghe in haer ghemoed was inghedruckt, in haere Schilderyen sochten uyt te drucken: Want gelijck sy den rechten grondslag van de waere *Proportie* voor een goede wijle tijds maer alleen uyt de naevolginghe van d' aller volmaeckste lichaemen sochten te haelen, soo plaghten sy dese oeffeninghe met der tijd allenghtkens over te gheven; sy en wilden haer selven niet langer met d' afbeeldinghe

van

In Alexandro, circa initium,

Lib. iv.
Epist. 28.

In Iamblichio.

van 't eene of 't andere bysondere schoone lichaem bemoeijen, als het hun nu hoogh tijd scheen te wesen om uyt den schat-kelder haerer fantasie een uytmuntende schoonheyd achtervolghens de waere wetten ende regulen van de lang-bearbeyde *Symmetrie* voord te brengen; hun docht dat sy dan eerst de ghewenschte vrucht haeres voorighen arbeyds beghoften te ghenieten, als haere bevallighe Beelden met sulcken uytgelesen ende gantsch seldsaeme schoonheyd verciert waeren, datmen dierghelijcke schoonheyd nergens in een eenigh mensche konde aenwijzen, maer datmen se alleenlick uyt veele ende verscheydene schoone personagien moght opgaederen. *De Kley-stekers, Schilders, Gbiet-konstenaers, ende alle d' andere Beeld-houwers*, seght *Galenus* * soecken maer alleen het gene volkomenlick schoon is nae te boetsen. so plagten sy dan in d' aller schoonste Menschen, Paerden, Ossen, Leeuwen, wat daer in eicke soorte ghevoeghelick st is, waer te nemen, Dies heeft het beeld van *Polydetus*, het welck *Polydetti canon*, ghenaeamt wierd, eenen sonderlinghen lof verworven; om dat dien grooten *Konstenaer* alle de ghedeelten des selvighen beelds met sulcken ghevoeghsaemen *Symmetrie* op malckander ghepast hadde, dat het overal voor een onbedrieghlick ende onbesproken richtsnoer der *Konste* was aenghenoomen.

7. Alhoewel nu d' oude Meesters de *Symmetrie* op het allernauwste schijnen waer genomen te hebben wanneer sy naemlick d' uytnemendheid haerer *Konste* op 't aller hooghste sochten voor te stellen; nochtans plaghten sy de ghelijckenisse in dese uytnemende ende andere daghelickse wercken nimmermeer te versuymen. Ieder een verwacht dat de menschelike statuen, de ghelijckenisse van eenen mensche souden draeghen, segt *Longinus de Sublimi orat.* 32. Soo en magmen 't oock met gheenen schijn van reden een *Beeld* noemen, seght *Arnobius* *, 't welck met d' afgebeelde gbedaente in sijne voornaemste linien niet over een en komt. *Lib. vi. de Interpret.* *Ammonius* *, dat yeman 't *Beeld* van *Socrates* voor het rechte *Beeld* van dien *Philosophe* soude erkennen, 't en sy saecke dat hy sijnen kaelen kop, sijnen plat-ten inghevallen neuse, sijne uytspulende ooghen daer in verneemt. *Apelles* plaght de *Contrefeyfels* van d' een en d' ander soo gantsch ghelijck te maecken, dat de *tronic* bekijckers, diemen *Metopocopus* ofte *Physiognomers* noemt, soo wel uyt sijne *Schilderyen* als uyt het leven selver voorsegghen konden wanneer dien afghemaelden persoone soude overlijden. *Plin. XXXV. 10.* Dies heeft sich oock *Philophonus* vervoordert de reden by te brengen, waerom goede *Schilders* de waere ghelijckenisse der naeghebootster dinghen niet wel en kunnen missen, *Mens* vindt gaer selden eenighe monsters onder de menschen, seght hy *, vermits

Arist. de
genrat.
anima-
lium.

de menschen volmaecte scephsels voord brengen; en al wat volmaecte scephsels voord brengt, plaght sijn ooghen merck heel selden te missen; even ghelyck d' aller aerdighste Schilders beswaerlick van de ghelyckenisse der afghemaelder lichaemen kunnen afwijcken. 't Magh yeman overfulcks met recht vreemd schijnen 't ghene Plutarchus van Demetrius Polioretos verhaelt, datmen naemelick in sijnen tijd geen Giet-konstenaers ofte Schilders heeft ghevonden (alhoewel Lyfippus, Apelles, Protogener. en veele haerer discipulen in dien tijd leefden) die hem naeden eysch sijnnes volmaeckter schoonheyd maghtig waeren af te beelden; Demetrius was soo wonderbaerlick ende uytnemende schoon van ghedaente, seght Plutarchus*, dat nieman onder alle de Ghet-konstenaers en Schilders de ghelyckenisse sijnnes wesens bequaemlick kost uyt drucken. Want ghelyck men daer in een soete bevalligheyd, een aensienlicke deftigheyd, een stuyfse sbricketlickheyd, ende in een gantsch liefelicke schoonheyd vernam; soo sachmen mede daer in een dapper seldsaeme vermenghinghe van sijnne jeugdigheyd ende stoutmoedigheyd, met den onnaevolghelicken heldachtighen schyn en met de koningblicke staetlickheyd die in hem te vinden was. &c.

In Demetrio

8. Ghelyck dan d' oude Konstenaers de ghelyckenisse niet t' eenmael en versuymden, soo plaghtense nochtas meer wercks van de Symmetrie te maecken; achtende dat de ghelyckenisse maer alleen uyt de Konst ontstaet, waer als de Symmetrie uyt een sekere volmaecktheyd, die de Konst verde te bovengaet, hervoord komt, siet Maximus Tyrius Dissertat. XVI, Want daer stelt hy ons een gantsch merckelick onderscheyd tusschen dese twee hoofd-stucken voorooghen. Men seght oock dat Zeuxis een jonghsken met eenen druyl-torsch inde hand gheschildert heeft; ende als de Druyven soo wel nae 't leven ghedaen waeren dat de voghels tot deselvighe toevloghen, soo heeft een van d' aenschouwers sijnen spot daer mede ghedreven, segghende, dat het ghevoghelte gheen goed ghevoelen van het tafereel hadden, wantse de Schilderye niet en souden hebben dorven ghenaecken indien den Schilder de ghelyckenisse van 't jonghsken recht hadde ghetrossen. Niet te min lesen wy dat Zeuxis de Druyven heeft uytghewischt; behoudende in sijnne Schilderye 't ghene beter was, ende niet 't ghene ghelijcker schein te wesen, siet Seneca rhetor Lib. X. Controvers. 5. Ieder een houdt het daer voor, seght Quintilianus*, dat Lyfippus en Praxiteles aller naest tot de waerheyd komen: want Demetrius wordt berispt als wessende al te sinnelick in dit stuck, vermids hy bevoonden wordt meerder arbeidt en moeyte aen de ghelyckenisse dan aen de schoonheyd te hanghen. Wat Lyfippus aengaet, Plinius*, gheeft hem het volghende ghetuyghenis, dat hy de Ghet-konste op eenen seer goeden voet ghebraght heeft, midts het bayr gheest.

Lib. xii.
Cap. 10.Lib. :
xxxiv
Cap. 8.

gheestigher uytwerkende, de hoofden in ghelycks kleynder en het gantsche lichaem slanker en droogher maeckende dan d' oude voor hem ghewoon waeren te doen, ten eynde dat sijne beelden door dit middel een ghevoeglicker lengde moghten ghekrigheuen. Hy nam de Symmetrie op het aller naefte waer, veranderende de vierkante statuen van d' oude meesters door een nieuwe ende ongebruyckelicke maniere van doen, dies liet hy sich mede verlyden, dat de menschen van d' oude Konsteners ghemaect waeren, ghelycke sijn; datse van hem daerenteghen ghemaect wierden, ghelycke behooren te sijn.

9. Dewijl het overfulcks niet en kan gelochent worden dat de Symmetrie eertijds voor 't grootste hoofd-stuck der Konste ghehouden wierd, soo en magh het ons mede niet vreemd schijnen dat d' oude Meesters haeren voornaemsten lust in naecte Beelden schepten; Want ghelyck de naecte lichaemen 't ghene ghebreckelick is niet en verhelen, soo, plaghense oock niet spaerigh te sijn in 't vertoonen van 't ghenese pruf-waerdigh in sich hebben, seght den jonghen Plinius Lib. III. Epist. 6. 't Menschens naectheyd is een gantsch wonderbaerlick behulp der schoonheyd, seght Lactantius de opificio Dei, Cap 7. Nochtans plaghten d' oude Grieccken aller meest haer vermaeck inde bloote ende onopgepronckte lichaemen te nemen; want sy niet en konden verdraeghen dat de Symmetrie (die van hun met groot recht voor d' opperste deughd der Konste wierd ghehouden) onder d' optoyffels van een min konstigh ghewaed verdonckert soude blijen. Apelles heeft een van d' oude Helden naect gheschildert, even als of hy de nature selver met dit stuck wercks uyt-eyffchen en tot den stryd beroepen wilde, seght Plinius Lib. XXXV Cap. 10. Het is een Griecsche ghewoonte, seght den selvighen Plinius wederom in een andere plaetse *, niet met allen te bedecken; het Roomsche oorloghs ghebruyck
 Lib. xxxiv
 Cap. 5.

brenghet daer en teghen mede, datmen de Beelden een pans-cier ofte eenigh ander borst-harnas toepasse. Praxiteles heeft het onderscheyd tusschen ghekleede ende onghekleede figuren door eenen feer gauwen vond looflick te verstaen ghegheven: Want als Praxiteles twee sijner Venus-beelden op eenen tijd voor den selvighen prijs te koop droegh, seght Plinius *, soo is dat
 Lib. xxxvi
 Cap. 5.

d' inwoonders van 't Eyland Coos (dien de keur toebehoorde) het ghekleede beeld verkosen, achtende dat het selvigh met de zedigheyd ende eerbaerheyd aller best over een quam. De Gnidianen kochten oversulck 't verworpene naecte beeld om het ghelycke gheld, alhoewel met een onghelyck gherucht: want Praxiteles heeft de Stadt Gnidus door het beeldt van dese Goddinne eenen gantsch groote naem verworven. Haer Huxken wordt wijd open gheset, ten eynde dat het beeld van alle kanten moght worden besichticht: Het schijnt mede dat de Goddinne selver daer niet teghen en heeft, sulcken verwonderingh verweckt dit beeld, van wat kant dat men het oock besiet. Gelyck wy het overfulcks
 daer

Var. vii.
15.

daer voor houden, dat de stucken van d' oude Meesters met allerley loffelicke deughden rijckelick vervult waeren; soo ghelooven wy mede vastelick, dat de prijswaerdigheyd haerer wercken voornaemelick bestond in den roem van de seldsaeme proportionele eenvoudigheyd die in d' oude stockbeelden ende schilderijen met de nature selver schijnt te strijden. Het is mede onmoghelick dat yeman sijne ooghen op de alnoch overighe oude beelden soude slaen. *Of hy sal vele beter dinghen sien, seght Cassiodorus*, dan hem oyt in het lesen voorgaemen; hy sal schoonder dinghen beooghen, dan hem oyt in den sin schooten; de statuen naemelick, die de deughden van haere werck-meesters tot op desen huydighen dagh toe melden. Hy sal met groote verwonderingh beschouwen hoe d' aderen in het koper spelen, hoe de hysen door het ernstighe ghepoogh swellen, hoe de senuwen onder en tusschen het gaen ghespannen staen; ja den ghegoten mensche sal sich selven in soo vele ende verscheydene ghelijckenissen aen hem vertoonen, dat hy den naegheboetsten man veel licht voor een naturellicke mensche houden sal. Dese verwonderingh sal hem noch roorder tot d' aenmerckinghe van de paerden aenleyden; vermids hy niet en kan versinnen hoe het by komt dat men in de maedighe beesten sulcken levendighe vierigheyd speurt, ja hy maect uyt haere ghefronste ronde neusgaten, uyt haere * saemen ghedronghene ledemaeten, ende uyt hare nederghedruchte ooren een vast besluyt, dat sy het ghaerne aen het loopen souden stellen, als is het hem ghenoeghsaemlick bekent dat het metael een onroetellicke stijghigheyd heeft.*

Lib. ii. de
Alexandri
fortuua
aut virtute
* Lib. iii.
Cap. I.

In ipso
statim ini-
tio peri-
plus Ponti-
Euxini,

10. Wy vinden daer en boven in ettelicke vermaerde Schrijvers hoe d' oude Konstenaers, benevens de forghvuldighe waerneminge van de voorgemelde *Symmetrie*, oock daer op plaghten te letten dat de *Basis* ofte den voet haerer stock-beelden met de proportionele grootte der Beelden soude over een komen, als oock dat haere Beelden selver de *proportie* der plaetse daer in se opherecht waeren niet en fouden te buyten gaen. *Plutarchus* spreeckt van t' eerste; *Iammerlicke Konstenaers* brenghen te passe, seght hy*, dat de kleynheyd haerer stock-beelden aenmerckelick is, *wanneer sy den voet der selvigher al te groot maecten. Vitruvius* vereylicht het andere; *De gedeelten der Kercken*, seght hy, moeten de ghebeele groote door een proportionele ghevoeglichheyd haeres bysonderer stucken volkomenlick beandwoorden. Want datmen alhier door de gedeelten der kercken niet alleen de bysondere stucken van het ghebouw, maer oock de stock-beelden die daer in opherecht sijn, verstaen moet, is lichelick uyt *Arrianus** af te nemen, als hy den Keyser *Adrianus* met een gantsch besighe noestigheyd daer van verwitticht, dat de statuen van *Mercurius* ende *Philesius* vele te kleyn waeren voor den *Trapezuntischen Tempel*.

Soo heeft sich den Bou-meeſter *Apollodorus*, nae 't verhael van *Xiphilinus**, mede geſtooten aen de Beelden die in den Tempel van *Venus* *In Adria.
ghewijdt ſtonden; want hy ſich niet en ſchroomde te ſegghen; darſe ano.
grooter waeren dandē ghelegghenheyd des Tempels verdroegh. Wy
lelen inſghelijcks in *Strabo* *, dat *Phidias* goede achttinghe op deſe Pro-
portie ghenomen heeft, als hy 't Beeld van *Iupiter Olympius* al ſittende Lib. viii.
Groot. Geogr.
maeckte; want alhoewel den Tempel ruym ghenoegh was, nochtans
ſcheen het beeld, ſelfs oock in deſe ſittende geſtalte, het hoogſte ver-
welfſel des ghebouws met ſijn hoofd by nae te raecken; ſoo ſcheen
het oock het gantſche dack van ſijnen tempel te ſullen aſſichten, in-
dien het eens van ſijnen ſetel beſtondt op te rijſen. Ghelijck het dan
openbaer is dat d' oude Meesters haere beelden plaghten te ſchicken
nae de ghelegghenheyd der Kercken daer inſe ghewijdt ſouden wor-
den, ſoo plaghtenſe met eenen oock goede achttinghe te nemen op de
plaetsen tot oprechtinghe deſer beelden voorbeſcheyden; want ſy
maeckten haere ſtatuēn dus of ſoo, nae dat men hun een hoogher of
leegher plaets hadde toebeſtemt, ende alhoewel wy voor deſen, in het
voorgaende Cap. 8. een ſeer merckelick exempēl van deſe haere ghe-
woonte byghebraght hebben, nochtans en vinden wy het hier niet on-
gheraeden een ghenoeghſaeme reden van deſe haere betrachttinghe
uyt *Vitruvius* voor te ſtellen; *Hoe vele hoogher de ſcherpheyd onſer ooghen op-
klimt, ſeght hy **, ſoo veel minder kanſe de dikkigheyd des lichts dooſſijden; Lib. iiii.
wantsē door de hooghde verſwackt ende in haere krachten verbroken weſende, Cap. 3
onſe ſinnen een onghewiſſe maete der grootte plaght te boodſchappen en voor
te draeghen, overſulcks moeten wy alenthalven door de reden ſoecken op te vul-
len, het gene daer in de byſondere gedeelten van ſodaenige *Symmetrien* mangelt,
ten eynde dat de wercken de welke in een hoogher plaets gheſtelt ſijn, ofte oock
een *Coloſſiſche* grootte hebben, de ſekerheyd haerer proportie niet en ſouden
quijt worden.

II. Soo plaghten dan die ghene de welke een goede ertvacren-
heyt in de volmaeckte regulen deſer *Symmetrie* hadden gantſch vreem-
de dinghen door kracht deſer kenniſſe uyt te richten, *Lucianus* * ver- In Hermo-
haelt dat *Phidias* ſtrecks op het eerſte gheſicht van een Leeuwen timo:
klauwe gheoordeelt heeft, hoe grooten Leeuwe hy tot de proportie der
ſelviger klauwe moeft toepaſſen. *Phlegon Trallianus* * een vrijghelaeten
knecht van den grootmoghenden Keyſer *Augustus*, maect inſghelijcks
een wijdloopigh verhael hoe dat den Land meter *Pulcher*, die by den
Keyſer *Tiberius* van wegghen ſijne uytnemende kenniſſe in allerley wiſ-
konſten hooghe gheacht wierd, de nieuſghierigheyd deſes Keyſers
voldaan heeft door net maecken van een hoofd het welck met de Pro-
portie

Sub finem
Libri Pri-
mi.

partie van eenen gheweldighen tand over een quam : Want als de *Pontische* natien den *Keyser* enen tand toefonden die meer dan een voertlangh was, soo ist dat den *Keyser* verlangde te weten wat lijf lenghden eyghenaer deses tands moght hebben ghehad, en *Pulcher* heeft sich op dese ghelegghenheydt vervoordert de wonderbaerlicke groote van dien afghestorven Held pertinentelick voor te stellen. De *Aegyptische* Priesters, nae het verhael van *Diodorus Siculus**, plaghten eyndelick uyt haere heylige gedenck schriften een gantsch seldsaeme vertellinghe voor te brengen ; segghende ; Dat de twee vermaerde Beeldstekers *Telecles* en *Theodorus*, ionen van *Rhœcus*, enen seer langhen tijd in *Aegypten* verkeert hebben, en datse tusschen hun beyden het beeld van *Apollo Pythius* voor d' inwoonders van het Eylandt *Samos* op een gantsch seldsaeme ende onghehoorde wijze volvrochten : Want alhoewel *Telecles* d' eenehelst deses beelds in het Eylandt *Samos*, en sijnen Broeder *Theodorus* d' andere helst in de wijdberoemde Stad *Ephesus* maecte ; nochtans pasten dese twee halve beelden soo wonderlicken wel op malckander, datmen anders niet en konde oordeelen, of het gheheele beeld was het werck van een meester alleen. De selvighe Priesters houden daer en boven staende dat dese maniere van doen den *Aegyptenaren* eyghen was, sonder dat de *Grieken* de selvighe oyt te voeren in het werck stelden. Want de *Aegyptische* Konsteners en plaghten de ghelijckenisse haerer beelden, nae het segghen deser Priesters, van de menschelicke lichaemen door het bloote ghesicht niet af te nemen, ghelijck de ghewoonte der *Grieken* sulcks mede brenght, maer als eenighe twee Konsteners de *Marmer*-steen die uyt ghehouden ende in twee verscheydene stucken verdeylt waeren tot sich trocken, dan plaghten sy tusschen hun beyden een bequaeme *Proportio* des voorghenomen wercks van het hooghste tot het laeghste te beraemen, het gantsche besteck der menschelicker ghelijckenisse in een en twintigh verscheydene ghedeelten afdeylende ; dies plaght het oock doorgaens henen te gheschieden dat de Konsteners, nae het onderlinge bespreek van sulcken of sulcken groote, verde van malckander verrocken sijnde, de bysondere stucken haeres ghemeynen wercks tot groote verwonderingh van de verbaesde Aenschouwers nae het verschiet van ettelicke maenden en daghen by een bragen.

12. Noch openbaert sich d' ongheloofflike kracht deser *Symmetrie* allermeest in de *Teycken*-konst ofte in d' eerste affschettinghe der ghevondener dinghen. Dies plaghten oock allerley *Konst*-vroede Mannen het schierlicke wel gheproportioneerde bewerp van een ghevoeghsaemlick door kaudē *Inventie* voor het voornaemste grondwerck

werck deser Konsten te houden ; wanneer naemlick d' arbeydzaamste Konstenaers haere eerste invallen , sonder 't behulp van eenighe vermaeckelicke Coleuren , in enkele proportionele linien soo gheestiglick voor ooghen stellen , datmen allenthalven de levendighe kracht der dinghen selver in d' eenvoudigheyd haeres omtrucks en de slechtigheyd haerer eenverwigher binne-wercken verneemt. *d' Overgroote verwonderingh daer mede ick my selven bevindende inghenomen te sijn , seght Horatius ** , brenghet te wege dat ick 't ghevecht 't welck met roode aerde ofte met een kole op de muur gheschildert staet soo gretiglick begaepet , dat ick mijne beenen door 't spannen der haessen bynae overrecket , niet anders als of de ghe-zrocken figuren hand-ghemeyn gheworden sijnde waerlick vochten , en als offe haer gheweet in 't brenghen ende in 't ontwycken der scherm-slaeghen in der daed herwaerds en derwaerds swierden. *Philostratus* heeft den rechten aerd mijns gaders oock de waere kracht van de Teycken-konst veele duydlicker uytghedruckt. *Het en magh niet gheloochent worden of de linien* , seght hy * , *die sonder eenighen verwen-prael maer alleen in licht en schaduwte bestaen , verdienen den naem van een Schilderye ; vermids wy in de selvighe niet alleen de ghelykenisse van d' afgebeelde personagen beschouwen , maer oock haere beweginghen selver , 't sy datse door een schroomhertighe schaepte erghens van afgeheert of door een vrymoedighe voordvaerenheyd erghens toe aenghedreven worden , ende alhoewel dese linien op 't aller eenvoudighste 't saemen ghesielt sijnde de vermenghinghe van 't bloed als oock de jeughdigheyd van 't hayr en den baerd in 't minste niet wyt en drucken , nochtans ghevense ons de volmaeckte ghestaltens van eenen swarten ofte witten mensche bescheydenlick te kennen. Indien yeman oversulcks eenen Indiaen in witte linien bestaet te trecken , hy sal niet te min swart schijnen ; ghemerckt sijnen platten neus. Sijn staende hayr , sijne bolle kaecten , ende een sekere soorte van dommigheyd ofte versuftheyd ontrent sijne ooghen de gantsche ghelegghenheyd der voorgestelder ghelykenisse plaght te verswaren ende eenen Indiaen allen den ghenen wyt te wijssen die sodaynighen Teyckeningh niet onvroedsaemlick beschouwen.*

Ghelijck het dan blijckelick is dat sich den eenighen ende waeren grond-slagh der Konste in de Teickeninghen allermeest ontdeckt , soo gaet het mede vast datse den verstandigen een sonderlinghe vermaeck door de kracht van een rechtschaepene onopgherpronckte *Symmetrye* aenbrenghen. Wy sien 't oock daghelicks dat sich de welgheroffende Konst-kenners niet alleen met de konstighe wercken selver verghenoeght houden ; maer datse boven diend' eerste , tweede , derde schetfen , die de groote Meesters tot ontwerp haerer wercken ghemaeckt hebben , met een dapper vierighe ende onversaetelicke begheerte beschouwen ; niet alleen , om datse d' uytnemende schoon-

* Lib. ii.
§ at. 7.Lib. ii. de
vita Apol-
lonij. Cap.
10.

heyd en kracht van een welgheproportioneerde Teyckeningh allerbest in d' eenvoudigheyd deser onghedierder linien beseffen; maer oock, om datse inde selvighe den soeren anghst des werckenden Konstenaers ordentlick kunnen naespeuren; hun dünkct dat haeren gheest t' saementlick met den gheest des arbeysaemen Konstenaers spelen gaet, als haer ghemoed door een heymelicke goed-gunstigheyd wordt aenghedreven om 't onvermoeyelicke gewoel sijner diep gheleerder ghedachten naete vorschen. Wy hebben voor desen * uyt *Seneca* aengewesen, dat het den Konstenaeren ghenoeghelicker is te wercken, dan ghewrocht te hebben; evena het selvighe staet ons alhier in de gheleghenheyd der Konst-lievers aen te mercken; want het hun nergens nae soo vermaeckelic is de volmaecte wercken der Konstenaeren met ghemack te bescichtighe, of 't schijnt hun vele vermaeckelicker uyt de vergheelijkinghe van verscheydene gheteckende schetsen aen te mercken met wat een bekommerde sorghvuldigheyd 't oordeel des twijfelmoedighen Konstenaers was opghenomen eer hy sijn werck met een goed verghenoeghen heeft durven aentasten. Die ghene onder en tusschen dewelcke het teyckenen lang ghenoegh en met eenen vlijtighen ernst gheoeffent hebben, moghen 't hier by niet laeten blijven en d'aenghevanghene Konste ten halven niet laeten steken; aengesien de Teycken-konst (alhoeweste met goed recht voor een gantsch ghewichtigh point en voor den eenighen ghebaenden wegh tot de Schilder-konst end' andere Boosser-konsten ghehouden wordt) maer alleenlick een aenleydinghe tot yet grooters schijnt te wesen. *De verwen hebben een sonderlinghe kracht om onse ooghen tot sich te trecken*, seght *Plutarchus* *, *vermits 't menschelicke ghesicht door de bloeyende lieffelickheyd der selvigheer krachtiglick opgheweckt ende ghespijst wordt*. Ghelijck het oversulcks uyt ons voorighe bewijs lichtelicken is af te nemen, dat een welgheproportioneerde Teyckeningh de waere ghelijckenisse der afgheteckender dinghen ghenoeghsaemlick uyt-druckt; soo en maghmen evenwel de schaduwe deser onvolmaecte ghelijckenisse met de levendighe volmaecktheyd van een veelverwighe Schilderye in 't minste niet vergheelijcken. Derhalven schijnt het vervolgh van onse voorghestelde materie te vereyschen, dat wy nae de verhandelingh van de *Proportie* tot de *Coleuren* souden voord-v aeren.

* Lib. ff.
Cap. 7.

* In *Pariele*
circuipsum
initium.

Cap. III.

En goed Konstenaer, seght *Seneca* *epist. 121. Handelt sijn werck-tuygh mit een sonderlingh ghemack. Soo en valt het den slijerman niet moeyelic 't soer*

* *er roer berwaerds en derwaerds, nae't hem goed dunckt, te dracyen. Een Schilder plagt inshelijcs de groote menighte van soo vele ende verscheydene verwen, diehy tot het opmaecken sijnes Contrefeytels voor hem heeft, lichtelick t' onderscheyden, en sich met een vaerdighe hand ende ooghe tusschen de voorghestelde wachs-verwen en sijn aengbevanghen werck besigh te houden. Want gelijk men tot het schrijven van't eenē of t' andere woord maer alleenlick eenige sekere letteren van doen heeft, sonder't gantsche A, B, C, overhoop te haelen; even alsoo behoeft men tot het opmaecken eener Schilderye maer alleen de noodwendighste verwen nae den cysch van een Konit-maetighoordeel aen te strijken, sonder de gantsche menighte van soo vele verscheydene coleuren ploufelinghs en blindelings op het taferel te smacken. Die Schilders worden maer alleen voor de beste Konstenaers ghehouden, seght Greg. Nazianzenus*, dewelcke de waerachtighe en levende ghelyckenisse der gheschaeppener ainghen in haere taferelen afmaelen: d' Andere daer en teghen, die nae een ydele vermenghinghe van weele gantsch treffelicke ende vermacckelicke Coleuren anders niet dan een gheschilderde tempeest in haere stucken vertoonen, ghelyck se verde van de rechte Konst-oeffeningh afwijken, soo en maghmen hun desen eerlicken naem met gheenen schijn van reden toepassen.*

Ondertusschen moet een goed ende oprecht Konstenaer den rechten aerd en de bysondere krachten van allerley verwen volkomenlick foecken te verstaen. *Het is t' eenemaal onmoghelick, seght Hermogenes*, dat yeman de vermenghinghe eenigher dinghen grondighlick verstaen ende bequaemlick in't werck soude stellen, t' en sy saecke dat hy eerst een bescheydene kennisse van de menghbaere dinghen bekomt. Indien yeman een gracuwē ofte bruyne verwe nae de teghenwoordighe gheleghenheyd sijnes wercks bequaemlick meyn t' vermenghen, het is hem van noode dat hy de nature van swart en wit volkomenlick besesse.*

2. De Griekische Schilders hebben dese vermenghinghe der verwen een verdervinghe ofte ontwordinghe ghe-naemt, ghelijck ons Porphyrius, Lib. IV. De Abstinencia het selvighe te verstaen gheeft. Soo segt oock Plutarchus in sijn boeck van de ruchtbaerheyd der Atheniansen, dat den Schilder Apollodorus, die de corruptie ofte ontwordinghe der verwen als oock de maniere van't schaduwen aller eerst ghevonden heeft, een Athenisch borgher was. Hy stelt ons insgelijcs in een andere plaets* de rechte reden voor ooghen die d' oude Konstenaers Symposi bewoghen heeft dese vermenghinghe der verwen een ontwordinghe problem te noemen. Immer is het kennelick dat de Schilder-konst door't toe-
 VIII. 5.
 doen van een welghemaetighe vermenghinghe ende verscheydenheyd der verwen te weghe brenght, dat men in haere Beelden de levende

In proce-
mio Ico-
num.

ghelijkenisse van d' afgebeelde personen bescheydenlick bespeuren kan. De Schilder-Konst bestaet voornaemlick in de Coleuren; seght Philostratus *; alhoewel sy't daer by niet en laet blijven; maer ghelickse in de eenverwighse Schilderyen haere sonderlinghe kracht openbaert, soo schijntse nochtans in de veelverwighse stucken een gantsch andere Konst te sijn; vermits sy ons de schaduwen aenwijst; sy vertoonst het onderscheyd, 't welcke men in't ge-laet van eenen rasenden, bedruckten, verbeughden mensche plaght te bevin-den; sy onderwindt sich de kracht van de glinsterende ooghen-sraelen naete boetsen, 't welck den Gbiet-konstenaeren ondoenlick is; sy en vindt daer geen swaerigheyd in of het een bruyn, een gracu, ofte een swart oogh is 't welck haer wordt voorghestelt; 't is haer mede even eens of sy goud-ghael, rossachtigh, ofte blond hayr moet uyt drucken; sy weet oock goeden raed met allerley waepen-rustingh en verscheyden verwighse kleederen; het valt haer eyndelick licht Slaep-kamers, Huysen, Foreesten, Berghen, Fonteynen, ja de Luchtselver die alle dese dinghen begrijpt, af te maelen.

In zeuxide

3. Het voornaemste werck van een goed Schilder bestaet oversulcken daer in, dat hy sijne verwen, nae 't voorschrift van Lucianus *, bequaemlick vermengt, dat hyse wel van pas aenstrycke, en behoortlicker wijse bescha-duwe, 't welck hem t' eenmael onmoghelick is, 'ten sy saecke dat hy van te vooren een goed pannel ofte eenen bequaemen doeck heb-be voorbereydet. Plinius gheeft ons te verstaen Lib. XVI. nat. hist. Cap. 39. Ontrent den eersten aenvangh des selvighen Capittels, van wat hout d' oude Konstenaers de berders ofte pannelen daer sy op schild-erden ghemaeckt hebben. Theophrastus in ghelijcks Lib. III. hist. plant. Cap. 10. Alsoock Lib. V. Cap. 8. Verhaelt ons in 't bysonder wat slaghen van hout sy tot sulcken ghebruyck eertijds verkofen. Ghe-lijck het dan blijktt dat de Konstenaers het bequaemste hout naukeu-righlick plaghten uyt te picken, so leeren wy mede uyt Ioannes Gramma-ticus dat het hun niet even-eens was wat doeck sy tot het opmaecken haeres wercks ghebruyckten. Alhoewel een Schrijf-meester van meyn-ge is wel te schrijven, seght hy *, nochtans plaght hem 't al te dunne ofte door-vloeyende papier, als oock den stimmen inckt, in sijn woornemen menighmael te verhinderen: Even het selvighse plaght de Schilders te wedervaeren, w an-neer haeren doeck niet en deught, ofte oock de verwen niet recht en sijn.

In Aristo-
telis Lib. II
naturalis
auscultat.

4. Volght op 't voorbereyden van goede verwen, als oock van een bequaem berd ofte van eenen bequaemen doeck, dat den Konstenaar dese vier hoofd-stucken nae de gheleghenheyd sijnes wercks behoort-licker wijse waerneme; het licht en schaduwe, het schijnfel en duyfter-nisse; ghelijck Plutarchus dese vier dinghen bequaemlick t' saemen knoopt. De Schilders brenghen te passe, seght hy *, dat lichte en schijnende dinghen

De Diferi-
mine adul-
& amici.

d'inghen een grooter licht ende een helderer schijnsel bekomen, wanneer sy eers
 lommerachtighe schaduwre ofte een dicke duysternisse daer outrent vertoonen.
 Dit is een wonderlick behulp onser ooghen; Ons ooghe schept eenen
 sonderlinghen lust in d' aller glinsterigste Coleuren; seght Maximus Tyrius*,
 nochtans sal ons dit vermaeck een seer kleyn vergheueghen toebrenghen, 't en sy
 saccke dat men het aenghenaeme schijnsel van sulcken heldere verwe door een
 naebuuyrige bruynt een weynigh soeckt te helpen. 't Streckt mede tot voor-
 deel der Schilderyen selver; Want d' aller teghenstrijdigste verwen worden
 bevonden eenpaerighlick dienstigh te sijn tot het opmaecken van een uytne-
 menschoonheyd, seght Philestratus Iconum Lib. II. in Centauridis. Daerom
 maectmen oock een swarte Schilderye op eenen witten grond, segt Io. Gram-
 maticus*, ghelyck men een witte of goude Schilderye in 't teghendeel op een
 swarte grond plaght te maecken. Teghenstrijdighe verwen dicht by malckander
 ghestelt sijnde, plaghten oyt meer af te steken; soo kanmen oock ghelycke dingen
 beswaerlick van de ghelycke dinghen, daerse mede vermengt sijn, onderken-
 nen; even als ofmen witte Schilderyen op eenen witten grond, en swarte op
 eenen swarten grond bestond te schilderen. Hier wyt ontstaet het oock, datmen
 deghene die swarte kleederen draegen's nachts soo wel niet en kan ondersheyden,
 als die in 't witte ghekleet sijn: Dieghene insghelycks dewelcke's daeghs, doch
 voornaemlick in een heldere sonne-licht, in een wit ghewaed op en neer gaen,
 konnen eoen soo weynigh bekent worden ale ofse in 't midden van een schemer-
 achtighe nevel-wijt wandelen.

5. Het licht wordt t' eenemaal tot de Schilderyen vereyscht, ghe-
 merckt de rechte verwe der schaduwre maer alleen uyt de naebuuyrig-
 heyd des lichts ontstaet. Dies heeft oock Tertullianus*, als hy be-
 wijsen wilde dat Hermogenes eenen gantsch lammem broddachtighen
 Schilder was, anders niet by ghebraght, dan dat hy sijne schaduwen
 haere verwen sonder eenigh licht plaght te gheven. Men wift in
 't beghin, eer de Konst door den gheluckigen arbeyd der ouder Mee-
 sters tot eengantsch wonderbaerlicke uytneemenschoonheyd verheven was,
 van gheen andere als eenverwighe Schilderyen te spreken, diemen
 doen ter tijd Monochromata noemde; De Konst heeft haer selven eyndelick
 onderscheyden, seght Plinius*, en heeft het licht en de schaduwen uitgevoon-
 den; de teghenstrijdighe verscheydenheyd der verwen opgeweckt sijnde door een
 onderlinghe beurtveranderinghe.

6. De schaduwre heeft sulcken onverbrekelicken verbintnisse met
 het licht, datmen se van malckander nieren magh afscheyden, ja dat
 d' een sonder d' ander in 't minsten niet en kan bestaen. d' Aenghe-
 naemheyd van 't licht wordet in de Schilderyen allermeeft door de schaduwre ver-
 ontsaecht, seght den jonghen Plinius Lib. III. epist. 13. Daer uyt ont-
 staet

Differt.
xxxv.

* In Lib.
i. Mete-
orol. Ari-
stotelis.

* Adversus
Hermogen-
em.

* Lib.
xxxv. Cap.
5.

staet het oock dat dieghene dewelcke met enkele verwen hebben gheschildert altijd eenighe verhooghinghen ende verdiepinghen ghebruycken; want het hun andersins onmoghelyck soude sijn de bysondere leden door haere bysondere linien t' onderscheyden, seght Quint. XI. 3. Dus sien wy dat de Konstenaers allenthalven in haere wercken eenighe schaduwen ofte verdiepinghen te passe brenghen, ten eynde dat het ghene t' welck in haere Schilderyen verhooght is, met meerder kracht moght uytsteken en d' oogen der aenschouwers selfs oock buyten het tafereel soude schijnen t' ontmoeten. Laet twee parallele ofte even-wydighe linien op een pannel met de Coleuren van licht en schaduwe worden getrocken, seght Longinus*, noch-
 *De sublimiorat. 15. tans sal de uytstekende blinkende helderheyt des lights ons ghesicht vaerdigher ontmoeten en veele naerder schijnen te sijn. Nicias heeft onder alle d' andere oude Konstenaers het licht ende de schaduwe seer naupuntighlick waerghenomen, allermeeft daer nae trachtende dat sijne Schilderyen van t' berd souden afsteken. Plin. XXXV. II. Zeuxis, Polygnotus, ende Euphranor hebben met eenen sonderlingen arbeyd ghesocht haere stucken behoorlicker wijze te beschaduwen ende met eenen levendighen gheest in te aeffemen; soo plaghten sy mede daer nae te staen datse in haere verdiepfels ende verhooghsfels den oppersten lof boven d' andere Meesters moghten verwerven. Philostr. Lib. II. Cap. 9. De vita Apollonij. Apelles schilderde den grooten Alexander met blicksem-stralen in de hand; sijne vinghers met t' saemen den blicksem schijnen van t' tafereel af te steken. Plin. XXXV. 10.

Phylostratus heeft het selvighe in de Schilderye van de yvoore Venus aenghemerckt; De Goddinne en wil niet schijnen gheschildert te sijn, seght hy*, want haer beeld is soo gheweldighe afstekende, dat het schijnt omhelsbaer te wesen. Pausias was d' eerste die de hand sloegh aen een tekere soorte van Schilderye, in welcke hy van nieman achterhaelt wierd, alhoewel hem veele daer in naeyvolghden; Want als hy de lenghde van eenen Offe wilde anwijzen, soo heeft hy hem eerst met het hoofd en met de borst recht teghen over d' aenschouwers ghewendt, sonder hem nae de ghewoonte van andere Meesters sijdelinghs te stellen; en dus doende heeft hy niet te min sijne gantsche lenghde en dichte ghenogghsaemlickte verstaen ghegeven. Daer nae, ghelijck alle d' andere Konstenaers eenighe bysondere ghedeelten haerer Beelden, om deselvighe beter te doen afsteken, met licht verwen verhooghen en door een naebuyrige bruyngheyt verdiepen; soo heeft hy den gheheelen Offe swart ghemaect, het wesen sijner schaduwe maer alleen uyt de kracht der gheweldighe verdiepinghe uytwerckende, en door een sonderlinghe verkortens Konst met eenen oock te weghe bren-
 gende

brenghende datmen sijne platte Schilderije voor een verheven ende half rond beeld soude hebben aenghesien, en dat eenighe dingen daer in afbreukigh en puttigh stonden, die nochtans gheheel ende effen waeren, *Plin. XXXV. 11.* Ghelijck dit buyten alle twijffel een aenmerckelick en gantsch seldsaem meester-stuck gheweest is, soo hebben wy hier met eenen oock in het voor by gaen waer te nemen, dat de voornaemste Konst eenes goeden Meesters sich allermeeft in de gelegheneyd van sittende ofte oock andersins nederwaerts gheboghen figuren plaght te vertoonen. *Sittende figuren hebben velerhande, schaduwen, seght Philostratus*, soo wordt oock de sonderlinghe wijs heyt ofte Konst-kennisse des Schilders voornaemelick daer ingheopenbaert, dat hy de Maeghd al sittende gemaect heeft.* Den selvigen autheur heeft dese aenmerckinge op een andere gelegenheyd noch wijdlöpiger aengeroert; *Het en heeft niet vele wercks in, segt hy*, de schaduwe der gener die vlack neder liggen ofte over end staen te treffen, dies konnen oock vele ghemeyne verstanden sudaenighe schaduwen schappelick ghenoech uytwercken, Maer de schaduwen van Atlas gaen de ghemeyne Konst-kennisse verde te boven; vermids de schaduwen van sulcken nederbuckende figure, al is het schoon saecke datse d' een op d' ander vallen, nochtans en verdonckerense die dingen in het minste niet, de welke behooren uyt te steken, maer se veroorsaeken liever een ghenoechsaem licht ontrent de holligheyd sijnes buycks,*

7. De duyternisse schijnt alhier anders niet te sijn, dan de bruynachtighe donckerheydt van een dieper schaduwe; even als het schijnfel gheseyt magh worden anders niet te wesen, dan de blickende helderheyd van eer klaerer licht, *Want indien wy een berd met wit en swart te ghelyck overstrijken, seght Ioannes Grammaticus*, nochtans sal het witte altyd naerder, en het swarte verder af schijnen te sijn.* Daerom plaghten oock de Schilders op aenmerkinghe van dit stuck, haer selven met swartachtighe of doncker bruyne verwen te behelpen, *wanneer sy de verdiepte holligheyd van eenen bornput, van eenen reghen-back, van een gracht, van eenen grondelooften kyl, ofte iet sulcks meynen af te beelden; Wanneer sy eenighe dinghen in het reghendeel soecken te verhooghen, als naemelick de borsten van een maeghd, een uytgestreckte hand, de voeten van een springhende ofte loopende Paerd, dan plaghten sy aen beyde sijden een ghenoechsaeme schaduwe van swarte en bruyne verwen aen te wrijven, ten eynde dat dese ghedeelten door de naebuyrige verdiepinghe met een levendighe kracht van het tafereel moghten affteken.* Den jonghen *Philostratus* heeft iet sulcks willen te verstaen gheven; want als hy ons de schilderije van *Pyrrhus* gaet beschrijven, *Den werckmeester, segt hy*, heeft de donckere bruyngheyd van de gracht uyt der maeten konstiglick uytgewrocht, op dat wy de diepte des grachts dies te beter souden begripen.*

Iconum
Lib.ii in
Palestra.

*Ibidem,
in Atlante.

*In Lib.i.
Meteor.
log. At-
rotelis.

In Pithag.

8 Het Schijnfel wordt somtijds in de Schilderyen te passe ghebragt van weghen de noodsaeclickheyd des ghebruycks, somwijlen wordt het in de selvighe vereyscht, tot enckel cieraet. Het wordt noodwendighlick ghebruyckt in d' afbeeldinghe der Enghelen, kostelicke gheiteenten, waepen-rustinghe, vlamme, bloemen, goud, en veele andere dinghen van dien aerd. Wat d' Enghelen aengaet; *Gansschheldere en klaer-blinckende kleederen sijn derrechte eyghenschap der Enghelen, wanneer se in een lichaemelicke ghedaente verschijnen*, seght Greg. Nazianzenus*, om daer door, als door een onbedrieghelick merck-teycken, haer sijner ende onbevleekt wesen te verstaen te gheven. Sulcken beschrijvinghe der Engelen vinden wy *Matth. XXXVIII. 3.* En in veele andere plaetsen der H. Schriften. Wat de Schilderye der edeler gesteenten belanght, de selvighe sai oock t' eenemaal van de waerheyd schijnen af te swijmen, t' en sy saecke datmen daer in de bernende kraecht van een glinsterighe gloeyenheyd bespeurt. *De ghebeels Schilderye*, seght *Philostratus**, gheeft ons de *Konst-vroede wijsheyd des uytnemenden werckmeesters te kennen. Want de kostelicke ghesteenten die ons daer in vertoonen staen, ontfangen de waerheyd haerer ghelyckenisse niet soo seer uyt de verscheidenheyd der verwen, als uyt de helderheyd van een klaerschijnende licht, t' welck d' ooghen der aenschouwers door d' aengenaemheyd sijnes aentreckelicks lusters krachtighlick vervoert en tot sich verruckt.* *Varro** spreect inghelijsks van Paerden-cieraet en waepen-tuygh met perlen rijckelick beset; Alhoewel men sulcken glantsenden schijnfel niet alleen in de beperide waepen-rustinghe magh aenmercken, maer oock in allerley recht gheluyverde blancke harnas. *Draeght goede sorghe*, seght *Pyrgopolinicus*, eenen verwaenden snorkenden poppen-ruyter in *Plautus**, dat den glants mijnes schilds-klaerder sy dan de sonne-straelen in schoon weder plaghten te wesen, ten eynde dat ick d' ooghen der vyanden in't ghevecht daer mede mocht versterren. Onderentusschen staet ons hier in't voorby gaen aen te mercken, datmen in den glants van't blancke harnas menighmael een gantsch wonderbaerlick verschiet van verwen, als in eenen reghen-boghe, plaght te vernemen: Want ghelijck de verhevene en d' allermeest uytspuyende ofte aftekende ghedeelten der selvigher rustinghe door den weder-glants van eenen volen dagh een helderstraelende licht van sich gheven, soo plaght de blaekende klaerheyd deses glimmenden lichts in d' omgheboghen wijkende ghedeelten al lenghskens te verflaunen en door de veelverwighe schemeringh van een lommerachtighe schaduwe eyndelick in een stock-duyftere donckerheyd verlooren te gaen, siet *Philostratus Iconum Lib. I. in Amphione*. Als oock *Lib. II. in Palladis ortu*, siet mede *Cossiodorus Variarum. V. 1.*

*Orat. xxij

Iconum
Lib. ii. in
Veneric.Hecatombē,
apud
Nonium
Margaritum.*In Mil.
glor. Act.
Scē. I.

d' Aengenanc

d'Aengenaeme jeughd van blyd-roode onverwelckte bloemen, midsgaders de lichte laeye van een bernende vier hebben oock een glimmende kracht. Daer en is geen droeve doof-donckere vetve in de bloemen noch in de vier vlammen te vinden; segh *Quidius* *, ghemerckte mensfulcke gheweld des lichts in beyde ghewaer wordt, dat het den menschen by-nae onmoghelick is haere ooghen daer van af te dwinghen. *Philostratus* schijnt oock sodaynighen vroolickheyd van een suyvere klaerheyd tot de Schilderye des gouds te vereyschen, dat het maghtigh sy niet alleen d' ooghen maer oock de herten der aenschouwers krachtighlick te vervreughden. Den Schilder heeft sich in d' afbeeldinghe van 't goud wonderlick wel ghequeten, segh hy *, niet alleen door sijne Konst te weghe brengende dat het de levende ghedaenten der dinghen die het ghedwonghen was aen te nemen bezielde; maer boven dien een sekere krackht daer in uytstortende om 's menschen ghemoed door een gantsch aengenaeme vermaeckelickheyd te vervroolicken. Dient maer alleen aenghemerckt, dat dit stuck schijnt ghewrocht te sijn gheweest achtervolghens de regulen van d' oude eenvoudighheyd die van ons in 't sefte Capittel onses tweeden Boecks verhandelt wordt; soo dat den Konstenauer 't goud in dese sijne Schilderye niet en heeft soeken af te beelden, mids eenighe sekere ghedeelten sijnes tafereels vergulden; de; maer wy moghen 't liever daer voor houden, dat hy 't glinsterende affersel des gouds uyt de kracht van stercke en gantsch levendighe verwen ghehaelt heeft. Blijckt dan uyt het ghene wy tot noch toe alhier gheseyt hebben, dat het schijnsel noodwendighlick vereyscht wordt tot d' afbeeldinghe der dinghen van desen aerd; volght dat wy voordere aenmercken, hoe dat allerhande goede stucken haer voornaemste cieraet van het schijnsel ontleenen. Want of schoon de gheheele Schilderye vol is van allerley uytgheleesen blijd-gloeyende Coeleuren, nochtans false onse ooghen in 't minste niet bevallen; als wesende plat en krachteloos, 't en sy saecke dat ons ghesicht de schielicke heydinge van ettelicke flicker-suelle straelen daer in vernemen. Dese schijnsels hebben haere voornaemste kracht in de kortstondighe schielickheyd van een blick sem-scheytigher flickeringh, segh *Philostratus* Lib. I. De vitis Sophistarum, in Lolliano. Soo en kan het oock anders niet gheschieden, of dese glantsende blencken moeten d' een d' ander noodsaeckelick verhinderen, wanneer se dick op malckander en sonder ophouden verschijnen, segt *Quintil.* XII. 10. Dieshalven is het mede ongherijmt datmen van dese afstekende lichten een blaeckende vier-vlamme soude gaen maecken, segh den selvigen aetheur *, ghemerckte maer alleen hier en daer heymelick behooren uyt te kijcken, als vierighe ende uyt den roock van selfs voord-sparckelende ameringhen. Soo is het mede onmoghelick dat sich dese sterke lichten in een Schilderye, die daer

* Lib. I.
Fastorum.* Iconum
Lib. II. in
Themi-
stocle.* Lib. VIII.
Cap. 5.

fricke-vol van is, ghemackelick souden vertoonen; sy verliefen haere kracht; even als de helderheyd van een klaer-schijnende Sonne-licht het slonckrende gheslerme't eenemaal plaght te verdooven. Het is cyndelick te vergeefs, dat wy eensighe bevalligheyd in die Schilderyen souden soeken, die met een groote menighe van onstercke en gantsch slauwe lichten besproeyt sijn; vermids soodaenighe lichten anders niet dan een harde oneffenheyd in sich hebben; dewylse niet alleen de verwonderingh van de krachtig-blick affstekende dinghen niet en bekomen, maer se verliefen met eenen oock d' aenghenaemheyd van die stucken dewelcke van weghen haere effene sachtigheyd gheroemt worden. Ghelijck wy dan uyt het voorgaende verstaen dat de verdrietsaemheyd der stucken, die wy om haere lamme eenpaerigheyd plaghten te verwalghen, doord' aenlockelickheyd deser klaer-blinckender lichten dapper seer versoet word; soo behooren wy met eenen oock voorzichtighlick daer op te letten, dat wy deselvighe selden en maetighlick ghebruycken. Wy behooren den Honingh met het yterste onses vinghers, segt Dionysius Milesius *, ende niet met de gantsche hand te proeven. Corinna insghelijcks, als sy ghewaer wierd dat Pindarus in 't opproncken sijt er ghedichten gheen maete hield; Wy moeten maer alleen met d'eene hand saeyen, seyde sy *, ende niet met den ghebeelen sack.

Apud Phi-
lostr.
Lib. i. de
vitis Sophi-
starum.

Apud Plu-
tarchum
de Atheni-
ensium
gloria.

Epist. xxxi.

Lib. xxxv,
Cap. 5.

9. Ghelijck het voorgaende verhael ons volkomenlick daer van bericht, dat het schijnfel, nae 't segghen van Seneca *, altijd een sekere vermeniginghe des lichts vereyscht; Soo hebben wy noch voorder te letten op 't ghene ons Plinius voorhoudt; dat daer naemlick nae 't uytvinden van 't licht en schaduwe, noch yet anders tot de Konst is toeghevoeght, 't welck men 't schijnfel ofte het afftsel noemt, Dit schijnfel wierd Tonos ghenaemt, seght hy *, om dat het tusschen 't licht en schaduwe tusschen beyden loopt, ende uyt beyde schijnt t' ontstaen. Wat de verdrijvinge ende het verschiet der verwen belanght, het selvighe wierd Harmoge gheeten. Dies schijnt oock het woord Tonus alleenlick uyt te wijfen d' uytverckinghe van een gheweldigher licht; wanneer naemlick het eene of her andere deelder Schilderye, 't welck ghenoeghsaemlick schijnt verhooght te wesen, noch krachtigher verhooght wordt; mids te weghe brenghende dat het gene het welck ghenoegh scheen af te steken, nu maer alleen voor een schaduwe dient, om het ghene van te vooren af-stack noch meer afftekende te maeken. Doch hier van hebben wy in de voorgaende afdeylinghe ghehandelt. Wat het woord Harmoge belanght, het schijnt maer alleenlick een onondervindelicke Konst-grepe te beteyckenen, door welcke d' allerbehendigheste Konstenaers onhevoelighlick en steelsch-wijse van d' eene verwe in d' andere vallen, sonder datmen de rechte verwisselingh en

en't rechte affcheydſel der ſelvigher verwen eenighſins kan beſpeuren. Wy oordeelen 't overſulcks niet onghveoghlick tot breeder verſtand van deſe *Harmoge*, ofte van dit verſchiet, een exempel of twee uyt de nature voord te brengen. Want indien wy de gantsch ſeldſaeme vermenghinghe van Zee en Lucht in haer ontwijcken ende ververren oyt hebben aenghemerckt, het en kan ons niet onbekent ſijn, hoe wiſſe beyde ontrent den *Horizont*, ofte ontrent den gheſicht eynde, uyt ons gheſicht verlieſen; dewiſſe nae haer verſlauwende verſchiet ſachtelick in malckander loopen, ſich in eenen bedommelden nevel-miſt ſo wonderbaerlick vereenigende, dat het ons onmogelick is 't rechte affcheydſel der ſelvigher acn te wiſſen, ſiet *Stat. Papinius Lib. V. Thebaid.* Daer is noch in den reghen-boghe een klaerer bewijs van ſulcken verſchiet der verwen te vinden. Want alhoewelmen in dit veelverwige wonder-werck der nature een groote verſcheydenheyd der Coleuren ghewaer wordt, nochtanſ kanmen niet ſien dat de ſelvighe erghens hardelick aen malckander ſtooten, dewiſſe door een ſeer aerdiglick ververuwde verdrijvinghe niet alleen ſachtelick in malckander ſchijnen te vloeyen, maer oock uyt malckander te groeyen; ofte ſchoon in haere uytérſte deylen dapper verſchillen, evenwel wordenſe een in 't raeken; wantſe weder-tijds in haeren tuſſchen grond ſoo gantsch ſoetelick verdwijnen, dat men noch d' eene noch d' andere beſcheydenlick ſien kan; ende in ſtede van d' een of d' ander vindtmen maer alleen de verſtervinghe van twee verwen, die allenghſkens verbleyckende heymelick in malckander worden verſmolten, ſiet *Ovid. Lib. VI. Metamorph. en Seneca Lib. I. Nat. quaest. Cap. 3.* Boethius heeft even het ſelvighe uytgedruckt; *Wanneer ſich den reghenboghe in de wolcken verſtoont, ſeght hy*, de naebuyghheyd der verſcheydener Coleuren playt daer in ſodaenigh te ſijn, datmen gheen ſeker eynde tot onderſcheydinghe der verſchillender Coleuren kan vernemen; maer ghelijck wy ooghen ſchijnlick beſeffen dat de roode ſtreke deſes booghs door't verſchiet van een peersche en bleyckgele miſtachtigheyd met ghemack in 't naeſte Coleur verandert, ſoo en konnen wy gheen andere verwe aenwiſſen die d' uytérſte Coleuren van malckander afſcheydt.* De woorden van *Marcus Byzantius* dienen hier in 't voorby gaen aengem erckt; *By ſoo verde yeman den reghen boge aenſchout, ſeght hy*, als onſtaende uyt een enkele verwe, de ſelvighe ſal ſich daer over niet ghenoegh konnen verwo nderen, indien yeman daer en teghen ſijne ooghen daer op ſtaet als onſtaende uyt veele verwen, deſelvighe ſal ſich noch met een dieper verwonderingh gheraecht vinden,* ſiet *Cicero Lib. III. De Nat. Deorum.* Als oock *Plutarchus Lib. III. Cap. 5. De Philoſophorum placitis.* d' Exempelen deſer verdrijvinghe plaghten ſich in alle de goede Konſt-rijcke Schilder-

* Lib vj
Cap. 4 artis
Muficæ
* Apud Pli
loſtr. Lib. i
de vitis So
philtarum.

rcorum
Lib. ii.
in Achil-
educatioe

* In Zeu-
xide.

ryen overvloedighlick aen te bieden. *Arachnes* werck schijnt den hooghten lof door't waernemen deser deughd erworven te hebben; ghelijck ons *Ovidius* in de voorghemelde plaetse te verstaen gheeft. *Philoftratus* prijft den gheschilderden *Chiron* van weghen dese deughd; *Chiron* is gheschildert, seght hy *, als eenen *Centaurus*; maer ghelijck het niec veele bysonders in sich heeft, eenen halven man met een halve paerd bottelingh t' saemen te hechren; soo schijnt het maer alleen 't werck van een goed en handig Moester te sijn, het paerd in sulcker voeghen met den mensche te vereenighen, datse d' een in d' ander door een konstigh bedrogh t' effens inghelijft sijnde, d' aler doorsichtighste ooghen verhinderen nyt te vinden waer 't eene lichaem aen- vanght en het andere afstaet. Hier mede komen de volghende woorden van *Lucianus* wonderlick wel overeen; *De vermenghinghe der lichaemen*, seght hy *, voor soo veele naemlick als het vrouwelicke lichaem met het paerde-lijf 't saemen gheknoopt ende opgehonden wordt, is met goede moete en langhsaemlick ghewrocht, sonder dat den *Konstenaer* de selvighe lichaemen plompelick en met der vlucht van malckander heeft willen affcheyden; maer hy heeft het affscheydsel deser lichaemen van langher hand met sulcken soeten maniere verdreven, ja sy loopen soo dieffelick het eene in het ander, dat het allerscherpste ghesicht niet maghtrigh is te bespreden hoe sich dese vereenighingh soo behendiglick nyt d' ooghen kan ontfceelen.

10. Overmids danieder een bekent staet dat de stucken die schaackberds-wijse met groove ende verscheyden verwighe placken bekladt sijn, niet t' onrechte voor gantsch leelick ende verfoeyelick worden gehouden, soo en kunnen daer nyt lichtelick afnemen, dat her harde bruyt sich teghen het klaere licht niet en behoort schielick aen te stooten. 't Bruyne moet gantsch soetelick in 't graeuwe verwoercht worden, om te beter van het graeuwe tot het lichte te komen. De Schilderyen die het swarte en 't witte loffelick aen een klampen, schijnen van verde eenen marmer-steen ofte een schaack-berd te ghelijcken; dies moeten dese hardigheyd door 't tusschen-komen van half-verwighe graeuwen soeken te versachten, ten eynde dat twee teghenstrijdighe verwen, door een konstigh verdrijvinghe allenghskens verflaeuwende in malckander moghten verlooren loopen en verfmelren. Even het selvighe staet ons oock in de naebuyrigheyd van andere teghenstrijdighe ende verschillende verwen te betrachten; ghelijck wy in de voorgaende afdeylinghe in de ghelegenheden van den regenboghe aenmerckten. Volghet nu dat wy mede een weynigh van d' uytterite linien handelen. Want ghelijck den *Konstenaer* forghvuldighlick daer op heeft te letten, dat sijne verwen, als het passe gheeft, aerdighlick in malckander moghten verschieeten; soo behoort hy met eenen

eenen oock goede achttinghe op d' uyerste linien te nemen; vermits de hooghte volmaecktheyt der Konste wierd oyt gheoordeelt voornaemlick daer in te bestaen, dat den omvangh ofte omtreck der figuren met sulcken aerdighen ende onbedwonghen foetigheyd sy getrocken, dat d' aenschouwers daer in meynen te sien 't ghene onsielic is. Ons ooghe laet sich lichtelick voorstaen, dat het achter de schilderije iet meer sier dan daer te sien is; wanneer d' uyerste linien, die het beeld omvanghen ende in sich besluyten, soo gantsch suverlick sijn getrocken, dat se een goet stuck weegs in't tafereel selfs sonder eenige schaerdige uytkantigheyd schijnen te sijn verdreven. Het maect dat de figuren, niet plat, maer rondachtigh schijnen te sijn; als de kanten der selviger met gantsch dunne en sijne verwen-streken, sich allenghskens omrondende, uyt ons ghesicht ontwijcken. *De aller treffelickste Konstenaers hebben eertijds omgewynsdelick beleden, seght Plinius*, dat Parrhasius sijn werck in het maeken van goede omtrecken aller best plaght te vol doen. Dit is d' opperste volmaecktheyd daer een goed Konstenaer toegeraecken kan. Ende alhoewel het gheen kleyn saecke en is de lichaemen selver met haere binnenwercken behoorlicer wijse af te maelen, nochtans hebben vele daer in eenen sonderlinghen lof behaelt; maer d' uyerste lichaemen wel te maeken, als oock de maeten van d' aflactende schilderije bequaemlick binnen sijne linien op te sluyten, is gheen ghemeyne saecke, ende word maer alleen gheacht het werck te sijn van een gheluckighe hand. Want den uyersten omtreck moet sich selven soo blyckelick omvanghen, en soo gheestighlick in een aerdigh omrondsel eyndighen, dat het niet alleen schijnt te beloven wat daer achter schuyt, maer dat het met eenen oock schijnt te vertoonen 't ghene daer onder verborghen licht. Ghelijck dan d' oude Meesters den oppersten lof in d' uyerste streken vrijbertighlick aen desen Parrhasius gaven, soo wierd hy nochtans gheoordeelt sich selven in het binnenwerck dapper ongelyck te sijn. De kracht die daer in 't Konstigh uytwercken van d' uyerste linien gevonden word, is mede aengeroot in de volghende woorden van Petronius Arbitr; Ick quam in een state-licke galerije, seght hy*, die allenthalven met den Konst-rijcken prael van gantsch wonderlicke Schilderije bekleedt was. Daer sach ick een stuck van Zeuxis gedaen; 't welck de scherpe beten van de aluerstindende eeme noch niet en haddé besuyt. Wat de Schilderije van Apelles aengaet, die wel eer Monochromos wierd gebeten, ick vond my selven door het aenschouwen des selvigen tafereels soo gheweldigh ontroere, dat ick het eerde boven alle het ghene menschelick is. Want de uyerste streken der figuren waeren daer in soo suverlick nae de waere ghelykenisse der lichaemen afghesneden, dat ghy nauwelicks maghtigh soudt sijn anders te ghelooven of ghy saechte de levendighe Schilderije van de gheesten en Zielen selver. Ghemerckt dan dat ons Plinius en Petronius duydelick te verstaen*

Lib xxxv.
Cap. I.

In Satyr.

In Aristo-
telis præ-
dicamenta

verstaen gheven, datter tot de volmaecktheydt der Schilder-konste gantsch sijne en suyverlick ghetrocken linien vereyscht worden, soo moghen wy sonder eenighe merckelicke ongherijmtheyt vrijelick ver-
moeden, dat het d' oude Meesters prijselick hebben geacht het uyter-
ste haerer figuren met sodaenighe verwenstreken af te snijden, die met
de verbeelde *Geometrische* linien over een komen. *Dat het geen ydele ber-
sen-siecke inbeeldinghe en is*, seght *Ammonius* *, dat daer een sekere lenghde
sonder breedte soude sijn, maer dat daer iet sulcks in de nature weselick is te
vinden, blyckt oogenschynlick uyt d' affcheydingen van de verlichte en beschadu-
wede plaetsen. *Want als de Son eenen myr beschijnende, maer allee n ick een
seker gbedeelte des selvighen muers verlicht, soo moet t' gheue't welck de verlich-
te plaetsen van beschaduwede affcheydt, uodsaeckelick een breedte sonder lengde
wesen.* Indien yeman staende houdt dat het eenighe breedte heeft, soo moet hy
sich noch voordor verclaeren of hy dese breedte voor t' eenemaal verlicht ofte
beschaduwet houdt; want daer en is tusschen dese twee anders niet overigh;
men moet het een of het ander stellen. *Acht hijse verlicht te sijn, soo behoortse
tot het verlichte deel. Dunckt hem daerenteghen datse beschaduwet is, so moet
se tot het beschaduwede deel worden toegevoegt. Maer nu scemen in het midden
van desetwe gedeelto een sekere linie, de welcke in haere lēde uytgestreckt sijnde,
anders niet en doet, dan datse het verlichte deel des muers van het beschaduwede
affcheydt. Ende voor soo veel als dese twee gbedeelten van malckander sijn af-
gbescheyden, soo moet daer noodsaeckelick iet anders bestelt worden t' welck dese
twee van malckander affcheydt, sonder dat het selver verlicht of beschaduwet
is, ja zelfs oock gheen breedte en hebbe.* Dus sien wy dan dat d' affsnijdinghe
van d' uyterste lichaemen nae het langhsaem verschiet der verwen in
een gantsch wonderbaere ende onbegrijpelicke linie behoort te eyn-
dighen; ende alhoewel het konstighe verschiet ende uyterste linie
niet weynigh in haeren bysonderen aerd verschillen, nochtans schij-
nen se een heymelick verstand met malckander te hebben; ghemerckt
het binnerwerck, ghelijck het soetelick van sijn verhooghsel wechsinckt,
soo schijnt het eyndelick nae het gheduyrigh omronden des verschiets
in een sijne ende onzichtbaere verwen-streke te verdwynen en vernie-
ticht te worden. Geeft my over sulcks eenen mensche die nergens
nae het diepste insicht in dese Konsten hebbende, maer alleen in het
het gros begrijpt hoe gantsch quaelick allerley grove en kladdachtige
linien met een goede nette schilderije overeen komen; ende ick en
twijffele niet of hy sal sich lichtelick laeten overreden, dat d' uyterste
linien der onderstukken een groote ghemeynschap met dese *Geometri-
sche* linien ghehadt hebben. Ia wy moghen t' oock vrijelick daer voor
houden, dat d' oude Meesters, haeckende nae dese volmaecktheydt
der

der Konfte, ſich met ſulcken onvermoeyden vlijtigheyd hebben gepijnigt om allerley ſijne en ſuyvere verwe-ſtreken met een lichte en ſachte hand ghemackelick te trecken. Derhalven ſtaet ons hier met eenen oock aen te mercken 't ghene wy in 't elffte Capittel onſes tweeden Boecks hebben aengewefen, dat ſich *Apelles* tot de daghelijckſche oeffeningh van rechte en ſijne verwen-ſtreken te haelen plichtelingh ſchijnt verbonden te hebben; als mede dat den ſelvighen *Apelles* en *Protogenes* naemaels, door de prijswaardighe eergierigheyd van haeren onderlinghen ſtrijd-luſt aenghedreven ſijnde, het voornaemſte proef-ſtuck haerer Konfte gheſtelt hebben in 't trecken van ſodaenighe linien met een loſſe hand.

II. Wy hebben tot noch toe aenghewefen hoe d'oude Meesters door 't waarnemen van 't licht en ſchaduwe te weghe braghten, dat haere ſtucken met eenen ſonderlinghen luſter over-gooten ſijnde, van 't aſtekende verhooghel der binnenſter ghedeelten door een ſoet verſchiet der verwen allenghskens tot de ſuyvere omrondinghe van d'uyterſte verwen-ſtreke plaghten af te daelen; Volghet nu dat wy noch voorderaenmercken hoe deſe dappere Konſtenaers de voornaemſte kracht der ſchoonheyd, ghelijck deſelvighe allermeest in de naturelike verſchigheyd van 't levendighe vleech ghevonden wordt, in haerewercken ſorghvuldighlick plaghten uyt te drucken. *Daer en is niet ſoo aentreckelick in 't menſchelicke lichaem, als de verwe ſeght Seneca Lib. II. De Irâ, Cap. 1. De ſchoonheyd is een aenghenaeme med-voeghlickheyd van alle de ledemaeten en d'andreghe deelten des lichaems, ſeght Hermogenes*, vergheſelſchapt met de ſchoonheyd der verwe.* Ieder-een ſtaet her geerne bekend, dat de mannelicke en vrouwelicke lichaemen hupſcher ſijn, wanneer haer vol en welghevleecht lijk overal een ghelijvighe verwe vertoont, ſonder datmen 't ſcherpe en knobbelachtighe ghebeente in de ſchraepel en vermaegherde leden hier in daer ſiet uytſteken. De manhaftighe ſchijn-ſtaetelickheyd, ghelijckſe voornaemelick in de rechtſchaepene ruſtigheyd van een onverſeerde kloekheyd beſtaet; ſoo moet ſe haer meeſte cieraet ſoeken in de gheſonde verwe van een ongherrenckte ſterckte, ſonder ſich met de verſaerde glattigheyd van hoogh-verwighe blancketſels in 't minſte te behelpen, ſeght *Quintil. VIII. 3.* Het is grootelick dienſtig tot de volmaektheyd der ſchoonheyd, ſegt *Lucianus**, datmen yeder lidt in ſijne eygene verwe op 't al-
 In Imagi-
 nib.

* Lib. I. de
 Formis
 orationis.

artsch-maeler Homerus heeft de dijen van Menelaus aldus afgheschildert, als hy sijne ghelijkenisse neemt van 't voor't welck lichtelick met rood is overstreken. Sodaenigh sy het gantsche lijf. Wijst my overfulcken een stuck wercks daer in dat dese deughd tot de voorighe toegevoeght is, ende ick en sal my niet schroomen even het selvighe van die Schilderye te seggen, 't ghene Cicero wel eer van de Apellsche Venus gheseght heeft; Het en is gheen lichem 't welck ghy aenschout in de Venus die in 't Eyland Coos ghewijt is, seght hy *, maer yet wat het welck de ghelijkenisse draeght van een lichaem: Soo en is oock de roodigheyd die over 't gantsche lichaem ghestort sijnde sich met het witte vermenght, gheen bloed, maer een sekere ghelijkenisse van bloed. De Poeten hebben dese lijf-verwe op soo veele ende gantsch verscheyden manieren voorghefelt, dat het eenen eyndeloozen arbeyd soude sijn alle haere uytdruckinghen dies aengaende te verhaelen. Den inval die Ausonius in sijne beschrijvinghe van Bissula ghevolght heeft, magh ons hier tot een exempel dienen, om daer uyt enighsins te verstaen wat d' andere dichters in dierg helijcke gheughenheyd wisten by te brenghen, als sy de rechte ghestalte van een soetverwigh ghelaet bestonden uyt te drucken. Het en is niet moghelijck dat Bissula door enige mozaerde der verwen recht-wel ghetrossen worde, seght Ausonius *, haere naturelike bevalligheyd wil niet te doen hebben met een Konst die maer alleen weet nae te aepen. 't Magh wesen dat het bergh-rood en 't rooysesel niet ondiensigh sijn tot het Contrefeytsel-van eenige andere schoone Deervnen. d' Aller konstighste hand en weet gheenen wegh met de liefselickheyd van sulcken soetvoerighen tronie. Welaen dan, Schilder; smackt ettelicke blijd-roode roosen over-hoop; vermenghse daer nae met een goede menighte van loutere ghilver-blanke telien, ten eynde dat ghy de ghelijkenisse haeres wesens haelen moght uyt de roos-verwighe blanckigheyd die den wederglants der vermengde bloemen in de lucht schijnt uyt te storten.

12. Nae dat wy nu duydelick ghenoegh voorghefelt hebben 't gene meest aenmerckelick is in de gheleghenheyd der verwen, soo konnen wy mede lichtelick daer uyt afnemen dat het anders niet en kan gheschieden of de Schilderyen die de volmaecktheyd deser deugden in sich vertoonen, moeten onse sinnen noodsackelick door een soet gheweld tot sich trecken. De bloote teyckening heeft nergens nae sulcken beweghens kracht, seght Plutarehus *, als de verwen: Ghemerckt de selvige maer alleen maghtrigh sijn ons ghemoed door 't bedrogh van een levendighe ghelijkenisse dapper 't ontroeren. Het is wel waer, ghelijck wy voor desen te kennen gaven, datmen in d' enckle linie trecken menighmael het levendighe roerfel van 't menschelicke bedrijf ghewaer wordt, dat men oock somwijlen eenen sachten aeffem-tocht in de kopere en steene Beelden

* Lib. i. de
Nat. Deo-
rum.

* Eidylljo
vii.

* De Poetis
aud.

Beelden schijnt te vernemen; d' over-veruwde figuren evenwel, gelijkse de verscheydene eyghenschappen ende werckingen van eenen levendighen gheeft klaerder uytdrukken, soo plaghten se met eenen oock ons ghesicht door d' aenlockelicke lustbaerheyd van menigherley treffelicke veruw-cieraeten teldsaemlick te beguychelen. Een voorfienigh en bescheyden Konstenaer heeft maer alleen goede achtning daer op te nemen, dat hy de maete niet te buyten gae; want ghelijck de maetigheyd in allerley andere dinghen plaetse heeft, soo en maghten se in dese ghelegghenheyd niet verswijmen. *Het is beyde spottelick en haetelick, wanneer men een kleyn lichaem met een onmaetigh slodder kleet om hangt: Dat ghewaerd is 't aller ghevoeghelickste om aen te trekken, 't welck gheenens stof verweckt, noch oock onder onse voeten sijngherende vertreeden wordt; seght Symmachus Lib. III, Epist. 10. 't Cieraet behoort sich niet nae sijn eyghen ghelegghenheyd te schikken, seght Quintilianus*, maer nae de ghelegghenheyd der dinghen die opgheboest worden. Wanneer het oversulcks verkeeraelick tot deselvighe dinghen wordt toeghepast, soo en sal het niet alleen ondiensstigh sijn tot de verklaringshe des wercks, maer het sal 't gansche werck veel eer bederven, en de kracht der dinghen 't eenemael verbreken ende onsfenuwen. Apelles wist sich uyt nemende wel te maetighen in alle het ghene de Konst aengaet: Dies hield hy het mede ongheraedsaem, d' ooghen der aenschouwers, door de vroolickheyd van aenporrende heldere Coleuren al te seer te verweken; maer hy plaght sijne volwrochte stuc en door eenen onnaevolghelicken treck met sulcken dunnen inckt over te vernissen, dat d' al te groote gloeyenheyd der verwen daer door verdooft wierd, dat sijne stucken door dit middel van stof en vuyligheyd beschermt waeren, en datmen 't overtrijcksel des selvighen inckts maer alleen van naeby konde beseffen. Hy heeft reden ghenoech daer toe ghehad, seght Plinius*, want hy den luster sijner glimmender Coleuren een weynigh socht te versmooren en te verdonkeren, wel wetende dat den glantz der selvigher d' ooghen der aenschouwers soo lichtelick niet en konde verveelen, wanneer sy de klar glinsterende verwen maer alleen van verde als door eenen spiegel-steen besichthighden. Ghelijck wy het oversulcks daer voor houden, dat een goed Konstenaer dese onse verwaende sinnelicke tijden met vryer herten soo veele magh te ghevalle doen, dat hy sijne verwen op 't aller keurelickste met een sonderlinghe forghvuldigheyd soude soeken aen te strijcken; nochtans en behoort hem dit veru-ghespronck noyt soo seer ter herten te gaen, dat hy d' eenighe en hoogste sorghe sijner Konste daer aen voor aemelick soude besteden: Want behalven datter gheen redelick mensch wordt ghevonden die het de Konstenaers wil afvoorderen, dat sy 't goed vinden van een hoop grillighe*

*Lib. xi.
Cap. i.

Lib. xxxv
Cap. 10.

en slechte Schaepf. hoofden fouden inwillighen; soo en kanmen oock nergens een moedigh ende groot-hertigh Konftenaer ontmoeten, die fijnen goeden tijd met t' faemen d'ervaerenheyd der edeler Konfte daer aen wil te kofte hangen, dat hy maer alleen de verwondering van ettelicke domme dwaefelachtighe gaep-flocken soude verwerven. Wy fouden defe vervuylde en bynae ongenefelicke feerigheyd gheerne onaengheroert hebben ghelaeten. 't en waer faecke dat ons fulcks had afgbedronghen gheweelt door d' over groote menichte der gherer die de dinghen felyer (de rechte fenuwen der Konfte) haefstighblick overslobberen, ende ontrent den ydelen onmaetighen verwen arbeyd met eenen fonderlinghen luft verouderen. Sy foeken defe haere ontijdighe forghe over fulcks met den deck-mantel van de noodfaeckelicke en gantsch ghevoeglicke bevalligheyd des verwen-cieraets te bewimpelen: 't Welck vry wat flots fchijnt te hebben: Oock foo en is daer nieman foo onbefchoft, of hy ftaet het geerne bekend dat het de Schilderijen wonderlick verfraeyt; behoudens alleen dat het felyghe paleerfel uyt de nature der dinghen felyer fchijne te vloeyen, fonder dat het in 't minfte daer teghen ftrijde, ofte oock teghen 't hayr en met gheweld daer toe fchijne ghetrocken te fijn.

13. Wy verftaen uyt tegene tot noch toe gefeyt is het hoe diegene in een gantsch diepe dwaelinghe fteken, dewelcke achten dat een verdorven ende ghebreckelicke maniere van werken de grootfte gunfte en 't ernftighfte hand-gheklap verdient, wanneerse haer opperfte vermaeck neemt in een onbedachte kinderachtighe loffigheyd, wanneerse tot berftens toe fchijnt op te fwellen met een ydel windighe opgeblafenheyd, wanneerse een groot ghebaer maect ontrent nietighe en gantsch vruchteloofe invallen, wanneerse allermeeft fteunt op de moy-aerdije van 't waenfchijnigh veru-cieraet, wanneerse d' afbreukighe ftoutigheyd van een roeckeloos ea ghevaerlick ghepoogh voor de rechte hoogh-ftaetelickheyd naejaeght, wanneerse door een dertelmoedighe onbefuyfte onghebondenheyd aen't hollen gheraect; *Dieghene dewelcke door den wyterlicken fchijn der dingen vervoert worden, fegt Quintilianus *, laeten fich menighmael voorftaen, dat daer in den gheschrybden, ghekrolden, geblancketten kop van pruycksche pronck-jonckers een groo-ter kracht der fchoonheyd ghevonden wordt, dan in 't ongheterde cieraet van de naturelicke eenvoudighheyd: Iuyft als of d' uytwendighe fchoonheyd des lichaems maer alleen uyt d' inwendighe ongefchicktheyd des ghemoeds en uyt de quaede zeden voord quam. Alhoewel het dan maer al te waerachtigh is dat de ftucken van defen flagh in het oordeel van de domfinnighe menichte d' opperfte kroone fpanaen, als maghtigh fijnde haer grove begrijp*

begrijp door een aenghenaeme schijn-lieffelickheyd vaerdighlick te bekoren; nochtans plaght dit schielicke vermaeck niet langhe uyt te houden; t magh soo natuerelick schijnen te sijn als het wil, nochtans en heeft het gheen duersaeme standvastigheyd. Daer en was oock noyt by 's menschen ghedachtenis een eenigh Konstenaer te vinden, die door sodaenighen pronck-werck een blijvende achtbaerheyd in de herten der aenschouwers heeft weten te verwecken. Ghemerck den hooghten prijs deser toon-schijnigher stucken maer alleen bestaet in de lichtvaerdige toestemmingh en 'twijdmoedigh lof-ghetuyt van ettelicke onbesindeniet-wetighe, ja somwijlen oock valscherighe lief-laffers. Dies plaght oock de hope deses roemvaerdighen gheruchts lichtelick te verdwijnen; even als ons de verwachtinghe der boomvruchten, die in haere eerste bloeyfels met een schaedelicke Hemelvlamme gheslaeghen sijn, op het aller onvoorsienste plaght verlooren te gaen. Een en weerhaen en kan sich op het toren-spits met alle winden soo haest niet omdraeyen, of het onbedreven oordeel deser verwonderaers wendt sich noch veele vaerdiger herwaerds en derwaers. Want ghelijck het hun van daghe goed dunckt 't een of 't andere lamme pronck-werck met luyde roepen en krijten tot den Hemel toe te verheffen, soo gaen sy het selvighe werck 's anderen daeghs stilswijghende voorby, en vallen op yet anders, 't welck sy met ghelijcken ernst omhelsen: 't En kan hun soo haest niet in 't hoofd schieten dat het ghene sy middeler tijd ghesien hebben beter is, of de laetste verwonderingh plaght d'eerste terstond uyt den kop te stooten. Het vervalschte laecken magh misschien yet sonderlinghs schijnen, soo langhe als men de rechte purper-verwe niet en laet daer ontrent verschijnen; de teghenwoordigheyd daer en teghen van het suyerlick gheverrude kleed sal de valschverwighe wolle met der vaerd beschaemen. Inghelijcks plaght oock het waenkonstigh optoyfel van Konsteloose Schilderyen in de schaduwe van eensaeme plaetsen dapper uyt te muyten, niet anders als de schijn-wormkens en licht mugghen 's nachts glinsteren: Broughtse voord in 't opene licht, steltse benevens andere goede ende onberispelicke stucken, en ghy sult daedelick ghewaer worden datse den vollen dagh midsgaeters oock de naebuerigheyd van meesterlike stucken in 't minste niet en konnen lijdē.

*Mensche nemen 't quade vaerdighlick aen, maer nieman verwerpt het goede, *I. xii. seght Quintilianus*. Ghesonde, jenghdighe, melgheoeffende lichaemen, Cap. 10. seght den selvighen schrijver wederom in een andere plaetse *. krijgen In Procebaere schoonheyd van waerse haere sterckte hebben: Want de goedheyd haerer mto Libri verwe, de vastigheyd van haere 's saemen ghedronghen leden, de ghevoeghlick- ORAVI-heyd.*

*hejd van haere uytgedruckte hiffen komt van daer. Indien yeman de selvighe lichaemen daerenteghen door schrabben en blancketten meyns schoonder te maaken, by sal bewinden datse door den verkeerden arbejd van sulcken ghemaecten schoonhejd gheweldigh verleelicken. Een gheoorloft en staetigh cieraet geeft het mannelick lichaem een sonderlinghe aensienlickhejd; waer als de vrouwelicke en weelderighe optoyfels dienstigher sijn d'onghestate des ghemoeds t'ontdecken, dan de goede ghestaltenis des ghesonden lichaems te helpen. Dit is de rechte gheleghenhejd van het brave hoog-geachte poppen-werck; het vermindert ende vernieticht de gantsche kracht der dinghen, die men met sulcken besighen noestighejd soeckt op te proncken. Indien yeman een van dese kloecke worstelaers die van wegghen haere sterckte uyt eenen boom schijnen uytgehouden te sijn, seght Lucianus *, niet alleen met purpere kleederen ende allerley bordeelachtighe roerriersels bestond t'overladen, maer oock sijn aenghesicht met allerley blancketfels gingh overstrycken; deselve soude nimmermeer de schimpachtighe hoon-spraecke en spotwoorden der gantscher wereld machigh sijn t'ontgaen, van sulcken welghemaecten lustighen quant soo schandelick mishandelt te hebben. Dus vernemen wy hoe het menigmael ghevoeghlicker is, datmen sijn werck met eenen ruyghen rock bekleede, dan datmen 't met d'omhanghfels van hoerachtighe cieraeten ontchoone. Het hoofd pundt onses teghenwoordighen ghesprecks bestaet kortelick daer in; dat wy goede sorghe ontrent de verwen, maer een sonderlinghe bekommernisse ontrent de dinghen selver behooren te ghebruycken. Dies moghen wy niet dencken dat het altijd beter is het ghene sich als noch verborghen houdt: Het beste behoeft niet verde ghesocht te worden; het is dicht by der hand, en met de dinghen selver soo vermengt, datmen het door sijn eyghen licht ghemackelick kan uytvinden, t'en sy datmen ghesint is het selvighe puer willens en met winckende ooghen voor by te gaen. Den overvloed van 't ghene men soeckt, seght Cassiodorus *, schijnt in twiffel ghetrocken te worden. Daer uyt gheschiet het oock dat wy de cieraeten steeds soeken, als offe sich uyt ons ghesicht meynden te versteken en heymelick t'ontduycken; wy hebben 't minste achterdencken niet datse sich in ende ontrent de dinghen selver aanbieden; maer wy trachtense in 't uytwendighe verwen-ghepronck te vinden, niet merkende dat wy de gantsche kracht van onse Inventie door sulcken ontjighen arbejd in den grond verlemmen. Ghewisselick, wy behooren de hand met een moedvaerdigher dapperhejd aen dese Konsten te slaen; sonder ons selven veele ontrent de nettighejd van eenighe dunne hayrkens en d'uyterste naghelen te kekkommen, als wy slechts daer van verskert sijn dat de-voornaemste en ghewichtighste*

Konst

De Historia
conscrib,

Var. xi. j.

Konst-regulen in 't opmaecken van 't gheheelè lichaem recht wel sijn waerghenomen. Een gantsch ghemeyn Konstenaer ontrent d' Æmiliaensche Scherm-schoole, leght, *Horatius* *, plaght de naghels en het sachte bayr seer aerdighlick in 't koper uyt te drucken. Hy vond sich ghedwonghen de hoogste volmaecktheyd sijner Konste daer in voornaemelick te soecken, om dat hy niet maghtigh en was de rechte proportie van den ghebeelen mensch te treffen. Op dese woorden maect den ouden Commentator dit verhael; d' Æmiliaensche Scherm-schoole was een plaetse niet verde van den Circus; soo ghenaemt, om dat de rechte van eenen sekeren Æmilius sich al daer oeffonden. Daer was een Ghiet-konstenaer ontrent dese plaetse woonachtigh, die de naghels en 't bayr seer gheestighlick uytgedruckt hebbende, al de rest van het werck onvolmaect liet. Dies plaght hem yeder een jammerlick te bespotten. Ick verneme dat my de vermaenes lust al te verde van kant ghetrocken heeft: Alhoewel het myn voornemen niet en was, de Schilderyen t' eenegaer van allerley cieraet t' ontblooten; maer ick vond my selven ghenoodsaect d' onbevroedsaeme Konst-lievers te waerschouwen dat sy sich in 't optoyen haerer wercken niet al te veele fouden toegeven, haere ooghen ghedyrighlick op't exempel van *Athenion* slaende; Dese werd niet alleen met *Nicias* vergeleken, seght *Plinius* *, maer veele plaghten hem oock boven dien vermaerden Konstenaer te verheffen, als wesende harder in sijne verwen, ende nochtans vermaeckelicker in dese hardigheyd; soo datmen een sekere soorte van gheleertheyd in sijns wercken plaght te verneemen. Doch nu schijnt het immers hoogh tijd te sijn daer uyt te scheyden, en 't gene overigh is te vervolghen. Want ghelijck het anders niet en kan gheschieden of een goede *Inventie*, verghefelschapt sijnde met een Konst-maetige teyckeningh en bequame verwen, moet altijd een sekere kracht des levens door de gantsche Schilderye uytstorten; soo staet ons d' *Aetie* en *Passie* midsgaeters oock het levendighe roersel, het welck voornaemelick in dese twee hoofd-stucken bestaet, in 't vervolgh te verhandelen.

De Arte.

Lib. xxxv.
Cap. 11.

Cap. IV.

Alhoewel een Beeld alle de waerachtighe linien der afgebeelded dingen uyt-druckt; nochtans derft het de rechte kracht der dingen selver, als wesende onbeweghelick en sonder eenigh roersel, seght *Tertullianus* Lib. II. adver- In Apolo-
sus Marcionem. Het manghelt de kley-stekerye, seght *Apuleius* *, aen de gla.
behaeghelicke lustigheyd die het leven dapper plaght te verwackeren; het schort
de steenen aen de Colouur; het liegt de Schilderyen aen stijghigheyd; en alle dese
verscheydende.

*verscheyde soorten van naeboetsinghe hebben 't roersel ghebreck, 'twelck de levende ghelijckenisse der dinghen met een sonderlinghe chetrouwighheyd plaght te verzoonen. Ghelijck het overfulcks altijd waerachtigh is dat d' afghebeelde dinghen 't naturelicke roersel derven, soo plaghtense oock somtijds heel end' al van het naegheboerste roersel ontbloomt te sijn; ghemerckt d' aller oudste en d'eerste Meesters in haere wercken een gantsch swaere, lompe, ende onbeweghelicke maniere volghden, sonder eenigh levendighe roersel in de selvighe uyt te storten. Doch van dese onliefelicke grovigheyd haerer wercken hebben wy in 't beghin van het derde Cap. onses eersten Boecks ghesproken. Cimon Cleonaeus heeft aller eerst in sijne Schilderyen eenighe halve en wijkende ghedaenten ghebruyckt, diemen doe ter tijd Casagrapha noemde; want hy door den nieuwen vond van dese sijne verscheydene tronie steldfels te weghe braght, dat de menschen niet alleen scheenen om te sien, maer datse oock nae den eysch der ghelegghenheyd haere ooghen opwaerds en nederwaerds scheenen te slaen. *Plin. XXXV. 8.* Van dien tijd af sachmen de Konst dagelicks toenemen; soo datter in 't ghelaet, in 't gebaer, in de gantsche ghestaltenisse der Schilderyen een sekerere *Aetie* ofte bedrijvens kracht begheet uyt te bliicken. Daer en is gheen sonderlinghe bevalligheyd in een opgherecht lichaem te vinden, seght *Quintilianus**, het aenghesicht behoort naemelick t' onswaerd ghewendt te sijn, de armen nederwaerds hanghende, de beenen t' saemen ghevoeght, en het gantsche werck moet van boven tot beneden een onbeweghelicke stijghenheyd behouden. d' *Ombuyginghe*, ende om soo te spreken, het roersel gheven de naegheboerste dinghen een sekerere *Aetie* ofte bedrijf. Dus worden de handen niet altijd op eenerley wijse ghemaeckt, en 't aenghesicht heeft duysend verscheydene vertooninghen. Eenighe lichaemen sijn ghestelt tot het loopen ende om eenigh ander gheweld te bewijzen: Eenighe sietmen sitten, eenighe neder lighen; Eenighe sijn moedernaecht, eenighe ghekleedt, eenighe half naecht en half ghekleedt. Wat isser doch soo verdraeyt ende bearbeyt als *Myrons* schijf-werper, die eertijds *Discobolos* werd ghenaeamt. Overfulcks plaghten oock dieghene, dien dit stuck wercks niet wel aen en stond, gheoordeelt te worden gantsch gheen verstand van de Konst te hebben; ghemercktyeder een bekennt stond, dat de moeyelicke seldsaemheyd desers beelds den hoogsten lof verdiende. Gelijck wy dan sien dat het roersel een van de ghewichtighste punten is, diemen in dese Konst moet waer nemen; soo en is het mijnes dunckens, niet swaer den ghebaerden weg daer toe uyt te vinden. Wy behoeven maer alleen onse ooghen op de nature te slaen, en haere voetstappen naerstiglick te volghen. Want ghelijck den voornaemsten ernst deser Konsten anders niet voor en heeft, dan 't menighvuldighe bedrijf der naturelicker lichaemer met een*

een gheschickte ende bevallighe levendigheyd uyt te drucken; soo en kan 't ghemoed van eenen recht-oordeelenden aenschouwer anders gheene Beelden aennemen, dan die hy nae eenen mercksaeme vergeelijkinghe bevindt met het naturelicke leven soo wel over een te komen, dat onse ooghen krachtighlick verleydt worden door d' ononderscheydenlicke ghelijckenisse die de naegheboetste wercken met de naturelicke lichaemen hebben.

2. Ghelijck dan de voornaemste kracht der Schilderyen ghelegghen is in de bequaeme naeboetsinghe der eyghenschappen diemen in d' onzoerende dinghen verneemt, als oock in de levendighe afbeeldinghe der beroeringhen diemen in de roerende dinghen speurt; soo moeten wy het mede daer voor houden, dat de welstandigheyd des gantschen wercks gheoordeelt wordt allermeeft in 't ghebaer ende in 't roersel der figuren te bestaen, wanneer deselvighe yet merckelicks doen of lijden. Dies plaght oock het levendighe roersel, nae d' eene of d' andere ghelegghenheyd der figuren, somtijds *Ahie* somtijds de *Passie* ghenaemt te worden; Want de Beelden die de kracht van eenig ernitigh bedrijf in haer uyerlick ghebaer uyt-wijzen, worden geseyt een goede *Ahie* te hebben; d' andere daerenteghen die d' inwendige beroeringhen haeres ghemoeds door d' uytwendighe ontsteltheyd te kennen geven, worden gheseyt vol van *Passie* te sijn. Dit vervult de wercken met eenen levendighen gheest, 't is de rechte ziele der Konfte. Doch ghelijck het hoofd niet sonder groote reden voor 't aller treffelickste deel onses lichaems ghehouden wordt, soo plaght het oock 't voornaemste behulp-middel te wesen waer door wy allerhande beweghinghen onses ghemoeds nae den eysch der ghelegghenheyd bequaemelick uyt drucken. 's Menschen hoofd nederwaerds ghesaegen sijnde, beteyckent een gedweegh en nederig gemoed; als men 't achterwaerds over sijnen neck laet leenen, dan beduydt het een trots en hoogvaerdigh hert; als het over d' eene sijde hanght, dan plaght het een onmannelicke en gantsch laste slauwigheyd uyt te wijzen; het gheeft ons insgelijcks een orckachtighe steegheyd ende een barbarische hardneckigheyd te verstaen, wanneer het sich met eenen onbeweghelick stijven hals beghint op te steken. Wy plaghten 't een of 't ander met ons hoofd toe te segghen, 't ontfegghen, en toe te stemmen; benevens dat de daghelicksche beroeringhen onses ghemoeds, de schaemhertigheyd naemelick, de twijfelmoedigheyd, de verwonderingh, als oock de verontwaerdighingh haere woonplaets daer in schijnen te hebben. Immers kan het niet gheloochent worden dat het ghelaet of opperste ghesegh daer in heeft: Vermids wy ons selyen door 't ge-

baer onses wensens veroodmoedighen ; het helpt ons in't dreygen en smeecken ; het ondeckt de vijtigheyd van een opherecht ghemoed, ende traegheyd van een nederlaghtigh hert, door de lustighe vrolickheyd ende droomachtighe somberheyd onses aenghesichts. Dies plaghten oock de menschen haere ooghen allermeest op ons ghelaet gheslaeghen te houden ; sy blijven daer aen hanghen ; ja sy bestaen daer uyt van d' inwendighe ghestaltenis onses ghemoeds te oordelen, eer wy kicken of micken. Ons aenghesicht is het aenghesicht onser ghedachten, den spieghel en 't Boeck onser herten. Gunst en wangunst, liefde en haet staen in ons aensicht als of het waer gheschreven, soo datmense duydelyck daer in lesen kan, en even-soo veel daer uyt verstaen als uyt alle de woorden ter wereld. Het en is niet mogelyck dat daer erghens eenighe stercke invallen.d' overhand in ons herte souden nemen, of de krachtighe werckinghe der selvigher plaght sich terstond in 't wesen uytstorten. Soo plaght sich de manierlickheyd van een goedaerdigh en eerbaer herte in de sedighe schaemte t' ontdekken, als ons aenghesicht beghint te blosen overgoten sijnde met den vollen stroom van deughdelick bloed ; onse heymelicke vreesse wordt inghelijcks te voorschijn ghebraght, als ons bloed door een schielicke overbleycke ebbe uyt het aenghesicht nae 't herte beghint te verschieten ; de gherustheyd daerenteghen van een stil en kalm ghemoed, wordt uyt de ghestaedigheyd van een middel-maetighe welghete mperde verwe afghenomen. De oogen onder en tusschen hebben de meeste kracht onder alle de andere ghedeelten onses ghelaets. het sijn de send-boden onser herten ; de kijck-vensters onses ghemoeds. Want ghelijckse al te mets, sonder sich nochtans te bewegen, een blijd-ghestigh schijnsel uytstorten ; soo wordt desen haeren vrolicken opslagh somtijds door eenighe droefachtighe nevel-wolcken overtoghen ende verdonckert. Dies heeft oock de nature een plaetse in de ooghen voor de traenen bescheyden ; want de traenen sijn mede onbedrieghelicke ghetuyghen der inwendigher beroeringhen ; en ghelijckse in een ongeveynsde droefheyd krachtighlick ende overvloedighlick uyt besten, soo plaghtense mede door het aenghenae me ghevoelen van een onverwachte vreughd sachtelijck te versmelten en selfs oock teghen onsen danck uyt de ooghen te bickelen. Maer ghelijck sich dese dinghen van selfs en sonder eenighe merckelicke beweginghe der ooghen in d' ooghen openbaeren, soo heeft de beweginghe der selvigher een bysondere kracht om onse ernstighe opmerckinghe, onse forgheloofse onachtsaemheyd, onse grootscheyd, stuyrigheyd, sacht-sinnigheyd, verbittertheyd te ontdekken ; want alle dese dinghen be-
hooren

hooren wy dus of soo uyt te drucken nae dat de *Milie*, die van ons wordt afgebeeldet, sal schijnen te vereyschen. Het komt oock menighmael in de Schilderyen te passe datse met haere ooghen van niemant yet moeten afoorderen, ofte aen yeman yet sonderlinghs beloven; altemets moeten een strecke stijgheyd, een wincekende onbesorghtheyd, een swaermoedighe traegheyd, een rollende wulpscheyd, een swemmende wellustigheyd, een lonckende gheylheyd en lodderlicke minne-lust in haere ooghen vertoonen; en ghelijck ons de ooghschelen midsgaders oock den appel der wanghen seer ghedienstigh sijn om de voorghemelde eyghenschappen onser ooghen uyt te drucken, soo is het mede hooghnoodigh datmen deselvighe sorghvuldighlick nae de voorvallende gheleghenheyd deser beweghinghen soude schicken. De wijnd-braeuwen middelertijd hebben hier het voornaemste bedrijf, want ghelijckse de ooghen enighsins haer farsoen gheuen, soo ghebieden se het voorhoofd, mids het selvighe somtijds verkortende, somtijds verheffende, somtijds nederwerpente. d' In een getrocken ende ghesfroste wijnd-brauwen, beteyckenen droeffenis; de onghedronghen en vrielicke uytghespreyde wijnd-brauwen, beduyden vroolichheyd; de nedergheslaeghen hanghende wijnd-brauwen, sijn eenghewis merckteycken van schaemte. Wy plaghen onse wijndbrauwen insghelijcks te verheffen of neder te slaen, als wy yeman yet willen toefsegghen ofte ontfegghen. Met den neuse en met de lippen wordt beschimpinghe, verachinghe, verfoeyinghe te verstaen ghegheuen. Wat de lippen in't bysonder aengaet deselvighe moeten sich in onse daghelickse maniere van spreken maetighlick verroeren, gemerckt de bequaemheyd der spraeke het werck is vanden gheheelen mond, en niet van de lippen alleen: Dies wordt het oock voor een onvolmaecktheyd ende een groot ghebreck ghehouden, wanneer wy onse lippen tot d'ontblootinghe onser tanden openen, wanneer wijse in't spreken verde uytsteken, wijd van malckander spreiden, vast t'saemen klemmen, wanneer wy eenen scheeven mond maecten mids onse lippen aen d'ene of d'andere sijde schier tot de ooren toe optreckende, wanneer wijse uytwerpen als of wy yeman met eenen vercken-muyl menden te beguygen. Wy moeten onsen neckrecht op draeghen, sonder hem al te stijf te houden, ofte oock achterwaerts om te buygen. Ende alhoewel het twee gantsch teghenstrijdighe gebreken sijn, nochtans is het niet min misvoeghelick datmen sijnen hals te veel intrecke, als datmen hem te gheweldigh uytstecke. Het verheffen en nederdrucken onses schouderen is mede onghveogblick, want het verkort onsen hals, behalven dat het een ghebaer van ghe-

ringhe, slaefachtighe, schalcke boeven schijnt te sijn, wanneer sy sich in haere doortrapte pluymstrijckerye, in haere ghemaecte verwonderingh, als noch in haere gheveynfde vreesse met het huck-schouderen soecken te behelpen. Het heeft oock sijne bysondere welltandigheyd datmen in een ghemeynsaeme sachte aanspraeke sijnen arm maetighlick uytstrecke, mids de schouderen een weynigh ontlaetende, ende vinghers van d' uytgestreckte hand bequaemlick uytspreydende; wanneer wy daerentghen eenen mensche uytdrucken die met meerder ernst van een aenghenaemer ende overvloedigher materie sprekende is, dan plaghten wy sijnen arm ter sijden af te laeten drijven, even als of hy dese sijne reden door sulcken beweghinghe met meerder overvloeyentheyd soude uytstorten. Wat de handen belangt, sonder welke de gantsche *Actie* een krachteloose lammigheyd schijnt te hebben, het is onuytdruckelick hoe veele en gantsch verscheydene beweghinghen daer in te vinden sijn. Want waer als d' andere ghedeelten onses lichaems de spraecke helpen, de handen (om soo te seggen) spreken selver. Het is onser handen daghelicksche werck te eylichen, te beloven, tot sich te roepen, wech te senden, te dreyghen, te veroedmoedighen, te vraeghen, te weygheren, onsen grouwel, vreesse, vreughd, droeftheyd, twijfelingh, erkentenis, leedwesen, ja zelfs oock de maete, den overvloed, 'tghetal, den tijd daer medete kennen te gheven. Wy plaghten oock met onse handen te smeucken, yeman aen te porren en wederom inte houden, yet aen te nemen en wederom te verwerpen, onse verwonderingh en schaemte uyt te drucken. de spraecke der handen magh overfulcks met groot recht in dese verscheydenheyd der taelen diemen oader allerley volckeren verneemt, voor de ghemeyne spraecke des aerd-bodems door-gaen. Noch heeft de hand eenighe andere lichte en korte beweghinghen; want een sachtelick ontloken en by wijlen nederfinckende hand die sich nu en dan met een kleyn behulp der schouderen beweeght, nae de wijse der ghener die Gode eenighe gheloftenissen doen, plaght gheoordeelt te worden den gheenen eyghen te sijn die spaerighlick en schroomherthighlick spreken. Daer en is gheen beweghinghe die onse verwonderighe met meerder bequaemheyd uytdruckt, dan dat sich onse hand nae 't opgaederen van alle de vinghers een weynigh achterom gheboeghen hebbende te ghelijck inde veranderingh van 't draeyen uytspreyde ende omkeere. Alhoewel wy ons selven in't vraeghen aen gheen ghesette beweghinghe verbinden, nochtans plaghten wy de ghestalte onses hands onder tusschen het vraeghen ghemackelick te veranderen. Wanneer wy eenige saecke ofte eenige reden voor goed keuren

insgelijcks,

inſghelijcks oock wanneer wy yeman door het ernſtig verhael eeniger gheſchiedeniſſe ſoecken t' onderrichten, dan plagten wy gevoeghlick onſen duym-naghel met den top onſes voorſten vinghers te drucken, d' andere vinghers los laetende. Een foete en langhſaeme beweghinghe onſes hands heeft dan allermeest plaetſe, wanneer wy yeman eenighe belofte doen, als oock wanneer wy yeman yet met een ſtreelende vleyinghe inwillighen; ghelijck wy daer en teghen een gheſwinde beweghinghe onſes hands ghebruycken, wanneer wy yeman door den verdienden lof in ſijn aenghevengen werck meynen op te wecken: Soo plaght de moed-gevinghe al te mets mede inde beweghinghe van een holle hand te beſtaen, wanneer ſich de ſelvighe hand een weynigh boven de ſchouder oplichtende alle de vinghers van malckander aſſcheyt. Wy plaghten onſen mond met het uyerſte van d' opgegaederde vinghers te raecken, wanneer wy met een ghemeyne verwonderingh ingenomen ſijnde yet wat daer in meynen te ſpeuren 't welck ons door een onverwachte miſnoeghinghe met ghewiſſe onghemacken ſchijnt te dreyghen, 't en ſy ſaecke dat wy 't aentlaende verdriet ghetijdighlicken aſbidden. De gramtchap en 't berou brenghen mede, dat wy onſe gheflooten hand op de borſt legghen. Die ſich op deſe dinghen recht verſtaen, houdent voor gantſch ongherint, datmen de hand boven d' ooghen verheffe; ſy verbieden oock, datmenſe laegher dan de borſt ſoude laeten ſincken: d' *Artie* wordt in haer oordeel 't eenemaal bedorven, wanneer ſe van 't opperſte des hayr-tops nederwaerds, of van 't nederighſte des buycks opwaerds ghebraght wordt. De hand magh tot het binnenſte van de ſlincke ſchouder, en niet verder, uytgeſtreckt worden; dijs moeten wy de ſlincke ſchouder met eenen oock voord brenghen, wanneer wy yet afgrijſelicks met der haefſt ſoecken te vermijden; want andersins en kan de beweghinghe des ſchouder niet over een komen met de beweghinghe des hoofds, 't welck in ſodaenighe ſchielicke beroeringen over de rechte ſijde ghewoon is over te leenen. Ghelijck de ſlincker hand alleen niet maghtigh en is een bequaeme *Artie* voord te brenghen, ſoo plaght ſe ſich doorgaens henen nae de rechter hand te ſchicken; het ſy ſaecke dat wy onſe rekeningh op de vingers maecken; het ſy dat wy onſe vlakke handen nae de ſlinker ſijde toe wenden, om yet ſchouwelicke te vermijden; het ſy dat wy met yeman hand ghemeyn wordende, ons teghen hem met beyde handen te weere ſtelien; het ſy dat wy onſe handen, om yeman te voldoen of te ſmeecken, ter ſijden uyt werpen. De uytwendighe beweghinghe onſer handen plaght noch veele andere inwendighe beroeringhen onſes ghemoeds uyt te drucken; doch dewijl wy den Leſer gheen verdriet

oeken by te brengen, soo sullen wy dit maer alleen tot het ghene ot noch toe van de hand gheseyt is toevoeghen; dat wy daer licht af cheyden moeten, wanneer wy door de beweginghe onser handen eenighe gheringhe, druckelicke, doch niet onverdraeghelicke dingen moeten voorstellen; ghelijck wy in't teghendeel d'uytdruckinghe van ghewichtighe, overheughelicke, en gantsch grouwelicke dinghen met meerder ghestaedigheyd behooren te volgen. De beweginghe des gheheelen lichaems behoort hier oock waerghenomen te worden, want het mede sijn vermoghen heeft. 't Voornaemste 't welck wy inde gheleghenheyd des lichaems hebben aen te mercken, schijnt daerin te beitaen, dat wy de borst midsgaeders oock den buyck inhouden. Dunckt het ons niet de pijn waerd acht daer op te slaen, (soo sal sich onsen rugge niet alleen dwaeselic achterwaerds ombughen, maer onse borst sal sich met eenen oock door een gantsch haetelicke onghevoeghlickheyd voor uyt steken. Onse sijden moeten met de geitalte des gheheelen lichaems overeen komen. Wat onse beenen belanght, wy moeten daer in allermeeft letten op de maniere van staen, ende maniere van gaen. Maer aenghesien het een oneyndigh werck is alle dese dinghen ten volen te verhandelen, soo sullen wy ons selven verghenoeght houden met het ghene tot noch toe uyt *Quintilianus* voorghestelt is. Die eenighen lust daer tot heeft, magh dien overvloedighen en gantsch defughen Autheur selver insien. Lib. XI. *orat. instit.*

Cap. 3.

2. Waer dese dinghen niet verswijnt en sijn, daer plaght sich daedelick in d' ooghen van elke bysondere figure te laeten vinden 't ghe-
ne *Philostratus* * niet oneyghenlick de meyninghe der ooghen ghenaemt heeft. Ia 't gantsche werck sal de *Historie der manieren*, daer *Callistratus* * ghewagh van maect, allenthalven uytwijlen. Want het en is niet ghenoegh dat de ghegoten, de ghesneden, de gheschilderde beelden der Konstenieren met de naturelicke *Proportie* en 't levendighe *Coleur* over een komen, het en sy faecke dat alle de bysondere figuren 't ghebaer des gheheelen lichaems, doch voornaemelick in den opslagh der ooghen, een sekere roerende kracht vertoonen, over een komende met de menighvuldighe beweginghen, beroeringhen, neyghingh-tochten die tot d' omstandigheyd der afgebeelder historie toebehooren. De *naevolghens Kunst* plaght haeren meeften arbeydt ontrent de manieren te besteden, seght *Proclus in Polit. Platonis*. *Hectors* beeldt, 't welck wel eer in een openbaere plaetse van de *Trojaensche Stad* was ophgericht, draecht de ghelijckenisse van eenen halven Gods, seght *Philostratus* *, dies plaghten oock die ghene die hem met goede opmerckinge aenschouwen, velerley beweginghen

* In vita
▲ pollonii,
Lib. vi.
Cap. 3.
* In des-
schript, sta-
tua Nar-
cissi.

* In Heroi-
cis.

ghen sijnes ghemoeds daer in te spreuen. Want hy schijnt een welbesimde moedigheyt, een staetelike suerigheyt, een lustighe vrolickheyt te hebben. Men verneemt in hem een stercke ghesetheyt sijnes lichaems niet tegenstaende de jeugdige lieffelic heyt sijner leden. Hy is onberispelick schoon sonder eenigh hair, het beeld is eyndelick met sulcken levendighen gheest vervult, dat sich den aenschouwer by nae belust vindt het selvighe aen te voeren. Dus vernemen wy uyt dese en andere dierghelijcke beschrijvinghe dat *Callistratus**, de Giet-konste met groot recht een konste die de manieren contrefeyt ghe-naemt heeft. Ghemerckt het niet ghen egh en is datse den rechten omtreck en de waere linien der naegeboeifter dinghen souden afbeelden, maer sy behoort met eenen oock het bysondere ghebaer uyt te drucken nae de hoedaenigheyt van die personen welcker ghelijckenisse voorgestelt word. Wy moeten even het selvighe van de Schilder-konst gevoelen; Men magh *Vhyses* lichtelick aen sijn suer en wacker gelaet kennen, seght *Philostratus**, *Menelaus* aende vriendelike soetigheyt sijner tronie; *Agamemnon* aen de Goddelicke Majesteyt sijnes wesens. In *Diomedes* vindt men de Schilderije van een stoute vrymoedigheyt. *Aiax Telamonius* schijnt sich selven door de grimmigheyt van een stuers vervaerlick gelaet te melden, *Loxus* door de voordvaerenheyt van sijn opbevighe ende avonduys gemoed. Dit is de reden dat groote Meesters haere hand-doorgaens henen veranderen, en ieder een het sijne soecken te geven, wanneerse eenighe Goden, Koninghen, Priesters, Raedf-heeren, Redenaers, Singh-konstenaers meynen nyt te drucken, *Inpeters* beeld word door een Koninghlicke aensienelickheyt van alle d'andere Goddelicke beelden onderscheyden, ghelijck ons *Ovidius** in de beschrijvinghe van *Arachnes* konstige hand-werck te verstaen geeft. De Schilderije van den Koning *Agamemnon* wierd bekent by de Goddelicke Majesteyt die den Konstenaer in sijn beeld had uytghestort, gelijk wy uyt de nieuwelick bygebragte woorden van *Philostratus* verstaen. Den Priester *Amphiaraus* had een Priesterlick ghelaet, seght den selvighen *Philostratus**, even als of hy ghereed was eenighe God-spraeke uyt te storten. Den jonghen *Plinius** prijft *Minutius Aelianus* van wegen een Raedf-heerlicke besetheyt die in hem gespeurt wierd, *Germanicus* en konde sich tot het spreken soo haest niet aenstellen, of men plaght daedelick, nae't verhael van *Ovidius**, de gestalte en het ghelaet van eenen welsprekenden man in hem te vernemen. Den selvighen dichter sprekende van *Apollo*, als hy nu vaerdigh stont om den singhstrijd met *Pan* aen te vanghen, die hem daer toe beroepen had, sijne gestalte selver, seght hy*, was de ghestalte van een goet Konstenaer. Sodaenigh word ons de statue van *Bathyllus* in *Apuleius* beschreven, De statue van *Bathyllus*; die recht voor den Antaer by den half-beer *Polyctatus*.

* Index-
script. Fla-
tua Aescu-
lapii.

* Iconum
Lib. ii. in
Antiochi
pictura.

* Lib. vi.
Meta-
morph.

* Iconum
Lib. i. in
Amphiara

Lib. i. cap. 14.

* Lib. ii. de
Ponto
Eleg. 5.

xi, Metam.

In Florida: *crates* ghewijdt was, seght hy *, is in mijn oordeel 't aerdighste stuck wercks dat ick oyt met mine ooghen beschoude. Den jonghelings is wydermaeten schoon: Sijn twee scheydigh hayr hanght wederzijds van het voorhoofd ghelijckelick over de wanghen; 't ysterste sijnes schouder-blaeders is door de volle lenghde van 't overighe achter hayr soo bequaemelsck beschaduwet, datmen het aengenaeme schijnselfijnes sneeuw-witten necks hier en daer tusschen de locken soetelick siet wyglantsen. Hy heeft eenen vofsappighen bals, en sachtswellende ronde wanghen in een besneden tronie: Sijn ghestalte komt heelend' al over een met de ghestalte eenes rechten *Luyt-slaegers*. &c. siet *Apuleius* selver. Besiet oock de beschrijvinghe van *Amphion* den *Harpens-laegher*, en *Olympus* den *Pijper*, ghelijck ons deselvighe worden voorghefelt in *Philostratus Iconum Lib. I.* *Callistratus* heeft ons insghelijcks de beschrijvinghe van eenen pijpenden *Satyr* naeghelaeten. Indien yeman de moeyte wil nemen om de voorghemelde plaetsen nae te soecken ende in te sien, deselvighe sal onghetwijffelt bevinden dat hy sijnen arbeyd niet quaelick aengheleyt heeft; wat my belanght, ick en kan daer toe in gherley wijse verstaen, dat ick de voorghemelde plaetsen van woord tot woord soude uyt schrijven; want het my gheraedfacmer dunckt, om allerhande verdrietsaemheyd te vernijden, dat ick maer alleen kortelick eenighe andere exempels bybreughe, die mijnes dunckens niet ondienstigh sijn tot bewijs van de groote sorgvuldigheyd der ouder Meesters in dit stuck. *Zeuxis* heeft *Penelope* ghemaect, soo dat hy de levendighe karcht van haere eerbaere zedigheyd in dese sijne Schilderye schijnt uytgedruckt te hebben. *Plin. XXXV. 9.* *Echion* schilderde een nitughehoude, die een merkelicke schaemte hadde. *Plin. XXXV. 10.* *Aristides Thebanes* maecte enen wagen met vier Paerden, loopende; als oock enen oodmoedighlick smeekenden mensche soo levendigh, dat het hem selfs oock aen de stemme niet en sche- ne 't ontbreken. *Plin. XXXV. 10.* *Antiphilus* wordt seer gheroemt, van wegghen den jonghen die 't vier blaest; als oock van wegghen het schoone huys, 't welck door d' opweckinghe des viers beghint te glin- steren; nochtans wordt des jonghs kensmond allermeeft in dat stuck gheprefen. Den selvighen *Konstenaer* heeft mede eenen grooten lof verworven inde Schilderye der wollen-wercksters, wantmen daer in ooghen schijnlick verneemt met wat spoedigheyd alle de vrouwen haer dagh-werck afmaecken. Noch heeft hy een ander seer vermaerd stuck ghewrocht, waer in sich den *Koningh Ptolomeus* met het jagen besigh houdt. *Plin. XXXV. 11.* Het kindeken van *Boethus* gaet seer wonderlick te werck met het verworgen van een gans. *Plin. XXXIV. 8.* *Philoxenus Eretrius* heeft de wulpscheyd inde Schilderye van dry smet- schende

schende bankerterende *Silenussen* voorghestelt. Plin. XXXV. 10.

Parrhasius heeft twee dappere vermaerde Schilderyen ghemaect, die *Hoplitides* ghenaemt werden; den eenen loopt sijnen loop in 't volle harnas met sulcken gheweld, dat hem 't sweet schijnt uyt te bersten; den anderen schijnt sijnen aessom seer beswaerlick te haelen, dewijl hy met her afbinden sijnen waepen rustinghe besigh is. Plin. XXXV. 10.

Praxiteles heeft twee Beelden naegelaeten, daer in hy gantsch verscheydene en teghenstrijdighe werckinghen uyt druckt. 't Eene Beeld draeght de ghelijckenis van een schreyende Matrone, 't andere daer en tegen gelijckt een ghichelende Hoere. Eenighe houden 't daer voor, dat het *Phryne* gheweest is: Dies laeten sy haer selven voorstaen, dat sy de liefde, die dese Drille den Konstenaar was toedraeghende, in 't ghebaer van de krijtende joffrouwe bemercken; als oock dat sy de foetigheyd des hoeren-loons inde grenickende tronie van dese vuyle Sack vernemen. Plin. XXXIV. 8.

Euphranor heeft eenen *Alexander Paris* gemaect; soo wordt oock de prijswaerdigheyd van dit stuck wercks voornaemelick daer in ghestelt, datmen uyt een Beeld ghelijckelick verstaet desen *Alexander* den oordeeler der Godinnen, den vryer van *Helena*, en den ombrengher van *Achilles* gheweest te sijn, siet Plin. XXXIV. 8.

4. Dit is een gheweldigh punt; in d' oude Meesters, dewijl sy het voor een van de voornaemste hoofd-stucken deser Konste hielden, plagten het selvighe met eenen vlijtighen aendacht waer te nemen. Dies hebben wy oock voor desen inde neghende en tiende afdeylinghe des eersten Capittels van dit ons derde Boeck aenghemerckt wat voor een forghvuldighe voorbereydinghesy daer toe ghebruyckten. Immers gaet dit vast, dat den aller noestighsten ernst diemen tot dese Konsten toebrenghet, maer alleenlick bevonden wordt een gantsch dorre, schraele, vruchte-loose quellinghe te weesen, ja ons gheheele werck en schijnt anders niet te sijn dan een platte en gantsch doode verwen-kladderye, 't en sy saecke dat het door 't leven der manieren behoerlicker wijze opgheweckt ende verwackert worde. Dit is den levendighen geest; de ziele der Konste. Oock plagt het yeder een oyt daer voor te houden, dat de meeste kracht der bevalligheyd die in de konstighe werken ghespeurt wordt, voornaemelick ghelegghen is inde waere ghelijckenisse van 't uytwendighe roerfel ende ghebaer ontsaende uyt d' inwendighe hertf-tochten ende beroringhen onses gemoeds. Het zelspraeck 't welck *Socrates* dies aengaende met den Schilder *Parrhasius* en met den Ghiet-konstenaar *Clito* ghehouden heeft, verdient onsen aondacht. *Xenophon Lib. III. Apomnem.* maeckt een wijd-loopigh verhael

verhael van d' onderlinghe redenen die sy over dit stuck met malckander ghevoert hebben. Siet wat den autheur selver daer toe segt. Wanneer ick staende houde dat sich den Konstenauer nae 't exempel der ouder Meesteren met een befinde naerftigheyd tot het uytdrukken van allerley beweghinghen ende beroeringhen behoort te schicken, so en is dit mijne meyninghe niet, dat hy deselvighe met al te grooten forghvuldigheyd soude bejagen; want *Als onse ghedachten eensgaende ghemaect sijn*, seght *Quintilianus* *, dan placht de herte onses ontroerden gemoeds meer te vermooghen dan alle de naerftigheyd ter wereld. Dus vernemen wy 't daghelicks dat sich dieghene in 't uyt eynde jammerlick bedroghen vinden, dewelcke de waere verbeeldinghe van allerley hertftochten, andersins onbereydt sijnde, door een arbeysaeme bedencinghe meynen uyt te wercken. Den arbeyd en gheldt hier niet; gemerckt de levendighe verbeeldinghe der beroeringhen, die de gheleghengheyd onles aenghevanghen wercks vereyscht, door gheen onvermoeyden arbeyd ghehaelt kan worden; soo en kan oock 't ghene dus besighlick bearbeydt ende uytgheperft wordt, nimmermeer een ghevoeghlicke bevalligheyd bekomen; 't moet uyt d' omstandigheyd der voorgheftelder materye ghemackelick vloeyen, 't ghene ons en andere soude konnen behaeghen. De bequaeme uytdrukkinghe van d' aller sterckte hertftochten en d' aller beweghelickste beroeringen placht maer alleenlick uyt een verruckt ende ontroert herte, als uyt eenen levendighen rijcken springh-ader, overvloedighlick uyt te bortelen, en sich over 't gantsche werck soo krachtighlick uyt te storten, dat d' aenschouwers door 't soete gheweld van eenen aenghenamen dwangh even de selvighe beweghinghen in haere herten ghevoelen die den werckenden Konstenauer ghevoelt heeft. Besiet ons eerste Boeck, alwaer wy ontrent het laetste des vierden Capittels yet sulcks hebben aengheroert. De volghende woorden van *Quintilianus* sijn aenmerckens waerd; *Hertelick bedruckte ende vergramde, doch andersins ongheteerde menschen*, seght hy *, *plachten menighmael in 't midden van haere onsteltelheyd veele dinghen met een sonderlinghe welsprekenheyd uyt te krijten; vermids de kracht haerer ontroerden gemoeds den waeren schijn deser beweghinghen sonder eenighe gheveynstheyd ende in eenen goeden ernst voorstel. Derhalven is het ons mede hoogh-noodigh, om eenen waerschinelicken schijn te maecten, dat wy de beroeringhen der ghener die waertlick lieden in ons selven bewinden. Het en is niet wel moghelick yet sonder vier t' onstelen; yet sonder vochtigheyd nat te maecten; soo is het mede onmoghelick dat eenigh dingh de verwe die het selver niet en heeft, aen yet anders soude gheven. Onse eygene herten moeten insghelijcks de levendighe kracht der voorghestelder dinghen in sich*

* Lib. x.
Cap. 3.

* Lib. vi.
Cap. 2.

sich gbevelen, eerste de selvighe kracht in anderer menschen herten konnen uytstorten. Het is van noode, om andere te beroeren, dat wy selver eerst ontroert sijn. Maer hoe sullen wy daer toe gheraecken, magh yeman hier vraeghen, ghemerckt wy sodaynighen beweghinghen in ons gheweld niet en hebben? dient tot antwoord, dat ons de verbeeldinghe der afwesigher dinghen door de phantasie so krachtighlick voorghestelt word, dat wijse dicht by der hand en voor d' ooghen schijnen te hebben. Dies plaghten oock dieghene allerley hertf-tochten nae haeren eyghenen lust ghemackelick te ghebieden, die dese verbeeldinghen rechtwel begripen, sonder yet te verswijmen 't welck tot de waere omstandigheden der selvigher toebehoort. Waer op dan d' uytdruckelickheyd ofte dwydclickheyd plaght te volghen, die ons de gantsche saecke soo blyckelick voor d' ooghen stelt, als of wy de naeckte vertooninghe der dinghen selver aenschouden. Ghelijck sijn d' exempelen deser uytdruckelickheyd overal aenbieden, soo heeft ons *Philostratus Iconum Lib. II.* In de Schilderye van *Ajax Locrus* en van *Thestalia* een klaer bewijs daer van naeghelaeten. Siet oock den jonghen *Philostratus* inde Schilderye van *Pyrrhus*, en andere meer. *Aristides Thebanus* was den eersten die 't ghemoed, midsgaders oock alle de hertf-tochten ende beroeringhen die ons gheuoed ontfstellen, gheschildert heeft. Die vrouwe plaght in sijne Schilderye van een overrompelde stad de meeste verwonderingh te verwecken, dewelcke door een swaere wonde in onmaght liggheade haer kruypende suygh-kind van haere bebloede borsten soeckt af te weren; want ghelijckse het naederen haeres sooghelinghs in haer uysterste schijnt ghewaer te worden, soo gheeftse haere moederlicke bekommernisse ghenoeghsaemlick te verstaen, niet lijdende dat het kindeken haer versche-bloed in plaectfe van de verstorven melck soude intrecken. *Plin. XXXV. 10.* *Parrhasius* schilderde twee jonghfkens, daer in men een kindsche onbekommertheyd ende onnoosele eenvoudigheyd vernemen kan. *Plin. XXXV. 10.*

Nicearchus schilderde *Hercules* gheweldigh bedroeft over deschaemte sijner raeserye. *Plin. XXXV. 11.* *Antiphilus* schilderde *Hippolytus*, grootlick verslaeghen op'teerste gheficht des Zee-monsters. *Plin. XXXV. 10.* *Ctesilas* maecte eenen ghewonden dood-braeckenden mensche, daer in te verstaen ghevende hoe veele levens datter noch in hem overigh was. *Plin. XXXIV. 8.* Men vindt oock eenighe steruende menschen onder de stucken van *Apelles* *Plin. xxxv. 10.*

Leocras maecte eenen arend; die in 't opnemen van *Ganymedes* besette wat sijnen roof-was, en wien hy den selvighen roof toevoerde; want hy sijne klauwen met sulcken teeren forghvuldigheyd in hield, dat hyse in 't grijpen selfs niet door des jonghelinghs uysterste kleed be-

gheerde te slaen. Plin xxxiv. 8. *Myron* maecte eenen *Satyr*, die sich over sijne pijpen verwonderde. Plin. xxxiv. 8. *Maucerus* maecte eenen aessen-tochtrighen worstelaer. Plin. xxxiv. 8. Den *Vulcanus* van *Alcamenes* wordt seer gheroemt van weghen een heymelicke en niet onghoevghlicke lammigheyd die in hem ghespeurt wordt; niet tegenstaende dat hy ghekleedt is en stock-stille blijft staen. *Cicero Lib. I. De Nat. Deorum. En Valer. Maximus Lib. VIII. Cap. II. Pythagoras Leontinus* heeft te *Syracusen* eenen hincke-poot ghemaect; d'aenschouwers laeten sich voorstaen dat sy de sinerte sijnes versworen beens ghevoelen Plin. xxxiv. 8. *Ctesilochus* heeft sich selven eenen grooten naem door een dertele Schilderye verworven. Den inhoud sijnes tafereels was *Iupiter* in't kinder-bedde, doe hy van sijnen *Bacchus* verlosste. Verscheyden Godinnen om-cinghelen hem aen alle kanten, om de vroedvrouwen te spelen; dewijl hy anders niet en doet dan kreunen en kermen, nae de wijze der vrouwen die in baerens nood sijn. Plin. xxxv. II. *Theodorus* schilderde *Leontium*, de vriendinne van *Epicurus*, ghelijck sy met eenighe diepe bedenckingen was opghenomen. Plin. xxxv. II. *Lysippus* wordt dapper ghepriesen van weghen een dronken fluyt-speelfter. Plin. xxxiv. 8. Den wijdberoemden Gheet-Konstnaer *Myron* heeft een oud droncken wijf ghemaeckt, met sulcken aerdighen geestigheyd, datmen daer wijs en sijds ghenoech van witt te segghen. Plin. xxxvi. 5. d'Oude Gheet-konstnaers plaghten *Hercules* veeltijds met een kanne inde vuyft ende al triemelende te maecten, daer mede te verstaen ghevende dat dien grooten Held door't overmaetig drinken meenigmael bekent was te suysel-bollen en te waggel-beenen, siet *Macrobius Lib. V. Saturnal. Cap. 21. Het word met meerder waerheyd van Stratonicus betuyght dat hy den slaeperighen Satyr in de drinck-schaele sachtelick neder gheleyt heeft, dan dat hy hem daer in soude begraveert hebben. Plin. xxxiii. 12. Diodorus heeft den slapenden Satyr aldaer neder gheleyt, en niet ghegraveert. Hy sal op't minste schudden, daedelick ontwaeken. Het silver is met eenen sachten slaep bevangen.* seght *Plato Anthol. Epigram. Lib. IV. Cap. 12. Soo seght Philostratus Iconum Lib. I. in de Schilderye van de slaepende Ariadne; Aenschout Ariadne, of liever den slaep selver. En wederom inde Schilderye van Midas; den Satyr slaep, seght hy, laet ons sachtelick spreken, ten eynde dat sijnen slaep niet ghebroken en worde; want soo doende souden wy de lieffelickebeyd deses gesichts stracks quijt worden.*

5. Alhoewel het ons niet en soude swaer vallen ettelicke andere exempelen van sulcken gheluckige en gantsch bewegelicke uytdruckinghe der beweghingen by te brenghen, nochtans sullen wy ons selven

ven met het ghene dies aengaende alreede gheseyt is vergheuoeghen, sonder verder in dit stuck te treden, welwetende dat ons d'oude Schrijvers een groote menighe van foodaenighe exempelen hebben naegelaelen, die in dese onse huysdaeghlicke eeuwe by veelen gheen geloove schijnen te verdienen, indien yeman overfulcks 't eene of 't andere verhael onder en tusschen 't lesen ontmoeret het welcke hy oordeelt onghelooffelick te sijn, de selvighe magh sijn oordeel een weynigh opschorten en hier in't voorby gaen met ons aenmercken, dat het met d'omsichtigheyd van een wijs ende bescheyden mensche niet wel over een komt alle die vertellinghen terstond voor een versierde kluchte ende een beufelachtig fabel werck te houden, dewelcke foo wat vervreemdt schijnen te sijn van 't ghewoonlicke ghebruyck der Konst-oeffeninghe die nuter tijd ghepleecht word; ghemerckt het seker is, dat d'oude Meesters verlicheyden behulp middelen haerer Konste ghehadt hebben, die ons nu 't eenemael onbekent sijn. *Als Aristonidas de wroeghende schaemte van Athamas in een ghegooten beeld wilde voorstellen*, seght Plinius *, *midsgaeders oock het hert-knaeghende leedwesen 't welck desen Koningh quelde, als hy nu nae 't leelick mishandelen van sijnen soone Learchus, begheeft te bedaeren en uyt sijne dolligheyd weder tot sich te komen; soo heeft het desen vernuftighen Konstenaer goedghedocht, eenigh yser in de ghiet-spijse met het koper te vermenghen; ten eynde dat de roetsachtighe rossigheyd des yfers door de blickende klaerheyd des kopers uyt schijnende, de wae-re ghelijkenisse van een schaem-roode ontroertheyd in 't beeld soude verwecken.* Plutarchus gheeft ons in ghelijcks te verstaen dat een ander Konstenaer de stervende *Iocasta* seer aerdighlick heeft uytghedruckt, mids eenigh silver in haere tronie met het koper vermengende; want het hem niet onbekent was, dat het koper door de vermenghinghe des silvers verstorven ende verbleeyct wesende de rechte kracht der dood-terwe in haer aensicht soude uytwijzen, siet Plutarchus *Symposiacon Lib. V. quest. 1. d' Egyptenaers hebben een seker middel versonnen van 't silver te verwen; dies plaghen sy oock, om haeren Anubis in allerley silvere vaten 't aenschouwen, het silver te verwen en niet te graveren.* Dese verweruwde stoffe word daer nae tot die statuen ghebruyckt dewelcke d'overwinners in haere triump-kleederen uyt drucken, en 't schijnt een gantsch wonderbaere saecke te sijn, dat den prijs van sulcken misveringhen ende verdoofden silver-glans soo dapper verhooght word. *M. Antonius, een van de vermaerde Roomsche dry Heeren, heeft de kopere penninghen by hem gheslaeghen met yser vermenght: En hier is het wederom te verwonderen, dat wy in dese Konste allermeeft begberigh sijn het misbruyck der selvigher te verstaen; ghemerckt wy dese verdorven munte soo gretighlick aenschouwen, dat sich nieman en ont siet ettelicke goede ganghbaere penningen*

*Lib. 34.
Cap. 14.

penningen met eenen eenigen vervalschten penning te verwisselen. *Plin. xxxiii. 9.* d' oude plaghten eenigh lood met het koper te versmelten, wanneer sy name-lick dien purpuren boord, die *prætexta* genaemt wierd, in haere statuen wilden uyt drucken. *Plin. XXXIV. 9.* Alhoewel men eertijds het koper met het silver en goud plaght te vermenghen, seght *Plinius **, nochtans wierd de Konst in meerder waerde ghehouden; men mach het nu daer en tegen met groot rechte in twijffel trecken; of de Konst of de stoffe slechter is. Dies is het oock seer vreemd hoe de Konst soo gheweldigh quam af te nemen en gantsch en gaer te veruallen, ghemerckt den prijs der Konstigher wercken noch daghelicks wordt opghejaecht, ja het is nu met het gieten van kostelicke metaelen soo werde verlopen, dat selfs oock het geuallig auenduyt dese menighe jaeren niet konstighs heeft weten voord te brenghen. Het wierd allermeest in den tijdt van den Keyser *Nero* ontdeckt, dat het nu met d' oude Giet-konst gedaen was: Want nae dat den Giet-konstnaer *Zenodorus* (die doe ter tijdt met d' aller vermaerdste oude Meesters wierd vergeleken) een *Collossische* afbeeldinghe van den Keyser hadde beworpen, ontrent hondert en tien voeten hoogh, soo en wist hy evenwel gheenen raed om 't metael nae d' oude Meng-konste te temperen, alhoewel *Nero* sich selven vaerdigh ghenoegh toonde om soo vele goudts en silvers daer aen te koste te hangen als het werck op 't aller ruymtte soude schijnen te vercyfchen, siet *Plinius Lib. xxxiv.* ontrent het eynde des sevendden Capittels.

6. Ghelijck het dan blijkelick is dat d' eertijdighe Konstnaers een sonderlinghe wetenschap hadden in het vermenghen der metaelen, en dat sy door dese ervarenheyd menighmael een gantsch seldsame kracht des levens in haere wercken gewoon waeren uyt te storten, soo plaghten sy oock doorgaens henen sonder 't behulp van de voorgemelde vermenghinghe beyde in haere statuen ende schilderijen die levendigheyt uyt te drucken, de welcke ons *Callistratus* in de beschrijvinghe van sijnen *Praxitelischen Bacchus* heeft voorgestelt. *De handen van Praxiteles*, seght hy, hebben gantsch levendighe wercken voorghebraght. Soo seght den selvighen autheur wederom in de beschrijvinghe van de hollende *Baccha*, die *Scopas* uyt het marmer soo uyt druckelick hadde uytghehouwen, datse door eenen goddelicken raeslust verruckt sijnde herwaerds en derwaerds in een losse ongebondenheyd scheen gedreven te worden. *Alhoewel den steen van het wesentliche leven t'eenemaal ontbloot is*, segt hy nochtans heeft hy levendigheyt. In selijcks in de beschrijvinge van *Orpheus*: *sijn hayr is soo jolijd*, segt hy, en maect sulcken aengenaem schijn van levendigejd en geest, dat sich onse ooghen daer door sonder eenigh acken-terdencken laeten verleyden. Indien de yeman de moeyte wil nemen om

niden ouden en jonghen *Philostratus* als oock in *Callistratus* dewijde loopighe verhandelinge van dese en dierghelijcke beschrijvinghe met aendacht 't overlesen, de selyghe sal daer uyt volkomenlick verstaen dat de hooghste volmaecktheyd deser Konsten voornaemlick inde levendighe uytdruckinghe van allerley herts-tochten ende bewegingen inde poefelachtighe rondigheyd van het sacht-swellende swadderighe vleesch, ende in een onderscheydenlicke ghelijckenisse gheleggen is; want d'afbeeldinghe behoort met de waerheyd van d'afghebeelde dinghen soo wel over een te komen, dat het schier onmoghelic is d' een van d' ander t' onderscheyden.

Damagetus *, noemt het ghevecht van *Hercules* ende *Anteus*, ghe-
lijck het in 't koper ghewrocht was, een levendig werck-manschap. Daer
wierd eertijds in de stad *Pergamus* een seer vermaerd marmere Beeld
ghetoont, 't welck *Cephisodorus* ghemaect had nae de ghelijckenisse
van twee jonghskens die malckander door een spel-siecke kindsche
dertelheyd omgrijpende haere vinghers met meerder waerheyd in 't lichaem
selver, seght *Plinius* *, dan in 't marmer schijnen in te drucken. *Pygmalions*
yvoore vrouwen-beeld verstreckt ons een ander exempel van dese
vleeschachtighe sachtigheyd; want Ghelijck *Pygmalion* een uydermaeren
goed ghevallen in sijn eyghen handwerck hadde, seght *Ovidius* *, soo liet hy sich
selven voorstaen dat het Beeld maer alleen door een schaembertighe eerbaerheyd
verbindert wierd sich te bewegen: Hy maecte sich selven met eenen oock wijs
dat sijn vinghers diep in 't aengheroerde lichaem insoncken, niet sonder vreesse
dat het harde handelen eenighe bloed-rastinghe inde teere leden van sijn schoo-
ne lief verwecken moghe. Als ons den selvighen *Ovidius* in een andere
plaetse wil te verstaen gheven met wat een sonderlinghe aerdigheyd
Arachne d'ontschaekinghe van *Europa* door de Weef-konst heeft afge-
beeldet, Ghy en soudt anders niet dencken, seght hy *, of 't is eenen waeren
stier en de rechte Zee die ghy in haer werck aenschout.

Arbiter komt hier mede over een; my quam een verbaefde bangigheyt over,
seght hy, als ick my selven de rouwe afschetsels van *Protogenes* voor d' ooghen
stelde, vermids deselvighe met de waerheyd der nature selver in eenen stryd
scheenente treden. Dat is dan de beste Konst die de meeste ghelijck-
heyd heeft met de nature: Soo wordt oock de Konst dan eerst voor vol-
maect ghehouden, seght *Dionys. Longinus* *, wanneerse de nature selver
schijnt te wesen. Dit was de reden waerom *Apelles*, mistrouwende 't oor-
deel van d' eenzijdighe seghs-luyden, sich van haer oordeel op 't bee-
sten oordel heeft beroepen; Want als hy vernam, seght *Plinius* *, dat
hem eenighe sijner med-yveraers in den aenghevanghen Konst-stryd meynden
t' overtoppen, en dat op hope van een heymelicke gunst die sy de Konst-rechters
door

* Anthol.
Epigramm
vi. 8.

Lib. xxxvi.
Cap. 5.

Lib. x. Me-
tamorph.

* Lib. vi.
Metam-
orph.

* De publi-
mi etat. 19.
Lib. xxxvi.
Cap. 10.

door veele smeekens hadden afghetruggelt, soo heeft hy sijn eyghen werck midsgaeters oock het werck van dieghene met de welcke hy te doen had, aen eenighe Paerden voorbestelt, die hy inde bestemde plaetse dede komen: Niet twijfelende of dese beesten, ghelyck het oock gheviel souden de naturelike ghelijckheyd sijner paerde-beelden door haer neyen en bruischen voor d' andere erkennen. Dese proeve wierd daer nae in sulcken ghelegghenheyd menighmael ghebruyckt.

De discrim
adulatoris
& amici.

Hier uyt ontstond het oock dat de Schilders die sich op de waere ghelijckenisse haerer Beelden niet en dorften verlaeten, seer noode toelieten datmen haere tafereelen met het teghenwoordighe naturelike leven soude verghelijcken. Dus lesen wy in *Plutarchus* * dat eenen broddachtighen Krabbelaer die seer ongheluckigh was in 't schilderen van Haenen, sijnen jonghen met eenen goeden kluppel ontrent het stuck de wacht liedt houden, hem laet ghevende dat hy niet en soude ghedulden dat sich eenighe Haenen daer ontrent souden vertoon.

7. *Alhoewel* wy ons selven langh ghenoegh met het stuck van 'tlevendighe roersel besigh hebben ghehouden, nochtans en moghen wy daer soo lichtelick niet afscheyden, sonder eerst de misgrepe der gheener een weynigh aen te roeren, dewelcke meynen dat haere wercken de waere kracht van enen levendighen geeft ontbeeren, 't en sy sacke datse aen alle kanten met den harden schijn van een haspelede ghewoel vervult sijn: Want dewijl sy de Konste soecken daerse niet te vinden is, soo ghebeurt het doorgaens henen dat sy den ghebaenden Konst-wegh verlaetende tot een gantsch nietighe ende licht-hoofdigher fufselinghe ter sijden afkeeren. Dese dolinghe plaght uyt d' enckele onervaerenheyd ende onkenisse van 't ghene goed ende welstandigh is voort te spruyten. Dies vond sich den gheleerden *Plutarchus* genoodsaect het onverstand van sodaynighen onbesinde *Ghiet-konstenaers* en *Beeld-snijders* te bestraffen, die sich laeten voorttaen dat haere Beelden dan eerst groot ende gheweldigh worden, wanneer se sich onmaetighlick uytstrecken, haeren mond wijd open sperren, en grote steppen maecken nae de wijze der gheener die op stelten wandelen. Siet *Plutarchus ad Principem ineruditum*. Dit ghebreck wordt seer bequaemelick ende eyghenlick *parenthyrsius* ghenaemt; 't welck anders niet en beduydt dan een onghetijdighe ende ydele beweghinghe, seght *Longinus* *, daer men gantsch gheen beweghinghe van doen heeft; ofte andersins een onmaetighe beweghinghe, daer men 't met een maetighe kan affien: Want veele, als ofse half buys waeren, plaghten sich hier met gheckelicke grimdighen en seldsaemlick verwronghen leden-steldsels te behelpen, diose uyt de mispelduyrichheyd

De Sublimi orat, 2.

pelduerigheyd van haere grillighe hersenen ofte oock somtijds uit de vernufttheyd van d' eerste School-leere tot het werck toebrenghen, sonder in 't minst daer op te letten of het met de teghenwoordighe ghelegghenheyd haeres wercks over een komt ofte niet. Ghemerckt het dan buyten twijffel ghestelt moet worden, dat dese arbeyslaeme sotternije grootelick streckt tot naedeel van de Konst en Konstenaers; soo en kunnen wy niet veele wercks van die Brabbelaers maecten, dewelcke sich niet en ontsien dese edele Konsten te schenden, om datle niet en verstaen hoemen de selvighe behoort te oefnen. Sy scheppen haeren meesten lust inde swellende opgheblaesenheyd van een schijn groote handelingh; sy soecken den voornaemsten lof haeres verstands van een wilde onbeschoftheyd t'ontleenen, weynigh daer nae vraghende datse de rechte Konst-maet en de nature selver onder en tusschen te buyten gaen; sy nemen eenen grooten moed op 't ydele hand-gheklop van ettelicke onwerende botte-kroesen, die haere foey-fraeye wercken met een verbaefde verwonderingh schijnen t'aenschouwen. Volght daer op, 't welck 't aller schaedelickste is, dat sy dese haere dwaelinghe beghinnen lief te hebben: Want daer en is gheen beteringhe te verhoopen, als onse ghebreken niet alleen vermaeckelick maer zelfs oock behaeghlick worden. Dewijl het dan dus verde met ons verloopen is, dat het nu voor een prijselicke ghewoonte door gaet, 't ghene eertijds voor een onverdraeghelicke faute wierd ghehouden, soo is het daer tyt lichtelick te verstaen, dat het quaede onvermeesterlick ende onverwinnelick is, dat alle dese klaghten te vergheefs uytgheftort worden; want alhoewel wy nu ter tijd niet maghtigh en sijn dese onse kranckheyd langher te verdraeghen, soo en willen wy evenwel van ghene gheneef-middelen yet hooren. Dies achte ick dat het nu hoogh tijd is 't onnutte klaegen aend' eene sijde te stellen, en tot de *Dispositie*, diemen ghemeenlick d'*Ordinantie* ofte *Schickinghe* noemt, voord te vaeren.

Cap. V.

Democritus hield staende dat de verwen in haeren eygenen aerd een gaantsch nietigh dingh sijn, maer dat de vermenghinghen der selvigher onse fantasijen allermeeft plaghten te verwecken, wanneermen in 't bequaeme ende maetvoeghlicke aenstrijcken der Coleuren een goede stellinghe, bevallighe figuren, ende een gheschickte by-eenvoeghinghe der selvigher figuren verneemt, siet *Stobaeus eclog. physie. Cap. 19.* Dies ghebeurt het oock menighmael dat verscheyden figuren in een tafcreel, niet teghenstaende de bequaeme ghevoeghlickheyd haer

haerer verwea, onse ooghen in 't minste niet en konnen bekoren; ons dunckt dat wy een haetelicke wanfchickelickheyd in de selvighe speuren, niet soo feer van wegghen 't een of 't ander ghebreck 't welck wy inde figuren selver aenmercken, als van wegghen de losse ongheschiedtheyd der by- een voeghinghe, Dese schickingh-Konst ofte 't saemenvoeghinghe van veele ende verscheyden figuren die malckander in een stuck ontmoeten, wordt ghemeenlick de *Dispositie* ofte *Ordinantie* genaemt; soo schijntse oock maer alleen in die Schilderyen plaetse te hebben, dewelcke uyt veele ende bysondere Beelden bestaen. Het is wel waer datmen oock inde stucken die maer een Beeld in sich vervatten een sekere gheschiedtheyd behoort waer te nemen; en den Konstenaer wordt met recht gheoordeelt sijne Konste onlijdelick mishandelt te hebben, die eenen desfighen meniche in staetelicke Raedtheers kleederen op sijn hoofd staende contrefeyt; nochtans schijnt dese onhebbelicke onghveoghlickheyd veele eer dennaem van een quaede stellinghe dan van een quaede *Ordinantie* te verdienen. Als den vermaerden meester *Pauson* had aenghenomen een tuymelende Paerd voor yeman te maecken, seght *Plutarchus**, soo heeft hy het Paerd rennende ghemaect: Den aanbesteder niet beter wetende of den Konstenaer hadde hem ter leure ghestelt, beghost den Schilder over den hekel te haelen en hem 't breken sijner beloften scherpelick te verwijten: Keert her onderste des tafereels boven, andwoorde *Pauson*, en ghy sult bevinden dat ick u gheen onghelick hebbe ghedaen. Doch dit was maer eenen enckelen treck des Konstenaers, die 't naeckte Paerd sonder eenighen grond ofte licht soo aerdiglick hadde afgebeeldet, dat het nae 't omtraeyen van 't berd een wentelende ofte een viervoetende Paerd scheente vertoonen. Een Schilderye die uyt veele ende verscheyden Beelden 't saemenvoeght is, en lijdt niet datmen daer mede in sulcker voegghen spele. Elcke figure moet sijn eyghen ghestaltenis en plaetse nae den eysch der voorghestelder ghelegghenheyd hebben; soo is daer mede een sonderlinghe vermaeck in dese verscheydenheyd; 't *Gene daerenteghen altijd den selvigghen schijn behoudt*, seght *Theodoretus**, plaght ons lichtelick te vernoenen en tot walghens soete versaeten. Het en verdient oversulckes gheen verwonderingh, dat ons d' overvloedige en beelden-rijcke stucken soo wel bevallen, gemerckt s'odaenighe Schilderyen inde veranderingh van elcke nieuwe figure een nieuwe ghedaente schijnen te krijghen, benevens datse ons gretig ooghe t' elcken versche stoffe tot haere verlustinghe plaghten aen te dienen, voornaemelick als dese veelvoudighe Beelden door 't gantsche werck met een gevoeghlicke bequaemheyd geplaeft sijn, d. *Orden*
is her

*CurPythianum non reddat oracula carmine,

Serm. ii. d. Providentia.

is het ghebruycksaemste en 't schickelicste dat de mensch ontfanghen heeft, seght Xenophon in *Oeconomico*. 't Blijckt in groote maeltijden, seght Demetrius Phalerens*, dat weynighe schotels ordentlick aengherecht wesende eenen sonderlingen schijn van nyt der maeten goede ciere maecten. Nieman plaght sich grootelick over de menigthe van ettelicke fraeye dinghen te verwonderen, soo langhe als deselvighe losselick overhoop liggen; derhalven is het mede waerschijnlijk dat die Schilderye maer alleen onse sinnen krachtighlick sal vervoeren, in welcke yeder deel by sich selven volmaeckt is, en alle de gedeelten met het geheele stuck wercks door de bequaemheyd van een naturelicke stellinghe ende 't saemen knoopinghe over een komen. De kracht van goede dinghen blijft onvermindert, seght Cassiodorus*, soo langhe als deselvighe dinghen in haere eygne plaets gbestelt sijn; d' aller prijwaerdigste dinghen plaghten daer en teghenbaere ghewoonlicke aengenaemheyd te verliezen, als mensche van de rechte plaetse affsheydt.

2. Dit ghewichtighe punt vereyscht een fin-wackere opmerckinge van kloecke en gantsch suyvere hersenen; Want ghelijck het niet genoegh en is, dat yeman tot het opbouwen van sijn Huys allerley noodsaeckelickheyd van kalck en sand, hout en steen by een brenghet, 't en sy faecke dat hy de voornoemde stoffe door de hand van eenighe konstighen Metselaers en Timmer-lieden tot het werck toepasse; even alsoo schijnt den grooten overvloed van een volle en vruchtbaere materie in 't schilderen anders niet te sijn, dan eenen onliffelicken hoop van ettelicke woeste en wildelick verstroyde figuren, 't en sy datse door 't behulp van een bequaeme schickingh-konst by een ghebraght en tot opmaeckinge van de gantsche Schilderye 't saemen ghevoeght worden. Alle de bysondere ghedeelten van een ghegoten Beeld overhoop liggende en sijn niet maghtigh een statue op te maecten, 't en sy datmen yeder in sijn eygene ghewricht tot het gheheele Beeld toevoeghe; Noch sullen dan d'in-een-ghevoeghde ledemaeten de gelijckenisse van een yselick ende afflichtigh monster-dier draeghen, indien se by ghevalle misnomen ende verfelt sijn, indien een oore in stede van den neus, indien her been in plaetse van den arm ghestelt wordt; behalven dat het gantsche maecksel door dese onschickelickheyd sal schijnen bruyckeloos te sijn, dewijl ons de daghelickche ondervindinghe daer van ghenoeghsaemlick overtuuyght dat alle onse leden op de ghelighenheyd van een lichte verstuycinghe haer gewoonlicke ghebruyck verliezen. Verstroyde Heyrleghers worden op de minste breuke des slagh-ordens maghteloos ghemaect; ja de nature selver schijnt oock haer voornaemste kracht inde bestendigheyd van een goede orden te hebben

hebben. Ghemerckt het dan seker gaet dat de behoudenis aller dinghen allermeeft inde volftandigheyd van een onverbrooken ende onghekrenckte orden ghelegghen is, so en kan oock de Schilder-konst sonder dit steunsel in 't minste niet bestaen, sy moet sonder dit behulp noodwendighlick van den rechten wegh afdwaelen ende in 't wilde slaen, nae de wijse der ghenere die in onbekende duyftere plaetsen verdooft loopen en 't blinde gheval by ghebreck van een beter leydsman ghedwonghen sijn nae te volghen. Wanneer yemandaer en teghen 't gantsche bewerp sijnes voorgheftelden wercks recht wel bedocht ende in sijn ghemoed gheschickt heeft, deselvighe (indien hy maer een taemelick Konstenar is) sal 't gantsche werck met een wonderbaerlicke vaerdigheyd van 't beghin tot het eynde toe vervolghen ende voltrecken. *Als men de voorgheftelde materie ghenoeghsaemlick door-kaumet heeft, seght Horatius *, dan plaghten de woorden met een onbedwonghen ghemackelickheyd daer op te volghen.* Den ouden Commentator in sijne uytlegghinghe op dese woorden bevesticht dit ituck met het exempel van Menander, die voortijds een seer vermaerd Comœdie-schrijver gheweest is; *Als Menander de Dispositie van eenighe fabel slechts in 't hoofd hadde, seght hy, sonder deselvighe nochtans ghedicht-wijse beschreeven te hebben, dan liet hy sich evenwel verluysden, dat hy nu alreede sulcken Comœdie hadde ghemaecte.*

* In Arte.

3. Dewijl het dan kennelick is, dat de meeste volmaecktheyd onser wercken voornaemelick in 't bevoemen en schicken van de *Inventie* bestaet; dat oock het werck selfs meer dan half schijnt aghemaect te sijn, als men den eersten voorflagh des gantschen wercks met een goed en schickelick beleyd heeft beworpen; soo kunnen wy daer uyt lichtelick besluyten, dat ons alle de behulp-middelen daer toe dieftigh vliitighlick staen waer te nemen, en dat wy de hand noyt aen 't werck behooren te slaen, 't en sy saccke dat alle de bysondere ghedeelten onses eersten invals door den ernst van een diepe ende innighe verbeeldinghe in haere behoorlicke plaetsen verschijnen. Doch hier moeten wy eerst een onderscheyd maecken tusschen de *Dispositie* die uyt d' *Inventie* plaght te vloeyen, en d' andere *Dispositie* die 't werck is van een nauluysterende *Proportie*. Dese eerste *Dispositie* ofte *Ordinantie*, die haeren oorsprongh uyt d' *Inventie* selver treckt, en is anders niet dan een levendighe afbeeldinghe van de naturelicke orden diemen in 't vervolgh der voorvalkender *Inventie* plaght te speuren: Oversulcks behoefmen hier niet te verwachten, dat dese *Ordinantie* yet nieus soude voord-brenghen; want haer anders niet te doen staet, dan datse 't gunt alreede ghevonden is soo bequaemelick aen een soecke te hechten, dat het

het d' eenvoudigheyt der naturelicker gheschiedenisse door een effene ende eenpaerighe vloeyenheyt nae 't leven uyt drucke. Ghelijck dit eengheweldigh punt is, soo vereyscht het een sonderlinghe forghvuldigheyt: Want indien het d' oude Meesters moghelic hadde geweest een sekere *Ordinantie* te beraemen die tot allerley voorvallende gheleggheden toeghepast konde worden, veele souden seer uytnemende in 't by eenvoeghen haerer figuren gheweest sijn, en *Apelles* soude daer in onghetwijfelt boven alle d' andere hebben uytgesteken; maer nu dorst sich desen grooten Meester daer van niet veele beroemen, vryelick erkennende, seght *Plinius**, dat hem *Amphion* in dat stuck Lib. xxxv. verde te boven gingh. Aengefien dan dat daer altijd een oneyndelike menigte van verscheyden invallen ende verbeeldinghen gheweest is en wesen sal, dat oock nieman oyt eenighe materien heeft kunnen ontmoeten die malckander in alles ghelijck sijn, datmen eyndelick de gantsche ghestalte sijner *Ordinantie* nae de bysondere ghelegghenheyt van eleke voorvallende materie behoort te richten; soo is het daer uyt lichtelick af te nemen, dat den Konstaer, die sich in dit ghewichtighe punt niet en wil vergriepen, een dapper goed oordeel hebben moet, hy moet met eenen oock omsichtigh, wacker, bescheyden, vol van *Inventie*, en vaerdigh van beraed sijn, hy moet het voornaemste behulp uyt sijn eyghen borst haelen. Ghelijck het evenwel niet en kan gheloochert worden dat daer eenighe aenmerckingen in d' oude sehrijvers te vinden sijn, die ons hier voor Konst-regulen mogen verstrecken, soo en wil ick deselvighe niet onaengheroert laeten.

4. Het grootste behulp onser *Ordinantie* is daer in ghelegghen, dat wy de voorghestelde materie grondighlick verstaen, dat wy 't ghene ons d' *Inventie* voordraeght onophoudelick overlegghen onse ghedachten door de ghestaedigheyt deser oeffeninghe allenghskens daer toe ghewennende, datse sich de waere teghenwoordigheyt der dinghen selver door den aendacht van een mercksaeme verbeeldinghe souden voorstellen; want ons ghemoed en kan t' historiscke vervolgh der voorvallender materie soo haest niet vatten, of daer sal ons daedelick een vaerdighe en gantsch sekere maniere van *Ordinantie* in den sin schieten. Doch hier moeten wy, om goed werck te maecten, wel toefien, dat wy al met den eersten tot den springhader van de Historie selver soecken te ghenaecken; ten eynde dat wy 't volle bescheyd der gantscher saecke inghedroncken hebbende, ons selven 't gehele bewerp der materie t' effens moghten voor ooghen stellen: Want indien wy de saecke maer alleen ten halven ende verwarrellick insien ende begriepen, het en wil noyt wouteren, daer sal immermeer t' een

of 't ander ontbreken, en onse *Dispositie* sal noodwendighlick laten de onvolmaect sij. Het eerste dan 't welck ons in desen moeyelicken arbeyd der *Ordinantie* staet waer te nemen, is daer in voornaemelick gheleghen, dat wy 't gantsche vervolgh van een beelderijcke materie in onse ghedachten volkomenlick omvangen: Volgh daer op dat wy de bysondere figuren der selviger materie door de verbeeldens kracht soo bescheydenlick aenschouwen, datse door de gheswindigheyt onses werckenden geests tot haere eygene plaetsen vaerdighlick schijnen toe te loopen: Alhoewel eyndelick desen omvangh der figuren altemets op d' eene altemets op d' andere wijse te saemen gebonden ende opgesloten wordt, nachtans moeten sich alle de eerste en middelste figuren met sulcken opzicht tot de laetste toevoeghen, dat het ons van het eerste aen beghin onser schickinghe magh blijcken hoedanigh het bepaelde omvanghel van alle d' opghesloten figuren wesen sal: Want ghelijck ons oogh in het lesen plaght te doen, so moet oock ons ghemoed in het schicken altijd op het volgende sien; vermids het seker is dat de gantsche schickinghe Konst sal bevonden worden een gaepende hardigheyt te hebben, indien wy d' eerste en laetste figuren te saemen voeghen sonder ons met de middelste te bekommeren. *Ons ghemoed magh sich niet met een dingh alleen besigh houden, seght Quintilianus*, maer het moet vele aen een hanghende dinghen te ghelijck aenmercken: even als ons ghesicht eenen langhen wegh beschouwende, alles wat daer in ende ontrent is plaght te beooghen; wy sien het uysterste niet alleen, maer wy sien tot het uysterste.* Wy vinden schier over al in de wijdloopigheyt van de Historische materien eenen eersten, tweeden, derden sin, onstaende uyt het menighvuldigh bedrijf 't welck daer in vertoont wordt, ghelijck het oversulcks niet ghenoech en is, dat wy de veelvoudighe gheleghenheydt van een overvloedigh argument in een schijnschickelicke orden soecken te betrecken, het en sy saecke dat dese orden het bysondere vervolgh het welck in d' omstandigheden der gheschiedenisse telver te vinden is nae het leven voorstelle; soo behooren wy noch voorder ons uysterste beste daer toe aen te wenden, dat alle de bysondere ghedeelten der voervallender materie met sulcken behendighen ende onuytvindelicken te saemen knoopinghe aen een ghehecht wierden, datse nu niet meer verscheydene ghedeelten, maer een gheheel ende volkomen lichaemschenen te sijn. Dit sal van ons gheluckighlick worden uytghevoert, indien wy de naturelicke overeenstemminghe der ghedeelten rijpmoediglick overwoghen hebben, niet alleen de nabuerigheyt der teghenstrijdigher dinghen voersichtiglick soecken te vermijden, maer oock by een soecken te brengen

ghen 't gheene wy verstaen ghelijck-aerdigh of ten minsten niet onghelijck van aerd te sijn. Want door dit middel sullen verscheydene figuren, uyt verscheyden plaetsen, sonder van te vooren eenighe ghemeynschap ghehad te hebben, malckander in een stuck so gansch vriedelick bejegenen; datse sich eendraghtighlick en sonder eenighe hardighedyt met het ghene voorgaet en volght vereenigende, niet soo seer door een konstighet'saemen voeghinghe, als door een naturelicke self-weligheyd aen een schijnen te hanghen.

5. Soo is het dan enckelick noodigh tot ons voornemen, dat wy 't gantsche besteck onser *Ordinantie* trecken uyt de naturelicke orden die wel eer in 't doen der dinghen selver heeft uytghebleken. Dit is de reden waerom *Hemerius* op dit punt soo dapper gestaen heeft; want als hy ons de klaghe van eenen armen katijvighen mensche voordraecht, wiens sone van eenen rijcken man die hem voor sijn eyghen kind hadde aenghenomen jammerlick was omghebraght, soo schijnt hy allermeest in het bewerpen en schicken van d'afbeeldinghe deses grouwelick en moords op dit stuck aen te dringhen; *Soecke eenen Schilder*, seght den armen ellendighen man *, *die niet alleenlick een bequacme hand heeft om sulcken tragischen gheschiedenisse af te maelen, maar wiens ghemoed noch veele meer tot alleley tragische verbeeldinghe is gheneghen. Ghebiedt hem dat hy d'orden sijner Schilderye haele uyt d'orden mijner menighvuldigher rampsaeligheden, &c.* Merckt hier alleen in 't voor by gaen, dat de 't saemen-voeginghe van een gheschilderde Historie sich niet altijd aen de wetten van een beschreven Historie behoeft te verbinden; aenghesien het den schuldighen plicht van een goed Historie-schrijver is, de bysondere gheschiedenissen ordentlick van 't beghin tot het eynde te verhaelen, sonder nochtans tijd en plaetse te vergeten; Den Schilder daerenteghen vraecht daer niet veele nae, of hy plotseligh in het midden der gheschiedenissen invalt; hy beghint al te mets daer 't hem best gheleghen dunckt; somtijds pickt hy uyt den hoop 't ghene met sijn ooghen-merck allermeest over een komt; en wederom, dies nood sijnde, keert hy sich tot het voorighe en 't volgende; want het hem niet swaer en valt het ghene alreede gheschiedt is, 't ghene teghenwoordighlick schijnt te gheschieden, en 't ghene als noch staet te gheschieden, in een stuck door sijne Konst'saementlick uyt te drucken. *De Schilderye druckt uyt 't gene ghepasseert, 't ghene teghenwoordigh, en 't ghene toekomstigh is*, seght *Philostratus* *, *niet soo seer daer nae trachtende, datse den waeren schijn der dinghen door de menighe der selviger lichtvaerdighlick soude uytwercken; als datse yedere figure het sijne ghevende, niet anders daer mede te wercken soude gaen, als ofse maer met bet schilderen van een dingh alleen besigh was.*

Apud Photium in excerptis ex Himerio.

Iconura Lib. i in Bolpoto.

Alle

6. Alle de Schilderyen die uyt veele figuren befaen, moeten noodfaeckelick 't een of 't ander Historiche verhael in sich vervatten; want het ghemeynlick gheoordeelt wordt een gantsch onsoet ende onnut stuck wercks te sijn, 't welck met een groot ghetal van sodaeige Beelden vervult is, daer in men noch hoofd noch steert kan ghevinden, ofte (om klaerder te spreken) daer uyt men noch verstand noch leeringhe kan raepen. Daerom plaght oock yeder een te verwachten dat de figuren selver, die in een Beelden-rijck tafereel afghemaelt staen, door de bequaemheyd van haere gheschickte t' saemenvoeghinghe, als door een stomme aanspraecke, een historische ofte zede-vormende *Inventie* souden voorstellen. Maer aenghesien die dinghen in elck historische verhael allermest aenmerckens waerd sijn, dewelcke eenigh teghenwoordigh bedrijf afbeelden; soo plaghten oock d' omsichtighe Konsteners die figuren inde voornaemste plaetse te stellen, die de hooghte hand in 't afghebeelde bedrijf schijnen te voeren. Ick en achte niet datter erghens sulcken dommen Konstenaer ghevonden wordt, die niet en verstaet hoe veele hem daer aen ghelegen is dat hy de verwachtinghe der aenschouwers al met den eersten soude voldoen; want indien yeman in dit groote punt naelaetigh is, deselvighe behoef niet te hoopen dat het overighe sijnes ongheschickten wercks de minste aenlockelickheyd sal behouden. Overfulcks moet een goet Konstenaer den aerd, den staet, de ghestalte, 't ghebaer, 't eyghenste bedrijf der voornaemster figuren boven alle andere dinghen aendachtiglick waarnemen ende uytdrucken, ten eynde dat alle d' andere omstandigheden des gantschen wercks daer nae gheschickt ende bestiert wierden. *Men behoort altijd met het eerste te beghinnen, seght Quintilianus*, soo en heeft oock nieman oyt, die een gheschilderde ofte ghegoten beeld meynde te maeken, sijn beghinsel van de voeten ghenomen.* Aennopende d' andere omstandigheden die in 't werck voorvallen, den Konstenaer en plaght sich met de selvighe niet vele te bekommeren, tot dat hy de voornaemste figuren eerst aen te trecken, deselvighe somtijds van verde in eenen donkerachtighen mist soo seer bedommelende, datse nu als ghepasseert uyt onse ooghen schijnen te verdwijnen. *Den schilder heeft d' andere dinghen met eenen sekeren nevel-mist overgoten, seght Philostratus*, om daer mede te verstaen te gheven datmen inde selvighe dinghen de ghelijckenisse sach van 't ghene alreede ghedaen was, en niet te doen stond.* Het en is niet van nood dat wy meer woorden tot bevesting van dit punt ghebruycen, want het klaer ghenoegh is, d' Al te voorduerende Konsteners moeten sich onder en tusschen op dese gheleghenheyd ghewaerschoot houden

Lib. iii.
Cap. 9.

Iconum
Lib. ii. in
Iusulis.

houden, datse haere hand niet lichtelick van de voornaemste Beelden behooren afte trecken, sonder defelvighe volvrocht te hebben, dewijl d' eerste hitte van haeren doordringhenden werck-lust als noch versch en warm is. Het ongeval van den wijd-beroemden Konstenaer *Euphranor* dient ons tot een exempel om d' onbefindheyd van die Meesters daer uyt af te nemen dewelcke de voornaemste Beelden uytstellen tot datse de levendighe krachten haeres ontroerden gheefts gants en gaer ontrent mindere figuren verbreken. *Alhoewel de nature menigmael schijnt te dulden dat de Konst met haer in den strijd trede, seght Valerius Maximus*,* Lib. viii. nochtans plaetse deselvighe Konst somtijds nae de vermoeydheyd van eenen ver- Cap ii. gheeffschen arbejd in't eynde leelick te beschaemen. De handen van den grooten Konstenaer *Euphranor* hebben dit ghevoelt. Want als hy de twaelf opperste Godden t' Athenen bestond afte maelen, soo heeft hy nae sijn uyterste vormoghen d' aller treffelickste vermen ghebruyckt om 't Beeld van *Neptunus* met een sonderlinghe Majesteyt te vervullen; niet twijffelende, of het soude hem daer nae licht vallen, noch eens soo grooten gheweld van Majesteyt op *Iupiters* Beeld te besteden. Maer hy vond sich hier dapper bedroggen, hy wierd ghedwonghen te bekennen dat hy sijne rekeninge gantsch quaelick hadde ghemaect. Want het hem onmogelick was door alle den ernst van sijn laetste half-ghematteerde ghepooch de minste schaduwe van de voorghenomen Majesteyt uyt te drucken, vermits hy de gantsche kracht sijner ghedachten aen't voorighe Beeld ghehanghen hadde.

7. Wy hebben tot noch toe duydelick ghenoech aenghewesen hoe d' oude Meesters niet onschickelick, maer met een sekere ghevoeghsaemheyd in d' *Ordinantie* te werck ginghen; dies waeren oock de by een voeghinghen haerer stucken seer eyghentlick ghehandelt, sy waeren op een lekere vaste wijze met sulcke merckelicke uytbeeldinghe door-knuffelt en doorvrocht, datse de ghelchiedenisse selver scheen te sijn, Alhoewel wy oversulcks inde voorighe afdeylingen deses Capittels drijven, dat de netticheyt van een prijs-waerdighe *Ordinantie* allermeeft in den overvloed van een voile-materie plaetse heeft; nochtans en is dit onse meyninghe niet, dat die ghene de volheyd van een Beelden-rijk argument recht beandwoorden, dewelcke een groote verscheydenheyd van personen, plaetsen, en allerley bedrijf daer in ontmoetende, 't een of 't ander loonder eenigh oordeel uyt picken, met het welcke sy een weynigh spelende haere onervaerenheyd in de voornaemste dinghen soecken te bedecken. Het schijnt ghewisselick dat dese sijne Konstenaers de gheck met de Konst scheeren, als sy de waere kracht van een Beelden-rijk argument, 't welck sy behoorden te vol- doen, soo schandelick ontsenuwen. Dit en kan immers den rechten

Konst-wegh niet sijn; aenghefen d'aller treffelickste voorganghers, die ons den onbedrieghelicken veylighen wegh der Konste hebben gebaent, haer gantsche werck met eenfoute vrymoedighedyd plaghten aen te tasten; hun docht dat haere edele verstanden, door den overvloed der voorvallender materie ghetertgh wierden, om alles, wat hun voor-quam, te beproeven. Daerom schijnen oock die Konsteners haere eyghene swackheyd door een openbaere erkenenis te verraden ende aen't licht te brengen, dewelcke haere handen aen een veel-voudighe vermacckelicke Historie niet en dorven slaen; 't bloote ghesicht van soo veele gantsch treffelicke ende ghewichtighe dinghen brengh in hun te weghe, datse sich door een weeck-sinnighe vreesse 't gheheele werck schroomen aen te vatten; sy en hebben't herte niet om elck bysondere deel, ghelijck het uyt de naturelicke orden der voorgheftelder dinghen is vloeyende, manhaftighlick ende volstandighlick aen te grijpen; dies vallen sy menighmael op den opgherproncken schild van d' een of d' ander vermaerd Kapiteyn, op een borvalligh oud Kasteel, op eenen seltsaemen kuyl die seer aerdighlick met Klemmer-boom, Geyten blad, Myrtel, en Wijngaerd scheuten overschaduweris, ofte oock op yet anders 't welck hun ind' *Inventie* meest aenstaet en daer sy best mouwen aen weten te setten. *De recht-sinnighe Konst wordt dan eerst voor goed gbekeert, seght Quintilianus*, wanneerse haere meeste kracht ontrent de grootste dinghen bestaet aen te leggen. Dese andere byweghen ende krom-spronghen daerenteghen sijn enckele schuyl-nimkels en sluyp-bolen, waer toe dieghene haeren toevlught nemen, dewelcke inde Konst niet seer vast gaen. : Even als de ghens, die niet wel te been sijn, sich in't loopen met keeren en wenden soecken t'ontdraeyen. Soo ligghen dan die ghene oock in't selvighe ofte in't naeste Gast-huys sieck, die 't eent of t andere lasschel-beeld hebben, 't welck sy in alle haere Ordinantien met gheweld willen inroppen, en dat nergens anders om, dan dat sy het selvighe taemelick wel weten te maecken. Als een arm en seer belacchelick Schilder die schier anders niet en hadde geleert dan Cypresse-boomen verdraeghelicker wijse te maecken, seght Acron*, daer toe van eenen schipbreukighen mensch versocht wierd, dat hy den ellendighen schijn van sijn rampspoedigh verdriet nae't leven soude afbeelden, soo heeft hy den armen verzeuden Kalis daedelick afghewraecht, of hy niet en begheerde eenen Cypresse-boom daer by gheschildert te hebben. Daer is noch eenen anderen slagh van Konst-verdervers inde wereld, dewelcke, alhoewelse d' ooghender aenschouwers door sulcken guychel spel van de ghebreeckelickheyd haeret Ordinantie niet en soecken af te keeren, nochtans plaghtenfe door een grove onwetenheyd in velerley engantsch onverdraegelicke milgreden*

* Lib. ix.
Cap. 2.

* In Hora-
tium de
Arte.

misgrepen te vervallen, *Niet veele van die Knaepen verschillende, segt Lucianus* *, dewelcke door de onverwachte effens van haere onlanghs afghestorvene Meesters schielick verrijck sijnde, niet alleen met het aentrecken van d' aller cieraelickste kleederen gantsch onghewooglick en schottelick te werck gaen, maer selfs oock t'ghemeyne tafel-recht aen den disch versuymen, het ghesprengde vleesch soo haestelick inslockende en haere penssen met een slechte soppetore toe berstens toe soo seer opvullende, als offe noyt gheleert hadden datser in welgheschickte maeltijden een tweede en derde gerecht te verwachten staet, soo dat het oock onmaenierelick is met den eersten soo gulsiglick aen allerley grove spijs te wallen, datmen in het minste gheen plaetje voor Haesen, Veld-boenders, en ander Wild-braed open bondt.

8. Een oprecht Konstenaer schiept sijn meeste vermaeck inde volheyd van een overvloedighe ende onvernepen materie : Want hy het oordeelt met de vrijheyd van sijn edel ende onbepaelt ghemoed allerbest over een te komen, dat sich d' ongherustheyd sijnes werckenden hoofds midsgaders oock de voordvaerenheyd sijner Konst-oeffeninge aen een Beelden-rijck argument soude gaen verbinden. Het quelt sijnen wackeren werckelicken gheeft, als men hem een dorre en schraele *Inventie* voorstelt; en ghelijck hy altijd nae een ghenoeghsaeme stoffe is wenschende, soo soeckt hy de ruymigheyd der gantscher stoffe in 't ghemeyn en alle de ghedeelten der selvigher in 't bysondere nae den eysch haerer ghelegghenheyd bequaemelick te schicken en uyt te wercken; vermids het hem niet en kan onbekent sijn, dat sich d' uyt-nemenheyd sijnes verstands als oock d' ervaerenheyd sijner Konste al-lermeest inde menighe der voorghestelder dingen plaght t'openbaeren; dat de Schilderyen, achtervolghens 't gheruyghenis van *Philostratus* *, een gantsch bevallige welstandigheyd uyt soo veele verschedene figuren ende beweghinghen ontfanghen; dat eyndelick die Schilders altijd in grooter verwonderingh ghehouden worden, dewelcke de voornoemde bevalligheyd door een ghelchickte t' saemenvoeginghe van soo veele verschedene figuren soecken te vermeerderen; d' Andere Konstenaers daer en reghen, die sich in dit stuck der *Ordinantie* niet met allen ofte seer weynigh hebben gheoeffent, ghelijckse met een enkele Schilderye redelick wel weten om te gaen, soo vindense haer selven gheweldigh verlegghen, als men hun 't by een voegen en 't schicken van eenighe veelvoudighe Beelden-rijcke stucken opleght; sy plagten de vaerdigheyd diele in 't kleyne hebben, in 't groote te verliesen; *Een ghelijck eenighe beestjens in 't ruyme van een open veld lichtelick betrapt worden seght Quintilianus* *, al schijnense noch soo gauwen rappigheyd in 't engh te hebben. De woorden van *Demetrius Phalereus*

* De Con-
scrib. histo-
ria.

* Iconum:
Lib. ii. in
Rhodogy-
ne.

* Lib. xii.
Cap. 2.

De Elocut.
76.

sijn aenmerckens waerd; Den *wijd-berocmden Schilder Nicias* bield staen-
de segh hy, dat dieghene dewelcke yet meynen te schilderen, sich een ghe-
noeghsaemlick groote materie bebooren voor te stellen, sonder de selvighe daer
nae te beschroyen ende in eenighe kleyne dinghen, als Bloemen, Voghelen, en
andere beusel-werck te verbriften. Hy oordeelde dat de materie selver groot-
lick dienstigh is om de Schilder-konst op te wecken, ghelijck zeder een bekenet saet
dat de voornaemste deughd der Dicht-konste allermeest inde fabulen selver ghe-
legghen is. Dacrom vond hy het niet ongheraeden dat sich een goed Meester tot
het afmaelen van allerley Schepen gherecht en Paerden ghevecht soude begeven,
als waer in niet alleen verscheyden ghestaltenissen van loopende, steygherende,
en nedervallende Paerden, maer oock van schietende, staende, en doodelick
gewonde Ruyters op 't aller vermaeckelickste te passe worden ghebragt.

9. Ghelijck het dan sekeris, dat de grootste verstanden altijd den
meesten treck nae de grootste materie plaghten te hebben; soo gaet
het mede vast, dat sich d'uytneemste Konste allermeest in 't verhande-
len van 't uytneemste argument uyt wijft. Doch aenghesien de beste
Konstenaers schier anders niet niet den gantschen ernt haeres over-
moeyden arbeyds voor hebben, dan datse de ghedachtenis van haer
verstand en Konste tot d' aller laetste achter-eeuwen moghten uyt-
strecken, soo behooren sy overal een gheduerfaeme kracht der Kon-
ste in haere stucken uyt te storten, en haere *Ordinantiën* met een son-
derlinghe sorghvuldigheyd aen alle kanten soo wel te besteken, dat-
men in 't gantsche besteck haerer schickinge een glatte effenheyd ende
een onverbroken aen een houdinghe verneme: Alle de gedeelten
haerer *Dispositie* moeten soo vast aen een verbonden en soo diep in een
verknoecht sijn, datse ghemackelick op malckander schijnen te passen
en sachtelick in malckander schijnen in te vloeyen, nae de wijze der ge-
ner die hand in hand gaen, om haere treden door dit onderlinghe be-
hulp te stijven; sy houden d' andere op, en worden wederom van d'an-
dere opgehouden. Ghelijck men dien mensche oversulcks voor een-
nen vuylen verwaenden keker-beck ende niet voor een treffelick wel-
strekend mensch behoort te houden, die een vermaeckelicke vertel-
linghe vaerdighlick aenghevanghen hebbende, in 't midden van sijn
verhael soo seelick aen 't stameren gheraect, dat hy veele eer een on-
volmaeckte en kortelick afghebetene reden schijnt uyt te rispen, dan
yet bescheydenlick uyt te spreken; even alsoo wordt eenen werck-
meester noyt gheoordeelt een sonderlinghe verstand ende een goed
oordeel te hebben, soo langhe als men in sijn ghebeele werck een knob-
belachtighe en gantsch harde oneffenheyd verneemt, ontsaende uyt
d' onschickelickheyd van ettelicke onbondighe misghevoeghde leden.

Waer

*Waer de bloote leden sijn voorghestelt, seght Seneca *, daer placht het strecks* * In proe-
mio Lib. i.
openbaer te worden watter erghens aen't ghetal ofte oock aen de orden is ont-
brekende. 't Ghene daerom inde kortstondighe slechte wercken be- Controv.
yonden wordt een losse ende ongheschickte woettigheyd te hebben,
het sel. ighe moet indebijvende volmaeckte wercken soo wel gegrond-
deert, soo bequaemelick bevormt, en soovaft aen een gheschaeckelt
ende in een ghetrost lijn, het moet in den gheheelen omvangh van de
voorghestelde Historie sulcken vermaeckelicken rondigheyd der t' sae-
men voeghinghe vertoonen, het moet inde rechtsinnighe uytdruckin-
ghe van alle de noodwendighe omstandigheden sulcken staetelicken
eenvoudigheyd der handelinghe uytwijfen, dat d' aller plompste een
redelick ghevoelen daer van hebben, dat de middelmaetighe verstan-
den daer in een groot vermaeck nemen, alhoewel dieghene maer al-
leen bequaem sijn daer van te oordeelen dewelcke haer verstand be-
hoortlicker wijze inde dinghen van desen aerd hebben gheoeffent. Daer
worden overal uytdermaten veele Schilders ghevonden, die de quaede
Kocks slachten: Want ghelijck bese lasse keucken-vlieghe, ghewaer
wordende datse 't eten niet en konnen lekkerlick toebereyden, haeren
toevlught nemen tot eenen vreemden onsmackelicken compost die
van hun uyt verscheyden quazelik over een komende spijfen in eenen
pot t' saemen ghehuft en op een nieuwe maniere ghestoet wordt; ins-
ghelijcks soecken oock dieghene, dewelcke meer nae den ydelen
waen der Konste dan nae de Konste selver trachten, de ghebreckelick-
heyd van haere schaerdighe verhackelde Schicking-konst te verheelen
en 't overfalven met een groote menighe van bondel-loose stucken en
brocken die van hun uyt verscheyden Historien onschaemelick by een
gheschraept en daer nae onkonstighlick ende ongheluckighlick aen
malckander gheklampt sijn. Dit is immers heel vreemd; en noch
is het vreemder, dat dese fraeye Konstenaers sich niet en schaemen
eenen hooghen moed op foodaenighe wercken te draeghen; sy laeten
sich niet alleen ghaerne voorstaen, maer soecken 't andere met eenen
oock wijs te maecten, datse in 't versinnen en 't by een voeghen haer
er nietigher Inventie door een krachtighe en meer dan menschelicke
ingheestinghe boven de ghewoonlicke lasse van andere ghemeyne
verstanden tot het werck waeren aenghedreven ende verruckt; daerse
nochtans in haer ghemoed ghenoeghsaemlick overtuyght sijn, hoe
menighmael sy haer selven in 't midden van dese voorgheuwende ver-
ruckinghe door een schielicke ende onvermijdelicke haepinghe ghe-
stut vonden; en dat veel tijd, by ghebreck van stoffe; somtijd oock van
weghen haere onervaerenheyd in 't by een voeghen der stoffe; doch

allermeeft, om datfe haere loffe en quaelick aen een hanghende inval-
len feer lichtelick quijt gheraecten, sonder datfe maghtigh fijn te be-
dencken waer fy defelyghe erghens uyt eenen hoeck wederom fullen
ophaelen. Om dan dese Brodders voord aen in haer wesen te laeten,
foohoude ick may verghenoeght met het ghene alreede gheleyt is, di
maer alleenlick daer by voeghende; dat allerley Schilderyen dies te
flimmer fijn, hoe beter dat haeren fin als oock de verftroyde ghedeel-
ten der felvigher souden gheweest fijn, indien fyfe door een goede
fchickinghe bequaemelick hadden opghemaecte. Want ghelijck de
welstandigheyd van een goede *Ordinantie* door d' uytmenenheyd der
dinghen die wel in een ghevoeght fijn dapper verfraeyt wordt, soo
plaght oock d' onghveoghlickheyd van een quaede *Dispositie* ghewel-
digh verleelickt te worden door de treffelickheyd der dinghen die on-
bequaemelick t' saemen ghevoeght fijn; vermids de grove verfuyming-
ghen, die inde fchickinghe begaen fijn, niet alleen door het licht der
dinghen felver gheopenbaert worden, maer men kanse met eenen oock
ghemackelick ontdecken uyt de onghelijckheyd der verwen, als mede
uyt de holle oneffenheyd van diepe kloven en fcheuren die allenthalven
in 't ondicte en misvoeghde werck fijn te vinden.

10. Alhoewel het dan uyt ons voorgaende verhael onwederfpreke-
lick volght, dat den werckelicken gheest der kloeckfinnigher Konfte-
naeren allerbest met een volle ende overvloedighe materie ghepalt is,
dat oock dese groote verftanden de kracht haeres ghesonden oordeels
in 't by een voeghen en 't fchicken van soo veele verfcheydene figuren
allermeeft plaghten uytte wijfen; nochtans houden wy 't daer voor,
dat de vermetelheyd der gheener misprijfelick is, die allerley mindere
materien fmaedelick verwerpen, als offe haer felven grootelick te kort
souden ghedoen, indienfe haere handen aen een ghemeyne materie
bestonden teslaen. Wy en konnen anders niet ghevoelen, of dese
laetdunckende Konftenaers gaen wat te verde buyten de schreve;
want men ghene reden ter wereld kan by brengen; waerom een goed
Konftenaer sich niet en soude sonder eenigh onderscheyd fchicken nae
de voorvallende ghelegghenheyd derdinghen, het sy groote of kleyne;
* *Een mensche magh sijn verstand, seght Paulus Silentarius*, selfs oock in*
* *d' aller minste dinghen betoonen.* Inghelijeks begaen dieghene, onfes
dunckens, eenen gantsch haetelicken mislagh, dewelcke meynen dat
de drooge schraelheyd van een vernepen materie niet alleen ghehoh-
pen word door 't schoon-verwigh poppen ghepronck van verfchey-
den toon-schijnighe bywercken, daer mede sy 't buytenste haerer
stukken rondom besmeren; maer oock door het toeyogghsel van veele
verre

* Lib. iv.
Anthol.
Epigram,
Cap. 32.

verre ghebaelde lappen en leuren, daer mede sy 't binnenste haeres ghebreckelicken arguments soecken op te vullen; want het immers seker is, dat die stucken en stollen daer mede sy de rezen en spleten van haere van een wijckende wercken soecken op te stoppen, deselvighe wercken veel eer waackelende maecken, dan dat sijse d' allerminste sterckte en stijvigheyd souden toebrenghen, besiet *Horat. de Arte*. Als oock *Dionys. Longinus de Sublimi orat.* 8. Veele treffelicke Meesters sochten eertijds niet alleen d' opperste volmaecktheyd der schoonheyd in haere Schilderyen nae haer beste vermoghen af te maelen, maer sy plaghten deselvighe oock menighmael niet de hardigheyd van dichte boom-ruyghten en allerley afbreukighe steen-klippen rondom te beschaduwen; ten eynde dat de soete welstandigheyd haeres wercks door d' onliefelickheyd van den rand te beter ionde afsteken. Indien yeman onder en tusschen beluft is het exempel van dien *Pamphilus* nae te volgen, dewelcke, nae 't segghen van *Tullius* *, veele groote dinghen in 't midden van verscheyden omhanghsels in sulcker voegen heeft afghemaelt, als of het maer enckel kinder-spel was 't ghene by schilderde; Het staet hem vry te beproeven, wat voordeel hy daer uyt meyn te ghekrijghen. Nochtans moet ick hem raeden dat hy aendachtiglick aemercke en by sich selven rijplick overweghe, hoe d' oude Meesters veele meer yet groots stillwijghende en sonder eenigh ghewoel sochten te weghe te brenghe, dan datse een groot gherucht ghemaect hebbende niet sonderlinghs en souden uytrechten. Eenem Konstenær die wonderen meyn te doen, seght *Horatius* *, en soeckt hem niet roock uyt bet licht, maer licht uyt den roock woord te brenghe. Soo seght den selvigghen autheur wederom in 't selvighe boeck; Ick sal een bekende saecke soo versierlick handelen, dat alhoewel sich yeder een de sekere hope van 't selvighe te doen voorstelt, nochtans sal hem den vergheeffschen arbeyd van sijn stout bestaen sweets ghenoech nytperssen. Soodaenigh is de kracht van een ordentlick by een voeghinghe, en d' aller ghemeynste dinghen plaghten daer door sulcken merckelicken cieraet t' ontfanghen.

* Lib iii.
de Orator

* De Arte

II. Alhoewel wy in de voorighe afdeylingen wijdloopigblick genoeg hebben aangewesen, dat de schilderijen door 't bequaeme by een voegghen der figuren veelins worden gheholpen; so schijnt doch evenwel de duydelickheyt, die somtijds oock d' uytdruckelickheyt ghe-naemt wordt, een van de voornaemste vruchten der *Ordinantie* te wesen. Want gelijk een goede omsightigh Konstenær het gantsche beleyd sijn *Dispositie* uyt de kracht der fantasie ghewoon is te haelen, mids de gantsche gelegenheyd der materie sich selven als te genwoordigh voorstellende; so plaght hy oock altijd een klaer en levendigh

vendigh afdruckfel van dese verbeelde reghenwordigheyt soo krachtighlick in sijne wercken in te printen, dat d'aendachtighe aenschouwers door de duydelickheyt deser afbeeldinghen aengheleydt sijnde, even de selvighe verbeeldens kracht in haere herten schijnen te vernemen, die den werckenden Konstnaer wel eer in 't schikken ende in 't by een voeghen der materie ghevoelt heeft, siet de laetste afdeylinge van 't vierde Capittel onses eersten Boecks, alwaer wy den grondslag van dit punt kortelick hebben aengheroert. De uytdruckelickheyt ver-

* De Con-
scribe, his-
toria

eycht dat men d'afgebeelde dinghen niet verkeerdelick voorstelle, maer achter volghens d'orden daer in de dinghen selver gheschiedt sijn, seght Aristides Rhetor de Civili orat. Cap. 10. De uytdruckelickheyt van t' saemen ghevoegde en konstighlick in een ghevlochten dinghen, seght Lucianus *, moet over al in het gantsche werck uyt schijnen; want de volmaecktheyt des wercks voornamelick daer in gheleghen is. Het eerste deel der Historie behoorlicker wise uytgewrocht sijnde, sal het tweede, het welck daer aen vast verbonden ende gheketent is, soo waerdighlick inbrengghen datse beyde maer een onverdeylde vertellinghe sullen opmaecken; ghemerckt het tweede niet alleen door sijne naebuerrigheyt met het eerste vereenicht wordt, maer oock door een onderlinghe vermenginghe van d'uytserste aen een klefvende ghedeelten. Plutarchus verhaelt hebbende hoe den edelen manhaftighen Ayatus de Pel-

In Arato,

lenesen van den overlant der Aetoliaenen bevrijde; Dese sijne daed wierdt hoogelick gheroemt, seght hy *, daer om heeft oock den schilder Timanthes de levendighe afbeeldinghe deses ghevechts in een gantsch uytdruckelicke Ordinantie voor oogen ghestelt. Als ons den jonghen Philostratus insgelijcks de schilderije van ettelicke Iagers gaet beschrijven, soo ist dat hy het selvighe stuckwercks aller meest verheft van wegghen d'uytdruckelickheyt

In Venatoribus.

der schickinghe die den Konstnaer daer in waergenomen heeft. Gode God, seght hy *, hoe gantsch wonderbaerlick en lieffelick is de duydelickheyt deser schilderije, hoe ghemackelick is het daer, uyt af te nemen, wat spoed yeder een in het jagghen ghehad heeft. De vijf voornaemste jaght meesters setten sich ter neder om de bysondere voorvallen, die sy in het jagghen onmoetet hebben, aen malkander te verhaelen, de matras ofte den bolsier, daer sy op sitten, schijnt uyt verscheyden haestighlick op gehoapte notten te bestaen. Siet ghy niet met wat ernst sich den middelsten opweest en tot sijne jaghtsbenoten keert, even als of hy nu alreede besigh was met het verhael der dinghen die hem in de jaght sijn wederwaeren. &c. Indien yeman beluft is de gantsche maniere der uytdruckelickheyt, die van d'oude Meesters in haere wercken ghebruyckt wierd, noch bescheydenlicker te begripen; de selvighe moet het sich de pijn waerd achten, de schriften van den ouden ende jonghen Philostratus in te sien: Want daerin worden ons de beschrijvinghen van vele uytnemende schilderijen voorghestelt, die haeren voornaemsten lof

Iof uyt de duydelickheyd van een gantsch nette en welbeknopte *Ordinantie* trocken.

12. Tot noch toe hebben wy d' *Ordinantie*, die uyt d' *Inventie* oorspronckelick voordspruyt, aenghemerckt; volght dat wy nu een weynigh handelen van de *Dispositie*, die 't werck is van een nauwlyfterende *Proportie*. Daer om schijnt oock dese *Dispositie*, omde waerheyd te segghen, seer weynigh van de *Proportie* te verschillen: Want ghelijckse nergens anders op uyt gaet, dan datse 't rechte tusschenscheyd der figuren behoorlicker wijze waerneme ende onderhoudt; soo wordtse ten aensien van de groote ghemeynschap diese met de *Proportie* selver heeft, een *Symmetrie* in *Plinius* ghenaeemt: *Apelles*, seght hy *, *plaght* *Lib. xxv
de *Symmetrie* van *Asclepiodorus* met groote verwondering t' aenschouwen; Want Cap. 10.
dit segghende, soo heeft hy daer mede anders niet te ver staen ghegeven, dan dat sich *Apelles* met den voornoemden *Asclepiodorus* niet en heeft dorven verghelijcken. *Inde maeten, dat is, in 't waernemen van de tusschen-wijde diemen in verscheyden figuren behoort t' onderhouden*, ghelijck den selvighen autheur in 't selvighen Capittel is sprekende. Wat dese *Dispositie* belanght, men kanse aen gheen sekere ghesette regulen verbinden; ons ooghe heeft daer in 't meeste bedrijft: *Wanneer de Konstenaers verscheyden Beelden in een tafereel te passe brengen, dan plaghtense deselvijshe door een sekere tusschen-wijde van malckander af te scheyden, ten eynde dat de schaduwe van d' eene figure op d' ander niet en soude vallen*, seght *Quintilianus* Lib. VIII. Cap. 5. *Maer dese tusschen-scheydsels*, seght den selvighen autheur wederom in een andere plaetse *, *ghelijckse in dese ge-* *Lib. ix.
legghenheyd seer veele vermoghen, soo wordense maer alleen by d' ooghe onder- Cap. 4.
scheyden ende gheoordeelt. Ghelijck wy nu alreede eenige regulen verghelstelt hebben, dienstigh tot die eerste alghemeyne *Dispositie*, dewelcke uyt de nature der *Inventie* is vloeyende; soo souden wy insghelijcks een weynigh spreken van de laetste bysondere *Dispositie*, die haer selven maer alleenlick met het affonderen van eenighe weynighe figuren besigh houdt; 't en waer saecke dat wy bevonden sulcks maer alleen het werck van een Icherp-sichtigh ende recht oordeelende ooghe te wesen. Indien sich yemal overfulcks in dese *Dispositie* wel meynt te quijten, deselvijshe heeft anders niet te doen dan dat hy een arbeyd-saeme opmerckinge tot het werck toe bringhe; sonder dat hy nochtans sijne hersenen op de pefe stelle, om eenighe nieuwe *Konst-wetten* uyt te vinden. Dies schijnt oock *Philostratus* de voornaemste kracht en de rechte eyghenschap deser *Dispositie* met den naem van een *moeyelicke arbeyd-saemheyd* te kennen te gheven. *Laet onse moeyelicke arbeyd-saem-* *Iconum
heyd des Schilders aenmercken, seght hy *, *want het, mijnes dunckens, geenen* Lib. i, in
R r *kleynen Pelope.*

kleyen anghst schijnt in sich te hebben, vier Paerden in sulcker voegen's factoon te garreelen ende in te spannen, dat niet soo veele als een van de Paerde-beenen door een onschickelicke verwarvinghe quaelick ghestelt sy: Het en heeft mede gheen kleyne swaerghed ghebadd te weghe te brenghen, dat dese dappere beesten in't midden van haere moedighe hitte nae den toom schijnen te luysteren; het eerste staet stille, alhoewel teghen sijnen danck; het andere beghint te stuygheren; het derde laet sich vaerdighlick gebieden; het vierde verlust sich inde schoonheyd van Pelops, en stelt sich door het openen sijner neusgaete tot het neyen. &c.

Alhoewel sich inde Schilderyen van *Mexæcus* ontallicke welgheplaette Beelden aenbieden, nochtans stellen ons de *Thebaensche* stads-velten een gantsch aenmerckelick exempel van dese bysondere *Dispositie* voor oogen; Den vond der *Konstenaers*, seght *Philostratus* * is uyt dermaeten soet: *Want als hy de wallen met ghewaepende mannen rondom beset, soo maect hy eenige in haere volle lengde; eeniger beenen sijn maer alleen en sichtsbaer; eenige worden maer half ghesien; eenighe vertoonen maer alleen haere borst, haere hoofden, haere helmetten, haere spies-yfers. Dit en is anders niet, dan een sekere soorte van Proportie; want onse oogen moeten dus verleydt worden, dewijlse sich door't verschiet van foodaenighe circfels laeten verzoeren. Al is 't schoon facte dat alle de Beelden in de Schilderye van *Hesione* haere behoorlicke tusschen-wijdde hadden, nochtans was daer een sonderlinghe bewijs van dese bysondere *Dispositie* in de bysondere gedeelten des Zee-monsters te vinden; Het Zee-monster beghoft sich om te wringen,*

In Hesione.

*seght den jonghen *Philostratus* *, niet in een rond omwinfel, maer in verscheyden ronde laeghen: Soo datmen eenige deelen des selvighen Zee-monsters onder't water kost beschouwen, sonder deselvighe nochtans bescheydenlick van wegghen haere diepte te konnen beooghen, eenighe wederom waeren soo hooghe boven't water verheven, dat die ghene, dewelcke sulcken Zee-wonder van te vooren noyt en hadden ghesien, ettelicke kleyne Eylanden meynden t' aensichouwen. &c. d'Eyghenschappen der dinghen, die sich onder het water vertoonen, worden noch uytdruckelicker inde volghende woorden van den ouden *Philostratus* voorgestelt: Men siet de verwen der *Visschen* in't blau-vermigh schijnsel van de Zes allenghskens verschieeten ende veranderen, seght hy *, soo dat d'opperste schijnen beel swart te sijn, de naefte hebben een mindere swarighed, d'andere beghinnen eerst een weynigh uyt ons gesicht t'ontwijken, daer nae krijgghense eenen schaduachtighen, en soo voort eenen waeterighen schijn, tot datmens eyndelick maer alleen meynt in't gesicht te hebben. &c. Den selvighen *Philostratus* gheeft ons oock in een andere plaetse * te verstaen, dat het soo heel licht en valt de rechte ghestalte van die figuren uyt te drucken, dewelcke haer eygen schijnsel in't water uyt-wijfen wat de verkeerde stellinghe van die dinghen aengaeet,*

Iconum
Lib. 1. in
Piscatorib.

Iconum
Lib. 1. in
Olympo.

dewelck *

dewelcke in 't water ofte oock in eenen spiegelh vertoon worden, siet *Anonius in Mofella*, als mede *Agell. Lib. XVI. noff. Attic. Cap. 18.*

Cap. VI.

VEle dinghen, alhoewelfe in haere bysondere ghedeelten een gantsch aenlokelicke aenghenaeemheyd hebben, seght *Quintilianus**, nochtans en komt het ghebeele met sijne ghedeelten niet wel over een. Dies placht het oock menigh-werve te gheschieden dat een Schilderye van weggen d'uyt-nemenheyd haerer *Inventie, Proportie, Verwe, Roersel, Schickinghe* niet t'onrechte ghepresen wordt; daerse nochtans van die bevallighe welstandigheyd t'eenemaal ontbloomt is, dewelcke de waere krachten den rechten geest der Konste in sich vervat. Dese vijf hoofd-stucken, die wy inde vijf voorighe Capittels hebben verhandelt, en moghen oversulcks van malckander in 't minste niet afghesondert worden. Een aileen vermagh seer weynigh in 't oeffnen der Konste: Soo en is het oock nergens toe dienstigh, datmen alleenlick twee, dry, ofte vier in 't schilderen waerneme. Men moetsen alle vijf t'effens in 't werck te passe brenghen. Want als men maer een van dese vijf onachtsaemlick verhandelt het en is nergens toe nut datmen noch soo grooten arbeyd ontrent d'andere vier bestede. De opperste volmaecktheyd der Schilderyen is voornaemlick daer in gheleggen, dat dese vijf hoofd-stucken malckander in 't werck soo vriendelick ontmoeten en soo wel met malckander over een draeghen, datse door haeren onderlinghen eendragt een sekere soorte van aengenaemheyd ofte welstandigheyd (die ghemeenlick de *Gratie* ende *Bevalligheyd* der Schilderyen ghenaeemt word) t'faementlick uytstorten: Soo en is oock dese *Gratie* in haeren eyghen aerd anders niet, dan een soete en gantsch vriendelicke over een stemmige van allerley volmaecktheden in een stuck wercks op een ghehoopt: Het is de beste versaemelingh van d'aller beste dinghen. De levendighe ghelijckenisse van het teghenwoordighe punt word ons inde vermaeckelickheyd van ettelicke uytghelesen Bloemen uyt-druckelick voor ooghen ghestelt, wanneer de selvighe het groene veld met een prachtigh rij overwigh tapijt overtrecken: Want alhoewel elck Bloemken de vroolicke gloeyenheyd sijner naturelicker schoonheyd by sich houdt, nochtans wordmen ghewaer datse in 't by een brenghen van haere bysondere lieffelickeheyd een gantsch seldsaem ende onbegrijpelicke vertoonighe der schoonheyd ghelijckelick opmaecken. Ghemerckt dan dat de gheestigheyd der *Inventie* ons ghemoed soetelick placht te verlocken, dat de nettigheyd der *Proportie*

*Orat. institut, Lib. iv. Cap. 2.

onfe ooghen vaerdighlick plaght tot ſich te trecken, dat de bequaem-
 heyd der verwen onfe fantafie door een aenghenaem bedrogh ſeld-
 faemlick plaght te beguychelen, dat de levendigheyd des *Roerfels* onfe
 ziefe kraghtighlick plaght te verrucken, dat de ordentelickheyd der
 ſchickinghe onfe ſinnen op een gantsch wonderbaerlicke wijze plaght te
 beſefen; hoe en ſal doch die Schilderye gheen ſonderlinghe kracht in
 onfe herten uytſtorten, daer in ſich alle deſe hoofd-ftucken eenſaem-
 lick laeten vinden? dat menſchelicke lichaem, in 't welcke yederlid
 fraey en welghemaect is, magh niet ſtrecks voor hupſch en aerdigh
 ghekeurt worden; maer wanneer de byſondere volkomene gedeelten
 het gantsche lichaem door haere onderlinghe maetvoelickheyd
 met een rechtſchaepen ende onbeſproken bevalligheyd alienthalven
 vervullen. Dies plaght het oock menighmael te gheſchieden, dat ſich
 onfe ooghen door d' aenghenaene ſchijn-lieffelickheyd eenigher lich-
 haemen op 't eerſte gheſicht lichtelick laeten bevanghen; daer deſel-
 vige lichaemen nochtans, nae een rijper opmerkinghe, bevonden
 worden die bevalligheyd te derven, dewelcke in 't oordeel van d' al-
 ler verſtandigſte geacht wordt des ſchoonheyd ſchoonheyd te ſijn. *Sue-
 tonius* * heeft hier op gheler, als hy ons te verſtaen geeft dat den Keyſer
Nero veele eer ſchoon van lijf en leden, dan bevalligh is gheweest.
Ovidius *, ſeght daer en teghen, dat de ſchoonheyd van *Venus* met een
 ghenoeghſaeme gratie ofte bevalligheyd vermengt was. De bloote
 ſchoonheyd en is niet altijd maghtigh onfe herten en ſinnen tot ſich te
 trecken; het is maer alleen de voornoemde *Gratie* ende bevalligheyd
 die d' aller ſchoonſte lichaemen door de luſtbaere en minnelicke aen-
 ghenaeemheyd van een ſoet ende aentreckelick ghebaer ſchooner dan
 ſchoon maect. *Catullus* heeft dit onderſcheyd ſeer wel uytghedruckt
 in ſijne verghelijkinghe tuffchen *Quintia* en *Leſbia*: Niet weynighe,
 ſeght hy *, beelden ſich in dat *Quintia* ſchoon is. *Sy is*, mijnes dunckens,
 blanck van verwe, aenſienlick van lijf lenghde, recht van lijf en leden. Alhoewel
 ick overſulcks deſe byſondere dinghen in haer erkenne; nochtans en kan ick in
 't ghemeyn niet toeftaen, dat menſe voor ſchoon behoort te houden: Ghemerck
 daer in ſulcken grooten lichaem gantsch gheene bevalligheyd, ja niet een kruyme
 van gheefſtighe aerdigheyd gevonden wordt. *Leſbia* is waerlick ſchoon: Want
 ghelycke van 't hoofd tot de voeten volmaectelick ſchoon is, ſoo heeft ſe allerley
 ſoetigheden ende bevalligheden van d' aller ſchoonſte heymelick weten te precau-
 wen. *Tibullus* *, verheft inſghelijcks de ſchoonheyd van *Sulpitia*, als
 weſende verghelichſchap met de vermaeckelicke luſtbaerheyd van
 een ſoet en lieffelick ghebaer; ghemerckt ſy de hand aenghenerley
 wercken en konde ſlaen, ſy en konde haer ſelyen nergens benen keren

*In Nero-
 ne Cap. 5r.

*Lib. ii. de
 Arteam.

Carm. 87.

Lib. iv;
 Eleg. 2.

en wenden, of daer plaght sich overal een heymelicke gratie in alle haer doen en laeten te vertoonen. *Claudia Rufina*, een Engelsche jonckvrouwe. sijnde wonderlick van de nature begaeft, wordt oock hooglick in *Martialis* * gheroemt, om datse tot dese aengheboren goede Lib. xi. deelen alle de gratien hadde toegevoeght die den *Romeynen* en Epigr. 34. de *Grieken* maer alleen scheenen eyghen te sijn. De gheleghenheyd der Schilder-konste is even de selvighe. Want 't en sy saecke datmen in 't gantsche werck een sekere bevallighe welstandigheyd vernemen kan, ontstaende uyt d' eendrachtighe over een koninghe van alle de bysondere volmaeckte ghedeelten, het is onmoghelick dat de aenschouwers eenighen smaeck daer in souden ghevinden: Ghelijck de hoorers kleyn vermaeck plaghten te scheppen in een luyte, welckers snaeren van de hooghte tot de leeghte quaelick ghestelt sijnde, d' oore niet maghugh sijn te verlusten door het soete gheluyd van een verscheyden stemminge t' saemen-stemminge. *Apelles* sichijnt de vooruaemste kracht sijner Konste daer in ghestelt te hebben, dat hy dese deughd boven d' anders Meesters wist te tressen: Want alhoewel daer in sijne eeuwe verscheyden treffelicke Konstenaers te vinden waeren, nochtans plaght hy sich selven dese eere op een bysondere wijze toe te schrijven; ende als hy de Konst van andere groote Meesters hooglick hadde gheroemt, soo plaght hy noch evenwel staende te houden datse dese *Gratie* in sulcken uytneementheyd haerer Konste niet ghenoegh en hadden waergenomen, siet *Plin. Lib. xxxv. nat. hist. Cap. 10.* Al waer den onverghelijckelicken Konstenaer door dese gratie anders niet en verstaet, dan een bysondere volmaecktheyd van d' *Inventie*, de *Proportie*, 't *Coleur*, het *Roersel*, de *Schickinghe*, soo blijckelick in 't gantsche werck uytghestort, dat de teghenwoordighe Schilderye onse sinnen nerghens nae soo seer en treckt door d' *Inventie*, de *Proportie*, het *Coleur*, het *Roersel*, de *Dispositie*, ghelijck de selvighe in sich selven volmaeckt sijn; maer liever, ghelijck de selvighe haere bysondere volmaecktheden t' saemen brenghen, tot opmaeckinghe van dese opperste volmaecktheyd die sich allenthalven int gheheele werck ende in alle de bysondere ghedeelten des selvighen wercks overvloedighlick uytspreydt.

2. Dit is buyten twijfel die *Gratie* ofte bevalligheyd, de welke uyt den vrien gheeft der Konstenaeren vaerdighlick ende ghemackelick voordkomende, door ghenerley Konst-regulen kan voorghestelt worden; even ghelijck wy met den grootsten ernst van eenen onvermoeyden arbeyd daer toe niet en konnen gheraecken, dat wy dese opperste deughd nae onsen eyghenen lust min of meer in het werck souden te

Lib. viii.
Cap. 3.

passie brengen. *Het ghene overmaetigh is*, seght *Quintilianus* *, words overal voor ghebreckelick gehouden. Dus leert ons de daghelicksche onder-vindinghe dat de lieffelicke bevalligheyd deser gratie vele eer door de quellickheyd van een al te forghvuldige bekommernisse bedorven dan gheholpen wordt; want wy den vrijen loop onses onbedwongen geests door een onghetijdighe finnelickheyt soo haest niet en beghinnen te beklemmen, of wy plaghten d' aenghenaeme welstandigheyd des wercks daedelick te verliefen. *Het ghene misvoeghlick is*, en kan ons niet bebaeghen, seght *Quintil*, *Lib. I. orat. instit. Cap. II.* Dies plaght oock het

Lib. xi.
Cap. 1.

ghene met de nature der tegenwoordigher ghelegghenheyt wel ghenoegh over een komt, sijne bevalligheyd quijt te worden, seght den selvighen autheur * als men de rechte maete te buyten gaet, *inshelicks kan yeder een dese gheheymnisse der konste door sijn eyghen oordeel beter aenmercken, dan datmen den leerlinghen eenighe sekere regulen dies aengaende soude voorstellen, het ghene ghenoegh is en hoe vele de teghenwoordige materie vereyscht, en kan by maete ende ghe-wicht niet worden voorgheschreven; vermits het met dese saecke, als met de spijßen ghestelt is, de eene versaetsicht ons meer, d' andere min.* Hier uyt ontfaect het mede dat vele ghemeyne verstanten, op welcke de nature hare beste giften wat te karighlick besteder heeft, *De selvige naturellicke gaven so maetighlick ende bescheydenlick weten te gebraycken, seght Tullius* *, datse ten minsten in gheenerley orwelstandighe misvoeghlickheyt en vervullen, want daer van behooren wy ons selven allermeeft te wachten, en dit is het eenighe punt het welck sich beswaerlick aen eenighe regulen laet verbinden. *Rofcius heeft menighmael in mijne tegenwoordigheyd staende ghehouden, dat het voornaemste hoofdstuck der Konste daer in bestaet, dat ons 't gene wy doen niet en soude misvoegen, en dat dit het eenighe punt is daer de konst seer weynigh toe weet te seggen.* Het is wel waer dat de Konst niet maghtigh en is de bevalligheyt op grondt van eenighe sekere ghesette regulen uyt te wercken, nochtans plagt dese gratie uyt de kracht van een heymelicke ende voorsichtighlick verheelle Konste te vloeyen; *Gemerckt men sonder*

Lib. i. de
Orators.

Konste niet met allen nae behooren kan verrichten, seght Quintilianus *, en dat de bevalligheyd doorgaens henen de welbehandelde Konst plaght te verghe-selchappen. Dus sien wy dat die javelynen ofte schichten aller bequagemste vlie-ghen die met een Konstige hand sijn ghedreven, en die Boogh-schutters, de welke de sekerste hand hebben, plaghten oock altyd haere pijlen op het aller ge-voeghelickste te lossen. Is dan overig, dat wy dese Gratie voor het werck van een voorsichtighlick verheelde en wijslick bedeckte Konste aen-nemen; ende indien het yeman met gheweld daer voor houden wil, dat dese hooghste volmaecktheyd maer alleen de vrucht is van een gheluckighlick voordvaerende nature, soo moet hy noch evenwel be-kennen

Lib. xi:
Cap. 4.

kennen dat de selvighe nature door de Konst wordt gaende gemaect, gelijk den selvighen authcur in de selvighe plaetse is sprekende. Want de Nature en Konste sijn so vast aen malckander verbonden, dat wy d' een van d' ander niet en kunnen afscheyden, sonder de welstandige beval- ligheyd des gantschen wercks in de waeghschaele te stellen; ende in- dien yeman den rechten aerd van dese geweldige en meest aenmer- kelicke deughd eygenlick meynt te beschrijven, de selvighe moet met *Dionysius Halicarnassensis* * segghen, datse anders niet en is, dan een ghe- In Lyfa.
lucksighe voordvaerenheyd der Nature, ofte het werck van een atbysaeme De Subli-
mi orat. 32.
Konste, ofte een sekere behendighheyd ontsaende uyt de vermenginghe van dese twee. Even ghelick *Dionysius Longinus* * drijft, dat dese volmaecktheyt voornaemlick bestaet in d' onderlinghe aen eenhoudinghe van de Konst en de Nature. Siet het vierde Capittel onses eersten Boecks, want daer spreken wy breeder van 't vermogen 't welck de Nature en de Konste t' laementlick tot de Konst tot de konstige wercken toebrengen.

3. Blijckt dan uyt het voorgaende, hoe gantsch ghewichtighen last die ghene op sich laeden; de welcke haere fame door het eene of het andere meesterstuck tot de naekomstige gheslachten soecken uyt te strecken, ghemerckt de volmaecktheyd des wercks door de voorge- melde bevalligheyd weynigh gheholpen wordt, het en sy faecke dat daer met eenen oock in 't gheheele werck eenige voorspoedige wer- kinghen van een stoute ende onversaegde voordvaerenheyd uytblijc- ken. Nae dat *Plinius*, in de plaetse die wy in d' eerste afdeydinghe de- ses teghenwoordigen Capittels aenroerden, verhaelt heeft dat sich *Apelles* liet voorstaen, dat hy alle d' andere Meesters in dese bevallig- heyd verde te boven gingh, so seght hy noch voorder; *Apelles* heeft sich selven noch eenen anderen lof toegheschreven, als hy het Konst-rijcke en al te sorgvuldighlick bearbeyde stuck van *Protogenes* met een sonderlinge verwon- deringh aenschoude: Want segghende dat hem *Protogenes* in alle dingen ghe- lிக்க was, of liever bekennde dat hem *Protogenes* in eenighe dingen te boven ging, so heeft hy sich noch evenwel boven *Protogenes* verheven, voor wendende, dat *Protogenes* niet en wist wanneer het tijd is de hand van het bert af te trekken. Dus gaf ons dien over grooten Konsten- aer door dese gedenckwaerdighe waer- schouwinghe te verstaen, dat d' over groote naerstigheyt menighmael naedeeligh is. *Plutarchus* maect insgelijcks een merckelick onderscheyd tusschen de voorgemelde *Gratie* en dese onbedwongen schijnlosse stoutvaerdig- heyd, van de welcke wy alhier aenghevanghen hebben te spreken; De ghedichten van *Antimachus*, segt hy *, mitsgaeders oock de tafereelen van *Dio- nysius*, ghelijcke een gheweldigh stercke kracht der Konste in sich hebben, so schijnse al te seer bedwonghen ende bearbeydt te sijn. Men kan dit daer en te- ghen

In Timo-
leonte.

ghen in de Schilderijen van Nicomachus als oock in de ghedichten van Homerus, benevens d' andere deughden en graticn diemen daer in vindt, aenmercken, datse vaerdighlick en gantsch ghemackelick schijnen ghedaen te sijn. Soo word dan de bevalligheyt der Schilderijen bevalligher gemaect wanneer men in de selvighe een gemakelicke vaerdigheyt verneemt, ontstaende uyt d' opwellende kracht der Inventie die uyt de volle borst des moedighen Konstenaers, als uyt eenen rijcken springhader, overvloedighlick uytbortelt. De moedeloofse schroomhertighe Draelers daer en teghen, ghelijckle de werckelicke hitte haerer eerster invallen door de traegheyt van een langhsaeme dubbinghe onwijslick laeten verkoelen, so plaghten se de kracht deser Gratie met eenen oock te verlammen en t' eenemaal te verbreken, wanneer se het verlies van d' eens aengheboden vaerdigheyt door de quellicke moeyelickheyt van eenen oneyndelicken arbeyd wederom soecken in te haelen. Staet ons in

*In Orato.
ac. alle dinghen aen te mercken, hoe verde datmen gaen magh, seght Tullius*, want alhoewel yeder dingh sijn bescheyden maete heeft, nochtans plaght ons 't ghene te veel is meer teghen de borst te steken, dan 't ghene te weynigh is. Daerom heeft oock Apelles gheoordeelt, dat sich die Schilders hier in te buyten gaen, dewelcke niet en besessen wanneer 't ghenoegh is. Den overnaerstighen kley-steker Apollodorus had sulcken quaedenghevoelen van sijn eyghen werck, dat hy de volmaecte Beelden menighmael aen stucken sloegh, niet maghtigh sijnde sijnen Konst-lust te voldoen: Dies wierd hy oock onder de wandelingh den dollen Apollodorus gheheeten. Plin, XXXIV. 8.

Callimachus en wift mede van gheen ophouden, daer was noch altijd 't een of 't ander in sijn werck 't welck hem milhaeghe en 't welck hy door een nieuwe naerstigheyt socht te verbeteren: Dies wierd hy Cacoitechnus ghenaemt: Ons een aenmerckelick exempel naelaetende dat wy ons selven in onse sorghe behooren te matighen. Hy heeft onder andere dinghen eenighe Spartaensche jonck-vrouwen danssende gemaect, Een onberispelick stuck wercks, seght Plinius inde selvighe plaetse, 't en waer saecke dat hy de gantsche bevalligheyt des wercks door een al te bekommerde naerstigheyt hadde vernietight. De Schilder-konst behoort over sulcks een stoutvaerdighe endeorgheloose maniere van wercken te volgen; oft ten minsten moetse veele dinghen soo beheadighlick handelen, datse met een voordvaerendeorgheloose schijnen te sijn ghedaen. Philostratus stelt ons een uytdruckelick exempel van dese achteloofse ende onbearbeyde vaerdigheyt voor ooghen, als hy ettelicke Cupidines in een tafereel afbeelde, ghelijck sich deselvighe door een brooddroncken dertelmoedigheyt in 't jaeghen van enen Haese verlusten,

verlusten, roeckelooslick ghenoegh over hoop tuymelende van weghen den ernst daer mede sy de vermaeckelickheyd des jaghts onderhouden: *De Cupidines vallen losselick ter aerden, seght hy *, niet maghtigh sijnde haer selven door 't lacchen op de been te houden. Den eenen walt op sijn sijde, den anderen op sijn aenghesicht, eenighe op haeren rugghe; men siet eyndelick in yeder-eens maniere van ligghen, door wat gheval hem de proye ontslipt is.* Wy en kunnen 't anders niet begrijpen, of de bevalligheyd deses rasereels heeft meerder bevalligheyd uyt het werkende nederstorten der weelderigher quantjens ontfanghen, ghelijck deselvighe inde Schilderye door de vaerdigheyd van een stoutelick vermeten, doch schijnlosse, Konfteorghelooftick daer henen gheslinghert waeren.

I conum
Lib. 1. in
Amorib.

4. Ghelijck het dan blijckelick is, dat een verdrietighlick swaermoedighe maniere van werken d'aenghenaeme *Gratie* des wercks door een onlieffelicke hardigheyd gantsch en gaer verdooft; dat oock de wacker lichtsinigheyd der gener die haere werken met een meesterlicke en gantsch mannelicke kloeckheyd aentasten, ghemeynlick met een vaerdighe vloeyenheyd verghefelschapt is, die 't gheheele werck met een levendighe kracht der bevalligheyd plaght te vervullen en d'aenschouwers door een soete aenlockelickheyd sonderbaerlick te bekoren; soo is het daer uyt lichtelick af te nemen dat sich den Konstenær al met den eersten daer toe ghewennen moet, dat hy de bysondere ghedeelten sijnes wercks met sulcke stoute penceel-streken soo kluchtigh henen swiere, datmen daer in d'ervaerenheyd van een vastte en vaerdighe handelinghe verneme. Siet ons tweede Boeck. Cap. XI. 7. Alwaer wy eenighe weynighe aenmerckingen dies aengaende kortelick hebben voorgehelt. Dus veele moet ick maer alleen tot het ghene aldaer gheseyt is toevoeghen; datmen noyt een eenigh Schilder heeft weten te naemen, die onder de wijd-beroemde Meesters gherekent wierd, 't en sy saecke *dat hem dese ghemackelicke vaerdigheyd door een goed onderwijs, door eenen volstandighen arbeyd, en door een onvermoeyde oeffeninghe was toegebracht, seght Quintil. Lib. XII, Cap. 9. Een slechte en rechte eenvoudigheyd, seght den selvighen antheur in een andere plaetse *, wordt allermest ghepresen van weghen de suverheyd sijnes cieraets, als oock van weghen de puntighe nettigheyd die uyt een onbedwonghen ende onbesorghde naerstigheyd voorkomende selfs oock inde vrouwen een aenghenaeme minnelickheyd uyt-stort.* Alhoewel d'Assyrische Koninghinne *Semiramis* allerley gewoonlicke behulp-middelen der schoonheyd verfoeyde, nochtans wistmen in haere eeuwe gheen schoone vrou-personen te vinden, hoe seer deselvighe moghten opgepronckt sijn, die dese haere naturelicke ende onghehaevende bevalligheyd te boven

* Lib. viii.
Cap. 3.

ginghen, siet *Aelianus Lib. VII. var. hist. Cap. 1.* Als oock *Lib. XII Cap. 14.* Alwaer hy den grooten *Alexander* de bevalligheyd van een verwaerloofde schoonheyd schijnt toe te schrijven. *Daer is een sekere sorte van onachtsaemheyd, seght Tullius *, diemen bequaemelick een naerfige onachtsaemheyd noemen magh : Dus vernemen wy dat het veele vrouwen niet quaelick en voeght, onbeciert te sijn. d' Al te sorghvuldighlick opghetoyde schoonheyd verliest haere kracht; vermids yeder een, die t paerlefel aenmerckt, met een heymelicke vermoedinghe wordt inghenomen, dat wy ons veele eer aen 't cieraet dan aen de schoonheyd selver plaghten te vergaepen. Derhalven staet ons boven alle dinghen daer op te letten, dat wy de sorighe moeyelickheyd van een al te seer bearbeyde Gratie in ons werck gheen plaetse gheven; dewijl het immers vast gaet, dat fulcken ghemaecten schijn van bevalligheyd het mannelick ghepoogh van onsen ontroerden ende werck-suchtighen gheeft verswackt, dat oock d' al te groote naertigheyd het werck doorgaens henen verslimt; want het anders niet en kan gheschieden, of die ghene, dewelcke altijd hier een weynigh en daer een weynigh willen peuteren, moeten 't gantsche werck in 't eynde noodsaekkelick verpeuteren. 't Ghene niet verde ghesocht wordt, is altijd best; om dat het met de waerheyd en met d' eenvoudigheyd der nature allermeest over een komt. 't Ghene daer en teghen bevonden wordt met een overmaetighe sorghe bearbeydt te sijn, derft de bevallighe welstandigheyd; om dat onse sinnen door den ydele glants van een parmaente schijn-schickelickheyd bedwelmt sijnde, het werck selver niet en konnen bemercken: Even als het groeylaem en lieffelick bloeyende onkruyd gantsche velden menighmael soo dicht plaght 't overloopen, dat het goede koren daer onder verftickt liggende, sijn hoofd niet en kan opsteken. 't Verbetert selver, seght *Quintilianus **, moet eens een eynde hebben: Want daer veele worden ghebevonden, die de lyfsondere deelen haeres wercks altijd soecken te hersmeden; sy hebben ghaerne een goed ghevoelen van 't ghene yet anders schijnt te wesen, als of het onghoorloft waer dat men op 't eerste ghepoogh niet met allen soude witen te segghen: Daerom magh men se oock met die woud-arsten bequaemelick verghelijcken, die haer selven doer 't snijden en kerven van 't ghene ghesond en welghestelt is werck gheven. Dies gebeurt het oock dat haere wercken bevonden worden vol van licteyckens, ontledight van bloed, en door d' over-groote sorghe verslimt te sijn. Het is dan hoogh-noodig dat wy ten langsten lesten op yet wat souden vallen, 't welck ons behaeghen of ten minsten verghenoegen moght: Ten eynde dat wy niet al ons vijlen ende hervrijen eyndelick bevonden wierden het werck ghepolijst ende niet te hebben door vlijt Siet den jonghen *Plinius Lib. XI, epist. 35.* Kortelick: ghelijck in vele andere*

*In Oratoric.

*Lib. x.
Cap. 4.

andere Konsten de voornaemste kracht der Konste daer in schijnt ghelegghen te sijn, datmen sijne Konst voorsichtiglick verhele; soo bestaet oock het meeste gheweld der Schilder-Konste daer in, dat het ghene Konst schijne te sijn. *Maer wy sien hier in al te onverduldig, seght Quintilianus*, achtende dat wy de Konst vertiefen, 't en sy saecke datse gheopenbaert worde; daer het nochtans vast gaet, dat de Konst gheen Konst meer en is, wanneer se sich openbaert.* Ovidius heeft het rechte bescheyd van dit punt seer eygentlick uytgedruckt inde fabel van *Pigmalion*: Want als hy* de voornaemste oorsaecke van de Ziel-roerende kracht des yvooren Beelds inde behendighlick bedeckte Konste schijnt te stellen, soo geeft hy ons daer mede anders niet te verstaen, dan dat den erfuchtighen Konstenaer van eersten af sulcken vaerdighen ende ghemackelicken maniere van doen behoort aen te nemen, datmen inde rechte en slechte eenvoudighheyd sijner wercken gheen Konste maer de nature selver meynt te beschouwen.

*Lib. iv.
Cap 2.*Lib. x.
Metam.

5. Wy hebben tot noch toe op 't aller duydelickste aenghewesen, dat de waere bevalligheyd der *Gratie* allermest inde onarbeydlaemte ghemackelicke voordvaerenheyd van een onbedwonghen vaerdigheyd ghelegghen is; staet ons noch voordr aen te mercken, dat daer in dese voordvaerende bevalligheyd sulcke verborghene schatten van een onbegrijpelic verghenoeghen sijn te vinden, dat selfs oock d' aller edelste verstanten haere gretighe ooghen met een sonderlinghe vermaeck in den lust-hof deser Konste plaghten te vermyen. Overfulcks plaght oock die Schilderye, dewelcke gheen verwonderinghe in 't herte der aenschouwers verweckt, nauwelick den blooten naem van een Schilderye te verdienen; even als de Konst-vroede mannen anders gheene voor oprechte Schilders aennemen, dan die haere diepgrondighlick gheleerde invallen op 't aller overvloedighste, maetvoeghelickste, vermaeckelickste, levendighste, schickelickste, ende bevallighste weten uyt te drucken. Dit is die vernae'mde deughd, dewelcke d' yverighe saemen-rottinghen der verbaesder aenschouwers veroorsaect, wanneer se naemelick eenen dicken ringh rondom de konstige wercken slaende, sich aen de selvighe stucken met sulcken diepen verwonderinghe vergaepen, datse als door een verruckte verstaeghenheyd en heymelicke beduchtheyd stock-stille blijven staen; ende alhoewelse met een domme en stomme ongevoeligheyd schijnen gheslaeghen te sijn, nochtans kanmen uyt de soete mildigheyd haeres vlijtighen ghebaers lichtelick besluyten, dat haere vreughdighe herten in een grondeloose Zee van allerley weelde ende verlustinghe swimmen. *d' Vsnemenheyd haerer verwonderinghe lydt niet datse 't aen-*

*Declam.
xix.

Apud Pho-
tium,

ghenaeme gheweld van sulcken Ziel-roerende verghenoeghen door de ghetwoon-
like hand-kloppinghen soudē betuyghen, seght *Symmachus Lib. X. epist. 22.*
d' Ongbellooffelicke dinghen, seght *Quintilianus **, gaen onse uytſpraecke te
boven. Eenighe dinghensijn van grooter ghewicht, dan dat de ghemeyne ma-
te der menschelicker welsprekenheyd deseluzighe soude konnen omvanghen. Be-
merckt doch hoe sich *Damascius* ghestelt vond, en wat voor een seld-
saeme verontruytinge hy op 't ghelicht van de *Venus* die *Herodes Atticus*
ghewijdt hadde ghevoelt heeft; *Het sweet brack my aen alle kanten nyt,*
seght hy*, van wegghen den schroomelicken verwarden sinnen-strijd, dien ick
in mijn ghemoed ghewaer wierd. *Mijne innighste ghedachten wierden soo seer*
gheketerelt door 't levendighe ghevoelen van een onuytsprekelicke vermaeckelick-
heyd, dat het my bynae onmogbelick was 't huys te gaen; ende als ick my nu
t' huys-waerd beghoest te spoeden, soo wierden mijne ooghen nu en dan door de ge-
dachtenisse van sulcken seldsaemen ghesicht te rughe ghetrocken. Ghelijck
her dan menighmael ghebeurt dat de Konst-lievers, een uytgenomen
aerdigh stuck wercks ontmoetet hebbende, voor een goede wijle tijds
spraeckeloos staen en kijcken; soo plaghtenſe nochtans, nae 't opgae-
deren van haere verſtroeyde sinnen, in gheweldighe en seer ernstige
lof-redenen uyt te breken. Wanneer sy inde Schilderye van *Pasiphae*
aenmercken hoe sich de kleyne *Cupidines* met het saegen der balcken
besigh houden; *De saeghende Cupidines*, segghen sy dan, *gaen 's menschen*
verſtand ende Konste van 's menschen hand en verwen verde te boven. Besiet
doch hoe de saege in 't hout gaet, en nu alreede daer door gedreven wordt. *Dese*
Cupidines sijn vast besigh met het trecken der sae; den eenen staet op de grond,
den anderen op een stellazie. &c. siet *Philostratus Iconum Lib. I. in Pasiphae.*
Alhoewel sy in het tafereel van *Pindarus* gheboorte de menighvuldige
deughden van een seer uytnemende Konste allenthalven vernemen;
nochtans staen hun de Byen, die den Konstenaer daer in afghebeeldet
heeft, soo wonderlickē wel aen, dat sy bedwonghen sijn den smaack
dien sy daer in vinden aen d' omstanders mede te deylen; *De Byen*, seg-
ghen sy, *die met een soete en sachte teerigheyd uytdermaeten suyverlick afghe-*
maelt sijn, verdienen buyten twijffel uwe verwonderingh. &c. siet *Philostr.*
Iconum Lib. II. in Pindaro. Sy verlusten sich inde Schilderye van *Pene-*
lope niet alleen met het ghelicht van haere wijd-ruchtighe webbe, maer
sy vallen insgelijcks op de kleyne spinne die sich daer ontrent vertoont;
De spinne soo suyverlick nae 't leven nyt te drucken, segghen sy, *en haere ar-*
beydſaeme webbe soo aerdiglick af te maelen, 't is 't werck van een goed ende ver-
standigh Konstenaer, siet *Philostr. Iconum Lic. II. 'in Telis.*

Sy aenmercken met een verbaefde verwonderingh inde Schilderye
van *Panthia* hoe dat haere nagels de soeti-ghēyd van een Schilderye te boven gaen,
siet

siet *Philostr. Iconum Lib. II. in Panthia*. Als oock *Philostr. Iunior in Venatoribus*. Sy aenmercken in het tafereel in 't welke d' yvoore *Venus* wordt afghemaelt, dat de danssende *Nymphen* op een boven-naturelike goddelicke wijze sijn uytghedruckt, siet *Philostr. Iconum Lib. II. in Venere*. In 't goude laeckene kleed van *Venus* vinden sy sich allermeeft opgenomen met den naed des selvighen kleeds; *Aenghesien men dien naed vele eer met sijne ghedachten begripen, dan met d' ooghen kan onderscheyden*, siet *Philostr. junior in Ludibundis*. Sy bespeuren in 't marmere Beeld van de verwoede *Baccha* alle d' eyghenschappen ende beroeringhen van een onberoomde raserye; *Sulcke merckelicke teykenen deser ontfeltheyd, legghen sy, waeren daer in 't selvige Beeld door een onuytsprekelicke maniere van doen uytghedruckt*, siet *Callistratus in Bacche statua*. Het marmere Beeld van *Narcissus* brenghet te passe datse van weghen haere onghewoelighe verfteende verwonderinghe seer weynigh van dien steenen *Narcissus* schijnen te verschillen, tot datse eyndelick uyt dese verlaegghenheyd als uyt eenen diepen droom tot sich weder-keerende, in dese of dierghelijcke woorden uytbreken; *Het en kan met gheene woorden uytgedruckt worden, seggen sy, hoe sich eenen steen soo seer soude kunnen ontlaeten dat hy de goede ghestaltenisse van een jenzhdighe lustigheyd uyt druckende, ons een lichaem 't welck teghen sijn eyghen wesen strydende is soude voor ooghen stellen. Want alhoewel het marmer hard en stijf van aerd is, nochtans schijnt het soo sachtelick nae de wijze van een swellende lichaem te rijzen, dat het in ons gemoeed een levendigh ghevoelen van een bolle poefelige vleeschachtigheyd plaght in te prenten*, siet *Callistratus in statua Narcissi*. Op't aenichouwen van *Cupidos* kopere Beeld; *Siet ghy niet hoe het een sekere vloeyenheyd aenneemt, seggen sy, hoe het sijne ghewoonlicke hardigheyd verlaetende op een ondoenlicke wijze saecht en vleeschachtig wordt ghemaecte*, siet *Callistratus in statua Cupidinis*.

6. Volgt dan hier uyt, dat de tafereelen die de liefelicke soetigheyd van allerley gheschilderde wercken overtreffen; tafereelen, die 's menschen beprijp en Konst te boven gaen; tafereelen, die gheseyt worden door een onuytsprekelicke, onnaedoenelicke, boven naturelike, goddelicke Konst-grepe suyverlick ghedaen te sijn, yet in sich moet hebben 't welck uyt d' arbeysaeme moeyelickheyd der Konst-regulen niet en kan ghehaelt worden; maer dat hy de vrye gheesten der kloeck-moedigher Konstenaren aengemerckt hebbende hoe sich de nature in sulcken grooten verscheydenheyd der dinghen al spelende plaght te verlusten, even het selvige in 't naevolghen der nature betrachtten. *Myrons hand seght Statius Papinius*, heeft in 't koper ghespeelt.* Lib. i. Sylv. in Tiburti-
Gelijck hem sijn werck overfulcks al spelende afgingh soo en was daer no Manlii.
S I iij. in. Vopisci.

In Orpheeo

in sijne statuen gheen arbeydsame ende onvermoeyelicke Konft oeffeningh te vinden, maer men plaght vele eer in de selvighe sulcken sonderlinghen *Gratie* van een ghemackelicke ende onbedwonghen vaerdigheyt te vernemen, als of sich den Konftenaer maer alleen door een jeughdighe speelsieckte tot het werck hadde laeten aendrijven. Den jonghen *Philostratus* ghebruyckt in ghelijcks een maniere van spreken, die met het gene wy alreede gefeyt hebben over een komt; *Den Schilder*, seght hy*, *speelt jeughdigblick*. Siet mede *Callistratus* in sijne beschrijvinghe van *Memnons* statue; want beyde *Philostratus* ende *Callistratus* ghebruycken een woord 't welck in sijne eyghene kracht anders niet en beteyckent, dan ier wat met sulcken voordvaerenden moedigheyt ende ghemack te verrichten, dat het werck magh bevonden worden uyt een vlijtighe werckelickheydt en lustighe jeughdigheyt voord te komen, So bestaet oock de bysondere en d'aller aenmerckelickste kracht der Konfte voornaemelick daer in, dat daer in de Konftighe wercken die gheluckighe ende onbearbeyde vaerdigheyt uyt blijcke, de welke ons eerste ghepoogh ghemeynlick plaght te verghefselfchappen: Dit is den levendighen gheeft, de siele der Konfte. Dies gebeurt het oock menighmael, dat die ghene de welke d' eenvoudigheyt haerer eerster invallen met ghemack opvolghen, de bevalligheyt haeres wercks door dit middel plaghten t'onderhouden, waer als d' andere, die d' eenvoudigheyt haeres eersten ghepooghs door een overnaetigh pronckghetuygh verdooven, de gantsche *Gratie* haeres wercks quijt gheraecken. De woorden van *Plinius* sijn aenmerckens waerd; *Wy hebben tot noch toe gesproken*, seght hy*, *van de stervende Konft*. Hy spreeckt seer eygenlick ende bequaemlick, wanneer hy de Konft die nu begoft te vervallen, een *stervende Konfte* noemt; gemerckt wy in 't selste Capittel onses tweden Boecks hebben aengewesen, dat dese Konften die eerijds door den onvermoeyden arbeyt van vele kloecke Meesters op den hooghten eer trap ghestelt waeren, ontrent de tijden van den Keyser *Augustus* soo leeghe sijn ghebraght, datse schenen haeren geest daedelick te sullen geven; want het onmoghelick was dat de Konften haer hoofd langhe souden op houden, als allerley schaedelicke vonden ende ghebreken d' overhand soo gheweldigh beghoften te nemen, dat de Konftenaers d' eenvoudigheyt van haere gheleerde voorganghers verlaetende, sich maer alleen met het optroyen haerer wercken beghielden, dus sach men dese Konften daghelicks verargheren ende verflimmen, tot datse heel end' al onder de voet gheraecten, bedorven sijnde door den onprofijtelicken arbeyd van enen kinderachtighen verwaenden proncklust,

Lib. xxxv.
Cap. 5.

7. Aengefien wy nu alreede hebben aenghewefen waer in de voor-naemfte welstandigheyd deser *Gratie* ghelegghen is, en hoe onse vervrolickte herten door de helde van een verbaefde verwonderingh soetlick gevetert ende gevangen houdt; dewijl wy insghelijcks in het voor by gaen hebben aenghemerckt dat d' overbefighe moeyelickheyt van vreemde en verde ophesochte cieraeten 't vyandighste is 't welck dese *Gratie* ontmoeten kan; so schijnt daer anders niet overigh te sijn, dan dat wy een weynich souden overlegghen door wat middel dese *Gratie* te bekomen is. Het is wel waer dat wy de selvighen niet en durven aen enige sekere Konst-regulen verbinden, vermits *Tullius* en *Quintilianus* oordeelen dat sulcks t' eenemael onmogelick is, nochtans achten wy, dat, alhoewelmen dese *Gratie* voor gheen volmaecktheyd der blooter Konste magh houden, datse evenwel een vrucht der Konste is, voor soo vele sich de volmaeckte Konste besigh hour ontrent het gene met onse nature aller best over een komt. Soo moeten dan de Konst ende nature dese bevallicheyt t'saementlick opmacken, dies is het oock van noode dat wy de volmaecktheyd der Konste voorsichtighlick ontrent het gene soecken aen te legghen, daer toe wy van naturen allermeest sijn ghenegghen. Ieder een die sich redelicker wijse op dese Konsten verstaet, soeckt altydt doende te sijn. Alhoewel het oversulcks waerschijnelick is dat sich een goet Konstenaer wel, often minsten verdraeghelicker wijse, quijten sal in 't gene hy ter hand treckt; nochtans is het seker dat hy de waere kracht deser bevalligheyt op 't aller ghenackelickste sal treffen, wanneer hy d' uyt-nemenheyt sijner Konste niet en hanght aen soodaenige dinghen daer hy eenen afkeer van heeft, of die lof-hertighlick van hem begheert worden, maer liever aen soodaenighe dinghen die een heymelicke ghemeynschap hebben met de bysondere toegheneyghtheyt sijner nature.

Dacrom is het ons gheraedsaemst, seght *Tullius* *, de leydinghe onser eyghener nature te volghen, ende onse betrachtighen t' eenemael nae den regel der nature te richten. Want het nergbens toe nut is dat wy de nature souden tegenstreven, besighlick naejaeghende 't gene wy niet maghtigh sijn te bejaegen. Dies kanmen oock hier uyt den rechten aerd deser bevalligheyt duydelicker verstaen: Ghemerckt het ons onmogelick is de rechte welstandigheyt (achtervolgens t' ghemeyne segh-woord) in spijt van *Minerva* te treffen, dat is, soo langhe als onse teghenspartelende nature verworemdt is van 't ghene wy ter hand trecken. Op dese bedenckinge behoort sich yeder een 't ondersoecken, en 't ghene hem eygen is voornaemelick in 't werck te stellen, sonder te willen beproeven hoe hem ander luden eyghenschappen voeghen: Want dat voeght ons altydt best, 't ghene ons allermeest eyghen is. Derhalven is het oock van noode dat elck een sijn eyghen

b. I.
de Of.

ghen

ghen verstand inghesien hebbende, met een straf oordeel aenmercke 't ghene hy daer in bevindt goed en quaed te sijn; ten eynde dat ons de Kamer-spelers in wijsheyd niet en sakenen i' overtreffen, wanneer sy naemelick niet soo seer de beste als de bequaemste fabulen verkiesen. Die sich op haere stemme verlaeten, plaghten ghaerne Epijonos en Medea te spelen. Die op de bequaemheyd haeres ghebaers steunen, plaghten sich veeltijds in 't spelen van Menalippa en Clytemnestra te oeffenen. Rupilius hield sich aen 't spel van Antiopa. AEsopus liet sich beswaerlick daer toe brengen, dat hy 't spel van Ajax soude spelen. Soo moeten wy dan onsen arbeyd allermeeft ontrent die dinghen besteden, tot welke wy ons selven bequaemst kennen. Indien het onder en tusschen hy ghevalle gebeurt dat ons de noodsaeckelickheyd tot yet wat aendrijft, 't welck met ons verstand niet te wel over een komt; soo moeten wy doch evenwel met alle moghelicke sorghe, aendacht, naerstigheyd daer nae trachten, dat wy het selvighe met de minste ongevoelickheyd souden affien; veele eer daer nae trachtende, dat wy 't ghene ghebreckelick is moghten vermijden, dan dat wy ons selven souden afverghen, 't ghene ons de nature gheweyghert heeft. Siet het vierde Capittel onses eersten Boecks, daer wy dit punt wijdloopigher hebben verhandelt.

Cap. VII.

WY hebben tot noch toe aenghewesen dat de hooghste kracht der Konste allermeeft inde voornoemde *Gratie* ghelegghen is, en dat dese *Gratie* haeren oorsprongh uyt de volmaecktheyd van een goede *Inventie*, *Proportie*, *Verwe*, *Roersel*, en *Schickinghe* moet nemen; niet alleen voor soo veele elck een dese hoofd-stucken in sich selven volmaeckt is, maer voor soo veele men uyt d' onderlinghe over-eenstemminge van alle dese hoofd-stucken in 't gemeyn een welstandige bevalligheyd in 't gheheele werck ende in alle de bysondere ghedeelten des selvighen wercks kan beseuren. Wy hebben met eenen oock aengemerckt, dat dese *Gratie* ofte bevalligheyd door gheen moeyelicke arbeysaemheyd ghehaelt kan worden; maer datse veele eer te weghe wordt ghebraght door d' onbedwonghen vaerdigheyd van een uytmende Konst ende voordvaerenheyd van een gheluckighe nature, gelijkke beyde tot het opmaecken der Konstigher wercken eendrachtighlick plaghten toe te loopen. Derhalyen gaet het oock vast dat noyt eenigh Konstenaer de minste schaduwe deser bevalligheyd, sonder d' onderlinghe behulpsaemheyd van de Konst ende nature, heeft konnen treffen. De nature moet nae het voorschrift der Konst luysteren, eyen als de Konste sich nae de vaerdighe aendrijvinghe onser nature

behoor

behoort te schicken. Aenghesien dan dese *Gratie* maer alleen kan worden uytgewrocht, wanneer de vijf voorghemelde hoofd stucken een overtreffelicke Konft ende een bequaeme nature ontmoeten: Soo is het met eenen oock lichtelick daer uyt af te nemen, datmen van dese *Gratie* niet wel kan oordeelen, 't en sy saecke datmen inde konftighe wercken insghelijcks waerneme, hoe sich de Konft ende nature ontrent het volmaecktheit der vijf hoofd-stucken om strijd besigh houden. Daer en is gheen bequaemer middel om een onwraeckbaer oordeel van allerley konftighe wercken te strijcken, dan datmen even den selvighen voet in 't oordeelen volghe, die den Konftenaer in 't wercken heeft ghehouden. *'t Ghene men ghelukkigblyck meynt nae te speuren, segt Cassiodorus *, moet in sijnen wegh ghesocht worden.* Soo steken dan die-De Divinis
lectioni-
bus. Cap.
28.

ghene in een seer grove dwaelinghe, dewelcke meynen datmen de hooghste volmaecktheit van sulcke diepe Konften lichtelick en sonder eenighe moeyte begrijpen kan. Het en is met gheen segghen te doen; want dese onnaevolghelicke ende eenpaerighlick door 't gantsche werck vlietende *Gratie*, ghelijckse door de voordvaerenheyd van eenen behendighen aendacht voord ghebragt wordt, soo wordse oock door de ghestaedigheyd van een omfichtigh bemerck onderscheyden. Den overloed van een gheleerde diepsinnigheyd, de nettigheyd van een maetvoeghelicke teyckeningh, de lustbaerheyd van een soet ende bedrieghlick verwen cieraet, de spoockerye van het schijn-roerighe leven, d'uytdruckelickheyd van een ghevoeghelicke gheschicktheyd en worden niet uyt het eene of 't andere deel, maer uyt het gantsche werck afghenomen. De woorden van *Dionys. Longinus* sijn aenmerckens waerd; d'*Ervaerenheyd des Konftenaers in 't versinnen, als oock sijn vernuft in 't by een voeghen, seght hy *, en worden niet uyt een of twee ghe-*De Subli-
mi orat. i.
deelten, maer uyt de gantsche 't saemen-stellinghe des wercks verstaen, en dat beswaertlick gheuoegh.

2. Wech dan met die verwaende Blaef-kaecken, dewelcke sich de kennisse en d'aensienlickheyd van de Konft-vroede Lief-hebbers onbeschaemdelick durven toe schrijven. Het is te vergeeffsch dat sy d'uyt-ghelesen wercken van d'aller trefselicste Meesters altemets met een smaedelick ghelaet voorby gaen, ende altemets wederom met een ghemaecte deftigheyd tot den hooghen Hemel toe verheffen: De wereld en laet sich soo niet uytstrijcken; want dese onse gauwe ende doorslepen eeuwe heeft meerder scherplichtigheyd, dan datse sich van sulcke sechte Schaepl- hoofden soo leelick souden laeten blind-hocken. Het waer overfulcks te wenschen dat sich dese vermetele Quanten een weynigh spieghelden aen 't rechte vaerdighe verwijt 't welck den goed

dunckenden *Megabyzus* in dierghelijcke gheleghenheyd heeft moeten draeghen. Want als desen prachtighlick toegemaecten grootsoet, door een neuf-wijse laetdunckenheyd ghedreven sijnde, in *Zeuxis* winkel uyt der maeten onbeschaemdelick van dese Konsten beghoft te kouten, niet anders als of de dwaese reden die hy voerde door d' opdragtigheyd sijnes moedighen ghesichts en door d' aensienelickheyd sijnes purpuren ghewaeds soude verschoont worden; soo ist dat hem *Zeuxis* in d' open Schole schandelick over den hekel ghehaelt heeft, hem vrymoedighlick aensegghende, dat hy van yeder-een met verwondering ende eerbiedigheyd wierd aenghesien, soo langhe als hy sich niet en verwoorderde te spreken van die dinghen die sijn verstand te buyten ginghen; maer dat hy nu daer en teghen den spot der verw-vrijvender jonghskens onder-hevighe was, nae dat hy sijne onervaerenheyd door sulcken ontijdighen ghekal bestond t' ontdekken, siet *Aelianus war. histor. Lib. II, Cap. 2.* Het en is dan alhier met gheen gabberen en mallen te doen. Want het in dese gheleghenheyd vereyscht wordt, dat wy met den gantschen ernst van een omsichtigh oordeel ondersoeken of de groote menighe van soo veele verscheyden dinghen die malckander in een tafereel ontmoeten een glatte rondigheyd sonder eenighe onessenheyd ende een vermaeckelicke sachtigheyd sonder eenighe hardigheyd hebben; benevens dat wy meer bescheydenlick moeten aenmercken, hoe een bequaeme schickinghe, uyt een volle en staetelicke *Inventie* voord-spruytende, ons verstand onderrieket, hoe een maetvoeghelicke *Teyckeningh*, met het vermaeckelicke cieraet van gantsch bloeyende *Coleuren* verrijckt sijnde, onse sinnen verlockt; hoe de beweghelickheyd van 't levendighe *Roersel* onse herten verruckt, mids de gantsche ghestalte onser inwendigher beroeringhen door een soet gheweld nae de gheleghenheyd der teghenwoordigher *Schilderyen* veranderende. Dus blijkt het uyt het ghene alreede geseyt is, dat de gheleghenheyd der *Schilders* met de gheleghenheyd van d' *Orateuren* ende *Poeten* t' eenemaal over een komt; aenghesien het hun, nae 't segghen van *Tullius* ghelijckelick toestaet t' onderwijsen, te vermaecken, te beweghen; *Haeren schuldighe pligh* brengt het mede, seght hy *, dat sy ons souden onderwijsen; het behoort tot vermeerderinghe van haere aensienelickheyd, dat sy ons souden vermaecken; de noodwendigheyd haeres voornemens vereyscht het eyndelick, dat sy onse herten souden beroeren. De diep-beleerde dinghen, gheven ons bericht; de biesaeerde dinghen, strecken ons tot vermaeck; de hoogh staetelicke dinghen, sijn maghtigh ons ghemoed te beroeren. Soo wie in alle dese dinghen overtreft, deselvighe sal voor den aller grootsten *Meester* ghehouden worden; ghelyck hy voor een middel-maetigh *Konstenaar*.

* De Opti-
moghere
Orat. m.

genaey door gaet, die de voorgehemelde dinghen maer alleen redelicker wijs waerneemt; dies worden oock dieghene, dewelcke 't minste daer in vermoghen, voor d' aller gheringhste Schilders ghebouden; want brodders worden in dien sin even soo wel Schilders genaemt, als de beste die 't penceel oyt gbehandelt hebben. Indien yeman onder en tusschen de biesaeerde gheestighheyd vermijdt, als strijdigh wesende met die deftigheyd daer hy voornaemelick naestaet; in dien een ander daerenteghen de noodighe cieraeten versaecht, dewyl hy al te veele met de scherpsinnigheyd sijner Inventie op heeft; deselvighe, alhoewelfe misschien een verdraghelicke maniere van Konste schijnen te volghen, nochtans is het seker datse van den rechten Konst-wegh afdwaelen; want men magh dat maer alleen voor 't beste keuren, 't welck bevonden wordt alle de prijs-waerdighe deughden op 't aller volmaeckste in sich te vervatten.

3. Het en is evenwel mijne meyninghe niet dat yeman in d' onbedachttheyd sijnes schielooften oordeels d' opperste volmaecktheyd in d' aller minste ghedeelten der voorgheftelder tafereelen soeckende, elck punt der selvigher door een gantsch viesse en kribbighe korselheyd aen het spits-sinnighste begriip der Konst-regulen behoort te toetsen; wantmen d' overvlieghende verstanden van groote Meesters hier en daer wat toe gheven meer, welverstaende, dat wy maer alleen in kleynne misgrepen beleefdelick slap sijn, sonder ingrove ende onlijdelicke ghebreken door de vingheren te sien. Hy schijnt sich selven inder waerheyd boven den ghemeynen stand van andere menschen te stellen, of ten minsten niet te ghedencken dat hy mede een mensch is benevens andere, die gantsch gheene fouten van sijne mede menschen ghesint is te verschoonen. Den goeden Homerus plagt oock somtijds te sluymeren, seght Horatius in Arte. Laet 's menschen nature noch soo volmaeckt sijn, segt Diodorus Siculus *, nochtans is het haer onmoghelick d' onberspelicke swelstandigheyd des wercks in alle dinghen recht te treffen. Want Phidias, alhoewel hy wonderbaerlick was in 't by een woeghen van d' yvoore Beelden; Praxitelés mede, of hy schoon de Ziel-wroeghende beweghinghen in sijne marmere stukken wist in te storten; Apelles inschelycks ende Parrhasius, niet teghenstaende datse de Schilder-konst door de bequaeme vermenginghe haerer verwen gheweldigh voord-halpen; nochtans plaghtense noyt daer toe te geraecken, datse den naekomelinghen een onbesproken patroon haerer ervaerenheyd souden naelaeten. Ghelyck het menschen sijn gheweest, soo plaghtense altemers door de menschelicke swackheyd in veele mis-slaeghen te vervallen; bebalven datse oock menighmael door de hoogh-draeghende verbevenheyd haeres aenghevanghen wercks soo krachtighlick wierden overvallen, datse 't vierighlick beghonnen werck niet en konden uitvoeren met den selvighen ernst dien sy in 't eerste tot het werck toebroghten. Dies achten wy dat Horatius de gantsche ghelegghenheyd

* Lib. xxvi.

In Arte.

defer saecke rijpelijk inghesien en grondighlick verstaen heeft, als hy een bescheyden ende gherckelicke verdraeghsaemheyd in stede van desen oordeelens ende veroordeelens lust onder de menschen soeckt in te voeren; Die 't profijelicke met het vermaeckelicke t' saemen vermenghen, seght hy *, deselvighe worden gheacht de Konste voldaan te hebben. Soo ontmoeten wy oock minigbmael in d' aller beste wercken eenighe fouten diemen so nauwe niet en behoort te siften. De luyt-swaeren en geven niet altijd 't geluyd 't welck den Luyt-slaegher verzwacht; want daer somtijds eenen valschen toon plaght onder te loopen. Den boghe en treft niet altijd 't ghene daermen nae micht, want de beste Schutters schieten wel altemat mis, sonder 't voorghestelde wit te gheuaecken. Inghelycks oock, waer weele deughden in 't werck sichtbaerlick uyt blycken, daer en sal ick my niet stooten aan eenighe weynighe vlecken die door een hoedeloose voordvaerenheyd ofte oock door de menschelicke swackheyd veroorsaect sijn. Den jonghen Plinius soeckt ons door een andere genijckenisse tot dele verdraeghsaeme bescheydenheyd aen te maenen, Alhoewel wy in den ghewoonlicken overvloed van groote maeltijden veele schoetels niet eens aenvoeren, seght hy *, nachtans plaghten wy wel en loffelick van de gheheele maeltijd te spreken, sonder dat de gherechten, die onse maeghe verwalght, de vermaeckelicheyd van d' andere aengheuaeme spysen t' eenemaal souden wech-nemen. Ghelijck dan die gene dewelcke d' aller diepste gheheymenissen der Mael-konste maghtigh sijn te doorgronden, lichtelick uyt vinden, of den Konstenaer sijne saecken wel aengheleyt hebbende, het gantsche werck met een ghestaedighe vlijt doorwrocht heeft, soo plaghten oock dieghene dewelcke sich voor Konst-vroede luyden uytgheven, de bysondere deughden ende ghebreken der konstigher stucken met een nuchtersinnighe wackerheyd t' overweghen, ende gantsche ghelegghenheyd haeres onvervalschten rechtsinnighen oordeels sonder eenighe bewimpelingh scherpelick genoegh te voorschijn te brengen, wel wetende, dat het yeder een toestaet rekenenschap van sijneyghen vernoeghen ende misnoeghen te gheven, sonder sich door 't schonghelvlotighe gheswier van d' onbesinde menighe herwaerds en derwaerds te laeten drijven. De vaerdigheyd deses ghestrenghen sichtiglick worden inghetoughelt, ten eynde dat wy door dese voordvaerenheyd in 't oordeelen de voornaemste kracht onses oordeels niet en souden lichtvaerdighlick verquackelen ende vertieren, ghelijck wy ghemeynlick sien dat eenighe door de loffigheyd haeres verhaestighden oordeels in d' uytneemenste wercken van d' aller beste Meesters yet voor bolende opgeblasen houden, 't welck nae 't oordeel van de verstandighe aenschouwers een sonderlinghe kracht van desrigheyd en staetlick-

* Lib. ij.
* P. 5.

staetelickheyd in sich heeft; sy berispen eenighe dinghen als offe al te weelderigh ende overdertel waeren, die d'aller doorsichtighste Konsteners voor prijs-waerdigh houden van weghen de manhaftige stoutmoedigheyd die daer in ghespeurt wordt; sy verwerpen eenighe dinghen als onmaetigh ende overtolligh, die nae 't ghesonde oordeel van andere Konst-vroede Liefhebbers den rijkdom van eenen welghetemperden overvloed uytwijfen. *Daer is oversulcks wonderlick veel daer aen gheleggen*, seght den jonghen Plinius *, of het berispelicke ofte nytmuntende dinghen sijn, die ghy aenmerckt. *Want yeder een plaght waerdighlick in d' ooghe te hebben, wat daer erghens is uytstekende; maer het vereyscht een sekerpe opmerkinghe t' onderscheyden. of het selvighe onmaetigh of te groot is, of het wederom hoogh-verheven of te maer alleen opgehooft ende opdraghtigh is.*

4. Doch aengheffen het maer al te kennelick is, dat de bedriegelickheyd onser ooghen de sekerheyd onses oordeels, sonder 't forghvuldigh waernemen van allerley behoerlicke behulp-middelen, menighmael op eenen gantsch verkeerden voet plaght te brenghen; soo behooren wy altiids inde voorbaet te sijn, en soodaenighe dinghen naerftighlick te verforghen, door welcke d' onghewilheyd onses ghesichts bestiert wordt. *Ons ghesicht heeft vier dinghen van noode*, seght Nemesius *, tot onderscheydinghe van 't ghene wy sien. *Het vereyscht een onghbequest ooghe; een lichte beweghinghe of te plaets veranderingh nae de ghelegghenheyd der dinghen diemensiet, een bequaeme tusschen-wijde tusschen 't ghesicht en 't sichtbaere, een klaere en suyvere lucht, liet oock Themistius ende Alexander Aphrodisiensis in Aristot. Lib. II. de Anima. Aennopende 't eerste, Het en is yeder-eene werck niet*, seght den voornoemden Nemesius in een andere plaets *, van alle dinghen te oordeelen. *Ghemerckt het maer alleen wil ghedaen sijn van een eroaeren mensche en die een naturelicke bequaemheyd daer toe heeft.* Daerom is het oock onghehoort dat eenigh redelick man, verstaende hoe grooten vyandschap datter is tusschen d' ooghe-druypinghe en tusschen klaere afftekende Coleuren, eenen sijn-ooghe tot het beschouwen van Konst-rijcke Schilderyen soude nooden. *Leere ooghen*, seght Plutarchus *, *ghelyckse in de sommeringhe van verdoofde en half-donckere Coleuren een goed verghenoeghen plaghten te nemen, soo hebben se eenen naturelicken afkeer van allerley heldere blinkende verwen.* *Tullius* heeft het tweede t' faementlick met het eerste en 't derde verhandelt, *Onse ooghen gaen dan sekerste*, seght hy *, *wanneerse ghesond sijn, en dat het al gheweert is 't welck de selvighe plaght te beletten.* Daerom soecken wy niet alleen het licht menighmael te veranderen, maer wy vereyschen oock dat de dinghen die wy meynen te besichtighen anders gheselt wierden, altemets nae by komende, ende altemets verder affstaende, ja wy versoeken 't alles wat

* Lib. ix. epist. 26.

De Natura hominis. Cap. 7.

* Cap. 13.

In Phocion.

Lib. iv. Acad. quart.

De claris
oratoribus

verfocht kan worden, eer wy op 't oordeel onses ghesichts met vyf herten durven staen. Het vierde bestaet daer in, dat wy de stucken die wel ghedaen sijn, in een goed ende bequaem licht stellen, ghelijck Tullius in een andere plaets* is sprekende. Daerom houdt oock Vitruvius staende, dat de Galeryen

Iib. i. Cap.
2.

ofte Konst-kamers, als mede alle d' andere ruymten die eenpaeriglick moeten verlicht sijn, de standvastigheyd haeres onbeweghelicken lichts van 't noorde behooren te trecken; Vermids die lucht-streke door den ghe- woonlicken Sonnen-loop nimmermeer te veel verdonckert ende verklaert wort;

Iib. vi.
Cap. 7.

seght hy *, maer behoudt haere onveranderlicke sekerheyd den gantschen dagh door. En wederom in een andere plaets; de Konst-kamers als oock de werck-huysen der gheney die sich tot het maecten van eenigh borduer-werck of te legh-werck begheven, seght hy *, moeten haeren dagh van 't noorde scheppen;

In proce-
mio Ico-
num.

ten eynde dat de verwen in 't werck, door de ghestaendigheyd des lichts, een onveranderlicke hoedaenigheyd behielden. Alhoewel het nu yt dese byghebrachte woorden blijkt op wat grond Vitruvius steunt, den ouden Philostratus * ghewaeght evenwel een Galerye die inde voor-stad van Napolis aen de Zee-kant gheboort sijnde en met allerley konstighe Schilderyen rijckelick ghestoffeert ende behanghen wesende, nae de Tyrreensche Zee, dat is nae 't westen toe uyt sach. Doch dit laeten wy sijn be- loop hebben, sonder voorder daer daer in te treden, alleenlick vinden wy ons selven ghenoodsaect de volghende woorden van Horatius tot de voorighe aanmerckingen toe te voeghen, eenighe Schilderyen behaeghen ons best. seght hy *, als wy dicke bystaen, andere, als wy verder afflaen: Eenighe vereysschen de schemeringhe van donckerachtighe plaetsen, andere be- gheeren eenen vollen dagh, sonder 't scherpsichtighe ondersoek van d' aller sin- nelickste oordeelers te vreesen: Eenighe gheven ons een goed verghenoeghen, indien wyse maer eens besichtighen; andere, indien wy de moeyte willen nemen om onse ooghen tienmael daer op gheslaeyghen te houden, siet den ouden Com- mentator aldaer.

In arte.

5. De Konst-vroede Liefhebbers plaghten dan, nae 't verforghen van alle 't ghene haer ghesicht uytwendighlick helpen kan, de Schilderyen selver met eenen aendachtighen ernst 't overweghen, tien en tien-mael (dies nood sijnde) 't beschouwen der selvigher hervattende. Want ghelijck onse vijf sinnen in 't ghemeyn bedrieghlick sijn, soo plagt ons ghesicht, voornaemelick in 't eerste, heel onvast te gaen: Het is eenen gantsch onvoorsichtighe onderscheyder: En ghelijck wy daghelicks bevinden dat het ons veel dinghen soo verkeerdlick en vat- selchelic aendient, dat wy het waere bescheyd der selvigher, sonder het toedoen van de rechte reden, nimmermeer maghtigh sijn te beko- men; soo plaght sich mede een welberaeden Konst-kenner in dese gele- ghenheyd

ghenheyd allermeest op de reden te verlaeten en sijn oordeel voornacmelick daer op te bouwen : *Want alhoewel de vijf sinnen bynae in allerley Konsten*, seght Boethius *, *ja zelfs oock in den gantschen loop onses leven het meeste bedrieff hebben*, nochtans en is daer inde selvighe gheen sekerheyd des oordeels, gheen uytvindinghe der waarheyd te verhopen, 't en sy dat de reden haere helpende hand ghesint is aen te bieden. Niet alleen de grootste, maer zelfs oock de kleynste dinghen sijn maghtigh onse sinnen t'ontstellen, want ghelyckse de minste dinghen door haere onschijnbaerheyd beswaerlick onderscheyden, soo worden oock menighmael door de bysterheyd van d'aller grootste dinghen verwelddicht ende overrompelt. Soo seght den selvighen schrijver wederom in een andere plaetse, *De Harmonische Konst en is anders niet*, seght hy*, dan een seker ghestelkenisse ofte bequaemheyd onses ghemoeds, door welcke wy de verscheydenheyd van hooghe en laaghe toonen, niet alleen met onse sinnen, maer oock met de reden overwegghen. *Want ons gehoor en kan anders niet dan een verwarde gheluyd begripen*, doch sulcken gheluyd 't welck nae by de waarheyd van 't gheboorde schijnt te komen, de reden daer en tegghen, ghelyckse 't onderscheyd meer bescheydenlick aenmerckt, soo stryckste met eenen oock een volkomen oordeel over de rechtsinnigheyd des selvighen gheluyds. Onse sinnen oversulcks, ghelyckse verwarde dinghen, en die maer alleen de waarheyd naeby komen, plaghten aen te mercken, soo krijghense haere volkomenheyd van de reden; maer de reden, ghelyckse volkomenlick oordeelt, soo ontfanghtse van onse sinnen een ongeschickte en gantsch ongestelde ghelyckenisse der waarheyd. Onse sinnen en kennen de waarheyd nae behooren niet begripen; ghennerckse maer alleen de naefte ghelyckenisse der waarheyd, en niet de waarheyd selver, vatten. *Het is de reden die eenen slag daer in slaen en 't oordeel volkomenlick vellen moet*, siet mede *Macrobios Lib. VII. Saturnal. Cap. 14.* Volght dan hier uyt, dat wy de bysondere figuren, die ons in 't werck sijn voorgestelt niet alleen met onse ooghen haestighlick behooren t'overloopen; maer dat wy de selvighe inghelijcks door den gantschen aendacht onses Konst-lyevenden ghemoeds moeten insien, als of wy met de levendighet teghenwoordigheyd der dinghen selver, ende niet met haere gekontrefeyte verbeeldinghe te doen hadden. Want gelijk wy ontrent het eynde van 't vierde Capittel onses eersten Boecks hebben aenghewesen, dat de goede Konstenaers, die sich onder en tuschen 't wercken de levendighet teghenwoordigheyd der dinghen voorstellen; haere stucken met een gantsch uytdruckelicke duydelickheyd plaghten te vervullen; soo staet ons hier mede aen te mercken, dat de Konst-vroede aenschouwers, die sich door 't ghesicht van de ghekontrefeyte afbeeldinghe tot de bedenkinghe der waarheyd selver laeten aenleyden, de kracht deser uytdruckelicckheyd aller best maghtigh sijn te besfeen.

Waer

Lib. i. artis
Musica.
Cap. 9.

Lib. v.
Cap. 10.

Waer op het dan daedelick sal gheschieden, dat ons de Schilderye selver tot de voornaemste figuren, en 't ghene ons daer in staet waer te nemen, ghemackelick sal aenleyden. *Philostratus* schijnt ons inde Schilderye van *Amphiaraus* even het selvighe te verstaen te geven; want nae 't verhael van seer veele en gantsch vreemde ghevalen die d' oude Helden, de wijfse onder de wallen ende ontrent de poorten van de *Thebaensche* stad vochten, aldaer ontmoetet hebben, *Maer dese*, segt hy*, *vereychen een ander ghespreck, vermids ons de schilderye schijnt aen te maenen, dat wy onse ooghen voornaemelick op Amphiaraus behooren te slaen, ghelyck hy sich in den mond van de gaepende aerde met der vlucht begheeft, de Priesterlike cieraeten sijner Kranssen ende Laurier tacken als noch behoudende. &c.* En wederom inde Schilderye van *Panthia*, *Wat de stads vesten de bermende Huysen, als oock de schoone Lydiaensche jonck-vrouwen aenjaet, seght hy**, *het is ons ghelycke veel hoe de Persiaenen daer mede omspringhen, en hoe sijse nae haeren lust sleuren en trecken. Abradates ende stervende Panthia, ghelyckse de dood om sijnent wille ondergaet, ghemerckt het de Schilderye soo schijnt te willen hebben, moeten onse ooghen allermest onderhouden. als wesende 't voornaemste argument aestafercels.*

Iconum
Lib. i in.
Amphiarao.

Iconum
Lib. ii. in
Panthia,

6. Het en maghe overlulcks niet ongherijmt sehijnen op grond van 't voorgaende alhier in te brengen, dat sich den voornaemsten vlijt van ons Konst-ghierigh hert met eenen sonderlingen aendacht ontrent d'uytnemenste ende ontrent d' aller aenmerckelickste dinghen behoort besigh te houden. *Philostratus* gheeft dies aengaende een seer duydelick exempel, als hy ons de Schilderye van de *Visschers* voorstelt; *Om niet veele tijds aengheringhe en gantsch nietige dinghen te hangen, seght hy**, *maer aen sodaenighe dinghen die onse opmerckinge verdienen, besiet doch. &c.* Het is dan blijkkelick dat de voornaemste dinghen onsen voornaemsten aendacht vereychen. Dieghene daerenteghen, dewelcke sich met eenighe kleynigheden, daer haere ooghen in 't eerste op ghevalen sijn, te vrede houden; de selvighe schijnen die hooghstaerelickheyd weynigh te verstaen, of ten minsten niet veele gade te slaen, tot welcke sich niet alleen de *Konstenaers* in 't wercken, maer oock de *Liefhebbers* in 't betrouwen den *Konste* behooren te gewennen. *Indien yeman de ghebeele schoonheyd van den Olympischen Iupiter, die soo uyt dermaeten fray ende wonderbaerlick is, als met blinde ooghen schijnt voorby te gaen, segt Lucianus**, *indien hyse niet en voemt noech aen andere verfelt, maer blijft alleenlick aen 't aerdyghe werckmanschap de welgheseden voerbancke ofse aen den welghesatsoeneerden pantoffel hanghen, een wonderlick verhael daer van maeckende; soudt ghy hem niet met dien plompen Tulpe verghelycken, die ontrent een en Koofelsaer ghebraght sijnde, gheen werck mer*
alieu

De Con-
scribenda
hijstoria.

alèn van de rooſen ſelver ſchijnt te maecken, vermids hy het beter acht ſijnen ſchou-luſt te boeten aen de doornen ofte ſtekels die ontrent den wórtel ende ellers groeyen; De rechte maniere van Schilderyen en Stock-beelden te beſchouwen, is klaerlick ghenoech te vinden inde boecken der Beelden beſchreven door den ouden en jonghen *Philoftratus*, als oock inde beſchrijvinghe van verſcheyden ſtatuen die ons *Calliſtratus* heeft naege-laeten men vindt inſghelijck in veele andere oude ſchrijvers ontallicke uyt-druckinghen van dien aerd, dewelcke niet alleen maghtigh ſijn den Konſt-lievenden leſer een groot vermaeck aen te brengen, maer ſijn oordeel met eenen oock tot d' oeffninghe deſes teghenwoordighen plights te bereyden. Daerom ſaliek uyt duyſend en duyſend ſooda-nighe beſchrijvinghen, die ſich hier ghemackelick aanbieden, alleen-lick een uyt den hoop tot exempel by brengen. *Amphinomus* ende *Anapus*, twee vleeſchelicke broeders, door 't ſchielick ontbranden van den bergh *Aetna*, 't ſaementlick met haere ouders in 't midden van den brand gheſtelt ſijnde, hebben d' oude luyden ſonder langh beraed op haere ſchoulers ghelaeden, en ſoo ſijn ſy 't beyde met haere Ouders ontkomen. Dies heeft oock d' oude deughd-lievende eeuwe deſe lof-waerdighe daed der vroomer jonghelinghen tot een eeuwighe ghedachtenis in 't koper uytghedruckt. *Claudianus* heeft met het beſchouwen deſer Beelden te werck ghegaen, als volgt: *Aenſchout de Broeders, hoe ſy onder haer ghedughte pack ſweeten*, ſeght hy *, en hoe ſich den ontſtelden bergh in 't midden van deſe ſijne bangigheyd door een welverdien-de eerbiedigheyd verledicht de flickerende vlamme-ſcheuten van haere liehaemen af te keeren. Alhoewel de bevoerde Ouders haere armen vaſt ghenoech om der jonghelinghen neck gheſlaeghen houden, nochtans achten 't de jonghelinghen noodig dat ſe 't oude paer oock met haere handen ſouden onderſtutten; vindende overſulcks dat ſijſe wel verſekert hebben, ſoo iſt dat ſe 't hoofd luſtiglick opſte-kende met een ſtoexe wackerheyd gheweldigh aenſteppen. Het bejaerde paer-wordt onder en tuſſchen van twee ſoonen op een meer verbeven en ſtaetelicke wiſe ghedraeghen, vermids het de ſelvighe door 't liefſelicke betelſel van eenen aenghenaeme laſt vernoodſaecht ſachter te gaen. En vernemt ghy niet hoe den ouden Vader 't vreeſelicke vier met der hand aen wijſt, en hoe de ver-aeghde Moeder haere ghebeden met een verbaest ghelaet vierighlick uyt ſtort 't d' over-groote vreeſet hun 't hayr over eynde; dies ſiet men oock 't met ael ſelver in haer verſlaeghen aengheſicht verbleycken. Alle de byſondere leden van de jonghe-ghelſellen ſijn met een moedighe gherſelingh vervoute; als bevoereft ſijnde voor haer pack, alhoewel voor haer ſelven 't eenemacl ſonder vreeſe ende onbeſchroomt ſijn. De windt drijft haere rijd-rocken te rughe. Den eenen ſteecke ſijn rechter-hand om hooghe, te vrede ſijnde dat hy ſijnen griſen Vader met de

* Epigram.
x xv.

lincker-hand vast heeft : den anderen daer en tegen houdt beyde sijne handen in een gheolochten ende verknocht, wel wetende dat de behoudnisse van de weechste meerder sorghen van doen heeft. Stet wel toe dat ghy misschien niet onaenghemerckt en laet voor by gaen, 't ghene de hand des Konstenaers in dit stuck wercks stilswijghende heeft voord ghebragt : Want alhoewel de jongelighen malckander van bloeds weghe wonderlick wel ghelijcken, nochtans heeft den eene de ironie sijnes Moeders, den anderen swijmt nae den Vader. De ongelijcke jaeren sijn insgelijcks door de behendigheyt der Konste soo gantsch wonderbaerlick ghetempert, datmen de ghelijckenisse van den Vader in den eenen sone vernemen kan, en de ghelijckenisse van de Moeder in den anderen : Soo dat den vernuftighen Konstenaer een nieu onderscheyd tusschen de ghebroeders stellende, niet beters en vond, dan dat hy haere ghedaenten achtervolghens haere toegheneyghtheyt soude verdeylen. Dus leeren wy in dit exempel hoe daer in de konstige wercken niet bysonders voor valt, of den Konstvroeden ende verstandighen aenschouwer wil alles met ghemack aenmercken, sonder yet over te slaen. Vermids hy daerom niet ghesint is de voornaemste kracht van sijnen schou-lust ontrent verscheyden quefalachtrighe tateringhen te verlijten, soo arbeyd hy doorgaens henen de wonderbaerlicke vreedigheden der edeler Konste mer een gantsch ernstighe ende sin-wackere noestigheyt waer te nemen, ghelijck sich delselvighe in 't een of 't ander edel argument rijckelick plagten open te doen.

7. Ghelijck het dan vast gaet dat de rechte Konst-liefde allerley slechte beuselighen hertelick plaght te verfoeyen; soo behooren wy in 't teghendeel daer nae te trachten, dat wy ons selven de gantsche gheleghenheyde des voorghefelden arguments door een wijdloopighe ende onvernepen verbeeldinge nae 't leven konden voorstellen : Want dus doende sullen wy niet alleen 't ghene inde Schilderyen selver aenmerckelickste is vaerdighlick uyt vinden, maer het sal ons oock licht vallen 't gantsche begrip ende voornaemste omstandigheden der konstigher wercken met onse voorbedochte en nieuwelick opghaelde verbeeldinghen te vergelijcken. Dat het nu gheen swaer en moeyelick werck is de slaepende memorie 't ontweken ende ghedachtenisse van 't eene of 't andere bedrijf op 't minste ghesicht van een voorghefelt tafereel wederom te hervatten en te vernieuwen, wordt uyt onse daghelicksche ondervindinghe onwederprekelick bewesen. 't Gaet seer lichtelick toe, en 't is niet der vaerd ende als in eenen ooghenblick ghedaen. *Onse herdenckinge is een uytdermaeten lichte ende ghemackelicke saecke, seght Maximus Tyrius, en ghelijck de licht-roevende lichaemen anders niet dan een beweegende hand van doene hebben, om d'ontfanghen beweginge*

wegjinge voor eenen langhen tijd daer nae te behouden, soo plaght mede ons ghemoed, wanneer slechts d' uyerlicke sinnen de minste gheleghenheyd van yet te herdencken beghinnen aen te bieden, wijds en sijds op dit beghinsel uyt te weyden. Niemand en kan 't hondf-eynde van een langhe en dunne spieffe bewegen, of hy sal de selvighe beweginge door de gheheele spieffe, selfs oock tot het spieffe toe, voord-senden. Het selvighe siemen oock in een langhe uytgestreckte koorde gheschieden, want soo wie haer beghinsel schudden wil, de selvighe sal de gantsche koorde noodsaeckelick tot het uytensste eynde toe doen dreunen en daveren. Even alsoo heeft ons ghemoed maer een kleyn beghinsel van doen, om de gantsche gheleghenheyd van d' eene of d' andere gheschiedenisse volkomenlick te hervatten. Allerley redelicke verstanden, die niet t' eenemael van dese Konsten vervreemdt sijn, worden oversulcks op 't eerste ontmoeten van een gheschilderde jacht ghewaer, hoe vaerdighlick hun de gantsche gheleghenheyd deses manhaftighen vermaecks, midsgaders oock de bysondere omitandigheden die onder en tusschen 't jaeghen plaghten voor te vallen, in den sin schieten. Hun dunckt dat sy de vroolicke jaghers met het eerste kriecken van den dagh inde vöchte velden seer besighlick en sonder gherucht sien loopen; yeder een bevljijght sich de stilligheyd; in sulcker voeghen, dat selfs oock de t' faemen ghekoppelde honden schijnen door haer ghewilligh volghen en stille swijgen te verstaen te gheven, datse haeren tijd kennen. 't Bedoude gras middeler tijd sachelick vertreden sijnde, en houdt niet op met een groender groente te melden, waer-waerds de Weydf-luyden met haere ghevolgh sijn ghegaen; tot dat dit ordentlicke spoor der voestappen een eynde neemt, als men de bestemde plaerse, daer 't wild sijn leger houdt, beghint te ghenaecken; Want dan schijnt het al in het wilde te slaen. De gretighe honden geven door haer onverduldhich jancken en spartelen te kennen, hoe seer datse nae 't dier hongerhen, en datse nu enkelick begheeren ontkoppelt te sijn. Eenighe jaghers volghen de lof-ghehaetene honden met een vervaerlick gheroep ende ghetier; niet alleen om de naerftigheyd der honden door dit middel te verwackeren, maer oock om 't beteuerde die op den loop te helpen. Sommige omronden d' aller dichtste en best-geboomde plaesen des wouds, om haer net gaeren tot haer beste voordeel bequaemelick te spannen. Andere staen hier en daer verspreydt met swijn-sprieten inde hand, om 't verbaefde wild inde laeghen van het listige warre-gaeren te verstricken. 't Neder-ghevelde dier wordt eyndelick ontweydt, de honden ontfanghen haeren arbeydt-loon, en de juchtende overwinners volghen den karrenden waghén, die onder den last van haeren welghepECKten vangh schijnt te kreunen. Komt hun een andere Schilderye

voor ooghen, daer in twee dappere mannen, die lijf om lijf vechten, afgebeeldet sijn; haere gedachten worden dan al wederom op 't bloote ghesicht deses tafereels soo krachtighlick gaende ghemaect, datte sich de gantsche gheleghenheyd van sulcken ghevecht door een ghemackelicke verbeeldinge nae 't leven voor stellen. Sy laeten sich voor staen datse 't verschrickelicke ghebaer van sulcke eersuchtighe herten als teghenwoordigh aenschouwen. De bittere dreyghementen van haere kamperlicke aanspraecke, den vierighen opslagh van haere berrende ooghen, vervullen haere herten aen weder sijden met sulcken vyandighen wraeck-lust, datse door dese woedende verbolghenheydeens hand-ghemeyn gheworden sijnde, niet en wenschen dat hun yemans scheidyn soude. Ende alhoewel sy soo terstond tot d'uyterste sellighenheit en raeserye niet en vervallen, vermids haere herten in 't eerste door desen heymelicken inval een weynig bedroeft ende vertraegt worden, dat het eynde van d' een of d' ander maer alleen het eynde haeres ghevechts wesen moet; nochtans wordense door de smerte van d' ontfanghen als oock de vreughd van de ghegeven worden op een nieu aenghemaent allerley vrees achter den rugge te vermitsijten en haer selven maer alleen inde hope van een loffelicke dood te verstercken; dies plaghtense dan door de prickels van sulcken hopeloose hope met eenen verschen moed daer aen te vallen, wenshende den dood haerer teghen-partije, als 't anders niet sijn en magh, met haer eygen leven te bekoopen. Wy sullen ons hier met het ghene alreede geleyt is verghenoeghen, om den Leser door het verhael van meer andere exempelen niet balootig te maecten; benevens dat yeder een uyt dese twee voorghestelde exempelen ghenoech begrijpt, dat het altijd op 't selvighe uyt komt. Onse uysterlicke sinnen behoeven slechts het beghinsel eenigher gheschiedenissen aen ons ghemoed aen te dienen, en strecks sal ons werckende hoofd de gantsche gheschiedenis, gelijkse uyt veele en vast aen een gheschaeckelde omstandigheden bestaet, niet alleen nae den eyfch der saecke vaerdighlick belessen, maer oock mer de gheleghenheyd der teghenwoordigher Schilderye bequaemlick verghelijcken. Wordt alleenlick vereyscht dat den Konst-kenner die behoorlicke voorbereydinghe tot het oordeelen toebrenghe, van welke wy inde twee afdeylinge van 't vijfde Capittel onses eersten Boecks niet spaerighlick hebben ghehandelt.

8. Soo wie dan de voorgaende afdeylinge sal verghelijcken met het ghene wy in 't vijfde Capittel onses eersten Boecks voorgheftelt hebben, deselvighe sal sich daer in volkomenlick onderricht vinden, dat het den ghenen die nae de rechte Konst-kennisse ongheweynsdelick
 vrachten

erachten; hoogh-noodigh is, haere fantasije door een gheftaedighe oeffeninghe daer toe te ghewennen, datse de waere ghelijckenis als oock de bysondere omstandigheden van allerley voorvallende saecken door een levendighe verbeeldingh t' eenigher tijd van vooren tot achteren ordentlich en vaerdighlick wisten op te haelen; En dat niet alleen, ghelijck wy voor desen staende hielden, om de konstghe wercken met deselvighe verbeeldingh te vergelijcken; maer oock, ghelijck ons nu staet aen te wijzen, om ons selven t' argument der voorvallender Schilderyen door kracht van dese onvervalschte verbeeldinghe als teghenwoordigh voor ooghen te stellen. Want het den ghenen, die de konstghe wercken met een rijp oordeel soecken t' overweghen, niet ghenoech en is, datse de rechte verbeeldinghe van t' afgebeelde argument met de Schilder-beelden selver vergelijcken, t' en sy saecke datse sich t' afgebeelde met eenen oock voorstellen als of het voor gheen bloote afbeeldinghe maer voor de saecke selver was te houden. Den vermaerden Schilder *Theon* heeft ons dese lesse wil en inplanten, wanneer hy eenen ghewaependen krijgsh-man ghemaect hebbende, ghelijck den selvighen ghereed stond om eenen uytval te doen op de vyanden die t' onligghende platte land affliepen, niet goed en vond datmen dese sijne Schilderye te voorschijn soude brengen, sonder eerst eenen Trompetter heymelick by der hand te hebben die sijn Trompette stekende eenen loosen alarm op den selvighen ooghenblick soude maecten als men de gordijne die t' stuk bedeckt hield beghost te verschuyven. ** Schickelicke gheklanc aer Trompette heeft ghediens, segt* *Ælianus **, om d' oogheweekte fantasijne der aenschouwers krachtighlick te vervullen met den levendighen inval van een kloeck Soldaets-hert t' welck sieh door t' ghesicht synes verwoesten vaderlands ghedwongen vond daedelick te kulpe te loopen. Den trefelicken Konstenar heeft het recht voor ghehad, als hy sich daer van verskert hield, dat het ghemoad der aenschouwers door t' hooren deses alarms aller best daer toe konde aengheleyt worden om anders niet dan t' ghesicht van wel toegeruste en strijdvuerdighe mannen te verwachten, dat oock dese verwachtinghe aller bequaemst was om haere fantasije met de levendighe teghenwoordigheyt van d' afgebeelde saecke te vervullen. *Philostratus* heeft oock in het beschouwen der schilderijen den selvigen voet ghhouden; want als hy sich onderwindt eenen jonghelingh in de Konst-kennisse t' onderrichten soo raed hy hem desen gangh te nemen; *wel aen, jonghelingh seghe hy **, *sijt ghy belijst dat wy u jet wat aengaende dese eylanden als uyt een schip verbaelen even als of wy de selvighe in den voorsomer om seyden, wanneer de zee door t' soete gheblaes, van den westen wind ververscht ende verovrolickt*

Lib. ii. cap. ultimo.

Iconum Lib. ii. in Insulis.

wordt; ten eynde dan dat ghy het land ghewillighlick verzetende, u selven te better moght laeten voorstaen dat dit gheen onstuyminghe, als oock gheen bekalande, maer een seylbaere zee is, een zee die door een moye koelte sachtelick bewoghen wordt; siet, wy sijn alreede gescheept en onder seyl &c. Het blijkt hier dat *Philostratus*, achtervolghens d' ondervinding die hy in dese Konsten ghehadt heeft, den jonghelingh met sich t' schepe nam, willende dat hy het land met opiet uyt den sin soude stellen, om de bysondere omstandigheden van sulcke lustbaere eylanden als van het schipboord teghenwoordighlick te aenschouwen, want hy oordeelde dat het ghemoed deses jongheliings de gantsche ghelegghenheyd deser afbeeldinghe beter soude begrijpen, in dien het de voornoemde eylanden door een levendighe inbeeldinghe omgheseylt hebbende, het beeld selver met sijne versche verbeeldinghen bestond te vergelijcken. Voorder moghen wy uyt het ghene tot noch toe gheseyt is vrijelick dit besluyt maecten, dat die ghene best maghtigh sijn van de ghelegghenheyd veler dinghen te oordeelen, die de selvighe van te vooren verfocht en ghehandteert hebben, of ten minsten door het ghesicht der selvigher tot een naerder kennisse ghebraght sijn. Het is koddich en met de teghenwordige verhandelingh seer wel over een komende, irgene *Athenaus* verhaelt: Als den Comœdieschrijver *Antiphanes*, seght hy*, een van sijne Comœdien aen den grooten *Alexander* voorghelesen hebbende uyt de onlustighe ende onachtsaeme afkeerigheyd des Konings ghewaer wierd dat hem het lesen niet seer ter herten gingh; Het is t' eenemael noodigh, heer Koningh, seyde *Antiphanes*, dat yeman die sich in de schariften van desen slagh soude verlusten, een redelick ervarenheyd hebbe in die dinghen selver die het schrift voorstelt; so is het mede onmogelick dat yeman de minste bequaemheyd soude hebben om behoorlicker wijze daer van te oordeelen, het en sy faecke dat hy menighmael met de nachtloopers en ravotterende slampampers op de been tijende altemets om een moye meyds wille teghen de vuyft loopt en andere altemets vuyftloock te eten geeft.

9. De menichvuldighe ende aendachtighe beschouwinghe der Konste plaght eyndelick in ons ghemoed soo vele te weghe te brenghen, dat wy door de gheduyrigheyt deser oeffeninghe bequaem worden ghemaect om van allerley Konstige wercken met een seidsaem gemack en met een onbedrieghelicke vaerdigheyt te oordeelen; daerom heeft oock *Dionysius Longinus** dese gemakkelicke vaerdigheyt in het oordeelen met groot recht d' aller laetste vrucht van een veelvoudighe ervarenheyd ghenaeemt. De woorden van *Dionysius Halicarnassensis* sijn mede de aenmerckens waerd en sonderlinghe dienstigh tot het ghene wy

Lib. xiii.
Deipno-
soph. in
ipso statim
in initio.

De subli-
mi orat. 4.

voor hebben; Het beste kenteycken van de bevallighe aardigheyd, seght hy *, *De De-
mostr. ac-
mine ac vi.* bestaet in een redenloos ghevoelen, dat is, in een ghevoelen daer men gheene re-
den van gheven en kan. Dit redenloose ghevoelen vereyscht benevens de veel-
voudighe oeffeningh een ghestaedich onderwijs mondelingh gedaen. Dies valt
het oock de Beelt-stekers en schilders soo heel licht niet d' oude wercken t' onder-
scheyden, t' en sy saecke dat sy door het onophoudelick oeffenen haeres gesichts een
gheweldighe ervaerenheyd in de wercken van de oude Meesters hebben verwor-
ven; soo is het hun mede onmoghelick sekerlick te segghen, dat sulcken of sulcken
werck is van Polyctetus, van Phidias, van Alcamenes, als oock dat dese of ghe-
ne schilderje de hand is van Polygnotus, van Timantbes, van Parrhasius, het
en sy datse sulcks erghens nyt een loopende gherucht hebben opghewar. Ghe-
merckt het overfulcks yeder eens werck niet en is de rechte eyghen-
schappen van die behendighe bevalligheyd uyt te vinden, de welcke
in de wercken van groote Meesters voor een onafeylbaer bewijs van ha-
ren bysonderen gheest wordt ghehouden; soo be hooren wy mede ge-
willighlick een weynigh arbejds daer aen te hanghen, dat wy de stuc-
van de allertreffelickste Konstenaers uyt haere bysondere handelingh
vaerdighlick moghten ontdecken. *Alhoewel wy de ghelijckheyt eenigher
tweelinghen voor een onderscheydenlicke ghelijckheyt houden, seght Tullius *, * Lib. iv.
nochtans plaghtse de moeder door d' enckele ghewoonte haerer oogtelick te on- Acad quocd
scheyden; ja wy sullen het selvighe mede ghemackelick weten te doen, indien tionum.*
wy slechts onse ooghen daer toe ghewennen. Het is kennelick ghenoech dat de
eyeren malckander soo ghelyck sijn, dat haere ghelyckvormigheyd een by woords
heeft veroorsaect; nochtans plaghten vele inwoonders van het Eyland Delos,
die sich voor de verwoestinghe des selvighen Eylands met de hoermeeringhe
beholpen, soo nauwe op haer stuck te letten, datse nyt het fatsoen van elek ey da
Henne die het gheleyt hadde vaerdighlick en sekerlick wisten aen te wisen.
Ghelyck wy dan sien dat de Singh-Meesters eenighe leerlinghen ont-
moet hebbende, die ghaerne tot een bescheiden kennisse der Har-
monie souden gheraecken, hun gheen andere lesse met ghelijcken ernst
voor houden, dan datse haere ooren van eersten af souden gewonnen
de minste eenckelinge der toonen niet te laeten onghemerckt voor by-
gaen; soo behooren oock alle die ghene, dewelcke wenschen te ver-
staen waer in de rechte Gratie der konstige wercken gheleghen is, al-
lerley naerftigheyd aen te wenden datse haere reden-loose ghevoelen meer
en meer verstercken door de gheduyrsaemheyd van een ghestaedighe oeffeningh
en door t' opwecken van die heymelicke beweghinghe daermen gheen reken-
schap van gheven en kan, seght Dionysius Halicarnassensis in Lysia. Ghelyck
het daerom niet ghenoech is; seght Boethius *, daermen eenen sonderinghen * Lib. ii
smaeck hebbe in allerley Konst-maetighe soete ghesanghen; t' en sy saecke daermen Musica
met Cap. i.

met eenen oock ghesint sy aen te mercken, hoe de versheyden stemmighen toonen door een maetvoeghelicke eenstemmighen aen malckander hanghen en door den anderen schieten; even alsoo houden sich de Konst-voede mannen nimmermeer met het bloote ghesicht der verwen te vreden, 't en sy saecke dat se d'eygenschappen der selvigher met eenen oock begripen.

10. Die ghene dan de welcke haere ooghen door de daghelicksche oeffeningh van een ghestaedighe opmerckinge tot dese onmoeyelicke vaerdigheyd van een onwedsprekelick oordeel ghebraght hebben, plagten de meeste kracht haerer Konst-kennisse daer in voornamelick te bewijsen, datse d'originelen staends-voets van de copijen weten t' onderscheyden. d' Oorspronckelicke wercken die de treffelicke Meesters nae t'leven selver ghemaect hebben, worden alhier door den naem van originele stücken te verstaen ghegeven; de copijen daer en teghen en sijn anders niet dan d'afteykeningen, ofte vytdruckfels, ofte affteyels, ofte naemaels diemen nae t' oorspronckelicke stuk heeft afghereyckent en naeghemaelt. De rechtsinnighe Konst-kenners plaghten oversulcks ind' oorspronckelicke stücken de volkomene kracht van een levendige bevalligheyd te vernemen; daerse nochtans inde naemaels maer alleen de ghebrekelicke lammigheyd van een ontleende weltdandigheyd ghewaer te worden. *Daer is altijd een bevalighe lustigheyd in alle d'originelen te vinden, segt Dionysius Halicarnassensis*, de ghecopieerde stücken daer en veghen, al sijne noch soo wel uyghedruckt, plagten oyt het een of het ander wyte te wissen het welck al te seer bearbeydt sijnde wt de nature niet en schijnt voord te komen. Dus sien wy dat niet alleen d'Orateuren de wercken van d'andere Orateuren achtervolghen dit voorschrift onderscheyden, maer de Schilders volghen insghelycks desen regel om de Schilderyen van Apelles t' onderkennen van t'werck der ghener de sijne stücken naebootseren; t' selvigher doen oock de Gbiet-konstenaers ontrent de statuen van Polykletus, als oock de Beeld-stekers ontrent de wercken van Phidias. Het is gantsch wonderlick met wat voor een vast-grondigh oordeel en met hoedaenighen bescheydenheyd die ghene van de originele stücken en van de ghekopieerde wercken weten te spreken, dewelcke gheleerde en welgheoeffende ooghen tot de beschouwinghe der konste-toebrenghen; waer als d'andere, die daer in onbedreven sijn, niet met allen t'legghen hebben; vermids het hun onmogelick is t'aller blijckelickste verschil tusschen d'eene en d'andere te bemercken. De copieplage altijd van t'originele te verschillen, seght Diogenes Laertius in Onesivro, t'Naegheboosfeerde wordte allenthalven van de waerheyt ontwijfelicke overwonnen, seght Tullius Lib. III. de Oratore. Den naevolghet, seght Seneca in Proc. Prim. Con. *thor*, en kan den eersten antheur nimmermeer ghemaecten; ghemerck den aerd*

• In Di-
marcho.

In proc-
mio libri
Primi Con.
troysf.

aerd der dinghen soodaenigh is, dat d' aller naefte ghelijckenis de waerheyd die in de dinghen selver ghespeurt wordt in 't minste niet en kan haelen. De woorden van *Quintilianus* vervatten de ganfiche ghelegghenheyd der faecke die van ons tegenwoordighlick wordt verhandelt; *t' Ghene yet anders ghelijck*, seght hy *, moet noodsaeckelick te kort schieten en meer bevalghenheit hebben dan die dinghen welckers ghelijckenis het schijnt te draegen. *Want ghelijck de dinghen, die wy voor ons patroon aennemen, de nature selver ende een waere kracht in sich hebben; soo plaght allerley naevolghinge in 't teghedeel maer alleen ghecontrefeyt te sijn en sich nae anderer dinghen ghelegghenheyd te voeghen.* *Libanius* overfulcks, sprekende * vaneenighe Konstenaers die d' oude itaen gheluckighlick hadden uytghedruckt, en ontfiet sich niet staende te houden, dat hun de Goden iet wat vergunt hadden 't welck de ghemeyne nature der menschen te boven gaet. *Het gebeurt selden, seght den jonghen Plinius * dat de Schilders een volmaecktelick schoone Tronie niet slimmer uyt drucken.* Even al soo plaght het oock niet de Coppijen van d' aller volmaeckste Schilderijen toe te gaen; men sietse daghelicks van de nettigheyd haerer originelen afwijken; *Want ghelijck het swaer valt een waere ghelijcknisse nae het leven te treffen*, seght den selvighen *Plinius* in een andere plaets *, *soo is het naebootseren van 't naeghebootseerde noch veel moeyetlicker.*

* Lib. x.
Cap. 2.In Antio-
chico.* Lib. V.
Epist. 10.Lib. V.
Epist. 28.

II. Staet noch voorder aen te mercken dat de Konst-kenners door dese ghewoonte haerer ooghen niet alleen d' oorspronckelicke tafereelen van de naemaelsels vaerdighlick leeren onderkennen; maer datse daer door met eenen oock d' oude wercken van de nieuwe sekerlick weten 't onderscheyden. *Men vindt in d' oude stucken een sekere onnaevolghelicke autoriteyt ofte achtbaerheyd der Konste*, seght *Quintilianus*, die de Schilderijen een sonderlicke aengenaemheyd plaght toe te brenghen. Gaet weynighe sijn met *L. Mummius* eens in dit stuck; want als desen grooten Capiteyn nae 't innemen van *Corinthus* verscheyden oude tafereelen en itaen nae Roemen schickte, soo heeft hy het noodigh gheacht dit wijse verdingh met die ghene te maecken dien hy de vracht aen bestede, datse sich immer doch souden wachten eenighe deser stucken te verlieden; want hy hun sulcks nimmermeer van meyninghe was quijt te sehelden, tot datse de gheleden schaedte vergoedende andere nieuwe stucken in plaetse van de oude wedergaeven, siet *Velleius Paternulus* *Lib. II. bist. Cap. 13.* Maer dese sijne belacchelicke grovigheyd quam seer wel over een mer de ghelegghenheyd van d' onbelompen eeuwe daer in hy leefde; d' andere edele Konst-vroede gheesten middeler tijd verstonden 't heel anders; want het hun niet onbekent en was dat d' oude stucken onghelijck beter waeren dan de nieuwe, dat oock de

Lib. viii.
Cap. 3.

levendighe wackerheyd van d' aller kloeckste verstanden door 't vermaeck van sodanighen oudheyd gheweldigh verquickt word. Daerom verdient het oock gheen verwonderingh, dat d' aller oudste Konste doorgaens henen de herten der aenschouwers met een gantsch eerbiedige verwonderinghe plagh te raecken; *Ghelijck wysien*, seght *Quintilianus* *, dat vele menschen 't eene of 't andere *Woud*, 't welck van wegen sijne oudheyd ghewijhet is, met een *Goddelicke eere bejeghenen*; ghemerckt de groote verouderde boomstompen d' ooghen der aenschouwers niet soo seer door haere vermaeckelicke lustbaerheyd tot sich trecken, als door den heymelicken schijn van heylighdom die daer in ghespeurt wordt. *M. Tullius Cicero* verklaert sich een van dese wonderers der oudheyd gheweest te sijn; *Ich ben d' oudheyd uyt der maeten seer toeghedaeen*, seght hy *, *dies prijs ick liever in d' oudheyd 't ghene sy heeft, dan dat ick in haer 't ghene sy niet en heeft soude vereychen; te meer, om dat ick het ghene sy heeft bevinde grooter en ghewichtigher te sijn, dan het ghene sy niet en heeft*. Den selvighen aetheur seght wederom in een andere plaetse; *Het en laet sich soo lichtelick niet beduyden*, seght hy *, *waerom wy door een sekere satheyd ende oor-aetigheyd soo haestighlick van die dinghen verveemden, die onse sinnen het grootste vermaeck by brenghen ende onse herten op het eerste ghesicht aller meest beroeren*. *Hoe vele aenghenamer en lustigher worden alle dinghen door de bloeyende schoonheyd ende verscheydenheyd der verwen in de nieuwe schilderyen ghemaect, dan in d' oude?* nochtans plagt het vermaeck der dinghen die ons in het eerste wonderlick wel gevallen niet langhe te dueren; waer als wy ons selven in het teghendeel aen den rouwen afgaenden schijn der ouder stucken veeltijds vergaepen. *Ghelijck wy dan sien dat Cicero niet ghesocht en heeft d' oorfaeck hier van te doorgronden, soo wordt ons evenwel in andere schrijvers een dobbele reden voorghestelt van dese eerbiedigheyd die wy d' oude stucken der voorigher Meesters plaghten te bewijsen*. *Dionysius Halicarnassensis* * stelt ons de eerste reden voor ooghen, wanneer hy drijft dat d' oude tafereelen in een gantsch wonderbaerlicke eenvoudigheyd der Coleuren haeren voornaemsten lof uyt de bevallighe nettigheyd der teyckeninghe trocken; ghelijck de nieuwe daer en teghen allermeeft op icken wete niet wat voor een verscheyden verwig cieraet stonden, als wesende slechtelick en gaer forghelooftick gheteyckent, siet oock *Themistius de Amicitia*, daer hy 't selvighe punt op de selvighe maniere voorstelt. De tweede reden vloeyt uyt d' eerste; want ghelijck d' eerste reden d' oude stucken boven de nieuwe verheft, van wegghen d' eenvoudighe ende onbedwonghen bevalligheyd diemen daer in plaght te vinden, soo schijnt de tweede reden d' oude werken allermeeft te roemen, van wegghen een gantsch voortreffelicke hooghwaerdigheyd ofte Majesteit diele

Lib. x.
Cap. i.

De Perfectione
Oratore.

Lib. iii. de
Oratore.

In lxxo.

diese uyt d' eenvoudigheyt van d' oude Konste als noch behouden. *Porphyrus* *, seght dat de nieuwe Beelden der Goden met verwonder- Lib. II. de
 ringhe worden aenghesien, om de waerdigheyt des wercks; maer dat Abstinens-
 d' oude daerenteghen gheducht worden, om dat d' eenvoudigheyt tia,
 haeres wercks met de heerlike Majesteit der Goden aller best over-
 een komt. *Pausanias* * insghelijcks, sprekende van *Daedalus*, seght In Corin-
 dat sijne wercken niet seer fraey in d' ooghe waeren, maer datmen inde thiacis;
 selvighe een sekere goddelicke Majesteit, die 't al verfraeyde, plaght
 te vernemen. *Silius Italicus* * heeft oock dese bysondere eyghenschap * Lib. 14.
 in d' oude Godf-beelden aenghemerckt, datse den goddelicken schijn,
 die de Konst op de selvige besteder hadde, als noch behielden. Ghe-
 lijck dan alle die ghene, dewelcke sich door een gheduerighe opmerc-
 kinghe daer toe begaven, d' oude wercken van de nieuwe scherpsichtig-
 lick wisten t' onderscheyden; soo hadden sy oock ghenoeghsaeme re-
 den, om nae dese vaerdigheyt in het oordeelen te trachten: Vermids
 veele bedrieghers in dien tijd yeder een trompen sochten te verkoopen,
 nergens anders op uyt gaende, dan datse eenighe arme onbedreven
 Sullen door den schijn van een gecontrefeyte oudheyt de sack over
 't hoofd trecken en 't geld uyt den buydel sijntjens moghten uyt-klop-
 pen, siet *Phaedrus Lib. V. Fabularum, in Prologo*. Als oock *Martialis Lib.*
VIII. Epigram. 6. &c. 34.

12. Aenghesien dan de voorghemelde ghewoonte soo veele ver-
 magh, dat wy door t' behulp der selviger ghewoonte niet alleen d' ori-
 ginelen van de copijen maer oock d' oude wercken van de nieuwe met
 een half ooghe vaerdighlick weten t' onderscheyden; soo moghten
 wy ons selven hier mede wel ghenoegh te vrede houden, achtende
 dat de daghelickse oeffeningh van een nauw-keurigh oogh 't voor-
 naemite middel is om dese vaerdigheyt in het oordeelen te bekomen;
 't en waer saecke dat ons den Koningh *Theodericus* noch een ander mid-
 del voor hield, 't welck tot de voorighe oeffeninghe toeghevoeght sijn-
 de ons oordeel noch krachtigher verwecken en met een sonderlinghe
 vaerdigheyt vervullen sal. De woorden van *Theodericus* sijn genomen
 uyt een gheschrift 't welck hy den *Roomschen* stad-houder toefond, hem
 belastende allerley moghelicke vlijt en sorghe in't verkiezen van eenen
 bequaemen opper-boumeester aen te wenden; d' *Aensienlickheyt van*
 't *Roomsche gebou* seght hy *, behoort eenen welbedreven toesiender te hebben; Lib. vii.
 een eynde dat sulcken wonderlicken begrip der mueren door een behoorlicker Variarum
 naerstigheyt onderhouden en de huyden/daeghsche ghestaltenisse des wercks door Formula.
 de goede schietinghe der gebouwen verciert worde. Onse mildheyt bemoeyt 15.
 sich grootelick daer mede, dat wy d' oude wercken door het afweeren van allerley
 ghebrecke

ghebreckelickheyt souden vernieuwen, en dat wy de nieuwe met den heerlicken schijn der oudheyt mogten bekleeden. Derhalven behoort het oock een seer erwaeren man te wesen, die sulcken last meynt op sich te nemen: Anderfins hebben wy te wreefse, dat by in 'tmidden van de gheestighe wercken der onder Konstenaren niet een hayr ghevoeligheyt sal sijn, dan het metael daerse van ghegoten sijn; en dat by niet maghtigh sal sijn te begrijpen, het ghene de konstige oudheyt tastelick daer in wytgedruckt heeft. Laet hem oversulcks de oude boecken doorsnuffelen en allerley oude ghebouwen aendachtighlick insien, ten eynde dat by niet bevonden worde minder kennisse dan sijne voorgangers te hebben. Ghelijck het veele was dat Theodericus sijn koninghlick ghemoed niet het vernieuwen van de cieraeten der stad bekommerde, soo is het noch meer dat by sijne gedachten selfs oock op den toefinder van dese cieraeten liet nederdaelen, mids eenen voorflagh maeckende hoe sich yeman tot dit ampt behoorde te schicken. Laet hem de oude boecken doorsnuffellen, seght hy wonderlicken wel; het is te vergeefflich dat wy eenen anderen weg meynen in te slaen, want ghelijck wy in het eerste Capittel van desen onsen derden Boeck hebben aenghewesen, dat sich die Konstenaers maer alleen met de ydele hope van een ingebeeld volmaecktheyt ketelen, die de hulpe van allerley Konsten en wetenschappen tot dese Konste niet toe en brenghen, soo moeten wy even het selvighe de Konst-lievers alhier toepassen, ghemerckt allerley soorten van gheleerdheyt hun soo wel te passe komen, als den Konstenaeren selver. Het is wel waer dat den ongheleerden Konst-liever eenighe goede stucken ontmoetende, door 't behulp sijnes naturelicken vernufts en d' enckele ghewoonte sijner ooghen de uytmenenheyt van de Konste der werck-meefters eenighfins uyt sijne maniere van teyckeningh, uyt sijne verwen, uyt sijne hooghfels en diepfels, uyt sijne stellinghe en andere dinghen van dien aerd lichtelick en met een onuytsprekelick vermaeck sal begrijpen ende onderscheyden, maer dit 's al het ghene hy doen kan, want het hem niet moghelic is de andere verborgentheden der Konste dieper te door-gronden; aenghesien het maer alleen het werck is van die ghene de welcke waerlick gheleert sijn; een rechtsinnigh oordeel van de gantsche gheleghenheyt der Invention te strijcken, t' overweghen of alle de figuren in haere behoorlicke plaetse ghefelt sijn, en of daer in de selvighe door een Konstige ingheestinghe het waere leven van sondaenighe herts-tochten, beroeringhen, beweghinghen ingheestort sijn, die met de gelegenheyt van het afgebeelde Historische of tedenvormende argument over een komen. Het is oversulcks een ongehoorde saecke dat yeman sonder d' openinghe sijnes begrijps, de suyveringhe sijnes verstandts, de verrijkin-

verrijkinghe sijner memorie de versterckinghe sijnes oordeels (gelijck den naem van Gheleerdheyd alle dese dinghen in sich plaght te vervaten) het is ongheloort, segghe ick, dat yeman sonder den voorraedt van sulcke noodsaeckelicke behulp middelen de waere meyninghe en 't rechte ooghenmerck van een diep grondighlick gheleerde *Inventie* te deghe kan beseffen; jawy houden ons selven vele eer daer van versfekert, dat hy verscheyden lamme dinghen die heel ende al ongerijmt sijn en gantsch geen slot en hebben voor goed sal aennememen. Gelijck wy dan uyt het ghene alreede gheseyt is volkomenlick verstaen, dat desen grootmoedighen Koningh de Konst-lievers met groot recht tot het lesen van d' oude Schrijvers aenmaent; soo blijckt het oock uyt de sestet afdeylinghe deses Capittels, datter allenthalven vele dinghen in de oude Schrijvers worden ghevonden, die maghtigh sijn ons wankelbare oordeel in den rechten weg der Konst-kennisse te bestieren; behalven datter overal in de selvighe schrijvers sulcke volkomene ende uyt-druckelicke beschrijvinghen van de waere schoonheyd voorvallen, dat sich den aendachtighen Leser uyt de selvige sulcken volmaeckten *Idea* ofte verbeeldinge der schoonheyd ende bevalligheyd kan voorstellen, dat beyde Konstnaers en Konst-kenners, die het leven selver tot noch toe met gheen blinde ooghen hebben aenghesien, sich met het selvighe voorbeeld wel ghenoegh te vrede moghen houden, om daer nae te wercken en te oordeelen, maer van dit punt, 't welck misshien tegen 't ghemeyne ghevoelen regel recht schijnt te strijden, hebben wy den gheleerden Leser ellers ghesocht t' onderrechten.

13. Wat wy tot noch toe in de twaelf voorgaende afdeylinghen deses Capittels verhandelt hebben, schijnt een ghenoeghsaeme aenleydinge tot den rechten wegh van een goed ende gheset oordeel te wesen; dies souden wy het daer by gaerne laeten blijven ende een eynde onses Boecks met het eynde deses Capittel maecken, het en waer laecke dat ons iet wat inden sin quam aengaende d' overwercken, die ghemeynlick in d' oude *Latijnsche* en *Griekische* authouren *Parerga* genaemt worden. Dies sullen wy maer alleen dese korte bedenckinghe van de overwercken tot ons voorighe werck als een overwerck toevoeghen, den Leser onder en tusschen waerschouwende, dat enen oordeeler sich selven en de Konste door het waernemen van alle de voorighe aenmerckinghen nergens nae soo grooten voordeel aen d' eene sijde kan toebrenghen, of sijne versuymenisse van het volghende punt sal hem en de gantsche Konst aen d' andere sijde tot grooter naedeel strecken. Dese *Parerga* ofte overwercken sijn dinghen die tot het werck wor den toegehevoegt om het selvige te verciereu. seght *Quintil. II. 3. Plinius* gheeft

Lib. xxxv. Cap. 10. geeft ons het selyghe mede te verstaen; *Als Protogenes t' Athenen in't Kerck-poortael van Minervas tempel het vermaerde Schip Paralus schilderde, seght hy *, met t' saemen een ander Schip het welck Hemionis ghebeeten wiert, soo heeft hy noch ettelicke kleyne Galeyen, onder die dingen toegevoegt, de welke van de Schilders Parerga worden ghenaeamt. Galenus sprecckt noch uyt-druckelicker; Goede Werck-meesters, seght hy *, plaghten altemets eenighe Parerga op de grendels en op de voorschuyven der sloten als mede op de schilaen tot bewijs haerer Konste te maecten, menighmael werckense oock op de swaerd-gevesten en op de drinckbekers eenighe verhevene wercken, maer alleenlick tot cieraet en boven den eysh van het noodsaeckelicke ghebruyck eenigh klemmer-loof, eenighe wijngaerdscheuten, en somwijlen oock eenen cypressenboomkonstighlick en ciertlick uyt-druckende. Philostratus * schijnt Iodaenighe toevoeghels in een tafereel de sauce der Schilderije ghenaeamt te hebben. Maer aenghefen vele Konsteners dese en dierghelijcke overwercken menighmael haestighlick en met een lichte hand plaghten af te klaeren, soo ist dat wy de selyghe heel selden met eenen aendchtigen ernst besichtigten; Wy komen daer seer noode aen, dat wy de overwercken der Konsteners rijpelic souden overweghen, seght Plutarchus *, want het ons niet onbekent is datse daer in veeltijds maer alleen schijnlieffelic soecken te sijn, en dat hun misdien onmoghelic is de koelighbeyd van den onlust die de onnoedighe wercken vergheselschapt t' eenemaal te vermijden. Indien wy onder en tusschen by geval gewaer worden dat den Konstenaeer de volle kracht van een onbearbeyde Gratie in dese schielicke toevoeghels beter heeft ghetrossen dan in het werck selver, soo behoort sich een bescheyden oordeeler even wel sorghvuldighlick daer van te wachten, dat hy het overwerck door d' onbedachttheyd sijnes overhaestighen oordeels boven het werck selver niet en verheffe; ghemerckt een goed en treffelick Konstenaeer sulcks dapper ter herten plaght te trecken. Onder vele staetelicke Kerckgeschencken die de stad Rhodus vermaerd maecten, wierd de Schilderije van Talsus midtsgaeders den Satyr staende ontrent eenen pilaer op welcken een gheschildert Patrijken ghewijhet was, voor d' aller voornaemste ghehouden. Maer't Patrijken en wiert daer soo haest niet ghehanghen, of den Talsus scheen t' eenemaal verachtelick te sijn, nieman sloeg sijne ooghen daer op, het Patrijken daer en teghen was allemans gaedinghe, dit verdroot den Konstenaeer Protogenes uyt der maeten seer, want het hem onmoghelic was dit sijn onverdouwelicke leed gemackelick op te kroppen, hy en konde niet ghedooghen dat men sijn overwerck in meerder achtighe hield dan het werck selver; dies heeft hy eyndelick uyt loutere onverduldighbeyd, nae dat hem de Kerck-meesters verlof hadden ghegeven*

Lib. xj. de
 Vsupartiu
 corporis
 humani.

Iconum
 Lib. i. in
 Piscatorib.

Cur Pythia
 nunc non
 red. lat ora-
 cula car-
 mine.

ghegeven, den grootelick verwonderden voghel uytghevaeght, siet *Strabo Lib. XIV. Geograph.* *Zeuxis* vond sich selven insghelijcks met eenengrootten hoop van sulcke weeckfinnighe raesebollen en aeffchelick oordeelende Gaepaerds ghequeult, wanneer sy hem door de venocyclicke onbevroedsaemhey van haer verkeerde oordeel in dese woorden dede uytbersten. *Dese slechtaerds prijsen den modder onser Konste*, siet *Lucianus in Zeuxide*, Ghelijck wy nu ghewaer worden, dat het gevoelen onser vermoedheyd ons raedt ofte liever noodight op te houden; soo worden wy met eenen oock door de gedachtenis van het gene wy voor hebben aengemaent, ons selven niet al te lange met dit overwerck van d' overwercken besig houden. Want alhoewel wy erkennen dit ons tegenwoordige werck so slecht ende gering te sijn, dat het door de aller netste en sinnelickste verhandeligh van het eene of het andere overwerck niet en kan verflimr worden, nochtans bedenkende dat het maer een overwerck is't welck ons nu besighoudt; soo scheidt wy daer lichtelick af, om ons selven en den Leser van voorder arbeyd te ontlasten.

E Y N D E.

M S.
Viri consulari.
LAURENTIO COSTERO
HARLEMENSI
Alicui Cadmo et artis
Typographicae caeca
Annum Domini
M.CCCC.XXX.
*Inventori primo
bene de Literis ac
toto Orbe merenti
hanc Q.L.C.Q. Sta-
tuam quia creamur
habuit pro munimen-
to possit Cens gratijs*
ADRIANUS ROMANUS
Typographus.
A. MDCXXX.

R E G I S T E R,

Van de voornaemste dingen, die in dit

Boeck vande Schilder-konst der Oude vervaet zyn.

A.

A lle dingen, welcke door de Konst gedaen werden spruyten uyt de natuer	Fol. 7
<i>Ægyptisch Konst-gebruyck</i>	93
Actie des Lichaems, hoe die in alle gestaltenis uyt-gebeeldt werdt	285
Allerley onervarene Liefhebbers der Konsten behoort men niet terstondt uyt te sluyten	61
<i>Amasis</i> van slechten en verachten Stamme tot den Konincklicken-staet gekomen zijnde en van sijn Onderdanen veracht brengt haer door een beeldt datse hem eeren en vreesen	114
<i>Amphion</i> gaet <i>Apelles</i> verde te boven met ordineren	301
<i>Amphinomus</i> ende <i>Anapus</i> , twee vleeschelicke Broeders, door 't schielick ontbranden van den Bergh <i>Ætna</i> , t'famen met hare Ouders in 't midden van den brandt gestelt zijnde, hebben d'oude Luyden sonder langh beraet op hare schouders geladen, en soo zijn sy 't beyde met hare Ouders ontkomen	337
<i>Anaxagoras</i> ghevraecht zijnde, tot wat eynde hy voort-	
	ge-

- gebracht was, heeft geantwoordt. Tot beschouwin-
ge van de Sonne, Mane ende den Hemel 4
- Androcydes* heeft eenen grooten naem ghekreghen door
't geeftigh af-malen der Visschen die hy rondtom *Schylla*
maeckte 38
- Apelles* besoeckt *Protogenes* in 't Eylandt Rhodus en hoe
sy malkanderen kennen door 't halen van linien 179
- Apelles* bestraft den Schoen-maecker 197
- Apelles* bestraft een sijner Leerlinghen om dat hy 't Beeldt
van *Helena* met goudt besmeerde, als hy 't by gebreck
van Konst niet konde schoon maecken 99
- Apelles* bestraft eenen Brodder die sijnen roem droegh,
dat hy een seker stuck Wercks in korten tijdt hadde
gemaect 185
- Apelles* hielt veel van *Afclepiodorus* om dat hy de Sym-
metrie in sijne Wercken heel wel waer nam 313
- Apelles* liet noyt eenen dagh door-strijcken, of hy oef-
fende sijne Konst in 't trecken van een linie 179
- Apelles* houdt veel van 't oordeel van *Lysippus* 196
- Apelles* als hy sijn stucken gheschildert hadde plachtse met
eenen dunnen inckt te vernissen 275
- Apelles* heeft Donder-slagen, Weer-lichten, Blixem, &c.
geschildert 5
- Apelles* koopt alle de Wercken van *Protogenes*, en steltse
op veel dierder prijs 66
- Apelles* wordt verlost van sijn Bedriegher door sijn afteec-
keninghe 119
- Apelles* heeft maer dry stucken geschildert daer hy by sette
Apelles fecit, maer wel met *faciebat*, en waerom 169
- Apelles* schildert de Hoere *Phryne* in de gelijckenisse van
een

- een Venus, soo oock andere Goden en Godinnen naer
Hoeren en Boeven 251
- Apelles* maeckte de contrefeytsels van Personen sooghelijck dat men daer uyt konde sien hoe langh sy leven souden 253
- Apelles, Ecbion, Melanthius, Nicomachus*, hebben maer vier coleuren tot haer Schilderyen gebruyckt, en nochtans wierdt voor yeder Tafereel schatten van gansche Steden verkocht 98
- Apollodorus* den Architect bestraft den Keyser *Adrianus*, om dat hy hem roemde over 't schilderen van Kouwoerden 70
- Apollodorus* den Kley-steker brack 't grootste deel der Beelden by hem gemaect, om dat hy sich in sijn Werck niet wel en konde voldoen 320
- Aristides Thebanus* was den eersten die de Herts-tochten die 't gemoet over-heerschen in sijne Schilderyen heeft uyt-gedruckt 291

B.

- B** *Asilius* verheft de kracht der Schilder-konst verdeboven het vermogen sijner wel-sprekentheyt 44
- Beter is 't sijn goet aen te leggen aen de Konst, dan met brassen, suypen en swelgen door te brengen 66
- Beschrijvinge van de Jacht 339
- Beschrijvinge van twee dappere Mannen die lijf om lijf vochten 340
- Beschrijvinghe van Borgherlijcke Oproer, Moorderye, Toorn, Vrouwe-kracht en alle wreede dinghen die in den Oorlogh omgaen, &c 56-57

Beschrijvinghe van de Statue, van den Keyfer <i>Augustus Tyberius</i> , &c	244
Beschrijvinge van de Dispositie in eenige stukken	314
Beschrijvinge van <i>Parthenopæus Atalantas</i> Soon	249
By de bevalligheyt van <i>Apelles</i> moet gevoeght werden de stoutmoedigheyt van <i>Zeuxis</i> , d'onvermoeyde naerffigheyt van <i>Protogenes</i> , de kloecke diepsinnigheyt van <i>Timanthes</i> , als oock de hoogh-statelicke grootsheyt van <i>Nicophanes</i>	30
Beschrijvinghe van <i>Loths</i> Wijf verandert in een Soutsteen	76
Beschrijvinge van een Tafereel by <i>Ausonius</i>	206
Bibliotheken waren eertijts verciert met de Boecken der gener wiens wercken daer te lefen waren	131

C.

C <i>Alanis</i> heeft Paerden allerbest geschildert	40
<i>Chrysoſtomus</i> seght dat de Schilders de natuere naerboetsen	4
<i>Cyllarus</i> , die onder alle d'andere <i>Cent auren</i> de schoonste was	5
<i>C. Fabius</i> , schildert de mueren van den Tempel van <i>Salus</i>	162
<i>Cimon Cleonæus</i> heeft alder-eerst sijne Schilderyen met halve en wijckende gedaenten gebracht	280

D.

D <i>Ædalus</i> heeft een houte Koe konstighlijck gewrocht, om de beestelicke lusten van de rasende <i>Pasiphaë</i> door dit middel te boeten	104
De	

De aengenaemheydt van 't licht wordt in de Schilderyen allermeeft door de fchaduwe veroorfaeckt	264
De Athenienfen rechten <i>Æfopus</i> fijn Beeldt op en waerom	122
De <i>Æmulatie</i> ofte naer yver, koeftert de verftanden	95
De Konft-luft onthoudt haer niet in eenghemoet 't welck beflet en belemmert is, in de forghvuldigheydt van da- gelijcksche nootdruft	52
De Mensch wordt een kleene Werelt genoemt	3
De Mensch is uyt water en modderachtighe flijm eerst voort-gebracht	75
De oude hebben ons foo veel Meesters en onderwijfinghe naer-gelaten, dat dese Eeuwe van de Leerlingen geluc- kigh mach geacht werden	12
De Mensch is 't beste Meester-ftuck der Godlicker Schep- pinghe	54
De Griecken lieten haer kinderen in de Schilder-konft oeffenen en dat waerom	80
De Koninghen van <i>Alexandria</i> en <i>Pergamus</i> , hebben groote Bibliotheken opgericht, Soo oock andere	131
De Griecken zegelen met houte ftempels	161
De Hebreen zijn de oudtste, die de Zegel-ringhen ghe- bruyckt hebben	160
De inventie behoord' vaerdighlick en gemackelick voort te vloeyen	214
De Konftenaer moet een omsichtigh, marckfaem en gansch wijs Menschewezen	216
De beste Konftenaers liepen feer ten huysen van de Hoere <i>Lais</i> , om hare Borften, Mammen en d'andere gedeel- ten des Lichaems na te treffen	251

- De Konſt van een goet Meefter-ftuck, hebben de treffelike Meefters ghethoont in een fittende of neder-buygende Figure 265
- Democritus* houdt ſtaende dat de verruwen een ganſch nietigh dingh is, maer dat de vermengingen onſe fantaſyen meeft verwecken 297
- De magnificentie ofte ſtemmigheyt doet de aenſchouwers beroeren 232
- De Historien zijn getuygen der tijden, het licht der waerheyt, het leven van de memorie, de meefterſſe van onſen handel en wandel 236
- De Lacedemoniers, om ſchoone ende rappe kinderen te krijgen, ſtelden hare ſwangere Vrouwen, voor ſchoone Beelden van Goden en Godinnen 118
- De Martelaers placht men op de plaetſe daer ſy gherecht waren, af te ſchilderen met de maniere hares lijdens 140
- De langhfame Dralers verlieſen de gratie van haer werck 320
- De Naturaliſten in 't beſchrijven van haer dinghen zijn dickmael ghedwonghen ons tot de ſchilderyen te wijſen 107
- Den Koningh *Demetrius* beſoect den Schilder *Protagenes* om de ſchilderye van *Jaliſus* te beſichtigen 163
- De natuere heeft noyt goet gevonden in een Lichaem de volmaecte ſchoonheydt te beſteden 6
- Den Grooten *Alexander* beſoect dickmael *Apelles*, laet ſijn lieffte by-ſit *Campaspe* moeder-naeckt by hem uyt-ſchilderen, en daer-en-boven haer aen *Apelles* overdoet 164
- Den Schilder *Cleſis* betaelt de Koninginne *Stratonica* van de kleenigheyt hem aen gedaen 167

De oude Meesters gebruyckten weynigh verwen	97
De onvolmaecktheydt der Schilder-konst in de beginselen	22
De Schilder-konst wordt in weynigh leer-stucken begrepen	9
De Schilder-konst heeft gheen eynde in 't af-malen der gedyerten	10
De Poëten pleghen in den aenvang harer wercken de negen Musen aen te roepen	13
De vruchtbare kracht onser volgh-lust is tweederley	15
De Schilder-konst vertoont de dinghen al of sy teghenwoordigh waren, de Poëten al of sy al langh gheschiet waren	42
De Schilder-konst maect Edele Mannen noch Edelder	48
De Stadt <i>Ephesus</i> roemt over haer Beeldt van <i>Diana</i>	74
De wijsheydt die men moet hebben in de inventie bestaet in vier dingen, in waerheydt, aportuiteyt, discretie en magnificentie	224
De Poësy doet onse gepeynsen hooger op-stijgen	236
De vreesse van schande, en de hoope van een eeuwig-duerende naem doet den Konstnaer de sorghvuldigheydt vermeerderen	138
De schoonheydt van 't Lichaem bestaet in een sekere Symmetrie die de gedeelten des met malkander en met het geheele hebben	247
De Schilders moeten meest letten op de lieflicke bevalligheydt van een Vrouwen aengesicht dan op haer dyen ofte armen	249
De Schilders pleghen de Inwoonders van <i>Abdera</i> met grooten ernst te schilderen	251
	De

De roem van de oude Meesters beſtaet meest in de proportionele eenvoudigheyt	256
De proportie van een Mensch, deelen de oude in een-entwintigh deelen	258
Des Menschen hooft nederwaerts gheslagen, beteyckent een nederigh gemoet, achter over een trots, aen d'een zijde de laffigheyt	281
De ooghe heeft het meeste bedrijf in de dispositie	313
De verwonderinghe die <i>Damascius</i> heeft over den <i>Venus</i> die <i>Herodes Atticus</i> gewyēt hadde	324
De verwonderinge van konstige stucken	324
De oude Schrijvers plegen allerley bedrevene Ambachtſluyden wijs te heeten	216
De <i>Toscanen</i> zijn de eerste gheweest die de Statuen in <i>Italien</i> over gebracht hebben	217
De neghen <i>Musen</i> als <i>Clio</i> , <i>Euterpe</i> , <i>Melpomene</i> , <i>Thalia</i> , <i>Polymnia</i> , <i>Erato</i> , <i>Terpsichore</i> , <i>Urania</i> , <i>Calliope</i> , wat die beduyden	14
Die in de Schilder-konst vol-leert wil zijn moet vroegh aen 't leeren zijn	83
Die van <i>Argos</i> slaen een <i>Muficant</i> in boete om dat hy het getal der snaren vermeerderd hadde	91
Die van een verheven gheest zijn, hebben de meeste bequaemheydt om groote hoogh-statelijcke gedachten te onderhouden	233
Die ghene de welcke daghelijcks met Hoogh-geleerde en gansch deſtige Mannen om-gaen, plachten inſgelijcks door de kracht deses gheselschaps een seeckere grootſheydt in alle hare ghedachten, woorden en wercken aen te nemen	235
Die	

Die't voornaemſte bedrijf in een Historie heeft, moet in de Schilderye meeft uyt-muyten	304
Door de oeffeninge der deught verkrijght de Menſch de onſterffelijckheyt	3
Door't diſcoureren van de Conſt by welſprekende Man- nen, heeft veel Conſtenaers tot de Conſt opgeweckt	96
Door welluſt en geltgierigheyt zijn de Conſten ver- gaen	171
Door wat middel den Conſtenaer opgeholpen wort	201
Door vuyle Schilderyen worden jonge luyden tot wulpf- heydt aengeſtoockt	230

E.

E En Conſtenaer is't nut ſijn verbeeldingen hem ſelven vaſt in te prenten	18
Een Liefhebber der Conſt moet in ſijn eenigheyt de wercken der Conſtenaren met diepen inſicht be- ſchouwen	64
Een Veldt-overſte is noodigh de Teecken-konſt om ſijne Benden te ordineren	108
Eenige groote Meesters van de Conſt, hoe-wel ſy groot gelt van haer Conſt konden maecten, hebben haer ſtucken liever wegh gegeven en verſchoncken	169
Een goet Meester weet wel wat ſijn Conſt vermach, moet derhalven hem niet bloodachtigh of ſchroomachtigh houden	175
Een goet Leerlingh moet opgekoestert, en aengeleyt wer- den, gelijk een jongh kindt	182
Een Conſtenaer moet hem benaerſtigen te kennen de natuere van alle dingen, maer de natuere der Menſchen	

grondighlick	220
Engelen, Gesteenten, Wapen-rustinghe, Vlamme, Bloemen, Goudt, &c. hoe te schilderen	267
Een' schilderye is niet sonder het behulp van een bequame Schickingh-konst	299
Een Schilder heeft hem niet te verbinden, oft hy de Historie van vooren, in 't midden oft van achteren begint, ter contrarie een History-schrijver, &c.	303
Een Schilder moet met sonderlinge forghvuldigheydt sijn ordinantie ende dispositie vast aen malkanderen en in malkanderen hechten	308
Een Konstenaer behoort alle de Poëtische en Historische vertellingen op sijn duym te hebben	217
Een goet Konstenaer moet den aerdt en de bysondere krachten der verruwen verstaen	261
<i>Euphranor</i> was uyt der maten groot schen statelick in sijne wercken, dies heeft hy uytgemunt in de schilderye van d'oude Helden	39
<i>Euphranor</i> heeft sich in 't af-malen van de twaelf opper-Goden wat te onvoorsichtigh aen gestelt	305
<i>Euphranor</i> had een sonderlinge geleertheyt benevens de Schilder-konst	217

G.

G Eometria ende Optica dienen wel by de Schilder-konst	217
<i>Glicera</i> heeft eerst ghevonden kranskens van Bloemen te vlechten	5
Gelijck wy een lust scheppen in de schoonheydt der natuerlijcke lichamen, soo doen wy oock in de naerboottinge der	

der selver	64
God den Oppersten Leer-Meester brenghet de verftanden uyt het verborgen te voorschijn	77
Goden, Coningen, Priesters, Raedts-heeren, Redenaers, Zangh-konstenaers worden met haer meeste wesen uytgedrukt	287
Goudt-honger vindt vele Konften uyt	172
Gramfchap en quaetwilligheydt vindt men niet in een konft-lievend gemoet	68
Groote Maeltijden wierden felden ghehouden, oft daerftonden eenige Goden op de Tafelen	147

H.

H Aeftigheyt en naertigheyt zijn twee gansch teghenfrijdige dingen in de Konft-oeffeningh	178
Harmonye is den Goden eygen	247
<i>Hectors</i> Beeldt binnen Troyen wat gestalte het hadde	287
<i>Heliogabalus</i> wierde by de fchoonfte Beelden verghelecken	6
Helden ofte Heroïfche Perfoonen hoefe eertijds gheschildert wierden	39
Het aengheficht heeft maer thien ghedeelten, nochtans onder foo veel duyfent Menfchen, vindt men qualick twee on-onderfcheydelicke	251
Het helpt dickwils aen de bevalligheyte van een ftuck, fooder yet onachtsaemlick in voor by ghegaen is, ghelijck eenige fappigheydt van een foete fauce de fpijfe smaackelijcker maect	188
Het komt den Schilders noch der Poëten niet toe te fchilderen al wat in haer hoofd fchiet	34

Het moet een goet Conftenaer zijn , die van een Schilder, Beeldt-houwer oft Giet-konftenaer wel weet te oor- deelen	62
<i>Hercules</i> by <i>Apelles</i> gefchildert	219
Het woordt Schilderen , waer 't van daen komt	143
Het moet door geftradigen arbeydt gehaelt werden 't gene wy willen in onfe herten ingedrukt te zijn	241
Het is niet altijd goet wat van groote Meesters ghedaen wordt	26
Het maect dat de Figuren rondtachtigh fchijnen te zijn , als de kanten met dunne en fijne verruw-ftreecken om- rondende uyt ons geficht ontwijcken	270
Het is de gratie , die een fchoon Lichaem fchooner dan fchoon maect	316
Het hoeft is het treffelickfte deel des Lichaems	281
Het Paerdt by <i>Nicon</i> gefchildert te Athenen waerom het veracht wierdt	219
Het vyer van de Chaldeen , voor haren God gehouden, wordt van de Priester van <i>Canopus</i> uytgeblufcht	114
Hoe dat eenige Schilderyen , Statuen en andere , Conft- ftucken bewaert fijn geworden op lijf-ftrafte	167
Hoe die van Athenen haer Jongeren tot alle Conften aen- leyden	92
Hoe den Grooten <i>Alexander</i> begraven werde ende waerom	111
Hoe men de Historien moet uyt-vinden en waer op te mercken	339
Hoe men een Papegaeye leert klappen	134
Hoe <i>Saunis</i> en <i>Batrarchus</i> treffelijcke Bouw-meesters hare namen uyt-drucken	162
Hoe	

Hoe huydendaeghs veele Leerlingen te werck gaen ende de Const aen-vatten	183
Hoe den Beyr voortgebracht werdt	191
Hoe men een lichaem schoon verruwigh schilderen moet	274
Hoe de Egyptenaers een middel bedacht hebben, om het silver te verruwen	293
Hoe de Egyptenaers hare kleederen schilderen	193
Hoe men een ordinantie van een stuck schilderye maecten sal	302
Hoe datmen principale stucken schilderye, van de copyen sal onder-kennen	344
Hoe de oude Meesters hare wercken te thoon stellen	194
Hoe <i>Theon</i> sijn Schilderyen te thoon stelt	341
Hoe sommige Schilders een dingh, datse naer haer sin best maecten, in alle haer stucken meest te passe brengen	306
Hoe-wel de Philosophen, Mathematijcken, Poëten en History-schrijvers niet machtigh zijn een Schilder te maecten, nochtans helpt het seer een Constaer kennisse van dese wetenschappen te hebben	222
Honden op de mueren geschildert	138
Huysen ende diergelijcke dingen zijn om silver te koop, maer de geleertheyt ende wetenschap om arbeydt	178

I.

I Mitatie is naer-bootsinge	7
<i>Isidorus Pelusiora</i> seydt dat men de Coningen placht met een handt uyt de Wolcken te beelden	4
Inwoonders van Phoenicia maecten hare Goden met tasschen op haer zijde ende waerom	173

K.

K Oddigh verhael van <i>Parmenoos</i> Vercksken	202
Konigh <i>Geleucus</i> heeft een Ancker op sijn dye, soo oock andere teeckens	78
Konigh <i>Pinbus</i> heeft een Agaet gehad, daer in men de neghen Musen ende <i>Apollo</i> met een Harp in sijn handt genoeghsaemlick in konde onderscheyden	78
Konst sonder oeffening is nietigh	187
Konstige wercken behooren niet alleen tot onderwijfinge als tot vermaeck den aenschouwers te dienen	224
Konstenaers als sy in 't eene oft ander Landt qualick gehandelt werden, verwisselen haer woon-plaets	220
Konst-kamers behooren haer licht van 't Noorden te scheppen	334

L.

L Eere van den Konstenaer <i>Euphranor</i>	305
Leven van den Philosophie <i>Menedemus</i> ende sijn gestalte	135
Leelicke ende af-sichtige dingen worden dickwils (wanneer sy wel gedaen zijn, met lust gesien	65
Licht en schaduwe, schijnsel en duysternisse	263
<i>Licinius</i> bestraft <i>Apaturius</i> van <i>Alaband</i> om 't maken van een Schou-plaets, welck niet wel geordineert was	226
<i>Lysippus</i> hoe hy sijn Beelden naer de Symmetrie giet	255
<i>Lysippus</i> oordeelde dat men de natuere selver meer behoort na te volgen in 't oeffenen der Konste, dan eenige andere Meesters	87
<i>Lysippus</i> , heeft in alle sijn Wercken een seeckere vief-	

vief-aerdigheyt uyt-gedruckt	39
<i>Lyfippus</i> heeft sijne Leer-jongers niet alleen door konst-regulen onder-wesen, maer hy heeftse by sich gehouden als hy werckte, op datse sijne handelingh uyt sijn doen mochten leeren	86
<i>Lyfippus</i> hielt veel van 't Oordeel van <i>Apelles</i>	196
<i>Lyfippus</i> is door enckele armoede onder de voet geraeckt, dewijl hy sich met den omtreck van een Statue besich houdt	171

M.

M Annen ofte Vrouwen zijn hupser wanneer sy vol ende wel geveleescht zijn	273
Men kan beter van dingen oordeelen die men selfs gesien, gehoort en ondervonden heeft	342
Men moet oude Boecken lesen	348
Men moet de stucken op goet licht stellen	334
Men moet de stucken met een goet ooge sien	333
Men moet hem wachten te schilderen grillige Wanschep-selen die de natuere niet en erkent	33
Men moet de konst van nettigheyt niet toonen aen dunne hairkens en nagelen wanneer 't aen 't geheele Lichaem niet is waer genomen	279
Men moet sijnen voortvarende loop wat in-teugelen	32
Men soeckt de sieraten om het principaelste te verduyfteren	278
Men moet sijn werck eerst maer rouwelick af-schetsen	190
Men moet de kinderen langh by een Meester houden	83
<i>Menedemus</i> beschaemt een verteerenden Jongelingh door de Teecken-konst	110
Men	

- Men moet hem niet al te langh besich houden ontrent een gedeelte van een stuck wercks 188
- Men placht Ringen, waer in de gelijkenisse van yemant gegraveert was, te dragen 132
- Merrie-Paerden wanneer men se van een Ezel wil laten bespringhen, snijdt men haer moedighe manen af, als men se eerst gedoceert heeft 134
- Met wat Goden de Schepen geschildert waren 141
- Methodius Monick* schildert den Jonghsten dagh in de Galerye van den Bulgarischen Vorst, en wat daer uyt spruyt 47
- Minerva* en *Mars* worden op de Stadts-poorten en publijcke plaetsen geschildert, ende waerom 137
- Mintanor* verghelijckt de Sangh-konst by de Schilder-konst 246
- Myron* niet teghen-staende d'uytnementheyt sijner Konste, heeft sijne Erfgenamen geene middelen naergelaten 171

N.

- N**Aerftigheyt verwerft, wat haestigheyt verderft 178
- Nealces* en *Timanthes* uytnemende Schilders hare Schilderyen 229
- Nicophanes* Schilder waer toe hem de natuere aengeleydt heeft 234
- Nicyas* heeft allerbest Hondekens geschildert 39
- Nicyas* is soo besich met een stuck wercks dat hy sijn Discipels dickmael vraeghde, oft hy sijn noen-mael al gehouden hadde 100
- Niemandt kan soo vaerdighlijck yet spreekken oft het valt de natuere vry wat lichter te schilderen 78
- Ons

O.

Ons aengesicht is het aengesicht onser gedachten, den spiegel ende boeck onser herten	282
<i>Odates</i> verliest op <i>Zariadres</i> ende hoe sy by den anderen komen	138
Onse oogen zijn de beginfelen van de verbeeldinghe die in onse gedachten spelen	15
Onse wercken duncken ons de beste	196
Ons ghemoet begrijpt in weynigh tijts seer wijt-loopige dingen	21
Oorfaeck waer door den Konstenær tot sijn Konste soo aengedreven werdt	102
Onse hert en sinnen moeten wy op d'aenmerckelickste dingen besich houden	336
Op't meeste uytmuntende moet meest gelet zijn	8
Ouders zijn gratigh om veel goets te vergaderen, maer draghen weynigh sorghe voor haer kinderen diese meenen dat de selve sullen besitten	80
Overgrootte neerstigheyt is altemet na-deeligh	319
Over-wercken genaemt <i>Parerga</i> wat die zijn	349

P.

Paerden van <i>Amphiaraus</i> hoese geschildert waren	225
Paerdt van <i>Julius Cæsar</i>	126
Paerdt-springen wanneer ende waerom geleerdt	116
<i>Pamphilus</i> was een dapper geleerdt Man	217
<i>Pamphilus</i> Schilder wilde niemant voor minder dan een Talent aen-nemen, ende dat voor den tijdt van thien Jaren	84

<i>Pais</i> is een bequame Voedster-moeder der Konsten	199
<i>Panbafius Polycletus</i> , en <i>Afclepiodorus</i> eerste en voornaemste grondleggers der Symmetrie	248
<i>Parrhafius</i> heeft ontuchtige ftucken geschildert	39
<i>Pauson</i> maect een tuymelende Paerdt ende hoe hy 't schildert	298
<i>Pausias</i> Schilder heeft de veranderinghe der Coleuren voort gebracht	5
Phantafye is d'eenighe Baer-moeder van allerley goede inventien	224
<i>Phidias</i> heeft fijnen Eleaenschen <i>Jupiter</i> na 't voorschrift van <i>Homerus</i> , en <i>Apelles</i> zijn <i>Diana</i> geschildert, soo hebben oock andere gedaen	237
<i>Phidias</i> en verhaeste sich niet in 't wercken	185
<i>Phidias</i> oordeelt uyt de klaeuwe hoe groot de Leeuwe was	257
<i>Philoftratus</i> beeldt de oude Helden af	6
<i>Philoftratus</i> beschrijft de schilderye van eenige Jagers	312
Planten ende voort-teelinghe der gedyerten die langhsaem voort komen zijn geduerigh	187
<i>Plato</i> verbande uyt sijne Stadt die twee Konsten oeffende	94
Poëfye ende Schilder-konst hebben een onderlinghe ghemeynfchap	35
<i>Polycletus</i> Richt-snoer ofte den Canon van <i>Polycletus</i>	86
<i>Polycletus</i> oordeelde dat het werck aller-moeyelickst is, wanneer men de kleye tot den naghel toe ghebracht heeft	191
<i>Polydamas Scotuffeus</i> een wijdt-beroemt Kampvechter	208
	<i>Polemo</i>

<i>Polemo</i> wordt van een slemper en demper een groot Philosooph	46
Poppen ghepronck van verscheiden schoon-schijnighe by-wercken	310
<i>Praxiteles</i> verkoopt een gekleedt Beeldt van Venus ende een ongekleedt, en waerom	255
<i>Praxiteles</i> oordeelde dat die wercken onder alle sijne andere wercken de kroone spanden, aen welke <i>Nicias</i> de handt hadde geslagen	196
<i>Protagoras</i> is de eerste geweest die de wel-sprekentheydt om gelt leerde	84
<i>Protogenes</i> schildert schepen tot sijn vijftighste Jaer	235
<i>Protogenes</i> schildert vier-mael sijne stucken over	179
<i>Protogenes</i> wanneer hy het stuck van <i>Jalifus</i> schilderde, at anders niet dan Lupinen uyt sijn	179
<i>Protogenes</i> , na't oordeel van <i>Apelles</i> , en heeft niet ghe- weten, wanneer het tijdt was op te houden	319
<i>Pulcher</i> oordeelt uyt een tandt van een Reuse hoe groot sijns lijfs-lenghde is geweest	258
<i>Pyreicus</i> Schilder	234

S.

S childerye die uyt veel Figuren bestaen moet d'een of d'ander Historie beduyden	304
Schilderye van den verliefden <i>Bacchus</i> met sijn ghe- waet	226
Schilderye van de Stadt van Troyen in de Tempel te Carthago	69
<i>Semiramus</i> verfoeyt alle schoone gieraten der Vrouwen, ten haren tijde	321

<i>Sicyon</i> de gheboort-plaetse vande Schilder - konst, ende waerom	82
Sommighe houden hare Beeckers in meerder waerden, wanneerse met de ongheschickte Beelden van de Heydensche Geylheydt konstighlick bewrocht zijn	231
Soo de Konst-lievers eenigh krackeel krijgen, sy versoenen lichtelijck	68
Statuen van Paerden	116
Schilder-spraecke by de ouden gebruyckt	106
Sonder materie kanmen qualick een wijt-ruchtigh werck maecken	208
Schilder-konst en Poëfye ofte Dicht-konst hebben een onderlinge gemeynschap met malkander, en waer inse over een komen	35

T.

T En tijde van vrede worden de Konsten meest geacht ende de Konstenaers verheven	198
<i>Timomachus</i> heeft den rasenden <i>Ajax</i> geschildert	222
<i>Telectes</i> en <i>Theodorus</i> twee Gebroeders maecken te famen het Beeldt van <i>Apollo Pythius</i> , de eene woonende in 't Eylandt <i>Samos</i> ende de ander in de Stadt <i>Ephesus</i> , en beyde de helften passen op den anderen	258
Ten tijde van den Keyser <i>Augustus</i> waren de Konsten ganfch vervallen	326
<i>Timanthes</i> was wonder geestigh, dies fiet men in alle sijne stucken een diep verstandt	229

V.

VAN Berispers der Konst	333
Van <i>Chiron</i> die als een Centaurus geschildert was	269
Van den laetdunckenden <i>Megabyzus</i> , hoe hy van <i>Zeuxis</i> is over gehaelt	330
Van den Schouder, Arm, Handt	284
Van de Necke, Hals ende Schouderen	283
Van de Ooghen ende wat men daer mede beduyden kan	283
Van de twee Beelden van <i>Minerva</i> ghehouden by de twee konstighe Meefters <i>Alcarnenes</i> ende <i>Phydias</i> : en wat behulp en onderscheyt daer in is de <i>Geometrische</i> en <i>Optische</i> Konsten te kennen, ende hoe sy beyde voeren	218
Van <i>Diana</i> in 't Eylandt <i>Chios</i> hoe sy geschildert was	219
Van de verbaefde <i>Hesione</i>	226
Van gegraveerde ende ingeleyde wercken	158
Van gemunte Penningen ende Zegel-ringen	160
Van Doecken en Paneelen en hoe de Oude die gebruyckt hebben	262
Van konstighe, ghenaeude, ghestickte, gheborduerde, geweven en Tapijtsse Hoeden ende Kleeden	135. &c.
Van schetsen en af-teeckeninghen die alleen met kool ghedaen zijn	259
Van 't schijnfel oft af-fetsel	268
Van seecker Schilder die sijn stucken van sijn Jongers met een kluppel in de handt, liedt bewaren, dat de Hanen daer niet aen fouden komen	296
Van 't verschiet der Coleuren in den Regen-boogh, van	Zee

Zec en Lucht	269
Van vermenginghe van Koper en Silver, Koper en Yfer, Loot en Koper, Silver en Gout met Koper	294
Vele huydendaeghsche Schilders flachten de rampfalghe Vryers van <i>Penelope</i> , welke als sy de gunste der Prin- cessie niet en konden bekomen gaen naer haer Dienst- maeghden	242
Vele Schilders werden niet gheacht om dat sy te gheringe prijs voor haer werck eyschen	66
Vloeren naer de Schilder-konst geplaveyd	142
Versheyden Oorloghs-treecken door Beelden te weghe gebracht	112
Versheydenheydt der Schilders, welck als sy een ruyme materie hebben, haer niet en weten te behelpen, ende in 't naeuwe wel, sommige ter contrarie	307
Versheyden geschilderde dingen van Fruyten, Jachten, Riemen, Pijlen, Schilden, Glas, Silver, &c	142
Versheyden Meesters haer wercken worden ver- haeldt	222
Versheyden voort-teelinghen door 't aenschouwen van schoone schilderyen	118
Versheyden statuen en om versheyden saecken op- ghericht	122. &c.
Versheyden soorten van in-bintfels van Boecken af-ge- schildert, om daer naer in te binden	110
Verhael van versheyden Statuen, Goden, Godinnen haer gebruyck, kleedingen, sieraten wat sy beduyden, en wat plaetse	143. &c
Verhael van eenighe Konst-stucken, hoe sy de actie ende passie daer in uyt-gedruckt hebben	287. &c.

Verfroyde Heyrlegers worden op de minste breucke des slagh-ordens machteloos gemaect	299
Voorfichtighey van <i>Philopamen</i> in 't aenleyden van sijn Krijghs-hey	20
Vry-geborene oft van eerlicke gheslachte mochten alleen dees Konste leeren	81
Vreemde schilderyen om vrouwen te bekomen, maniere van kleedingen en andere dingen	119
Vuyle en al te treurige dingen moet men niet te naeckte- lijck voor-stellen	229

W.

W AER door men de eyghenschappen der Meester- stucken sal leeren kennen	343
Waer den konstlievende Leerlingh op let	55
Waer door de stoutmoedighey van Constaenaers ghevor- dert wierdt	173
Wat de voorbarige Meesters wedervaert	186
Wat de dispositie ofte Ordinantie is	298
Wat de gratie in een stuck wercks is	315
Waerom de bloote lichamen en niet de ghekleede by de oude Meesters in achtinge zijn geweest	255
Waer in de Poësy en Schilderye over een komen	35
Waer in eenighe oude Schilders meest uyt ghemunt hebben	40
Waerom men de oude stucken voor de nieuwe acht	346
Waerom de Constaenaers huylendaeghs soo weynigh zijn	239
Waerom de schilderye van <i>Zeuxis</i> bestendiger blijft dan de schilderye van <i>Agatarchus</i>	184
Wac	

Waerdye van eenighe stucken schilderye en Tafereelen, welcke van eenige betaelt zijn bedragende een groote schat	165. &c
Wanneer de actie en passie inde schilderyen zijn waer ghenomen	281
Waerom den Schilder <i>Euphranor</i> in sijn tijdt uyt-ghemuntet heeft	217
Waerom eenige Meesters onvermaerdt zijn gebleven	202
Waerom men de Af-conterfeytsels van sijn afghestorven Magen ende uytmuntende Vrienden heeft	121
Waer naer de groote Meesters haer stucken, plachten te veranderen en te verbeteren	196
Wanneer de Konst vervallen is	83
Wanneer ende waer door de treffelicke Meesters zijn vermindert ende begonnen op te houden	170
Wat kracht de vermenginge der verruwen heeft, om uyt te beelden	262
Wat men met de Neuse en Lippen beduyden kan	283
Wat reden het is, dat die de Konst verstaen, het werck beter weten te schicken, dan de onkundige	176
Wat Schilders haer in 't eynde bedrogen vinden	184
Wat straffe <i>Attila</i> een Schilder aen dede, als hy <i>Milanen</i> in-nam	209
Wat Symmetrie, Analogie oft Harmonie te seggen is	244
Wat voor Beelden de Schilders haer moeten voor-stellen, om naer te richten	251
Weynigh schotels ordentelick op een Tafel aengerecht, is een schijn van goede çiere te maken	299
Wellust vergiftight het verstandt	171
Wereldt beteeckent een çieraet	1

Wetten tegens verfuymers en vervalschers der Konsten gestelt	90
Wet van de Stadt Marseillien, om Vrouw-schenderye te mijden	231
Wet van <i>Solon</i> te Athenen, dat geen kindt ghehouden was sijn vader te onderhouden, wien hy niet een goede Konst had laten leeren	93
Wie den onvertsaeghde vrymoedigheyt eygen is	174
Wie het Beeldt van <i>Diana</i> van <i>Ephesjen</i> ghemaect heeft ende hoe se om't leven quamen	75
Wonderlicke Draecke te Roomen	105

Z.

Z <i>Euxis</i> , <i>Polygnotus</i> , <i>Euphranor</i> en <i>Pausias</i> , hoe sy haer schilderye schaduwten	264
<i>Zeuxis</i> schilderye van 't Jongsten met druyven	254
<i>Zeuxis</i> bestraft <i>Megabyzus</i>	330
<i>Zeuxis</i> bestraft den Schilder <i>Agatarchus</i> over sijne licht- vaerdigheyt in 't schilderen	163
<i>Zeuxis</i> had yet sonderlinghs in 't schilderen van vrouwe- licke lichamen	39
<i>Zeuxis</i> wierdt korfel als eenige slecht-hoofden in sijne stucken die dinghen de welcke min verwonderinghe verdienden boven 't ghene prijs-waerdigher was bestonden te verheffen	351
<i>Zeuxis</i> liet in alle sijne stucken de stoutmoedigheyt van een vaerdige onbeschroomde Konst uyt-blijcken	173

N A E M E N

D E R

A U T H E U R E N

welcke in 't Schilder-boeck
aen-ghetoghen zijn.

A bbas Urspergensis	Arnobius
Accius	Aristenetus
Achilles Tattus	Aristides
Acron	Arrianus
Ælianus	Asconius Pedianus
Æneas Sophista	Athenæus
Agellius	Augustinus
Alexander Aphrodisiensis	Aurelius Prudentius
Ammianus Marcellinus	Ausonius
Anthologia Epigrammatum	Basilus
Græcorum	Barnardus
Apollonius Rhodius	Boëthius
Apollonius Tyaneus	Callistratus
Appianus	Calpurnius Siculus
Apuleius	Carneades
Aristoteles	Casaubonus

<i>Cassiodorus</i>	<i>Epictetus</i>
<i>Catullus</i>	<i>Eunapius</i>
<i>Cedrenus</i>	<i>Euripides</i>
<i>Censorinus</i>	<i>Eusebius</i>
<i>Chrysoſtomus</i>	<i>Eustathius</i>
<i>Cicero</i>	<i>Felix</i>
<i>Claudianus</i>	<i>Faber</i>
<i>Cleomedes</i>	<i>Festus Pompejus</i>
<i>Clemens Alexandrinus</i>	<i>Firmicus</i>
<i>Columella</i>	<i>Florus</i>
<i>Cornelius Celsus</i>	<i>Fulgentius</i>
<i>Cornelius Nepos</i>	<i>Galenus</i>
<i>Cornutus</i>	<i>Gregorius Nazianzenus</i>
<i>Ctesias Cnidius</i>	<i>Gregorius Nyſſenus</i>
<i>Damaſius</i>	<i>Hadrianus Junius</i>
<i>Demetrius Phalereus</i>	<i>Harpocratio</i>
<i>Democritus Abderita</i>	<i>Heliodorus</i>
<i>Didymus</i>	<i>Hermogenes</i>
<i>Dio Caſſius</i>	<i>Herodianus</i>
<i>Dio Chryſoſtomus</i>	<i>Herodotus</i>
<i>Diodorus Siculus</i>	<i>Hefychius</i>
<i>Diogenes Laërtius</i>	<i>Hieronymus</i>
<i>Diogenianus</i>	<i>Himerius</i>
<i>Dionyſius Alexandrinus</i>	<i>Homerus</i>
<i>Dionyſius Halicarnaffenſis</i>	<i>Horatius</i>
<i>Dionyſius Longinus</i>	<i>Joannes Grammaticus</i>
<i>Dionyſius Mileſius</i>	<i>Joſephus</i>
<i>Dioſcorides</i>	<i>Joſephus Scaliger</i>
<i>Dycæarchus</i>	<i>Iſidorus Hiſpalenſis</i>
<i>Epicharmus</i>	<i>Iſidorus Peluſiota</i>

380 Naemen der Autheuren deses Schilder-boecks.

<i>Isocrates</i>	<i>Pausanias</i>
<i>Julius Caesar</i>	<i>Persius</i>
<i>Julius Frontinus</i>	<i>Petronius Arbiter</i>
<i>Justinus</i>	<i>Phædrus</i>
<i>Juvenalis</i>	<i>Phavorinus</i>
<i>Lactantius</i>	<i>Phlegon Trallianus</i>
<i>Latinus Pacatus</i>	<i>Photius</i>
<i>Libanius</i>	<i>Philostratus</i>
<i>Lucanus</i>	<i>Plato</i>
<i>Lucretius</i>	<i>Plinius</i>
<i>Lucianus</i>	<i>Plutarchus</i>
<i>Macrobius</i>	<i>Pollux</i>
<i>Mamertinus</i>	<i>Polybius</i>
<i>Manilius</i>	<i>Polyænus</i>
<i>Martialis</i>	<i>Porphyrius</i>
<i>Martianus Capella</i>	<i>Proclus</i>
<i>Maximus Tyrius</i>	<i>Prosper</i>
<i>Michael Ephesius</i>	<i>Propertius</i>
<i>Minutius Felix</i>	<i>Quintilianus</i>
<i>Monf. Gafarel</i>	<i>Quintus Curtius</i>
<i>Moschopulus</i>	<i>Sallustius</i>
<i>Nazarius</i>	<i>Seneca</i>
<i>Nemesius</i>	<i>Servius</i>
<i>Oppianus</i>	<i>Silius Italicus</i>
<i>Ovidius</i>	<i>Socrates</i>
<i>Orosius</i>	<i>Solinus</i>
<i>Paulus Diaconus</i>	<i>Statius Papinius</i>
<i>Paulus Silentarius</i>	<i>Stephanus</i>
<i>Palephatus</i>	<i>Stobæus</i>
<i>Parrhasius</i>	<i>Strabo</i>

Suetonius

Suidas

Sidonius Apollinaris

Symmachus

Synesius

Tacitus

Terentius

Tertullianus

Tibullus

Titus Livius

Theocritus

Theodoretus

Themistius

Theon Sophista

Theophilaëtus Simocatus

Theophrastus

Thucydides

Tzetzes

Valerius Flaccus

Valerius Maximus

Varro

Vegetius

Velleius Paterculus

Virgilius

Vitruvius

Xenophon

Xiphilinus

Zenobius

AUTHEUREN

DIE VAN DE

Teecken-konst, Schilder-konst, en
Giet-konst geschreven hebben.

A *Daus Mitylæus*
Alcetas
Alexis
Anaximenes
Antigonus
Apelles
Aristodemus Carius
Artemon
Callixenus
Christodorus
Democritus Ephesus
Duris
Euphranes Isthmius
Hegesander Delphicus
Hippias Eleus
Hypsicrates
Jamblichus

Joannes Philoponus
Juba
Malchus Byzantius
Melanthius
Menæchinus
Menetor
Menodotus Samius
Pamphilus
Parrhasius
Polemon
Polycletus
Porphyrius
Prasiteles
Protogenes
Theophanes
Xenocrates.

E Y N D E.

*De Konst werdt wel onthaelt,
Als miltheydt met haer paelt.*

Tot MIDDELBURGH,

*By ZACHARIAS ROMAN, Boeck-verkooper, woonende
op den Burght, in den vergulden Bybel. 1659.*

1457795 (ab)

Den De gedahtenis van Frederik Speyer
Oud. Leraar van Archeologie aan onze
akademie van Beeldende Kunsten
aan wie dit boek toebehoorde.

Gent Deden 11 April 1845, Day zynner
begraavenis.

Th. Lauree

[Faint, illegible text]

DE MIDDELBURG

[Faint, illegible text]

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT